6
3-E
99

6
3 H
35

Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

I 1/8 A
6-3.E.1.~~76~~ 99

Digitized by Google

Digitized by Google

JOHANNIS SAUBERTI F.
DE
SACRIFICIIS VETERUM
CONLECTANEA HISTORICO-PHILOLOGICA,
ET
MISCELLA CRITICA.

JENÆ,
Impenſis MATTHÆI BIRCKNERI,
excudit SAMUEL KREBSIUS,
Anno M DC LIX.

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
Ex Bibl.
Ios. Ren. Card.
Imperialis.

BIBLIOTECA NAZIONALE
ROMA

MVSARVM DIIS TVTELARIBVS,
VIRIS MAGNIFICIS,
NOBILISSIMIS, PERSTRENVIS
AC PRVDENTISSIMIS
DNO BVRCKHARDO LOEF-
FELHOLTZIO, A KOLBERG,
PRAETORI,
DNO CHRISTOPHORO
DERRERO,
IIVIRIS:
DNO LEONHARDO GRVND-
HERRO, IIIVIRO, ECCLES. ET
SCHOLAR. EPHORO,
DNO JODOCO CHRISTOPHORO
KRESSIO, A KRESSENSTEIN, IN DVR-
RENMVNGENAV, VIIVIRO,
DNO GEORGIO SIGISMVNDO
FVHRERO, AB HAIMENDORF,
DNO SEBALDO WELSERO,
SCHOLARCHIS:
INLVSTRIS REIP. NORIM-
BERGENSIS SENATORIBVS;
DOMINIS MEIS GRATIOSIS,
MECAENATIBVS SANCTE
ADORANDIS.

Cum

Digitized by Google

Cùm nihil VESTRIS al-
taribus dignum eſſe, niſ
quod ampliſſimum, &
magnitudine ſuâ oculo
hominum rapiat ac ex
tendat, ſatis equidem perſpectum ha
beam; date quæſo, DII PATRII
ut exiguo hoc ceſpite VESTRO GE
NIO civis ego VESTER litare que-
am: gentiliumque Jovem ſpectate,
cui, optimo maximo, tantum abeſt,
ut pauperum poma, boum aurato-
rum vicem oblata, minus fuerint ad
palatum, ut etiam Μηλίχιε cognomine
inde ſit gaviſus. Jamnunc illud Plinii
in mentem VESTRAM revoco: *Et
diis lacte ruſtici multæq; gentes ſuppli-
cant; & molâ tantùm falsâ litant, qui
non habent thura: Nec ulli fuit vitio
deos colere, quoque modo poſſet.* præf.
ad Veſp.

En VOBIS primitias ſtudiorum

meo-

meorum philologicorum, lance ut-cunque ſaturâ: quæ cum ſacrarum rerum memoriam renovent, earum-que non pauca monumenta, è ſitu & ſqualore antiquitatum eruta, quaſi per compendia expandant, cui eas potius quàm SACRO VESTRO NVMINI obferrem? VOS ſummus Ille orbis arbiter in rempublicam de cœlo demiſit, ne patriæ meæ deeſſent *circumſpectisſimi & prudentisſimi AVGVSTI* (Suet. in Tib. cap.21.) qui (ut in hoc palmam tenetis, & proin toti mundo eſtis admirationi) viros litteratorum proceres benevolâ ma-nu laribusque ſplendidiſſimis faven-ter acceptarent, neque philologiam, h.e. ſcientiam ſolidam, ad paucos re-dire permitterent. Semper docto-rum apud VOS abundantia, quorum ſcilicet VOS olim cultores, nunc pa-troni eſtis: idque fidem facit, ſi in præ-

teritum mentem & cogitationes remittamus. Omittam jam viros in quovis eruditionis genere ſtupendos è VESTRO auguſto ordine: Prætereo magna nomina, quorum buſta & cineres ipſa Norimberga ſervat: Tantûm ubi in inluſtrem VESTRAM Palæcomen oculos atque animum intendo (neq; etiam jam ullum præſentium attingam) Dii boni! quot quantasque ſtatuas eorum in Muſarum larariis cernimus, quorum philologia VESTRO calori vitam debuit; queisque hodiedum longè lateque, ubi litterarum amor, aræ fumant. Emergunt heic critici ſubactiſſimi, philologique incomparabiles, PHILIPPVS CAROLI, ANDREAS DINNERVS, DANIEL SCHVVENTERVS, ὁ πάνυ CVNRADVS RITTERSHVSIVS, CHRISTOPHORVS CRINESI-

VS,

VS, MICHAEL PICCARTVS, NICOLAVS TAVRELLVS, MICHAEL VIRDVNGVS, C.A. RVPERTVS, CASPAR HOFMANNVS, & ille heu nuper חכם THEODORICVS HACKSPAHN, ac alii; quorum laudes præſtat reticere, quàm pauca de iis dicere. Non jam evolvam favorem, quo B. Parentem meum cumulatiſſimè mactâſtis: Quando non ſolùm eum toti miniſterio (quo non eminentius in Eccleſiâ faſtigium) in inluſtri Norimbergâ præficere dignati eſtis, ejusq; favillas & rogum thure ac mero perfudiſtis, h.e. fata ipſius pio luctu, & (quod gloriari liceat) lachrymis ipſis proſecuti eſtis; ſed etiam quòd ejusdem quantulacunq; merita tot in nos beneficiis compenſare hactenus non ceſſatis.

Porrò ad VESTRAM aram, DII PATRII, primitias has facio,

ne canes & muſcæ accedere audeant; quod olim Romæ ad Maximam Herculis in foro boario contigit, ubi hodie D. Mariæ in Cosmedin, aut (ſi verum nomen ejusque originem indagamus) τῶν ἀκυσμάτων, fanum extructum comperimus. Vt, inquam, invidorum ac zoilorum fæx ſcabras manus ab iis abſtineat. Mirum, quantum me adverſus eorum inſultus reficiant illa exactiſſimi Lipſii ad Janum Bernartium, quæ mihi dicta puto: *Quod injicis*, ait, *de invidis quibusdam homuncionibus, per Deum hanc curam pone. Quò virtus perveniet, ſi ſiſtitur ad has remoras? ut gloria illi comes, ſic invidia: ſed hanc adeò non curat, ut vix cernat. **Minuti qui non ſe attollunt, nolunt etiam alios: & factis cùm obſtare non poſſunt, conantur linguis, & ſpargunt verborum levia iſta tela. Atque id eminus, ut Parthi***

*thi fugientes. Nam cominus non ſe componunt, ne rectis oculis ſplendorem noſtrum intueantur. Mi Bernarti, quis noſtro ævo (ad vetera non te mittam) paulùm modò altior detractiunculas has non ſenſit? Cujaciũ vide, me vide. Ille ab improbâ, ego ruſticâ etiam manu vapulamus: quid vapulamus? ſicut in ſomnio, non ſentimus, niſi imagine & opinione. Nemo nos tangit, niſi ipſi volumus; & fregit hæc omnia tela, qui contemſit. Indue hoc robur, & inprimis ab iis cave qui inſuſurrant, & ſpecie benevolentiæ nocent.*cent.3.ad Belg.epiſt.9.

Non jactabo immenſam materiæ hujus utilitatem, ne vino generoſo hederam ineptè adpendere videar: Interim prodeat & pro me loquatur ſagaciſſimus Boxhornius, cujus verba utinam aureis litteris libelli hujus frontiſpicio inſcribere poſſem! Ita

TVOS IN IDOLA. *Atque ideò dictum eſt*, NE FORTE INQVIRAS IN DEOS EORVM, DICENDO: QVOMODO COLVERVNT? *Ne roges de ratione colendi eos, etiamſi iis non ſervias; quia hoc te impellit, ut convertaris ad eos, ac facias quemadmodum illi faciunt: Quò reſpiciunt verba:* ET FACIAM SIC QQ. EGO: lib. עבודת ככבים ſive *de cultu ſtellarum* cap. 2, §. 3. Et in Sanhedrin c. 2, §. 1. excluduntur à vitâ futurâ, qui legunt libros בחיצונים *extraneos;* quod exponitur in Gemarâ מינים *atheos* ſeu *hæreticos*. Præterquam quod talem ablegamus ad Dionyſium Voſſium in h. l., qui acutiſſimo digito, quò verba hæc reſtringenda ſint, ſufficienter oſtendit: Etiam illud non ſimpliciter intelligendum, manifeſtum eſt ex alio libro impreſſo Pragæ in 8vo A. C. 1610, cujus auctor Rabbi Schem

Schem Tobh bar Joſeph ben Palkira (qui differt à R. Schem Tobh Lugdunenſi, ſeptem vel octo opuſculis litterariis claro, & alio Schem Tobh Schprot, ſcholiaſtâ AbenEſræ) Inſcribtus ille אגרת הויכוח *Iggereth Havvikkuach*, continet diſputationem inter Philoſophiam & Theologiam, evincitque illas inter ſe non pugnare, ac proinde non prohibitum eſſe philoſophorum libros legere & addiſcere. Idem etiam דעות הפילוסופים *ſententias philoſophorum*, ſeu compilationem librorum Ariſtotelis ex Arabico vertit.

Agite, DII PATRII, acceptate primitias has eo animo, quo Muſas complectimini, easque umbone VESTRO adverſus malevolorum tela clementer protegite. Si quid eas præcociores delicatæ aures exiſtimarent, ac eo nomine in foro differrent, ſpecta-

ctâte ætatem meam adhuc viridem, quâ talia adgreſſus ſum, qualia (præfiſcinè dixerim) ne centeſimus aliorum: Addo & in auguſtiſſimo litterarum genere, quas hodie vix unus atque alter proſequi audet. Maturioribus annis maturiora & decoctiora, ſimul ac MAGNITVDINIBVS VESTRIS digniora, pleno ore, propenſâ manu, animoſo ſpiritu promitto: ita ſtudia mea adjuvet DEVS קק״ק! Idem & VOS, MAGNI PATRIAE PROCERES, Reip. & optimarum artium bono diu ſervet, conſiliiſque VESTRIS, queis pro ſalute patriæ invigilatis, ſancto ſapientiæ ſpiritu clementer adſit! Dab. Jenæ è Muſéo VI Eidûs VIIbris, ꝏ Iↄ C LIX.

VV. MAGNIFICENTT.
ac STRENVITT.

devotiſſimus
Civis ac Cliens
JOHANNES SAVBERTVS,
FILIVS.

LECTORI AMICO
JOHANNES SAUBERTUS, F.
S. D.

LAceſſivére usque adeò animum, Amice Lector, tanquam Alexandrinæ deliciæ, veneranda ſanctæ Philologiæ, & auro lauroque dignæ Critices myſteria (in quibus ego jam ab unguiculis initiatus, quædam hinc tibi largior) quarum velut ambroſia dulciſſima, ita utilitas, pol! infinita, Earum fana qui ingreſſus ad adyta ipſa ſeriò devolvitur, tandemque epoptes evadit, gloriam ſuam jam à mortalitate adſeruit, & olim inter magna nomina nunquam tacebitur. Non hîc caſſas glandes, nuces, aut curculiunculos minutos extollo, in quibus qui operosè ſunt occupati, magnâ ſtudiorum, ingenii, ac temporis jacturâ anthericum metunt, manentes fungi putidi, & inutilium grammatiſtarum adpellatione vix digni; de quibus egregiè Henrichmannus: *O ſtolidi & ignavi homines, adhuc modicum lumen eſt in vobis, qui cùm nullos unquam poëtas aut oratores legiſtis, inter grammaticos tamen connumerari discupitis, non ſecus certè quàm equinum ſtercus,*

cus, quod dum in aquis cum pomis fluctuaret, dixiſſe fertur: NOS POMA NATAMVS. *Qui dum fratris Alexandri verſiculos didicerint, ſe Priſciani totum volumen comediſſe glorientur; ut ſarctor, qui caprinum ſtercus ante Pharmacopolæ officinam repertum, pro pillulis devorâſſe dicitur.* in epiſt. ad Caſp. Humelium. Ecquid enim delphino & bovi commune? Quid vocabularius ad criticum? Quid pædagogulus ad philologum?

Itaque, ut ſagacius, Lector, inter hos & iſtos diſtinguere diſcas: Philologiam (ſolam illam, quæ famam noſtram perire non ſinit) non quidem *Organicam* indigitare nos puta (ſic quippe dividitur) i.e. quæ imperat inſtrumentalibus diſciplinis, grammaticæ, rhetoricæ &c. ſed veram illam, videlicet *Realem*, quæ circa omnes diſciplinas reales verſatur. Definitur aliàs *facultas judicandi πᾶν τὸ ἐπιστητόν.* Scitum de hac acutiſſimi HeinsI dicterium: *Quemadmodum,* inquit, *populus una eſt civitas, ex multis militibus unus fit exercitus; ita ex diſciplinis omnibus conjunctim una eruditio.* in Ariſtarcho. Requiritur igitur in philologo ſive critico *omnis eruditio,* velut Sextus Philoſophus dicebat, teſte Voſſio de arte Gram-

mat. 1, 6. Vel ſecundum Juvenalem ſat. 7.

Vt legat hiſtorias, auctores noverit omnes
Tanq. ungues digitosq́ ſuos.

Vel, ut ediſſerit vir ſummæ eruditionis Ludovicus Vives: *Quid Grammaticus profitetur? Non ſolùm litterarum & vocum peritiam; quanquam nec hoc omninò parùm: Sed intelligentiam verborum & ſermonis totius, cognitionem antiquitatis, hiſtoriarum, carminum; denique vett. omnium ſcriptorum interpretationem. Quid poteſt hoc majus vel amplius in ſtudiis dici? Quâ de cauſâ illis permiſſum eſt de ſcriptoribus cujusq́ generis judicium*, &c. l. 2. de cauſ. corrupt. artium. Et Cicero: *In Grammaticis poëtarum pertractatio, hiſtoriarum cognitio, verborum interpretatio* &c. l. 1. de orat.

De porcino homine, & impuriſſimo philoſopho, Epicuro, refert Apollodorus in I. de vitâ ejus ap. Laërtium lib. 10. ἐλθεῖν αὐτὸν ἐπὶ φιλοσοφίαν καταγνόντα τῶν σοφιστῶν καὶ γραμματιστῶν, ἐπειδὴ μὴ ἐδυνήθησαν ἑρμηνεῦσαι αὐτῷ τὰ περὶ τοῦ παρ' Ἡσιόδῳ χάους. Similis fere hodie facies rerum. Calcatur ſancta philologia, & ipſius crepidæ, quique veſtigia earum lambunt, conſpuuntur: nihilq́; minus perpenditur, quàm id ipſum,

quid Grammatici munera, quid Critici? Et ex hac potiſſimum cauſâ, quod philologiæ myſtæ exeſſe jubeant ſacris ſuis Philoſophiam, ſcientiarum ornamentum & incrementum. Inde lancinantur ac bibliothecis novellorum ſtudioſorum à præceptoribus ineptis, mangonibus pernicioſiſſimis, exſcinduntur philologica doctiſsimorum quorumcunque ſcripta: Inde ingeniis, in quorum fertilitate & culturâ non exigua ſpes, tantum tramitem philoſophorum percurrere, &ne unico quidem pede in limites philologicos, vel ſubſecivis horis, egredi præcipitur: Inde tanta ridiculorũ philoſophaſtrorum (Magna nomina non peto, quorum eruditionem manu veneror) turba; qui, ſi voces *quidditatis, individualitatis, hæcceitatis,* & neſcio quæ terminorum monſtra, aut quas bullatas nugas, eructare nôrunt, ſummis incedunt unguibus, alioſque præ ſe pithœcias exiſtimant & ſpinturnicias. In bardos iſtos buccones ita invehitur Clariſſ. Gueintzius: *Quantum quantum verò edecumatâ evehatur laude* (critica ſive philologia) *nonnunquam tamen hanc acutis naribus & caperatâ fronte condemnantes extitêre: Quamvis hos*

ſuper-

*ſuperciliosos cerebrum potius in calcaneo, quàm in capite poſitum habere non dubitamus. Ecquid ſciunt, vel fando modò audiunt omnem eruditionis adoream in monumentis antiquitatis eſſe? Quo conceſſo cur adhuc optimè emendatis, inluſtratis, cenſitis quàm accuratiſſimè eorum livor obſtrepit, & nibilo minus maliloquentia eorum ceſſat? Cur adhuc ejus cultores & φιλομαθεῖς vitilitigant, præpoſteroq́; ſuo titivilitii obtentu inceſſunt? Sanè, ſi hoc impunè? nec ſartum tectum limpidiorum doctrinarum quid conſervabitur. Meritò igitur viri CL^mi^* BARTHIUS, WEITZIUS, DILHERRUS, SCHEURL, BOXHORNIUS, *amuleta ſua litteralia in fanis Minervæ, amovendi invidiæ livoris ſuſpenderunt, & quiſque eorum ſuo in loco eam encomiis condecoravit.* præf. in comm. Crit. Proinde audiamus Voſsium: *Quid tandem de tàm utili ac neceſſario ſtudio fieret, ſi ſic omnes ſaperemus, ſoliq́; imparatiores illud tractent, peritiores detrectent? Itaque per me licet puerilia hæc rudimenta dicant, dum in confeſſo maneat, ſine illis virilem ſapientiam nos conſequi non poſſe.* in art. gramm. præf. *Cenſendum*, inquit etiam S. Gregorius, *inſulſos & imperitos illos ſic adfici, qui vellent omnes ſui ſimiles eſſe, ut in*

 com-

communi illo grege laterent, & inſcitiæ reprehenſionem effugerent. Inſuper tamen neſcio quid aliud tangere videtur B. Calixtus חנ׳צבר: *Vetus eſt,* ait, *illa inter Philologos & Philoſophos æmulatio; & ne quidem hodie, quando, Dei benignitate utroque ſtudio reſtaurato & florente, utrique operam dare promtum eſt, finem habere videtur. Iſti alteros per ludibrium & contemtum Grammaticos vocant; Hi vero iſtos Realiſtas, Summularios, Formularios, denique barbaros & barbariei patronos. Perperam & pravo more fit ab ambobus, quum potius operas jungere deberent, & quisq; pro ſuâ virili veritati ſuppetias ferre, & Eccleſiæ laboranti ſuccurrere.* in adpar. Theol. pag. 48. Recordetur itaque maleſuadus ſeculi noſtri genius barbariei iſtius ſcholaſticorum ævi, fœdiſsimorumque in fidei articulis labſuum, qui ex philologiæ inſcitiâ, Eraſmi & Capnionis tempore, toti mundo incidere, & ex eo ſapere diſcat. De iſtis iterum Calixtus: *Id magno ſuo, neque minore Eccleſiæ, malo experti ſunt doctores, quos ſcholaſticos vulgo dicimus* &c. *Illi, quum realium diſciplinarum adprime eſſent periti, quod bonas litteras & linguas ignorarent, ſæpe miſerè, nonnunquam inſulsè hallucinati ſunt.* l. c. p. 47;

47. Itaque Iſraël Clauderus malè ominatur: *Philologia,* inquit, *qui eſt Mercurialis ſeculi genius, rarum admodum amatorem invenit; hucq́; ferè res hodie deducta, ut Grammatici nomen objiciatur pro convitio. Indignum ſanè facinus; & quod poſteritatem, ſi quæ futura eſt, tanti ſibi ſceleris conſciam expectet, eò meliores litteras deveniſſe vilitatis, ut tantum non mercenariâ operâ colantur. Fidem quoque meam pignori dare auſim, Muſas Charitesq́; contemtū iſtum egregiè aliquando ulturas* &c. in Procem. ad philologema de Sale.

Age ergo, retundamus nos virulenta iſthæc tela, *Philologorum ſymbolum arcanum eſſe, mittendam Philoſophiam, & ne per transennam quidem adſpiciendam;* & offucias has exſibilemus, ſimul ac toti litterato orbi blennorum iſtorum ruditatem ac dementiam in conſpectum ponamus; quam facile quivis manibus palpabit, qui aures vacivas commodabit Fabio, qui, *Grammaticam,* ſcribit, *nec ut poëtas intelligat, ſiderum rationem ignorare, nec citra muſicen perfectam eſſe; nec eloquentiam, nec univerſam adeò Philoſophiam neſcire poſſe: ſed omnes eidem poëtas legendos, omne ſcribtorum genus excutiendum.* l.1, c.4. Prodeat ipſa, & nugigerulis

 iſtis

venes aliò ſunt devoluti, digna rependet Præmia.

Hæc certè ſola cauſa, cur vix unus hodie aut alter Philologus reſtet, nullo fermè niſu, ut alii in magna Criticorum nomina excreſcant, & ulterius caput auguſtum exſerant. SuetonI temporibus *pretia Grammaticorum tanta, mercedesq; tàm magnæ; ut conſtet* LVTATIVM DAPHNIDEM, *quem* LENAEVS MELISVS *per cavillationem nominis* πανὸς ἄγημα *dicit, ducentis millibus numûm Quincto Catulo emtum, ac brevi manumiſſum:* LVCIVM APPVLEJVM *ab Eſicio Calvino, equite Romano prædivite, quadringenis annuis conductum multos edocuiſſe.* Vid. c. 3. de inluſtr. Gramm. Jam verò

Quis gremio Enceladi doctiq; Palæmonis adfert,
Quantum Grammaticus meruit labor?

ait Juvenalis ſat. 7. Fertilitatem Philologorum prioribus ævis & usq; ferè huc oſtendiſſe videntur fata, nec ultra forte eſſe ſinent. Neque id quidem ſatis, quod de cœlo non amplius delabantur divina pectora, quoniam alimenta ipſis & locum denegat genius mundi: Verum & qui ſuperſunt

ſunt Philologi, juſto DEI judicio, & contemtus iſtius vindictâ, ſubripiuntur terris, & in cœlum recipiuntur properiter & magno numero; quorum trigam ex ipſis proceribus nobis ilicò & uno quaſi ictu nuper occavit inclementia fatorum, viros ſupra humanas laudes poſitos, ſine encomio ſummos, ſine epitheto clariſſimos, GASPAREM BARTHIVM, GEORGIVM PHILIPPVM HARSTORFERVM, THEODORICVM HACKSPAHNIVM. Ah! exuat mundus ferreum pectus, & ſapere audeat, ac crebrò penſiusque æſtimet illud Baſilii Magni: Ἐπεὶ δὲ καὶ πράξεις σπουδαῖαι τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν, ἢ μνήμης ἀκολουθίᾳ πρὸς ἡμᾶς διασώζονται, ἢ ποιητῶν, ἢ συγγραφέων φυλαττόμεναι λόγοις, μηδὲ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας ἀπολειπώμεθα. orat. 13. Jamq; incipiat viros magnos tanti, quantum merentur, facere, juventæque calcar addere eorum veſtigia manibus pedibusque legendi; ne deſint olim homines piperati pectoris, qui munera ſubeant poſteritati (ſi quæ futura eſt) ad ſolidam eruditionem præeundi: Neve aliquando pigmæi imponantur coloſſis, aſinique myſteria portent.

Interim nos blennis iſtis convitiatori-

bus veteres avias de pulmone revellamus, & inſimul Muſarum amantibus, tibique, ſtudioſe Lector, oſtendamus, quinam GRAMMATICVS, qui item GRAMMATISTA? Hos quippe toto cœlo differre, velut ex ſeqq. videre erit; ita inſuper confirmat Suetonius de inluſtr. gramm. c. 4. Hic itaque erat magiſter litterarius, ſeu ludi magiſter & titulo *Profeſſoris* penitus arcebatur, ceu manifeſtum eſt ex l. 1, §. 6. ff. de extraord. cognit. Qui tamen Grammatico omninò tribuitur init. l. d. ff. eod. ubi vocantur *Præceptores ſtudiorum liberalium;* & §. 1, expreſsè *Profeſſores*. Add. l. 6, C. de profeſſ. & med. l. un. C. de Stud. lib. urb. Rom. & Conſt. l. un. C. de profeſſ. qui in urb. Conſt. &c. Sic apud Suetonium Orbilius Orb. F. nuncupatur *Grammaticus Profeſſor*. c. 9. Primum omnium ſe cognominâſſe PHILOLOGVM Eratoſthenem *multiplicis variæq; doctrinæ* hominem, quem ſecutus ſit Attejus, teſtatur Idem c. 10. Sanè integram fuiſſe Philologorum ſive Grammaticorum apud Græcos ſectam, ex Porphyrio facile eluceſcit, qui ubi Philoſophorum ſectas recenſuiſſet, tandem ad Philologos deſcendit; ubi in ſpecie nominatur

Glo-

Clodius quidam: Τῶν τε Φιλολόγων συχνοὶ, καὶ Κλώδιος ὗς Νεαπολίτης. l. 1. περὶ ἀποχῆς.

§. 3. Eosdem etiam primùm habuiſſe CRITICOS vox hæc ipſa indicat: Nec obſcurus eſt *vir bonus & prudens*, Ariſtarchus, Homerici poëmatis cenſor, cujus meminit Horat. in art. poët. Quamvis ante hos noti ſint Ebræorum Maſoretæ & Sopherim, quos LXX vertunt γραμματικοὺς, γραμματεῖς, & γραμματοεισαγωγεῖς. Vid. Buxtorf. in Tiber. Glaſſium philol. S. 1. tract. 1. Oſtermann. in pentade obſerv. quæ ad Græc. litteratur. ſpectant. Poſtea & ad Romanos devenêre, quod ex Jure Civili hinc inde patet: Apud quos nobiles ſunt Varro, Siſenna, Santra, & alii, quos ferè memorat Tranquillus libello ſuo de inluſt. Gramm. Inſcribtio Romæ in viâ Janiculenſi extra portam S. Pancratii:

C. MINDIO. C. L. AGATHOCLEO.
GRAMMATICO

Ibid. in viâ Nomentanâ:

M. POMPILI. M. L. FORTVNAT⊕
GRAMM. VIX. AN. LXXIX. M. III⊕

Ibid. in ædibus Julii Porcarii ad Minervam:

DECIMIAE. L. L.
LIBERALI

TE

TI. CLAVDIVS
AVGVSTI. LIB
PHILOLOGVS
LIBERALIS. VXORI
IN. HONOREM

Alia:

JVN. LVN
REG. SACR
P. VITVLLIVS
PHILOLOGVS
VI. VIR. AVG
INFERIO

Bergomi in æde D. Agathæ:

PVDENS. M. LEPIDI. L. GRAMMATICVS
PROCVRATOR. ERAM. LEPIDAE. MO-
RESQ. REGEBAM
DVM. VIXI. MANSIT. CAESARIS. ILLA. NVRVS
ATTEJVS. PHILOLOGVS. DISCIPVLVS

Apud hos diſtinguebatur iterum inter *Grammaticos Græcos*, puta qui Græcam profitebantur linguam, & *Latinos*. l.un.C. de profeſſ. qui in urb. Conſt. Ex illorum numero fuit Cornelius quidam Alexander, *quem propter antiquitatis notitiam Polyhiſtorem multi, quidam hiſtoriam vocabant*, ut refert Suetonius de inluſtr. gramm. c. 20. Inſcribtio Romæ ſub ſtatuâ viri ſedentis:

M. MET-

M. METTIVS
EPAPHRODITVS
GRAMMATICVS. GRAECVS
M. METTIVS. GERMANVS. FEC

Cordubæ:

D. M. S
DOMITIVS. ISQVILINVS
MAGISTER. GRAMM. GRAECVS.
ANNOR. CI
H. S. E. S. T. T. LEVIS

Comi in æde S. Fidelis Martyris

P. ATILII
P. F. OVF
SEPTICIANI
GRAMMATICI. LATINI
CVI. ORDO. COMENS
ORNAMENTA
DECVR. DECREVIT

Vid. magni Gruteri opus Atlanticum, f. 652. 653. Ex his inſuper honorum cumulos Grammaticis exhibitos, haut difficulter videre eſt: Et in Cordubenſi illâ notari debet epitheton *Magiſtri,* de quo, ut & titulo *Profeſſoris,* Grammaticis olim competentibus, conſuli poſſunt Suetonius l. c. capp. 23, 24, Goldaſtus not. ad Hieroclis facetias, Wouvverius in polymath. cap. 4.

Vo-

Vocati ſunt etiam *Scholaſtici* & *Scholaſtici viri*, teſte Auguſtino l.6. Confeſſ.& in paſſ. S.Valent.Epiſc. Interam. Inprimis Rhetores, ac apud Græcos multò ante λογογράφοι καὶ ῥήτορες: Poſtea & advocati ſive JCti apud Latinos. Gloſſ. Iſidori: *Juraticus, ſcholaſticus, legisperitus*. Tandem aucupati ſunt id nomen philoſophiæ doctores, qui & *Magiſtri* adpellati. Vnde illa nomina: *Theologia ſcholaſtica, philoſophia ſcholaſtica, Doctores ſcholaſtici*. Inde & Petrus Comeſtor hiſtoriæ ſcholaſticæ auctor κατ᾽ ἐξοχὴν *Magiſter* vocatur, veluti *Magiſter ſententiarum* Petrus Lombardus. Confer Georg. Erhardi ſymbolas in Petron. Rabbinis Grammaticus dicitur מדקדק admodum nervosè & pereleganter à דקדוק ſubtilitas, ſubtilis conſideratio, inquiſitio, diſputatio, diſſertatio; quod eſt à דקדק conſiderare, disquirere, excutere, diſcutere minutim ac ſubtiliter, accuratè diſſerere, diſputare, accuratè explicare, obſervare: & hoc derivatur à דק tenue, minutum. Evolve lex. Rabbin. Buxtorfl voc. דקק. Hinc Elias Levita, grammaticus Rabbinorum vocatur *Elias Hammedakdek*. Junius דקדוק explicat *Grammaticam, quaſi ſubtilem diſcuſſionem ſermonis, &*

accu-

accuratam acutamq́; ejus per legitima præcepta explicationem ad 1.Cor.6,11. Dicti porrò ſunt philologi ſive grammatici *Litterati*, quod tantū à *Litteratore* differebat, quantum à Grammatiſtâ Grammaticus, abſolutè doctus à mediocriter erudito, ut ſplendidè docet Suetonius cap. 4. & ex eo Muretus in Catull. Carm. 14 Orbilius apud eundem hoc etiam exemplis confirmat: *Nam apud majores*, ait, *cum familia alicujus venalis produceretur, non temere quem* LITTERATVM *in titulo*, *ſed* LITTERATOREM *inſcribi ſolitum eſſe; quaſi non perfectum litteris, ſed imbutum.* Id tamen diſcriminis non adeò ſtrictè aut perpetuò obſervabatur, ut notat Idē l.c. Vnde Interpres Laërtii illud encomion Timonis φιλογράμματος non malè vertit: *Litterator inluſtris* lib. 9. Barthius philologum rotundè ac ſcitè in hunc modum deſcribit: *Qui ex omni antiquitate circa Poëtam, Rhetorem, Grammaticum, Philoſophum, Philologum, Hiſtoricum, JCtum, Theologum, Medicum verſatur.* Plures hiſce deducere paginas jam ſuperſedeo; reſervaturus reliqua ad integrum *de Philologiâ, ejusq́; uſu*, aliumque, quem *Vindicias Critices* nominare liber, tracta-

tractatum; modò ſereniori aurâ Muſis meis fata adſpirent. Interim audiat mundus ſapiens ac prudens contra Philologorum ſcopticos & *κελλιτομάστιγας*, pectorisque imis penetrálibus clavo trabali adfigat illud è tripode dictum viri Clariſs. Philippi Caroli, præf. diſſ. de Criticis: NISI STABVNT CRITICI, NON STABIT RES LITTERARIA!

Præcerptis talibus, prout neceſſitas poſcere videbatur, ad ipſam operis mei materiam me converto. De SACRIFICIIS quasdam *ἀπαρχὰς* ad Vertumni Janique fana ac ſtatuas heic facio, quas CONLECTANEORVM nomine inſignivi, non quod alios, qui antehac eandem materiam pertractârunt, compilaverim, aut è Stuckio, Giraldo & aliis pleraque harpagatus, pro linteo puriſſimo varium centonem obferam: Cùm meo quidem ſtudio nullus talium auctorum curiosè mihi viſus fuerit, quando, quicquid hîc publicum judicium facio, ante quadriennium à me conſcribebatur. Verbis opus non eſt: Senties id, Lector candide, & quicunque acetum in pectore habes. Neque vero id me fugit, priùs quàm cœptum tale adgrederer,

rer, Stuckium in opere iſto multorum foliorum non ſolùm turpiter ſæpiùs labſum; ſed & parùm egiſſe; cùm quia ἀνάπλως incedit & faſtidiosè luxuriatur, tum quia cumpluria è Choulio auctore libri Gallicani *de la religion des anciens Romains*, & Giraldi ſynt. XVII, quod tantum agit de ſacrificiis, eum fœdiſſimo furto diripuiſſe poſtea deprehendi, & aliquot locis in præſenti opuſculo manifeſtum facio. Itaque ſingulorum (addendus hic Gerhardus Johannes Voſſius de Idololatriâ) aut, ubi latius quid emenſi ſunt, ſedulam mentionem facio; aut, ubi humani quid egêre, & extra viam quandoque ſeceſſerunt, maculas abſtergo.

Neque etiam pauci Græcorum vetuſtiſſimorum ſcribtorum hiſtoriam SACRIFICIORVM libris integris recenſuêre, (quamvis eorum vix unum aut alterum nanciſci potuerim, cæteris, ut credo, vetuſtate & deſidiâ hominum rudium oppreſſis, ut ita vel tineas paverint, vel facti fuerint piperis breves cuculli:) Quos inter Apollonius Tyaneus, Melanthes, Androtius, Philochorus, Lampricus, Proclus, Theognis, Lucianus &c. Extat & Philonis *de victimis* libellus; Et Porphyri discurſus

):( ):( ):(περὶ

περὶ ἀπαρχῆς quid quæſo aliud continent, quàm de variis mactationibus & hoſtiis relationem? Ebræorum immolationes non animus erat, niſi primoribus labris attingere, ne liber in volumen excreſceret. Pertinerent tamen huc è Talmud ſive libri Miſchnajoth Judæorum primâ parte lib. 3. דמאי, 6. תרומות, 7. & 8. מעשרות & מעשר שני, lib. 11. בכורים. II. ſecunda pars integra, quæ eſt מועד i. e. *feſtorum, ſolemnitatum*. III. è tertiâ parte lib. 5. נדרים & l. 6. נזיר. IV. è quartâ parte lib. 9. עבודה זרה. V. quinta pars tota, quæ eſt קדשים *ſanctitatum*, & agit de ſacrificiis. VI. Pars ſexta & ultima, quæ tota eſt טהרות *de purificationibus*. Porrò in rem hanc facerent alii Codd. qui non extant in Talmud. v.g. מעמדות, qui etiam Germanicè editus Veronæ, ספר כפרא alias תורת כהנים dicitur, תורת האדם cujus auctor R. Moſes bar Nachman; עכום cujus auctor Rambam; קרבן אהרן cujus auctor R. Aharon ben Chajim; עולת יצחק, item עולת שבת, & עולת דמיר cujus auctor R. Moſ. Albilda; הגדת פסח liber Ebræo-Germanicus, in quem commentatus fuit Don Iſaac Abarbanel, quod זבח פסח inſcribſit;

חוקות

הריינים חוקות cujus auctor R.Moſes Piſante: יד החזקה quod quatuor habet partes,& duo commentaria; alterum dicitur כסף משנה, alterum מגיד משנה: commentatus & in quosdam ejus libros R.Levi ben Chabhibh; item R. Abraham filius David. Inprimis etiam שחיטות ובדיקות duo parvi libelli: necnon מזבח הזהב cabaliſticus liber *de ſuffitu ſacro*, quem compoſuit R. Schlomo ben Mordechai; quamvis alius ejusdem nominis extet Rabbi Schem Tobh, continens varias quæſtiones philoſophicas & theologicas. De precibus vid.quos tract.citaverim cap.XIII, pag.311. Et adde סדר תפלות כמנהג קהלות בני רומא, nec non alium סדור תפלות כמנהג הספרדים; denique אבודרהם qui eſt liber ritualis, & commentarius ſuper precationes Judæorum. Cæterùm citatur & Auguſtini *de Sacrificiis ad Marcellinum* ſcribtum: Et Tryphonis,qui Origenis fuit diſcipulus,& tertio poſt Chriſtum ſeculo vixit,*de Qualitate ſacrificiorum:* Itemque Leandri Epiſcopi Hiſpalenſis (ad quem S. Gregorius commentariorum in Jobum volumina edidit) *de Sacrificiorum laude:* Necnon Richardi,

monachi ordinis Canonicorum regularium S. Auguſtini, cujus ævum incidit in Cunradi III imperium, *de ſacrificio Abrahæ*. Recentior autem, ut diximus, voluminis *de Sacrificiis* ſatis boni ponderis, nec exiguæ quantitatis, auctor eſt Guilhelmus Stuckius. Ejus coævi erant Lilius Gregorius Giraldus, cujus itidem ſunt XVII, merè eſt ejusdem materiæ; atque Guilhelmus de Choul, inluſtris vir ut cœtera, ita inprimis egregio illo opere *de religione veterum Romanorum*. Secuti ſunt hos Petrus Molinæus, qui aliquot ſaltim pagellas, quas *de altaribus & ſacrificiis* inſcribſit, reliquit: Inde Franzius & Cloppenburgius, uterque librum in publicum produxit, cujus titulus: *Schola Sacrificiorum patrum*. Vltimus tandem, ſed ubi accuratam eruditionem & amuſſitatum judicium ſpectes, primus eſt Gerhardus Joh. Voſſius, cujus libri quatuor *de Idololatriâ* circumferuntur. In prioribus, quando id agit vir ſummus, ut unum gentilitati deum, aut, ſi plures, tamen pauciſſimos multijugorum nominum adpellationibus, cerimoniarumque varietate eſſe cultos, oſtendat, multa eum de ſacrificiis immiſcere omninò opus erat:

Poſte-

Poſteriores vero tantùm plantarum atque animalium naturalem hiſtoriam expandunt; unde eos *Noctes Leidenſes* inſcribere ſe primùm animum induxiſſe, in præfamine horum fatetur.

Perluſtra itaque, Lector, ſingulos hos, & ſincerè judica, num ex lacubus & compilatoribus quicquam conraſerim; num potius ex ipſis fontibus & antiquitatis medullâ mea hauriens multa dicam, quæ non dicta ſint prius? Seriò me tibi in, ſuſurrare puta, byſsinum illud Rabbinorum dicterium: אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו כי יש קנקן חדש מלא ישן h.e. *Ne reſpicias cantharum, ſed potius id quod in eo continetur: Nam quandoque eſt cantharus novus, repletus vino veteri.* Picturarum, quas in 4. tabellis capp. V, IX, XVII, & XVIII adfixi, aliquas Choulio, unam Boxhornio, unam Grutero lubens fateor; ſed & unam atque alteram venatus mihi vindico. Numos omnes antehac nunquam in publico viſos debeo Viro magno JOH. ANDREAE BOSIO, verè incredibili infinitorum auctorum abyſſo, omniſque doctrinæ oraculo: Qui certè Criticus perfectiſsimus, ſi vivit ac valet,

Phi-

Google

Philologiæ majeſtatem in venerandam ſedem ſuam reducere, futurisque ævis viros magnanimos prudentes ac ſolidè eruditos efformare, ac metuendam barbariem excutere poterit; meriturus æternam poſterorum gratiam, apud quos, quotquot ſunt futuri, famam perennem jam ædepol pleniſsimè meruit.

Judica, inquam, amice Lector; ſed ſincerè: Nec enim Lælium nec Perſium recuſo judices. Momorum cenſuræ (quorum hodie adverſus Philologiam tanta furit turba, quanta inſectorum multifariorum æſtivo tempore adverſus arborum fructus, herbas utiliſsimas floresque cum nitidiſsimos, tum ob ſuccuum ſalubritatem pretioſiſsimos) ſi candidus es, ne crede; ne aures quidem vacivas commoda:

Nec, ſi quid turbida Roma
Elevet, accedas; examenve improbum in illâ
Caſtiges trutinâ.

Sicubi aliquando aberrâſſe tibi videbor; humanitati id tribues, in hoc facile proclivi. Zoilorum fremitus, qui fœtũ meum in ipsâ herbâ petere non erubuêre, jamdudũ exſibilavi: Idem & tu, ſi reviviſcant, facito. Quamdiu enim erit mundus, tamdiu erit

quo-

quoque Democritus, qui rideat: At verò ſæpe quem Mopſus ridet, hunc Diogenes admiratur. Benè vale, Lector! & ſacris meis FAVETO LINGVA; ut me Divinæ gloriæ & quantillo bono publico litâſſe gaudeam: Si quis vero malê ominati quicquam iis inſonaverit, tu id in pectore conditum habe: *Iniquiſſimi ſcribtorum judices, qui nihil ipſi ſciunt vel ſcribsêre!*

Ad Eximium Dn.

JOHANNEM SAVBERTVM,

Philologiæ ac SS. Theol. Cultorem maximè ſtrenuum,

Theologi de Eccleſiâ Chriſti, cumprimis in inclutâ Noribergâ, longè meritiſſimi Filium æmulum,

Tractatum elaboratiſsimum de SACRIFICIIS publici juris facientem.

O*Rbis in hocce videns jam nunc TE doctior, inquit:*

SAVBERTVS *noſtras hem redivivus adeſt!*

ſingulari affectui teſtando ſcribebam

Joh. Erneſtus Gerhardus,

SS.Th.D. & P.P.

SAUBERTE, Aonidum decus immortale ſororum,

Euſebies corclum, Theiſophiæque decus!

Caſta-

Caſtalius puerum ſacris te proluit undis,
ori Mercurius dulcia verba dedit.
Græcia te primis etiam nutrivit ab annis,
ne ſolis Latii perfruerêre bonis.
Te modò delectat cognoſcere ſacrificiôrum
antiquos ritûs & genera & ſpecies.
Ut ſol tellurem Phœbæâ lampade luſtrans
obſcuras pulsâ nocte fugat tenebras,
Nec non orta fretis Aurora rubeſcit, & Indū
ſi quis Serrhano murice tingat ebur:
Haud ſecus illuſtras radiis abſtruſa decenter,
reſtituisque ſuis quælibet apta locis.
Concedunt aliis magnas quæ ſingula laudes,
Unum te decorant omnia juncta ſimul.

SAUBERTO

Magni Theologi, Norici Doctoris & Ductoris; lampadis ſalvificæ inſtar, vitæ & morum integritate, micantis & radiantis, filio magnæ ſpei, erudito ſcripto ſacrificiorum arcana delineanti ϖεϱσὰ φημῶν applaudit

Guernerus Rolfinck Ph. & Medic. D. Profeſſ. Publicus.

Dum de delubris tibi tàm lubet eſſe diſerto,
Et veterum abſtruſos ritus, SAUBERTE, recludis;
Ingenii ſpecimen præclari illuſtre relinquis.
Auſonii ſupereſt antiqua ſcientia Roſtri,
In qua ſi ſimili priſcos tentare Quirites
Audebis ſtudio, patriæ telluris ocellus
Ecce clues, dignus, qui tandem civica pandat
Jura, forum librâ rixoſum & penſitet æquâ.

Erudit iſſimo Dn. Autori;
Amico dilect iſſimo f.

Joh. Friſchmuth Sacr. Lingg. P.

Cap. I.

*E*Rronea gentilium aliquorum de ſacrificiis opinio: Saniores aliorum de iisdem ſententiæ S. Scribturæ non contrariæ. Auctor diſtichorum Catonis quisnam? De iis judicium. Propoſitum Auctoris.* Sacrificii *etymon.* Sacrum & Sanctum *quid? differunt: Aliquando conveniunt. (Servii nævus)* Sacra via: Sacravienſes. Sacri *homonymia. Perſi varia lectio explicatur.* ἱερȣ̃ *homonymia:* ὅσα ἱερὰ: *Agrippæ diſtinctio rejecta.* Facere *vox ſolemnis pro ſacrificare: explicatur quomodo: cum illâ conveniunt* ἔρδειν *ac* ῥέζειν: *conveniunt Item* ποιεῖν & δρᾶν Sacrificii *homonymia: Synonymia:* זבח & קרבן *differunt. Vocis* Opfer *origo. Sacrificii definitio. Exploditur ea quam habet Agrippa. Sacrificii variæ deſcribtiones. Ejusd. accurata diviſio. Notatur Petrus Valla.* Bona verba dicere *quid? Sacra vota.*

Omen *quid? Variæ ſacrificiorum ſpecies recenſitæ. Agrippæ diviſio inepta: ut & Lud. Cœlii; ac Suidæ. Cœlianus locus emendatur. Sacrificii Judaici aliquot variorum diviſiones.*

IN enormen Gentilium θρησκείαν, & immanes poparum victimationes, quas vix auricula tenuis, caſta, humana, admittat: facile, cui pectus ſapit, exſpuet: Tantum abeſt, ut calculum ſuperſtitioſorum iſtorum encomiis addat, quibus ſpiſſam caliginem ſuam extollere ſatagunt, aut Ethnicarum blennorum affaniis in ſacrificali ſuffitu deprædicando ſubſcribat. Itane eos injuriâ vadarer, aut falſò arguerem? Age, prodeant Viri, quorum inluſtria nomina magni facias; at ſi anilia deliramenta & fabuloſas religionis offucias intuearis, Bœotum in craſſo jurares aëre natos. Mantuanus ille primas tenebit, â Romanis Poetæ nomine κατ' ἐξοχὴν inſignitus qui lib. 1. Georg.

Inprimis venerare Deos, atq; annua magnæ
Sacra refer Cereri lætus operatus in herbis.

Ad quæ Servius Scholiaſta commentatur: *Poſt hæc cognita, da præcipuè operam ſacrificiis, quibus tempeſtates & pluviæ poſſint repelli &c. Et benè ait*

inpri-

inprimis i.e. *præcipuè & ante omnia.* Idem Floram deam eloqui ſomniat Ovidius:

Sæpe deos aliquis peccando fecit iniquos,
Et pro delictis hoſtia blanda fuit.
Sæpe Jovem vidi, cum jam ſua mittere vellet
fulmina, thure dato ſuſtinuiſſe manum.
At ſi negligimur, magnis injuria pœnis,
Solvitur, & juſtum præterit ira modum &c.

Vid. l. 5. faſt. Horatius l. 3. od. 23.

Cœlo ſupinas ſi tuleris manus
Naſcente lunâ, ruſtica Phidile;
Si rure placâris, & hornâ
fruge Lareis, avidaq; porcâ:
Nec peſtilentem ſentiet Africum
fœcunda vitis, nec ſterilem ſeges
rubiginem, aut dulces alumni
pomifero grave tempus anno.

Tibullus l. 1. el. 1.

Nam veneror, ſeu ſtipes habet deſertus in agris,
Seu vetus in trivio florida ſerta lapis:
Et quodcunq; mihi pomum novus educat annus,
libatum agricolæ ponitur ante Deo &c.

Ignoſci his forte poſſet, ut poëtis, queis nihil adeò novi eſt, fumum aliquando vendere: Sed quis plures, ne dicam omnes, tàm vecordes περιβωμίους crederet, niſi Varro civium ſuorum proverbium: *DI facientes adjuvant,* laudaret. Egregiè ſc: philoſophatus eſt Heraclitus, Philoſophus cœtera non incelebris, quando

creberrimam iſtam & execrandam ſæpe mactationem, *Medicamentum* nuncupare ſolebat, quoniam præpotentis pharmaci vice â morbis animam expurgaret, in hac generatione concretis.

Quantò oculatius & acutius acutiſſimus Peripateticorum oculus cernit, qui ὀυκ εἰκὸς, ait, τοὺς θεοὺς χαίρειν ταῖς δαπάναις τῶν θυομένων, ἀλλὰ ταῖς ἐυσεβείαις τῶν θυόντων. l. 3. Rhet. Quod ſapientiſſimus quoque Annæus confirmat l. 1. de ben. c. 6. *Sicut nec in victimis, licet opimæ ſint, auroq́ præfulgeant, Deorum eſt honos, ſed piâ ac rectâ voluntate venerantium. Itaq́ boni etiam farre ac fitillâ religioſi ſunt, mali rurſus nõ effugiunt impietatem, quamvis aras ſangvine multo cruentaverint.* Et alibi: *Quomodo ſint Dii colendi, ſolet præcipi: Accendere aliquem lucernam Sabbatis prohibeamus; quoniam nec lumine Dii egent, & ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus ſalutationibus matutinis fungi, & foribus adſidere templorum: humana ambitio iſtis officiis capitur. Deum colit, qui novit. Vetemus lintea & ſtrigiles Jovi ferre, & ſpeculum tenere Junoni: Non quærit miniſtros Deus; quidni? ipſe humano generi miniſtrat, ubiq́ & omnibus præſto eſt. Audiat licet, quemadmodum ſe gerere in ſacrificiis debeat, quàm procul reſilire à moleſtiis & ſuperſtitionibus: nunquam ſatis profectum erit, niſi,*

qua-

quale debeat, Deum mente conceperit, omnia habĕtĕ, omnia tribuentĕ, beneficia gratis dantem &c. Et paulò pòſt: *Primus eſt Deorū cultus, Deos credere: deinde reddere illis Majeſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine quâ nulla majeſtas eſt. Scire, illos eſſe, qui præſident mundo, qui univerſa vi ſuâ temperant, qui humani generis tutelam gerunt &c. Vis Deos propitiare? bonus eſto. Satis illos coluit, quisquis imitatus eſt.* ep. 95. Idem. *Quid enim intelligis fatum? Exiſtimo neceſſitatem rerum actionumq́; quam nulla vis rumpat. Hanc, ſi ſacrificiis & capite niveæ agnæ exorari judicas, divina non nôſti.* quæſt. Nat. 2. 36. Plinius, ſtrenuus cæteroquin victimator, de hymnis & precibus ἱεροποιῶν: *Animadverto etiam Deos ipſos, non tam accuratis adorantium precibus, quàm innocentiâ & ſanctitate lætari, gratioremq́; exiſtimari, qui delubris eorum puram caſtamq́; mentem, quàm qui meditatum carmen intulerit.* in paneg. c. 3. Varro quoque mentis tandem ſuæ compos reſipuit, ſi fidem habere velimus Arnobio, quando Gentes ita ſuo jugulat gladio: *Quid ergo (dixerit quispiam) ſacrificia cenſetis nulla eſſe omninò facienda? Ut vobis non noſtrâ, ſed Varronis veſtri ſententiâ reſpondeamus: Nulla. Quid ita? quia (inquit) dii veri neq́; deſiderant ea, neq́; depoſcunt: ex ære autem facti, teſtâ, gypſo, vel marmore, multò minus hæc curant.* l. 7. adverſ. Gent. Vid. Geverhardum Elmenhorſt in not.

Ita Meliſſa: ὀ τιμᾶται θεὸς ὑπ' ἀνθρώπου φαύλου, οὐδὲ θεραπεύεται δαπάναις οὔτε τραγῳδίαις τῶν ἁλισκομένων ἀλλ' ἀγαθῇ προαιρέσει τῶν καλῶν ἔργων καὶ δικαίων. l. 1. Orat. 55. Audiamus & Poëtas ſaniores; inter quos accuratus morum Cenſor, ſeveruſque vitiorum caſtigator Perſius ſat. 2.

Dicite, Pontifices, in ſacro quid facit aurum?
Nempe hoc, quod Veneri donatæ à virgine pupæ:
quin damus id ſuperis, de magnâ quod dare lance
Non poſſit magni Meſſalæ lippa propago:
Compoſitum jus, fasq; animi, ſanctosq; receſſus
Mentis, & incoctum generoſo pectus honeſto;
Hæc cedò, ut admoveam templis, & farre litabo.

Lucretius l. 5. de rerum Naturâ:

Nec pietas ulla'ſt velatum ſæpe videri,
Vertier ad lapidē, atq; omneis accedere ad aras
Nec procumbere humi proſtratum, & pandere palmas
Ante Deûm delubra, nec aras ſangvine multo
ſpargere quadrupēdum, nec votis nectere vota:
Sed mage pacatâ poſſe omnia mente tueri.

Poëta ille qui diſticha conſcribſit, & ſub Catonis nomine vulgo circumfertur; in Codd. tamen & Gloſſ. aliquando citatur nomine Tulli ad fidem converſi, ſed non auſi ſe Chriſtianum fateri: aliquando Octaviani; aliquando Joh. Clothomii. A BaptiſtâPio in eptiſſimè Auſonio

attri-

attribuuntur. Scribtum certè, BoxhornI judicio quæſt. Rom. 14. genuinum hominis Chriſtiani, vel ad minimum ſemichriſtiani, idque, fœdiſſimis tautologiis pleniſſimum, meritoque ut hodie extat, ad infima ferè barbarorum ſubſellia detrudẽdum; in cujus ſententiis prælimi-naribus mera confuſio, merum chaos, nihil magnificum, nihil erectum: Niſi forte verum ſit illud, olim uno libello diſticha illa fuiſſe comprehenſa, cujus Sulpicia meminerit: *Quos inter priſci ſententia dia Catonis;* quem poſtmodum ita inſaniis ſuis ac inanitatibus(veluti aliis quoq; libris evenit) rudes ac ſtolidi homines lancinârint, tantum ei βόρβορον βαρβαρικὸν, ut hodie conſpicitur, adlinendo. Quoniam autem auctor ille Ethnico! Catonis nomine ſe obvelavit, audiamus & illum l. 4. diſt. 15.

Quum ſis ipſe nocens, moritur cur victima pro te?
Stultitia eſt morte alterius ſperare ſalutem.

Et diſt. 39.

Thure deum placa: Vitulum ſine creſcat aratro;
Ne credas placare deum cùm cæde litatur.

Ubi Boxhornius legit: *Tute Deum placa* &c. l.c. Neque Ebræi tam denſæ barbæ aut adeò luſcitioſi fuère ut non eadem docerent. Vid. Philon. l. de Vict.

Dignæ voces vel Chriſtiano homine, & quas

è ſacri meditullio fontis hauſtas jurares. Attende, quæ â Prophetâ θεολαμπεῖ immorigerus Iſraëlitarum Rex audire coactus fuit: *Numquid vult Dominus holocauſta & victimas, & non potius, ut obediatur voci Domini? Melior eſt enim obedientia, quàm victimæ, & auſcultare magis, quàm obferre adipem arietum.* 1. Sam. 15. 22. Pluribus idem locis adſeritur. v. g. Eccleſ. 4. 17. *Cuſtodi pedem tuum, quando ibis ad domum Dei, & propinquas ad audiendum; quod præſtat ſtultorum ſacrificio, quia neſciunt ipſi ſe facere malum.* Oſeæ 6. 6. *Miſericordiam volui, & non ſacrificium; & ſcientiam Dei, præ adſcenſionibus.* Pſal. 69. v. 31. 32. *Laudabo nomen Dei in cantico, & magnificabo eum in confeſſione: Et acceptius erit Domino, quàm bos vitulus cornificans & ungvificans.* Matt. 9. 13. ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν: quod repetitur Matth. 12. 7. Ebr. 11. 4. *Abel per fidem ſacrificium majoris pretii obtuliſſe* perhibetur *quàm Cain.* Adde his Pſal. 50. v. 8. & ſeqq. Pſal. 51. v. 18. 19.

Neque verò animus eſt Ethnicorum ſacra pipulo hîc differre, ſed duobus potius pedibus eorum delubra intrare, ac quicquid de Gentilibus *Immolationibus* antiquitas promit, non lævo ſaltim oculo, verùm attentius cum Philologorum filiis perluſtrare: apud quos facile veniam impetrabimus, ſi quando occaſione invitati, in φιλολογίας viridario longiuſculè aliquan-

quantum exſpatiantes, varios hinc inde flores conlegerimus, & lumecta ac ſcandulacas runcando, topiariam, quantum in nobis eſt, fecerimus.

Subſiſtendum in limine ad Nomen SACRIFICII, ortũ ſuũ fatens τῷ *Sacrificare*, quod eſt ſacrum facere; ita ut Sacrificium ſit ſacrum factum. Iſid. Etym. 6. 19. *Sacrum* eſt omne, quod Deorum habetur; vel, quod publicâ autoritate Deo ritè conſecratum eſt; ut ſacri luci, templa, ornamenta, & omnia, quæ publico civitatis inſtituto, aut permiſſu Principis, Deo, ſive in agro, ſive in civitate, dedicata fuerunt: (unde *conſecrare*, *obſecrare*, *reſecrare*, & ſimilia. Cœl. Rhod. A. L. l. 12. c. 11. 12.) Differt â *Sancto*, quod hoc ſit id, quod ab injuriâ hominum defenſum atque munitum eſt, dictum â Sagminibus; quæ erant herbæ, quas legati populi Romani ferre ſolebant, ne quis eos violaret; ſicut legati Græcorum ferebant ea, quæ vocantur κηρύκεια; vel â ſanciendo, quoniam capitis pœna in eos, qui contra deliquiſſent, conſtituta erat. §. 8. & 10. Inſt. de R. Div. l. 6. §. 3. l. 8. & 9. ff. eod. in Auth. ut nul. fabric. Orat. dom. coll. 5. & in Auth. de Eccleſiâ. §. ſi quis autem voluerit & §. Si quis ædificationem. col. 9. Ulpianus ad edict. 68. Voſſius l. 5. c. 6. ſect. 1. I. Or. Alciatus parerg. 2. 4. Aggenus comm. in

Jul.

Jul. Front. Gebhard. Crep. 3. 27. Frigidiuſculè igitur ut aliquando ſolet in Etymis, Servius : *Sancire propriè eſt ſanctum aliquid* i.e.*conſecratum facere fuſo ſangvine hoſtiæ, & dictum ſanctum quaſi ſangvine conſecratum* ad l. 12. Aen. Sed *ſacrum* & *ſanctum* aliquando indifferenter ſumuntur, argumento l. 2. ff. Ne quid in loco Sacro fiat. Joh. Maria Catanæus ſchol. ad Plin. ep. 10. l. 1. Mancinellus in ſat. 3. Juv. Quo etiam ſenſu viam quandam ap. Rom. *Sacram* dictam autumo, in qua vendebantur poma, flabella, teſſeræ, tali; & incolas ejus *Sacravienſes:* niſi ab eo potius derivâris, quod rectà in capitolium, Diis dedicatum locum, deduxerit. Interdum *Sacrum* ponitur pro templo. Paulus ICtus: *Sunt,* inquit, *ſacrilegi, qui publica Sacra compilàrint; at qui privata ſacra vel adiculas tentaverint, amplius, quàm fures.* Perſius ſat. 2. *Dicite Pontifices, in Sacro quid facit aurum?* Quidam Codd. legunt *in ſacris*, & forte ipſa donaria Diis oblata, aut vaſa, quorum in ſacrificiis uſus, indigitant. Vid. Foquelinum præf. in ſatr. Perſſ. Græca quoque vox ἱερὰ, teſte Ammonio de ſimilibus & diff. voc. τοὺς περιβόλους τῶν ναῶν, καὶ τὰ σφάγια, καὶ τὰ ὅσα τῶν ἀνθρώπων, ὡς Ὑπερείδης ἐν τῷ κατὰ Ἀρχιστρατίδου· καὶ τὰ ξόανα ὡς Θεόπομπος ἐν εἰκοστῇ ἕκτῃ ſignificat. Sed cùm ὅσα dicuntur ἱερὰ, idem

idem ἱερὸν eſt cum τῷ Magno, quod uberius inluſtrant Magnus Heinſius crep. ad Sil. Ital. p. m. 84. & Scapula Lex. Græco voc. ἱερός. *Sacer* etiã eſt Devotus. Vid. Lipſium A.L.58. Quandoq; *Sacrum* aut *Sacer* pro execrando accipiuntur; cujus rei nobis cauſam reddit Servius ad l. 1. Aen. Virg. quia nempe ſacræ res de bonis execrandorum fiebant. Hinc *ſacrare caput*, pro diris devovere. Cœlius l. c. Ap. Plautum leno *viri ſacerrimi* nomine inſignitur i.e. maximè deteſtabilis. Rud. 1. 2. Vid. Macrob. 3. 7. Feſt. voc. Sacer. Catull. cum comm. Mureti, Serv. in l. 3. Aen. Ridicula eſt ſacerrimi Agrippæ diſtinctio, quâ ſacra adpellari perhibet, vel, quæ ab ipſis Diis aut Dæmonibus adſiſtẽtiis ſuis ſunt ſacrata, ſtãquam â Diis ipſis nobis dedicata; quo modo dæmones, myſteria, & preces quædam *ſacræ* nuncupentur; vel quæ ab hominibus Deo dedicata & conſecrata ſunt; quemadmodum vota, & ſacrificia, ſimulacra, delubra, idola, ſtatuæ, imagines &c. ritus, obſervationes, geſtus devoti &c. Sacerdotes &c. tempora. l. 3. de Occult. Philoſ. c. 63.

Facere autem ſimpliciter hoc loco ſignificat ποιεῖν ſive πράσσειν; agere, peragere: Quanquam ap. veteres nuda hæc vox ſæpe etiam pro ſacrificare ſumatur. Plautus in Rud. 3. 4. *Tun', legirupionem hîc nobiſcum Dîs facere poſtulas.* Strobilus

bilus ap. Eundem: *Mulſi congialem plenam faciam tibi fideliam, Id adeò tibi faciam* Aul. 4. 2. Leonidas ap. eund. *Jam nunc ſecunda mihi facis.* Aſin. 2. 4. Varro 1. de R. R. proverbium adducit: *Dî facientes adjuvant.* Laberius: *Bidentes propter viam facere.* Agellius VESTALEM. FACERE. PRO. POPOLO. ROMANO. 1. 12. Virg. *Cùm faciam vitulâ pro frugibus.* ecl. 3. Juv. *Pro populo faciens.* ſat. 9. Ovidius: *Nos faciamus ad annum Paſtorum dominæ grandia liba deæ.* 4. faſt. Atque ita *facere* vel idem erit quod reddere, ſive quæ Deus poſtulavit, ſive χαριστήρια i. e. pro benefactis gratū animum, ſive pro peccatis piaculares, quo ſenſu exſtat l. faciendi 175. ff. de V. S. vel idem quod dare, aut ſolvere. Vid. l. 218. ff. eod. Confer inſuper Alciatum Lex. Plaut. voc. Facere, & Briſſonium in form. Inde quidam *Pontificis* nomen deducere laborant à *poſſe* & *facere* i. e. ſacrificare. Apud Græcos ſimilia verba ſunt ἔρδειν ac ῥέζειν i.e. & facere & ſacrificare. Homer. odyſſ. ό. Theocr. idyll. 25. & 28. Scholiaſta Theocriti doctiſſimus Zacharias Calliergus ad Idyll. β, quod inſcribitur Φαρμακεύτρια τὸ ἔρδειν καὶ τὸ ῥέζειν ἔλεγον ἐπὶ τῶν σφαγίων. Λέγεται δὲ καὶ ἀντὶ τοῦ καίειν ἁπλῶς, καὶ ἐν πυρὶ τιθέναι τι, καθὸ λέγεται ἐνταῦθα. Eod. intellectu tàm ap. ſac. quàm profa-

nos

nos auctores aliquando reperiri voces ποιεῖν & δρᾶν aliquot exemplis evincit magnus BOSIUS Præceptor atque Patronus meus exerc. 1. de Pontif. Max. c. 1.

Hoc *Sacrificii* nomen multa ſub ſe & varia continet: Aliquando ſumitur I Pro omni actione inviſibili & ſpirituali: II. Pro miniſterio & divulgatione Evangelii: III. Pro gentium ad Deum converſione: IV. Pro ardentibus precibus: V. Pro gratiarum actione: VI. Pro beneficentiâ erga pauperes, ſeu Eleemoſynâ: VII. Pro toto homine Deo conſecrato: IIX. Pro μαρτυρίοις, ſeu ſupliciis Sanctorum: IX. Pro commemoratione paſſionis Chriſti in cruce oblati: X. Pro hodiernâ rei divinæ in Chriſtianis Eccleſiis adminiſtratione: XI. Pro externâ externæ rei oblatione Deo factâ. Fuſius hæc pertractata habes partim ap. Beatum Meiſnerum part. 2. Sect. 1. partim ap. inſignem Eruditionis Atlantem Caſaubonum exerc. 16. diſcurs. 51. & 56. in Baronium, quibus adde conſt. 3. & 4. Leonis. Iſing. coll. hiſt. quæſt. 59. §. 2.

De ultimâ illâ ſignificatione inpræſentiarum agimus: ea vocabatur Ebræis קרבן oblatio, admotio; item טבח, & זבח quaſi mactatio; & השתחוה, item עבודה ac שרות Chaldæis

dæis דבח & פלחנא Rabbinis זבוח, Syris ܕܒܚܐ ſive ܕܒܚܬܐ &c. quamvis primum illud, ſi probè attendas, tantùm de ſacrificiis in genere, poſteriora verò omnia de cruentjs potiſſimè intelligi queant: Patet id ex Etymo: קרבן eſt â קרב, quod in Hiphil habet הקריב & ſignificat *obtulit*; at זבח eſt mactare. Teſtatur inſuper doctiſſimus Abravanel h. v. *Nomē Dſebbah & nomē Korbhan nō ſunt Synonyma. Omne enim Dſebbach eſt Korbhan, ſed non viceverſa.* Græcis adpellatur θυσία, θῦμα, θύος, τέλος, ἱερὸν ἱερουργία, λειτουργία, θυηπόλιον, ἁγιστεῖα, δῶρον, εὐσέβεια, εὐσέβημα, δουλεία, θεραπεία, θρησκεία, ὅσια, φόβος, προσκύνημα, ἀνάῤῥυσις, σφαγὴ &c. quæ duo ultima itidem de animalium maximè oblatione enunciari debent. Latinis eſt *Sacrificium, immolatio, litatio, victima, hoſtia, mactatio, honor, ſacrum, donum, cultura, cultus, oblatio, ſupplicium, ſupplicatio, initia, res divina, religio, pietas, ſanctitas, veneratio, adoratio, cerimonia*, ubi iterum in pleriſque differentiâ perſpicua eſt, Germani mei reddunt ein Opfer, ab obferendo, ut quidam tradunt; nec veritati id diſſimile.

Talibus prælibatis ita ferè inſiſto, & definio Sacrificium, ſacram & externam actionem, quâ res quæpiam externa â certis Perſonis loco ritibusque certis, ad finem certum Diis aut Deorum

orum loco habitis conſecrabatur, & obſerebatur. Anguſtiorem hinc adparet & mutilam eſſe Henr. Corn. Agrippæ definitionem, dum ſacrificium ait eſſe *oblationem, qua & ſacra ſit obferendo, & ſacret ſeu ſanctificet obſerentem; niſi illum aut inreverentia aut aliud quoddam impediat peccatum:* l. 3. de Occ. Phil. c. 59. τὸ θύειν, ait Plato, δωρεῖσθαι ἐστὶ τοῖς θεοῖς. in Euthyphrone *Sacrificium,* inquit Iſidorus *eſt victima & quæcunque in arâ cremantur ſeu ponuntur.* Giraldus: *Sacrificium erat quodcunque erga deos officium quod ritè rei divinæ faciendæ causâ impendebatur.* Synt. 17. pag. 462.

Fuêre autem Sacrificia veterum triplicia: Ἀπὸ τῆς μαντείας, χαριστήρια, εὐκταῖα. Quo præcipuè diviſionis modulo θυσίας metiemur, quia ſingulis aptus, Viriſque piperati judicii ad palatum; ut Meurſio comm. in Lycoph. Caſſ. Scaligero indicibus Inſcript. antiq. Gruteri, Taubmanno in Plaut. Amphitr. 3. 3. Giraldus: *Tribus de cauſis deis ſacrificandum cenſuêre theologi gentium: Ut veneremur, ut gratias referamus, ut ab ipſis neceſſaria petamus & mala propellamus.* Synt. 17. pag. 488. Sed valde impingit Petrus Valla comm. in Plaut. adſerendo, *Bona verba dicere,* de iis ap. vett. pronunciatum fuiſſe, qui propter votum ſacrificârint, aut *Sacra vota*

(quo

(quomodo ap. Ovidium 9. Metam. εὐκταῖα & χαριστήρια nominantur) exhibuerint; cùm generaliter quicunque vel in ſacris, vel in diebus feſtis quibuscunq; benè vovebant, benè precabantur, *Bona omina* habuerint, vel *Bona verba* dixerint. *Omen* n. h. l. votum eſt teſte Nonio, mentis & vocis. Phraſin hanc uberius explicat Ovidius 3. triſt. el. 13. *Concipiamq; bonas ore favente preces* Id. 1. faſt.

Proſpera lux oritur, lingvis animisq; favete;
nunc dicenda bono ſunt bona verba die:
Lite vacent aures, inſanaq; protinus abſint
Jurgia ---

loquitur de Calendis Januariis, quo die Romani ſe invicem ſalutabant, bonisque verbis utebantur; malè ominatis, litibus, jurgiis abſtinebant. Idem: *In tantis ſubeunt nec bona verba malis.* l. c. triſt. Tibullus: *Dicamus bona verba, venit natalis ad aras.* l. 2. el. 2. Martialis l. 10. epigr. 87.

Lingvis omnibus & favete votis;
Natalem colimus; tacete lites.

Certè κατεύγματα iſta in Lindienſi ſacrificio neutiquam *bonorum verborum* adpellationem merentur, & tamen ἱερὸν illud inter ſacra vota numerandum, & ad χαριστήρια pertinet, quia in memoriam Herculis celebrabatur.

Populi

Populi inter ſapientes ſapientiſſimi, & ſuperſtitioſos ſuperſtitioſiſſimi, Ægyptiorum, ſexcenta ſexaginta ſex ſacrificiorum genera recenſentur. Romanorum pleraq; & Græcorum θύματα ſeqq. Corn. Agrippa conlegit: *Agonalia, Dapſa, Farreationes, Hecatombæ, Hoſtia, Hiacynthia, Armiluſtria, Janualia, Lucalia, Lupercalia, Munychia, Novendinalia, Nyctiluca, Palatialia, Paſtillaria, Popularia, Protervia, Scenopegia, Solitaurilia, Stata, Rubigalia, Fontanalia, Ormia, Parentalia, Inferiæ, Conſualia, Lampteria, Amburbia, Ambarvalia, Vivalia, Thyia, Holocauſtomata, Orgia, Latialia, Dianetaurica, Bacchanalia, Trieterica, Liberalia, Cocytia, Cerealia, Theſmophoria, Adonia, Teonia, Laurentalia, Opalia, Palilia, Quirinalia, Vertumnalia, Gynæcia, Panathenæa, Quinquatria, Diapalia, Diaſia, Horma, Hormea, Nemea, Mytriaca, Palogygia.* l. 3. de Occ. Phil. c. 59. Invenies, cùm hæc omnia εὐτάκτως congeſta, & explicata, tum plura inſuper adjecta ap. Raviſium in theat. Hiſt. Poët. t. 21. Idem Agrippa, quæ commodè tribus illis claſſibus noſtris inſeri poſſunt, variè permiſcet & conturbat: *Sacrificia*, inquit, *alia ſunt ſalutaria, quæ fiunt pro ſalute obtinendâ; quædam pacifica, pro pace; quædam laudes pro liberatione â malis, vel largitione bonorum quædam; Gratulatoria, pro veneratione divinâ, & gratiarum actione;*

 quædam

quædam etiam fiunt nec propter honorem Dei, nec ex bonâ voluntate, quale erat ap. Ebræos Sacrificium Zelotypiæ, quod ſolùm fiebat cauſâ detegendi occultum adulterium: Eratq́; olim ap. Gentes Sacrificium expiationis, quo expurgabantur civitates fame aut peſtilentiâ, aut aliâ quavis horrendâ calamitate laborantes. l c. Effuſior etiam eſt, ac immoderatius excurrens, quam Cœlius adfert, differentia; quâ diſpeſcuntur Sacrificia in Dorophorica, Apolytrotica, Dialectica, Apoplestica, & Athyta l. 12. L. A. c. 1. edit. Frob. Baſil. Anno 1542. Hæſi, meherc'le, aliquantiſper, & ubinam de Dialecticis legerim, cogitationibus non incidit. Deprehendi tandem nævum, credo typothetarum. Exploſo itaq́; illo ſubſtituo *Diallactica*, ¦ facem mihi præeunte. Suida, qui *θυσίας* conſtituit *δωροφορικὰς*, munerum oblatorias; *ἀπολυτρωτικὰς*, redemtorias, exſolutorias; *διαλλακτικὰς*, transmutatorias, expiatorias, â *διὰ* & *ἀλλάσσω*; denique *ἀποπληστικὰς*, expletorias. Ex Ebræorum aris longè aliter ſacrificiorum procedunt ſpecies: Ap. quos primò erat holocauſtum, ſub quo Mincha, Sabbatum, Neomenia. 2. Sacrificium pro peccato, Sündopfer, 3. Sacrificium pro delicto, Schuldopfer 4. Sacrificium conſecrationis, 5. Sacrificium purgationis 6. Expiationis. 7. Pacificum, Danck-oder Gelübdopfer. 8. Sacrificia

crificia ex thure, myrrhâ, aromatibus, farinâ, ſimilâ &c. Item Libationes, Speiß-und Tranck-opfer. Vid. Iſing. coll. hiſt. quæſt. 59. §. 2. qui & quæſt. 60. §. 18. aliter dividit. Sigonius 6. ſacrificiorum genera ap. Ebræos recenſet. de R. E. 4, 2. tredecim facit R. Bechai comm. in Pentateuch. Cloppenburg. & Stuckius duas tantum ſtruũt ſeries; alteri ἱλαςικὰ, alteri εὐχαριςικὰ adſignant. B. Calixtus, magnus ille & θαυμάσιος, Sacrificium proprie acceptum in V. T. triplex fuiſſe dicit: I. Holocauſtum, id quod vel quotidianum, vel ſolemne. II. Sacrificium expiationis ſive propitiatorium. III. Sacrificium pacificorum, idque vel gratiarum actionis pro beneficiis acceptis, vel totum aut ſpontaneum pro beneficiis impetrandis. Adpendix autem ſacrificiorum propriè dictorum erat מנחה. in comp. Th. p. m. 219. At nos ad Gentium in genere oblationes, Judaica illa primoribus tantum digitis, velut olim ſal ac thus ſuum ἱερευτὴρ, attingere cogitamus; lectorem interim eorũ etiã ἀπαιτοῦντα, ad Cloppenburgi Schol. ſacrif. Patrum, πολυωνύμȣ Dilherri, Patroni, ut Muſarum communis, ita meæ, ſummi t. 2. diſp. 9. Et Cl. Friſchmuhti Præceptoris mei exoptatiſſimi diſſert. de Sacrif. dimittentes,

CAP. II.

Sacrificii ἀπὸ μαντείας *deſcribtio: Inluſtratur exemplis. Proverb:* Embarus es, *explicatur.* Μολπίδος πέτρα *ap. Lycophronē.* Jupiter ὕης ὑέλος, ὄμβριος, Pluvius. *Quæſt: Sintne naturâ nota, an â Deo præcepta ſacrificia? (Inanis Bellarmini aliorumq; labor in propugnandâ Miſsâ: Auctores quidam de Sacrificio Miſſæ) Pontificii quidam cum Ebræis adfirm: Auctor â negativâ parte ſtare mavult.* χαριστήρια *quid? Eorum diviſio: Adduntur multiplicia exempla. Peregrinantium religio. Fortuna Redux. Hercules Defenſor, Invictus. Aliquot peregrinantium Dii. Supparum. Lectio quædam in Virgilio probata. Neptunus Redux. Natalis Comes flagellatur.* Victima animalis & conſultatoria: Dii animales. *Labeo leviter tentatur.* προχαριστήρια. *Bacchus* πρόβλαστος. *Floriferium:* ἀλῷα. *Varii plantarum & agrorum dii præſides. Conjugium cur* ἱερατέλεια? *Juno dea puerperarum:*

Eadem

Eadem cum Lucinâ. Ἀμφιδρόμια: Circumferre *verbum in* ἀμφιδρομίοις *ſolemne. Infantes recens nati loti. Rheni etymon. Infantes octavo vel nono â partu die denuò loti. Dies luſtricus* ὀνομαστήρια. *Nundina. Infantibus quo die nomina impoſita?* Fata advocare, ſcribere; occupare. *Fabulinus Deus. Jupiter unde* Triumfator *dictus; Epitheto primùm veri Dei:* Feretrius: Redux: *Alia Jovis quatenus in Bello præerat cognomina Herculis militantium præſidis epitheta: Item Martis: Minervæ. Hecatomphonia.* θυσίαι ἱππάδες. *Hormisdates, Arimanes.* χαριστηρίων *adpellationes variæ.* Suſcipere, nuncupare vota *quid?* Victima vota; votita: votiva. Votum ſolvere: *(Significatio* τ͂ ſolvere) Reddere. *Juſti LipſI lapis tentatur. Monumentis ſacrificia poſt immolationem inſcribta. V.S.L.M. Lapides aliquot coacervati. Quando* dii hominibus ſervierint?

EXplanationem uberiorem Diviſio noſtra, quam ſupra propoſuimus, requirit. Adornabimus e-

am exemplis plurimis, ut videas facile omnia in illâ locum invenire; nec dari ullum, quod non in tribus illis ſedibus requieſcat. Ἀπὸ τῆς μαντείας erant ſacrificia, quæ ob certas cauſas, voluntate & juſſu Oraculi cujusdam, peragebantur; quale præceptum DEI veri ad credentium Patrem extat Gen. 22. 2. Apollo Pythius impietatis auctorem Cyanippum immolari jubet. Plutarch. in Parall. Pluto exorto hiatu illo peſtifero in foro Romano nobiliſſimam petit victimam. Id. Ibid. Oracula pro occiſo cervo Agamemnonio ſangvine immolandum Dianæ ſuadent. Eurip. in Iphig. Ovid. 3. Metam. & 3. de Pont. Serv. ad 2. Aen. Virg. Eadem eidem ob urſam in Piræeo confectam, filiam in victimam ferri mandant; cui obſecutus fuit Embarus, Suidas voc. ἔμβαρος. Qui tamen filiam comtã in adyto abſcondidit, & capram ejus ornamentis indutam illius loco immolavit; unde de callido in proverbium exiit: *Embarus es.* Vid. Hadr. Junium cent. 2. adag. 40. ubi Eraſmum aliter hoc explicantem refellit. Jupiter in templo ap. Elidem generoſum Juvenem, deficientibus invocatus pluviis, poſcit: obferebat autem ſe ſponte Molpis. Ovid. in Ib. conſequebaturque Inciſa notis marmora publicis, quæ Lycophron μολπίδος πέτρας vocat in Caſſ. Jupiter poſtea, tum quod pluviis omnia inun.

inundantibus, tum iisdem deficientibus ſacra caperet, *ὕης*, item *ὑέτιος*, & *ὄμβριος*, Latinis *Pluvius* eſt adpellatus. Tibull. 1. 7. *Arida nec Pluvio ſupplicat herba Jovi.*

Quæritur hîc annon *latè* omnia Sacrificia dici poſſint *ἀπὸ μαντείας*? Sive ut dilucidius edisseramus: Innotuerintne lumine, id eſt præceptis LUMINIS *πολυπαμφάους*, an Naturæ, hominibus ſacrificia? Auratis hîc cornibus victimam magno ſuo מעזים cædere, & penitus perlitare laborat, immanis beluæ Romanæ delicium belliſſimum, Bellarminus; qui ſcribit, *Sacrificia non eſſe in lege Moſis inſtituta, ſed ex lege Naturæ ortum habere; ceu id pateat ex Sacrificiis Abelis, Job, & aliorum*. l. 1. de Miſſ. c. 20. Ibid. *Hinc colligitur id* (*ἱερουργίας* in Eccleſiâ *ἱερουργεῖου*) *eſſe primum quoddam principium â Deo nobis ingenitum.* Quibus non refragatur Thomas, quando part. 3. ſum. q. 60. art. 3. ad. 5. colligit: *Sicut in ſtatu legis naturæ homines nullâ lege exterius datâ, ſed ſolo inſtinctu movebantur ad DEUM colendum: ita & interiori inſtinctu determinabatur eis, quibus ſenſibilibus ad cultum DEI uterentur.* Adſtipulatur his Didacus Nugno Cabezudo in p. 3. Thom. q. 83. *Multò*, inquit, *probabilibus, quàm oppoſitum eſt, quod ſit naturale præceptum, obſerendi Deo ſacrificium, propriiſſimè dictum.* Et Greg. de Valentiâ, *ex rectâ Naturæ*

Naturæ inclinatione compulſos cùm Patriarchas, tum Gentiles ſacrificâſſe contendit l. 1, de Miſſ. ſacrif. c. 4. De Papicolis non miror, eos talia manibus, pedibusque propugnare, ob Miſſæ, ut ajunt, ſacrificium, de quo tàm opima eis cedit portio. Inde circumferuntur libri: *Joh. Cochlæi Normbergenſis Sacerdotii ac Sacrificii defenſio, Ambr. Pelargi dicti Storch, Gaſparis. Sasgeri aliàs Schatzgeri, Job Eccl Suevi, Joh. Hoffmeiſteri & aliorum De Sacrificio Miſſæ:* Quibus addendus *Wernerus Rolfinck de Valore Miſſarum* &c. Ebræos tamen ſplendidiſſimum Belgi eruditi ſidus H. Grotius in eadem verſari tradit ſemitâ. Nec fallit vir candidiſſimus. Abravanel enim eâ de cauſâ ſacrificia in cultu divino DEUM præcepiſſe adſerit, quòd cùm plerique mortales ſacrificiis adſveviſſent, difficile fuerit, illis prorſus valedicere. comm. in Pentateu.

Contrariam ſententiam tuetur Suarez. part. 3. ſum. Thom. art. 1. diſt. 71. Sect. 8. h. v. *Nullum eſt naturale præceptum, ex quo ſufficienter colligi poſſit, determinationem illius, ad talem modum, cultus ſc. per ſacrificium, eſſe omninò neceſſariam ad morum honeſtatem.* Idem Ethnicorum quosdam ſenſiſſe, hiſtoria Numæ ὑπεϱάλϰ ſacrarum ap. Romanos religionum reſtauratoris (unde, & etiam quòd ipſe ſacrificaverit, â Pacato Drepanio, velut ab Ovidio An-

eus

cus,' *Sacrificus* dicitur c. 20. in paneg) fidem facit, qui non niſi Egeriæ monitu Deæ, cujus adſiduis congreſſibus utebatur, ſacra ſe inſtituiſſe finxit. Val; Max. 1. 3. quemq; enixo ſtudio Jovē in ſacrificiis faciendis informâſſe credebant, quod prolixè ex Antiatis l. 2. recenſet Arnobius l. 5. adverſ. gent. Pertinent huc Platonis verba: τούτων πάντων νομοθέτης, ὅστις νοῦν κέκτηται καὶ τὸν βραχύτατον, οὔποτε μὴ τολμήσῃ καινοτομεῖν, ἐπὶ θεοσέβειαν, ἥτις μὴ σαφὲς ἔχει τι, τρέψαι πόλιν ἑαυτοῦ. καὶ μὴν οὐδ' ὤν ὁ πάτριος νόμος εἴρηκε περὶ θυσιῶν ἀποκωλύσει, μηδὲν τοπαράπαν εἰδώς· ὥσπερ οὐδ' ὂν δυνατὸν εἰδέναι τῇ θνητῇ τῶν τοιούτων πέρι. in Epinom. Hinc mundi Miraculum Ph. Melanchthon, in Exam. Sacrificia nominari ait *opera â Deo Præcepta*. Regerenti, quî Ethnici ex Dei mandatis de ſacrificiis inſtituendis erudiri potuerint? prodit & reſpondet Rivetus: *Partim ex κακοζηλίᾳ, quâ mundus in quibusdam ſolet imitari Eccleſiam, partim inſtigante Diabolo, varia ſacrificia & variı ritus etiam ap Ethnicos obſervabantur.* exerc. 42. in Gen. Videantur Vir de Eccleſiâ orthodoxâ meritiſſimus D. Dorſcheus in myſariâ Miſſæ contra Herberum c. 1. Joh. Fabricius, Theologus eximius, & Philologus excellentiſſimus, Patronus meus optimus in

ci, ſi templa priores Ob reditum vovère ducum. Vid. de eâ Gruteri inſcribt. f. 8, 77. 78. Ejus effigies extat Romæ in vineâ Card. Carpéſis in arâ quadratâ. Vid. eund. f. 72. Sacrificabant item Laribus Vialibus. Inſcribtio:

FORTVNAE
REDVCI. L A R I
V I A L I. ROMAE
AETERNAE

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

Herculi, qui & inde *Defenſor* & *Invictus* audivit. Romæ: HERCVLI. INVICTO. QVOD. PROFICISCENTES. EXPEDITIONIBVS. SACRIS. VOVERANT REGRESSI. CVM. COMMANIPVLIS. LIBENTES. VOTVM. SOLVERVNT. Mercurio: Ap. Iſarahi fl. in Bojariâ: DEO. MERCVRIO. FORTVNAE. REDVCI. SACRVM. Silvano: Romæ inter marmora quæ ſecantur ad Fabricam D. Petri in Vaticano: SILVANO. AVG. SACR. PRO. SALVTE. ITVS. AC. REDITVS. IMP. CAES. DIVI. F. AVGVSTI. DINDVMENVS. FVRNESIVS. PRAEGVST. AVGVSTI. V. S. L. M. Neptuno. Romæ:

D. M. PROPI --- OLENT ----
NEPTVNO. SACR
PRO. FELICI. ITV. AC. REDITV

Caſtori & Polluci: Ibid. CASTORI. ET. POLLVCI. SACRVM. OB. FELICEM. IN. PATRIAM. REDITVM. TOT. SVPERATIS.

NAV-

NAVFRAGII. PERICVLIS. Diis Magnis: Inſcribtio: MAGNIS.DIS.SACRVM. F.VALERIVS.RVFVS. VOTVM. QVOD. ABIENS. FEC. POST. REDITVM. DE. SVO. I. S. L. M. Diis omnibus. Rom. pr. in Juli III. vineâ: PRO.SALVTE ITV. AC.REDITV. BVTRAE.N. SILVANO. ET. DIIS.OMNIBVS. Cæterùm qui è mari ſalvi domum rediiſſent, veſtes ſuas Diis pro incolumitate ſuſpendebant; quæ veſtes, Neptuno ſacræ, *ſupparum* antiquis dictæ ſunt. Heinſius Crep. p. 17. Horat. *Uvida Suſpendiſſe potenti Veſtimenta maris Deo.* l. 1. od. 5. Virg. l. 12. Aen.

Forte ſacer Fauno foliis oleaſter amaris
Hic ſteterat, olim nautis venerabile lignum;
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant
Laurenti Divo, & notas ſuſpendere veſtes.

Ubi Cod. Oblongus, Mediceus, & alii, quos adducit Alex Vellutellus Venetus, optimè pro *notas* legunt *votas*, quæ lectio etiam Th. Pulmanno, Farnabio & aliis placet. Exinde Neptunus *Reducis* nomine cultus fuit. Vid. Meurſium auctuar. Philol. c. 2. Pro averſo interitu & morte Horatius immolat l. 3. Od. 8. Mœcenas Saluti Publicæ ap. eundem. Quales victimas *animales* dici Natalis Comes perhibet; ſed fallitur, quicunque ei habet fidem. Victima *Animalis* haruſpicibus erat hoſtia, cujus anima tantummodo ſine Extorum inſpectione Diis

obſe-

obſerebatur; eam opponebant hoſtiæ *conſultatoriæ* in quâ exta conſulebantur. Heins. Crep. p. 11. Servius ad Virg. 3. Aen: *Sunt autem hæ animales hoſtiæ, quæ tantùm immolantur.* Fuerunt etiā Dii quidam, *animales* dicti, quod ex Labeone iterum docet Servius: *Labeo in lib. de animalibus ait eſſe quædam ſacra, quibus humanæ animæ vertuntur in Deos, qui dicuntur animales quod de animalibus fiant, & ſunt dii penates, & vitales.* l. c. Sed veritati propius acceſſiſſe videretur Labeo, ſi (velut Servius hoſtias animales) ab animabus Deos iſtos deduxiſſet. Pertinet huc inſcribtio, quæ eſt Anagniæ in Latio in D. Angeli æde in tabulâ marmoreâ:

EXEMPLVM. PERIIT. CASTAE. LVGETE. PVELLAE OPPIA. IAM. NON. EST. EREPTA. EST. OPPIA. FIRMO ACCIPITE. HANC. ANIMAM. NVMEROQVE. AVGETE. SACRORVM.

Inter Bona, ob quæ grates & χαριστήρια ad Deos redundabant, erat *Voti conſecutio*; quam ob cauſam Aurelianus ſacrificat ap. Vopiſcum c. 33. *Frugum germinatio*; quale ſacrificium in honorem Minervæ hirco ab omni Magiſtratu fiebat, dictum προχαριστήρια, Suidas. Bacchus inde πρόβλαστος, teſte Cœlio Rhod. dictus, quia egerminantibus vitium palmitibus res divina illi facta. Ap. Romanos Floriferium feſtum

ſeſtum erat dictum, *quod eo die ſpicæ ad ſacrificium ferrentur*. Feſtus. Sicut contra ἀλῶα poſt fruges comportatas ab Athenienſibus agitabantur. Præfuêre autem plantis, agris & hortis: Maja, Bona dea, Fauna ſive Fatua, Flora, Ceres, Pales, Pomona, Sera, Segeſta vel Segetia, Tutulina, Nodinus vel Nodotus, Priapus, Pan, Silvanus, Lactucina, Deus Lactens, Patalena, Hoſtilina, Volutrina, Runcana, Deverrona, Deus Spinenſis, Robigus, Stercutius. Vid. Voſſium de Idol. 2, 61. Porrò *uxor* pudica, nobilis, dives. Juv. ſat. 6. *Auratam Junoni cæde juvencam, | Si tibi contigerit capitis matrona pudici.* Unde conjugium olim ἱερατέλεια dictum. Pollux. 3. 3. quòd Junoni in nuptiis ſacra fierent. Veneri, puellæ amoris ſui compotes factæ, coronas; Juvenes camiſiarum ſuarum Zonas ſuſpendebant. Meurſius excerc. Crit. *Infans natus*: quale χαριστήριον conſpicitur Amphitruonis ap. Plaut. 5. 1. OctavI ap. Sueton. in Aug. c. 94. A puerperis Junoni ſacra facta monet Philologiæ Oraculum θεοειδὲς Meurſius exerc. Crit. part. 2. l. 2. c. 10 Et indicat Arnobius: *Puerperiis Juno præpoſita eſt & auxiliatur genitricibus fœtis*. l. 3. adverſ. gent. Ap. Plautum Phroneſium Lucinam invocat: *Gravida quaſi puerperio cubem: Date mihi huc ſtactam atque ignem in aram, ut venerẽ Lucinam meam* Truc. 2, 5. Ovidius l. 2. amor. el. 13. *Le-*

Lenis ades, precibusq́; fave Lucina puellæ;
Digna eſt, quam jubeas muneris eſſe tui.
Ipſe ego thura dabo fumoſis candidus aris &c. Vetus inſcribtio in ſepulcro puerperæ: LVCILLA. HIRFIDIA. XVII. NATA. ANNVM. GEMELLAM. PRIMO. PARTV. PROLEM ENIXA. HOC. TEGITVR. SAXO. FAVIT. LVCINA. NASCITVRIS. LVCILLÆ. LVCEM. NON. PEPERIT. Juno enim cognominata fuit Lucina, quod ex Catullo cognoſcas: *Tu Lucina dolentibus Juno dicta puerperis*. carm. ſec. Illa v. Genitorum propter ſobolem ſacrificia quinto demum poſt partum die fiebant. Plaut. *quin Diis ſacrificare volo pro nato infante, quinto die, quod fieri oportet:* in Truc. Eo ſc., quo infans recens natus manus abluebatur, & Laribus circa focum curſim *circumferebatur;* quæ feſtivitas Græcis ἀμφιδρόμια dicta. In his ἀμφιδρομίοις *circumferre* verbū ſolemne erat, pro luſtrare. Serv. ad 6. Aen. Turneb. adverſ. 13, 21. Lavabantur enim etiam infantes ſtatim poſt partum. Plaut. Amphitr. 5. 1. Euripides in Herc. Salmuth. ad Pancirollum 2, 10. Meurſius ad Lycoph. Caſſ. Ita ap. Germanos priſcos Rheno, ut puritas thori comprobaretur, imponebantur: unde fluvio nomen impoſitum Rein. Conf. Cluverium germ. antiq. 1, 21. Voſſium de vitiis ſerm. 1, 9. Ste-

1, 9. Stegerum de lotionibus vett. Rom. c. 1. Lavabantur & nono vel octavo die poſt partum. Adi Parrhaſium in epiſtolis: ; Meurſium Græc. feriat. l. 1. in ἀμφιδρόμια. De infantum die luſtrico vid. Girald. ſynt. 17. p. 471. Caſaubonum ad ſat. 2. Perſ. Ita Ebræi περιτομὴν ſuam VIII. celebrârunt die. Septimo poſt partum die, Græci; Decimo, Athenienſes: Octavo Romani fœmellis (qui dies *luſtricus* & ὀνομαστήρια vocatus) Nono (â quo *Nundina* Romanorum Dea nomen retulit) maribus nomina imponebant, cujus cauſam vid. ap. Plutarchum probl. 99. quod neutiquam ap. Athenienſes ſine ſacrificio factum. Vid. Varr. l. 7. de L. L. J. C. Scalig. de Cauſis L. L. 4. 92. Joſ. Scal. Auſon. lect. l. 2. c. 22. Caſaub. ad ſat. 2. Perſ. Franc. Junium in not. ad Tertull. Alex. ab Alex. gen. dierum 2. 25. Meurſium de puerp. c. 6. & 8. & exerc. Crit. 3. 33. Alex. Sardum Ferrarienſ. de Mor. & Rit. Gent. 1. 8. Dorſcheum diſſ. Th. pentadecade diſp. 4. Eod. die etiam Mathematici advocati, qui inſpecto themate Genethliaco fauſta infauſtaque prædicerent; quod erat *fata advocare* & *ſcribere*. Adripiebant & quæcunque omina in bonam ſcævam ad impoſitionem nominum, quod dicebatur *fata occupare*. Runbenius Elect. 1. 5. Ubi infantes jam loqui cœpiſſent, *Fabulino* Deo immolabant hoſtias Nonius.

Erat inter bona etiam *Victoria* ac palma ex [h]oſtibus reportata; velut Auguſti ap. Hor. l. 3. [O]d. 16. Cumanorum ap. Dionyſ. Halic. l. 7. [A]mphitruonis ap. Plaut. 3. 2. Alexander Seve-[r]us ap. Lampridium Senatum ad ſacrificia pro [t]ot victoriis admonet. cap. 56. Cydonius: θύουσι καὶ σπένδουσιν ἐπινίκια. orat. de contemn. [m]ort. Beninenſes hodienum ex captivis hoſti-[b]us nonnullos Idolo ſuo immolare ſueverunt. [Mar]tin. Ind. p. m. 504. Ap. Romanos in Capitoli-[u]m deductus triumfans, peractis ibi precibus, [o]btulit taurum candidum, coronam triumfa-[l]em, & aliquot pretioſas manubias Jovi, cui [i]nde *Triumfatoris* nomen competiit quod περπερ... æternæ Majeſtatis ſimia, à proprio [D]ei attributo furata, ſervis ſuis ſuppeditavit. [L]egitur illud 1. Reg. 15. 19. *Triumfator in Iſraël* [n]*on parcet, & pœnitudine non flectetur*. Vid. Del-[r]io adag. V. T. 124. Immolabant etiam Jovi [F]*eretrio*, (quod *feriret* hoſtes; vel, quod pacem [f]erret) cui opima ſpolia dabantur, & Jovi *Re-*[d]*uci* Martialis l. 8. epigr. 14.

Dum nova Pannonici numeratur gloria belli,
Omnis & ad Reducem dum litat ara Jovem.

[S]ed alii non male h. l. per *Reducem Jovem* in-[t]elligunt Cæſarem. Jovi item *Statori* & Herculi [V]*ictori*. Utrumque in inſcribtione videmus, [q]uæ eſt Albæ Juliæ in Daciâ; IOVI. STATO-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

RI. HERCVLI. VICTORI. M. VLP. NER-
VA. TRAIANVS. CÆSAR. VICTO. DE-
CEBALO. DOMITA. DACIA. VOTVM
SOLVIT. ASPICE. ROMVLE. PATER
GAVDETE. QVIRITES. VESTRA. ISTA
EST. GLORIA. Vid. Joh. Livineji not. ad. pa-
neg. 1. Mamert. Audiebat inſuper Jupiter, am-
bitioſe ſatis & cumulatis, pol! encomiis, â victo-
ribus: *Victor* (cujus imaginem vid. ap. Chou-
lium pag. 58. 59.) *Invictus, Imperator, Cuſtos, Pi-
ſtor*, (quod Romanos in quiete locâſſet, ut e
frumento haberent quod vellent) *Prædator, O-
pitulus* vel *Opitulator, Impulſor, Stabilitor, Cen-
tumpeda, Supinalis, Tigillus, Vltor, Sthenius, Stra-
tius, Nicophorius, Aræus, Palæſtes, Tropæuchus,
Atabyrius, Labradeus* vel *Labradenus, Phyxius,
Oetus, Eleutherius, Soter, Conſervator, Soſipolis,
Vrius, Errhus* &c. Hercules verò: *Invictus, Tri-
umfalis, Pacifer, Defenſor, Magnus Cuſtos, Po-
tens, Pollens*, καλλίνικ@, πρόμαχ@, καρτερό-
χειρ, ἀδάμας@ παντοδυνάςης: Vid. Box-
horn. quæſt. Rom. 1. Inſcribtio Interamnæ Na-
hartium in Vmbriâ:

LOCVS
SEPVLTVRAE
CVLTORVM
HERCVLIS
DEFENSORIS
POLLENTIS
INVICTI

Re-

edeũtes ex bello Marti quoq; χαριστήρια obſtulere: Unde dictus putabatur quòd *maribus* in ello præeſſet; exindeq; laudabatur, *Bellipotẽs*, *drysius*, *Geticus*, *Thracius*, αἱμοχαρὴς, βροτολοιγὸς, μιαιφόνος, *Vltor*, *Tyrannus* &c. Item linervæ, quam cognominârunt *Auxiliarem*, *rmipotentem*, *armiſonam*, στρατεῖαν, ἄρειαν, ενιάδα, χαλινῖτιδα, ληϊτίδα &c. Meſſenii nmolabant Hecatomphonia, tanquam ex oſtibus centum interemiſſent, quod ſacrum riſtomenes Jovi ἰθωμάτᾳ obiit. Lud. Cœl. L. 20. 5. Confer Sardum de Mor. & Rit. ent. l. 3. c. 12. & 13. Hoc χαριστήριον Ebræis eculiariter תודה dici vult Corn. à Lap. comm. Lev. 7. 13. Huc quoque pertinere videntur σίαι ἱππάδες i. e. Equeſtria ſacra, in feſtivitibus & pompis Athenienſium à MCC. equibus facta, de quibus Suidas voc. ἱππάς & œl. l. 12. L. A. c. 1. Magi ſacrificabant Horisdati, quem bonorum omnium auctorem edidêre; ut Arimanem malorum, referente lex. Sardo. l. 3. c. 15. Sed Laërtius Ωρομάσδην Αρειμάνιον vocat. prooem. vitt. Vid. Plutarch. Agathiam. l. 2. Poteſt de his omnibus videri rneb. adverſ. 20. 27. Talium quorũdam ſacriiorum mentionem facit Rambam Ægyptius: יום שמתכנסין בו הגוים להעמיד להן מ ומקריבין

מקריבין ומקלסין לאלהיהם יום אידם הוא והרי הוא כשאר אידהם אבל גוי שעושה הוא איד לעצמו ומודה כום שלו ומקלסה ביום שנולד בו יום תגלחת זקנו או בלוריתו ויום ש עלה בו מן הים או שיצא מבית האסורים ויום שעשה בו משתה לבנו וכיוצא באלו i. e. *Illa quoque die quâ idololatra ad regem conſtituendum conven unt, ſacrificant, ac Deos ſuos laudant, cœteris fe ſtorum accenſetur: Quòd ſi idololatra ſibi ipſi fe ſtum diem indixerit, ut veneretur idolum ſuum, laudet illud natali ſuo, aut quo die barbam tonde vel comam, aut quo advenit è mari, vel è carce egreſſus, quo item convivium inſtituit filii cauſâ, ſi qui id genus alii ſunt.* lib. Akom. c. 9. §. 4.

Vocantur Ebræis χαριστήρια שלמים à שלם pace frui; propriè compleri, pe fici; quorum mentionem factam ſentias Exo 20. v. 24. & 24. v. 5. Amos. 5. 22. & alibi. S Corn. à Lapide ad εὐκταῖα protrudere labor Græcis adpellantur εὐχαριστικὰ, χαριστήρ εὐαγγέλια, ἐκβατήρια, ἐπινίκια, εἰρηνικὰ σωτ ρια (quorum poſteriorum ſingula, ſingul ferè adplicari poſſunt ſpeciebus) ipſæq; victim χαριστήριοι.

Ha

Hæc ſæpiſſimè prius vovebant, quod erat *ſuſcipere* & *nuncupare vota*. Vid. Lipſ. not. ad Tac. Unde victimæ eæ nuncupabantur *vota* Ovid. l. 2. amor. el. 11: *Pro reditu victima vota cadet*. necnon *Votita*; & *votivæ*. Horat. l. 1. Ep. 3: *Paſcitur in veſtrum reditum votiva juvenca*. Poſtea ſi victimas votas immolarent, *votum* ſe *Solvere* dicebant, ſumto ſc. ſolvendi verbo eâ ſignificatione, quâ quis id facit, quod facere promiſit, vel pollicito ſatisfacit. l. 176. ff. de V. S. l. ſolutionis verbum. 54. ff. de ſolut. & liberat. Item *votum reddere*. Lapis Priſcus Romæ ad Baſilicam Petri: EX. VOTO. SVSCEPTO. QVOD. DIV. ERAT. NEGLECTVM. NEC. REDDITVM. Ita hunc lapidem citat Lipſius ad l. 15. ann. Sed aliter longè Georg. Fabricius l. 1. antiquitat. interd. 4. Præterquam enim quod inſcribat: *Mutilatum*, pluribusq; continuet, ac Lipſius; etiam aliter legit h. m. EX VOTO. SVSCEPTO. QVOD. DIRVERAT. NEGLECTVM. &c. p. m. 38.

Solutis votis lapides ac monumenta, quibus tempus, ſimilesque ſacrificiorum aut votorum circumſtantiæ adnotabantur, erecta fuiſſe, non difficulter adfirmari poſſe autumo: Idque ne V. quidem T. Patribus peregrinum. Jacob enim ſaxa coacervat, & monumentum erigit, & teſtis loco ſtatuit, & immolat. Gen. 31. De Gentilibus res non videtur obſcura. Lapis Romanus. C 3 DEO.

DEO. SANCTO. APOLLINI.
PACIFERO. EX. VOTO.
LIBENS. SOLVIT. MIL. COHORT.
X. PRÆTORIÆ.

Alius.

VOTVM. SOLVERVNT. L. M.
L. VERGINIO. RVFO.
C. MEMMIO. REGVLO. COSS.

Alius Romanus:

J. O. M. ET. GENIO.
VENALIC
P. ACILIVS. CERDO
VOTVM. SOLVIT
NERONE. CÆSARE
AVG. IIII
COSSO. LENTVLO. COSSI. F. COS.

Pertinent huc litteræ antiquæ in inſcribtionum monumentis creberrimæ V. S.&V.S.L.M. quæ ſignificant *Votum Solvit*; & *Votum Solvit Libens Meritò* Lapis in Convenis Novem populoniæ: DEO. ABELLIONI. MINICIA. JVSTA. V. S. L. M. Eas in ſexcentis aliis antiquitatis reliquiis invenies. Vid. Choul. p. 277. & ſeqq. Grut. p. 3. & ſeqq. Pleræq; autem inſcribtiones aut ex voto natæ poſt rem benè geſtam; aut ante eam factæ magnâ & prægnanti ſpe: & tunc *Servire hominibus Dii* dicebantur. Vid Boxhorn. quæſt. Rom. 1.

Nec ſolum vota, ſed & alia quandoque

Sacri-

acrificia eodem modo ſignata reperimus. Exemplo ſit illa Fratrum Arvalium inſcribtio vetus, quam oſtentat Fulvius Urſinus not. 18. in l. 3. Cic. de N. D.

IIII. ID. DEC. FRATRES. ARVAL. IN LVCO.
DEAE. DIAE. VIA. CAMPANA. APUD LAP.
V. CONVENER.
PER. C PORC. PRISCVM. MAG. ET. IBI.
IMMOLAV. QVOD. AB. ICTV. FVLMI-
NIS ARBORES LVCI.
SACRI. D. D. ATTACTAE. ARDVERINT. &c.

Et alia in baſi CERERI. AVGVST. MATRI. AGR. LVCIVS. BENNIVS. PRIMVS. MAG. PAGI. BENNIA. PRIMIGENIA. MAGISTRA. FECER. GERMANICO. CAESARE. II. L. SEIO. TVBERONE. COSS. DIES. SACRIFICI. XIII. K. MAI.

Cap. III.

Εὐκταῖα triplicia: Adducuntur plurima exempla. In nuptiis qui à Parentibus, qui à ſponſis dii invocati? Juno τέλεια. Pilumnus: Picumnus. Larum officium; veſtitus. προτέλεια. Veneris cognomina. Alex. Sardus notatur: Ejusd. defectus ſupplentur. Dii quidam conjugales. Dii in puerperio & poſt partum invocati. Compitalia: προηρόσια.

Hercules Sancus: Sacrificium propter viam. *Lares permarini. Viatorum religio. Sacrificia pro immortalitate animarum:* καθαγίζειν, ἐναγίζειν, ἐναγίσματα, καθαγισμοὶ. *In pecude vett. opes. Mercurius lucri antiſtes.* Wodan *quis & unde? Lipſio abſentitur. Mercurius Deus furum: & Mercatorum: Ejus hinc epitheta ac etymon:* ἑρμαιον: *Proverb.* ἑρμῆς κοινός. *Colitur inter lares viales:* ἑρμῶν *forma & cultus. De Goliathi oſſibus mira. Proverb. Ebraicum. Loci cujusd. Scr. S. verus ſenſus proponitur, circa quem aliquot interpretes palpârunt.* Irmenſeul *quid & unde? Galli vigilantia:* ἀλέκτορ⊕ *etymon. Galli cur templorum apicibus ſuperpoſiti? Albrici locus confirmatur: Animalia quæ Mercurio ſacra? Gallus quibus deorum ſacer? Cur Mercurio? Cl. Voſſius notatur. Mercurius ſomniorum præſes.* ἑρμίν. *Stulta vett. in meritis erga deos opinio. Ara Ignoti dei.* Ignotus deus *quis? Jehovæ nomen gentilibus & multis Ebræorum clàm fuit: Neq; ab eo cui cognitum erat facile enunciari poterat.* Aquilices. *Dapſa.* Donnerſtag *unde?*

de? Hercules τερονόπος. *Herculis ſacrificium proverb.* בעל־זבוב: *Samaël. Jupiter Prodigialis; Dii averrunci.* Comprecari *quid? Tibulli locus reſtituitur. Guil. Canteri* μνημονικὰ ἁμαρτήματα. *Vetus Virgilii lectio contra Canterum & Voſſium defenditur. Labſus* ἐκθύσιμοι. *Piacula. Piacularia ſacrificia. Poſtulio. Arnobi locus mendoſus ſanatur. Variæ piacularium adpellationes. Porta piacularis. Ebræorum ſacra piacularia: Eorundem inter peccata diſtinctiones. Victimæ expiatoriæ quales?* περίψημα. *Voſſius leviter tangitur. Hotomanni & Manuti V. L. in Pediano laudata. Homines ſacri. Februorum varia ſignificatio: Natalis Comes denuò caſtigatur. Victimæ expiatoriæ ſynonyma. Differentia inter* καθάρσια *&* καθάρματα. *Conjectura in locum Ammoni. Piatrices mulierculæ. Hoſtiæ Conſultatoriæ, injuges. Diffarreatio. Hoſtia jurantium execranda. Fœderis etymon. Varia Virg. lectio. Voſſius modeſtè carpitur. Inter ſacrum & ſaxum proverb. unde? Aliud fœderis etymon. Fœdus ferire &c. Ritus in Judæ-*

C 5 *orum*

orum fœderibus. Litare *quid? differt à* ſacrificare. *Catanæus acriter reprehenditur.* τȣ̃ litare *etymon. Ab Auſ. Popmâ abſceditur.* Λιταί.

Εὐκταίοις veteres vel bona adprecabantur, vel mala deprecabantur, vel Deos teſtes vocabant. Singula ordine perſpiciemus. Et primò quidem Bona: veluti Parentes felices filiarum nubtias ſacrificiis expetebant à Jove, Junone (quæ inde τέλεια dicta) Venere, Gratiis, Laribus, & Diis conjugalibus, Pilumno, qui cum Romulo Quirino; Picumno, qui cum Marte Silvano idem, Larumque præſes habebatur. Euclio ap. Plaut. *Vaſcula intus purè propera atq; elue, Filiam deſpondi ego.* Aul. 2. 3. Dæmones ap. Eund. *Adorna, ut rem divinam faciam, cùm intrò advenero, Laribus familiaribus; cùm auxerunt noſtram familiam.* Rud. 4. 6. Erat enim Larium officium duplex; I, ut preces & vota mortalium ad Deos, Deorum ad homines deferrent: II. rem vel publicam vel privatam familiæ tueri, unde propter vigilantiam ſagis caninis ſtatuæ eorum veſtitæ. Plut. probl. 51. Boxhorn. quæſt. Rom. 6. Dies ille, prodente Suida, προτέλεια dictus, Vid. Joh. Meurſium, qui cedro digna

locutus

locutus Os populi docti meruit; comm. in Lycoph. Caſſ. *Sponſi* proſperum conjugium in Græciâ quidem â Junone, Dianâ, & Parcis, teſte Alex. Sardo de Mor.& rit. gent. l. 3. *Cæterum etiam* (verba ſunt ejusd. auctoris, quibus Deos quos in nubtiis venerabantur enumerat) *quinque faces erant propter Deos qui invocabantur in nubtiis; Jovem adultum, Junonem adultam, Venerem, Suadam, Dianam: invocabatur etiam Hymenæus, & ominis gratiâ Thalaſſius, qui fuerat præclariſſimus dux Romuli tempore, pulchramq; virginem recepit. Mercurius quoque ex diſciplinâ Ægyptiorum propter caduceum, in quo dracones duo erant, mas & fœmina.* l. 1. c. 7. Vid. Plutarch. probl. 2. cum notis Boxhorn. Veneri enim nubturæ virgines pupas conſecrabant. Vid. Perſ. ſat. 2. & Joh. Vatelli comm. in Muſæi Leandrum. Unde ipſa cognominata *Migonitis* quaſi conjugalis, & *Babia*, de quo Photius in Myriobibl. cod. 242. necnon *Mylitta* quod Scaliger genitricem denotare notat; item *Melænis* quòd noctu maximè liberis opera daretur. Pauſan. in Lacon. & Corinth. & Arcad. niſi potius ſentiendum ſit, eo ſenſu ita dictam, quo audivit Ilythia, quod eſt ab Arabico Halilath id eſt noctiluca, quia interdum eadem cum Lucinâ. Non autem elimatè bonus ille Sardus procedit, verùm non paucos anteſignanos Deos præterit.

terit. Neque vero mentionem fecit Cinxiæ; quod nomen in nuptiis ſanctum habitum eſt, eoque reſpiciciebatur, ad Cingulum, ſeu Zonam, ex lanâ ovis, Herculano nodo vinctam, quam Sponſæ Sponſus in lecto ſolvebat: Exinde virgines Venerem expertas λυσιζώνους dixère, Muretus comm. in Catull. carm. 2. Omiſit item Cererem, Bacchum, Phœbum. Virg. 4. Aen.

Principio delubra adeunt, pacemq; per aras
Exquirunt, mactant lectas de more bidentes
Frugiferæ Cereri, Phœboq; , patriq; Lyæo;
Junoni ante omnes cui vinc'la jugalia curæ.

Servius ap. ſingulos cauſas addit, easque duplices, *vel Cereri, quà inventrici Legum; Phœbo, quia præſes auſpiciorum, quibus urbes reguntur; Baccho, quia urbibus apta libertatis eſt Deus.; vel ut nubtura placet Cererem, quæ propter raptum filiæ nubtias execratur; Apollinem, qui expers eſt uxoris; Liberum, qui niſi raptam conjugem habere non potuit.* Omiſit Maritorum genium, & Fortunam virginalem. Utriusque meminit Arnobius: *Cum in matrimonia convenitis, togâ ſternitis lectulos, & Maritorum Genios advocatis? nubentium crinem cœlibari haſtâ mulcetis? puellarum togulas fortunam defertis ad virginalem* l. 2. adverſ. gent. Univiræ verò Fortunam muliebrem coronabant, quod non licebat bis nubtis, de quo infra c. 8. pluribus. Vid. Philoſophum

& Philologum acutiſſimum Piccartum petic. Crit. c. 27. Turpiſſimo etiam Mutini vel Futini ſimulacro novæ nubtæ inſidebant, cui mulieres velatæ togis prætextatis ſolitæ ſunt ſacrificare teſte Feſto. Illud adhuc hodie in quibusdam Indiæ partibus moris eſſe conſtat. Quibus addendi: Cupido, Tellumon, Ruſona, Subigus pater, Prema, Jugatinus deus, Domitius, Volumnus, Volumna, Pilumnus, Picumnus, Amor, Mania, Genii, Penates, Lares familiares, & tutelares, & præſtites, & hoſtilii, Libentina, Jupiter γαμήλιος & τέλειος, Juno γαμηλία, & ζυγία, & Juga, & Jugatina, & Cinxia, & Unxia, & Socigena, & interduca, & domiduca, & Manturna: Virginenſis dea, cum Zona ſolveretur; Perfica, quæ voluptates perficeret inoffenſâ dulcedine; Pertunda, cùm virginalem ſcrobem effoderet maritus: Anaitis ap. Lydos, ap. EtruſcosRazenna &c. Vid. de hisHotomannum de vet. nubt. rit. & Briſſonium lib. ſing. de ritu nubt. *Mariti* ſobolis procreationem. Tacitus quosdam ſuſcipiendorum liberorum cauſâ conveniſſe ait, atque audiſſe aruſpicum verba; ſubîſſe, ſactificâſſe. l. 11. ann. Lucretius l. 4.

— — — — Multo ſangvine mœſti
Conſpergunt aras, adolentq; altaria donis,
Ut gravidas reddant uxores ſemine largo.

Etiam in adoptione id factũ, indicat Cedrenus:

λιβα-

λιβανωτὸν ἐπιθύσας μεγάλα βοῶν ἔφη. Ἀγαθῇ τύχῃ Νέρουας Τραϊανὸν υἱοποιοῦμαι. In puerperio invocabantur apud Græcos dii ζώγονοι: Ap. Latinos Vitunus, Sentinus, Senta, Partunda, Naſcio ſive Natio, Dii Nixii, Jupiter Lucetius, Juno Lucina, Nundina, Mena menſtruorum dea; Fluonia, ut ſangvinis flumen retineret; Opigena præcipua dea nativitatis; Mana Geneta partus præſes; Proſa vel Prorſa, ob eas, quæ rectum & legitimum partum nactæ erant; Poſtverta, cùm præpoſterè partus ederetur; Egeria, quæ partum egerebat: Inprimis Diana ſive Proſerpina, quæ parturientibus credebatur adſidere, manus iis admovens, veluti exceptura fœtum; unde χειρογονία, *Manugenna* & *adſeſtrix* dicta. Adpellata etiam λυσιζώνη; quoniam velut ap. Romanos nubtæ, ita ap. Græcos parientes Zonam ſolvere dicebantur, teſte Apoll. Rhodio l. 1. Argon. Vid. Stuck. de ſacrif. f. 30. Voſſium de Idolol. l. 2. c. 25. & 28. Poſt partum εὐκταῖα capiebant Vagitanus, Fabulinus, Cunina, Faſcinus, Oſſilago, Levana, Statilinus, Statanus, Rumina ſive Rumia, Eduſa, Potina, Pavētia &c. Vid. Cujacium obſerv. 11, 30. Forcatul. 23. Cupid. in fin. Pinedā comm. in Joh. c. 1, n. 2. Turnebum adverſ. 4. 15. D. Dorſcheum diſſ. Theol. pentadec. diſp. 4. Lorinum in Sap. 7, 3. *Patresfamiliâs* non modò domus

domus novæ commoda: Plaut. *Uxor! venerare, ut nobis hæc habitatio Bona, fauſta, felix, fortunaq; eveniat.* Sed & familiæ totius incolumitatem. Cato: *Jano farre & vino ſacrificatum eſt, ut eſſet propitius liberis, domui, familiæ.* c. 133. de R. R. Juv. ſat. 6.

Cum farre & vino Janũ Veſtamq; rogabat &c.
— — — — Quid faceret plus
ægrotante viro, medicis quid triſtibus erga
Filiolum.

Ovid. l. 7. Metam.

— — — Quis non altaribus illis
Irrita thura dedit? quotiens pro conjuge conjux,
Pro nato genitor, dum verba precantia dicit &c:

Et paulò pòſt:

Ipſe ego ſacra Jovi pro me, patriaq;, tribusq;
Cùm facerem natis. — — — —

Eo fine Lares & penates culti coronas accipiebant, Maniaque mater Larium capitibus allii & papaveris placabatur, aut effigie ſuſpenſâ. In Compitalibus verò Larium feſto pilas & effigies viriles ac muliebres ex lanâ in compitis ſuſpendebant Laribus; ita, ut tot pilæ, quot capita ſervorum, tot effigies, quot eſſent liberi, iis ponerentur; cum voto: *ut vivis parcerent, & eſſent his pilis & ſimulacris contenti.* Heinſius Crep. p. 33.

Agricolæ felicem frugum ante arationem germinationem petebant, quæ ſacrificia

προηρόσια dicta. Suidas. Romanæ Suadæ flos fragrantiſſimus Tibullus prolixè tale recenſet l. 2. el. 1. *Impp. Duces, milites* dextrum ancipitis Martiæ fortunæ exitum; de quo Juſtinus l. 20. c. 2. & 3. & alii. Proficiſcentes, iter ſecundum Arrianus: Ἀλλ' ἀπολιπόμενος μὲν ἐδεὶς ἀνάγεται μὴ θύσας τοῖς θεοῖς, καὶ παρακαλέσας αὐτὲς βοηθὲς. in Epict. l. 3. c. 21. A Laribus quidem vialibus, qui in Græciâ erant Mercurius, dictus ἐνόδιος & Hecate ἐνοδία: Romæ verò Hercules *Sancus*, cujus ſacrificium *Propter-viam* vocatum, ipſeque aliàs etiam *Sanctus, Sangus, Semo pater*, & *Dius Fidius* dicebatur. Vid. de eo Xylandrum adnot. ad Plut. quæſt. 30. Voſſium de Idol. 1. 12. Lares permarini θεοὶ διαπόντιοι, fuêre Neptunus, Thetis, Glaucus: illi per mare peregrinantes immolabant Taurum; iſti, Juvencam; huic, bovem. Vid. Taubm. comm. in Plaut. Sacrificabant autẽ tum anteq. ſe viæ darent, tum ſæpe etiam in viâ. Nimirum oblato loco quopiam ſancto, ſolebant viatores I. veniam poſtulare, II. Votum adponere, ſive preces fundere, aut etiam Deorum genua incerare; III. paulisper adſidere. Apul. l. 1. flor. Scioppius Symb. crit. p. 109. Rubenius Elect. 2. 34. id quod hodienum Indiæ quidam faciunt populi, qui ad omnes montes, petras, & ſpeluncas Idola ſua formâ diabolicâ exciſa habent,

habent, juxta & lintrem aquâ refertum; ubi viatores tranſeuntes ablutis pedibus Deaſtro ſupplicant, & nonnunquam ſacrificii aliquid obſerunt, referente id Hugone Lindſchottano Itin. Ind. p. m. 69. Quædam θυσίαι pro immortalitate animarum ac divinitate fiebant. Arnobius: *Non quod Etruria libris in Acheronticis pollicetur, certorum animalium ſangvine numinibus certis dato divinas animas fieri, & ab legibus mortalitatis educi* l. 2. adverſ. gent. Tales præcipuè erant τελεταὶ & μυστήρια, de quibus prolixè Magnus Caſaub. exerc. 16. diſc. 43. Item funereæ illæ inferiæ: quas, qui faciebant, καθαγίζειν & ἐναγίζειν, ſicut ipſa ſacrificia ἐναγίσματα dicebantur & καθαγισμοί. Addè quæ ſupra ex Servio de Diis animalibus retulimus.

Minuebantur pecora ob auctionem pecoris, i. e. totius ſubſtantiæ. In illo enim omnes veterum opes, deditque id peculio & pecuniæ nomen. Serv. ad Ecl. 1. Virg. Perſius: *Rem ſtruere exoptas caſo bove, Mercuriumq́; Accerſis fibrâ?* ſat. 2. Ille omnis lucri Præſes. Plaut. Amph. prol. Stich. 3. 1. Unde ſic eum adloquitur Ovidius. l. 5. faſt:

Te, quicunq́; ſuas profitentur vendere merces,
thure dato, tribuas ut ſibi lucra, rogant.

Germanos eum vocâſſe *Wodan*, ſive *Guodan*,

nõnulli referũt inter quos Lipſius, qui legit *Wo-da*, & ita eum dici adſerit, quod ſit lucri præſes cùm Belgis adhuc Winſt vel Wonſt lucrum ſignificet. Verùm enim verò Voſſius de Idol. l. 37. veluti hoc nomen neq; Mercurio verè neq; Marti competere oſtendit; ita Guodan eundem demonſtrat eſſe cum Gode vel Gott Deus; derivatque acutè â Theut, Thoth, Thoyt, Thout ſive Thuot (de quo Cicero de N. D. l. 3. Euſeb. præpar. Evang. l. 1. c. 9.) unde Wodan, â quo & Codanus ſinus, & Gedanum ſive Dantiſcum denominata. Illo autem nomine Mercurius non ſolùm Deus furum, furtorumque auctor ac repertor. Inſcribtio vetus urnulæ, quæ in alia urnâ PatavI in monumento reperta fuit:

ABITE. HINC. PESSIMI. FVRES
VOS. QVID. VOLTIS. VOSTRIS.
CVM. OCVLIS. EMISSICIIS
ABITE. HINC. VESTRO. CVM. MERCVRIO
PETASATO. CADVCEATOQ.
MAXIMVS. MAXIMI. DONVM
PLOTONI. HOC. SACRVM. FECIT

Sed & Mercatorum; aliàs exinde dictus ἐργάτης, vel ἐριούνιος, σῶκος, ἐμπολαῖος, κερδῷος, Forenſis, Trivius &c. & Mercurius quidem, מכר vendidit: Nec malè Budæus ἕρμαιον *inſperatum* interpretatur *lucrum*. Ab eo, ſi quis in itinere quid inveniſſet, commune id præfa-

Mercu-

Mercurio moris erat; ortumque Græcis proverbium ἑρμῆς κοινὸς, de re, quam in viâ forte inveniſſent, quaſi dicerent: Et mihi pars eſto. In quo eleganter luſit vetus Epigrammatiſta, cujus verſus in Anthologiâ videri poſſunt, quorum initium: Πάρθενον Ἀλκίππην &c. Dignus qui videatur Phornutus de N. D. c. 15. Cui junge Corn. à Lapide in Act. Ap. 14, 11, Eraſmum in Chill. Heraldum adverſ. 4, 1. Hinc & in viis dux conlocatus, ac inter Lares viales habitus, quod mercatores cum lucro reduceret, cœterosque feliciter duceret; quales in viâ ſtatuæ, ἑρμῶν nomine inſignitæ, formâ fingebantur capitis humani impoſitâ lapidi quadrato (â quo ille τετράγωνος dictus) cui inſcribtum foret, quò via duceret. Hermæ illæ ponebantur in biviis, triviis, & quadrivijs: Viator vero quisque tranſiens in acervum mittebat lapidem; quod quidam ad orationem referunt, quæ ex minimis particulis conſtat; alii dicunt, ut creſceret, & facilius viam monſtraret; alii, ut viam purgarent, ne cæteri viatores offenderent; alii, ut deum honorarent eâ re, quæ in præſens maximè ſit in promtu, utque ita ſtatua dei notior fieret. Indicat hoc R. Maimonides: מרקוליס שעבודתו שיזרק לו אבנים או יסקל׳ מלפניו i. e. *Mercurius, cujus in eo cultus erat, quod lapides in eum conjectarent, vel coram*

 eo ſpar-

eo ſpargerent. de Idol. c. 3, §. 2. In contemtum contra ſimile quid etiam hodie Goliathi oſſibus evenire narrat Beatus Antoninus Martyr: *De Hieruſalem venimus in montem Gelboë, ubi occidit David Goliam, & ibi mortuus eſt Saul, & filius ejus Jonathas. Jacet ibi Golias in medio viæ, lignorum, ad caput habens acervum, & ſuper eum congeriem petrarum, ita ut à XX. millibus non poſsis invenire lapidem, quem movere poſsis, quia conſuetudo talis eſt, quotiescunq; quis ibi tranſit, ternos ſecum deferre lapides, & projicit ibi; ſic & nos ſimiliter fecimus: In ipſis autem montibus nec ros nec pluvia deſcendit, poſtquam eos David maledixit; & nocturnis horis ſecretò ibi videntur immundi ſpiritus volvi, tanquam vellera lanæ, aut undæ maris.* in itiner. p. 23. ex edit. Cl. Menardi. Ab Hermis iſtis proverbium ap. Ebræos ortum: *Lapidum in* מרקוליס *Merkolis ſive* מרגמה *Margemah ſpargere:* de quo Druſius in adagg. Ebr. Meminit ejus Salomo Proverb. 26, 8. id in verſione Germanicâ alienius redditur: Als wann einer ein Edelgeſtein auff den Rabenſtein wirfft. Ubi B. Lutherus ſecutus eſt Aben Eſram, qui vertit: *Ut ligamen lapidis pretioſi in acervo lapidem vulgarium.* Et R. Levi: *Ut ligatio lapidis vilis in re pretioſâ.* Et miror viro in hac litteraturâ ſine pari Buxtorfio proverbii illius Ebraici non veniſſe in mentem, quando locum illum כצרור אבן

אבן במרגמה reddit: *Secundum ligare lapidem in baliſtâ* i. e. *Sicut aliquis lapidem adligat vel adplicat baliſtæ, ut eum ejaculetur.* in Lex. voc. רגם Vid. de his R. Nathan in Baal-Aruch, Eliam in Thisbi. Joh. Sarisberienſem de nugis curialium 5, 7. Seldenum de D. S. 2, 15. Ideò aut tales ſtatuæ Mercurio erant ſacræ, quia in viâ indicandâ præſtarent vicem lingvæ; ipſeque ex eo ὅδιος, ἐνόδιος (al. εὐόδιος) ἡγεμόνιος, πομπεὺς &c. & Hermes â רמס calcavit, iter fecit, dicebatur. Quidam hinc Germanorum idolum Irminſul vel Ermenſeul interpretantur Hermetis ſtatuam; alii quaſi Idermannsſeul/ alii Martis aſytum, alii Domini Luni ſimulacrum Herr Mans ſeul &c. Adi Geſnerum in Mithrid. Voſſium de idol. 2, 32. & Meibomium pecul. tract. cap. 5. Verùm ab Harminio oportere derivari, cujus erat effigies, poſt Spalatinum, Reineccium, Albinum Dreſſerum, Spangenbergium, aliosque, rectè judicat Schedius de D. G. 3, 3. Idolum hoc in Weſtphalia cultum, Heresburgi, ſeu in caſtro Hermopoli quidam contendunt: Ditmarus v. l. 2. Mersburgi ad Salam locatum fuiſſe adſerit, cum inſcribtione: DVX. EGO. GENTIS. SAXONVM. VICTORIAM. CERTAM. POLLICEOR. ME. VENERANTIBVS. Vid. plura ap. Meibom tract. cit. Albricus Mercurio Gallum adpictum & conſecratum ideò adſerit,

quòd lucro intenti plerumq; ſint vigiles. lib. de deor. imagg. c. 6. Commendatur enim præprimis à vigilantiâ Gallus, & aliqui ἀλέκτορας quaſi ἀπὸ λέκτορας i. e. à lectis mane avocantes dictos autumant; ob quam etiam cauſam imaginem ejus veteribus ſapientiſſimis templorum turribꝰ vel turrium ſacrarum verticibus imponere placuit, ut Eccleſiæ miniſtros ſubmoneret, imitaretur proprietates quasdā avis hujus, quas egregiè confert D. Franzius hiſt. anim. p. 2. c. 10. interim de conſecratione illâ altum ferè ap. cœteros auctores ſilentium. Ab Athenæo l. 7. Mercurio nullum animal, niſi Boax & Larus attribuuntur: In eorum autem Deorum numero, queis Gallus communis fuit, Mercurius non occurrit, cùm hi tantùm extent: Sol, Mars, Minerva, Æſculapius, ap. Voſſium inſt. Or. l. 1. c. 5. ſect. 33. quibus adde Jovem, Cybelem, Menſem, Iſidem, Anubin, Lares, Cererem, Noctem, quos Vir ſummus & accuratè eruditus ne mentione quidem attingit. Subveniunt verò Albrico, & dictis ejus robur addunt monumenta quædam & antiquitatis reliquiæ. Choulius enim de la relig. des anc. Rom. p. 171. Carniolum antiqvum adducit, cui inſculptus eſt Mercurius nudus, pallium ſuper dextram portans, quâ caduceum tenet, petaſatus & talaribus indutus: pedibus ejus adſtat caper,

ex

ex alterâ parte ſcorpio; ad brachium volat muſca: Siniſtrâ verò manu turgidum oſtendit marſupium, cui gallus inſidet. Ad hanc Gemmam ita commentatur: *Le Gal anciennement eſtoit mis en la tu teſte de Mercure, qui ſignifioit, que les marchans doibuent eſtre vigilants, et qu' ils ſe doiuent leuer au chant du Gal, pour negocier et donner ordre à leurs affaires* pag. 169. Et Velſerus Auguſtæ Vind. Mercurium eſſe ait in ædibus Peutingerorum, nudum, pallium in lævum brachium rejectum gerentem; ſiniſtrâ manu caduceum, dextrâ marſupium portantem: Hîc ad pedes jacere caprum, illic pervigilem gallum, quam picturam ex eo habetGruterus in Inſcribtt.f. 51. Similem planè ſe in libro antiquitatum vidiſſe adſeverat Giraldus Synt. 9. pag. 286. & ſeq. Cauſam ejus reddit, quod litteratos & negociatores oporteat vigilare: A quo neque diſſentit Fulgentius. Sed nos huic etiam aliam picturæ illius ſupperaddemus cauſam: Quia nempe cubitum ituri Mercurio lingvis faciebant, ultimamque â menſâ diſceſſuri potionem libabant, ut ſe dormientibus, vigilaret, & fauſta jucundaque ſomnia largiretur. Philologus perfectiſſimus Heinſius crep. p. 41. Veteresque lecti pedem ἑρμῖνα vocabant.

II. Malum deprecabantur εὐκταίοις. Simul ac enim in res turbidas incidiſſent læſiſſe ſe Deos credebant. Turneb. adverſ. 3. 13.

Boxhorn. quæſt. 3. Et piacularibus proinde opus habebant: Si ſalvæ eorum res eſſent, *Officio vinxiſſe Deũ*, ut Manilius loquitur l. 1. Aſtron. vel ut πολυμαθέστατος Scaliger adnotat, θεοπροσπλόκους ſe exiſtimabãt, ac proinde præmia pietatis ſuæ à Diis expoſtulabant. Catullus: *O Dii! reddite mihi hoc pro pietate meâ.* In extructionibus templorum Diis pro malis avertendis hoſtiæ cadebant. Tacitus: *Undecimo Cal. Julias, ſerenâ luce ſpatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisq; Ingreſſi milites, quibus fauſta nomina, felicibus ramis: dein Virgines Veſtales cum pueris puellisq; patrimis matrimisq;, aquâ rivis & fontibus amnibusq; hauſtâ perluere. Tum Helvidius Priſcus prætor, præeunte Plauto Æliano pontifice, luſtratâ bove taurisq; areâ, & ſuper ceſpitem redditis extis, Jovem, Junonem, Minervam, præſidesq; imperii deos precatus, uti cœpta proſperarent, ſedesq; ſuas pietate hominum inchoatas divinâ ope attolerent, vittas, quibus ligatus lapis innexiq; funes erant, contigit &c.* l. 4. hiſt. Contagii Tempore, cùm Athenienſiũ Dii vocati eos non adjuvarent, Deo *Ignoto* arã ædificârũt, immolârunt, liberati ſunt; cujus mentio fit Act. 17. 23. Inſcribtio, ſi Oecumenio fides habenda, talis erat: Θεοῖς Ἀσίας, καὶ εὐρώπης, καὶ λιβύης, θεῷ ἀγνώστῳ καὶ ξένῳ. *Ignotum Deum* quidam explicant deum omnium

um principem, cui omnibus præeſt, cùm aliàs ſingula ſingulis adſcriberentur, ita ut illa ara (ait Cl. Boxhornius quæſt. Rom. 13.) eadem dixerit, quæ hæc in Tranſſylvaniâ:

DEO. QVI. EST. MAXIMVS
AVREL. SEPTIMIVS
ROMANVS.

Bertramus ſuſpicatur eos intellexiſſe Deum verum, quod ex Judæorum ſcribtis didicerint, Deum Iſraël eſſe Deum ἀόρατον, παγκρυφον, ineffabilem, incomprehenſibilem. Aliud quid ſubindicare videtur Tertullianus: *Inveni, planè ignotis Deis aras proſtitutas: Sed Attica idololatria eſt*; *Item incertis Deis, ſed ſuperſtitio Romana eſt.* adverſ. Marc. Min. Felix: *Aras extruunt etiam ignotis Numinibus.* Vid. Epiph. L. 1. contra hær. Auguſt. de C. D. l. 5. capp. 12. 14. 19. Pauſ. in Att. Voſſius & alii intelligunt θεὸν προσήκοντα, quando neſciebant in caſibus dubiis, cui potiſſimum deorum ſacra obſerent: v. g. Contagii tempore, cùm terra moveretur &c. cùm nempe dei illius nomen nondum perdidiciſſent, illum ipſum tamen aliquomodo ſcirent. Ita in h. l. Act. Athenienſes nondum de Jehovæ nomine erant eruditi, neque illud efferre poterant; quod τετραγράμματον Judæi non enunciabant, ne ludibrio gentium exponeretur, quæ exinde neſciebant, utrum

D 5 Satur-

Saturnus an Jupiter, vel Bacchus, vel Mars foret? Ita Voſſ. de idol. l. 2. Adde Iſidorum Peluſiotam l. 4. ep. 69. Seldenum de D. S. proleg. c. 3. Credo tamen ego, in genere tàm ap. Græcos quàm Romanos Judæorum Deum *ignotum Deum* audiviſſe. Perſpicuè Lucanus l. 2. Phars.

Dedita ſacris

Ignoti *Judaa* dei.

Non ſolùm, quod ipſi Gentiles, ſed & multi Judæorum nomen ejus ignorârint. R. Simeon ex Medraſch Tillim: *Quare Iſraëlita orant in ſeculo hoc, & non exaudiuntur? Propterea quia non nôrunt Schemhamphoraſch. In ſeculo futuro Meſſia deus notum illud ipſis faciet, & tunc exaudientur.* in Jalkut, in Pſal. 91. Cod. Eruvin in gloſſ. *Nomen Schemhamphoraſch non eſt datum omni homini, ſed tantum ſacerdotibus.* Poſſunt alibi legi Rabbinorum deliria & ſomnia quâ aſtutiâ Chriſtus Schemhamphoraſch è templo abſtulerit, & per illud tanta miracula, velut etiam Simon Magus, ediderit. Sed ſapientes, qui noverant, ſemel tantùm in ſeptimanâ illud diſcipulis ſuis tradebant. Cæteroquin extra ſanctuarium non licuit enunciare, niſi per Adonai. Cod. Kidduſchin: *Reſpondit Deus; non ſicut ſcribor, ita pronuncior. Scribor per Joth, He Vau He*, nempe יהוה, *ſed pronuncior per Aleph Daleth* i. e. אדני c. 4. Cod. Peſachim: *Dixit Rabbi*

Na-

Nachman, filius Jitzchak: Non ſicut mundus hic, ita mundus futurus erit: In mundo hoc ſcribitur nomen ejus per Joth He, nempe יהוה, *& legitur per Aleph Daleth* nempe אדני *in mundo futuro erit unum idemq; ſcribtum & pronunciatum* יהוה c. 3. Si quis verò enunciâſſet aliter, ſc: ipſis quibus ſcribitur litteris, comburebatur, quod evenit R. Chaninan, filio Teradjon, cujus etiam uxor ad necem, filia ad lupanar propterea protrudebantur. Cod. Abhoda ſarah c. 1. quin & in futuro ſeculo condemnatus credebatur, decreto Abba Schaúl: *quicunq; protulerit nomen Tetragrammaton per litteras ſuas, vel ſecundum Scribturam ſuam, non eſt ipſi pars in futuro ſeculo.* ibid. Adde Schevuoth & Sanhedrin c. 11. Buxtorfium in Lex voc. הוה.

Sacrificabant ingruentibus tempeſtatibus. Marcellinus: *Dum Tertullus ap. Oſtiam in æde ſacrificat Caſtorum, tranquillitas mare mollivit* 19. 2. Virg. 3 Aen. *Nigram hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.* Horat. 10. Epod. *Libidinoſus immolabitur caper, Et agna tempeſtatibus.* Vid. Cic. 3. de N. D. Ariſtoph. in Ran. ejusq; Schol. Pro ſiccitate avertendâ Judæi aquam libabant. R. Levi Ben Gerſom 2. Sam 23, 16. Ap. Ethnicos tales ſacerdotes, qui â Jove aquam in ſiccitate petebant, *aquilices* dicti teſte Tertull. adverſ. Martianum. *Dapſa,* θυσίας ap. vett. genus, hieme

hieme ſæviente aut vere factum à Græcis δαφ dicitur. Cōf. quæ ex Pauſaniâ refert Henr. Corn. Agrippa de Occ. Ph. 1. 6. Germani Deo Thor ſingulis hebdomadis quintâ feriâ, ut à tempeſtatibus, tonitru, fulmine, & grandine ſervaret eos, ſacrificabant referente Erico Olao hiſt. Suec. 1,1. unde dies ille Thorſtag adpellatus eſt, quem jam Donnerſtag vocitant. Venerem virgines venerabantur, ut ab eis furorem ſuum averteret, teſte Job. Vatello. Facile inde intelligitur Muſæus in Leandro:

Ἀλλ᾽ αἰεὶ κυθέρειαν ἱλασκομένη ἀφροδίτην
Πολλάκι καὶ τὸν ἔρωτα παρηγορέεσκε θυηλαῖς.
Μητρὶ σὺν οὐρανίῃ φλογερὴν τρομέουσα φαρέτρην.
Ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὣς ἀλέεινε πυριπνείοντας ὀϊστούς.

Hercules aliquando pro abigendis locuſtis invocatus, indeque κορνόπιος dictus, notante Caſaubono. Sed *Herculis* aliàs *Sacrificium* proverbialiter dicitur, cum quis munus, cui non oportebat, ſacrificat; de quo Hadr. Junius cent. 2. ad 53. Achor pro fugandis muſcis. Plin. H. N. 18. 28. Hercules muſcarum infeſtatus multitudine Jovi immolavit ἀπομυίῳ quod etiam Eleos feciſſe perhibet Cœlius. L. A. 22. 2. propterea ap. Judæos idolo cuipiam & בעל—זבוב nomen juxta quorundam ſententiam eſt inditum. Vid. Voſſl inſt. or. l. 5. c. 5.

ſect.

ſect. 1. & de Idol. 4, 1. Gregor1 Gregor1 Franci L.S. v. 166. Scaliger בעל—זבוב per contemtum factum putat ex בעל—זבחים dominus ſacrificiorum vel victimarum: quomodo ex *Bethel* domus dei, *Bethaven* domus vanitatis. Ebræorum monumenta Aſmodæum eſſe volunt; אשמדיו ap. Chaldæos eſt â שמד perdidit, ut ſit quaſi Abaddo, quem Elias in Thisbi *Samaelem* vocat, nomine proprio ejus diaboli, qui primos parentes ſpecie colubri cameli magnitudine decepit, de quo Rambam in More, Neboch. 2, 31. Vid. Seld. de D. S. 2. 6. Refer huc *μύια γρον* cujus meminit Girald. ſynt. 1. pag. 45. Et Herculem *ἰποκτόνον*, Apollinem *μυοκτόνον* &c. de quibus Euſtath. Il. á. Ubi terram ſe moviſſe ſenſerant, ſacrificabāt, ſed nulli certo Deo. Agellius l. 2. c. 28. Somniorum minas â Prodigiali Jove Diisq; *averruncis* i. e. malorum depulſoribus deprecabantur qui aliás *ἀποπομπαῖοι*, *ἀποτροπαῖοι*, *ἀλεξίκακοι*, *λύσιοι*, *φύξιοι*, *Depellentes* & *depulſores* dicti. Et hoc propriè erat *comprecari* i. e. molâ ſalſâ aut thure ſomniorum portenta expiare, veniamque exambire: Evolv. Douz. Cent. 3. 9. Herald. adverſ. 2. 6. Taubm. Plaut. M. G. 2. 4. Item Sueton. in Galb. c. 18. Seneca Oct. 2. 1.

Delubra & aras petere conſtitui ſacras,

Caſu

Cæſis litare victimis Numen Deûm.
Ut expientur noctis & ſomni mina.

Lepidiſſimè feſtiviſſimus Epigrammatiſta l. 7. (ep. 54.

Semper mane mihi de me mera ſomnia narras,
Quæ moveant, animum ſollicitentq́ meum &c.
Conſumſi ſalſasq́ molas & thuris acervos,
decrevêre greges, dum cadit agna frequens.
Non porcus, non cortis aves, non oua ſuperſunt:
Aut vigila aut dormi, Naſidiane, Tibi.

Tibullus l. 5.

Ipſe procuravi, ne poſſent ſæva nocere
Somnia, ter ſalſâ deveneranda molâ.

Idem 3. 4.

At natum in curas hominum genus omnia noctis
farre pio placant & ſaliente ſale.

Ubi cum jam legiſſem *omina*, vidi idem ante me ſenſiſſe Guil. Canterum N. L. 1. 8. quo in loco Vir doctiſſimus farraginem exemplorum conlegit, quibus id clarare vult; ſæpius ap. auctores typographorum inſcitiâ ac incuriâ *omina* in *omnia* inverſum, quod in Virgilio ii, qui poſterioribus præfuerint exemplis, correxerint: Sed in quibusdam Spectatiſſimus ille Criticus incautius incurrit. Prætereo enim quod exemplaria aliqua ante ſeculum & quod excedit excuſa in ſingulis illis (exceptis duobus *omnia ni repetant* &c. & *digerit omnia Calchas*, 2. Aen. ubi ſenſus planior eſt, quàm cum voce *omina*) quæ addu-

adducit, *omina* legant: etiam planè de viâ decedit, quando verſ. Virg. Ecl 8. ita reſtituere nititur: *Credimus? an qui amant ipſi ſibi omina fingunt.* Certè quotquot exemplariorum evolvi, cuncta oſtendunt *Somnia*, ut non faciat ad rem, ſi illic loci in *omina* transmutare vlit, quia tantùm de voc. *omnia* ei ſermo eſt. Dinde politior eſt ſenſus, & aptius *ſomnia* adamantes quadrat, qui, ut loquitur Terentius, *etiam vigilantes ſomniant:* neque conſentaneum eſt veritati Poëtam nobiliſſimum uno verſ duos committere hiatus. Profectò Canteroili multa Græcorũ filii debent: ſed in [illegible] interpolandis imperioſior aliquanto videtur & arrogantior. Miror tamen lectionem hanc Cateri, etiam Cl. Voſſio probari & placere l. 4 inſt. or. c. 1. ſect. 9 & ex hac quidem ratione, quia in Mſſ. ille repererit. At enim verò, ſi unum quidem Cod. ſcribtum Canterus provocat, qui tamen potior mihi non erit, quàm ſenſus ſanior: Præterea unico illi oppono ſgoRomanum, Mediceum ac Oblongum Villuelli (reticebo jam alios) qui omnes à noſtâ ſtant parte.

Oſtenta autem non tàm ipſá au mala & incommoda Εκθύσιμα putârunt; (Symmachus, attentús Victimarius, & curioſus Βωμολάτρης: *Impendiò*, inquit, *angor animi, quia*

quòd ſacrificiis multiplicibus nec dum Spoletinum piatur oſtentum: Nam & Jovem vix propitiavit octava mactato. l. 1. e. 49.) quàm labſus, noxas & reatus, quos crebrò illa ſibi imminebant; quorum aliquos Arnobius profert: *Piaculi dicitur contraia eſſe commiſsio, ſi per imprudentiæ labſum aut in verbo quispiam aut ſympinio deerrârit; aut ſi curſ in ſolennibus ludis, curriculiſq; divinis: commiſſa omnes ſtatim in religiones clamatis ſacras, ſi ludius conſtitit aut tibicen repente conticuit; aut ſi primus ille, qui vocitatur Puer, omiſit per ignorantiam lorum aut terram tenere non potuit.* l. 4. adverſ. Gent. Jehova pro variis variorum peccatis hoſtias requirit. Lev. 4. 6. 7. Livius: *Itaq; ut cædes* (quam nempe ἀγχιόθυμος victor Horatius in ſororem commiſit) *manifeſta, aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum Patri, ut filium expiaret pecunia publicâ: is quibusdam piacularibus ſacrificiis factis* &c. Duo hîc præprimis nomina obſervanda, quibus Auctor Romanarum rerum pleniſſimus expiatoria ſacra & eorum hoſtias ſignat. Alterum eſt *Piacula*, quæ Servius duo ſignificare tradidit: Contaminationem, & Purgationem. Hoc ſenſu Horatius: *Teq; piacula nulla reſolvent.* l. 1. od. 28. Juv. *Tragicæ furtiva piacula cervæ,* ſat. 12. Inſcriptio Romana: EX PERMISSV. COLLEGI. PONTIFIC. PIACVLO. FACTO. Plinius in paneg. *Non ſecus ac piaculum tra-*

hebatur.

ebatur. Vid. Criticorum, ſi religionem exci-
iias, acutiſſimus J. Lipſius in h. l. Spiegelius
tot. in Ll. XII. Tabb. Deinde *Piacularia* nun-
upat, ad quem modum victimæ *piaculares* vo-
antur. Plinius: *Viliſſimo quoq; quaſi piaculari
ato.* Adeatur Joh. Maria Catanæus in ſchol.
. 2. ep. 9. Idem: *Piaculares publicæ ſollicitudinis
ictimæ.* In paneg. Confer Lipſium in h. l. Plaut.
den' piacularem fieri oportet? Epid. 1. 3. Vid.
ſaubm. in not. & Gutherium de Jur. Pont. l. 4.
. 20. Planè etiam facio cum admirando infi-
itæ lectionis Polypo Lud. Cœlio, qui *Poſtuli-
nem* piaculare interpretatur ſacrum ad Deo-
um iram averruncandam prodigio facto o-
tenſam. L. A. 10. 19. Quod nos oppidò juvat ad
Arnobi locum reſtituendum, qui eſt l. 4. ad-
erſ. gent. *In cærimoniis veſtris rebusq; divinis po-
ulationibus, locus eſt & piaculi dicitur contracta
ommiſſio, &c.* Non intelligo, quid hic ſit *poſtu-
ationibus* niſi ad aliquem ſenſum detorqueas.
Clarius Rom. Cod. *pollutionibus*, quod probat El-
benhorſt. in not. Quid ſi nos acu rem tange-
emus; & clifis illis infigeremus *poſtulionibus?*
Quæ lectio eſt manifeſtiſſima. Græcis piacu-
um dicitur κάθαρσις, καθάρσιυ, ἁγισμὸς,
ἁγ©, ὅσια, ἀφοσίωμα, φαρμακον, τελετὴ,
ἱλασμὸς, ἐξίλασις, ἱερὸν εναγες & ἐναγικὸν:
Ebræis חטוש, Chaldæis חטאתא, Syris
[illegible]. Aliàs Ebræi diſtinguunt inter חטאת

 quod

quod LXX. ἁμαρτίαν vertunt, ſacrificium pro peccato; & אשם, juxta LXX. πλημμελία, pro delicto: Differentiæ hujus explicationes multi varias conſtituunt, de quibus Bonfrerius in c. 4. Lev. Torniellus ſub A.M. 2545. num. 21. Commodiſſima forte hæc, quando חטאת dicitur error per ignorantiam commiſſus; אשם verò malitia ex electione & volenter patrata: quam laudat Iſing coll. hiſt. quæſt. 59. §. 4. Aliam alii diviſionem faciunt inter עונות iniquitates, i.e. peccata ſcienter & petulanter commiſſa: פשעים prævaricationes, i. e. defectiones â Deo; & חטאות peccata per ignorantiam commiſſa. Vid. eund. quæſt. 60. §. 7. & Cod. Joma c. 3, §. 8. c. 4. §. 2. c. 6. §. 2. Erant etiam apud Ebræos ob idem peccatum diverſa ſacrificia, pro diverſâ hominum ſorte, קרבן עולה ויורד i. e. ſacrificium adſcendens & deſcendens i. e. majus & minus. Vid. Keretot. c. 2. Ab his ſacrificiis olim porta quædam Romæ *piacularis* dicta. Fabric. Rom. c. 4. Et Jupiter ipſe *Expiatorum, expiatoris* & *Catharſius* audivit.

Victimæ piaculares, ſi pro totâ obferrentur urbe, homines erant. Disquirebant enim quem in eâ civitate reperire poterant turpiſſimum, illumque correptum ad locum conſtitu-

tum

tum deducebant, caſeum cum placentâ & ficus ſiccos manibus geſtantem, atque ſepties virgultis agreſtibus, vel, ut alii volunt, caprifico & ſcillâ agreſti, pudendis verberatum, lignis ſilveſtribus comburebant, cineremque in mare projiciebant, his verbis: Περίψημα ἡμῶν γενȣ̃: Unde homo is περίψημα dictus. Agrippa. 3. 59. O. P. Sardus 3. 19. Suidas *ſemper publicè eo fine ſumtibus nutritos perhibet, ut interitu ſuo urbes expiarent.* voc. Φαρμακοὶ. Serv. *Maſſilienſes cum peſte laborarent, unus ſe ex pauperibus offerebat alendum anno integro publicis & purioribus cibis, poſtea verbenis veſtibusq; ſacris ornatus circumducebatur per urbem, cum execrationibus, ut in eum inciderent mala civitatis, & ſic projiciebatur,* ad l. 3. Aen. Virg. Quem Scholiaſtam h. l. immeritò vellicat, Cl. Voſsius l. 5. c. 6. ſect. 1. inſt. Or. de quo forte alibi. Fortean etiam ad talia certi Sacerdotes conſtituti? Q. Aſconius Pedianus, Ovidii coævus, in orat. Cic. pro Mil. *Licinium quendam de plebe ſacrificorum, qui ſolitus eſſet familias expurgare.* Ubi Fr. Hotomannus & Manutius optimè legunt & diſtinguunt: *Licinium quendam de plebe, ſacrificulum* &c. Piacula illa aliàs Latinis erant *Sacri* i. e. diris devoti homines, in quos omnium rejicerentur peccata. Dicebantur & *Februa*, quâ voce, teſte Plinio, indigitabantur omnia, quæ purgamenti cauſâ in ſacri-

ficiis adhibebantur: Ejus varias ſignificationes Ovidius exponit 2. faſt:

Februa Romani dixere piamina patres,
nunc quoq; dant verbo plurima ſigna fidem:
Pontifices â Rege petunt & Flamine lanas,
Queis veterum lingvâ Februa nomen erat.
Quæq; capit lictor domibus purgamina certis
Turbida cum micâ farra, vocantur idem.
Nomen idem ramo; qui cæſus ab arbore purâ
Caſta Sacerdotum tempora fronde tegit.
Ipſe ego Flaminiam poſcentem Februa vidi:
Februa poſcenti pinea virga data eſt.
Deniq; quodcunq; eſt, quo corpora noſtra piantur,
Hoc apud intonſos nomen habebat avos.

Cavendum hîc denuò, ne cum inaniſsimo Comite in errorem trahamur, qui *animalem victimam* (de quâ ſupra) interpretatur *piacularem* myth. 1. 17. Græcis fuêre ἄρσιοι, Φαρμακοὶ, καθάρματα, περιψήματα, ἀποτρόπαιοι, μιαροὶ, ἐπάρατοι, ἀναθέματα: de quibus fuſius Sol noſter, cujus calori Muſa mea vitam ſe debere, pol! fatebitur, magnus DILHERRVS, t. 1. diſp. 22. §. 1. & t. 2. diſp 15. pos. 7. καθάρσια, ait Ammonius, καὶ καθάρματα διαφέρει, καθάρσια μὲν γὰρ λέγονται (forte λέγεται) τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἄλλα, οἷς καθαίρονται· Καθάρματα δὲ, τὰ μετὰ τὸ καθαρθῆναι ἀπορριπτόμενα

lib

ib. περὶ ὁμοίων καὶ διαφόρων λέξεων. voc. καθάρσια. At Piatrices mulierculæ erant Sacerdotiſſæ, quæ infantes die luſtrico expiare ſolebant. Vid. inſignis litterator Caſaubonus ad ſat. 2. Perſi, & ad Theophr. charact. Taubmannus in Pl. M. G. 3. 1.

III. denique præſentiam teſtimoniumq; Deorum εὐκταίοις poſcebant, Conſulturi eos de futuris. Plinius *Aruſpicem conſulam, quem ſum frequenter expertus: Nec mora, ſacrificium facit.* l. 2. ep. ult. Adde ejusd. paneg. & ibid. Lipsii notas. Aut Oracula per Vates. Vid. Virg. l. 3. & 6. Aen. Sibyll. l. 6. quæ hoſtiæ etiam *conſultatoria* & *injuges* nuncupatæ ſunt. Ubi diſſolvebatur matrimonium inter virum & uxorem, ſacrificium *diffarreatio* dictum fiebat. Feſtus. Antequam juramentum præſtaretur, victimæ cæſæ, quæ, ſi minores erant, in mare abjiciebantur; ſi majores, ab eâ Dii hominesque arcebantur, habebanturque exta earum execranda, ut ne ipſis κωλακρέταις, ac per conſequens Sacerdotibus, comedenda illa adponerentur. Heinſ. crep. p. 9. Maximè tamen in fœderibus pangendis teſtes Dii invocabantur. Tacitus: *Simul in lucum propinquum trahit, proviſum illic ſacrificium imperatum dictitans, ut Diis teſtibus pax firmaretur.* l. 12. ann. Mactabatur ibi porca, animal *fœdum*, quod *fœderi* nomen indidiſſe videtur

detur. In denario quodam, cujus inſcriptio ITALIA, eſt in medio militum fœdus ferientium Vir inciſus, qui porcam ſuſtinet: Ejus meminit F. Urſinus in l.2.Cic. de inv. Virgilius de fœderis pactione l. 12. Aen.

— — —— Puraq; in veſte Sacerdos
Setigeri fœtum ſuis intonſamq; bidentem
Attulit, admovitq; pecus flagrantibus aris.

Alii hic Codd. melius *Setigeræ*, quam lectionem non rejicit doctiſſimus Pulmannus. Idem 8. Aen. *Stabant, & cæsâ jungebant fœdera porcâ.* Servl ſcholias in h. l. Inclutus Orator & Philologus Voſſius optimè proſcindit; quòd neſcio unde ſeductus contra Virgilium Porcum adhibitum ſtatuat, non Porcam l. 1. inſt. rhet. cap. 9. ſect. 11. ſed injuriâ eum ſimul mactat ſummâ, quando addit, ex quanam id fecerit causâ: *Non inquit, meminit, eampſe Porci vocem etiam dici de fœminâ, unde & ap. Tullium l. 2. de LL. eſt Porcâ fœminâ piaculum dare.* Imò v. omninò illo ipſo loco meminit h. v. *Ergo aut uſurpavit genus pro genere, ut: Timidi venient ad pocula damæ; cùm has damas dicamus: Item ſupra lupam, cum artu ſit hic & hæc lupus.* Pater patratus illam cum dicto: ut, ſicut ille porcam lapide, ita Jupiter fœdifragum feriret, ſaxo percutiebat, anſam interim proverbio præbens: *Inter ſacrum & ſaxum ſtare*: nomenque ut alii volunt, fœderi indens, quòd porca *fœdè* & crudeliter occideretur. Servius

l. c.

i. e. Ex eo planè manifeſtatur ratio phraſium: *ferire, icere, percutere fœdus, ταμεῖν ὅρκια*, item כרת ברית; â percuſſione nempe porcæ ad ſacrificium fœderis. Vid. Caſtro ad Jerem. 31. 31. Nonnulli hinc haut malè Ebraicam vocem ברית quæ fœdus ſignificat, â בָּרָא i. e. cædendo deducunt: Nam & in populo Sancto fœdera ſacrificio ſtabilita; quod ex V. T. hiſtoriâ paſſim perſpicere eſt: Tranſibantq; fœdus facientes inter diviſiones hoſtiæ, quaſi dicerent: Ita ſecemur, ſi pactum violabimus. Em. Sá ad Gen. 17. 17.

Quod ſi ritè ſacrificâſſent, & quæ petiiſſent, dextro Hercule adquiſiviſſent, *litare* ſe & *impetrire* dicebant. Vnde illud Martialis intelligitur: *Non quacunq; manu victima cæſa litat.* l. 10. epigr. 73. Hadr. Jun. *Litare eſt propriè propitiato Numine voti ſui compotem fieri.* cent. 1. adag. 51. cùm *ſacrificare* tantùm quavis de cauſâ victimam fuerit exhibere, teſte Sulpitio: & â Vallâ rectè *litatio impetrabile ſacrificium* exponitur. Conferantur Chytræus not: ad Buchan. Pſal. 4. & Vir, ſi quisquã, de re litterariâ benè meritus, Auſ. Popma l. 3. de diff. dict. item Stuckius p. 152. 153. Eat igitur, & â Nonio deceptum ſe conqueratur Catanæus, qui ſcholiis ſuis hæc illius verba infarcit: *Sacrificare eſt veniam petere; litare, propitiare, votum impetrare.* in paneg. Plin I.

Manifeſtè adſignaretur hoc modo veniam petentibus ſolis tanquam proprium τὸ *Sacrificare*, quod tamen generale ſacricolarum verbum eſt, nec ſolùm illis, ſed & omnibus ἱερεῦσι competit. Limandus ergo Nonius ex Popma, qui Sacrificare deſcribit eſſe *obferre ſacrum & veniam poſcere*. Vid. Macrob. ſaturn. 3. 5. Turneb. 18. 20. adverſ. Idem Popma τὸ *Litare* à luo deducere nititur l. c. de diff. verb. quod alii veriſimilius ἀπὸ λιτῶν, quæ vox ſignificat preces; & ap. Homerum 1. Iliad. Deas ſupplicationum præſides, quas h. v. Poëta depingit:

καὶ γάρ τε λιταί εἰσι Διὸς κοῦραι μεγάλοιο
χωλαί τε ῥυσαί τε, παραβλῶπές τ' ὀφθαλμώ.

CAP. IV.

Sacrificia Stata: Omnia ad ſuperiorem diviſionem pertinent: Differunt à fortuitis Eorum varia nomina. Feriarum *etymon Feriæ à quo, ubi, & quomodo indictæ? Sacerdotum curiæ. Feſtis ſtatis feriabantur omnia: Illa ſunt multiplicia. Solennia ſacrificia quid? Solitaurilia (ſuovitaurilia) per Cenſores agitata: Illorum etyma. Aſc. Pedianus vetuſtiſſimus ſcribtor. βοῦς πενδάπος. Ebræorum ſacrificia ſolemnia. Annuorum*

nuorum ſacrificiorum ſynonyma & deſcribtio. Dies קרטיסים *quis? Omnia totius anni feſta per ſingulos menſes congeſta, ubi hinc inde varia variorum Calendaria Romana ſibi opponuntur; aut alia ex aliis emendantur. JanuarI nomen unde? Calendarium MaZochI ab antiquitate commendatur. Singuli menſes Diis certis ſacri. Idulis. FebruarI nominis ratio. Februarius inferis attributus, cur? Matronalia cur Junoni? Calendæ Martiæ anni ap. veteres initium. Mundus in ſigno ♈ creatus. Beroaldi & aliorum errores. Ritus cujuſdam hodierni origo aperitur. Majuma quid? Ab eo hodiernus quidã ritus durat. Junius* ἑκατομβαῖον *dictus, quare? Junio anni ap. Athenienſes initium. Sol Hecatombæus. Aedium mutationes ap. vett. quando? Pauli ManutI interpretatio repudiata.* מנחה. *Ebræorum feſta omnia recenſita: Eorum jejunia: Lunæ ſacrificia quando?* βοῦς ἕβδομος. *Natalibus diebus ſacrificatum, & cui? ac quomodo? Verſus Virgilianus explanatur. Caſauboni, Cenſorini, Alexandri ab Alex. & aliorum plurimo-*

rum labſus notabiles. Lambinus leviter tangitur. Die natali aliquando victima immolata. Diei tempus ſuperûm ſacrificiis aptum matutinum; & quare? Inferûm veſpertinum. Manis *ſive* Manus: *Manes. Nocturna quadam ſacra lege vetita. Myſteria cur noctu? Noctis vocabulum in ſacrificiis malè ominatum.*

HÆc, quæ in ſuperioribus capitibus, ut nervum diviſioni darent, adducta ſunt θύματα, pleraq; omnia incertorum dierum, privatarum familiarum, & fortuita fuêre. Judicabis jam facile, quò ſingula Stata conlocanda ſint, utpote ob malum averruncandum & bonum conſequendum, vel in gratam DEI cujusdam memoriam, aut facti laudabilis, aut boni accepti, aut averſi mali celebrata. In his ritus faciendi invenimus certos, generales, & paſſim communes: at in illis familia quælibet propriis aliquibus utebatur, ut docet Oldendorp. in Ll. XII. Tabb. l. ult. cap. de templis & lucis, tit. de Religione. Illa ex accidenti veniebant, nec conſtituto anni tempore: horum autem dies erant certi, Stati, ac *Statuti*; dicti aliàs *dies ſacri, conſecrati, ſancti, religioſi, feſti, feriati*; item

Feſta

Feſta, ac *Feriæ*, quod nomen â ferendis epulis, vel â victimis feriendis. Feſtus. Græcè *ἑορταὶ* & *ἑορτασμοί*: Ebr. חג & מועד—יום.

Proclamabantur Feriæ & Sacrificia Publica, denunciabanturque unà cum menſium initiis, ac progreſſibus, convocato populo â Rege Sacrorum ſive etiam Pontifice minori, & prætore, in Curiâ Calabrâ in Palatino monte (conveniebant enim Sacerdotes in tribus Curiis; Calabrâ, Romuli ſeu Vetere, & Saliorum, quæ Auguribus dicata fuit. Confer Fabric. Rom. c. 13.) tali formulâ, qualis eſt ap. Arnobium: *Lavatio Deûm matris eſt hodie, Jovis epulum cras eſt; Aeſculapi geritur celebraturq; vindemia; Lectiſternium Cereris eſt Idibus* &c. Talibusque feſtis omnia feriata erant, de quo Tibullus l. 2. el. 1.

Luce ſacrâ requieſcat humus, requieſcat arator;
Et grave ſuſpenſo vomere ceſſet opus.
Solvite vincla jugis: nunc ad præſepia debent
Plena coronato ſtare boves capite;
Omnia ſint operata Deo: non audeat ulla
Lanificam penſis impoſuiſſe manum.

Neq; omnia unius diei, ſed quædam plurium; neque univerſis hominibus fuêre communia, ſed mulieribus ac Viris, pueris ac ſenibus, ſervis & liberis, ſtultis, paſtoribus &c. ſingulis alia atque alia adſignata: quæ uberrimè pertractat Stuck. f. 10. 11. 12. & Giraldus.

ſynt.

ſynt. 17. Noſtrarum hîc loci partium erit, intentâ diribitione *ſolemnia* ſacrificia ab *annuis* ſedulò ſecernere.

Sacrificia Stata *ſolemnia* certis *annis* atque temporibus fiebant, teſte Feſto; veluti *Solitaurilia* completo luſtro i.e. Quinquennali tempore; ubi omnes Centuriæ & Equites, in campum Martium convocati, ſue, ove, tauro, luſtrabantur. Clarat hæc nobis Dionyſ. Halicarn. *Tum Tullius*, inquit, *cenſu perfecto, cùm juſſiſſet omnes cives cum armis adeſſe in campo, omnium, qui ſunt ante urbem, maximo, & equites in turmas digeſſiſſet, & pedites in acie conlocaſſet, & milites levis armaturæ in ſuis quosq; ordinibus, illos luſtravit tauro, ariete, & hirco.* l. 4. antiquit. Rom. Idem prodit Livius, niſi quod addat: *Exercitum omnem ſuovitaurilibus luſtravit, idq; conditum luſtrum adpellatum.* dec. 1. l. 1. Duo hîc notari velim: Alterum, *ſuovitaurilia*, nomen Sacrificii; alterum, quod à Cenſoribus factum. Utrumque comprehendit antiquiſſimus (vixit enim, & claruit ante Joſephum, Tacitum, Plinium, Florum, Suetonium, Plutarchum, Juſtinum, Laërtium, Gellium, & alios. vid. Voſſ. de hiſt. Lat. 1, 27. ed. poſtr.) Ciceronis Commentator Q. Aſconius Pedianus Patavinus: *Cenſores completo quinquennio urbem luſtrabant, & Solitaurilia* (al. Suovitaurilia) *ſacrificia de ſue, ove, tauro, faciebant*, comm. in l. de divinat. Feſtus hanc nominis rationem reddit:

reddit: *Solitaurilia boſtiarum trium diverſi generis immolationem ſignificant, tauri, arietis, verris; quod omnes eæ ſolidi integriq; ſint corporis: quia ſolum vel ſolum Oſcè totum ſignificant.* Cl. Voſſius vocem *Suovitaurilia* rejicit, (quæ tamen & in fragmentis inſcribtionum fratrum Arvalium extat apud Gruterum p. 121. 1.) recipiens *ſolitaurilia*, ut veri ſimiliorem; l. 4. I. Or. c. 1. ſect. 8. Hujusmodi Sacrificii imaginē adhuc hodie Romæ in columnâ Trajani marmoreâ medio foro erectâ conſpici perhibet Stuck. f. 44. Et depinxit Choulius lib. de la religion des anciens Romains p. 326. Pertinet etiā huc βȣ̃ς πεοδάσιος, de quo Homerus. Ebræorum duo erant feſta ſolemnia, quibus ſacrificabant: Alterum, שמטה i. e. Sabbaticum, ſingulis ſeptem annis: Alterum שבת היובל Jobelæorum, ſingulis ſepties ſeptem annis.

Annua ſive *anniverſaria* ſacrificia ἀμφιετέιδες, vel θυσίαι ἐτήσιοι, omnibus & ſingulis annis peragebantur: Erantque alia verna, alia æſtiva, alia autumnalia, quædam hiemalia: Iterum alia menſtrua &c. In Abhoda ſarah commemorantur hæc Ethnicorum feſta: קלנדא וסטורנליא וקרטיסים ויום גנוסיא של מלכים ויום הלידה ויום ססיתה i. e. *Calendæ, Saturnalia, in-*

augu-

inauguralis Kartiſim dies, natalis regum, magiſtratuũ natalis, & dies emortualis. Ambigitur, quis ille קרטיסים dies? Gemara ait eſſe מאי *diem* כו שתפסם רומי מלכות *quâ Roma regnum accepit:* quod ibidem Rabh Joſeph bis accidiſſe ait, Cleopatræ & Auguſti temporibus. Dionyſ. Voſſius cum *curiatis* comitiis congruere ait, vel conjicit eſſe â κράτ☉ς: veluti גנוסיא â græco γενέσια i. e. natalitiorum dies. Longius hæc excurrerent, & diſturbato agmine lectorem tædio mactarent. Producemus ergo ſingulorum totius anni menſium ἱερὰ ordine, ὁδηγοῖς Calendariis Romanis, quotquot â nobis conquiri potuerunt.

JANVARI *Calendis* Jani feſtum, Jovis, Junonis, Aeſculapi. De Jano etiam Prudentius l. 1. contra Symm. Vopiſc. in Tac. c. 9. Ovid. l. 1. faſt. Martial. l. 8. epigr. 7. Ille totius Anni præſes menſi huic nomen dedit. Cur autem Januario anni novi initium? vid. Plut. quæſt. 19. Jovi & Junoni ſinguli Menſes fuere ſacri, docente Plutarcho probl. 76. Adde notas Boxhorni. Fiebant autem Junoni in Samo, ubi illa fratri nubſit, ſacra anniverſaria nubtiarum ritu. Donatus in Andr. Ter. Luculentam ejus mentionem facit Calendarium Mazochi; ſed an ad Calendas pertineat, ex ſeqq. menſibus colligere nequeo; ubi in ſingulis hoc ordine pergit;

ubi

ut primo loco dierum menſis colligat ſummam dein numerum Non. ponat, inde horarum cùm diei tum noctis, mox Δωδεκατημόριον recenſeat; Poſtea DEI cujuspiam denotet tutelam. Exempli gr.

Pictura Capri- corni.

MENSIS
Januar.
Dies XXXI.
Non. Quint.
Dies horarum
VIIIIS.
Nox horarum
XIIIIS.
Sol Capricorno
Tutela Junonis &c.

Adſignat, ut vides, Capricornum Januario, præter reliquorum opinionem, & ſic in cœteris pergit: ubi etiam obſervandæ Signorum formæ & picturæ, ab iis, quas noſtri tradunt Aſtrologi, alieniſſimæ; præſertim Aquarl, Cancri, Virginis, Libræ, & Sagittarl. Verbo: Penitiſſimam Calendaria illa redolent antiquitatem;

tem;

tem; & extant Romæ duobus in locis: In domo Vallarum, quæ eſt in Circo Flaminio; & in hortulo Angeli Colotii, qui eſt domui ipſius contiguus in Campo Martio. Adimit tandem nobis omnem ſcrupulum inſcribtio vetuſtiſſima, quæ neutiquam hîc omittenda, cùm ſingulos deos recenſeat, quibus ſinguli menſes erant ſacrati:

TVTELA MENSIVM

JANVARI.	JVNO
FEBRVARI.	NEPTVNVS.
MARTII.	MINERVA
APRILIS.	VENVS.
MAI.	APOLLO.
JVNI.	MERCVRIVS.
JVLI.	JVPITER.
AVGVSTI.	CERES.
SEPTEMBRIS.	VOLCANVS
OCTOBRIS.	MARS.
NOVEMBRIS.	DIANA.
DECEMBRIS.	VESTA.

Stuckius Laribus quoq; Calendis, Idibus, Nonis, cùm feſtus dies erat, ſacrificatum ait. f. 54. *III. Non.* Tertia menſis cujusq; Minervæ ſacra: Votum item pro ſalute Principis. *Nonas* omnes Jovi ſacras Stuck. refert. f. 13. *VIII. Idus.* Octavus cujusq; menſis dies Neptuno ſacer erat apud

apud Athenienſes. *VII Id.* De eo nihil reperio in Calendariis, verùm in Lapide aliquo Narbonenſi: VII.QVOQVE.IDVS.JANVARIAS. QVA.DIE.PRIMVM. IMPERIVM. ORBIS. TERRARUM. AVSPICATUS. EST. THVRE. VINO. SVPPLICENT. *VI Id.* Sacrificium Jani. *V Id.* Agonalia. *III Id.* Carmentalia i. e. Feſtum Carmentis; itemque Juturnæ. *Prid. Id.* Compitalia. *Idus*, Jovi: Macrobius ſcribit *Idibus ſingulis à Flamine ovem mactatam, quæ Idulis dicta.* l. 1. Sat. Eod. die tibicines habitu muliebri urbem luſtrabant. *XVIII Cal. Febr.* Camentalia relata; necnon feſtū Porrimæ & Poſtvertæ. *XVII*, Feſtum Concordiæ, *IX*, Sementinæ feriæ. *VI*, Feſtum Caſtoris & Pollucis. *V*, Equiria. *III*, Feſtum Pacis. *Prid. Cal.* Sacr. Deis Penatibus, qui *Patrii* & *Urbani* dicuntur. Januario etiam Baccho torcularium præſidi ſacrificatum edocet Caſaubonus exerc. 13. ſect. 21.

Februarii *Calendæ*. (Non eſt autem opus, in ſingulis menſibus addere, quæ ſupra de omnibus Menſibus, Calendis, III Non, Nonis, & VIII Id. denotata ſunt; Lectorem meum, ibiq; illa ipſe repetat, ſeriò ſubmoneo) Circa as Heinſius ex Giraldo in hunc modum: *Sospita templi dic. Lucaria ab Aſyli luco. Item Jovi Sacra de bidente. Dianæ ſacra fiebant, â cervis elaphobolia nuncupata.* Neſcio tamen an impegerint Philologi exquiſitiſſimi, & unico die aberraverint, cùm illis obgerere poſſimus fragmen-

tum Calendarii, inventi Romæ ſub Capitolii ruinis â Thamyrâ, quod expreſſè: *III No. Feſtum Junonis & Soſpitæ, Sacrificium Cap. Jovi. Lucus Avernus celebratur.* *Id bus* Feſtum Jovis & Fauni. *XV Cal. Mart.* Lupercalia, ſive feſtum Fauni Luperci. *XII, Quirinalia* (quæ tamen Car. SigonI Calendarium in XIII. rejicit) Feſtum Stultorum, Fornacalium indictio, Feralia Deorum Manium (quæ ap. Sigonium IX Calend. leguntur) ſive Parentalia, quibus Februo Ditis Patri ſacrificabant, â quo Menſis nominatur. Vid. Ovid. 2. faſt. et Serv. ad 1. Georg. Exinde Parrhaſius in epiſtolis oſtendit, inferis Februarium, Januarium ſuperis attributum: Et vellem demonſtraret Vir quidam percelebris, Januario Parentalia celebrata fuiſſe. Quare autem Parentalia Februario menſe celebrata? vide cauſam ap. Plutarchum probl. 19, & 34. *XI,* Deæ mutæ. *X,* Chariſtia. quod tamen feſtum in fragmēto cit. Rom. d. XI extat. *IX,* Terminalia. Sigon. VI, Fragm. Rom. X. *III,* Equirria.

MARTIIS *Calendis* Martis feſtum: Sacra Deæ Munychiæ: Salii ancilia circumferebant: Ignes aris Veſtalibus accenſi. Solinus c. 2. Natalis Junonis Lucinæ, in cujus honorem tum Matronalia tranſacta, ut nempe annus ab exordio totus felix fauſtusque eveniret, & in partu, & amore conjugali. Tibull. el. 1. l. 3. el. 1. l. 4. Crucquius ad Hor. od. 8. l. 3. Servius ad 8. Aen.

Aen. Veteres enim Calend. Mart. annum auſpicati ſunt; Beroaldus ſchol. in Suet. Tib. plurimiq; mundum in ſigno ♈ creatum credidêre. Vid. Cœl. Rhod. 1. 8. Hermannum dec. 1. quæſt. inluſtr. 1. *Prid. Non.* Feſtum Veſtæ. *Non.* Feſtum Junonis. *Prid. Id.* Equiria altera apud Tiberim, vel, ſi aquis increverit, in Cœlio monte. *Id.* Annæ Perennæ feſtum. *XVI Calend. April.* Liberalia & Agonia. *XIV.* Quinquatria Minervæ natalis. *XIII.* Alter Quinquatrium dies. *XII.* Quinquatr. *XI.* Quinquatr. *X.* Quinquatr. Tubiluſtrum. *IX.* Feſtum Deæ fortis. i. e. Veſtæ. Hilaria, matris Deûm feſta; quæ Beroaldus, Giraldus, & Heinſius ad VIII Cal. April. referunt: alii, ut, Interpretes Suetoni, ad d. VI Calend. Utrumque falſum: & hos quidem Ammianus ſeduxit, velut Lipſius Magnus autumat, quem omninò adi cent. miſc. epiſt. 75. Hilaribus hiſce (quæ per aliquot traducta dies) Beroaldus etiam Dei Riſus feſtum iminiſcet, tanquam hilaritatis præſidis, quod variis ludicris deceptiunculis ad riſum excitandum peragebatur. Vid. omninò Apul. l. 2. & 3. A. At tanquam tunc cuncta hilaritate mulceantur, quo primùm tempore ſol diem longiorem nocte protendit. Unde conſuetudinem illam profluxiſſe penitus ſuſpicor, quâ ap. nos Calend. Aprilibus quisque, quem joculari aſtutiâ ſupplantare poteſt, ſupplantat. Germani mei di-

cunt: Es iſt der erſte April/ da man einen je-den Narren hinſchikkt wohin man will. *VIII*, Sacrificium Jani & Concordiæ, Salutis & Pacis. Ita fragm. Calend. Rom. Sed Heinſius & Giraldus ad d. III Cal. April. trahunt; forte non malè. *V*, Megaleſia. *Prid.* Feſtum Lunæ & Dianæ in Aventino.

APRILIBUS *Calend.* Sacrum Veneris & Fortunæ virilis. Aprilis quare Veneri ſacer? quærit atq; edocet Boxhornius ad Plut. probl. 85. Tergelia ſacra Apollinis & Dianæ. *Non.* Megaleſia Cybeli Matri Deûm. *VIII Id.* Pub. Fortunæ feſtum in colle Quirinali. *V Id.* Cerealia, quæ tamen in SigonI Calendario prid. Id. viſuntur. *Idib.*, Jovi victori & Libertati. *XVII Cal. Maji*, Fordicidia, *XIV*, Equiria, quæ iterum ap. Sigonium ad d. XIII. *XIII*, Cerealia. *XII.* Natalis urbis Romæ. *XI*, Agonalia altera. Palilia, quæ ſunt in fragm. Cal. cit. d. XII. *IX*, Vinalia priora Jovi & Veneri. Fragm. Cal. Rom: *X. K. Vinalia. Translatio Veneris.* Facit tamen cum priori Cal. SigonI, in quo cùm antea legeretur VIN. ita ego corrigo: A. VEN. NP. VINALIA. & expon[illegible] *Veneri, Nefaſtus Primò. Vinalia.* A autem eſt inter litteras quibus dies denotantur. *VII*, Robigalia: ubi iterum SigonI Calend. corruptum ſuſpicor. Fragm. Rom. Cal. ponit ad d. IIII Feſtum Rubiginis. *VI*, Latinæ feriæ. *IV*, Floralia. Diſſentit fragm. cit. quod Prid. Cal. Feſtum Floræ, Phœ-

bi,

ſi. *Prid. Cal.* Veſtæ Palatinæ, Laurentalia. A-gebantur etiam hoc menſe Veneri ἀπατέρεια: Quorum 1. dies δόρπεια dicta, 2. Ἀνάῤῥυσις, 3. κουρεῶτις, 4. ἐπίβδα. Alii in Julium, quidam in Octobr. locant.

MAJI *Calendis*, feſtum Larium, Bonæ Deæ; Umbraculorum, dictum σκίεῤ. *VI Non* Tacent Heinſius & Giraldus; Sigonius: *Compitalia.* Fragm. Rom. *Sacrificia fiunt de ariſtis VII Idus.* Lemuria: Luminaria *V Id.* Lemuria. *IV Id.* Martis Ultoris. *III Id.* Lemuria. *Prid. Id.* Marti Invicto. *Id.* Feretrio Jovi, Mercurio. Sed Sigonii Calend. habent die ſequenti: MER. MAJÆ. Heinſius XV Cal. Jun. Mercatorum dies feſtus, Mercurii natalis; Jovi Fer. *XII Cal. Juni.* Agonalia Jani. In Fragm. Rom. viſuntur die præced Vejovi. *X,* (fragm. cit. XI) Vulcanalia. Vulcanalis flamen Majæ facit. Tubiluſtrium. *VII* al. IX) Sacrificium pro fugâ Regis Tarq. Superbi. *VI,* (al. VIII) Feſtum pub. Fortunæ. Hoc quoque Menſe, Majumæ ſolemnitas confecta, ab εὐκταίῳ ortum habentis. De eo feſto clarè præ cœteris Suidas: Πανήγυρις ἐγίνετο ἐν τῇ ῥώμῃ κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα, τὴν παράλιον καταλαμβάνοντες πόλιν τὴν λεγομένην Ὤστιαν, καὶ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως τελοῦντες ἡδυπαθεῖν ἐνεχοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασιν ἀλλήλους

ἐμβάλλοντες. Vid. Lipſ. ad. l. 11. ann. Tac. De miror ritum hunc adhuc nobis ſervatum; ic quod ante me, ut video, adnotârunt Philologia miracula, Alciatus parerg. 5. 5. Pancirollus V. L 2. 253. Meurſius gloſſ. Græco-barb. voc. Μαϊουμᾶς. Si quis ultimo conventui Principium ir florentiſſimâ Noribergâ adfuit, vidit procu dubio menſem circiter Majum certamen tale navale ludicrum, inter turbas piſcatorias, antehac hoc anni tempore frequenter ibi agitatum. Populares das Fiſcherſtechen adpellitant. Variant tamen mirum in modum de ratione feſti Majumæ. Tu ſententias omnes conlectas invenies ap. Magnum Dilherrum, Virum, ædepol! incomparabilem, t. 2. diſp. 6. ex. 1. & Andr. Rivinum in diſſert. peculiari. Extat & in Cod. Jur. Civ. integer de hoc feſto titulus, quem invenies lib. XI, tit. XLV. Adde Giraldum ſynt. 17. pag. 477.

Juni *Calendæ*, Junoni Monetæ, Carnæ Deæ, Marti. Hæc altero die ap. Sigonium legere eſt. *III Non.* (Fragm. Cal. Rom. *prid.*) Bellonæ. *Prid. Non.* Dio Fidio *Semipatri* (An. leg. *Semo patri?*) Alii hoc ſacrum Nonis ponunt. *Non.* Sponſori Jovi. Fidei. *VII Id.* Menti. Sigonius VI Id. Multi hoc die Piſcatorios conſtituunt ludos. *VI*, Veſtæ. Alii plerique d. V. *IV*, Matralia. Matris Matutæ: Feſtum Fortis fortunæ & Con-

cordiæ

cordiæ. *Id.* Jovis invicti. Quinquatria Minervæ. *XIII Cal. Juli*, (al. XIV) Minervæ in Aventino. *XII* (al. XIII,) Sumani ſacrum ad Circum Max. *VIII*, Forti fortunæ. *V*, Jovi Statori & Laribus. *Prid.* Herculis & Muſarum. Quirinalia, quæ alii in præcedent. d. reſcribunt. Athenienſibus Junius ſive χρόνος dicebatur ἑκατομβαιῶν, quod plurimæ eo fierent Hecatombæ. Suid. Cœl. Rhod. A. L. 20. 5. vel quod Annus Junio initium ceperit ap. Athenienſes, quibus Sol Hecatombæus nominatur. Heinſius.

Julii *Calendis* migrationes ex ædibus in alienas ædes fiebant, ut hoc tempore feſto D. Michaelis; ſed ſupra hoc non ſine ſacrificiis factum memoravimus, quæ tamen non ad Stata, ſed fortuita pertinent. *Non.* Ancillarum feſtum. Junoni Caprotinæ; unde hæ Nonæ *Caprotinæ* dictæ. *Prid. Id.* Fortunæ Muliebri. *Idus*, Caſtori & Polluci. *XIV Cal. Aug.* Lucaria. *XIII*, Victoriæ Cæſaris. *XII*, Lucaria. *X*, (al. V) Neptunalia. *VIII*, Furinalia. Rutilæ canes caniculæ ſacrificabantur.

Augusti *Cal.* Spei ad forum holitorium. Boëdromia celebritas. *IV. Non.* Sigonl Calend, FER. HOC DIE C. CÆSAR HISP. VICIT. Paulus Manutius exponit: *Feralia hoc die. Cæſar Hiſpaniam vicit.* Malum interpretem h. l. e-

git Vir Optimus; nos forte probiorem efficiet fragmentum lapidis, quod in domo viri nobilis Lælii Vallæ extitit. *IIII N. Feriæ, quod hoc die Imp. Cæſar Hiſp. cit vicit,* *Non.* Saluti in colle Quirin. *VI Id.* Solis indigetis in colle Quirin. *IV Id.* Aræ, Opis, & Cereris in vico Jugario. *III Id.* (fragm. Vallæ: *prid. Id.*) Herculi magno Cuſtodi in Circ. Flam. *Id.* Dianæ in Avent. Vertumno in Loreto majore. Dies feſtus ſervorum & ancillarum. *XVI Cal. Sept.* Portunalia ad pontem Aemyl. Jano ad theat. Marcelli. *XIV,* Vinalia. Veneri ad Circum Max. *XIII,* Vinalia ſecunda. *XII,* Myſteria magna. Conſo in Aventino ſacrif. quod Heinſ. & Girald. in XV. tranſtulêre. *X,* Vulcano in circ. Flam. Hunc diem ex fragmento lapidis Romæ reperto, inciſo menſi Aug. Catanæus oſtêdit: C. X VOLCAN. NP. VOLCANO. IN. CIRCO. FLAM. Dilucidum quoq; FabricI fragm: ET. UT. PRÆTOR. CUI. HÆC. REGIO. SORTI. OBVENERIT. LITATVRVM. SE. SCIAT. ALIVSVE. QVIS. MAGISTRATVS. VOLCANALIB. X. K. SEPT. OMNIBVS. ANNIS. VITRVLOROBIO. (An leg. VITVLO RVBEO?) ET. VERRE. *IIX,* Opiconſiva in Capitolio. *VI,* Vulturnalia, Vertumnalia. *V,* Harpocratis feſtum. Hoc die ara Victoriæ in Curia dedicata eſt. *IV,* Vulcanalia. Sigonius d. VI.

SEP.

SEPTEMBRIS *Cal.* Mæmactes Jupiter. Feriæ Neptuni. *Prid. Non.* Ludi Romani per totum ferè menſem. *XVI Cal. Octobr.* Parentatio eorum, qui contra Perſas pugnando occubuerunt. *XIII*, Thoth i. e. Mercurio Aegyptii ſacrificant. *VII*, Veneri. *prid. Cal. Octobr.* Epulum Minervæ. Meditrinalia, quo die primum muſtum bibebant.

OCTOBRIS *Cal.* Marti. Pyanepſia. *VIII Id.* Panopſia Apollini. *VI.* Oſcophoria i. e. Ramalia. *V*, Hoc demum die in SigonI Cal. Meditrinalia contra Heinſium & Giraldum reperiuntur. *IV*, Auguſtalia. *III*, Fontanalia. *Idibus*, Mercurio Mercatores. October equus Marti immolatur. *XIV*, *Cal. Novembr.* Armiluſtrum. *XI*, Chalcea Minervæ, vel juxta alios, Vulcani. *V*, Myſteria minora. *IV*, Sacrum Liberi. Feriæ Vertumni.

NOVEMBRIS *Cal.* Jovis epulum. *IV Idus*, Limna Baccho. Hoc etiam menſe Antheſteria ſive Bacchanalia Celebrata. *Prid. Id.* Choës *Id.* Pithœgia. *XVIII. Cal. Decembr.* Chytra. *VIII*, Brumalia. Fiebant hoc menſe inferiæ Gallis defoſſis, & Græcis in foro boario.

DECEMBRIS *Cal.* Fortunæ Muliebri. *Non.* Faunalia. *III Id.* Agonalia. *XIX Cal. Jan.* Brumalia, Ambroſia. *XVIII.* Conſualia. *XVI*, Saturnalia. Sigillaria. *XIV.* Opalia *XII*, Angeronalia Plinius H. N. 3. 5. Divalia. Herculi & Cereri de

mulſo. *XI*, Feriæ Laribus dicatæ. Compitalia. *X*, Feriæ Jovis. Larentinalia. *IX*, Juvenalis dies. Erat autem December etiam Neptuno ſacer.

Habes hîc, Lector, velut in brevi tabellâ, ſingula feſta & ſacrificia Stata anniverſaria, præcipuè Romanorum. Ebræi quotidie mane & veſperi ſacrificabant, quod dicebatur קרבן מנחה ſacrificium juge; aliàs עלת תמיד, LXX. Interpretibus θυσία ἐνδελεχισμοῦ, *adſiduitatis:* Joſepho antiqq. 3, 10. καθημερινὴ; Philoni de vict. ἐνδελέχεια. Vid. Suidas, voc. ἐνδελεχισμός. Et vir in ſcientiarum genere paulò eruditiori & θειοτέρῳ (Philologiam & lingvarum cognitionem puto) fulgentiſſimus atque primi nominis, Joh. Friſchmuth, cujus firmiſſimam in me benevolentiam ſanctè adoro, diſſ. de Sacrif. c. 1. §. 8. Add. Iſing. coll. hiſt. quæſt. 59. §. 3. Immolabant & ſeptimo cujusque hebdomadis die, qui Sabbatum; & primo ſingulorum menſium die, qui *Neomenia* dicebatur. Cæterùm annua eorum ſacrificia dividuntur in ea, quæ ante captivitatem Babylonicam; & ea, quæ poſt illam cœpêre. Illorum I. erat פסח Paſcha, die 14. Menſis Niſan. II, שבועות Pentecoſte, d. 6. menſ. Sivan. III, הג הכפורים, Expiationis, d. 17. menſ. Tiſri. IV, Clangoris, זכרון תרועה i. e. me-

i. e. memoriale vociferationis, d. 1. menſ. Tiſri. V, הצהסכות, tabernaculorum, d. 15. menſ. ejusd. VI, Encæniorum d. 26. menſ. ejusd. At horum ſeptem numerantur. I eſt feſtum פורים ſive ſortium, alias feſtum Mardochai, adhuc hodie Juvæis in uſu, quo in Synagogis pulpita & ſcamna, quoties Hamanis mentionem faciunt, magno impetu percutiunt, tanquam percuterent caput Hamanis, de quo peculiari tract. Wilh. Schickardus. II, Feſta Encæniorum ſeu templi dedicationum, ſecūdæ quidem d. 3. menſis Adar, tertiæ d. 25. menſ. Casleu; & quartæ, de quâ Joſephus A. I. 15, 14. III. Feſtum repurgatæ arcis, d. 25. menſ. Sivan. vel Jiar. IV, Feſtum victoriæ Judith, d. 25. m. Casleu. V, Ignis, d. eod. VI. ob cædem Nicanoris, d. 13. m. Adar. VII, Feſtum Xylophoriorum. Referenda huc Ebræorum jejunia, aliquot numero, inter quæ eminet illud, quod d. 10. m. 7. poſt clangorem tubarum in ipſo expiationis feſto, etiam ante captivitatem Babylonicam celebrabatur, cujus mentio fit Jerem. 36, 6. ac hodienum Judæis attentâ devotione obſervatur, quod den langen Tag vocitant. Vid. de his omnibus Hoſpinianum, de feſt. Ebr. Marcum Lombardum de Ebr. ritibus, Car. Sigonium de R. E. l. 3. Genebrardum Calend. Ebr. Joſ. Scalig. iſag. chron. 1, 6. Alſtedl encyclop. l. 17. part. 3. Vranometr. c. 3. Micræli-

um

um ſynt. hiſt. Eccl. ſect. 2. quæſt. 13. Iſing. coll. hiſt. quæſt. 60. Bucelini nucleum, & alios

Huc pertinent Lunæ victimæ & litationes apud Ethnicos, quæ novilunio reiterabantur. Horatius: *Cœlo ſupinas ſi tuleris manus Naſcente Lunâ.* l. 3. od. 23. necnon βῦς ἕβδομ☉, qui poſt ſex Lunas obferebatur. Suidas. Vix huc referre auſim Natales vett. dies quibus Genio ſacra facta pulte, fritillo, libis, floribus, thure, vino. Lamprid. in Severo c. 60. Vopiſc. in Tac. c. 9. Perſius ſat. 2.

Hunc, Macrine, diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes adponit candidus annos:
Funde merum genio. ——— ——— ———

Imò & libidinoſis actibus; cùm illâ tantùm die impune operam Veneri dare licuerit. Guido ad Terent. Phorm. ex quo Virgilius dilucidatur huc reſpiciens: *Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis, Iôla.* Ecl. 3. Videntur hæc ſacra eruditiſſimo Caſaubono, Cenſorino, Alex. ab Alex. Boxhornio quæſt. 21. aliiſque ἀναίμακτα; tanquam veteribus nefas habitum fuerit, demere alteri eo die vitam, quo ipſi adepti eſſent: Quos ita decepit Varro, qui idem ſtatuit in Att. Sed forte ad eundem cum Lambino, Larium ſacrificio animata eximente, lapidem adlidunt Viri Summi. Eximent mihi ſcrupulum, calculumq; meum facile eripient, ſi lapidem antiqvum de-

ſtruxe-

ſtruxerint, qui conſpicitur Florentiæ ap. portam D. Pauli.

Ædiculam & Statuas has hoſtiam dedicationi victima natali Auguſt. VIII. K. Octobr. Duæ quæ P. P. immolari adſuetæ ſunt ad aram, quæ numini Auguſto dedic. eſt. VIIII & VIII. K. Octobr. immolent. Item natali Ti. Cæſaris perpetuè acturi Decuriones & populus cœnarent, quam impenſam Q. Caſcellio Labeone in perpetuo pollicenti, ut gratiæ agerentur munificentiæ ejus; eoq; natali, ut quotannis vitulus immolaretur. Atteſtatur inſuper Horatius in natali Mecœnatis: *Ara caſtis Vincta verbenis avet immolato Spargier agno.* l. 4. od. 11. Et l. 3. od. 17. *Cras genium mero Curabis & porco bimeſtri.* Nec obſcurè Juven. ſat. 11.

Et natalitium cognatis ponere lardum,
Accedente novâ, ſi quam dabat hoſtia, carne.

Hactenus de certis *anni* partibus, menſibus, diebus, quibus aræ fumabant, victimæ jugulabantur, Dii munera capiebant. Sequuntur horæ itidem certæ, *diei*que tempus ad id determinatum, quod in Superorum Sacrificiis Primum, ſive mane ſummum fuiſſe, præ aliis magna nos docet meretriculæ ap. Plautũ querela, Pœn. 1. 2.

AN. *Nimia nos ſocordia hodie tenuit.* AD. *Quâ de re obſecro?*
AN. *Quia jam non dudum ante lucem ad ædem Veneris venimus,*
Prima ut inferremus ignem & aram. —— ——

Idem

Idem Curc. 1. 1: *Me inferre Veneri vovi jam jentaculum.* (at pueri Varrone teſte l. 4. c. 17. manè ſummo jentacula capiebant, hæcque eadem mane vendebantur. Vid. Martial. l. 14. epigr. 221.) Heſiodus: Μὴ δέ ποτ' ἐξ ἠοῦς Διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον χερσὶν ἀνίπτοισι l. β. ἔργ. κ ἡμέρ. Prudentius: *Mane ſalutatum concurritur, omnis adorat Pubes.* hymn. 11. περὶ στεφ. Apulejus: *Inchoatæ lucis ſalutationibus religioſi primam nunciantes horam perſtrepunt.* l. 11. Metam. Idque boni ominis cauſâ factum Stuckius ait, unde & bonum Oſci *Manem* ſive *Manum* dixêre, de quo videndus Laurembergius in antiquar. Sed potiorem cauſam adſignat Xenophon: *Semper autem,* inquit, *ſacrificans orditur rem crepuſculo, præſumere ſtudens benevolentiam numinis.* orat de form. civit. Laced. Ad quæ verba Vir undiquaque doctiſſimus Joach. Camerarius: κνέφας *ſignificat planè crepuſculum* i. e. *dubiam lucem adhuc durantibus vel jam propinquis tenebris. Sed nunc mane orſos fuiſſe ſacrificare Lacedæm.. Reges intelligendum, quo diutius, ſi opus eſſent, in re divinâ placandorum Deûm gratiâ perſeverare poſſent.* in not. Chriſtiani certè adhuc mane rem divinam ordiuntur. Vid. de his Caſaubonum ad l. 2. Suet. & prolixè Stuck. f. 11. Fœdera quoque ante meridiem percuſſa ad mala omina vitanda; quia poſt meridiem dies & ſol decreſcunt. Joh. Is.

Pontanus animadverſ. in Macrobium, Boxhornius quæſt. 43. Ap. Ebræos ſimiliter ſingulis diebus expurgabant ad ſacrificium altare, בקריאת הגבר או סמוך לו בין לאחריו ובין לפניו ביום הכפורים הראשונה ולא היתה קריאת הגבר מגעת עד שהיתה עזרה מלאה מישראל i. e. *ad galli cantum, aut non multò citius; aut tardius: Et in die expiationis à mediâ nocte, & in tribus feſtis magnis à vigiliâ primâ: Nec inſtabat Galli cantus, quin atrium plenum erat Iſraëlitis*. Cod. Joma c. 1., §. 8. *Mane* (inquit Sheringham, ad h. l.) *ſacrificabant, quia mens tum purior ſolutiorq́; exiſtit, nec rebus ullis implicita majori impetu in DEVM fertur*. Vnde etiam formulæ ap. Ebræos ante tempus mactationis uſitatæ, quas memorat idem Cod. Joma, : אמר להם הממונה צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה אם הגיע הרואה אומר ברקאי מתיא בן שמואל האיר פני כל המזרח עד שבחברון והוא אומר הן i. e. *Dicebat illis præfectus*: Exite & videte, ſi inſtet tempus mactationis. *Si inſtabat, clamabat ſpeculator*: Coruſcationes! *Matthia filius Samuelis dicit*: Inluminavit facies totius Orientis usque ad Hebron? *reſpondebat*: Ita! c. 3. Vid. R. Sheringham ad h. l. Cod. Tamid. c. 3. & ad eum Rambam. Cauſam ejus ſubjungit Joma:

ולמה

ולמה הוצרכו לכן שפעם אחת עלה מאור הלבנה ודימו שהאיר מזרח ושחטו את התמיד והוציאוהו לבירת השריפה

i. e. *Cur hoc ipſis erat neceſſarium? Quia aliquando fulgente Lunâ diem inluxiſſe exiſtimârunt, & ſacrificium juge mactârunt, ipſumq; ad locum combuſtionis adduxerunt.* §. 2.

In inferorum ſacrificiis tempus planè contrarium videlicet Crepuſculum veſpertinum, obſervabatur; ut apertè prodit Callixenus Rhodius: *τοῖς μὲν οὖν κατοιχομένοις περὶ ἡλίου δυσμὰς ἐναγίζομεν· τοῖς δὲ οὐρανίδαις ὑπὸ τὴν ἕω τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντος ἱερεύομεν.* in Alexandr. Eumenidum ſacra *nocte mediâ* ap. Aeſchyli & Sophoclis interpretes reperimus. Virgilius: *Dum regi Stygio nocturnas inchoat aras.* 6. Aen. Lucanus: *Vidit flammiferâ confectas nocte Latinas.* l. 5. Pharſ. Tibullus: *Nocte ſerenâ Concidit ad magicos hoſtia pulla pedes.* l. 1. el. 2. Seneca: *Huc ut Sacerdos intulit Senior gradum; Haud eſt moratus, præſtitit noctem locus.* Oedip. 3. 1. Fuere & alia nocturna Sacra v. g. Bacchanalia, & ſimilia, etiam Superorum Deorum, turpiſſimarum cædium ac libidinum occaſiones; quæ poſtmodum prohibita ſunt l. Nocturna. cap. de noct. mul. ſacrif. ac lud. Tit. de Relig. in XII. Tabb. Myſteria ad formidinem & metum initiatis incutiendum noctu & in tenebris facta, explanat

Voſſius

Voſſius l. 6. inſt. Orat. c. 6. ſect. 1. Cæterùm *Noctis* vocabulum ne nominare quidem in ſacrificiis licebat, utpote infauſtum & malè ominatum; quod optimè notat Belga Cultiſſimus Joh. â Meyen ad Virg. 1. Aen. ubi Dido, ametſi nox eſſet, Jovem tamen precatur:

Hunc latum Tyriiśq; di: m Trojâq; profectis
Eſſe velit!

Cap. V.

D*Eorum Ethnicorum innumera multitudo. Ethnicorum quidam quantum de vero* DEO *viderint? Auctores de ſimulacris deorum. Romani quibus deorum immolârint? Dii Majorum & Minorum gentium:* Dii Conſentes: *Eorum numerus.* Dii ſelecti. *Voſsl labſus.* Dii Minuti & Minuſcularii. *Inferis cur ſacrificatum?* καθαρισμός. *Gentilium de Cometis opinio: Bodini ſententia vituperatur.* Dii communes; ἄζωνοι; publici; tutelares. Dii Novenſiles *unde dicti? Heroibus cur ſacrificatum? Voſsl oſcitatio.* Dii Semones. *Dæmnoes unde? Steuchi ap. Giraldū etymon*

rude. Vitiis ſacrificare vetitum. Cæſari locus expenſus. Dii quidam Germanorum Zerneboch: Tibilenus. *Varia ap. Tertull. lectio. CluverI nimius in Germano favor rejicitur. Impp. inter deos: divini adficiebantur honoribus. Lectio in Mamertini paneg. rejecta. Statuarum regaliu genii. Per genios Impp. jurabant.* Hono *pro ſacrificio: Ejusd. ſignificationis* τιμ *StuckI ceſſitatio: ManilI ætas: Giraldi contra Scaligerum defenditur. Gevarti Voſſio, aliis, abſentitur. In ingreſſu Principum ſacrificatum. Impp. imagines int Lares cultæ. HoratI locus difficilior dilu datur. Auguſtæ inter deas. Similiter a Germanos reges inter deos. Brenni etym verum, & alia exploſa.* Brenn *vox obſ leta. Inventores artium ac Patroni int deos. Verſus VirgilI explicatur. Prover* Nemo benè merito *&c. Pontificiorum* δελεία *ac* ὑπερδελεία *ex Gentiliſmo ort* Dii indigetes. *Lares publici quinam? Tyrannis & ſceleratis ſacrificatum: Item amicis & conſangvineis. Animæ poſt mortem dii. Inferiæ: Exequiæ.* Feralia *un*

dict

dicta? unde mortuis peracta? Sacrificium Novendiale. Exverriæ. *Feriæ* Denicales. *Roma divinis honoribus à quibusdam mactata: Ei templa erecta: Sacerdotes conſtituti. Fontibus ſacrificatum, & cur? Fontes Genii: Sacri. SerVI adducitur ratio, quæ Lipſianam præponderat. Ad fontes & fluvios Nymfarum effigies cum inſcribtionibus: necnon alia ſimulacra. Pontes ſacri: Sublicii Romæ materia, & variæ nomina: Tiberini curatores. Sacrificatum arboribus: & montibus. Plures ſimul dii invocati.* ἅμα σὺν ναοῖς καὶ βωμοῖς, *proverb.*

INdagabimus nunc gumias & catilones iſtos liguriētes, victimarūq; adpetentes, quibus hæ ſubinde procidebant. Neque temerè quis poſſet

Vatibus ut mos eſt, centum ſibi poſcere voces,

centum ora, & centum lingvas optare, lapides, & ligna, & truncos, & metalla, & herbas, & beſtias, & Deos Deasque, quibus tot ſacrificârunt gentes, tot populi, tot civitates, tot familiæ, tot homines, recenſiturus. Verè aureus ille Aurelius l. 1. contra Symm.

Quicquid humus, pelagus, cœlum mirabile gignunt
Id dixêreDeos: colles, freta, flumina, flammas.
Boxhornius: *Tot*, inquit, *dii prodiêre, quibus re-cenſendis non ſufficiunt numeri omnes arithmetico-rum.* orat. de Theologiâ paganorum. Heſiodus teſte Euſebio, 30000 Deorum in terris fuiſſe teſtatur, quorum mortes & ſepulturas Eu-merus, conlectis undiq; ipſorum Epitaphiis conſcribſit; auctores ſunt Cicero & Lactanti-us. Auguſtinus 300000. Idolorum numerat. Illa ap. Virgilium Sacerdos, *Tercentum tonat o-Deos.* l. 4. Aen. Emunctioris verò naris genti-les unum vidiſſe Deum fusè oſtendit Voſſius de Idol. 1, 2. De quo omnes fermè Ethnicorum ſententias contulit Schedius de D. G. 1, 12. Vir Excellentiſſimus *Martinus Beer*, qui me ſtu-diaq; mea inſigni amore complectitur, & ſub-inde adjuvare nititur, Ariſtotelem & Plato-nem Deum unum, & nobiliſſimas ejus qua-lates ſciviſſe & agnoviſſe adſignat in diſp. qua-dam Philoſ. c. 2. §. 11. & ſeqq. Sed de Diis in ge-nere alii videri poſſunt. De Statuis & imagi-bus Deorum citatur liber Porphyrii ap. Stobæ-um: Item Evemeri Meſſenii & Jamblichi, a-Diodorum Siculum, Athenæum, & Euſebium. Vid. Holſtenium in vit. Porphyrl c. 9. E-tiamnum de iisd. extat Albrici libellus: Item Vincentii Cartari ſupplemento auctus â Lau-rent. Pignorio. Nos ad rem i. e. ſacrificia, q-

vel Diis obferebatur, vel Deorum loco habitis.
Romani iis tantùm, quos majorum gentium vocabant, Heroibusq;, & paucis aliis ſolemniter ſacrificabant. Hoc ita vult lex XII Tabb. DIVOS, ET EOS QVI COELESTES SEMPER HABITI, COLVNTO. ILLOS, QVOS IN COELVM MERITA VOCAVERVNT HERCVLEM, LIBERVM, ÆSCVLAPIVM, CASTOREM, POLLVCEM, QVIRINVM. ET ILLA, PROPTER QVÆ DATVR HVJVSMODI ADSCENSVS IN COELVM: MENTEM, VIRTVTEM, PIETATEM, FIDEM; EARVM LAVDVM DELVBRA SVNTO. cap. de dupl. Deorum genere Tit. de Religione. Nota hîc differentiam inter Deos *Majorum* & *Minorum gentium*. Illi vocabantur quoque *Conſentes* quaſi Conſentientes. Lapis Spoleti: CONSENTIO. DEORVM. Engedini Tranſſilvaniæ: J. O. M. CETERISQ. DIS. CONSENTIBVS. In diœceſi Eiſtetenſi: J. O. M. DIS. DEABVSQ. PVB. CONSENTIB. Erantq; hi XII:

Juno, Veſta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Addebantur his Octo alii; inter quos fuêre Janus, Saturnus, Orcus, Liber: Et Varro XII alios deos Conſentes inducit. Ab hiſce omninò differebant dii *Selecti*, ut probat Vir ſuo ævo ſine pari Lilius Greg. Giraldus ſynt deorum I.

pag.

pag. 19. atque adeò ceſpitat ſummus Voſſius quando *Conſentes* & *Selectos* deos jungit. Dii Minorum gentium aliàs vocabantur *Minuti* & ap. Auguſtinum *Minuſcularii;* licet alii legant *Munuſcularii*, alii *Numuſcularii*. Vid. Girald. ſynt. 1.

Inferis, ne nocerent, immolabatur; e. g. Si quis â morbo conualuiſſet, immolabat inferis, quod eum non perdidiſſent, illudq; ſacrificium καθαρισμὸς adpellabatur. Inferi enim omnium malorum auctores credebantur, ceu id ex Sophoclis Electrâ facile cognoſcas. Pertinent etiam ad DEOS Sidera, Aurora, Ignis, Aër, Meteora, Venti, Iris, Nubes, Pluviæ, Grandines, Nebulæ, Rores, Pruinæ, fulgura, fulmina, tonitrua, de quibus Stuck. f. 19. & ſeqq. adde f. 15. & ſeqq. & f. 33. ubi Deos ſingulos, quibus ſacrificatum, aggerat: Item Sched. de D. G. 1, 3. Ethnici Cometas putârunt animas heroum aut Principum, qualis opinio de animâ Juli Cæſaris fuit, teſtibus Suet. l. 1. cap. ult. & aliis. Et miramur Bodinum, Virum eximium, tàm gentiliter, vel, ut Voſſius ait, *tàm Stulte* ſapuiſſe, ut idem crederet. l. 2. Theatr.

Dicebantur autem quidam *Dii communes*, Græcè, ἄζωνοι; qui communiter ab omnibus invocabantur, vel, qui ubiq; erant. Vid. Servium in l. 12. Aen. Lapis Spoleti: JOVI. O. M. FOR-

FORTVNAEQVE. MELIORI. AVG. ET. DIS. DEABVSQVE. COMMVNIBVS. Hi & adpellabantur *Publici*, erantq; præcipuè Jupiter ac Fortuna: Item *Dii Tutelares*, & *Dii Patrii* ſive πατρῷοι; de quibus Inſcribtio Romæ in vineâ Card. Carpenſis:

ΑΓΛΙΕΩΛΩΚΑΙΜΑΛΑΧΒΗΛΩΠΑΤΡΩΟΙϹΘΕΟΙϹ

Ab his diſtingvebantur dii ſingularum gētium proprii. Vid. Boxhorn. qſt. Rom. 1. Similes ferè cum illis erant *Novenſiles*, de cujus nominis ratione variæ ſunt ſententiæ. Inter alia Arnobius: *Cincius*, ait, *numina peregrina ex ipſâ novitate adpellata pronunciat. Nam ſolere Romanos. Deos omnes urbium ſuperatarum, partim privatim per familias ſpargere, partim publicè conſecrare, ac, ne aliquid Deorum, multitudine aut ignorantiâ, præteriretur, brevitatis & compendii causâ uno pariter nomine Novenſiles invocare.* l. 3. adverſus Gent.

De Heroibus extat Draconis lex: Θεσμὸς ἀγώντῳ τοῖς Ἀλκίδα νεμομένοις κύριος τὸν ἅπαντα χρόνον, θεοὺς τιμᾶν καὶ ἥρωας. Oraculum ap. Plutarchum jubet τιμᾶν Ηφαιστίωνα καὶ θύειν ὡς ἥρωι in Alex. Adeoque valde labitur vir ſublimis Cl. Voſſius, quando ſacrificium non fuiſſe in honoribus Heroicis adſtruit de idol. 1, 12. Cauſam ſubindicat Heſiodus, τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι l. 1. Op. & dier. Vid. Joh.

Tzetzæ notæ in h. l. Lucanus: *Quaq; patet terras inter Lunæq; meatus, Semidei manes habitant.* l. 9. Pharſ. Virg. Ecl. 4:

Ille Deûm vitam accipiet, divúq; videbit
Permixtos heroas, & ipſe videbitur illû.

Unde quidam Dii dicti ſunr *Semones*, quaſi *Semihomones*, aliàs *Medioxumi* & *Patellarii*: de quibus Lipſius l. 2. Lect. Ant. c. 18. Girald. ſynt. 1. p. 19. Δαίμονες verò quaſi δαήμονες dictos ait Plato in Cratylo: Alii derivant â Δαίειν urere; alii ἀπὸ τȣ̃ Δεομένȣ i. e. partito, diviſo: alii παρὰ τὸ δάπαιδ, quòd ſint διαιτηταὶ καὶ διοικηταὶ τῶν ἀνθρώπων: Alii â Δαιμαίνειν terrere. Giraldus amici ſui Steuchi ſentantiam memorat, dæmones ab Ebræo שדים *Schadaim* deducentis, ablatâ priore ſyllabâ, ut ſint quaſi *daimones*. Ingenioſè, ſi diis placet! annon hoc quoque modo ex בדים ידים מדים צדים & innumeris aliis, prioribus tantùm ſyllabis abjectis, erit *daimones*? Vitiis autem ap. Romanos ſacrificare, expreſsâ lege vetitum erat. l. fin. XII. tit. & cap. cc.

Inultam hîc injuriam Germanis meis illatam nequaquam liquerim. Non enim intelligo Cæſaris de illis verba: *Neq; Druidas habent Germani, neq; ſacrificiis ſtudent: Deorum numero eos ſolùm ducunt, quos cernunt & quorum apertè opibus juvantur, Solem, Vulcanum, & Lunam; reliquo*

quos ne famâ quidem acceperunt l. 6. B. Gall. At novimus nos Teutonum Deorum & Dæmonum cohortem; inter quos primi: Teutanes vel Teutates, Tanfana, Hertus, Herta, Guodan ſive Woda, Alemann, Crodo, Trigla, Alcis, Prone ſive Prono, Radegaſt ſive Redegaſt, Seba ſive Syba, Eoſtre (unde Oſtern & Oſtermonaht) Flintz, Suanteviz, Caſtor & Pollux ſub nomine Leti & Poleti, Jeſſa i. e. Jupiter, Pogwiſd ſive Aura, Lactō ſive Pluto, Nia ſive Ceres, Marzana ſive Venus, Zievonia ſive Diana, Aurea vetula, Vlyſſes, Zamolxis, Ater deus, deus Plectorus, Finnus. &c. Vid. Tacitum de M. G. Aventinum in ann. Warnfried. de geſt. Longobard. Geſnerum in Mithrid. cum notis Waſeri, Fabricium origg. Sax. l. 1. Alb. Crantzium, Petrum Albinum, Sardum, Irenicum, Middendorpium, Helmoldum, Adamum Bremenſem, Methodium Picnenſem, Sabinum, Enzelium, Emſerum, quos poſteriores citat Stuck. p. 162. & ante omnes Eliam Schedium de DiisGerm. Colebant & Germani malum deum, ſuâ lingvâ *Diabol* ſive *Zeernebocb* i. e. nigrum deum adpellatum. Helmold. l. 1. Chron. Slav. c. 53. Forſitan ille eſt, cujus meminit Tertullianus in apolog. ut præſidis Norici, quem vocat *Tibilenum* i. e. Teufel; ubi alii legunt *dius Belenus*, alii *Belenus*; qui fuit Apollo teſte Herodoto l. 8. Extat nomiſma Cunobelini regis Britannorum, â deo nomen ha-

bentis quod Belenum citharam pulſantem oſtendit. Vid. Sched. 1, 7. Cluverius nimis tribuens majoribus noſtris, Germanos priſcos unum, verum, æternum deum ſub ſolis Lunæ atque Ignis numinibus ait coluiſſe; ideoque rectè refellitur â Voſſio de Idol. 1, 37. & Meibomio ad ὅρκον Hippocr.

Adnumerabantur Diis Impp. cùm vivi, tùm mortui, ideoque divinos capiebant cultus. Muretus: *In Græcorum commentariis reperio Dei nomen quinq; ferè modis uſurpari ſolere, ut modo Sapientes homines, modò reges ac potentes deos vocemus* &c. comm. in Catull. p. 55. Hauſit ex Joh. Tzetzâ, qui talia commentatur ad init. l. 1. Heſiod. Operum ac dierum. Cyprianus: *Reges olim fuerunt, qui ob regalem memoriam coli apud ſuos poſtmodum etiam in morte cœperunt. Inde illis inſtituta templa, inde ad defunctorum vultus per imaginem detinendos expreſſa ſimulacra, quibus & immolabant hoſtias, & dies feſtos dando honores celebrabant.* lib. de idolis. Minucius Felix: *Erga deos quoque Majores noſtri improvidi, creduli, rudi ſimplicitate crediderunt, dum reges ſuos colunt religioſe.* in Octavio. Plinius ad Trajanum. *Negant ſe eſſe Chriſtianos, aut fuiſſe, cum præeunte me Deos adpellarent, & imagini tuæ thure & vino ſupplicarent.* Et paulò pòſt: *Omnes & imaginem Tuam Deorumq; ſimulacra venerati ſunt.* ep. 62. Cl. Mamertinus:

mertinus: *Totam hanc urbem repentinâ tuâ in hoſtes inruptione ſollicitam lætitiâ & exultatione, & aris flagrantibus, & ſacrificiis, & odoribus accenſis Numini tuo impleſti.* in paneg. c. 6. ubi alii ineptè legunt *auris* pro *aris*. Idem: *Quos quidem* (indigitat dies, quibus imperium auſpicatus erat) *Sacratiſſime Imperator, quoties annis volventibus revertuntur, veſtri pariter ac veſtrorum* Numinum *reverentiâ colimus;* in geneth1. c. 2. Perſ. ſat. 6.

> *Dîs igitur, genioq; Ducis centum paria, ob res*
> *Egregiè geſtas, induco,*

Cur genio? intellige Statuæ; quia ſtatuæ Principum numen & Genium habere credebantur; quod egregiè pertractat Janus Parrhaſius in epiſtolis. add. Figrel. de ſtatuis illuſtr. Romanor. cap. 31. Per quem Impp. Genium etiam jurabant. Vid. Philologus eximius & verè Polyhiſtor, *Mart. Beer*, Fautor, ac Præceptor meus, cui multa debeo, diſp. miſc. cap. 1, §. 20, & ſeqq. Horat. ad Auguſt.

> *Præſenti tibi maturos largimur honores,*
> *Jurandasq; tuum per nomen ponimus aras.*

(ubi quidem *honor* idem eſt quod victima vel ſacrificium. Ita Virg. *Perfecto lætus honore.* Et 1. Aen: *Aris imponit honorem.* ibid. *Haud equidem tali me dignor honore.* Eod. libr. *Divûm templis indicit honorem.* Id. 3. Aen. *Sæpe in honore Deûm medio ſtans hoſtia ad aram.* Eod. libr. *Meritos aris mactavit honores.* Ibid. *Juſſos adolemus honores.*

res. Vid. Serv. in l. 1. Aen. Symmachus: *In honore Numinum.* l. 8. ep. 26. Nec aliter Græci: περὶ τῆς ἐκ θεῶν τιμῆς. Ariſtides in Panathen. Ammonius: θύεσθαί ἐστιν ἐπὶ ἱερῷ θεοῦ, καὶ τὸ μαντεύεσθαι ἐπὶ ἱερῷ διὰ σπλάγχνων θύεσθαι φαμέν i. e. θύεσθαι *eſt in ſacrificio Dei; & vaticinari in ſacrificio per exta* θύεσθαι *dicimus.* Ubi Stuckius ἱερὸν perperam propriè & ſimpliciter vertit *honorem.* f. 117. Vide plura ap. Juretum & Schönslederum in appar. Eloq. voc. *Sacra*) Mithridates vivus ac videns divinis adfectus honoribus. Cicero orat. pro L. Flacco. Ovidius l. 3. de Pont. el. 1:

Sed prius impoſito ſanctis altaribus igni
thura fer ad magnos vinaq; pura Deos,
E quibus ante omnes Auguſt. Numen adora,
progeniemq; piam, participemq; thori.

M. Manilius, aliis C. Manlius, aliis M. Mallius dictus, aſtrologiæ ſcribtor Poëta, longeque alius ab illo aſtrologiæ conditore, cujus mentionem injicit Plinius l. 35; & Mathematico, cujus idem meminit l. 36. Quidam ineptè Romanum putant; alii non ſanius Antiochenum: Alienigenam certè ac peregrinum fuiſſe ex Trapolini numo probant, in quo effigies ejus habitu peregrino, cum Sphærâ Aſtronomicâ, & inſcribt: C. MANLII. Quod unicè etiam contendit Giraldus, ac proinde â Joſepho Scaligero ſuper-

ſuperciliosam, ſatis immerens limam patitur. Floruit Tibulli, Propertii, & Naſonis temporibus ſub Auguſto: utcunque tanto impetu refragetur J. Gevartius l. 3. Papin. lection. c. 8. protruſurus eum ad Theodoſi ævum, ſeculum ſc: IV. Ille neſcio quot aheneorum argumentorum plauſtris, partes ſuas fulturum ſe promittit: quæ hactenus nondum ad me pervenêre; ambigo an etiam in lucem? Facile tantis phaleris Attalicisq; pollicitationibus in ſuam ſententiam attraxit Viros aliquot clariſſ., inter quos Voſſius, quem vid. de Idol. 3, 5. & de art. Gramm. 2, 26. qui tamen poſtremò in alteram ſententiam magis propendere ſe fatetur lib. de poët. Latin. pag. 36. Ego â Scaligero & Giraldo abſcedere cogito, dummodò prius Gevartius nodos hoſce ſolverit, & ſeqq Manilii loca (poſſemus adferre plura, niſi properare juberemur) enucleaverit. l. 4.

Virgine ſub caſtâ felix terrâq; mariq;
Es Rhodos, hoſpitium recturi Principis orbem:
Tuq; domus verè ſolis, cui tota ſacrata es,
Cum caperes lumen magni ſub Cæſare mundi.

Et, quæ ſimul ad præcedentem quoque ſcopum faciunt l. 1.

Nunc mihi tu Cæſar patriæ princepsq; paterq;,
qui regis Auguſtis parentem legibus orbem,
Conceſſumq; patri mundum Deus ipſe mereris.

l. 4.

Jam

Jam facit ipſe Deos, mittitq́ ad ſidera Numen
Majus, & Auguſto creſcit ſub Principe cœlum

Rurſus l. 1.

Uno vincuntur in aſtro
Auguſto, ſidus noſtro quod contigit orbi;
Cæſar nunc terris, poſt cœlo maximus auctor.

Ad quæ Senatus Critici Princeps Joſ: Scaliger: *Adludit ad præſentes honores divinos, quos Romani vivo Auguſto habuerunt* &c: Vid. de Impp. ἀποθεώσει & cõſecratione Martial. de ſpectac. epigr. 19. Item aureas Savill notas, quas ex Anglicano in Romanam lingvam Iſaacus Gruterus tranſtulit, in l. 1. hiſt. Tacit. p. 55. & ſeqq. Choulium lib. de la religion des anciens Romains pag. 76. & ſeqq. Voſſium de Idol. l. 3. c. 16. & 17. Præcipuè verò vivis ac præſentibus ſacrificabatur, ſi quando ingrederentur urbem. Tacitus de adventu Vitelli: *Cæſis victimis regium in morem.* l. 11. hiſt. In reditu Trajani *plena altaribus, auguſta victimis cuncta fuiſſe* Plinius auctor eſt in paneg. Ideò Imperatorum inter Lares imagines cultas prorſum atque ſine dubio adfirmare auſim: In ſubſidium inclutam quandam, & antiquitatum omne genus refertam Bibliothecam voco, in quâ icunculæ ex ferro, aut hujusmodi certè metallo fabricatæ ſervantur, ſuperſtitioſæ Gentilitati pro Laribus adoratæ: Quarum alteram ſueto Romani Imperatoris habitu exſculptam obſervavi; & in gra-

tiam

tiam tui, Lector! æri inciſam capiti huic præfixi. Eleganter hic inradiatur Horati locus l. 4. od 5. ad Auguſtum, circa quem tot ejus interpretes palpârunt:

—— —— —— Alteris
Te menſis adhibet DEUM!
Te multâ prece, Te proſequitur mero
Defuſo pateris, & Laribus Tuum
Miſcet Numen. ——————

Quin & Auguſtas cepiſſe victimas docet Voſſius de idol. 1, 12.

Neque Germani reges principesque ſuos in deorum conlocare numerum dubitârunt, de quibus Tacitus: *Celebrant carminibus antiquis, Tuiſtonem deum, & filium Mannum, originem gentis, conditoremq́;* de M.G. Sed Voſſius per *Tuiſtonem*, deum; per *Mannum*, Adamum; per Iſidem (quæ ſimiles ap. eos cepit honores) Evam, retentâ ſc. voce Ebræâ אישה, Germanis intellectos ingeniosè conjicit de Idol. 1, 38. Pertinent huc dii, olim reges, *Porevithus, Rugievitbus, Flintz* â rege Fizlau, vel Flizzau &c: Eorund. idolum *Prono* repræſentavit Brennum ducem manu ſtrenuum, dignumque tali nomine. Quamvis enim quidam ita dictum autument quaſi Brenner, qui hoſtes igne domat; alii quaſi Berenner, i.e. invadentem, adorientem: Veriſſimè tamen eſt ab obſoletâ voce Brynn vel Brenn, i.e. galeâ; unde Brennio galeatus,

ceu

ceu acutiſſimè ſentit chori critici fax fulgentiſſima, ICtus eminentiſſimus JOH. STRAUCH, diſp. 3. in Tac. de M. G. c. 3. §. 6. Habet eam Otfridus, qui circa initium ſeculi IX vixit, in Evang. quo hactenus non extat antiquius ſcribtum Germanicum, l. 5. c. 1.

Iſt uns thas giruſti
Brunia ala feſti;
Joh iſt uns Helm ouch ubar thaz
Joh Waſan ala Waſaz.

Diſciplinarum atque artium inventores, Benè meriti ac Patroni etiam, inter Divos habiti. Maximus Tyrius: ἕλληνες μὲν θύουσι καὶ ἀνθρώποις ἀγαθοῖς diſſert. 38. Philo: οἱ παλαιότατοι τῶν βαρβάρων, ἐξαιρέτως δὲ Φοίνικες τε καὶ Αἰγύπτιοι, παρ' ὧν καὶ οἱ λοιποὶ παρέλαβον ἄνθρωποι, θεοὺς ἐνόμιζον μεγίστους τοὺς τὰ πρὸς τὴν βιωτικὴν χρείαν εὑρόντας, ἢ καὶ κατά τι εὖ ποιήσαντας τὰ ἔθνη. εὐεργέτας τε τούτους, καὶ πολλῶν αἰτίους ἀγαθῶν ὡς θεοὺς προσεκύνουν. in prologq. Euſeb. in 1 præpar. Evãg. Minucius Felix: *Unaquæq; ratio conditorem ſuum, aut ducem inclytum, aut reginam pudicam ſexu ſuo fortiorem, aut alicujus muneris vel artis repertorem venerabatur, ut civem bonæ memoriæ &c. Lege Hiſtoricorum ſcribta, eadem mecum recognoſces, ob merita virtutis aut muneris Deos habitos.* in Octav. Quo ſenſu ait Virg. ecl. 1 *Præſentes al bi cogno-*

ſcere

ſcere dives i.e. fautores, benefactores; queis tanquam Diis ſacrificia oblata. Aegyptii Zamothin Pythagoræ diſcipulum coluêre; M. Mario thure & vino Romana plebs ſupplicabat: Seneca de irâ 3. 18. Memorabilis quam recenſet Plutarchus hiſtoria: *Navis piratica adpulit ad Inſulam Ithacenſem, in quâ forte fortunâ ſenex quidam erat, unà cum cadis fictilibus, plenis pice. Pyrrhias quidam Ithacenſis, ut opinamur, negociator, ſenem, dato pretio, redemit à piratis, non ob id, quod eo ſibi foret opus, ſed partim quod miſertum eſſet ſenilis fortunæ, partim hominis oratione perſuaſus. Emit autem unà cum ſene cados illos picarios, idq; auctore ſene. Deinde profectis piratis, quò Pyrrhiæ gratiam referret ſenex, quod non ob lucri cupiditatem, ſed ob benevolentiam ſeſe liberum feciſſet, indicavit in cadis multam pecuniæ vim pici admixtam abditam eſſe: Quâ repertâ, cùm Pyrrhias repente dives eſſet redditus, cùm magnificè conlaudavit ſenis erga ſe gratitudinem, tum eidem bovem immolavit officii præmium.* in quæſt. Græc. Hinc de homine affatim grato proverbium exiit: *Nemo benè merito bovem immolavit præter Pyrrhiam.* Rugiani ſive Rani talibus divinis honoribus adfecêrè S. Vitum; de quo Helmold. annal. Slav. l. 1, c. 6. & 53, l. 2. c. 12. Saxo Gramm. l. 15. Talibus Permienſes Stephanum Epiſcopum, ut teſtatur Sigismundus L. B. ab Herberſtein comm. rerum Moſcov. Talibus ferè hodie adhuc animas

defunctorum Papîcolæ, in quos propterea in vehitur Voſſius de idol. 1, 41. Vocabantur autem homines illi, qui poſt mortem colebantur *dii Indigetes* ab indu & citare, quod nomen Aeneas primus ſortitus eſt, teſte Feſto: licet Voſſius plurimos Indigetes etiam ante Aeneam recenſeat l. c. 1, 12. Ita Lares Publici erant animorum, quos in gerendâ Republ. merita in cælum vocârant, inprimis Regum Principumque defunctorum. Talis Laris publici effigiem, qui erat æreus, eâdemque, quâ lectori proponimus magnitudine, quemq; olim Cl. Boxhornius ab amicorum quodam dono acceperat, capiti hujus præfigere libuit. Vidimus nuper in antiquario ſplendidiſſimo Sereniſſimi Bojariæ Principis atque S. R. I. Electoris, Laris itidem imaginem marmoream, quantitate trimuli alicujus, vel bimuli, formâ autem adeò ridiculâ, ut ſtultam Ethnicorum fatuitatem, qui tales adorârunt non ſatis miremur. Similiter Tyrannis & Sceleratis hoſtiæ mactatæ. Vid. Stuck. p. 26. 27.

Nec minoris fiebant amici ac conſanguinei, niſi quod plerumque mortuis flores oblati, vina libata. Virg. Ecl. 5.

Sis bonus, O felixq; tuis: En quattuor aras:
Ecce duas tibi Daphni duoq; altaria Phœbo,
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Crateraſq; duos ſtatuam tibi pingvis olivi.

Mortuorum enim demum animæ Diis adſcribeban-

ebantur. Inſcribtio vetuſtiſſima: PORTI-
ORI. PLVTONI. ET. PROSERP. HA-
E. JVLIA. C. FIL. MAXIMA. FOELIC.
OM. TORMENT. SALON. ANIMVLA.
VLCIS ANIMVLA SVAVIS ANIMV-
A. IN. DEORVM. NVMERVM. RECE-
TA. VNDE. TALE QVANDO TALE. ET.
VI. TALEM. V. A. LIX. MEN. VI. DIES.
II. HORA. NOC. IX. Dicebantur hæc ſacrifi-
a *Inferiæ, Exequiæ*. Beroald. ſchol. in Suet. Ner.
em *Feralia*, quibus inferis defunctisque offi-
a ferebantur, vel, quod pecudes iis feriren-
r. Feſtus. Fiebantq; ex redditione certæ certo
co conlocatæ pecuniæ, quod ſatis patet ex in-
ribtione Ravennenſi, admodum detritâ,
iam recitant Volaterranus l. 16. Com. Urban.
Blondus Forol. l. 2. Romæ triumf. Pertinent
c *Novendiale ſacrificium*, â nono die â morte
a dictum, quo funerationis ſolemnia fiebant.
rphyr. in Horat. epod. 17. Donat. in Ter.
orm. *Exverriæ*, quibus certo ſcoparum gene-
domus, unde mortuus erat elatus, ab Ever-
atore purgabatur. Feſtus. Et *Denicales feriæ*,
quibus Cicero l. 2. de LL. & Columella: Add.
roald. ad. l. 9. Apul. Japonii adhuc ſolemni
duo animas defunctorum advocant, expi-
t, iisque epulum exhibent per Bonzios, id eſt,
rorum præfectos. Vid. Petri Maffei litt. Ja-
nicas l. 3.

H 2 Urbis

Urbis ROMÆ nomini honores divino tribuiſſe Smyrnæos, Pergamenſes, Athenienſes, Fabricius docet, atque Athenienſem adducit inſcribtionem, quæ ante everſam à Mahomete II urbem in veſtibulo templi quondam Palladi, poſtea B. Mariæ Virg. ſacri legebatur

Ο ΔΗΜΟΣ ΘΕΑΙ ΡΩΜΗΙ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΤΩΙ ΚΑΙΣΑΡ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥΝΤΟΣ ΕΠΙ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΑΣ ΠΑΜΜΕΝΟΥΣ ΤΟΥ ΖΗΝΩΝΟΣ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ, ΙΕΡΕΩΣ ΘΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΕΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΙ ΕΠΙ ΙΕΡΕΙΑΣ ΑΘΗΝΑΣ ΠΟΛΙΑΔΟΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΑΣΛΕΙΠΙΑΔΟΥ ΑΛΑΙΕΩΣ ΘΥΓΑΤΡΟΣ ΕΠΙ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΑΡΗΟΥ ΤΟΥ ΜΩΡΙΩΝΟΣ ΠΑΙΑΝΙΕΩΣ

Unde ei tot templa erecta: Romæ Victrici, Romæ & Libertati, Romæ & Saluti, Romæ & Veneri i. e. Romanæ Veneri, cui non thure ſolum ſed & victimis, auctore Servio, ſacrificabatur Vid. Mamertini paneg. ad Maxim. Sacerdotes etiam conſtituti. Marmor antiqvum: URBIS ROMÆ. ET. SALVTIS. SACERDOS. M TVLLIVS. M. F. CORN. CRATIPPVS. In Veronenſi marmore *Urbis Sacerdos* memoratur Q. CÆCILIVS. Et in Lugdunenſi ADICINVS VRBICI. F. Vid. Fabric. Rom. c. 2.

Fontibus quoque & aquis hoſtiæ datæ. Athanaſius: *ἄλλοι ποταμοὺς, καὶ κρήνας, καὶ πάντων μάλιστα Αἰγύπτιοι τὸ ὕδωρ προτετιμήκασι, καὶ θεοὺς ἀναγορεύουσι.* orat. contra gent. Jul. Firmicus:

nicus: *Aquam colunt, aquis ſupplicant, aquas ſuperſtitioſâ continuatione venerantur.* l. de err. prof. relig. Wilibaldus de Cattis: *Alii etiam lignis & fontibus clanculò, alii autem apertè ſacrificabant.* c. 8. Horat. l. 3. Od. 13:

O fons Blanduſiæ, candidior vitro,
Dulci digne mero; non ſine floribus
Cras donaberis hædo.

Cauſam ejus rei profert Lipſius; quia nempe *opinio priſca erat fluvios & fontes minores eſſe Deos ſive Genios;* not. ad c. 26. paneg. Plinii. Imò habere & continere Genios, qui aquis & fluviis præſideant. Inſcribtio Bonali in Hiſp. FONTIS. AGINEES. GENIO. E. P. CCCLVI. H-S. T. ALEXIS. AQVILEGVS. V. S. L. M. Alia Romæ: GENIO. NVMINIS. FONTIS. SERMON. CHRYSEROS. CAESARIS. NOSTRI. LIB. GANGALA. Vid. Gruterum in inſcribtt. p. 93, 94. Ex eo legitur in inſcribt. Neſcaniæ in Hiſp. FONTI. DIVINO. & Poëtæ fluvios adpellant *ſacros.* Vid. Hor. l. 1. od. 1. Juv. ſat. 3. & alios. Seneca: *Magnorum fluminum capita veneramur, ſubita ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet: Coluntur aquarum calentium fontes; & quædam Stagna, vel opacitas, vel immenſa altitudo ſacravit.* ep. 41. Et in quibusd. navigare vetitum. Plin. l. 8: *Nulla in hoc navis (ſacer enim eſt) ſed innatant inſulæ* Vid. Tac. l. 14. ann. Aliam tamen rationem in illud Virg. Ecl. 1. *Et fontes*

tes ſacros &c. Servius ſubnectit: *Nam omnibu* inquit, *aquis nymfæ præſident*. Nervoſius meher culè quàm Lipſius. Frequenter enim ad fonte & fluvios Nymfæ dormientes reperiuntur, in nixæ amphoris ſuis. Probat hæc aliquibus e xemplis Fabricius in Rom. c 16: ubi notandæ in ſcribtiones ad illa loca, qualis eſt ea in hortul Colotii:

Hujus Nymfa loci, ſacri cuſtodia fontis,
dormio, dum blandæ ſentio murmur aquæ.
Parce meū, quiſquis tangis cava marmora, ſomn
Rumpere: Sive bibas, Sive lavêre, tace.

Et alibi in fontis margine:

NYMFÆ. LOCI.
BIBE. LAVA. TACE.

Vid. Gruterum in inſcribtt. l. c. Voſſium de I dol. 2, 80. Sed & alia ſimulacra adpoſita, mul tiplicibus iterum teſtimoniis confirmat expe rientiſſimus Fabricius l. c. Hinc & pons Subli cius (qui aliàs Aemilius, Herculis, Lepidi, ali quando Marmoratus, quia è ſolido marmore dictus) *Sacer* habebatur, ex quo etiam Horatiu ſolus adverſus Etruſcorum exercitum pugna vit. Tiberinum pontem Romæ Pontiff. pri mùm curârunt, deinde Cenſores, Viarumqu curatores. Fabricius Rom. c. 17. Quò referr debent Fontanalia, de quibus Stuck. f. 24. E und. ferè honorem Arboribus ap. vett., præſer tim Indos, delatum monſtrat Cœlius L. A. 12.

Be

Bernartius ad l. 5. Theb. Statl. Sedulius l. 1. mirabilium:

Arboreũ alius ponit radicibus aras,
Inſtituitq́ꝫ dapes, & ramos flebilis orat;
Vt natos, caramq́ꝫ domum, dilectaq́ꝫ rura,
Conjugiiq́ꝫ fidem, famulos, cenſusq́ꝫ gubernent.

Necnon Montibus, qui dii exiſtimati, veluti Carmelus, Amanus & alii. Vid. Giraldus ſynt. 1. Voſſius l. 1 c. 5, 38. & 39. Stuck. f. 23. R. Maimonides: הגוים העובדים את ההרים ואת הגבעות ואת האילנות הנטועין מתחלתן לפרות ואת המעינות הנובעין לרבי i. e. *Gentiles venerantur montes, colles, arbores primò fructuum cauſâ plantatas; fontes in publicum fluentes.* lib. Akom. c. 8. §. 1.

Neque verò hoc omittendum; plures Deos, ſi uni ſacrificatum, invocatos, additâ communi clauſulâ: *ἅμα σὺν ναοῖς καὶ βωμοῖς*, quæ poſtea in proverbium exiit.

Cap. VI.

S*Acerdotum ſynonyma varia.* Cupentus. Tutuli. *Differunt* Sacerdotes, Sacerdotales *viri*, Sacrati, & Sacrandi. *Stuckius ridetur: ἱεροποιοί. ἱερομνήμονες. ἱερεῖς unde? Pontiff. Romani: Eorum officium:*

auctoritas: numerus. Pont. Max. quis? Ejus officium. Pontiff. minores. Etymon Pontificis. Duobus auctoribus velum detrahitur. Pontiff. nomina græca. Rex Sacrorum. Flaminum origo: etymon. Flammæ. Flaminum numerus: Dialis auctoritas & officia. Flamines majores: minores. Flamines Impp. decreti. Flaminii: Flaminulæ. Saliorum numerus & origo: Etymologia. Saliſubſulus. *Saliorum præſul: Synonymia.* Saliaria verba. *Ancilia quid, quot, & unde? Mamuri nomen celebre. Panis ſacra ap. Romanos prima. Lupercalia. Februata dies. Lupercorum ſolemnia: (Evander quis:) Flagellatio: Nominis origo. Galli caſtrati & cur? Duo proverbia explicantur. Galli unde dicti?* Galli *ſignificatio generalis & ſpecialis. Caſtratio Samiâ teſtâ facta. Galli cur teſtâ caſtrati? Plinius notatur. Vnus Juvenalis, unus Claudiani, & duo Martialis loci excutiuntur. Quædam caſtratio fiebat ferro, quædam potione, quædam conchâ. Origenes caſtratus. Galli ubi caſtrati? & alia de iis memorabilia.* Gallare. *Archigallus. Gallorum*

lorum pœna. Galliambus. Corybantum etymon: ſaltatio; galeæ; vociferatio; clangor. Idæi Dactyli. Augurum initium; auctoritas; numerus. Fratrum Arvalium numerus; origo; nominis ratio. Fecialium officium: etymon: Item Patris Patrati. Pinarii, Potitii. Βοώνης, βύτης. Θεωροί. Κελθολόγοι. *Famuli Ideæ matris mendici: Eorum nomina.* χελιδονισαί: χελιδονίζειν. *Tibicines. Tubiluſtrium. Camilli, Camillæ.* Mercurius. *Præſultor. Victimarum ductores varii. Victimariorum officium: Dicti ſunt Cultrarii. Popæ quinam. StuckI nævus. Parrhaſius taxatur. Popæ & Victimarii differunt. Sacerdotum Aegyptiacorum encomium. Laërtius culpatur & excuſatur.* De Magi *voce conjectura. Sacerdd. Aegypt. diſcipuli: Eorum invidia: officia & mores. Tria eorum genera:* Nonni: Nonnæ. *Sacerdd. Aegypt. vituperatio. Aegyptiorum litteræ: Sacerdotum eorund. litteræ: Viſuntur in antiquis monumentis. Triſmegiſtus* πολυγράφος. *Gesneri labſus. Litteræ Aegypt. etiam aliis notæ: Variè adpellantur: Vn-*

H 5 *de*

de Hieroglyphicæ *dictæ. Latent in S. Scr. Iudaicorum ſacerdd. initium: (Sacerdotia gentilia Beneficia juris Patronatus). Quotuplices? Pont. eorum cur Maximus dictus?* סגן. *Judaicorum ſacerdd. numerus. Cur ex Levitis ſacerdotes? Aaronia ſtirps ἱερωπιός. Levitarum etymon. Variæ ap. Judæos ſectæ.* כמרים *quinam?* כמרית.

FRequentibus apud omnes Gentes Dii ſtipati erant miniſtris, qui pro urbe, familiâ, hominibus facerent, dicti Latinis *Sacerdotes, ſacrifici, ſacrificuli, ſacricolæ* & *Curiones* teſtibus Varrone & Giraldo ſynt. 17, p. 461. Ap. Sabinos ſacerdos *Cupentus* vocabatur, tradente Servio, quâ voce utitur Virgilius l. 12. Aen. Minorum deorum ſacerdotes in ſpecie audiviſſe *Tutulos* refert Varro. Alii autem erant Sacerdotales Viri, qui nempe ad Sacerdotium adſpirabant, & ἱερευτῆρες creari poterant: Alii ſacrati, nempe μεμυημένοι, qui in fronte ſtigmata gerebant: Alii ſacrandi. Quàm pueriliter verò Stuckius vir gravis delirat (ſi ſeriò id facit) *Sacerdotis* vocem â σάκκος & κέρδος derivans, quod ſit quaſi ſaccus quidam lucri. Græcis

ἀρχ-

ἀρητῆρες, θεουργοὶ, θῦται, θυτῆρες, θυοσκόοι, νεωκόροι, ζακόροι, θυηπόλοι, προφῆται, ὑποφῆται, μάντεις, θεομάντεις, χρησμῳδοὶ, χρησμολόγοι, παναγεῖς, τελεσταὶ, καθάρται, ὑπηρέται, ὀργεῶνες, τριττύαρχοι, χαλαζοφύλακες, μυσταγωγοὶ, ἱερουργοί, ἱεροποιοὶ (ſed ap. Demoſth. peculiariter ita nuncupantur, qui ſacra faciebant Eumenidibus præſidibus Areopagi) ἱερευτῆρες, ἱερομνήμονες (quomodo etiam nominati ſunt, qui ex quaque civitate ad Amphictyonicum concilium mittebantur, ut refert Harpocration) ἱερεῖς: quæ vox eſt, ut inquit Etymol. ἀπὸ τοῦ ἵημι mitto, quia τὰς θυσίας τῷ θεῷ ἀναπέμπει; vel ab ἱερός. Vid. elegantes notulas Joh Harmari ad Eclog. Sentt. Chryſoſt. p. 85. Jul. Pollucem l. 1. & 8. Onom. Ebræis כהנים, item זבחים, & quandoque in S. Literis allegoricè propter multiplices expiationes רפאים i. e. medici Vid. Jerem. 8. 22. Chaldæis דבחין & כהניא. Vid. Stuck. p. 66. & ſeqq. Nec abs re exiſtimo, ſi præcipuos eorum huc adducamus.

Faſtigium occupent PONTIFICES ROMANI, nulli non divûm adſignati. l. 2. XII Tabb. cap. de hoſt. & obſ. ſacr. Tit. de Relig. Eorum collegium Numa inſtituit, & *Max. Pont. Martium, Marti filium, ex patribus legit, ejusq;*

ejusq́; decretis omnia publica privataq́; ſubjecit, auctore Livio. *Pontifices*, inquit Dionyſius, *magnum ap. Romanos Sacerdotium & nomen habent, cùm ſint rerum maximarum domini, multareq́; conſueverint; quos viderint juſſis ſuis minimè obſequentes: Ipſi verò nec Senatui, nec populo Romano rationem Sacerdotii ſui reddere coguntur.* Habebant enim in Judicio Juris civilis interpretandi rationem & facultatem, ut colligere eſt ex l. 2. §. Ex his. ff. de Origine juris. Eosd. diu præterquam è patribus creare non licuit. Fuêre ab initio IV numero: ſed poſtquam maximorum quorũq; honorum partem plebs tribunitiis rogationibus obtinuit, IV adhuc alios creari ex plebe Pontiff. placuit: Quicquid Pontifices ſtatuiſſent de Religione, Diis immortalibus, ædibus ſacris, id ſatis ſanctum, auguſtum, religioſum populo Rom. & Senatui viſum eſt. Princeps eorum *Maximus* vocabatur, eumque Regem aut Imperatorem eligi mos erat. decr. Canon. diſt. XXI. Hic ſacrificantes obſervabat, Deorumq; cultum docebat; puta. quibus hoſtiis, quibus diebus, ad quæ templa ſacra fieri deberent. Res omnes ſingulorum annorum mandabat literis, efferebatq; in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas ut eſſet populo cognoſcendi iis, qui etiamnum *annales maximi* nominantur. Veſtales capiebat, earum curã gerebat, peccantes verberabat, corruptas defodiebat, ægras mandabat

dabat matronis, & lictorem adparere è ſacrario Veſtæ egredientibus jubebat, qui ſubmoveret occurrentes meretrices, ſolveretque, qui ad necem duceretur. Vid. Sardum de M. & R. G. 3. 17. Reliqui *Minores* dicebantur, quorum iterum *Maximus* erat, qui primus in collegium receptus; minimus, qui noviſſimus. Eos, ut Varro ait, Q. Mutius Scævola Pont. Max. à *poſſe & facere* adpellatos eſſe dicere ſolebat, ſed ea denominatio à M. Varrone haud ſatis probari videtur. Nam is (ut & Dionyſ.) à *ponte* & *facio* Pontifices adpellatos putat, eò, quod ab his primum pons ſublicius factus, ac ſæpe deinde refectus eſſe perhibeatur. Quare videntur à Numâ non *Pontifices*, ſed *Sacerdotum Principes* nominati, & inde regnante Anco Martio, quando ſublicius pons factus fuit, à ponte, *Pontifices* adpellati; & ideò ſacra ab eis trans Tiberim non mediocriter ad pontem fiebant. Quidam *Pontifices* dici ſcribunt, quòd potentiâ ſacra faciant. Verba ſunt partim Feneſtellæ iſtius perſonati (L. enim Feneſtella LivI temporibus vixit; at libelli, qui hodie ſub ejus nomine circumfertur, auctor genuinus eſt: Andreas Dominicus Floccus, Florentinus, Pontificis quòd. ſecretarius, homo, ut autumo, tardi & obtuſi ingenii; qui adeò imprudenter ſe & mendaciũ ſuum, ut ſorex, prodidit. c. 5. in fin. Vid. Egidiũ Wiitſium, præf. in hunc auct.) c. 8. partim Pomponi

ponI Læti (ſub cujus itidem nomine alius latere ſcriptum pauciſſimi nôrunt; eſt tamen profectò fœtus ſubpoſititius, patremque agnoſcit Petrum Calabrum è nobili Sanſeverinate familiâ ſpurium) c. 10. Græcis vocati ſunt θιασάρχαι, ἀρχιερεῖς, ἱεροφάνται, ἱεροδιδάσκαλοι, ἱερονόμοι, ἱεροφύλακες, γεφυροποιοί &c. Vid. de his omnibus Philologus Conſummatiſſimus, Magnus JOH. ANDR. BOSIUS, Vir bonis litteris juvandis unicè natus, & ad unguem factus, Præceptor meus exoptatiſſimus, Patronus certiſſimus, tract. auro cedroq; digno, quem de his ipſis luci donavit. Itemq; H. Savili not. in vit. Jul. Agricolæ. Raphaël. Volatern. & Henr. Bebeliũ de Sacerdd. Rom. Giraldum ſynt. 17, p. 357. Choulium p. 263. & ſeqq. Pertinet huc etiam REX SACRORUM, ſive Rex Sacrificulus, qui Pont. Max. ſubjectus erat: Ejus uxor Regina ſacrorum dicebatur. Inſtitutus eſt â Romanis poſt reges exactos, propter ſacra quædam, quæ per regem tantùm celebrari decebat. Vid. Plutarch. probl. 62. cum not. BoxhornI.

Meritò & FLAMINES inter anteſignanos refero, ſingulis divis â Pompilio inſtitutos. Suidas. voc. *Numa.* dictos quaſi *Filamines*, quòd, teſte Feſto, adſiduo filo circumgyrentur; vel, referente Plutarcho, quaſi Pilamines, ſeu Pileamines, ex pileorum geſtatione, ſine quibus do-

domo egredi nefas ducebant: vel ab infulis, ut prodit Pomp. Lætus, quas *Flammas* dictitant. Fuere Dialis unus, Martiales duo, Quirinalis unus. Aurel. Vict. de vir. ill. Addebant poſtea Vulcanalem, Furinalem, Palatualem, Falacrem, Viminalem, Carmentalem, Pomonalem, & à Deo, cui ſacrificabant, cognominatos; ita ut ad XV numerus excreſceret; inter quos tamen Dialis maximæ exiſtimationis erat, ceu legere eſt ap. Auguſtinum, Plutarchum, Livium, Macrobium, Agellium, Servium & alios. Ratio eſt, quia Dijovis ſive Jupiter primarius Deorum, Divûm pater, atque hominum Rex. Eum Plinius *Flaminem ſacrorum* vocat. Ille ſolus, ut Varro ait, album habuit galerum: Illum ſalvâ religione nec exercitus armatos videre poſſe ſcribſit Fabius Pictor, nec annulo uti caſſo, nec nodum in veſte habere, non intimam tunicam ſub dio exuere, nec ungi; non capream, carnem crudam, hederam, fabam tangere aut nominare, nec nominare canem aut capellam, nec eqvûm contingere, eove uti, nec farinam fermento confuſam, mortuumve; nec funeſtam domum ingredi, non vitium propagines ſuccindere, nec jurare, aut ab urbe tribus diebus abeſſe. Capillos huic non detondebat ſervus, eorum & ungvium ſegmina ſub arborem ſiliquam terrâ operiuntur. Vinctus ejus ædes ingreſſus liberatur, & demittitur per impluvium

pluvium; liberatur etiam ejus pedibus provolutus, & eo die â pœnâ tutus eſt. Mortem non licet obire cum pileo, nec flamen eſſe uxore defunctâ. Hæc ferè Alex. Sardus l. 3. de M. & R. G. c. 17. Vid. omninò Plutarchus probll. 39, 44, 50, 106, 107, 108, 109, 110. Agellius N. A. 10. 15. Feneſtell c. 3. Raphaël Volaterr. Bebelius, & Choulius p. 258. Egregius mehercule de Flaminis Dialis electione Taciti locus l. 4. ann. *Nec alibi* (inquit ibi Vir ἀμέτρȣ ἐξαναγνώσεως Lipſius) *tàm expreſſi ritus in legendo Diali.* De hoc autem nomine alibi nos, ſi fata favebunt, agemus. Poteſt interim videri Canterus not. 12. in Peplum Ariſtotelis. Primi tres eorum non niſi ex Patribus legebantur, vocati *majores*; reliqui ex plebe, *minores*. Cœl. L. A. 12. 8. Hujusmodi Flamines neſcio an adulatio an ambitio Imperatoribus vivis defunctiſq; decrevit v.g. J. Cæſari. Suet. c. 76. Auguſto qui Auguſtales dicti ſunt. Lapis priſcus: NERONI. CÆSARI. GERMANICI. F. TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVGVS. PRON. FLAMINI. AVGVSTALI &c. In inſcribtione Romanâ mutilâ Germanicus dicitur: AVGVR. FLAMEN. AVG. In Hiſpanicâ pro Flamine Auguſtali CÆCILIVS nominatur FLAM. ROM. DIVORVM. AVGVSTORVM. Vid. Choulium p. 268, & ſeqq. De Flam. Trajani, lapis Brixianus in æde divi Fauſtini. P. CLODIO. P. F.

FAB.

FAB. SVRAE. Q. FLAMINI. DIVI. TRAJANI &c: Tergeſtanus de Hadriani: L. VARIO. PAPIRIO. PAPIRIANO. IIVIRO. I. D. IIVIR. I. D. Q. Q. PRÆF. FABR. ROMÆ. ET. TERGESTE. FLAM HADR. Vid. de his Dionyſ. l. 1. Liv. l. 1. Varr. l. i. L. L. Feneſtell. c. 5. Pomp. Lætum. c. 7. Ludov. Vivem in Aug. de C. D. 2, 15. Lipſium in l. 1. ann. Tac. Giraldum ſynt. 17. p. 458. Horum Sacerdotum miniſtri *Flaminii*; miniſtræ *Flaminulæ* vocabantur.

Excipiunt hos SALII, Martis Gradivi ſacerdotes XII, â Numâ lecti, quibus alios XII adjeciſſe traditur Tullus Hoſtilius, creſcentibus tandem ad collegium, & collegii Sacerdotum Magiſtratum. Florus 1. 2. Jornandes de R. G. c. 5. Victor de Vir. ill. c 3. Suidas voc. Νυμᾶς. Feneſtella c. 7. Pomp. Læt. c. 8. Dicti ſunt â ſaliendo, quod quotannis in Comitiis facere ſolebant & debebant; vel, quia cantantes ſaltantesque ancilia Romæ geſtabant. Pomp. Læt. l. c. Ovid: 3. faſt. *Jam dederint Saliis à ſaltu nomina dicta* Hor. l. 4. od. 1: *Pede candido in morem Salium ter quatient humum.* Inde Mars â Pacuvio & Catullo carm. 17. *Saliſubſulus* vocatur, quomodo â Douzâ Camœnæ l. 1. carm. 5. & Monachi lend. 7. Alii, teſte eod. Læto, â viro Samathrace ſeu Mantineo, nomine Salio, inventore ſal-

tationis in armis derivant. Primus eorum *Præſul* eſt dictus. Ipſi alias vocati ſunt *Ianes* vel *Eani*. Voſſ. l. 4. c. 1. ſect. 7. inſt. Orat. item *Palatini*, *Agonales* & *Collini*, prodente Dionyſ. Halic. Inſcribtio Rom. P. CAELIO. P. F. &c: SALIO. COLLINO. Vid. Choulium p. 259. Carminis Saliaris obſcuriſſimi meminit Horatius; unde à Sidonio *verba Saliaria* pro obſcuris ponuntur. Ancilia autem ſcuta erant cavatâ ſpecie, habentia latera arctiora, quæ Cal. Martii per urbem collo ſuſpenſa ferebant, Martis interim laudes canentes. Lucanus: *Et ſalius læto portans ancilia collo.* Juv. ſat. 3.

Arcano qui ſacra ferens nutantia loro
Sudavit clypeis ancilibus. — —

Unicum primò tantum fuit, quod in regiam Numæ anno IIX regni ejus è cœlo decidit. Virgil. *Et lapſa ancilia cœlo* 8. Aen. Vid. Servium. In quo, cùm Romani imperii fatum eſſet, ne forte ſubtrahi poſſet, IX ſimilia Mamurius fabricavit, Nobilis eâ tempeſtate artifex, mercedis loco non pecuniam, ſed gloriam petens; cujus etiam nomen â Saliis in quorumlibet carminum ſuorum fine recitabatur. Feneſtella. Dictum ancile, vel ab ἀγκων i. e. cubitus, vel, ab ἄκησις, remedium, vel, quod anciſum ſit i. e. undiq; circũciſũ. Ovid. 3. faſt. Muretus ἀγκυλ curvum eſſe ait, & inde deduci *ancylia*, *anclar*

exan

exanclare, angulus V. L. 13. 17. Vid. not. ult. accuratiſſimi H. Savill in l. 1. hiſt. Taciti J. Lipſium. A. L. 5. 16. Eorum formam antiquitatum ſtudioſis è duobus obſoletis numis in tabellâ capiti IX præfixâ litt. F, & G, proponimus.

Sequuntur LUPERCI, Panis, Fauni, ſeu Silvani, Sacerdotes, cui omnium Deorum ap. Romanos prima ſacra facta; de quorum origine Plut. in Rom. & Ovid. in faſt. Hi Lupercalia, ſacrificia & ludos ad expiandos manes, menſe Februario (unde dies Lupercaliorum XV Cal. Mart. *februata* dicta) exercebant; perque urbem nudi diſcurrentes mulierum manus fœcunditatis gratiâ hircinâ pelle percutiebant. Vid. Boxhorn. quæſt. 35. Juv. l. c. *Nec prodeſt agili palmam prabere Luperco;* Quod ſolemne Evander (Nota nomen hoc non fuiſſe proprium regis, ſed cognomen ducis fortis; qui, ſicut Paris ἀλέξανδρος, ita ille dictus eſt ανδρος. Voſſ. de idol. 1, 12.) rex ex Arcadiâ in Latium tranſtulit. Erat & alia flgellatio pro fœcunditate, ubi fœminæ Romanæ ipſæ Lupercos accedebant: De eâ Choulius: *Et quand les femmes Romaines ne pouuoyent conceuoir, elles aloyent faire leur deuotion au temple de Juno, ſur nommee Lucine: là ou ſe tenoit un Sacerdote Lupercale, qui les faiſoit deſpouiller toutes noues, & proſterner contre terre deuant luy: & alors il les battoit auecques*

Bellonæ matrisq́; Deûm chorus intrat, & ingens
Semivir, obſcœno facies reverenda minori;
Mollia qui ruptâ ſecuit genialia teſtâ.

Martialis. l. 3. epigr. 81:

Abſciſſa eſt quare Samiâ tibi mentula teſtâ,
Si tibi tàm gratus, Bætice, cunnus erat?
Caſtrandū caput eſt; nam ſis licet inguine Gallus;
Sacra tamen Cybeles decipis, ore vir es.

Et ideò maximè teſtâ in caſtrando illis opus fuiſſe conjicio, quia eâ ſibi ipſe Atys teſtes abſtuliſſe dicitur ap. Ovid. 4. Faſt: *Ille etiam Saxo corpus laniavit acuto.* Catullus de eod. *Devolvit ipſe acuto ſibi pondera ſilice.* Arnob. *Rapit Atys teſtulam, & ſub pini arbore genitalia ſibi deſecat.* l. 5. adverſ. Gent. Plinius tamen aliam habet cauſam: *Samiâ teſtâ Matris deûm ſacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputant; nec aliter citra perniciem, ſi M. Cœlio credamus, qui linguam ſic amputandum objecit gravi probro, tanquam & ipſi jam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitavit ars? fractis etiam teſtis utendo ſic ut firmius durent, tuſis calce additâ, quæ vocant ſignina.* H N. 35, 12. Confutabunt hæc mox ut falſiſſima Horatius ac Petronius, qui caſtratoribus expreſſè ferrum tribuunt. Majorem certè fidem meruiſſet, ſi *citra dolorem* dixiſſet, quod facile confirmat Plutarchus, vel quicunq; auctor fuerit libelli illius de fluminibus, qui refert in fluvio Phrygiæ Sangario (in quem Gallus influit) lapidem

dem quendam naſci admirabilem, quem, ſi quis, id quod tamen raro fit, invenerit; caſtrationem, naturæ inimicam atque contrariam, Sacerdotibus illis Gallis uſitatam, æquo patientique animo tolerare poſſe. Stuckius ibi matris Deûm templum fuiſſe exiſtimat. Schol. in Arriani periplum Ponti Euxini. Inferri h. l. facile poſſet Juvenalis locus ſat. 2.

— Phrygio quos tempus erat jam
More, ſupervacuam cultris abrumpere carnem.

Et Claudiani l. 1. in Eutrop:

Cymbala ferre licet, pectusq; inlidere pinu,
Inguinis & reliquum Phrygiis abſcindere cultris.

Exponerem tamen hîc: Teſtaceis aut ſaxeis; non ferreis; cum & illi non adeò inſolentes fuerint: qualibus v. g. Judæos aliquando circumcidi Deus præcepit Joſ. 5. v. 2. 3. Vnde Choulius: *Les Juifs en leurs circonciſions uſoyent de couſteaux de pierre.* p. 321. Poſſent & occini duo Martialis loci, alter l. 3. epigr. 24.

Ut citò teſticulos ſed acutâ falce ſecaret &c.
Sic modò qui Tuſcus fueras, nunc Gallus barupex.

Alter l. 2. epigr. 45.

Quæ tibi non ſtabat, præciſa eſt mentula Glypte:
Demens, cum ferro quid tibi? Gallus eras.

Utrobique *Gallus* generaliter Spadonem, Eunuchum ſignificat. Atque ita aliis ſe caſtrantibus neutiquam ferrum denegamus. Horatius etiam: *Ut cuidam teſtes caudamq; ſalacem De-*

meteret ferrum, l. 1. ſat. 2. Petronius ſatyr.:

Perſarum ritu malè pubeſcentibus annis
Surripuêre viros, exſectaq́ viſcera ferro
In Venerem fregêre.

Neque aliis potionem. Ita ἱεροφάνται ſacrorum Antiſtites Athenis cicutæ poculo ſe caſtrabant. Origenes Adamantius, presbyter ille, qui ſex mille tractatus conſcribſit, medicamento generandi vim ſibi ademiſſe dicitur. Licet Tritthemius nullâ inſtrumenti factâ mentione, ut mulieribus ſecurè auderet prædicare, eum ſe caſtrari feciſſe teſtetur. lib. de Scriptt. Eccl. in ejus vitâ: Suidas verò evirationem planè reticeat. Plinius mentionem quoque facit conchæ in caſtratione adhibitæ: *Plenam*, inquit, *ventu ſtetiſſe navem portantem nuncios à Periandro, ut caſtrarentur nobiles pueri, conchasq́, quæ id præſtiterint, ap. Gnidiorum Venerem coli.* H. N. 9, 25. Cæterùm Gallorum caſtratio fiebat ad tibiæ cantum, quod ad exſectionem furenti rabie ſtimulabat, ut videre eſt ap. Tibullum 1, 4. Ovid. in Ib. & quidem prope fluvium Gallum. Herodianus: Φρύγες ὠργίαζον ἐπὶ τῷ ποταμῷ γάλλῳ παραῤῥέοντι, ἀφ᾽ οὗ τὴν ἐπωνυμίαν φέρουσιν, οἱ τῇ θεῷ τομίαι ἱερώμενοι. In iis novem obſervat Voſſius: *Veſtitum, evirationem, capitis jactationem, capillorum inunctionem, inceſſus mollitiem, lacertorum ſectionem, ejulatum, cruſcatio-*

ſcationem, furorem: & uberius explicat de Idol. 2. 53. Hunc, qui imitabantur, *gallare* vocabantur, teſte Varrone. Præcipui eorum dicti ſunt *Archigalli*. Plin. H.N. 35,10. Eos delinquentes flagro oſſiculis cõtexto punire moris erat, quẽ indicat Plut. lib. adverſ. Colot. οὐδὲ μάστιγος ἐλευθέρας δεόμενος, ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης, ᾗ τοὺς γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς μητρῴοις κολάζουσι. Vid. de iis plura ap. Auguſt. c. 25 l. 7. de C. D. Ovid. 4. faſt. Camertemq; ad not. ad Solini c. 7. & ad Claudian. 2. Eutr. Giraldum ſynt. 4. Voſſium l. c. & 1, 20. Choulium p. 271. & ſeqq. Ab his nuncupatus eſt *Galliambus*. Vid. Muret. in Catull.

CORYBANTAS ejusd. Sacerdotes Sceptius dictos putat â κορύβαν, quòd in ſacris inter ſaltandum capita moverent, more Homericorum βητάρμόνων: Alii â κόρη, pupillâ, quod cuſtodientibus eis Jovem, apertis oculis dormiendũ fuerit. Diodorus Corybantum Laſei & Cybeles filium eis vult nomen indidiſſe. Alii παρὰ τὴν κόρυθα deducunt, quod galeatis incederent capitibus. Strabo furore agitatos κορύβαντας adpellatos tradit: At Sacerdotes illi in ſacrificiis ſuis cymbalorum, tympanorum, tibiarum, armorum & vociferationum ſtrepitu & clangore (de quo Chytræus ad Buchan. Pſal. 68.) furentibus nõ erant diſſimiles.

meteret ferrum. l. 1. ſat. 2. Petronius ſatyr:

Perſarum ritu malè pubeſcentibus annis
Subripuêre viros, exſectaq́ʒ viſcera ferro
In Venerem fregêre.

Neque aliis potionem. Ita *ἱεροφάνται* ſacrorum Antiſtites Athenis cicutæ poculo ſe caſtrabant. Origenes Adamantius, presbyter ille, qui ſex mille tractatus conſcribſit, medicamento generandi vim ſibi ademiſſe dicitur. Licet Tritthemius nullâ inſtrumenti factâ mentione, ut mulieribus ſecurè auderet prædicare, eum ſe caſtrari feciſſe teſtetur. lib. de Scriptt. Eccl. in ejus vitâ: Suidas verò evirationem planè reticeat. Plinius mentionem quoque facit conchæ in caſtratione adhibitæ: *Plenam*, inquit, *ventu ſtetiſſe navem portantem nuncios à Periandro, ut caſtrarentur nobiles pueri, conchasq́ʒ, quæ id præſtiterint, ap. Gnidiorum Venerem coli*. H. N. 9, 25. Cæterùm Gallorum caſtratio fiebat ad tibiæ cantum, quod ad exſectionem furenti rabie ſtimulabat, ut videre eſt ap. Tibullum 1, 4. Ovid. in Ib. & quidem prope fluvium Gallum. Herodianus: *Φρύγες ὠργίαζον ἐπὶ τῷ ποταμῷ γάλλῳ παραῤῥέοντι, ἀφ' ὃ τὴν ἐπωνυμίαν φέρουσιν, οἱ τῇ θεῷ τομίαι ἱερώμενοι*. In iis novem obſervat Voſſius: *Veſtitum, evirationem, capitis jactationem, capillorum inunctionem, inceſſus mollitiem, lacertorum ſectionem, ejulatum, æru-*

ſcati-

ſcationem, furorem: & uberius explicat de Idol. 2. 53. Hunc, qui imitabantur, *gallare* vocabantur, teſte Varrone. Præcipui eorum dicti ſunt *Archigalli*. Plin. H.N. 35, 10. Eos delinquentes flagro oſſiculis cōtexto punire moris erat, quē indicat Plut. lib. adverſ. Colot. οὐδὲ μάστιγος ἐλευθέρας δεόμενος, ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης, ᾗ τοὺς γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς μητρῴοις κολάζουσι. Vid. de iis plura ap. Auguſt. c. 25 l. 7. de C. D. Ovid. 4. faſt. Camertemq; adnot. ad Solini c. 7. & ad Claudian. 2. Eutr. Giraldum ſynt. 4. Voſſium l. c. & 1, 20. Choulium p. 271. & ſeqq. Ab his nuncupatus eſt *Galliambus*. Vid. Muret. in Catull.

CORYBANTAS ejusd. Sacerdotes Sceptius dictos putat â κορυβᾶν, quòd in ſacris inter ſaltandum capita moverent, more Homericorum βητάρμόνων: Alii â κόρη, pupillâ, quod cuſtodientibus eis Jovem, apertis oculis dormiendū fuerit. Diodorus Corybantum Laſei & Cybeles filium eis vult nomen indidiſſe. Alii παρὰ τὴν κόρυθα deducunt, quod galeatis incederent capitibus. Strabo furore agitatos κορύβαντας adpellatos tradit: At Sacerdotes illi in ſacrificiis ſuis cymbalorum, tympanorum, tibiarum, armorum & vociferationum ſtrepitu & clangore (de quo Chytræus ad Buchan. Pſal. 68.) furentibus nō erant diſſimiles.

I 5 Vid.

meteret ferrum, l. 1. ſat. 2. Petronius ſatyr:

Perſarum ritu malè pubeſcentibus annis
Subripuêre viros, exſectaq́ viſcera ferro
In Venerem fregêre.

Neque aliis potionem. Ita ἱεροφάνται ſacrorum Antiſtites Athenis cicutæ poculo ſe caſtrabant. Origenes Adamantius, presbyter ille, qui ſex mille tractatus conſcribſit, medicamento generandi vim ſibi ademiſſe dicitur. Licet Tritthemius nullâ inſtrumenti factâ mentione, ut mulieribus ſecurè auderet prædicare, eum ſe caſtrari feciſſe teſtetur. lib. de Scriptt. Eccl. in ejus vitâ: Suidas verò evirationem planè reticeat. Plinius mentionem quoque facit conchæ in caſtratione adhibitæ: *Plenam*, inquit, *ventis ſtetiſſe navem portantem nuncios à Periandro, ut caſtrarentur nobiles pueri, conchasq́, quæ id præſtiterint, ap. Gnidiorum Venerem coli.* H. N. 9, 25. Ceterùm Gallorum caſtratio fiebat ad tibiæ cantum, quod ad exſectionem furenti rabie ſtimulabat, ut videre eſt ap. Tibullum 1, 4. Ovid. in Ib. & quidem prope fluvium Gallum. Herodianus: Φρύγες ὠργίαζον ἐπὶ τῷ παραμέ γάλλῳ παραῤῥέοντι, ἀφ' ἧ τὴν ἐπωνυμίαν φέρουσιν, οἱ τῇ θεῷ τομίαι ἱερώμενοι. In iis novem obſervat Voſſius: *Veſtitum, evirationem, capitis jactationem, capillorum inunctionem, inceſſus mollitiem, lacertorum ſectionem, ejulatum, coruſcatio-*

ſcationem, furorem: & uberius explicat de Idol. 2. 53. Hunc, qui imitabantur, *gallare* vocabantur, teſte Varrone. Præcipui eorum dicti ſunt *Archigalli*. Plin. H.N. 35,10. Eos delinquentes flagro oſſiculis cõtexto punire moris erat, quẽ indicat Plut. lib. adverſ. Colot. οὐδὲ μάστιγος ἐλευθέρας δεόμενος, ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης, ᾗ τοὺς γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς μητρῴοις κολάζουσι. Vid. de iis plura ap. Auguſt. c. 25 l. 7. de C. D. Ovid. 4. faſt. Camertemq; ad not. ad Solini c. 7. & ad Claudian. 2. Eutr. Giraldum ſynt. 4. Voſſium l. c. & 1, 20. Choulium p. 271. & ſeqq. Ab his nuncupatus eſt *Galliambus*. Vid. Muret. in Catull.

CORYBANTAS ejuſd. Sacerdotes Sceptius dictos putat à κορυβᾶν, quòd in ſacris inter ſaltandum capita moverent, more Homericorum βητάρμονων: Alii à κόρη, pupillâ, quod cuſtodientibus eis Jovem, apertis oculis dormiendũ fuerit. Diodorus Corybantum Laſei & Cybeles filium eis vult nomen indidiſſe. Alii παρὰ τὴν κόρυθα deducunt, quod galeatis incederent capitibus. Strabo furore agitatos κορύβαντας adpellatos tradit: At Sacerdotes illi in ſacrificiis ſuis cymbalorum, tympanorum, tibiarum, armorum & vociferationum ſtrepitu & clangore (de quo Chytræus ad Buchan. Pſal. 68.) furentibus nõ erant diſſimiles.

tationis in armis derivant. Primus eorum *Præſul* eſt dictus. Ipſi aliàs vocati ſunt *Ianes* vel *Eani.* Voſſ. l. 4. c. 1. ſect. 7. inſt. Orat. item *Palatini, Agonales* & *Collini,* prodente Dionyſ. Halic. Inſcribtio Rom. P. CAELIO. P. F. &c: SALIO. COLLINO. Vid. Choulium p. 259. Carminis Saliaris obſcuriſſimi meminit Horatius; unde à Sidonio *verba Saliaria* pro obſcuris ponuntur. Ancilia autem ſcuta erant cavatâ ſpecie, habentia latera arctiora, quæ Cal. Martii per urbem collo ſuſpenſa ferebant, Martis interim laudes canentes. Lucanus: *Et ſalius læto portans ancilia collo.* Juv. ſat. 3.

Arcano qui ſacra ferens nutantia loro
Sudavit clypeis ancilibus. — —

Unicum primò tantum fuit, quod in regiam Numæ anno IIX regni ejus è cœlo decidit. Virgil. *Et lapſa ancilia cœlo* 8. Aen. Vid. Servium. In quo, cùm Romani imperii fatum eſſet, ne forte ſubtrahi poſſet, IX ſimilia Mamurius fabricavit, Nobilis eâ tempeſtate artifex, mercedis loco non pecuniam, ſed gloriam petens: cujus etiam nomen à Saliis in quorumlibet carminum ſuorum fine recitabatur. Feneſtella. Dictum ancile, vel ab ἀγκῶνι. e. cubitus, vel, ab ἄκηος, remedium, vel, quod anciſum ſit i. e. undiq; circũciſũ. Ovid. 3. faſt. Muretus ἀγκυλο curvum eſſe ait, & inde deduci *ancylia, anclare*

exan-

exanclare, angulus V. L. 13. 17. Vid. not. ult. accuratiſſimi H. Savill in l. 1. hiſt. Taciti J. Lipſium. A. L. 5. 16. Eorum formam antiquitatum ſtudioſis è duobus obſoletis numis in tabellâ capiti IX præfixâ litt. F, & G, proponimus.

Sequuntur LUPERCI, Panis, Fauni, ſeu Silvani, Sacerdotes, cui omnium Deorum ap. Romanos prima ſacra facta; de quorum origine Plut. in Rom. & Ovid. in faſt. Hi Lupercalia, ſacrificia & ludos ad expiandos manes, menſe Februario (unde dies Lupercaliorum XV Cal. Mart. *februata* dicta) exercebant; perque urbem nudi diſcurrentes mulierum manus fœcunditatis gratiâ hircinâ pelle percutiebant. Vid. Boxhorn. quæſt. 35. Juv. l. c. *Nec prodeſt agili palmam præbere Luperco;* Quod ſolemne Evander (Nota nomen hoc non fuiſſe proprium regis, ſed cognomen ducis fortis; qui, ſicut Paris ἀλέξανδρος, ita ille dictus eſt εὔανδρος. Voſſ. de idol. 1, 12.) rex ex Arcadiâ in Latium tranſtulit. Erat & alia flgellatio pro fœcunditate, ubi fœminæ Romanæ ipſæ Lupercos accedebant: De eâ Choulius: *Et quand les Femmes Romaines ne peuuoyent conceuoir, elles aloyent faire leur deuotion au temple de Juno, ſur nommee Lucine: là ou ſe tenoit un Sacerdote Lupercale, qui les faiſoit deſpouiller toutes noues, & proſterner contre terre deuant luy: & alors il les battoit auecques*

unſouet, qui eſtoit faict des courroyes du cuir d' u[n] Boue, pour les faire en apres conceuoir, de relig. vet[.] Rom. p. 172. Hinc extat æreũ nomiſma Lucill[a] Antonini filiæ, ubi videtur fœmina in thron[o] ſedens, manuq́; tenens flagrum, cum epigraph[e] JVNONI LVCINÆ. Dicti ſunt vel â Lup[a] nutrice Romuli ac Remi; vel â Luere i. e. pur[-] gare capris, quæ eo ſacrificio mactabantur; v[el] â Lycæo Arcadiæ monte; vel â Pane Lycæ[o] qui propter lupos arcendos canario ſacrifici[o] (cùm naturaliter canis lupo adverſetur) fu[it] cultus. Fuſè hæc pertractata habes ap. Feneſ[t.] c. 1. Pomp. Lætum. c. 2. Adde Servium 8. Ae[n.] Ovid. 2. faſt. Plutarch. probl. 67. Bercaldum [i.] 4. Propertl. Girald. ſynt. 17. pag. 475.

GALLI, Cybeles matris Deûm ſacerdote[s] ſemetipſos caſtrabant, unde proverbium: *Ga[l]los quid exſecas?* Et in Cybeles ſacrario facti[o] dici eviratos, ex Syneſio docet Hadr. Juniu[s] cent. 1. prov. 30. ad eos egregiè adludit Marti[a]lis l. 13. epigr. 60. 61. Factum illud ideò, qu[od] Atys puer, quem Dea amavit, virilia ſibi a[m]putavit. Feneſt. c. 12. vel, ut ſignificarent, e[os] qui ſemine indigeant terram ſequi oporte[re] quæ eſt mater Deûm. Auguſtin. l. 7. de C[iv.] c. 24. Brodæus miſc. 5. 13. Janus Parrhaſius l. 2. Claud. de de rapt. Proſerp. Aliam tam[en] cauſam promit ille, qui â Luciliâ uxore ph[il]tro in furorem adactus eſt, Lucretius l. 2. [.] R. N.

Gallos attribuunt, quia numen qui violârint
Matris, & ingrati genitoribus inventi ſunt;
Significare volunt, indignos eſſe putandos
Vivam progeniem qui in oras luminis edant.

Unde & nomen (quod alii â Gallo flumine Phrygiæ, templo hujus Deæ vicino, & ap. quem initiabantur: Alii â primo ſacerdote, nomine Gallo: Junius not. ad Tertull. â גלח i. e. reſecare: alii ineptiſſimè, quòd natione eſſent Galli.) ſortiti. Gallus enim, teſte Heſychio, in genere dicitur eviratus, ſpado; quo ſenſu Martialis. 1. 35.

Nec caſtrare velis meos libellos,
Gallo turpius eſt nihil Priapo.

Peculiariter verò ὁ τῇ μητρὶ τῶν θεῶν ὀργιαζόμενος, & ita dicitur quaſi ἀλλός τις γενόμενος, καὶ μεταβαλὼν τὴν φύσιν ἐξ ἀνδρῶν, καὶ οὔτε ἀνὴρ ὤν, οὔτε γυνή, ut docet Etymol. Caſtratio iſta apud veteres plerunque Samiâ fiebat teſtâ. Strabo l. 10. Camers in c. 5. & 6. Solini. Lucilius de ridiculâ mariti cujusdam vindictâ (ubi verſus ſecundi maculam cum Victorio V. L. 17. 17. aliis eradendam relinquo) l. 6. Sat:

Hanc ubi vult male habere, ulciſci pro ſcelere ejus;
Teſtâ ſumit homo Samiam, ibi an uno telo, inquit,
Præceſſit caulem, teſtesq; unà amputat ambo.

Inprimis verò ap. Gallos. Pomp. Lætus; *Galli teſtes Samiâ teſtâ ſibi amputant.* Juv. ſat. 6.

Bellonæ matrisq́; Deûm chorus intrat, & ingens
Semivir, obſcœno facies reverenda minori;
Mollia qui ruptâ ſecuit genialia teſtâ.

Martialis. l. 3. epigr. 81:

Abſciſſa eſt quare Samiâ tibi mentula teſtâ,
Si tibi tàm gratus, Bætice, cunnus erat?
Caſtrandū caput eſt; nam ſis licet inguine Gallus;
Sacra tamen Cybeles decipis, ore vir eſt.

Et ideò maximè teſtâ in caſtrando illis opus fuiſſe conjicio, quia eâ ſibi ipſe Atys teſtes abſtuliſſe dicitur ap. Ovid. 4. Faſt: *Ille etiam Saxo corpus laniavit acuto.* Catullus de eod. *Devolvit ipſe acuto ſibi pondera ſilice.* Arnob. *Rapit Atys teſtulam, & ſub pini arbore genitalia ſibi deſecat.* l. 5. adverſ. Gent. Plinius tamen aliam habet cauſam: *Samiâ teſtâ Matris deûm ſacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputant; nec aliter citra perniciem, ſi M. Cœlio credamus, qui linguam ſic amputandum objecit gravi probro, tanquam & ipſe jam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitavit ars? fractis etiam teſtis utendo ſic ut firmius durent, tuſis calce additâ, quæ vocant ſignina.* H N. 35, 12. Confutabunt hæc mox ut falſiſſima Horatius ac Petronius, qui caſtratoribus expreſsè ferrum tribuunt. Majorem certè fidem meruiſſet, ſi *citra dolorem* dixiſſet, quod facile confirmat Plutarchus, vel quicunq; auctor fuerit libelli illius de fluminibus, qui refert in fluvio Phrygiæ Sangario (in quem Gallus influit) lapidem

dem quendam naſci admirabilem, quem, ſi quis, id quod tamen rarò fit, invenerit; caſtrationem, naturæ inimicam atque contrariam, Sacerdotibus illis Gallis uſitatam, æquo patientique animo tolerare poſſe. Stuckius ibi matris Deûm templum fuiſſe exiſtimat. Schol. in Arriani periplum Ponti Euxini. Inferri h. l. facile poſſet Juvenalis locus ſat. 2.

— Phrygia quos tempus erat jam
More, ſupervacuam cultris abrumpere carnem.

Et Claudiani l. 1. in Eutrop:

Cymbala ferre licet, pectusq́ʒ inlidere pinu,
Inguinis & reliquum Phrygiis abſcindere cultris.

Exponerem tamen hîc: Teſtaceis aut ſaxeis; non ferreis; cum & illi non adeò inſolentes fuerint: qualibus v. g. Judæos aliquando circumcidi Deus præcepit Joſ. 5. v. 2. 3. Vnde Choulius: *Les Juifs en leurs circonciſions uſoyent de couſteaux de pierre.* p. 321. Poſſent & occini duo Martialis loci, alter l. 3. epigr. 24.

Ut citò teſticulos ſed acutâ falce ſecaret &c.
Sic modò qui Tuſcus fueras, nunc Gallus haruſpex.

Alter l. 2. epigr. 45.

Quæ tibi non ſtabat, præciſa eſt mentula Glypte:
Demens, cum ferro quid tibi? Gallus eras.

Utrobique *Gallus* generaliter Spadonem, Eunuchum ſignificat. Atque ita aliis ſe caſtrantibus neutiquam ferrum denegamus. Horatius etiam: *Ut cuidam teſtes caudamq́ʒ ſalacem De-*

meteret ferrum. l. 1. ſat. 2. Petronius ſatyr:

Perſarum ritu malè pubeſcentibus annis
Subripuêre viros, exſectaq́ viſcera ferro
In Venerem fregêre.

Neque aliis potionem. Ita ἱεροφάνται ſacrorum Antiſtites Athenis cicutæ poculo ſe caſtrabant. Origenes Adamantius, presbyter ille, qui ſex mille tractatus conſcribſit, medicamento generandi vim ſibi ademiſſe dicitur. Licet Tritthemius nullâ inſtrumenti factâ mentione, ut mulieribus ſecurè auderet prædicare, eum ſe caſtrari feciſſe teſtetur. lib. de Scribtt. Eccl. in ejus vitâ: Suidas verò evirationem planè reticeat. Plinius mentionem quoque facit conchæ in caſtratione adhibitæ: *Plenam*, inquit, *ventu ſtetiſſe navem portantem nuncios à Periandro, ut caſtrarentur nobiles pueri, conchasq́, quæ id præſtiterint, ap. Gnidiorum Venerem coli.* H. N. 9, 25. Cæterùm Gallorum caſtratio fiebat ad tibiæ cantum, quod ad exſectionem furenti rabie ſtimulabat, ut videre eſt ap. Tibullum 1, 4. Ovid. in Ib. & quidem prope fluvium Gallum. Herodianus: Φρύγες ὀργιάζον ἐπὶ τῷ ποταμῷ γάλλῳ παραῤῥέοντι, ἀφ' ȣ̃ τὴν ἐπωνυμίαν φέρουσιν, οἱ τῇ θεῷ τομίαι ἱερώμενοι. In iis novem obſervat Voſſius: *Veſtitum, evirationem, capitis jactationem, capillorum inunctionem, inceſſu mollitiem, lacertorum ſectionem, ejulatum, æruſcatio-*

ſcationem, furorem: & uberius explicat de Idol. 2. 53. Hunc, qui imitabantur, *gallare* vocabantur, teſte Varrone. Præcipui eorum dicti ſunt *Archigalli*. Plin. H.N. 35,10. Eos delinquentes flagro oſſiculis cõtexto punire moris erat, quẽ indicat Plut. lib. adverſ. Colot. οὐδὲ μάστιγος ἐλευθέρας δεόμενος, ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης, ᾗ τοὺς γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς μητρῴοις κολάζουσι. Vid. de iis plura ap. Auguſt. c. 25 l. 7. de C. D. Ovid. 4. faſt. Camertemq; adnot. ad Solini c. 7. & ad Claudian. 2. Eutr. Giraldum ſynt. 4. Voſſium l. c. & 1, 20. Choulium p. 271. & ſeqq. Ab his nuncupatus eſt *Galliambus*. Vid. Muret. in Catull.

CORYBANTAS ejusd. Sacerdotes Sceptius dictos putat â κορυβᾶν, quòd in ſacris inter ſaltandum capita moverent, more Homericorum βητάρμόνων: Alii â κόρη, pupillâ, quod cuſtodientibus eis Jovem, apertis oculis dormiendũ fuerit. Diodorus Corybantum Laſei & Cybeles filium eis vult nomen indidiſſe. Alii παρὰ τὴν κόρυθα deducunt, quod galeatis incederent capitibus. Strabo furore agitatos κορύβαντας adpellatos tradit: At Sacerdotes illi in ſacrificiis ſuis cymbalorum, tympanorum, tibiarum, armorum & vociferationum ſtrepitu & clangore (de quo Chytræus ad Buchan. Pſal. 68.) furentibus nõ erant diſſimiles.

Vid. Strab. l. 10. Girald. ſynt. 1. pag. 24. Ejuſd. quoque miniſtri erant IDÆI DACTYLI, de quorum numero varias ſententias vid. ap. Girald. ſynt. 1.

AUGURIBUS perpetuum Sacerdotii inſigne â Numâ conſtitutum eſt (quamvis initia â Romulo ducant) cui quidem tantum auctoritatis & venerationis acceſſit, ut nihil domi foriſque niſi auſpicatò gereretur, & ad ſapientiæ nobilitatisque primarios id ſacerdotium deferretur; Illiq; ſoli, utut ſummorum flagitiorum comperti, tamen ſacerdotio non moverentur. Plutarch. probl. 98. Creati ſunt initiò tantùm tres, ex tribus ſc. tribubus Rhamnenſium, Tatienſum, Lucerum; quibus poſtea unus addebatur: tandem ad IV. Patricios, V ex plebe adjecti ſunt. Dicuntur illi ironicè ab Arnobio *interpretes divinæ mentis & voluntatis*. l. 5. adverſ. Gent. Vid. Dionyſ. l. 2. Cic. 1. de div. Livium l. 1. Ovid. 4. faſt., Stat. 3. Theb., Plin. l. 4. ep. 8, tot. cap. Ll. XII Tabb. de duob. Sacerd. generibus. Tit. de relig. & in illud Spiegel I not. Feneſtell. c 4. Pomp. Lætum c. 5. Sardum de Mor. & rit. gent. 3, 17. Girald. ſynt. 17. p. 459. Choul. p. 248. & ſeqq.

FRATRES ARVALES Romulus XII Accæ Laurentiæ inſtituit, de quo Agell. 6. 7. Ejus collegii inſigne fuit ſpicea corona. Id. ibid. Plin. H. N. 18, 2. Dicti ſunt *Fratres* quod primi

Accæ

Accæ eſſent liberi; *Arvales*, quod pro arvorum fertilitate facerent. Plura de iis habet Macrob. l. 1. Sat. Varro l. 1. de L. L. Plut. probl. 33. Lactantius 1. 20. Feneſt. 3. Pomp. Læt. c. 4. Girald. ſynt. 17. pag. 459.

FECIALIUM officium erat ferire fœdus, & indicare bellum: Eos dictos putant alii à fide, unde & malè quidam fœdus deducunt; alii à faciendo. Adi Plut. probl. 62. Agellium 16. 4. Dionyſ. l. 2. Feneſt. 9. Pomp. Læt. 9. Ex hiſce Fecialibus, PATER PATRATUS creabatur, qui fœderi ſanciendo tantum præerat, à patrando nuncupatus. Eum Serv. Principem Fecialium ſtatuit. Vid. Plut. probl. 61. Liv. l. 1. Agell. 16. 4. Serv. ad l. 10. Aen. Feneſt. c. 10. Læt. c. 9. De PINARIIS & POTITIIS Herculis Sacerdotibus fuſè Fen. c. 2. Lætus. c. 3. Item Feſtus, Dionyſ. Halic. l. 1. Varro l. 1. de L. L. Macrob. 3. 6. Livius l. 1. & 9. Aur. Victor c. 34. Val. Max. l. 1. c. 1. h. 17. Ovid. 1. faſt. Virg. 8. Aen. Girald. ſynt. 17. pag. 459.

Referri huc non ineptè poſſunt & debent Miniſtri Sacrificiorum v. g. Qui boves ad ſacrificia publica Athenis coëmebant, Βοώνης. καὶ βώτης. Suid. Qui eódem donaria perferebant, Θεωροί. Halic. in Lyſ. Qui primitias, quæ Diis mitterentur, colligebant, κειθολόγοι. Sardus 3. 18: Qui ad Sacrificia ſtipem emendicabant, quod

quod nemini niſi famulis Idææ Matris licuit ex l. XII Tabb. præter. cap. de Sacril. perjur. inc. Tit. de Relig. Vid. ſchol. Spiegell. Dicti ſunt illi Latinè *Aeruſcatores* ſive *Aeſculatores*. Voſſius I. O. 4. 6. 4. Græcè Μητραγύρται, quomodo proverbialiter homines flagitiis contaminati, præſertim temulentiâ ac libidine, audiebant. Hadr. Jun. cent. 9. prov. 23. Vid. de iis Girald. ſynt. 4. Ap. Rhodios χελιδονισταὶ ſtipes conrogabant, quod χελιδονίζειν, dicebant; tali quidem petendi formulâ: ἦλθ' ἦλθε χελιδὼν, καλὰς ὥρας ἄγουσα καὶ καλοὺς ἐνιαυτοὺς &c: Item: ἄνοιγ' ἄνοιγε τὴν θύραν χελιδόνι. Athen. l. 8. *Tibicines*, qui lauro redimiti inter ſacrificandum tibiis; *Tubicines*, qui canebant tubis, imò etiam Sacerdotes, Viri ſpecioſi, qui ſacra faciebant tubarum luſtrandarum cauſâ, quæ *Tubiluſtrium* dicta ſunt. Feſtus. *Camilli & Camillæ*. Romulus enim inſtituerat, ut, qui ſine liberis eſſent, gratiſſimos ſibi ſingulos pueros & puellas ex ſingulis curiis eligerent, ut pueri ad pubertatem, puellæ, quoad eſſent nubiles, ſacris miniſtrarent, coronis interdum ſacrificarent, & vittis eſſent redimiti; dicebanturque Camilli & Camillæ. Tales viſuntur ap. Choulium in Veſtalium ſacrificio pag. 237. in monumento, p. 283, in marmore Rom. p. 298. in columnâ Tajani pag. 306. Et in numo, tabellæ,

quam

quam infra capiti XVIII. præfigemus. Invenias etiam pro *Camillus* ſæpe *Casmillus* (veluti Oſci dicebant Casmœna, pœſna, &c.) quomodo aliquando audivit Mercurius deorum miniſter, Vid. Girald. ſynt. 9, p. 294. & ſeqq. Stuck. f. 73. Cur autem ſacerdotibus pueri patrimi & matrimi ſervierint, vid. cauſam ap. Boxhornium quæſt. 34. Ita ſicut ap. Romanos Camillus; ſic ap. Samothraces *Mercurius* dicebatur, qui Axiero, Axiocerſo & Axiocerſæ miniſtrabat. Vid. Voſſ. de Idol. 2, 64. *Præſultor*, qui in libationibus ſingulis ex ordine pocula dedit plena vini ad libandum. Id. f. 134. Pueri, qui victimas deducebant ad aram de quibus infra pluribus. Hoc aliàs etiam *Victimariis* competebat, qui victimas emebant & vendebant, adducebant & ligabant, dum à Popâ peterentur, tenebãt, cultrum earum gutturi infigebant (unde & *cultrarii* dicti) easd. mactabant cultri per frontem ductu ;) aquam, molam, & reliqua neceſſaria parabant, clunadum ſeu thecam cultrariam è zonâ pendentem geſtabant &c: Vid. Stuck. f. 8. 73. Sardum 3. 15. Taubm. in Plaut. Perſ. *Popæ* ſacrorum erant miniſtri, ſeminudi & ſuccincti, qui victimas venales habebant, eas aris adligabant, & percutiebant; quos Stuckius malè *cultrarios* nominatos dictitat f. 73. Deceptus forte opinione illâ, in quâ verſatus Janus Parrhaſius, qui popam cum Victimario eund. facit.

facit. adnot. in Orat. Cic. pro Mil. Licet Stuckius inter hos diſtingvere videatur: Et revera diſtingvendi ſunt, cum huic victimatio vel jugulatio: illi verò Percuſſio convenerit. Alios tamen rurſus in ſolemnibus Sacrificiis adduxiſſe victimas, opinari me jubet Plinius: *cur publicũ, inquit, luſtrũ nomina etiam victimas ducentium proſpera eligimus.* 28. 2. Adde Cic. de div.

Aegyptus artium, adnuente Macrobio, Mater, ſacerdotes protulit futurorum cognitione & cœleſtium rerum ſcientiâ præcellentiſſimos, planeque *ἀκοινωνήτους*, ob rerum ſacrorum curam â Suida *θεραπευτῆρας* dictos. Laërtius quidem *Magos* vocat, ſed id nomen Perſarum propriè Sacerdotibus contingit, quod ipſe indicat in proœm. vitt. Nam & origine Perſicum eſt, atque eâ linguâ idem ſonat, quod noſtrâ Sacerdos. Hi quippe Magi *περὶ θεραπείας θεῶν διέτριβον, καὶ θυσίας καὶ εὐχὰς, ὡς αὐτοὶ μόνοι ἀκουόμενοι* &c: Vid. Caſaub. ex. 2. ſect. 10. Barthius not. ad Claud. pag. 106. Phil. Caroli V. L. 2. 6. Excuſari tamen poterit, ſi conjectura noſtra in litteratorum ſcholâ locum inveniat, quâ exiſtimamus, omnes promiſcuè ſapientes & ſacerdotes ap. vett. (velut. hodie veneficos) *Magorum* nomine inſignitos fuiſſe. Ita Strabo *Magos Cappodocum* inducit. l. 15. Plinius: *Nihil habent Druidæ, ita ſuos adpellant Magos,* &c: l. 16. c. ult.

c. ult. Ab illis igitur Aegyptiorum Magis omnes ferè gentes, nationesque religionem accepêre; cùm & Pythagoras,& Thales,& Solon, & Anaxagoras,& Cleobulus cerimoniarum incredendas potentias illîc perdidicerint, ita, ut Mercurius terram illam mundi totius templum adpellet. Vid. Am. Marcellinum. 22. 43. Laërt. in vitt. Juſtinum 20. 4 cum notis Berneccеri. Cum Platone tamen & Eudoxo vix pauciſſima arcanorum communicârunt annos XIV in Aegypto commorantibus. Suid. voc. *Apollonius*. Exinde â Papinio Memphis audivit *invida*. Hi Sacerdotes propter munditiam virilia circumcidunt(nulla enim ad Sacerdotium ap. eos admittitur fœmina) & abraſione pilorum corpora levigant, ſcribente Herodoto. Adi Cauſſinum ad Horum l. 1. hierogl. c. 37. Non tamen radunt palpebras & ſupercilia,quæ cum homine ſimul naſcuntur. Cubant ſuper Bajas i. e. folia palmarum, obliquo ſcabello capite depoſito. Abſtinent carne (niſi quod anſeribus veſcantur, & in plenilunio ſue) piſcibus, ovis, cepis, vino, lacte, oleo præterquam in oleribus: Fabas nec videre ſuſtinent, nec ſalem in menſâ habere. Fuſius de his Porphyrius l. 4. περὶ ἀποχῆς. Sardus. 3. 38. Hadr. Junius cent. 3. adag. 1. Tria autem eorum genera Prophetarum, κωμαςῶν, & ζακόρων. Vid. Syneſium

ciſſima &c: l. 4. Addit Tacitus l. c. antiquiſſima monumenta his notis impreſſa ſaxis conſpici; quod præter Obeliſcos, pergulas templorum, & parietes (de quibus Kircherus l. c. & in Oedipo) etiam exemplo Patrum ante diluvium confirmat Judæus experientiſſimus Joſephus, qui ante diluvium duas diverſæ materiæ columnas (quas alii Sethum, alii Hermetem τρισμέγιστον, perhibente Kirchero, feciſſe ferunt: Hic teſte Cic. 3. de N. D. Aegyptiis litteras quoque & leges tradidit; ſcribſitque, referente Jamblicho, voluminum 25000, vel, auctore Mneſtheo, 36525. Vid. Caſaub. exerc. 1. ſect. 10.) erexêre: lateritiam unam, alteram lapideam, in quibus totum de conſummatione mundi arcanum inſcriberent, certis animalium & rerum cœterarum figuris. Ant. Jud. 1. 3. Ap. Memphim ſcribunt Proculus Gramm. auream fuiſſe columnam Aegyptiis litteris in eam ſententiam, *tunc demum liberam fore Aegyptum, quum illuc commeâſſent Romani faſces cum prætextâ.* Servatur cum reliquis antiquitatum monumentis Monachi, in regiâ illa Bojarienſi, in quâ ſummum ſpecimen nulli alii uſpiam comparandum ars edidit, Statua (ex cujus ore diabolum humanâ voce loquutum conſtanter adſerunt) virgineo aut muliebri ferè cultu, vultum nigra atque togam, cujus dimidiam partem, quaqua vidi, circumnotatis deprehendi variis anima-

K libus

libus atque figuris, quas tamen curioſius adnotare anguſtiâ temporis tum non licuit. Alia poſſem interim adducere ubi Aegyptiacæ illæ notæ Inſcribtioni Oſcæ hinc & hinc inſertæ conſpicere eſſent: ſed adi, ſtudioſe Lector! incomparabilis Poëtæ, cui, quicquid veterum eſt Lyricorum, & inventionis acumine, & carminis lepóre Muſæ Gratiæque longum cedere jubent, Jacobi Balde poëſ. Oſc. p. 64. & ſeqq. Hallucinatur hic Vir Eximius Cunr. Geſnerus, ſtatuendo litteras has Aegyptiis proprias & peculiares fuiſſe, contradicitque Diod. Siculo, qui eas Aethiopibus; & Caſſiod. var. 3. ep. 51. P. Gregorio 16. de Rep. c. 1. n. 6. qui Chaldæis quoque in uſu fuiſſe produnt. Theod. Imp. *ſigna* vocat; Alciatus *Emblemata*, Abenephi Arabs *litteras avium*; Alii *hieroglyphicas notas* ab ἱερὸν & γλύφειν, quaſi rem ſacram vel abſtruſam inſculpere, quod habet Marcellinus 22. 39. Videantur plura ap. Orum Niliacum, cujus duo extant de his libri. Plutarchum comm. de Iſid. & Oſir. Ammianum Marcellinum l. 22. Portam de Occ. not. 1. 9. Pierium Valerianum in hierogl. Bolzanium Bellunenſem in ſacris Aegypt. AVGVSTVM, Scribtorem, Dii boni! Auguſtum, cryptom. 7. 15. E S. Litteris tales ferè Hieroglyphicas formari poſſe notas ex Deut. 32. v. 11. 12. Pſal. 58. 56. Pſ. 52. 4. Pſal. 55 22. Pſal. 128. 3. Proverb. 6. 6. Matth. 10. v. 16. c. 23. v. 37.

v. 37. & aliunde colligit Henr. Oræus in virid. Hierogl. ep. dedic.

Ap. Judæos primi Deo conſecrati Sacerdotes erant Aaron, cum filiis ſuis Nadab & Abihu, Eleazar & Ithamar. Lev. 8. Sed & ante hos primogenitos Nohæ filios ſacerdotes fuiſſe, Judæi volunt, huncque primatum vendidiſſe Eſavum Jacobo fratri natu minori. Sardus. 3. 18. Poſtea perpetuò tota ſimul tribus Levi. Num. 3. (qualia perpetua unius familiæ ſacerdotia *Gentilia*, & *Beneficia Juris Patronatus* hodie adpellantur. Renatus Choppinus l. 1. de S. Politiâ) Ita autem Sacerdotes illi diſtincti erant: Primum locum obtinebat Pontifex Maxim. כהן הגדול dictus; & הגדול quidem ob quinque cauſas: 1 quod maximus fuerit בחכמה ſapientiâ; 2, בכח robore, propter oblationem & agitationem ſacrificiorum. 3, בנוי pulchritudine. 4, בעשר divitiis. 5, בשנים annis. In Vajikra rabba, gloſſâ magnâ in Levit. 21. 11. ſect. 26. Hunc ſequebantur Sacerdotes minores, in XXIV Claſſes diſtributi, qui ſacras fūctiones alternis adminiſtrârunt vicibus, ſingulæ Claſſes per VII dies. Tandem Levitæ ſtrictè ita dicti, Sacerdotum miniſtri. Ex his conſtituebatur סגן, i. e. princeps ſacerdotum gregariorum, qui Sacerdoti magno miniſtrabat, ejusque, ſi quid aliud eum remoraretur, vices ſuſtinebat; qualis primus factus eſt

Moſes, ut docet Siphra in Paraſath Tſau
Dum Hieroſolymitanum condebatur templum, tot habebant Judæi Sacerdotes, quot litteras, ſc: XXII. In templo verò Codex repoſitus erat, in quo XXII Sacerdotum & Patris & Matris nomina extabant. Suid. voc. Ἰησοῦς χριστός. Cur Levitæ maximè ad hoc munus electi fuerint, idem docet: *Jacob*, ait, *12. filiorum pater numerationem à Benjamine auſpicatus, cum Levim decimum reperiſſet, hunc Deo ſacravit* &c: voc. κλῆρος. Inter hos Levitas non niſi ſolis Aaroniæ ſtirpis ſacrificare conceſſum erat. Id. voc. ὀζίας. Cæteri ſuccenturiati velut erant, & vicariam jungebant operam, quod & nominis origo indicat: לוה enim eſt addi, adjungi. Vid. Franci Lex. S. voc. 29. Cunæum de Rep. Ebræorum: & ante omnes glorioſiſſimum litterariæ Reip. Dictatorem Seldenum, de ſucceſſ. in pontif. Ad ſacrificia autem certus ſacerdotum numerus deſtinabatur; non plurium quàm duodecim, nec pauciorum quàm novem. Vid. Joma c. 2. Sed & ſortiebantur, quis mactaret, quis ſpargeret, quis cinerem ab altari interiori abduceret, quis lucernas purgaret, quis portaret membra ad gradus? &c: Vid. l. c. §. 3. Et hæc erat ſecunda ſors. כמרים quinam fuerint nondum ſatis conſtat; Alii Monachos explicant, ut Elias in Thisbi; Buxtorfius *Sacrificulos*

ſculos vertit; alii Aedituos putant. Seldenus כמרים propriè ſacerdotes deorum Sepharvajim Adramelech & Anamelech fuiſſe: in genere verò aliàs idololatrarum Hierophantas ait ſignare. de D. S. 1, 6. Nonnulli ubi in S. literis legitur כומר כמר ſive כמרים interpretantur *Camillos*. Tu omninò adi Voſſ. de Idol. l. 2, c. 57. & 64; & Greg. Greg. Franci Lex. S. voc. 599. Stuck. f. 66. Hodie à Judæis monachos ita nuncupari Cl. Buxtorfius docet, & iisdem כומרית eſſe Monialem. Adde his Judæorum cantores, janitores, Nathinæos i. e. Levitarum miniſtros, Nazaræos, prophetas, ſcribas &c: de quibus Sigonius de R.E. 5, 5. & ſeqq. Inde variæ ſectæ ortæ; Sadducæorum, qui Alexandri M. temporibus introducti, teſte R. Abrahamo in Cabalâ; Scribarum, Phariſæorum, Hemerobaptiſtarum, Oſſenorum, Herodianorum &c: Prolixè de his Idem l. 5, c. 11. & Druſius, Scaliger ac Claudius Serrarius peculi. tractt.

Cap. VII.

De Germanorum Sacerdotibus quare auctor peculiari capite agat? Druidarum etymologia. Plinius caſtigatur. Runen

quid propriè? Convenit planè cum Ebr. לחש. *Pſalmi XLI locus explicatur.* לחש. לחשים· נחש. Magorum *nomen degener: Ut* Druidarum. *Caſauboni explicatio reprobatur.* Dru; Drau. *Etymon quorund. ejicitur.* Truthin *quis, & unde. Druidarum initium: Finis. Medici pro veneficis. Druidæ nobiles: Initiatorum Præceptores:* σεμνόθεοι: *Eorum auctoritas: Druidæ Sacerdotes: Eorum Pontifex: ſacrificia: ritus varii. Plinius illuminatur. Druidarum philoſophia & Theologia. Mendum è Lucano tollitur. Differentia inter* haud & haut. *I. C. Scaliger notatur,* Fahrende Schüler *quinam?* Witdoden: *Eorum etymon. Arci Drutenheim unde nomen? Eubages Philoſophi Germ.* Bardi *Germ. Sacerdotes: Poëtæ: Cantores. Origo hodiernorum ita dictorum* der Meiſter Sängere. *Diodori locus ab Oertelio & Rhodomanno reſtitutus. Bardorum etyma varia. Bardus rex: Germ. canticorum auctor. Bardi cultri. Vocis* Wort *Etymologia.* Barritus *quid? Reverendus,* Ehrwürdig, *titulus Sacerdotalis. Barbarum æſtimatio*

æſtimatio ap. vett. Fortuna Barbata ap. Rom: Ebræorum de Barbis ſententia. Bärtlingi. Gesneri etymon argutum. Tectoſages qui, & unde? Vaties: Eliæ Schedl de iis falſa opinio? Auctoris in hanc vocem conjectura. Samothei: Miche. *Zarboſtes ſacerdd. Germ. Item* Pileati: *nominis hujus origo. Novum Bardorum etymon.* Bahren *quid? Varia ab eo adhuc derivata & compoſita. Cimbrorum adpellatio unde? Novum Druidarum etymon. Auctor quidam obvelatus detegitur.*

INgrati civis eſſe exiſtimarem, ſi cùm multarum gentium ſacerdotes inluſtraverim, de ſolâ tantùm patriâ tacerem: Digni Germani mei, animæ illæ generoſæ; metus, non cœleſtium, inanes,

Quos agat pennâ metuente ſolvi
Fama ſuperſtes!

Dignum eorum lumen, quod alta oblivio tantis perfudit tenebris, non tamen extinxit, indagatione productiori, quam pauci hactenus accuratius in Sacerdotes illorum ſuſcipere auſi ſunt, & peculiari capite.

Primum locum non denegabimus DRUIDIS: Sed unde hoc nomen? Errant Plinius a-

liique, qui ἀπὸ δρυὸς id eſt: â quercu deducunt; quod rem divinam in lucis roborum & ſub arboribus facerent. Adſentior Caſaubono, qui: *Non adſentior*, inquit, *Plinio conjicienti Druidas vel Druides à voce Græcâ eſſe adpellatos; quin potius Strabonis prudentiſſimum conſilium ſequor, negantis in adpellationibus gentium Græcas Etymologias eſſe quærendas.* Hæc ille. Optimè: &, ut ſolet, Vir examuſſim. Quid enim Germanis adeò ex Græcâ linguâ petendum? Alii dictos volunt quaſi d' runende i. e. die runende. Runen ſive Raunen vox eſt ex intimo Germanorum antiquario, ſignificatq; magicè ſuſurrare, ſecretò loqui (unde Heros noſter, cui multa vernacula mea debet, Lutherus, illud Pſalm. 41. 8. עלי יתלחשו, *adverſus me muſſitaverunt*, propriiſſimè convertit: Raunen miteinander über mich. לחש enim eſt magico modo murmurare, vel muſſitando incantare; unde Idem Pſal. 58. 6: קול מלחשים die Stimme daß Beſchwörers reddit. Vid. & Jer. 8. 17. Eccleſ. 10. 11. Certê לחשים Jeſ. 3. 20. quam vocem B. Luther. Ohrenſpangen interpretatur, Aben-Ezra ait *eſſe characteres auro vel argento ſcriptos, formâ vel modo incantationis*: Buxtorfius & Tremellius *amuleta* vertunt. Aliquando tamê לחש in bonâ ſignificatione ſumitur, v. g. 2. Sam. 12. 19. Jeſ. 16. c. 3. v. 3. Idem ferè ſignificatum obtinet

tinet verbum נִחֵשׁ; unde & נָחָשׁ ſerpens, cujus in incantatione creberrimus uſus. Vid. Dionyſ. Voſſium ad R. Maim. de Idol. c. 6, §. 2.) quoniam Druidæ magi erant: Et velut Perſarum Magi dæmonibus erant familiares, ut hæc poſtmodum vox de iis, qui Diabolicas exercerent artes, diceretur, de quo divinus Barthius in Claud. p. 106. Eodem pacto res ſeſe habuit cum Druidis, qui ſpiritibus erant noti, ut eorum primum honeſtiſſimum nomen pariter ut Magorum degenerârit, artibusque diabolicis intentum hominem etiam hodienum einen Drůdner, eine Drude adpellitarent. De Magis ita auctor Aruk: מגוש בלשון יון מכשף בופר חעיקר יאטון i. e. *Magus in linguâ Græcâ eſt præſtigiator, blaſphemus, negans fundamenta, incantator.* Quod tamen non intelligendum (ut oppidò fallitur Vir Summus Iſaacus Caſaubonus) quaſi Rabbi ſententia eſſet, *Magi* vocem origine eſſe Græcam, quam Perſicam Laërtius dicit: Et Porphyrius: Παρά γε μὴν τοῖς πέρσαις οἱ περὶ τὸ θεῖον σοφοὶ, καὶ τούτου θεράποντες, Μάγοι μὲν προσαγορεύονται. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ κατὰ τὴν ἐπιχώριον διάλεκτον ὁ Μάγος l. 4. περὶ ἀποχῆς. § 16. Sed ita ejus mentem adſequor: Græcos *Magi* nomen (non tanquam ſuæ civitatis, ſed reverà Perſicæ) in talem hominem projeciſſe, ac in malâ ſignificati-

one primos uſurpâſſe. Aventinus l. 1. ann. & Joh. Picardus Toutrerianus de Celtopæd. 2, 58. â Druyde ſeu Dryio dictos putant, cujus meminit Beroſus l. 5. antiqq. Schedio placet derivatio è Rabbinico דרושן i. e. Concionator de D. G. 2, 3. Js. Pontanus non malè è Britannorum linguâ *Try* arbor, & *Wis* ſapiens deducit; ut eſſent Druidæ Waldweiſen. gloſſ. priſco-Gall. p. 292. Vid. Eſ. Puſendorferum diſſ. pecul. cap. 1. Sunt, qui emanare putant â Dru vel Drau i. e. fide; quod eis tanquam Sacerdotibus fides adhiberetur. Trauen/ vertrauen/ eſt confidere: Adhuc ap. Italos *Drudo* amicum ſignificat: einen Trauten / vertrauten; Hinc quoque noſtra terminatio nominum propr. fœm. *Adeldrudis, Ariodrudis, Gerdrudis.* Hinc *treves* hodiernum Gallicum, quod inducias ſignificat. Vid. Abrah. Vander-Mylen addit, ad cap. 21. ornatiſſimi tr. de Linguâ Belgicâ. Nihil hîc agunt, qui â *Truthin, Druhtin, Truchthin, Trugthin, Druhtin, Dhruchtin, Drihten, Drychten, Drohtin, Druftin* (toties enim variat) vel *Trauftin*, quaſi Trau auff den/ deducere nituntur; quod propriè ſignificabat Dominum. Lipſius cent. 3 ad Belg. ep. 44. poſt paganiſmum verò nomen Meſſiæ attributum, teſtibus locupletiſſimis Germanarum divitiarum theſauris Otfriedo, Willeramo, Notgero, Alfredo & aliis. Unde legimus Druhtinsvolk pro

Chri-

Chriſtianis; Druhtinesſcalche pro rerum Deo ſacrarum miniſtris; Druhtineshauß pro templo; Druhtintliche Tage pro die dominicâ &c: Ita Matthias Flacius Illyricus Druidas, quaſi Trutas, i. e. divinos nominatos adſtruit. Nos in primâ radice Dru perſiſtimus, à quâ Druhtin/ ejusd. generis ſtolo cum Druidis.

Initia eorum ſi reſpiciamus, quidam à Beleno i. e. Apolline Noricorum deo ſatos autumant. Auſonius in profeſſ. Burdigal. carm. 4:

Tu Bajocaſsis ſtirpe Druidarum ſatus,
Beleni ſacratum ducis è templo genus.

E Britanniâ in Galliam translatos ait Cæſar l. 6. de B. G. Hector Boëthius l. 1. rerum Scot. Fynnanum, Joſinæ F. X Scotorum regem, primum ſacerdotes inſtituiſſe tradit, *Durcerglios* dictos, qui ap. Hiſpanos *Turduli* & *Turditani* vocantur. Quidam primordia ſua Druidas debere Vſtavo ſeu Iſtævoni, Ingævonis filio, IV Germ. regi contendunt; alii ejus Patri Ingævoni; alii Hermioni Iſtævonis filio; alii ipſi Tuiſconi; alii Samothi Celtarum regi; alii Sarroni. Vid. Tacitum in vitâ Agr. Aventinum l. 1. Ann. Alſtedium chron. Schol. 30, Middendorpium l. 6. Acad. Micrælium ſynt. hiſt. l. 1. ſect. 3. Pufendorferum de druidibus c. 2. Ipſi ſe Druides unà cum cœterisGallis à Dite prognatos dicebant, ut teſtatur Cæſar l. 6. de B. G. Quod neque intellexêre Romani & Græci

ſcribto-

ſcribtores: Neq; Forcatulus l. 1. de imp. & phil. Gall. Joh. Picardus Toutr. l. 2. de priſc. Celtopæd. & alii. Non enim â Dite ſive Plutone Romanorum ortos ſe aliis perſuadebant; verùm â Deo, quem illi *Diet* vel *Theut* vocârunt, ut laudabiliter notat Pufendorfer l. c. Vnde adhuc nomen Germanicum Dietrich; & Britannis hodiedum *Dyth* æternum ſignificat, teſte Camdeno deſcribt. Brit. Ejecit eos è civitate Auguſtus; Claudius verò planè delevit. Suet. in Claud. *Druidarum religionem ap. Gallos diræ immanitatis, & tantùm civibus ſub Aug. interdictam, penitus abolevit.* c. 25. quod tamen Plinius Tiberio adſignat: *Tiberi principatus ſuſtulit Druidas Gallorum, & hoc genus vatum medicorumq;.* H. N. 3. 1. in fin. Medicorum nomine hîc magia eorum indigitatur, quam ſignificationem illius vocis cum ap. alios auctt, tum præcipuè in Jure invenias, de quo, fatis opitulantibus, alibi. Quomodo autem Druidæ ſublati, variè conjiciunt Lipſius notis in l. 12. ann. Taciti, Voſſius de idol. 1. 35, Pithœus adverſ. ſubſec. 1, 3, Levinus Torrentius ad Suet. Pufendorf. c. 8.

Fuêre Sacerdotes hi nobiles, Pomp. Mela ait diſertè, *non ex plebe, ne ex ingenuis quidem, ſed ex primâ nobilitate fuiſſe eos, qui ad ſapientiæ arcana, futuraq; ſacerdotia admitterentur.* 3. 2. Et majoris quidem, quàm reliqui nobiles exiſtimationis, quod ex Cæſaris verbis colligo: *Eorum hominum, qui aliquo ſunt numero atq; honore, duo*

genera

genera ſunt: Nam plebs pene ſervorum habetur loco &c: ſed de his duobus generibus alterum eſt Druidum alterum nobilium ſeu equitum. l. 6. de B. G. Juniorumq; Deo conſecratorum Doctores. Cluverius: *Hujusmodi priſcûm Germanorum fuêre ſcholæ, hujusmodi juventutis eruditio; nempe ap. Sacerdotes, ubi nulli erudiebantur, niſi quibus ſacrorum arcana committi fas erat.* Germ. ant. 1. 24. quos diſcipulos Aventinus *Sanannos* vel *Scrannos* vocat. Hos oportebat juramentum deponere, quale extat ap. Vettium Valentem Antiochenum l. 7. Permanebantque nonnulli vicenos in diſciplinâ annos, intra quod tempus nec exibant, nec Parentibus aderant. Magnum etiam numerum verſuum ediſcere cogebantur. Vid. Cæſarem l. 6. de B. G. Schedium de D. G. 2, 16. Pufendorferũ c. 6. Suidas Druidas Gallorum Philoſophos & σεμνοθέους nuncupat: cui non refragatur Laërtius: τὸ τῆς φιλοσοφίας ἔργον ἔνιοι φασὶν ἀπὸ βαρβάρων ἄρξαι. γεγενῆσθαι γὰρ παρὰ μὲν πέρσαις μάγους, παρὰ δὲ βαβυλωνίοις ἢ Ἀσυρίοις Χαλδαίους, καὶ γυμνοσοφιστὰς παρὰ Ἰνδοῖς· παρὰ δὲ Κηλτοῖς καὶ Γαλάταις τοὺς καλουμένους δρυΐδας καὶ σεμνοθέους: in procem. vitt. Eorũ auctoritas vel inde adparet, quod omnium rerum Judices fuerint. Cæſar: *De omnibus controverſiis publicis privatisq; conſtituunt. Certo etiam anni tempore in finibus Carnutum*

nutum (quæ regio totius Galliæ media habetur) conſidunt in loco conſecrato. Huc omnes undiq; qui controverſias habent conveniunt, eorumq; decretis, judiciisq; parent; & , ſi quod eſt admiſſum facinus, ſi cædes facta, ſi de hæreditate, de finibus controverſia eſt, iidem decernunt & præmia pœnasq; conſtituunt. l. c. Quod à militiâ & oneribus civilibus liberi fuerint. Id: *Druidæ à bello abeſſe conſueverunt, neq; tributa unà cum reliquis pendunt: militiæ vacationem, omniumq; rerum habent immunitatem. ibid.* Martem etiam conlaturi Germani Druidis jubentibus deſiſtebant; illis, ut & melicis poëtis, tàm hoſtes, quàm amici auſcultabant. Hi enim inter adverſas ſæpe acies, dum ſtrictis enſibus & protentis haſtis exercitus propugnabant, in medium progreſſi, ac ſi beſtias incantamentis cicurarent, prælia dirimebant, teſtibus Strabone l. 4. & Diodoro Sic. l. 5.

Agite, perveniamus ad ſacerdotium, ſacrificia, ac religionem Druidarum; de quibus Flacius: *Druidæ rebus divinis interſunt, ſacrificia publica ac privata procurant, religiones interpretantur.* l. 6. B. Gall. Idem: *Adminiſtris ad ſacrificia Druidibus utuntur.* ibid. Diodorus: *Mos illis eſt ſacra nulla ſine philoſopho peragere.* l. 5. De Pontifice eorum Maximo, & ratione capeſſendi ſacerdotium, Cæſar: *Ideò omnibus Druidibus præeſt unus, qui ſummam inter eos habet poteſtatem. Si quis ex reliquis excellit dignitate, ſuccedit; aut ſi plures pares*

pares, ſuffragio Druidum adleguntur: Nonnunquam etiam armis de principatu contendunt. l. c. Sacrificales quosd. eorum ritus Plinius nobis ſubgerit: *Nihil*, inquit, *habent Druydæ (ita ſuos adpellant Magos) viſco & arbore in quâ gignatur (ſi modò ſit robur) ſacratius* &c. Obiter hic notandum, quod Hottomanus comm. ad l. 6. B.G. & Guilhelmus Parædin hiſt. Lugd. 1. 21. obſervârunt, veterem illam Gallorum conſuetudinem etiam nunc in multis Galliæ locis retineri, cùm anni initio clamitant. *Au guy l'an neuf* i. e. ad viſcum annus novus. Redimus ad Plinium: *Jam per ſe*, pergit, *roborum eligunt lucos, nec ulla ſacra, ſine illâ fronde conficiunt, ut inde adpellari quoque interpretatione Græcâ poſsint Druides videri. Enim verò quicquid adnaſcatur illis, è cœlo miſſum putant, ſignumq; eſſe electæ ab ipſo deo arboris: Eſt autem id rarum admodum inventu, & repertum magnâ religione petitur; & ante omnia ſextâ Lunâ, quæ principia menſium annorumq; facit, & ſeculi, poſt triceſimum annum; quia jam virium abundè habeat*, OMNIA SANANTEM *adpellantes ſuo vocabulo. Sacrificio epulisq; ritè ſub arbore præparatis, duos admovent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primùm vinciantur. Sacerdos candidâ veſte cultus arborem ſcandit, falce aureâ demetit; candido id excipitur ſago. Tum demum victimas immolant; precantes, ut ſuum donum Deus proſperum faciat iis, quibus dederit. Fœcunditatem eo poto dari*

cuicunq;

cuicunq; animalium ſterili arbitrantur; contraq; venena omnia eſſe remedio. Tanta gentium in rebus frivolis plerunq; religio eſt. Hiſt. Nat. l. 16. cap. ult. 44. in fin.

Dogmata eorum Philoſophica, & religionis capita ſi requiras, docebit te Diog. Laërt: καί Φασι, ſcribit, τὰς μὲν γυμνοσοφιστὰς καὶ Δρυΐδας αἰνιγματωδῶς ἀποφθεγγομένους φιλοσοφῆσαι, σέβειν θεοὺς, καὶ μηδὲν κακὸν δρᾷν, καὶ ἀνδρείαν ἀσκεῖν. l. c. Addit quædam J. Cæſar: *Inprimis*, inquit, *volunt perſuadere non interire animas, ſed ab aliis poſt mortem tranſire in alios, atq; hoc maximè ad virtutem excitare putant, metu mortis neglecto. Multa prætereà de ſideribus atq; eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum naturâ, de Deorum immortalium vi ac poteſtate diſputant ac juventi transdunt.* l. 5. B. G. Idem hoc memorat Marcellinus: *Inter hos Druidæ ingeniis celſiores, ut auctoritas Pythagoræ decrevit, Sodaliciis adſtricti conſortiis, quæſtionibus occultarum rerum altarumq; erecti ſunt, & deſpectantes humana, pronunciârunt animas hominum eſſe immortales.* 15. 14. De Philoſophiâ morali Strabo: *Eximio in honore ſunt Bardi, Vaties, & Druidæ: Druidæ præter cauſarum naturalium ſtudia moralem diſciplinam exercent.* l. 4. Geogr. Statuiſſe eos mundi creationem, ex Juſtini l. 2, de contentione Aegyptiorum cum Scythis ob vetuſtatem, conſtat: Cujus

Jus etiam conſummationē per ignem & aquam credebant. Strabo: *Ignem & aquam aliquandò ſuperaturos adfirmant.* l. 4. Reſurrectionem quoque mortuorum futuram edocebant. Ita Deus Flintz eam formam præ ſe ferebat, quâ mortis imago pingi ſolet: ſed longo pallio erat tectus, manu geſtans baculum, cum tumente ſuis veſicâ: Siniſtro humero ſedebat Leo, per quem tandem â mortuis excitandos ſe confidebant. Vid. Schedium de D. G. 3, 7. Egregiè de iis egregius Pharſaliæ Encomiaſta l. 1:

Et vos barbaricos ritus moremq; ſiniſtrum
Sacrorum Druidæ poſitis repetiſtis ab armis:
Solis nôſſe Deos & cœli Numina vobis,
Aut ſolis neſcire datum: Nemora alta remotis
Incolitis lucis; vobis auctoribus umbræ
Non tacitas Erebi ſedes, Ditisq; profundi
Pallida regna petunt: Regit idem Spiritus artus
Orbe alio; longæ canitis ſi cognita vitæ,
Mors media eſt. Certè populi quos deſpicit Arctos
Felices errore ſuo, quos ille timorum
Maximus aut urget lethi metus; inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæq; capaces
Mortis, & ignavum eſt rediture parcere vitæ.

In antepenultimo verſu aut coactum, aut nullum video ſenſum. Ita igitur eum emungo: *Maximus haut urget* &c: vel potius: *haud urget;* nec ſine grano ſalis. Haut ſiquidem præcedit vocem â Conſonante incipientem; at, ſi ſe-

quens dictio â vocali incipiat, Haud eſt ſcribendum. Celeberrimus Popma de uſu ant. locut. l. 1, c. 2. Hæc differentia, quamvis hodienum paucis notata, fugit etiam graviſſimum litterarum atque veterum Cenſorem I. C. Scaligerum, quem adi l. 1. de Cauſis L. L. c. 22. Litteris Druidæ Græcis utebantur: Sed & aliquas proprias habebant; quod præter Aventinum l. 1. ann. & P. Crinitum l. 17, c. 1. de honeſtâ diſcipl., etiam teſtantur sereniſſimus ſcriptor Guſt. Selenus in cryptogr. TrithemI. Joh. Magnus hiſt. Suec. 1, 7. Lindeberg. comm. rerum memorabilium, Schottelius in Gramm. Germ., qui ipſos nobis veterum Germanorum characteres ſiſtunt.

Druidas illos, (vel, quod malim, Scrannos) â Germanis die fahrende Schüler i. e. ſtudioſos peregrinantes nominatos fuiſſe, Muſarum filius non ineptè conjicit. Magiam quippe Salamanticæ in Hiſpaniâ edocebantur; tandemque in Chriſtianâ Theologiâ informati Witdoden ſeſe dici voluerunt i. e. ſapientes amicos, vel philoſophos. Videatur Teutonum Amphion ac Orpheus, Joh. Clajus notis ad Lobred der deutſchen Poet. cum carmine ei præfixo, Viri θεοχράντϰ, quem, pol! nemo ſatis mirabitur; incomparabilis patriæ columinis, Magni GEORGI PHILIPPI HARSTORFERI, quem de cœlo delabſum præcocia nimis fata

cœlo

cœlo nuper reddidêre; eripiendo ita toti litterato Orbi inreparabile Lumen; meis verò Muſis, proh dolor! Spem firmiſſimam, & Fulcrum invidendum: cujus in me benevolentiam atq; humanitatem incredibilem, quâ olim ſtudia mea non ſolùm amuſſitatis conſiliis (præfiſcinè loquar!) ſed & ipſâ ſupellectile librariâ adjuvit, perpetim exoſculabor. Nobiliſſimis interim favillis, & ſanctiſſimo cineri æterno deſiderio ferale illud: VALE! VALE! VALE! triſtis adclamo. Sed ut ad priora revertamur: Manſit â Druidis nomen arci **Drutenheim**, ubi eos habitâſſe multi cenſent.

Properamus ad alios, quos producit Ammianus: *Per hæc loca hominibus paulatim excultis viguêre Studia laudabilium doctrinarum incboata per Bardos, & Eubages, & Druidas.* 15. 14. Non tamen *Eubages* in Sacerdotum ſed philoſophorum potius ordinem conlocaverim, cùm l. c. dicantur tantùm ſcrutantes ſumma, & ſublimia naturæ pandere conantes. Certiores dè BARDIS ſumus, quorum ſic meminit Prudentius: - *Quem non Bardus pater aut avus augur Rem docuêre Dei.* in apoth. Commēdantur præprimis â cantu: v. g. ap. Marcellinum: *Bardi fortia virorum inluſtrium facta, heroicis compoſita verſibus, cum dulcibus lyræ modulis cantitârunt.* l. c. & ap. Lucanum l. 1. Pharſ. *Plurima ſecuri fudiſtis carmina Bardi.* Ita de iis Strabo: *Bardi laudati-*

onibus, rebusq́ poêticis ſtudebant. l. 4. Diodorus Sic: *Sunt etiam apud hos carminum melicorum poëtæ, quos Bardos nominant. Hi ad inſtrumenta, lyris non diſsimilia, aliorum laudes, aliorum vituperationes canunt.* l. 5. Biblioth, A Bardorum cantionibus his & hodie cantilenarum magiſtri die Meiſterſängere videntur perſiſtere Berneggero quæſt. in Tac. 6. Vid. de Bardorum cantibus ampliſſimæ famæ Criticus, ICtus nominatiſſimus, JOH. STRAVCH, diſp. 1. in Tac. de M. G. c. 3. Georg. Buchananus Bardorum & functionem & nomen adhuc perſeverare ap. omnes nationes, qui veteri Britannorum linguâ utantur, adſtruit. Vid. eum omninò l. 2. rerum Scoticarum. Ab iis adhuc loco circa Albim nomen Bardovici, Bardencreich, ubi habitârint, ſentit Schedius de D. G. 2, 41. Diodorus vocat *Saronidas*, ſed vitio, ut πελφεαδέως monet Cl. Örtelius, vel amanuenſium, vel typothetarum. Scribturam legimus variatam: σαρώνιδα, σαρόυνιδαι, σαρούϊδαι. Si poſtremam hanc recipimus, textumque, qui eſt: ὂυς σαρούϊδαι, inſpicimus; non temerè ſuſpicatur vir doctiſſimus, Diodorum poſuiſſe Δρούϊδαι; librarios verò primum elementum Σ in voc. σαρούϊδαι, à præcedentis dictionis ὂυς ultimo malè adtexuiſſe, atque Δ in Α ob formæ quodammodo ſimilitudinem negligenter immutâſſe. Vid.

Subli-

ſublimis Geographorum aquila in Thes. Geogr. Eadem monet Laur. Rhodomannus conjectr. ad Diod. Sic. l. 5. p. 360.

Nominis ſi primitias involvimus, obtrudunt alii Bardum, Regem Abrahamo coævum, qui canendi ap. Germanos artem, diesque feſtos, die Dantztäge, primus inſtituit. Alii Bardos, certum cultrorum genus, quibus animalia Luno, Iſidi, Teutati, Tanfanæ mactabant. Adhuc nobis in uſu ſunt: Eine Barde, Hellebarde, Bardiſane. Multi Baritum, Barritum, Blarritum, aut (quæ lectio Beat. Rhenano probatur, unde ei etiam vox Teutonum ein Wort deducitur) Barditum, i.e. carmina, quorum relatu Germani accendebant animos, futuræque fortunam pugnæ ipſo cantu augurabantur &c: Nec tàm vocis ille quàm virtutis concentus videtur. Tacitus de M. G. Ammianus *clamorem* nominat *ipſo fervore certaminum exorientem, paulatimq; adoleſcentem, qui ritu extollitur fluctuum cautibus inliſorum.* 16, 30. Erant autem hi Sacerdotes celebres ſimul Poëtæ & Muſici, ac forte carminum illorum auctores. Non pauci dignitatem, æſtimationem, den Wehrt, ut Bardi ſint quaſi Wehrte, Würdige: Paſſimque noſtro obtinet ævo, paſtoribusque in Eccleſiâ competit tit. Reverendi, Ehrwürdig. Meminit etymi hujus Maibomius comm. de Bardovic. in not. Alii tandem Barbas prolixiores, etiam â Græcis

philoſophis nutritos, in auctoritatis, bonitatis, ac ſapientiæ ſignũ. Inclytus Socrates Perſio eſt κατ' ἐξοχὴν *Barbatus magiſter.* ſat. 4. Prudentius in apoth. *Conſule barbati deliramenta Platonis* i. e. Vide, quàm Plato, aliàs ſapientiſſimus, ineptierit. Arnobius Aeſculapl barbam vocat *ampliſſimam, boni ponderis, & philoſophica denſitatis.* l. 6. adverſ. Gent. Catullus: *Egnati opaca quem bonum facit barba.* Ex eo Ammianus, Poëta Græcus in Philoſophos luſit ſeq. epigrammate:

Οἴει τὸν πώγωνα φρενῶν ποιητικὸν εἶναι,
καὶ διὰ τοῦτο τρέφεις φίλτατε μυοσόφην;
Κεῖρον ἐμοὶ πεισθεὶς ταχέως, ὅτι γὰρ ὁ πώγων
φθειρῶν ποιητής, οὐχὶ φρενῶν γέγονεν,

Et Palladas:

εἰ τὸ τρέφειν πώγωνα δοκεῖ σοφίαν περιποιεῖν·
καὶ τράγος εὐπώγων, εὔστολός ἐστι πλάτων.

Romani tamen inprimis in alendis barbis curioſi; Unde Fortunam Barbatam venerabantur, ut cultorum ſuorum malas ſpecioſius veſtiret; â quibus autem ſperneretur, glabros redderet. Aug. l. 6. de C. D. Involvatur Eraſmus in proverb. *Barbæ tenus ſapiens.* Aliter longè ſentiunt Ebræi, teſte R. Ackibha in Gemarâ זלדקן סביב עברקן קורטמן; i. e. *Rarâ barbâ,*

callidus

callidus; denſâ barbâ, ſtultus. Item Ben-Syra S. Jeremiæ nepote, Siracidis, ut putant, filio: זלרקן ועברקן אל תהי מהם כי לא תרע מה נגזר : i. e. *Rarus barbâ, & denſus barbâ, ne ſis ex illis; quia non nôſti, quid decretum.* Ridēti ἔτυμον Poëtarum, Philoſophorum, ſacerdotum, â Barbis; ſimile promemus è libro, ut vetuſtiſſimo, ita antiquitatibus ſpecialiſſimis, nec cuivis facile obviis, redundantisſimo Herm. Bruſchi P. L. & Com. Palat. Cæſ. qui inſcribitur: *Monaſteriorum Germaniæ Chronologia: Fuit,* inquit, *eo ipſo in loco* (de Cœnobio Heilsbrunn ſermo eſt, medio fere itinere inter Norimbergam & Onoldisbachum ſito) *antequam Cœnobium ædificaretur, pagus Hagelsbrunn, quaſi fons grandinis dictus: id nomen poſtea ob inſignem ejus loci uberrimorum fontium ſalubritatem in melius immutatum eſt: habuitq; hoc cœnobium antiquitus fratres etiam converſos Laicos, quos â barbis, quas gerebant, illa tota vicinia Bärtlingos vocabat.* cent. 1. lit. F. voc. Fons Salutis. Repetendum hîc ex ſuperioribus, Theologiæ Germanorum ſtudioſos ob itinera die fahrende Schüler adpellatos fuiſſe, ubi Geſnerus Bardos non ineptè quaſi Fahrende dictos ſuſpicatur.

Τεκτοσάγων Ptolemæus mentionem facit: Nos eos fuiſſe aruſpices, vates, ariolos, ariolamur. Adſcribamus Abrah. Mylii verba

de illis accurata: *Tectesages quis dubitet quin dicantur quaſi* Dectesagers *vel* Decteſeggers, i. e. *arcanorum & tectarum rerum indicatores? Studioſi erant Celtæ Galliq; vaticiniorum, ut de Druidibus Gallicis docent hiſtoriæ. Hodie Germanis* Sagen, *Belgis* ſeggen, *eſt dicere, indicare;* decken *tegere.* c. 21. de Linguâ Belg. Sunt & ap. Strabonem & Diodorum *Vaties*, quos Schedius inconvenienter eosd. cum Vatibus Romanorum putat. Ego, ſi quid conjicio, mendum ruditate typographorum aut amanuenſium inſerpſiſſe autumarem, & legerem pro Ουάτεις, Ευβάγεις. *Samotheos* Schedius 2, 42, unà cum Georgio Morellio Tilian. proprium Sacerdotum genus conſtituit, dictos â Samothe Dite, qui aliàs Tuiscon adpellatur: Et hos arbitratur eſſe, quos Clemens Alexandr. l. 1. Strom. *Semanæos* vocat, de quibus videri poteſt Bardeſanes Babylonius, Hiſtoricus. Sacerdos idoli Germanici Prono ſive Brenni, Miche dicebatur, de quo Crantz. & Schedius, 4, 11.

Alia Sacerdotum Germaniæ duo genera nobis ſiſtit ex Dione Jornādes de reb. Get. *Sacerdotes ſibi ex Gothis qui Zarboſtes & Pileati vocabātur, eligebant.* c. 5. Scythas philoſophos ſuos Tarboſteſcos, item Pileatos adpellâſſe è quibus ſacerdotes & reges creare conſueverint, referunt Joh. Magnus 1, 33. Saxo Gramm. l. 1, Bonfinius l. 2. dec. 1. De illis altum in hiſtoriarum reliquiis

quiis ſilentium: At horum Jornandes etiam cap. 11. dilucidius meminit: *Diceneus Gothis fecit Sacerdotes, nomen illis Pileatorum contradens, ut rem; quia opertis capitibus tiaris, quos pileos alio nomine nuncupamus, litabant*, l. c. Notanter: *tradens nomen Pileatorum.* Quid ſi indicarentur Bardi? Quid ſi illi intelligerentur pilei, quos Bahrete vocant? Dicti hi forte ſunt â Bahren, i. e. ferre, verbo Germanorum planè obſoleto, ſed in Derivatis & Compoſitis adhuc uſitato, qualia ſunt: eine Bähren, vel eine Bahr, feretrum: Unde eine Miſtbahr, Leichenbahr, Todtenbahr. Item eine Bärmutter, matrix ſive uterus, qui fert fœtum; nec non Gebähren, entbähren, Geburt, Bürde &c: atque terminatio illa notiſſima bar, v. g. Achtbar, dankbar, fruchtbar, heilbar, koſtbar, laſtbar, mannbar, nuzzbar, offenbar, & infinita alia. Hinc forte *Birota* vehicula duabus rotis, quibus Chriſtianorum corpora ad ſepulcra deferebantur. Caſalius de ritt. vett. Chriſtianorum, c. 66. Hinc quidam ortum credunt Cimbrorum nomen, nobilis illius Germaniæ populi. Denuò Mylio attendemus: *Dicitur Cymber, quaſi* Cumber *id eſt vix ferendus.* Cum (u *latè pronunciato quaſi* ou) *Saxonibus inferioribus hodie adhuc vix ſignificat:* beer *vel* beur *iisdem, & Anglis* beare *fero, porto; unde Belgicum* bery. *i. eſt feretrum.* cap. 26. de Lin. Belg. Et Sigismundus Gelenius, in antiquiſſimo

ſuoLexicoSymphono(quod â magnis litteratoribus admodùm commendari video) teſtatur, linguâ Sclavonicâ *boru*, idem eſſe quod fero, ſive φέρω. Quod ſi hæc non fuerint ad palatum, aliter procedam, dicenturque mihi *Pileati* quaſi Sacerdotes dr' hüte i. e. pileorum; & hoc modo Druidarum etymon verum primi aperiremus. Poſſunt de Germanorum Sacerdotibus pluribus videri Pomp. Mela l. 4. Cæſ. l. 6. de B. G. Strabo l. 4. Marſil. Ficinus de relig. Chriſt. c. 10. Tacitus, Cicero, Beroſus (cujus ſcripta ſunt Annii Viterbienſis) Althamerus, Lazius, Geſnerus, Waſerus, Aventinus, Crantzius, Saxo Gramm., Ubbo Emmius, Gorop Becanus, Cluverius, Voſſius, Becmannus, Helvigius, Beat. Rhenanus, Schedius & alii.

Cap. VIII.

Mulieres ſacerdotes: Antiſtitæ: Quænam ad Sacerdotium admiſſæ? De Servi ſcholiaſtæ Virg. editionibus judicium. Pronubæ quænam? Alia ſacrificiorum nocturnorum ratio. Meliſſæ. Meliſſeus primus ſacrificulus. Virginum Dianæ Epheſiæ nomina varia. Io. Flaminicæ Diales. Regina Sacro-

Sacrorum; Gulielma ſacerdos: Item S. Domna. Virgg. Veſt. initium. A Veſtâ Græcorum ſacrificia cœpta & finita cur? Primarum Veſt. nomina. Plutarcho Agelli locus opponitur. Veſtalium numerus: Quæ & quomodo captæ? Capiendi formula: A Lipſio modeſtè diſceditur. Veſt. cur Capi *dictæ: Earum ex atrio Veſtæ proceſſus: Gerebant curam perpetui ignis: Negligentes quomodo punitæ? Gerebant & aquæ curam. Ubi ſepultæ? Sepulcralium locorum electores. Veſt. ſervabant pignus Imperii: Quamdiu eis virginitas injuncta: Proverbium explicatur. Devirginatarum pœnæ: Quomodo inceſtus ſuſpicionem removerint? Defoſſionis Veſtalium ſtupratarum auctor: modus: locus: Sceleratus campus. Cur defodiendis aliquid cibi additum? Chriſtianorum moniales ſimiliter olim muris incluſæ. Sacra Veſt. arcaniſſima: Earum hydriæ: Sacrificabant Bonæ Deæ. Sacrificium* pro populo. *Juſtus Lipſius & alii Viri magni vehemēter perſtringuntur. Duo loca de DRACONE, circa quæ Lipſius & alii palpârunt, enodantur. Damium ſacri-*

ſacrificiũ. Feſtus carpitur. Druiadæ Germ. quænam, & unde dictæ? Sacerdotium vaticinandi ſtudio ut plurimùm junctum. Auriniæ *quæ, & unde? Sacerdotes vett. plerunq; venefici. O cur in AV mutatum in voce Aurinia? Is. Pontani lectio exploditur.* Alrunæ *quæ, & unde dictæ? Vox Theſſala. Amazones. Hunnorum origo.* Velleda *virgo vates. Sacerdotes Deorum inſtar honorati.* Velledæ *etymon.* Heid *quid? Gesneri conjectura laudatur.* Camma. Cenæ.

TAnta mulierculis ap. vett. gratia & æſtimatio obtigit, ut neutiquam ſacrariis excluderentur aut aræ illis obſepirentur; cujusmodi fœmellas Tullius teſte Agellio 13. 20. *Antiſtitas*, Græci βωμιστρίας vocant. Aliter verò res ſe habebat cum bis nubtis, de quibus Servius ad illud Virg. *Subcumbere culpæ: Nam antiqui repellebant à Sacerdotio bis nubtas.* l. 4. Aen. quæ verba ab aliis longè aliter citantur. Certè Servius ſcholiaſta floridiſſimus, cui plurimùm φιλίστορες debent, planè novis editionibus deperditus, hîc fœdè lancinatus, illic inutiliter ſubfertus, ac vix minimâ ſui parte extare videtur: quod alibi, ſi Apollo adriſerit, clarabimus. Nec etiam niſi univiram fas erat ſimulacrum (quod in templi

templi dedicatione, & ſæpius poſtea locutum Plutarchus & Lactantius teſtantur:) fortunæ muliebris tangere. Pronubæ, quæ conlocârunt novam Nubtam in lecto, fiebant in Nubtiis eæ, quæ ſemel tantum nubſiſſent. Feſtus. Catullus carm. 59.

Vos unis ſenibus bonæ
Cognitæ benè fœminæ
Conlocate puellulam.

Contraria autem erat conſuetudo, in ſacris Bacchi, Bonæ Deæ, & quibusd. nocturnis; de quibus Minucius Felix: *Alia ſacra coronat univira, alia multivira, & magnâ religione conquiritur, quæ plura poſſit adulteria numerare.* in Octav. Vid. not. Elmenhorſtl in h. l.

Matris magnæ Deûm ſacerdotes vocabantur *Meliſſæ.* Pind. ταῖς ἱεραῖς Μελίσσαις τέρπεται: & quidem â primâ, Meliſſâ, Amaltheæ ſorore, filiâ Meliſſei Cretenſium regis, quem omnium primum Diis ſacrificâſſe Didymus auctor eſt. Virgines Dianæ Epheſinæ ante Sacerdotium μελλιεραὶ, dein ἱεραὶ, poſt παριεραὶ dictæ ſunt. Stuck. f. 70. Io Junonis Sacerdos ap. Argivos erat, quæ imprægnata & in vaccam mutata i. e. furioſa aufugit in Aegyptum. Palæphat. de fabb. cap. de Io. Ovid. l. 1. Metam. Sed Voſſius tradit navis inſigne vaccam fuiſſe, in quâ Io in inſulam aufugerit. de Idol. 1, 14. Flami-

nicarum

nicarum Dialium ſacerdotium legesq́; recenſet Agellius in Noctibus Att. lucernam verè redolentibus 10. 15. Regis ſacrificuli uxor *Regina* dicta eſt; ut maritus, Rex. Ante ejectionem enim regum, rex ipſe ſacra faciebat: Pòſt, ne nomen minus auguſtum ſonaret, in ſacris ſacrificulo attributa eſt adpellatio. Vid. Livium l. 2. ab V. C. Gulielma in Ethnicorum Bacchanalibus fuit ſacerdotiſſa; & S. Domna gentilitiis Deorum ſacrificiis per XXIV annos præfecta perhibetur â Baronio. t. 2. A. C. 293.

Inter omnet tamen, ἱερειῶν, Virgg. Veſtales principatum obtinuiſſe, notius eſt, quàm ut dici debeat. Et quidem primus inſtituit Numa (Corvin. de Aug. prog. c. 14. Vid. de viris ill. c. 3. Suidas voc. Νουμᾶ) Veſtæ (â quâ Græci quoque ſacrificia inchoabant, in eâque deſinebant; quod Veſta i. e. terra omnia producat, in eamq́; quævis reſolvantur: Phorn. de N. D. c. 27. Lipſ. de Veſt. c. 2.) ſacerdotes duas Greganiam al. Geganiam, & Bereniam al. Veroniam; quibus addidit Camillam, aut, ut alii legunt, Canulejam & Tarpejam: Mox propter VI Romæ partes ſex creabantur, teſte Plutarcho. Lipſ. c. 5. Sed Agellius repugnare videtur, qui ſingulas Veſtales inter capiendum *amatas*, â nomine primæ Veſtalis, â Pontifice dictas tradit. Tandem ad XXIV exereſcebant: Neque minor annis VI capiebatur, nec X major, aut corporis parte muti-

mutilata, labeque (quæ Lex in eligendis Sacerdotibus etiam ap. Romanos & alias gentes obſervata: Sen 4. Controv. 2.) inſignita &c: Adi Agellium. 1. 22. Lipſium c. 6. Formula capiendi erat, prout Lipſius, & alii quidam eam legunt: SACERDOTEM. VESTALEM. QVÆ. SACRA. FACIAT. QVÆ. JOVS. SIET. SACERDOTEM. VESTALEM. FACERE. PRO. POPLO. ROMANO. QVIRITIBUS. Q. VTI. QVÆ. OPTVMA. LEGE. FOVIT. ITA. TE. AMATA. CAPIO. Sed neſcio annon majori eam fide vetuſtiores Agelli Codd. recenſeant; quomodo v. g. Schüreriana editio Argent. M. D. XVII: *Sacerdotem Veſtalem, quæ ſacra faciat, quæ juſſi, & Sacerdotem Veſtalem facere pro Po. Ro. Quiritibus; uti, quod optumâ lege fiat, ita te Amata capio. Capi* dicebantur, quia Pont. Max. manu prehenſam ab illius Parente velut captam bello abducebat in atrium Veſtæ. Lipſ. c. 7. è quo præcedentibus facibus prodibant, obviumque mortis damnatum liberare poterant. Oldendorp. in Ll. XII Tabb. Perpetui ignis cuſtodia eis demandata fuit. Jornand. de R. S. c. 5. Florus l. 1. c. 2. Vell. Paterc. l. 2. c. 131. Ovid. 6. Faſt. Arnob. l. 2. adverſ. gent. Lipſ. c. 8. Expreſſa XII. Tabb. Lex. cap. de Hoſt. & Obſ. Sacerd. tit. de Relig: VIRGINES. VESTALES IN. VRBE. CVSTODIVNTO. IGNEM. FOCI. PVBLICI. SEMPITERNVM. Albri-

cus Veſtam depingit cum igne in utroque latere incenſo. de Deorum imagg. c. 17. Ideò quod vis ignea mundi per Veſtam i. e. terram ſubſiſtat, aut propter fœcunditatem Veſtæ i. e. terræ, matris animalium, quibus calor vitæ cauſa eſt. Phornut. de N. D. c. 27. Alias tamen picturas adfert Lipſ. c. 3. Hunc ignem, ſi minus ſedulò curâſſent, flagris â Pont. Max. cædebantur. Suidas etiam aquæ præpoſitas dicit. voc. Νυμαῖ. Sepeliebantur veluti Impp., aut. quibus honoris virtutisque cauſâ tribuebatur, in urbe; cùm reliqui homines extra portas in viis & agris; quæ loca ſepulcralia Augures ac Pontifices deſignabant. Servabant Imperii pignus, & pluribus fungebantur dignitatibus; de quibus Lipſius c. 9. 10. & 11. Virginitas eis ad XXX usque annum inlibata injungebatur; hinc proverbi *Veſtalium thoro purior*, de caſtimoniâ ſingulari. Hadr. Jun. cent. 7. adag. 51. Compreſſæ, vel ſuſpendebantur, veluti Caparronia. P. Diaconus miſc. 2. 24. vel vivæ defodiebantur, ut Ilia teſte Livio; Porphyria. Diac. 1. 10. Sextilia 2. 20. vel capite multabantur, vel lapidibus obruebantur, vel ad necem virgis cædebâtur. Veneris Verticordiæ templum extra Collinam, viâ Salariâ, cùm tres Veſtales uno tempore inceſtum commiſiſſent, ut puellarum animos laſcivos ad caſtitatem verteret, extructum, adſignat Julius Obſequens. Vid. Ovid. 4. faſt. Iſtud crimen ut

à ſe

ſe Livia Claudia repelleret, Zonâ ſimulacrum Matris Deûm movit. Aur. Vict. de vir ill c. 46. P. Diaconus 1. 12 Aliæ ferrum candens manibus portârunt &c. Vide Heinl diſſ. de probatione, quæ fieri olim ſolebat per ignem & aquam, cùm fervent. tùm frigidam.

Defoſſionis illius auctor erat Tarquinius Superbus, cùm antea tantum virgis cæderentur, teſte Plut & Dionyſ Halicarnaſſ. Locum ſupplicii ad portam Collinam locant, intra tamen urbem, *Sceleratum Campum* dictum, ubi ſubterranea domus mediocris fuit, in quam è loco ſuperiore deſcendebatur. Jacebat in eâ ſtratus lectulus, & lucerna ardens, primitiæq; rerum earum, quæ ſunt ad victûm breves quædam: Panis, aqua in vaſe, lac, oleum; quaſi caveret ipſa domus, ne fame ejus corpus interiret, quæ maximis expiationibus dedicata eſſet: vel, ut Canterus N. L. 6. 6. inquit, ne inediâ hominem conficere viderentur, quod piaculo ſibi ducebant. Ipſa igitur devirginata, feretro impoſita, obtecta, loriſque ligata, per forum vehebatur, amicis eam cum fletu, cæteris cum mœrore ſummo ac ſilentio ad tumulum præmittentibus, ubi ſolutis â miniſtris vinculis PrincepsSacerdotum precatus arcana quædam, ſublatiſque ad cœlum manibus adducebat eam ante ſupplicium, caput opertam, conſtituebatque in ſcalis in domicilium deferentibus;

deinde ipſe cum aliis ſacerdotibus avertebatur. Cùm autem illa deſcendiſſet, & ſcalæ tollerentur, multâ deſuper injectâ humo, domiciliũ operiebatur, ut locus is reliquo tumulo æqualis eſſet. Vid. Catanæum comm. in Ep. 11. l. 4. PlinI. Lipſ. c. 13. Idem Chriſtianorum Veſtalibus, quas Moniales vocant, conſtupratis olim ferè accidiſſe non dubitamus. Vidi ego locum urbis cujusdam florentiſſimæ, in cujus tabulatis ſcheda aranearum & pulveris ſqualore obducta reperta aliquãdo fuit, quæ inibi virginem cum determinato cibo & potu incluſam muris indicavit. Nec fidem fefellit, apertis ſiquidem muris, viſum cadaver, adparuêre hydriæ, ſuperfuêre patinæ. Erat autem ipſe locus conclave in abſtruſiori quadam Monaſterii parte, planè inhoſpitale, & nulli habitatum. Additam inſuper ſchedæ fuiſſe conditionem Virg., culpam, annum diemque pœnæ, ii, qui illa omnia revelârunt, narrabant.

Sacra Veſtalium nulli licebat ſcire. Proditum tamen eſt, uti eas conſueviſſe, muriâ, ſale in pilâ trito, in ollam fictilem conjecto, in furno percocto, denique in aquam miſſo. Aquæ ſcyphos in terram ponere non poterant, ſed manibus tenere cogebantur, quia anguſto erant fundo. Lactantius l. 8. Sacrificabant etiam Bonæ Deæ, quod *pro populo* fieri dicebatur. Cicero de aruſp. Reſp. *Sacrificium Bonæ Deæ per Virgg.*

Virgg. Veſtales pro populo, ſeu pro ſalute populi Romani fiebat. Id. l. 1. ep. ad Atticum: *P. Claudium Appi filium te credo audiiſſe cum veſte muliebri deprehenſum domi C. Caſaris, cum ſacrificium pro populo fieret.* Et alio in loco ejusd. libri: *Credo te inaudiiſſe, cùm ap. Caſarem pro populo fieret.* Seneca: *Violatis religionibus ejus Sacrificii, quod pro populo fieri dicitur.* ep. 97. Dio: ὑπὸ τῶν ἀειπαρθένων ὑπὲρ τοῦ δήμου ποιηθέντων. l. 37. Juvenalis: *Pro populo faciens quantum Laufella bibebat.* ſat. 9. A. gellius: SACERDOTEM. VESTALEM. FACERE. PRO. POPOLO. ROMANO. l. 12. vid. Briſſ. l. 1. form. Mirabundus hîc intueor Viros quosd. Eruditos, qui apertis adeò caligârunt oculis, ut tàm turpiter ſeſe darent, neque locorum, quos citavi, clariſſimorum, Ciceronis, Dionis, Agelli, in mentem veniret, Veſtales Bonæ Deæ pro populo feciſſe: Inter quos Princeps eorum, limatiſſimi homo judicii Juſtus Lipſius, qui in lucis medio, dum de ipſis ageret Veſtalibus, ita vacillavit: *Simili in ambage vel nube eſt, quod in Silveſtri Pontificis Actis quibusdam legitur,* Draconis eum ora clauſiſſe, & perpetuo ergaſtulo mancipâſſe, cui Calendis ſingulis â Virginibus Veſtæ ſuppeditari ſolita ſint alimenta. *Nam quis veterum tale aliquid? eoq; ſperni aut abjici à magnis viris, ut falſa, video: me cunctante, an non Tertullianus huc adſpexerit hiſce verbis:* Romæ qui-

dem, quæ Ignis illius inextinguibilis imaginem tractant, auſpicia pœnæ ſuæ cum ipſo DRACONE CVRANTES, de Virginitate cenſentur, l. 1. ad Vxor. c. 6. *Profectò dicit & Ignem curâſſe, & Draconem: utrumq; in imagine futurorum. Neq; nimis abhorream, talia quædam præter morem veterem, novitiâ ſuperſtitione, & cauſâ, aut caſu aliquo adſumta: quæ ideò priſcis nec dicta. Draconem quidem unà cum Bonâ Deâ cultum, hoc legi: Sed quid ad Veſtam?* Hæc ille ſynt. de Veſt. & Veſtall. c. 10. Rectè quidem hoc; Draco nihil ad Veſtam: ſed an ideò non ad Veſtales, de quibus auctores hi, qui Draconis mentionem faciunt? Recordare, Lipſi! ſacrificii pro populo, & certius figes pedem, & diſcuſſa erit nubes, & ex more id eſſe veteri tibi diſpaleſcet. Adeoq; veriſſimum eſſe agnoſcimus illud, quod ait Fabius: *Et magni auctores labuntur aliquando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum ſuorum voluptati: nec ſemper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur: cum Ciceroni dormitare interdum Demoſthenes, Horatio verò etiam Homerus ipſe videatur* &c. Dictum eſt hoc ſacrificium *Damium*, quod fieret pro δήμῳ, non quod minimè ſit δημόσιον i.e. publicum, ut ſentit Feſtus; & propterea etiam à Viris magnis vellicatur.

In ſinu natat Patria, noſtro iterum atque iterum ſpectanda theatro: cujus Sacerdotia unà cum aliis ritibus, utinam enixiori operâ annalibus

nalibus fuiſſent inculcata! Invitabo huc ſedulò, quaſcunque antiſtitas aurea vetuſtatis rudera oſtendunt. Emergunt Gallorum *Druiadæ*, vel usque ad Chriſtianiſmum iis receptæ, dictæ ita â Druidis, vel Druidibus; velut â Flaminibus, Flaminicæ; vates illuſtres; qualis Alexandro Imp. prius paulò, quàm â propriis conficeretur militibus, Gallico idiomate: *Vade, nec victoriam ſpera, nec militibus crede!* adclamavit, teſte Lampridio. Et ap. Vopiſcum Aurelianus Gallicanas Druidas: *Imperiumne futurum ſit conſtans?* conſulens, reſponſi loco retulit: *Nullius in Rep. nomen, niſi Claudi poſterorum futurum.* Simile reſponſum Diocletianus quoque â Druide muliere audit. Vopiſc. in Numer. Ita ferè ſuſpicamur fuiſſe Sacerdotiſſas, quia vates: Cùm ap. tot gentes ſtudium divinandi & Sacerdotium conjuncta fuerint. Nec in tantâ nocte quicquam niſi conjecturâ adſequi poſſumus.

Emicant *Auriniæ*: ſed emicant tantùm, & minimâ in hiſtoriis conſpiciuntur parte. Mihi, ſi quid ſentire licet, erunt divinæ, magæ, ſacerdotiſſæ; quia præcipuè, ut dictum, ſacrarum ap. vett. rerum adminiſtratores cum Dæmonibus colloquia miſcuerunt. Subindicat aliquid origo nominis. *Aurinia* dicitur quaſi *Or runa* i.e. non altiori voce loquens, quam quis alteri in aurem ſuſurrat. Runen ex ſuperioribus eſt magicè

gicè murmurare. Cauſa immutationis O in AV eſt conſuetudo Latinorum Scribtorum; qui AV ſcribebant, & ſubinde O enunciabant. Vid. Jul. Cæſ. Scalig. de Cauſis L. L. 1. 8. Paſcaſium Groſippum i. e. Gaſparem Scioppium in Gramm. Philoſophicâ; Auſ. Popmam de uſu antiquæ locut: Meminit earum Tacitus: *Vidimus ſub divo Veſpaſiano Velledam diu apud plerosq; numinis loco habitam: Sed & olim Auriniam, & complures alias venerati ſunt, non adulatione, nec tanquam facerent Deas.* l. de M. G. Ubi Iſaacius Pontanus perperam habet *Aurinium*. Certiores tamen evaderemus, ſi cum Geſnero *Alruna* reciperemus, qualis Clodomiro primo Francorum in German. Regi, vel primi regis Antenoris Patri annis ante N. C. C. D. XXXIII vaticinata eſt, ut ſcribit Münſterus l. 2. Coſmogr. Adpellatæ forſan *Alrunæ* quaſi *Altrunæ* i. e. vetulæ murmurantes, cùm canis capillos habuerint, prodente Aventino: Vel, ſi mavis, *Helle runa* i. e. in infernum ſecretò cum Dæmonibus conloquentes. Proprium enim ferè Magorum eſt murmurare: Unde vox Theſſala, pro murmure magico ap. Horatium epod. 5. quia magis & veneficis Theſſalia abundabat, quod ex Apulejo videre eſt, & ulterius diducit Piccart. peric. Crit. c. 1. Schedius deducit ab אל & רנן, quaſi excelſa canere. 2, 43. Earum officium erat Martios Hero-

ru-

um animos ad prælium clamoribus ſuis animare, fauſtaque ominari: Non enim Germani in prælium ſe committebant, niſi id vaticinio fæminarum prædictum eſſet. Vid Tacitum de M. G. Alex. ab Alex. 4, 7. Bodinum de dæmon. II, 5. Venuſtè nobis fœdas illas vetulas delineat ex Strab. l. 7. Geogr. Aventinus l. I. ann: *Erant Cimbris mulieres fatidicæ, quas patrio nomine Alironias nuncupant. Hæ recinctæ Zonis æreis, nudæ pedibus, canis capillis, linteâq; tunicâ & albâ veſte, quæ ſubtus fibulis æneis adnexa erat, amictæ; captivis per caſtra ſtrictis occurrebant enſibus, quos ad humum ſternentes ad æneum pertrahebant craterem: Deinde eos in ſublime tollendo jugulum ferro aperiebant, & profluente ſanguine in craterem, eventum belli vaticinabantur. Aliæ diſſecto ventre ex inteſtinis victoriam interpretabantur. Inter præliandum verò pelles ad carrucarum velamina extenſas crebris pultabant ictibus, ut ingens ſtrepitus cum horrore ederetur. Mazanas nos, Græci Amazonas vocant.* Animadvertamus hîc obiter vocem Mâzzen in bonâ ſignificatione, â quâ hodie deſcivit: non ſecus ac alicubi locorum nomen Dirne. Paulus Diaconus *Alyrumnas* vocat, & neſcio quæ de origine Hunnorum mira refert: *Filimer*, inquit, *rex Gothorum, reperit in populo ſuo quaſd. magas mulieres, quas Gothico ſermone Alyrumnas vocant, easq; habens ſuſpectas, de medio ſui proturbavit, longèq; ab exercitu ſuo fugatas in ſolitudine coëgit errare:*

re; quas ſilveſtres homines, quos nonnulli Faunos Phicarios vocant, per deſertum vagantes, dum vidiſſent, & earum complexibus in coitum emiſcuiſſent, hoc genus ferociſſimum ediderunt, quod fuit primùm inter paludes Mæotidas, minutum, tetrum, atq; exile quaſi inhumanum, nec aliâ voce notum, niſi quod humani ſermonis imaginem adſignabat. 12. 13. Hinc (adnotat Criticorum decus Gruterus) adhuc hodie ap. nos manet *Alruna* nomen. Idem cum Paulo refert Jornandes in reb. Get. c. 24. ubi eas *Haliurunas* vocat. Gruterus ponit *Haliurunnas*, & ex Vulg. *Aliorumnas*. Vid. Geſnerum in Mithrid. c. 3.

Velleda virginis Vitelli tempore fatidicæ deſcribtionem invenimus ap. Tacitum: *Velleda virgo nationis Bructeræ latè imperitabat, vetere apud Germanos more, quo pleraſq; fœminarum fatidicas, & augeſcente ſuperſtitione arbitrentur Deas &c. Ad hanc non facilè quiſquam admittebatur, habitabat enim in editâ turre, & delectus è propinquis conſulta reſponſaq;, ut internuncius Numinis, portabat.* 4. Hiſt. & l. de M. G. Sed Sacerdotibus idem cum Diis honor habitus. Artemidorus l. 2. Onirocr. c. 74. Gutherius de Jur. Pontif. 1. 4. Numnam adpellatam concedamus quaſi Vielheidam, vel Wldheidam, aut Veldheidã, ſive Waldheidam; ut Velleda ſignificaret vel divitem agri, vel rure gaudentem, vel egregiam nutricem (Heid olim erat quæ fovet, nutrit, colit, alit; unde term.

verm. ſubſt. & nominum propriorum Weiß-heit, Klugheit, Adelheit &c.) vel ruri & in agris ſacrificantem? Argutè Geſnerus depravatam vocem exiſtimat amanuenſium incuriâ, & ſſ in ll inflexa. Hac ratione origo certa foret, & Veſſeda eſſet Weißheit. *Camma*, uxor Sinati, Gallorum Aſiaticorum tetrarchæ, erat ap. Gallos Sacerdos Dianæ. Plut. l. de fœm. virtt. Poliænus ſtratagematt. l. 8. *De Cenis*, Sacerdotibus fœminis Gallorum, Pomp. Mela: *Sena in Britannico mari Oſiſmicis adverſa littoribus Gallici Numinis oraculo inſignis eſt; cujus Antiſtites, perpetuâ virginitate ſanctæ, numero novem fuêre, Gallis Cenæ vocatæ* l. 3. Coſmogr.

Cap. IX.

S*Acrificulorum amictus linteus, albus.* Linigeri *pro ſacerdotibus. Fecialis & Pater patratus non uſi linteo. Capri & Higini lectio in Virgilio commendata. Limus. Farnabi notabilis hallucinatio. Servi lapſus. Lintei deſcriptio: Unde fiat? Linum Peluſiacum: Indicum.* λέντιον *eſt â linteo: veluti &* לנטיר. *Linteus ſacerdotum amictus è ſindone. Byſſi æſtimatio.* Byſſina

 verba,

verba, *proverb. Byſſus quid? Linteones, Lintearii: Plumarii. Mendum è lege quâdam Corporis civilis ſublata.* Luneburgum *unde? Etymon quorundam exigitur. Lintei uſus ſacri quis auctor? Aegyptii* Λινοπτοί. *Phocenſium victima linteo ligata. Baccha Nebride veſtita, & cur?* Nebris *quid? Tigris Baccho ſacra. Poparum & Victimariorum habitus. Color veſtium ſacrarum albus, & quare?* λαμπρὸς *i. e. albus.* Abus dies, *proverb. Jupiter albatus & miniatus. Junonis albicantes boves. Fides candida. Albi coloris dignitas. Virginum tunicæ olim cur albæ? Nigri coloris deteſtatio. Vandalorum* Belbuch *&* Zernebuch. *In infernalibus ſacris nigræ veſtes. Mirabilis hiſtoria de Sarracenorum idolo. Color in veſte Augurali: & Saliorum. Forma veſtium ſacrarum. Cinctus: unde* Gabinus *dictus?* Chlamys *quid?* Poderis. *Aeoli habitus in vett. picturis.* Suffibulum. *Veſtis ſacra cur* Cinctus *dicta?* Baltheus, Paragauda. *Balthei ap. milites uſus.* Discincti: Cingulo *exuti.* Cingulum *pro dignitate. Cur in veſte ſacrâ*

erâ hiacynthus, byſſus, coccum & purpura? Multiplex *veſtis. Veſtalium veſtes purpuratæ. Veſtes S. litteratæ.* Litterati *ſignificatio. Sacerdotes laticlavii. Veſtium S. varietas. Muliebres cum virilibus immutatæ. Locus Deut.* 22, 5. *explicatur. Vox* טומטום *in More-Nebochim defenſa. Forma S. veſtis ap. Ethnicos â Judæis petita oſtenditur. Sacræ veſtes ſacerdotum Judaicorum: Pleraq; cum illis Ethnicis conveniunt. Ephod. unde? Ejus forma. Pallia ſacerdotalia.* Tutulum. Ποιοχοί. *Braccæ Judæis tributæ, cur? Sacerdotes nudipedes: Vnde? Sacerdd. Judaici γυμνόποδες; ſed cum exceptione. Diſcalceatio ap. Ebræos luctus ſignum. Sacerdotes calceati. Porphyrii falſum adſertum.* Caliga *an calcei genus? Calcei Phecaſii: Sacerdd. Phecaſini. Palmeæ baxeæ. Calcei papyracei. Lintei ſocci. Calcei Druidarum lignei. Schedii nævus.* Der Drudenfus. Gallicularii. Diabathra: Diabathrarii. *Calcei lunati Romanorum. Mulleorum dignitas: Vnde dicti? Mullus piſcis â mulleis. Fœminarum albi & tenues calceoli: Subere*

conſiti.

conſiti, & cur? Soleæ *quid? Item* Crepidæ? Crepidarii: Calceolarii, Solearii: Soleati. Murrobathrarii. *Varia lectio in Plauto.* Myrobrecharii. *Conjectura in Legem quand. Juris Civilis depravatam. Accursi explicatio perſtringitur. Judæarum fœmellarum in calceorum ornatu laſcivia. Calcei clavati:* Crotalia. *Calcei lutei.* Crocotæ. *Luteus color cur fœminarum & ſcortorum? Cento meretricum forte luteus. Donati opinio erronea. Meretricum veſtes in Comœdiis luteæ.*

PRomatur jam tota Syntheſis, ut amiciamus Sacrificulos noſtros veſtibus linteis, albis: In quo omnium gentium, teſte Pierio Valer., conſenſus fuit. Jehova Aaronis veſtes ſanctas lineas vult confici. Levit. 16. 4. Apulejus: *Et cum dicto Juvenem quendam linteis amiculis intectum producit.* l. 2. Metam. Idem: *Antiſtites ſacrorum proceres illi, qui candido linteamine injecti* l. 11. Metam. Idem: *Lintea veſtis candore puro luminoſi.* ibid. *Otho ſacra Iſidis in linteâ religioſáq; veſte propalam celebrâſſe fertur.* Suet. c. 12. Hinc ap. Poëtas Sacerdotes *Linigeri* dicti. Juvenalis: *Cum grege linigero circumdatus & grege*

calvo

calvi Martialis: *Linigeri fugiũt, calvi, ſiſtrataq; turba.* Lucanus l. 10.

Linigerum placidis compellat Achorea dictis;
O ſacris devote ſenex!

Seneca per *linteatum* ſenem indigitat ſacerdotem. c. 27. de Vit. beat.

Fecialem tamen & Patrem patratum nunquam lino uſos, Servius docet ad l. 12. Aen. Virg. Unde ibid. benè adducit Capri & Higini lectionem, quæ eſt: *Velati limo &c.* additque: *Limus eſt veſtis, quâ ab umbilico uſq; ad pedes teguntur pudibunda poparum. Hæc autem veſtis in extremo ſui purpuream limam habet i. e. flexuoſam; unde & nomen accepit: Nam limum obliquum dicimus; unde & Terentius limis oculis dicit i. e. obliquis.* Hæc ille. Præcipitanter igitur & inſipidè Farnabius, qui in Virgiliũ commentando Scholiaſtam ejus vetuſtiſſimum non adſpexit; ſed ad hæc Virg. verba: *Velati lino &c.* notat: *Pro more ſacrorum feciales lineis induti veſtibus.* Quid verò Servius? *Atqui feciales & pater patratus, per quos bella vel fœdera confirmabantur, nunquam utebantur veſtibus lineis: Unde dicimus errore factum, ut linea veſtis contra morem adhiberetur ad fœdera* &c: Hactenus Scholiaſta. Sed & hic erravit, culpando Virgilium, quem non ſatis intellexit, loquentem de Fecialium capite, non de corpore. Vid. Clarum Sylvium ad Ll. regg. Illud omninò lino ſeu lanâ & verbenis veſtiebant, cujus cauſam habes apud Boxhornium quæſt. 30. Et

Eſt autem linteum textum puriſſimum rebus divinis, quod non modò indutui & amictui ſacerdotibus, ſed & opertui rebus ſacris adhibetur. Beroald. ad Apul. Plinius fruticem in Aegypto gigni ſcribit, quem alii *Goſipon* vocant, plures *Xylon*; & inde lina Sacerdotum facta xylina. l. 19. H. N. Oppidum autem in Aegypto, in quo lini genus omnium lectiſſimum ad Sacerdotales conficiendas veſtes, erat *Peluſium* circa Caſium montem. Silius: *Et Peluſiaco filum componere Nilo.* 3. Pun. Vnde etiam ſacer Ebræorum amict⁹, ut refert Talmud: *Mane induebatur* לופש פלוסין i. e. *veſtibus Peluſiacis.* Vbi & pretium earum notandum: של שנים עשר מנה i. e. *quæ duodecim minas valebant.* Conficiebantur etiam ex lino Indico, quales Cteſias ἱμάτια ξύλινα adpellat. Talium idem Talmud meminit: בין הערבים הנדווין של שבנה מאות זוז דברי רבי מאיר i. e. *Veſperi induebatur Indicis, quæ octingentas drachmas valebant, verba Rabbi Meir.* Joma c. 3, §. 7. Quamvis ibid. ſapientes de pretio diſſentire adnotatum ſit. Veſtes hæ Indicæ reliquis erant λεπτότεραι καὶ μαλακώτεραι, ut ait Lucianus in encom. Muſ. Vid. Sheringham in Joma. Vocabulo λεντίου i.e. Lintei utitur Johannes Evang. c. 13. ubi meritò illud ab hoc deduci & uſu â Græcis civitate donatum adſerimus, cùm &

in

in Rabbinorum linguam inrepſerit, qui pro linteo ponunt לנטירי. Adi Münſterum in ערוך p. 212.

Erat hic linteus amictus talaris duplici Sindone. Suidas in Heraiſco Oſiridis Sacerdote: *Statim cum lumine elucebant undiq; e ſindonibus arcana deſcribtiones:* Unde ab Hieronymo, Apulejo, & in Apocalypſi *Byſſinus* vocatur. Joſephus ſacerdotes ait ad altare templumque accedere ſolitos, *veſte byſſina amictos* l. 6. Bell. Jud. Vid. Exod. 27. 39. & cap. 39. Byſſina enim veſtis olim principatus, auctoritatisque primariæ ſymbolum erat: quare olim *Byſſina verba* parœmialiter de ſplendidis, & cum Majeſtate prolatis dicebantur. Hadr. Junius cent. 3. adag. 6. *Byſſum*, inquit Pollux, *lini genus eſt ap. Indos.* l. 7. Onom. Legitur ex arbore, teſte Arriano, baſi, populo; foliis, ſalici perſimili. *Amorginum* etiam vocari legimus ap. Aeſchinem contra Timarchum & Eupolim, ac Ariſtoph. in Lyſiſtr. Eſt enim lini ſpecies amorgis. Vid. de Lino & Byſſo Plinium H. N. l. 19. Caſaubonum exerc. 16. in Baron. ſect. 65. Stuckium f. 69. Cl. Friſchmuth de Pont. Ebr. Veſt. ſacr. c. 2. Qui linteas illas veſtes conſuerent ac venderent, *Linteones* & *Lintearii* vocabantur, ut docet Jul. Firmicus l. 3. Aſtr. Godeſc. Stewechius ad Veget. 1. 7. Ita l. 13. C. de murileg. & gynæc. &c: legitur:

Si quis

Si quis ex corpore gynæciariorum vel lintearioruꝫ &c: Inſcribtio Mediolani in templo D. Virginis in arâ: T. PONTI. MAJORIS. NEGOTIATORIS. LENTIARII. Alia Lugduni, in horto Sammarcelliani:

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

D. M
ET. MEMORIAE
AETERNAE
T. FLAVI. FELICIS. R
ARTIS. LINTIA
RIAE &c:

Veluti *Plumarii*, qui è plumis avium conficerent veſtes, quorum meminit etiam L. artifices. 1. C. de excuſat. art. quo in loco quosd. malè legere *plumbarios*, alii jam ante me monuerunt. De iis lapis Romæ in ædibus familiæ de S. Cruce: ARTEMIDORO. PLVMARIO. CONLEGAE. A lino, quod olim magnâ copiâ circa Luneburgum creſcebat, florentiſſimam hâc urbem dictam prædicant: Quod enim Germani Lein, id Saxones Lyn adpellitant. Alii â flumine derivant Lunâ ſive Elmoâ; Alii, quód Luna ibi fuerit culta: Minutiæ! Confer Schedium de Diis Germ. ſyngr. 4. c. 1. & 8.

Uſus lintei ad ſacras veſtes inventores legimus Orphea ac Pythagoram. Quare cùm Apollini Tyaneo ap. Domitianum inter cœtera crimina hoc quoque objeciſſent accuſatores, quod linteo veſtitu uteretur; ille crimen dilu-
ens,

ens, ut futile & nugatorium: *O divine Pythagora*, inquit, *tu pro me cauſam dicito! Pro his enim in judicium vocor, quorum tu inventor, ego imitator ſum.* Pythagoras quippe Aegyptios ſacerdotes linteis amiculis veſtiri juſſit, ob quæ Aegyptii Λινόπεπλοι audierunt. Suidas voc. ἰσόῤῥοπος. Hæc Iſidis ſacerdotibus peculiaria ferè primùm fuiſſe ex Herodoto perdiſcimus, qui de iis videatur. Ap. Phocenſes, in ſacris Iſidis Thitoreæ, victimæ in pyram, quæ aræ loco erat, lineis aut Byſſinis vinculis ligatæ immittebantur, teſte Pauſaniâ. Vetus StatI interpres *Nebride* i.e. hinnuli aut cervi pelle Bacchas in ſacrificiis indui adnotat ad l. 2. Theb. ex Plutarchi ſympos. Nebrida quippe (perhibente Diodoro) i.e. pellem hinnuleam, quæ varia eſt, Baccho tribuebant ſeu Libero, quòd aſtrorum tanta eſſet varietas; quorum dux Sol, cui Liberi nomen competit. Videſis Voſſium de Idololatriâ 2.24. Nec tamen aberraverim, ſi tigridis variâ pelle indutas eas adfirmaverim, quoniam illud animal eſt *particulierement dedié à ce dieu*, ut ait Choul; qui p. 129. duos oſtentat onyches, in quibus viſitur Bacchus nudus coronatus, manu dextrâ porrigens uvam, & in altero eorum (in quo etiam ad pedes ejus tigris conſpicitur) pellem tigridis: Manu ſiniſtrâ verò tigridis exuvias. Extat & p. 150. numus, ubi bacchantes inſident currui, quem trahunt tigrides duæ: Et

pag. 151. nomiſmata, cum tigridis picturâ, argenteum Philippi, & æreum Gallieni, additâ inſcribtione: LIBERO. P. CONS. AVG. i. e. *Libero Patri Conſervatori Auguſti.* Victimarios pelle immolatarum victimarum veſtitos conſtat: & videbis, Lector, in tabellâ, quam tibi largimur ad cap. XVIII. Adi inſuper Choulium p. 300. Ap. eund. è diverſis marmoribus diverſum Poparum habitum invenies p. 312, 313, 315. 324, 326. 329.

Colorem in ſacris Sacerdotum veſtibus emicantẽ cernimus *album*, χρῶμα μόνον τὸ εἰλικρινὲς, καὶ ἀμιγὲς, καὶ ἀμίαντον· βαφῇ καὶ ἀμίμητον, prout laudat Plutarch. probl. 26. Silius l. 3: *Ante aras ſtat veſte ſacerdos Effulgens niveâ.* Plinius de Druidis: *Sacerdos candidâ veſte cultus arborem ſcandit* l. 16. c. ult. *Albus Flaminis galerus* extat ap. Agellium 10. 15. *Infulæ fratrum arvalium albæ* ap. Eund. 6. 7. Veſtalibus non niſi albâ veſte uti licitum. Suid. voc. νυμᾶς. Albâ item utebantur Germanorum Sacerdotes fœminæ. Strabo l. 7. Et hoc boni ominis fiebat gratiâ, quia albus color præcipuè decorus Deo, ut ait Cicero 2. de Ll. quoniam pulcher, lætus, lucens ac ſplendens. Corn. â Lapide in Ep. Jac. 2. 2. indè λαμπρὸς ſæpe exponitur *albus.* Caſaub. exerc. 16. ſect. 73. & *Albus dies* proverbialiter pro felici ponitur. Hadr. Jun. cent. 3. adag. 59. Certè Jovi non

non niſi albato hoſtia immolabatur. Agell. 10. 15. Licet facies ejus quãdoq; minio in ſacrificiis inlita fuerit. Plinius H.N. 33. 7. Arnob. l. 6. adverſ. gent. Juno ad ſacrificia ſua albicantibus bobus trahebatur; quibus deficientibus liberi ſubſtituti, cujus laboris merces â matre eorum Sacerdote vel Antiſtitâ petita. Vid. Palæphatum lib. ἀπίστων. cap. De Junone. Fides ap. Romanos *Candida* vocata, albisque veſtibus culta. Rycquius de Capitol. Rom. c. 42. Manuque albo panno involutâ ei ſacrificabatur, teſte Horatio: unde â Virg. *Cana fides* dicitur. l. 1. Aen. Servius ad Ecl. 5. verſ. *Candidus inſuetum* &c. *Candidus* i. e. *Deus; ut contra mortuos nigros dicimus.* Daniel. 7. & Apocal. 6. albus color valdè commendatur; imò Matth. 25. Angelis attribuitur. Per eum quoque olim integritas & caſtitas indicabatur, quando Germ. viragines lineis albisque tunicis ornabantur; veluti hodie Italorum virgines deſponſatæ, quas *Fiancees* vocant. Lazarus Bayfius de Re Veſt. Significabat & hilaritatem in conviviis, ſeu convivarum veſtibus. Vid. Cic. in Vatin. Choul. pag. 297. Niger contra color infeſtus, triſtis, vitiorum index. Horat. *Hic niger eſt.* Et paulò pôſt: *Infeſtus nigris.* Vandali in conviviis & compotationibus ſuis pateram certis verbis conſecrabant, ſub nominibus boni & mali Dei: Illum *Bel-buch,* hunc *Zernebuch,* adpellârunt. Eſt autem illis

Bel albus, *Zerne* niger, & *buch* Deus. Vid. Münſterum l. 3. Coſmogr. Crantzium Vand. 3. 37. Niger itaque color in luctuoſis ſacrificiis non ſolùm quoad hoſtias, ſed & circa ſacerdotales veſtes obſervatus. Vid. Stuck. f. 70. Seneca Oed. 3. 1.

Vates amictu corpus & frontem quatit;
Lugubris imos palla perfundit pedes,

Non poſſum non hoc loco referre mirandum illud, quod habet Beatus Antoninus Martyr: *In parte ipſius montis habent Sarraceni idolum ſuum poſitum marmoreum, quod eſt candidum ſicut nix: Ibi permanet Sacerdos indutus dalmaticâ & pallio lineo. Quando autem venit tempus feſtivitatis eorum, percurrente lunâ, antequam ſacerdos ingrediatur ad diem feſtum illorum, incipit marmor illud mutare colorem; & dum adorant idolum, fit marmor illud nigrum ſicut pix: Completoq; tempore feſtivitatis revertitur in priſtinum colorem, unde & valde admirati ſumus.* In itin. pag. 29. Auguris autem togam Choulius (qui & formam ejus oſtendit p. 252, 254. veluti etiam Urſinus p. 19.) coccineam fuiſſe perhibet, atque ita deſcribit: *Une double togue, ou robe Augurale, que les Romains nommerent* Lena *ou* Trabea, *qui eſtoit teincte en eſcarlatte,* p. 251. Saliorum habitum colore violaceo depingit Idem: *L'accouſtrement des Salies eſtoit une robe honnorable de couleur violette, qu'ils trouſſoyent.* p. 260.

Enu-

Enucleabimus porrò formam, quæ talis erat: Talaris arctiſſima, ſtrictisque manicis vel ad crura demiſſa, ita adhærens corpori, ut in eâ nulla adpareat ruga. Ita verò Sulpitius Scholiaſta Lucani: *Toga in ſiniſtrum humerum ſi rejecta, ut una ejus lacinia hominem cingat.* Apulejus: *Antiſtites ſacrorum proceres illi, candida linteamine cinctum pectoralem adusq; veſtigia ſtrictim injecti, potentiſſimorum domini proferebant veſtigia.* l. 11 Metam. Beroaldus per *Cinctum* ap. Varronem intelligi putat Sacerdotalem hanc veſtem. Prudent. de Sacerdote hym. 10. περιστ. *Cinctu Gabino ſericam fultus togam.* Lucanus: *Turba minor ſequitur ritu ſuccincta Gabino.* â Gabiis nempe Latii civitate, ad dexteram viæ Præneſtinæ, ubi & Latomiæ, ut docet Strabo; cujus incolæ ſacrificantes, audito hoſtium adventu, ita accincti in bellum euntes, victores redierunt. *Gabinus cinctus*, ait Servius, *eſt toga, ſic intergum rejecta, ut una ejus lacinia â tergo revocata hominem cingat. Hoc autem veſtimenti genere utebatur Cos. bella indicturus; ideò quia cùm Gabii Campaniæ civitas ſacris operaretur, bellum ſubitò venit; tunc cives accincti togis ſuis, ab agris ad bella profecti ſunt, & adepti victoriam.* ad l. 7. Aen. Vid. Stuck. f. 72. Apulejus eandem talarem *Chlamydam* vocat: *Et humeris* (Piccartus ſcribit: *Ex humeris.* c. 16. peric. Crit.) *dependebat pone tergum pretioſa chlamyda.* l. c. Sed chlamys aliàs militaris, peregri-

nantium, & venatoria veſtis erat, ceu id clarat P. Victorius V. L. 2. 21. Græcis teſte Joſepho dicitur ποδήρης, *Poderis*, inquit Heſychius & Suidas, *tunica uſq; ad pedes demiſſa*. Huc Virgilius reſpicere videtur: *Threicius longâ cum veſte Sacerdos*. l. 6. Aen. Tali ferè ap. veteres præcinctus pingebatur Aeolus, ſi credimus Albrico de Deorum Imagg. c. 13. Erat & album veſtimentum *Suffibulum* dictum, oblongum, prætextatum, & quadrangulum in capite, quod fibulâ ſubnectebant: ideò Op'conſivæ Deæ ædem nulli, præter Veſtales virgines & Sacerdotem publicum, ingredi licebat; quod hic, dum introiret, fibulâ carebat. Vid. Varronem l. 5. de LL. Poſſem hîc varia ex Roſino, Grutero, Choulio, Vrſino & aliis citare loca, in quibus Veſtes ſacrificæ variis è numis, marmoribus, ac fragmentis depictæ extarent. Sed quia ampliori hæc pede excurrerent, pergo.

Hac autem de cauſâ talaris illa Cinctus dicebatur, quoniam baltheo ſeu cingulo pellis colubrinæ ſimilitudine inter pectus & umbilicum ſtringebatur; quod fuit lorum vel faſcia, qualem fermè habuêre Aurell milites ap. Vopiſcum, auro & ſerico, aut lino contexta, *Paragauda* dicta, quam deſcribit Cœl. Rhod. L. A. 16. 10. Turnebus adverſ. 9. 11. cujus etiam mentionem facit L. 1. & 2. C. de Veſt. olob. & aur. &c. Aliàs genuinum militum inſigne cingu-

lum

lum ſeu baltheus erat, qui dextro humero impoſitus obliquè ante pectus & poſt tergum deſcendebat, cui in imo enſis adligabatur. Pancirollus V. L. 1. 11. Nec quisquam in caſtris ſine ignominiæ notâ diſcinctus verſabatur. Salmuth. not. ad Pancir. Et veluti ſtatim ac quis miles evadebat, cingebatur & teſtari poterat. l. 25. ff. de milit. teſtam. Ita ut primum quispiam exauctorabatur aut mittebatur, cingulo exuebatur: Talesque inde *Cingulo Exuti* vocabantur. l. 1. C. Ne rei dom. cing. ſpol. l. 3. C. de domeſt. & protect. Poſtea *Cingulo exui* ſeu *privari*, erat dignitate dejici exponente ita gloſſ. ex Accurſio ad Auth. coll. 2, tit. 7. nov. 12. c. 1. Idem habet ſignificatum *Cingulorum* vox l. 11. C. de Murileg. & gynæc. &c:

Leucoparyphe illa hyacintho, & byſſo, & cocco, & purpurâ variata mirabilique opere etiam ap. Judæos texta fuit. Exod. 27. verſ. 6. 8. 15. 33. Exod. 39. verſ. 3. 5. 8. 24. 39. Deſignabanturque eo quatuor Elementa. Hyacinthus aërem colore ſignificabat: Byſſus terram, è quâ linum oritur, declarabat: Coccum ignis erat indicium: Purpura mare innuebat, eò quod piſcium ſanguine coloratur. Hæc Beroaldus, Cœlius & alii. Joſephus: *Princeps Sacerdotum ſuperinduitur tunicâ de hyacintho factâ, quæ & ipſa talaris eſt, & Zonâ conſtringitur coloribus prædictis, floribus exornatâ, auro contextâ, variatâ.* l. 3. antiq.

Fulgentius *multiplicem* veſtem vocat in mythol. Galli quoque ſtolâ ποικίλῃ gaviſi ſunt teſte Diod. Siculo l. 2. Veſtalium tamen veſtimenta fuêre purpurata i. e. non variegata, ſed prætextâ & limbo in oris purpureo; quod ulterius perſequitur Lipſius ſynt. d. Veſt. c. 12. Ex quo Ovidi locus dilucidatur l. 4. faſt. *Illic purpureâ canus cum veſte Sacerdos.* Variis inſuper amicula illa characteribus, hieroglyphicis litteris, & imaginibus denotata erant. Apulejus: *Byſſinâ quidem, ſed floridè depictâ veſte conſpicuus.* Et paulò pòſt: *Colore vario circumnotatis inſignibar animalibus; hinc dracones Indici, inde gryphes Hyperborei, quos in ſpeciem pinnatæ alitis generat mundus alter: Hanc Olympiacam ſtolam ſacrati nuncupant,* l. 11. Metam. Pſyche ap. eund. in Junonis fano *lacinias auro litteratas* videt l. 6. Metam. Plautus de Sacerd. *Nam hæc litterata eſt.* Rud. 2. 5. Vbi quidem *Litteratus* eſt litteris inſignitus atque refertus: veluti in inſcribtione Polæ in Iſtriâ legitur: MALLEOLO. ET. CELTE. LITERATVS. SILEX. Mirum, Patricii & Senatorii ordinis inſignia in Hierophantis conſpici; namque Herculis Sacerdotes poëta nobiliſſimus Silius Italicus *laticlavios* nobis ſiſtit 3. Pun.

Diſcinctis mos thura dare, atq; è lege Parentum
Sacrificam lato veſtem diſtinguere clavo.

En, Lector, veſtes ſacras: alias quidem amplas, alias anguſtas; alias candidas, alias furvas; alias

lias verſicolores, alias ſimplices; curtas alias, alias promiſſas: Adde, alias virorum, muliebres iterum alias, ſed quas in quibusdam ſacris immutatas legas. De hujuscemodi Tacitus: *Apud Nabarvalos antiquæ religionis lucus oſtenditur: Præſidet Sacerdos muliebri ornatu.* l. de M. G. Macrobius: *Philochorus quoque in Attide eand.* (ſc: Venerem) *adfirmat eſſe Lunam, & ei ſacrificium facere viros cum veſte muliebri, mulieres cum virili.* Saturn. 3. 8. Huc reſpicere videtur Moſes Deut. 22. 5. *Ne ſint arma viri ſuper mulierem, nec induatur vir veſtimento mulieris.* quæ verba citat R. Ben-Maimon in More-Nebochim p. 3. c. 38. & addit: *Invenies enim in libro* טומטום (i. e. de obſtructis) *præcipi, ut Vir geſtet veſtimentum muliebre coloratum, quando ſtat coram ſtellâ Veneris, ſimiliter ut mulier induat loricam & arma bellica, quando ſtat coram ſtellâ Martis.* Hæc ex Buxtorfi verſione. Quidam neſcio qualem librum artis magicæ, quem compoſuerit Centir, obtrudunt: In Ebræo tamen nihil de Centir, verùm ספר טומטום.

A Judæis Ethnicos ſacrarum ſuarum veſtium formam, (cùm non adeò â ſe invicem differant) nec vice verſa ab his illos petiiſſe, ſatis conſtat, & vel exinde probari poteſt, quod Judæis ſeverè interdictum erat in talibus gentiles imitari. Ita enim Maimonides: אין הולכין בחקות גוים ולא מדמין להן לא במלבוש

במלבוש ולא בשער i. e. *Non ſequentur* (Iſraëlitæ) *gentium ſtatuta, nec ſimiles erunt illis vel veſtium habitu, vel capillis.* lib. עכום c.11.§.1.&§.2: לא ילבש במלבוש המיוחד להן i. e. *Non veſtem induet gentibus peculiarem.* De amictu illo Judaico vid. Exod. 28. & 39. Levit. 4. In Sanctuario ſive adyto ſacerdos quatuor veſtibus uſus fuit, quæ â Talmudicis, *Albæ* adpellantur; quas finito feſto depoſuit, nec unquam denuò in iisdem miniſtravit: quod contra Rabbinos & Seldenum ex Maimonidis Hilcoth Kele Hammikdaſch cap. 8. probat Sheringham in Joma c. 3. Cæterùm exterius Sacerdos magnus ſemper octo veſtibus in ſacris fuit amictus, quas Talmudici *Aureas* vocant: Gregarii verò ſacerdotes tantùm quatuor. Eas recenſet R. Levi Barſellonius in Paras, Tetſauve: & Cod. Joma: כהן גדול משמש בשמנה כלים. וההדיוט בארבעה בכתונת ומכנסים ומצנפת ואבנט מוסיף עליו כהן גדול חשן ואפוד ומעיל וציץ: i. e. *Sacerdos magnus in octo veſtibus miniſtrabit; gregarius quatuor: In tunicâ, & femoralibus, & tiarâ, & baltheo. Sacerdos magnus his addidit pectorale, & ephod, & pallium, & laminam.* c. 7, §. 5. Singularum harum explicationem latiorem habes ap. Sheringham in l. c. & Sigonium de R. E. 5,2. Adde Hieronymum ad Fabiolam, Joſephum A. J. 3, 8.

Korban

Korban Aharon, Torath Cohanim ad finem Paras. Tetſau. Maimonidem in Hilcoth Kele Hammikdaſch; Item Rabbinorum commentaria in Ex. 28. & 39. De Femoralibus, quibus præcordia, necnon femora ac pudenda conſtringebantur, ne malus ſudor, qui ab axillis & locis iſtis prodit, veſtes ſacras inquinaret, videri poſſunt Iſidorus l. 19. c. 22. & 33. Kimchi in Ezech. 44, 18. Targum Jonathanis ibid. Joſephus l. c. Sheringham in l. c. Inter has obſerva Tiaram, Baltheum, Tunicam hyacinthinam, & lineam ſtrictam, quas omnes ad gentilium indumentorum formam ſartas, deſcribtio earum oſtendet, quam habet Sigonius l. c. Neque etiam ab Ethnicorum Cinctu diſcrepabat Ebræorum Ephod, quod eſt ab אפד cinxit, vel accinxit: De eo Don Is. Abravanel in hunc modum: *Ephod erat veſtis ex lino facta, ad ſimilitudinem amiculi Pontificii; fuit tamen figura ejus alia.* פי' ad 1. Sam. 2. Accuratius idem R. Abravanel פיהורה: *Ephod, cujus latitudo reſpondebat latitudini tergi Pontificis, ab humero ad humerum, fuit infra axillas ab humeralibus ſuſpenſum: Prodit verò è regione cordis cingulum à duobus lateribus, quod amiculum ad pallium adſtringebat.* Vid. de Ephod plura ap. Hieronymum ep. ad Fabiolam de veſte Sacerd. Joſephum l. c. & l. 6. B. Jud. Suidam voc. ἐφοδ, Zonaram in Conſtant. Copronymo,

Cerdam

Cerdam adverſ. ſacr. c. 64. num. 2. Sheringh. in Jom. 7, 5. Greg. Francum Lex. S. voc. 431. Palliorum illorum mentio fit Exod. 28. & alibi; etiam Ethnicis non incognitorum, teſte Herodoto. Ita *Tutulum* pallium erat, quo ſacerdotes caput tegebant, cùm ad ſacrificium acceſſiſſent. Vid. Fulgentium. Virg. *Et caput ante aras Phrygio velatus amictu.* Palliorum illorum fimbriæ tintinnabulis, malis punicis & globulis auro textis ornatæ fuêre. Exod. 28. verſ. 34. c. 39. verſ. 24. Hieronymus ad Fab. Sheringham ad Joma c. 7. §. 5. eos Suidas *ῥοΐσκους* adpellat. Propter cultores tamen Baal-Peor, qui ſe retegebant, habuêre Judæi braccas, quibus tegebant in ſacrificiis, quæ pudor cooperire jubet. Vid. R. Sapientiſſimus Moſes Ben-Maimon in More-Nebochim 3. 46. & in Miſnah Thorah tract. עבודה c. 3. Veſtibus his ſacris Sacerdotibus Ebræorum etiam extra immolationis tempus, tàm in Sanctuario, quàm extra illud, modò non extra urbem, uti licuiſſe contra Seldenum de ſucceſſ. in Pontific. Ebr. 2, 7. iterum probat Sheringham in Joma c. 7, §. 1. חוץ מן האבנט לפי שהוא שעטנז ולפיכך אסור שלא בשעת עבודה: i. e. *Excepto tamen baltheo, quia pannus mixtus erat, & propterea prohibitus eo tempore, quo non adminiſtrabat;* ait R. Levi Barſellonius in Paraſ. Tetſauve. Opus etiam

erat inter ſingula miniſteria mutare ſacerdotem veſtes, corpus lavare, & manus pedesque bis ſanctificare. Vid. Sheringham ad Joma c. 3. & 7. Ob quam crebram veſtium mutationem, & earum quidem utpote linearum tenuitatem, Sacerdd. ſæpe in graviſſimos incidiſſe morbos ex Maim. refert Cunæus de R. E. 2, 14: Propterea ſacerdotum ſaluti præficiebatur aliquis, ממונה על החולין dictus. Ideò, etiam Sacerdos, amicis convivium parabat, בשעה שיצא בשלום מן הקדש i. e. *quando in pace exierat è ſanctuario.* Joma. cap. 7, §. 4.

Provolvamur jam ad Sacrificulorum noſtrorum pedes; Aliorum quidem nudos: Extat Pythagoræ ſymbolum: *Nudù pedibus rem divinam facito.* Juvenal. ſat. 6. *Obſervant ubi feſta mero pede Sabbata reges.* Strabo Germanorum Sacerdotes γυμνόποδας tradit. l. 7. Certè Cunradus Celtes è vetuſtiſſimo templi cujusdam ſaxo Druidas nobis ſiſtit nudis pedibus, capita intectos, græcanico pallio & cucullato, perulâque & barbâ ad inguina usque promiſſâ, & circa naris fiſtulas bifurcatâ, in manibus librum & baculum Diogenium geſtantes, ſeverâ fronte, triſti ſupercilio, obſtipo capite & figentes lumina terris. in Norimbergâ, c. 3. Virgines è Sacerdotio Veſtæ nudo pede fugientia ſacra comitantur. Florus 1, 13, Neque ſacra

loca

loca niſi nudatis pedibus calcari poſſe putabant Judæi; illisque Moſis exemplum obverſabatur, ad quem Jehova: *Solve calceamentum de pedibus tuis, quia locus, in quo ſtas, ſanctus.* Exod. 3. 5. quod idem Angelus Joſuæ repetit. Joſ. 5. verſ. ult. Hoc poſtea præceptum Sacerdotibus datum, R. Moſes Bar-Nachman Gerundenſis adnotat, ut nudi pedes in templo ſacris operarentur. Vid. Mart. Del-Rio adag. V. T. 173. Salmuth in Pancirollum R. M. t. 2. lit. 10. p. 440. Præcipuè verò in die expiationis jubebantur nudis incedere pedibus ex ſequenti Miſchnâ:

יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה והמלך והכלה ירחצו את פניהם והחיה תנעול את הסנדל דברי רבי אליעזר והכמים אוסרין:

i. e. *In die expiationis interdictum eſt in cibo, & in potu, & in lotione, & in unctione, & in inductione calcei, & in miniſterio lecti: Rex verò & ſponſa lavabunt facies ſuas, & puerpera calceos induet: Verba Rabbi Eleazaris: at ſapientes prohibent.* In Joma c. 8, §. 1. Quod tamen de coriaceis tantùm intelligendum eſt; cùm ſocci ex panno neutiquam prohibiti fuerint, teſte Druſio ex Hiskuni c. 56. ad Levit. Arba Turim, in Hilcoth Jom Hakkippurim: מותר לילך באנפלאות של בגד לא שנא בבית שנא ברשו׳ הרבים:

i. e. Lici-

h. e. *Licitum eſt* (ſc: in die expiationis) *incedere ſoccis pannis nihil intereſt, ſive privatim, ſive publicè.* Vid. Menaſſeh beh-Iſraël in theſouro dos dinim, linguâ Hiſpanicâ ſeu potius Portugallicâ ab eo conſcribto, c. 98. Buxtorfius ſynag. 21, Seldenus de uxor. Ebr. 1, 14. Sheringham ad Joma l. c. Cl. Geier de L. E. c. 15, §. 6. Sed & coriaceis uti poterāt infirmi & pede vulnerati, referente Menaſſeh ben Jſraël; Item puerperæ, ut notare licet ex Joma l. c. & Arba Turim in Hilcoth Jom Hakkippurim: Necnon ij, quibus á ſcorpionibus in loco periculum erat, atteſtante Gemarâ Babylonicâ ad cit. Miſchnam. Cœterùm veluti hîc, ita & aliàs diſcalceatio adflictionis ap. Judæos ſignum erat, ut videre eſt ex 2. Sam. 15, 30. Vnde lugentes ap. eosd. nudis incedebant pedibus. Vid. Geierum de L. E. c. 15, §. 4. Quod ipſum de hodiernis Judæis adſerunt Buxtorf. Synag. 53: & Cod. Minhagim h v. Wann das *metb* noch nicht zu *kefura* iſt kommen/ darf der *afel* nicht die Schuch außthun: *Poſtmodum incboato ſemel luctu*, muß er die Schuch außthun/ und ſoll ſein Weib ſtehen laſſen. cap. ult. De nudis pedibus orantium Judæorum & Chriſtianorum vet. Eccleſ. vid. Virum Clariſſ. D. Hildebrand, rit. or, c. 8, §. 9. & ſeqq.

Aliorum verò calceis varii generis munitos. Vid. numos Choull p. 283, 284. Vix hîc

credi-

crediderim Porphyrio tradenti calceos non requiri ad ſacrificia puros. Verba ejus ſunt: Οὐ γὰρ δὴ ἐν μὲν ἱεροῖς ὑπ' ἀνθρώπων θεοῖς ἀφωρισμένοις, καὶ τὰ ἐν ποσὶ καθαρὰ δεῖ εἶται, καὶ ἀκηλίδωτα πέδιλα. l. 2. περὶ ἀποχῆς, §. 46. Caliga ân calceamenti genus fuerit, variè diſſerunt Viri litteratorum principes atque proceres, Seldenus de uxor. Ebræorum p. 103. Dilherrus elect. 2, 16. Rubenius elect. 2, 14. Berneggerus in Juſtin. 38, 10. Joh. Tobias Maior ad act. 12, 8. Item Jul. Nigronius pecul. tract. de Caligâ veterum. Calcei Augutalis formam lectori in tabellâ capiti huic præpoſitâ litt. E. ex antiquitate proponimus. Seneca *Phecaſios* Alexandrinorum Sacerdotum, qui inde Phecaſini dicti, calceos adfert. Vid. Parrhas. adnot. in Or. Cic. pro. Mil. Apulejus juvenem quempiam *palmeü baxeü* indutum producit in medium. l. 2. Miles. quæ erant philoſophica aliàs calcementa. Vid. Lipſium Elect. 1. 13. Hadr. Junium in de pall. Tertull. Taubm. in Men. Plut. 2. 3. Herodotus ap. Aegyptios calceos papyraceos â Sacerdotibus geſtari conſuetum fuiſſe refert. Marcellinus *linteü quendam indumentü amictum, calceatumq; itidem linteis ſoccis* conſpiciendum præbet l. 29. c. 7. Peculiares penè Gallorum Druidæ ex ligno geſtabant; Sed num in ſacris, ambigo: â quibus figura Mathematica

der Drudenfus adpellatur. Aventinus l. 2. ann. Bojorum. Quod non intelligendum calceos fuiſſe pentagonos, quam opinionem Schedl rectè præſcindit Eſaias Pufendorf. c. 3. de Druid. ſed quod iis inſculptum fuerit pentalpha, ſalutis ſymbolum; exinde poſtea Drudenfus dictum. Vid. Hermannum Lignaridum oblectr. Acad. c. 1. Quo etiam nomine inſignitus erat Franciſcus quidam numus, figuram iſtam incuſam gerens, cujus meminit Celtes in Norimb. c. 3. Eos qui conficiebant *Gallicularii* dicti. gloſſ. Iſid. Aliàs ap. Græcos erat genus ſolearum *Diabathra*, cujus confectores *diabathrarii*. Feſtus. Turneb. 23. 17. Romanorum calceis præfixæ erant Lunulæ, teſte Plutarcho. probl. 75, cum notis Boxhornl; ubi cauſam reddit, quare lunati illi nobilium ferè fuerint. Vid. & Iſaacum Grangæum comm. ad Juv. ſat. 7. Neſcio etiam annon Sacrificuli, Regibus & Summatibus omnimodò compares, adrogârint ſibi *Mulleos* ſive purpureos calceos, quibus & *Tyrrhenorum* nomen, regibus primùm & triumfantibus peculiares; referente Catone origg. l. 7. Item Dione l. 43. Hinc illud: DE. MANVBIIS. CIMBRICIS. ET. TEVTONICIS. ÆDEM. HONORI. ET. VIRTVTI. VICTOR. VESTE. TRIVMFALI. ET. CALCEIS. PVNICEIS. Poſtea Senatoribus, Patriciis & equitibus; tandem mili-

tibus communes. Servius in 8. Aen. Dicti illi ſunt vel â μύλλειν ſubigere, vel, quod inluſtri Salmaſio adridet, â μύλλος, quod obſervante Heſychio eſt κάμπυλον, σκολιὸν, κυλλὸν, στρεβλόν. Nominatus ab iis *Mullus*, perhibente Plinio H. N. 9. 17. piſcis albo ventre, aureas habens lineas, ſed dorſo & capite rubens: de quo Ovid. in Halieut. & Oppianus l. 1. ἁλιευτ. Vid. aureolum Muſarum caput Salmaſius ad Tertull. de pall. Voſſius de Idol. 4. 5.

At teneras fœmellas in caſtitatis omen & puritatis oppidò ornabant calceamenta candida, è molliori pelliculâ ac attenuatâ membranâ, planè ut ea delineat Apulejus: *Sumtâ veſte muliebri floridâ in ſinus floccidos abundante, mitellâq; textili capite contecto, calceis fœmininis albis illis & tenuibus indutus, & in ſequiorem ſexum incertus atq; abſconditus.* l. 7. Metam. His inſerebant ſuber, ut auguſtiores viderentur, Vid. Victorium V.L. 15. 23. quales ſoleæ (quæ vox omnia fermè id genus, quibus plantarum calces tantùm infimè teguntur, cæteris prope nudis & teretibus habenis junctis, ſignificat: cum eâ conveniunt *Crepidarum* & *Crepidularum* vocabula; quarum ſutores vocabantur *Crepidarii*, veluti calceorum *calceolarii*, ſolearum *ſolearii*. Lapis Narbonenſis: L. BRAETIVS. LITARINVS. SOLEARIVS. Et qui his induti erant, *ſoleati*. Vid. A-

gell.

gell. 13. 21. Beroaldum ad. l. 9. Metam. Apul.) nec hodie puellis ac mulierculis ſunt inſolentes. Vergebat tandem ornatus hic in turpem luxuriam ac confertam mollitiem, quando certi ad id homines conſtituti erant, *Murrobathrarii* vel *Myrobathrarii*, qui calceamenta muliebria unguentis, odoribus & ſuffimentis imbuebant, ut docent Turneb. not. ad Theophr. & Taubmannus not. ad Aul. 3. 5. alii tamen in hoc Plautino loco *myrobrecharii* ſubſtituere laborant, à myrobrechis, unguentariis vaſibus; de quibus Alciatus Lex. Plaut. voc. Myropolia: quâ etiam voce L. illam 1. C. de Excuſat. art. quæ profectò multâ egere ſpongiâ videtur, reponere non ambigo: *Signarii, fabri, myrobrecharii* &c. quum prius legeretur: *fabricarii, bracharii*; & hæc dictio nimis pueriliter â graviſſimo ICto Accurſio exponeretur: *â longis brachiis Teutonicorum vel torcularium.* Similis luxus Judaicarum mulierum circa calceos fuit. Vid. Jeſ. 3. v. 16, 18. quos R. Abarbanel altos fuiſſe dicit. R. Jitzchack ait eas indidiſſe quoque balſamum & myrrham: Et hos Judaicarum calceos myrrhatos è corio molli, tenero ac elegante, in uſum virginum matronarumque delicatarum paratos, cenſet Oſiander. Vid. Ezech. 16, 10; Cant. 7, 1, & ad eos interpretes. Certè ſandalia Judith, (c. 16, 11.) rapuiſſe dicuntur oculos Holofernis. Pro pretioſis iſtiusmodi calceis

Cap. X.

Sacerdotum vittæ. Infulæ: Infulati, verbenati. Flaminis Dialis apex: Ejus forma. Choull conjectura leviſſima proſcinditur. Tiara, Galerus. Strophion, Strophus. Inarculum. *Aliquot aliæ mitræ Sacerdotales.* Offendices. *Ebræorum ſacerdotales pilei: Eorund. Lamina. Sacerdd. coronati cur? ςεφηφόϱοι. Variæ variorum Sacerdd. coronæ. Laurus Apollini ſacra. Mitræ coronis religatæ: aut torulo. Sacerdd. quidam uncti: & pigmentis colorati. Glaſtum: Luteum. Sacerdd. quidam comati. Arbor Capillata vel Capillaris. Rutilus Germanorum crinis: Ejus forma. Germanorum barbæ Sacerdd. quidam tonſi. Mulieres quomodo crinium abſciſſionem declinaverint? Sacerdd. cur* Calvi *dicti? Sacerdd. Chriſtianorum primorum tonſi. Triplex tonſura.* κουρὰ ἐκτόρειος. *Tonſura Theſeia. Arabum tondendi modus. Sacerdd. gentiles barbam radebant: Secus omnes viri Ebræi. Barbæ quinq; partes. Raden-*

Radentium pœna. טומטום *quinam? Hermaphroditorum Synonyma. Quid de eis Romanorum jus? Quid Ebræorum? Codicis* טומטום *Auctor. Ebræis extremitatem capilli auferre licebat: ſed forfice tantum.* σκάφιον: κῆτος. *Sacerdd. raſura ab Ægyptiis orta: Cur hi radantur. Raſuræ in luctu initium: Ebræis prohibita. Lugentes tonſi. Triplex modus conſecrandi mortuis capillos. Mulieres lugētes ſolvebant crinem. Tibulli locus aliter atq; aliter explicatur. Capilli in fœminis ornamentum. Fœminæ Lucinæ ſacrificantes ſolutis crinibus. Mortui tonſi. Explicatio quædam in Euripide reſpuitur. Veterum de agonizantibus opinio. Periclitantes tonſi. Raſuræ contemtus. Fœminæ capilli ſtudioſæ. Matronarum comæ nigræ: Scortillorum rutilæ. Varia capillorum ornamenta recenſita. Ornatrices. Raſura cur turpis? Victi & ſervi raſi. Servi libertate donati raſi cur? Adulteri raſi: Raſuræ genus pœnæ: & contumeliæ. Puniendi raſi.* Bale. Calvus *convitii nomen: Locus 2. Reg. 2. explicatur. PersI locus ſolidè enucleatur. Scho-*

O 4 *liaſtarum*

Cap. X.

Sacerdotum vittæ. Infulæ: Infulati, verbenati. Flaminis Dialis apex: Ejus forma. Chouli conjectura leviſſima proſcinditur. Tiara, Galerus. Strophion, Strophus. Inarculum. *Aliquot aliæ mitræ Sacerdotales.* Offendices. *Ebræorum ſacerdotales pilei: Eorund. Lamina. Sacerdd. coronati cur?* στεφηφόροι. *Variæ variorum Sacerdd. coronæ. Laurus Apollini ſacra. Mitræ coronis religatæ: aut torulo. Sacerdd. quidam uncti: & pigmentis colorati. Glaſtum: Luteum. Sacerdd. quidam comati. Arbor Capillata vel Capillaris. Rutilus Germanorum crinis: Ejus forma. Germanorum barbæ Sacerdd. quidam tonſi. Mulieres quomodo crinium abſciſſionem declinaverint? Sacerdd. cur* Calvi *dicti? Sacerdd. Chriſtianorum primorum tonſi. Triplex tonſura.* κουρὰ ἐκτόρειος. *Tonſura Theſeia. Arabum tondendi modus. Sacerdd. gentiles barbam radebant: Secus omnes viri Ebræi. Barbæ quinq; partes. Raden-*

Radentium pœna. טומטום *quinam? Hermaphroditorum Synonyma. Quid de eis Romanorum jus? Quid Ebræorum? Codicis* טומטום *Auctor. Ebræis extremitatem capilli auferre licebat: ſed forfice tantum.* σκάφιον: κῆτ☉. *Sacerdd. raſura ab Ægyptiis orta: Cur hi radantur. Raſuræ in luctu initium: Ebræis prohibita. Lugentes tonſi. Triplex modus conſecrandi mortuis capillos. Mulieres lugētes ſolvebant crinem. Tibulli locus aliter atq; aliter explicatur. Capilli in fœminis ornamentum. Fœminæ Lucinæ ſacrificantes ſolutis crinibus. Mortui tonſi. Explicatio quædam in Euripide reſpuitur. Veterum de agonizantibus opinio. Periclitantes tonſi. Raſuræ contemtus. Fœminæ capilli ſtudioſæ. Matronarum comæ nigræ: Scortillorum rutilæ. Varia capillorum ornamenta recenſita. Ornatrices. Raſura cur turpis? Victi & ſervi raſi. Servi libertate donati raſi cur? Adulteri raſi: Raſura genus pœnæ: & contumeliæ. Puniendi raſi.* Bale. Calvus *convitii nomen: Locus 2. Reg. 2. explicatur. Persi locus ſolidè enucleatur. Scho-*

Cap. X.

S*Acerdotum vittæ. Infulæ: Infulati, verbenati. Flaminis Dialis apex: Ejus forma. Choulі conjectura leviſſima proſcinditur.* Tiara, Galerus. Strophion, Strophus. Inarculum. *Aliquot aliæ mitræ Sacerdotales.* Offendices. *Ebræorum ſacerdotales pilei: Eorund. Lamina. Sacerdd. coronati cur?* ςεφηφόροι. *Variæ variorum Sacerdd. coronæ. Laurus Apollini ſacra. Mitræ coronis religatæ: aut torulo. Sacerdd. quidam uncti: & pigmentis colorati. Glaſtum: Luteum. Sacerdd. quidam comati. Arbor Capillata vel Capillaris. Rutilus Germanorum crinis: Ejus forma. Germanorum barbæ Sacerdd. quidam tonſi. Mulieres quomodo crinium abſciſſionem declinaverint? Sacerdd. cur* Calvi *dicti? Sacerdd. Chriſtianorum primorum tonſi. Triplex tonſura.* κȣρὰ ἐκτόρειΘ. *Tonſura Theſeia. Arabum tondendi modus. Sacerdd. gentiles barbam radebant: Secus omnes viri Ebræi. Barbæ quinq; partes.*

Raden-

Radentium pœna. טומטום *quinam? Hermaphroditorum Synonyma. Quid de eis Romanorum jus? Quid Ebræorum? Codicis* טומטום *Auctor. Ebræis extremitatem capilli auferre licebat: ſed forfice tantum.* σκάφιον: χῆτος. *Sacerdd. raſura ab Ægyptiis orta: Cur hi radantur. Raſuræ in luctu initium: Ebræis prohibita. Lugentes tonſi. Triplex modus conſecrandi mortuis capillos. Mulieres lugētes ſolvebant crinem. Tibulli locus aliter atq; aliter explicatur. Capilli in fœminis ornamentum. Fœminæ Lucinæ ſacrificantes ſolutis crinibus. Mortui tonſi. Explicatio quædam in Euripide reſpuitur. Veterum de agonizantibus opinio. Periclitantes tonſi. Raſuræ contemptus. Fœminæ capilli ſtudioſæ. Matronarum comæ nigræ: Scortillorum rutilæ. Varia capillorum ornamenta recenſita. Ornatrices. Raſura cur turpis? Victi & ſervi raſi. Servi libertate donati raſi cur? Adulteri raſi: Raſuræ genus pœnæ: & contumeliæ. Puniendi raſi.* Bale. Calvus *convitii nomen: Locus 2. Reg. 2. explicatur. Perſi locus ſolidè enucleatur. Scho-*

Cap. X.

S*Acerdotum vittæ. Infulæ: Infulati, verbenati. Flaminis Dialis apex: Ejus forma. Chouli conjectura leviſſima proſcinditur.* Tiara, Galerus. Strophion, Strophus. Inarculum. *Aliquot aliæ mitræ Sacerdotales.* Offendices. *Ebræorum ſacerdotales pilei: Eorund. Lamina. Sacerdd. coronati cur? ϛεφηφόροι. Variæ variorum Sacerdd. coronæ. Laurus Apollini ſacra. Mitræ coronis religatæ: aut torulo. Sacerdd. quidam uncti: & pigmentis colorati. Glaſtum: Luteum. Sacerdd. quidam comati. Arbor Capillata vel Capillaris. Rutilus Germanorum crinis: Ejus forma. Germanorum barbæ Sacerdd. quidam tonſi. Mulieres quomodo crinium abſciſſionem declinaverint? Sacerdd. cur* Calvi *dicti? Sacerdd. Chriſtianorum primorum tonſi. Triplex tonſura.* κȣρὰ ἐκτόρειΘ. *Tonſura Theſeia. Arabum tondendi modus. Sacerdd. gentiles barbam radebant: Secus omnes viri Ebræi. Barbæ quinq; partes.*

Raden-

Radentium pœna. טומטום qui nam? Hermaphroditorum Synonyma. Quid de eis Romanorum jus? Quid Ebræorum? Codicis טומטום Auctor. Ebræis extremitatem capilli auferre licebat: ſed forfice tantum. σκάφιον: κῆτος. Sacerdd. raſura ab Ægyptiis orta: Cur hi radantur. Raſura in luctu initium: Ebræis prohibita. Lugentes tonſi. Triplex modus conſecrandi mortuis capillos. Mulieres lugẽtes ſolvebant crinem. Tibulli locus aliter atq; aliter explicatur. Capilli in fœminis ornamentum. Fœminæ Lucinæ ſacrificantes ſolutis crinibus. Mortui tonſi. Explicatio quædam in Euripide reſpuitur. Veterum de agonizantibus opinio. Periclitantes tonſi. Raſuræ contemptus. Fœminæ capilli ſtudioſæ. Matronarum comæ nigræ: Scortillorum rutilæ. Varia capillorum ornamenta recenſita. Ornatrices. Raſura cur turpis? Victi & ſervi raſi. Servi libertate donati raſi cur? Adulteri raſi: Raſuræ genus pœnæ: & contumeliæ. Puniendi raſi. Bale. Calvus *convitii nomen: Locus 2. Reg. 2. explicatur. PersI locus ſolidè enucleatur. Scho-*

tibus communes. Servius in 8. Aen. Dicti illi ſunt vel â μύλλειν ſubigere, vel, quod inluſtri Salmaſio adridet, â μύλλος, quod obſervante Heſychio eſt κάμπυλον, σκολιὸν, κυλλὸν, στρεβλόν. Nominatus ab iis *Mullus*, perhibente Plinio H. N. 9. 17. piſcis albo ventre, aureas habens lineas, ſed dorſo & capite rubens: de quo Ovid. in Halieut. & Oppianus l. 1. ἁλιευτ. Vid. aureolum Muſarum caput Salmaſius ad Tertull. de pall. Voſſius de Idol. 4. 5.

At teneras fœmellas in caſtitatis omen & puritatis oppidò ornabant calceamenta candida, è molliori pelliculâ ac attenuatâ membranâ, planè ut ea delineat Apulejus: *Sumtâ veſte muliebri floridâ in ſinus floccidos abundante, mitellâq́ue textili capite contecto, calceis fœmininis albis illis & tenuibus indutus, & in ſequiorem ſexum incertus atq́ue abſconditus.* l. 7. Metam. His inſerebant ſuber, ut auguſtiores viderentur, Vid. Victorium V. L. 15. 23. quales ſoleæ (quæ vox omnia fermè id genus, quibus plantarum calces tantùm infimè teguntur, cæteris prope nudis & teretibus habenis junctis, ſignificat: cum eâ conveniunt *Crepidarum* & *Crepidularum* vocabula; quarum ſutores vocabantur *Crepidarii*, veluti calceorum *calceolarii*, ſolearum *ſolearii*. Lapis Narbonenſis: L. BRAETIVS. LITARINVS. SOLEARIVS. Et qui his induti erant, *ſoleati*. Vid. A-

gell.

gell. 13. 21. Beroaldum ad. l. 9. Metam. Apul.) nec hodie puellis ac mulierculis ſunt inſolentes. Vergebat tandem ornatus hic in turpem luxuriam ac confertam mollitiem, quando certi ad id homines conſtituti erant, *Murrobathrarii* vel *Myrobathrarii*, qui calceamenta muliebria unguentis, odoribus & ſuffimentis imbuebant, ut docent Turneb. not. ad Theophr. & Taubmannus not. ad Aul. 3. 5. alii tamen in hoc Plautino loco *myrobrecharii* ſubſtituere laborant, à myrobrechis, unguentariis vaſibus; de quibus Alciatus Lex. Plaut. voc. Myropolia: quâ etiam voce L. illam 1. C. de Excuſat. art. quæ profectò multâ egere ſpongiâ videtur, reponere non ambigo: *Signarii, fabri, myrobrecharii* &c: quum prius legeretur: *fabricarii, brachiarii*; & hæc dictio nimis pueriliter â graviſſimo ICto Accurſio exponeretur: *â longis brachiis Teutonicorum vel torcularium*. Similis luxus Judaicarum mulierum circa calceos fuit. Vid. Jeſ. 3. v. 16, 18. quos R. Abarbanel altos fuiſſe dicit. R. Jitzchack ait eas indidiſſe quoque balſamum & myrrham: Et hos Judaicarum calceos myrrhatos è corio molli, tenero ac elegante, in uſum virginum matronarumque delicatarum paratos, cenſet Oſiander. Vid. Ezech. 16, 10; Cant. 7, 1, & ad eos interpretes. Certè ſandalia Judith, (c. 16, 11.) rapuiſſe dicuntur oculos Holofernis. Pro pretioſis iſtiuſmodi calceis

vendidère pauperem. Vid. Philologum adamuſſim Geierum de L. E. c. 15. §. 1. Eò verò laſcivia excrevit, ut & aurei conficerentur calcei, & aureis clavis confixi(*clavati* dicti)& gemmei. Vid. Clem. Alex. pædag. 2. 9. Calceorum Junonis aureorum mentionem facit Giraldus ſynt. 3. Et tales quidem margaritas indebant, quæ ſplendidum atque gratum ſonum conliſu ederent, *Crotalia* dictas, de quibus Plinius loquitur: *Quin & pedibus, nec crepidarum tantum obſtragulis, ſed totis ſocculis addunt: Neq; enim geſtare jam margaritas, niſi calcent, ac per uniones etiam ambulent, ſatis eſt.* H. N. 9, 35. In genere de calceis vid. Turnebum 28, 11. Lipſium elect. 1. 13. Roſinum, 5, 36. & ad eum Demſterum, Pancirollum 1, 44, & ad eum Salmuth. Bened. Balduinum in calceo antiquo.

In ſcortis illis enervatis & quavis fœminâ effœminatioribus Deæ Syriæ Sacerdotibus calceos *luteos* deprehendimus. Audiamus denuo Apulejum: *Prodeunt mitellis, & crocotis, & carbaſinis, & bombycinis linteis; quidam tunicas albas in modum lanciolarum, quoquò verſum fluente purpurâ depictâ, cingulo ſubligati, pedes luteis induti calceis.* l. 8. Metam. Beroaldus h. l. cauſam adſignat, quoniam lutei coloris honos antiquiſſimus in nubtialibus flammeis, totus fœminis conceſſus ſit: & paulò ante *Crocotas* i. e. tunicas infectas croceo colore, dicit eſſe veſti-

menta

menta delicata, & fœminea; unde Nævius optimo epitheto *mollicinam crocotam* nuncupârit. At verò cur luteus color fœminarum, inprimis malacarum, imò proſtibulorum proprius? Ne ſc: maculæ illæ, quæ inter libidinandum veſtibus quandoque adlinerentur, alium colorem turparent: *Luteus quippe color, eſt rufus dilucidior*, ut inquit Agellius 2.26. Hujus coloris non difficulter arbitramur fuiſſe centonem, ſuper quem in fornicibus rancidæ Recellicluniæ & Scranctiæ ſubagitarentur, de quo Calderinus ad illa Juvenalis ſat. 6.

Intravit calidum veteri Centone lupanar,
Et cellam vacuam atq́ ſuam: tunc nuda papillis
Conſtitit auratis, titulum mentia Lyciſcæ;
Oſtenditq́ tuum generoſe Britannice ventrem:
Excepit blanda intranteis, atq́ æra popoſcit &c:

Neque enim rem tetigit ſagaciſſimus Terentii ſcholiaſta, quando in Comœdiis veterum ideò luteis meretrices veſtibus atq; amiculis in theatrum introductas cenſet, ut earum avaritia deſignaretur. præf. in Ter. Sed ne Sutor ulrra crepidam!

Cap. X.

Sacerdotum vittæ. Infulæ: Infulati, verbenati. Flaminis Dialis apex: Ejus forma. Choulı conjectura leviſſima proſcinditur. Tiara, Galerus. Strophion, Strophus. Inarculum. *Aliquot aliæ mitræ Sacerdotales.* Offendices. *Ebræorum ſacerdotales pilei: Eorund. Lamina. Sacerdd. coronati cur?* ϛεφηφόροι. *Variæ variorum Sacerdd. coronæ. Laurus Apollini ſacra. Mitræ coronis religatæ: aut torulo. Sacerdd. quidam uncti: & pigmentis colorati. Glaſtum: Luteum. Sacerdd. quidam comati. Arbor Capillata vel Capillaris. Rutilus Germanorum crinis: Ejus forma. Germanorum barbæ Sacerdd. quidam tonſi. Mulieres quomodo crinium abſciſſionem declinaverint? Sacerdd. cur* Calvi *dicti? Sacerdd. Chriſtianorum primorum tonſi. Triplex tonſura.* κȣρὰ ἐκτόρειος. *Tonſura Theſeia. Arabum tondendi modus. Sacerdd. gentiles barbam radebant: Secus omnes viri Ebræi. Barbæ quinq; partes. Raden-*

Radentium pœna. טומטום *quinam? Hermaphroditorum Synonyma. Quid de eis Romanorum jus? Quid Ebræorum? Codicis* טומטום *Auctor. Ebræis extremitatem capilli auferre licebat: ſed forfice tantum.* σκάφιον: κῆτος. *Sacerdd. raſura ab Ægyptiis orta: Cur hi radantur. Raſura in luctu initium: Ebræis prohibita. Lugentes tonſi. Triplex modus conſecrandi mortuis capillos. Mulieres lugẽtes ſolvebant crinem. Tibulli locus aliter atq; aliter explicatur. Capilli in fœminis ornamentum. Fœminæ Lucinæ ſacrificantes ſolutis crinibus. Mortui tonſi. Explicatio quædam in Euripide reſpuitur. Veterum de agonizantibus opinio. Periclitantes tonſi. Raſuræ contemtus. Fœminæ capilli ſtudioſæ. Matronarum comæ nigræ: Scortillorum rutilæ. Varia capillorum ornamenta recenſita. Ornatrices. Raſura cur turpis? Victi & ſervi raſi. Servi libertate donati raſi cur? Adulteri raſi: Raſuræ genus pœnæ: & contumeliæ. Puniendi raſi.* Bale. Calvus *convitii nomen: Locus 2. Reg. 2. explicatur. PersI locus ſolidè enucleatur. Scho-*

liaſtarum PerſI vana conjectura. Phraſium quarundam Germanicarum ratio. Venus calva: Armata: Cluacina, Equeſtris, Maſcula.

A Calce progredimur ad caput τελεςῶν, quod vix in eis nudatum planè aut apertum conſpiciemus. Vel enim mitrâ operiebantur, quales Aaroni & Sacerdotibus Judaicis imponuntur Ex. 28. 39. Lev. 8. Prudentius: *Vittatus olim Pontifex*, hym. 2. περὶ ςεφ. Lucanus de Veſtalibus: *Veſtalemq; chorum ducit vittata Sacerdos*. l. 1. Pharſ. Vid. Lipſ. c. 12. de Veſt. Ovid. Triſt. 4. 4.

Et jam conſtiterat ſtrictâ mucrone Sacerdos,
Cinxerat & Grajas barbara vitta comas.

Seneca: *Sed cur ſacratas diripis capiti infulas?* Agam. 3, 2. *Infulæ*, teſte Varrone & Feſto, ςέμματα, velamenta erant lanea, quibus Sacerdotes & hoſtiæ templaque velabantur. gloſſ. Iſidori: *Infula Sacerdotalis vitta*. Hinc Sacrificantes ap. Tranquillum *infulati* & *verbenati* dicuntur. in Calig. c. 28. De albo Flaminis Dialis galero Varro ap. Agellium. 10. 15. Dicebatur ille *Apex*. Arnob. *Diales cum apicibus Flamines*. l. 5. adverſ. gent. Servius: *Propriè dicitur apex in ſummo Flaminis pileo virga lanata*; i. e. *cujus extremitati modica lana*

ta lana eſt, quod primum conſtat ap. Albam Aſcanium conſtituiſſe; modò pro ſummitate pilei intelligimus. ad l. 2. Aen. Et alibi: *Flamines in capite habebant pileum, in quo erat virga brevis, deſuper habens lanæ aliquid, quod cùm per æſtus ferre non poſſent, filo tantùm capita religare cœperunt; nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat, unde à filo, quo utebantur, flamines dicti ſunt quaſi filamines. Verùm feſtis diebus filo depoſito pilea neceſſe erat accipere, quæ ſecundum alios ad oſtendendam ſacerdotii eminentiā ſunt reperta: ſicut columnæ mortuis nobilibus ſuperponuntur, ad oſtendendum eorum culmen: Alii dicunt non propter eminentiam dignitatis hoc factum; ſed quia cùm ſacrificarent apud Laurolavinium, & eis exta frequenter aves de vicinis venientes lucis abriperent, eminentiâ virgarum eas terrere voluerunt; Exinde etiam conſuetudo permanſit, ut ap. Laurolavinium ingentes haberentur virgæ, non breves, ut in urbe.* ad l. 8. Aen. Non igitur intellexit Choulius, qualisnam ea eſſet vitta in numo argenteo AntonI p. 250, in numo argent. Auguſt. p. 260. & in fragm. lapidis Romani p. 259: Hanc Flaminis Dialis, illam Saliorum; iſtam ex ſuo ingenio (ut aliquando ſolet) comminiſcitur quidem, ſed tanquam certum tradit eſſe Augurum. Enimverò, præterquam quod nunquam viderim in numis aut fragmentis, neque ille, cœteroquin curioſiſſimus harunce rerum indagator, adducat Augurem ita vitta-

tum; verè quidem hanc ait eſſe Flaminis Dialis, quam etiam habet Vir Cl. Rubenius in Electi., & nos Lectori depinximus cap. præced. in tabellâ litt. B, ubi obſervari poteſt apex demiſſior, laurea, ac fulmen: At reliquæ illæ duæ iisdem competebant Flaminibus, cùm extra urbem facerent, quod apex protenſior indicat; qualem habes tab. cit. litt. A. Ibidem etiam litt. C, ex antiquitate proponimus Pontificis Romani vittam. De Cybeles Sacerdotibus Juvenalis: *Phrygiâ veſtitur bucca tiarâ. Genus eſt veſtimenti,* inquit S. Eccleſiæ Doctor Hieronymus, *rotundum pileolum, quale pictum in Ulyſſeo conſpicimus, quaſi ſphæra media ſit diviſa, & pars una ponatur in capite; hoc Græci & noſtri* Tiaram, *nonnulli* Galerum *vocant: Non habet acumen in ſummo, nec totum usq; ad comas caput tegit, ſed tertiam partem à fronte inopertam relinquit, atq; ita in occipitio vittâ conſtrictum eſt, ut non facile labatur ex capite. Eſt autem byſſinum, & ſic fabrè operatum linteolo, ut nulla acus veſtigia forinſecus pateant,* in epiſtolâ ad Fabiol. de veſte Sacerd. *Strophion* vel *Strophus* ab Attejo Philologo exiſtimatur eſſe & vocari ſacerdotale capitis inſigne. Regina ſacrorum, ſi ſacra faceret, ex malo punico infulæ loco gerebat virgam, quam *Inarculum* vocabant. Vid. Feſtum. Refer huc & alia θυοσκόων tegumenta; *Capital, Caliptram, Arculum, Mitras;*

quæ

quæ exhibet Stuckius f, 69. Ex vittis ſive infulis iſtis amenta dependebant, quòd in ligaturâ ſe mutuò offenderent *Offendices* dicta. Varro. Videſis tab. cit. litt. A, & C. Ebræorum pilei dicuntur מצנפת Levit. 16. 4. & מבעות, Exod. 28, 40. ad quam vocem Rabbi Kimchi: הם הכובעים אשר משימים על הראש לתפארת Vid Boxhornium ad probl. 11. Plut. Gerebant & eorum ſacerdotes laminam, quæ erat corona aurea. Vid. Robert. Sheringham ad Joma c. 7, §. 5.

Vel coronâ ornabantur, ex eâ ratione, quia ſanctimoniam rei coronis indicabant; unde & homines quoque ſacrificantes, & dii, & victimæ, & aræ, & januæ, & Imperatores, & miniſtri ſacrorum, & domus coronabantur. Vid. Paſchalium de coronis. Hinc tanta tàmque ſingularis στεφηφόρων dignitas: quod ex Salmaſio docet piperati pectoris Criticus Joh. Fred. Gronovius: *Chlamydati in Graciâ militantes, qui ſupra vulgum & â vulgo diſcreti. At ſupra milites ipſos cujuscunq; tandem dignitatis & ordinis in militiâ, coronati ſeu* στεφηφόροι *vel* στεφανοφόροι ἱερεῖς. *Hac ampliſſima in Oriente dignitas. Singulæ fere civitates Aſiæ Graciæq; habebant tunc temporis hujusmodi* στεφηφόρους. not. ad Sen. de beat. Vit. c. 2. Oſtentat lauream ſuam Delphicus: Virg. 3. Aen.

Phœbi

—— —— —— *Phœbiq́ Sacerdos*
Vittâ & ſacrâ redimitus tempora lauro.

cùm illa Apollini fuerit ſacra. Fulgentius l. 1. Albricus de deorum imagg. c. 4. Palæphatus de fabb. c. de Ladon Meurſius c. de lauro. Itemque Flamines. Prudentius in apoth.

Flamen & ipſe ſuas miratur vertice laurus
Cedere.

Spiceam fratres arvales, Plin. H. N. 18. 2. Agell. 6. 7. Ant. Thyleſius lib. de Coronis. Pineam Galli; quod Atys ſe ſub pinu caſtrâſſet. Vid. Arnob. l. 5. Mimallones hederaceam. Tacit. l. 5. hiſt. Taxeam ſacrorum infernalium antiſtes Seneca Oed. 3. 1.

Squalente cultu moeſtus ingreditur ſenex,
Mortifera canam taxus adſtringit comam.

Imò & quidam aureas. Stuck. f. 79. Fortiſſimus acerrimi fatuitatis idololatricæ propugnatoris antagoniſta Prudentius;

Mirè infulatus ſecta vittâ tempora
Nectens, coronâ tum repexus aureâ.

Atque ex his ſæpiſſimè eos etiam ſertis infulas mitrasque conligâſſe clarè perſpicere eſt. Nec obſcurè inſuper Plinius: *Arvorum ſacerdotes Romulus inprimis inſtituit, ſeq́ duodecimum fratrem adpellavit inter illos, ab Accâ Laurentiâ nutrice ſuâ: Spicea corona, quâ vitta alba conligaretur, in Sacerdotio eis pro religioſiſſimo inſigni data.* l.c. Lucanus: *Candida Phocaicâ complectitur infula lauro* l. 1. pharſ. Virg. 7. Aen. *Induit*

Induit albas
Cum vittâ crines, tum ramum innectit olivæ:
Fit Chalybe Junonis anus, templiq; Sacerdos.

Quod ſi frondes deeſſent, torulum aut ſpiram circumduxiſſe planè arbitror; & Ammianus Marcellinus producit nobis *linteis* quendam *indumentis amictum, torulo capite circumflexo.* 29, 7.

De Gallis aromatibus delibutis, aliiſque Sacerdotibus unguento perunctis poſſunt evolvi Virgil. l. 4. Aen. Stuck. f. 55. Sed aromatum atque unguentorum loco ſacerdotes Matris deûm ſtercus inlinebant oculis & faciei. Apulejus eos nobis ita ſiſtit: *Die ſequenti variis coloribus induſiati, & deformiter quiq; formati, faciem cœnoſo pigmento deliti, & oculis obunctis, graphicè prodeunt &c.* ad l. 8. Metam. Quamvis interpretum quidam mitius explicent. Britannorum conjuges (quæ in ſacris nudæ incedebant) *Glaſto,* plantagine, quæ atrum colorem rebus imprimebat, toto corpore inficiebantur, Aethiopes imitantes, ut ait Plinius: veluti *Luteo* herbâ ita adpellatâ, mariti earum in bellum abituri cœruleum ſibi colorem inducebant, ut horribiliores eſſent in pugnâ adſpectu; quod ex Cæſare (quem locum ejus primus egregiè reſtituit) P. Victorius probat V. L. 19, 3.

Comam non ap. quasvis gentes Sacerdotibus alere licebat: Aaroni quidem calvitium capitis & barbæ à Deo inhibetur. Lev. 21. R. Maimon.

Maimon l. עכו״ם c. 11. & 12. Herodotus Deorum ſacerdotes alibi comatos, in Aegypto deraſos ſcribit. Marcellinus Diodorum quendam Eccleſiæ præfectum fune exanimatum refert, quod cirros puerorum licentius detonderet, dum id quoque ad cultum Deorum pertinere putabat. 22. 28. στφανοφόροις Græcorum promiſſam ferre comam proprium erat. Alex. ab Alex. 2. 8. & 6. 12. Veſtales ſemel in ingreſſu tonſæ, qui capillus ad Capillatam vel Capillarem arborem ſuſpenſus; poſtea longo & ſparſo capillitio incedebant. Vid. Lipſ. de Veſt. c. 12. Sacerdotes Germanorum, veluti Germani in genere, rutilam geſtabant cæſariem; non modò nativam, ſed & factitiam, comasque à fronte ad verticem, atque inde ad cervicem revocabant: Genas tonſurâ levigabant: barbas verò abradebant, vel modicè alebant. Myſtaces i. e. ſuperioris labri pilos demittebant, ut ora ipſorum obtegerentur. Confer Diod. Sic. l. 5. Bibl. Sueton. in Calig. Auſon. Idyll. 7. Ammianum Marc. l. 15. Clem. Alex. pædag. 3. 3. Juven. ſat. 13. Eliam Schedium ſyn. 2. c. 4. de D. G. & Criticum multis præconiis ſpectabilem *Joh. Strauchium* in Tac. de M. G. diſſ. 1. c. 6.

Tonſuræ autem lepidiſſimus fabularum Mileſiarum Conſertor meminit: *Hi capillum deraſi funditus magnæ religionis terrena ſidera.* l. 11. A. A. Idem Juvenem quendam *lintei amiculo intectum*,

intectum, & adusq; deraſo capite producit in medium. l. 2. Metam. In Adonidis ſacris Aegyptiorum inſtar radebantur: Mulieres verò formæ ſtudioſæ tale abnuentes, uno die peregrinis ſe proſtituebant, & quod inde meruiſſent, Veneri obferebant. Vid. Lucianum de Deâ Syriâ. Exinde Sacerdotes à Poëtis *calvos* proclamari teſtatur ſalvificæ fidei & amœnæ eloquentiæ flos lacteus Lactantius. Neque fallit; ita enim Martialis: *Linigeri fugiunt, calvi, ſiſtrataq; turba.* Juven. ſat. 6: *Cum grege linigero circundatus & grege calvo.* Neque poſtea Chriſtiana Eccleſia ab hoc ritu abhorruit. Paulus quippe S. Apoſtolus in Cenchris comam detondet: & ap. Paulum Diaconum nobiliſſimi tonſi ſacerdotio funguntur & populo communionem in feſtivitate nativitatis Chriſti porrigunt. l. 23. c. 8.

Fuêre autem varia raſuræ genera. Aliud erat, quo criſtas tondendo efficiebant, in medio tantùm capillis relictis: de quo Herodotus l. 4. Aliud, quod vocabatur *Hectorea tonſura*, *κουρὰ ἑκτόρειος*, ubi circa frontem præcidebatur coma; per cervicem verò poſteriorem diffluebat. Jul. Pollux. Aliud *Theſeia* nominabatur, ubi ſolum tondebatur ſynciput. Plut. in vit. Theſ. Unum atq; alterum attingit R. Moſes Ben-Maimon: לא יגדל ציצת ראשו כמו ציצית ראשם ולא יגלח מן הצדדים

תצרים וינוח השער באמצע כמו שהן עושין וזהו הנקרא בלורית ולא יגלח השער מכנגד פניו מאזן לאזן ויניח הפרע מלאחריו בדרך שעושין הן ׃

i. e. *Non gentium inſtar capillis erit promiſſu; non utrimq; tondebitur, relictu in medio capillu; nec à fronte præcidet capillos ab unâ aurium ad alteram, relictâ occipitis comâ; quandoquidem is mos gentilibus.* lib. עכו״ם c. 11. §. 2. Vid. Dionyſ. Voſſium in not. ad h. l. Arabes in orbem tondebant comam. Herodotus: *κείρονται δὲ ὑποτρόχαλα περιξυροῦντες τοὺς κροτάφους.* in Thaliâ c. 8. Pertinet huc etiam barbæ raſura Sacerdotibus Ethnicis valde uſitata. Vid. Herod. in Eut. c. 36. R. Maimonides: דרך כומרי עובדי כום היו להשחית זקנם i. e. *Sacerdotes Idololatrici ſolebant barbam radere.* l. c. c. 12. §. 5. Quod iterum Ebræis viris (excipiuntur enim mulieres) tàm Sacerdotibus, quàm cœteris lege ſeverâ prohibitum erat. Dividebant autem illi barbam in quinque extremitates: {Maxillæ ſuperioris & inferioris à dextro latere, totidem à ſiniſtro; ac præterea cuſpidem barbæ. Ob earum aliquam reciſam Viri vapulabant: Quod ſi quis omnes ſimul raſiſſet, quinquies vapulabat. Vid. R. cit. l. c. Alia tamen ratio erat אנדרוגינס & טומטום obſtructorum & Androgyno-

drogynorum, טומטום dicebatur שמרותו סתומה ולא נראה בו זכרות ולא נקבות i. e. *cujus membrum genitale eſt obturatum, ita ut non adpareat, utrum maſculus ſit, an fœmina.* David de Pomis. Vocabulum אנדרוגינס eſt planè Græcum ἀνδρογύνης ſive ἀνδρόγυνος, qui aliàs dicitur γύνανδρος, ἑρμαφρόδιτος, ἀρρενόθηλυς &c: Plinius *Utriusq; naturæ & utriusq; ſexus* vocat, Livius *Semimarem*. Ap. Romanos ejus ſexus cenſebatur, qui prævalebat. l. 10. ff. de Statu hom. l. 15. §. 1. ff. de teſtibus. At Ebræorum jura in hæreditatibus adeundis ſemper deteriori ſexui & filiabus accenſent. Vid. Miſnah tit. Baba Bathra c. 9. Seldenum lib. ad Ll. Ebræorum de ſucceſſionibus c. 9. Dionyſ. Voſſium ad c. 1. Maim. Cùm igitur Tomtom & Androgynus neq. ad Sacerdotium admiſſus fuerit; in cœteris, puta ratione capillitii, barbæ, veſtitu & ſimilibus, ſubinde mulierum privilegiis frui poterant. Dilucidè laudatus Rabbi: טומטום ואנדרוגינס הרי הן ספק נותנין עליהן חומרי האיש וחומרי האשה בכל מקום והייבן בכל ואם עברו אינם לוקין i. e. *De obſtructis & Androginis dubitatur: Ubiq; tamen eis imponuntur onera virorum ac mulierum. Cæterùm, ſi nigligant, non vapulant.* l. עכום c. 12. §. 3. Extitit olim Codex de טומטום i. e. obſtructis

obſtructis, cujus meminit Maimon in Morè Nebochim p. 3. 38. & 41. Auctorem ejus ipſum R. Moſen deprehendimus, qui primus eum Arabicè conſcribſit, quem in Ebræum ſermonem retulit R. Samuel Aben Tybbon. Extremitatem autem capilli ap. Ebræos quandoque auferre licebat, & quidem forſice, quod nos docent verba Maimonidis: לא נאסר אלא השחתה בתער: i. e. *Licet extremitatem auferre forſice, at ſcalpro non licet* c. 12. §. 4. lib. עכו״ם Erat & ap. gentes alia tonſio per pectinem; alia usque ad vivam cutem: Hæc σκάφιον; illa κῆτος vocata. Vid. Turneb. adverſ. 14, 7.

Ritum illum tondendi Sacerdotes cœteræ gentes ab Aegyptiis, præcipuis ſacrarum ceremoniarum inventoribus, videntur hauſiſſe, de quibus Herodotus, quòd non ſolùm comas, verùm & corpus alternis diebus radere ſoliti ſint, ne inter Deorum cultum quicquam pediculorum aut alterius excrementitiæ ſordis illos pollueret. Vnde Choulius: *Oultre toutes ces choſes les prebſtes auoyent la teſte raſe, à la maniere des Aegyptiens.* pag. 299. Lampridius de Commodo: *Sacra Iſidis coluit, ut & caput raderet, & Anubim portaret.* c. 9. Raſurâ autem capitis Plinius Aegyptiacos ſacerdotes Apidis ſubmerſi mortem mœrere tradit. H. N. 8. 46. Cui adſti-

pulatus

pulatur Maternus Firmicus: *Radunt capita; ut miſerandum caſum regis ſui turpitudine capitis dehoneſtati defleant.* lib. de err. prof. relig. Qui quidem mos tondendi in luctu comam ab Ebræis forte ad Aegyptios, & ſic in cœteras pervaſit gentes. Hiob ſurgit & ſcindit veſtimenta, tonſo capite conruens in terram. 1. 20. Jeremiæ Deus mandat, tondat capillum ſuum, & projiciat, & ſumat in directum planctum. 7. 29. Vid. Jeſ. 3. 17. cap. 15. 2. Jerem. 47. 5. & 48, 37. Ezech. 27. 31. Amos 8. 10. Mich. 1. 16. CL. Geier. de L. E. c. 8, §. 6. & ſeqq. Quamvis eund. Deus Sanctiſſimus interdixerit Deut. 14. 1. Et R. Maimon diſertis verbis prohibeat, pœnamque iis, conſtituat, qui ſe mortui ergo calvum reddunt. lib. עכום c. 12. §. 14. Hinc hodie Judæi lugentes intra 30. dies nec lavantur, nec tondentur. Vid. Schindl. Lex. voc. פרע, Buxtorfium in ſynag. Jud.

Sed ap. Gentes in adflictione, luctu & mortuorum ſacrificiis comæ detonſæ. Ita Pſyche miſella ad Parentes ſuos ap. Apulejum: *Quid lachrymis inefficacibus ora mihi veneranda fœdatis; quid laceratis in veſtris oculis mea lumina; quid canitiem ſcinditis?* l. 4. Metam. Homer. odyſſ. 4.

Τοῦτο, νυ καὶ γέρας οἶον ὀϊ ζυροῖσι βροτοῖσι
Κείρεσθαί τε κόμην, βαλέειν τ' ἀπὸ δάκρυ
παρειῶν.

Ovidius: *Deplanxêre domum ſciſſis cum veſte capillis.* l. 4. Metam. Idem: *Parce tamen lacerare genas, nec ſcinde capillos.* 3. triſt. el. 3. Vel usque ad cutem: Alcæus:

πᾶσα σοι οἰχομένῳ πυλάδῃ κωκύεται ἑλλας
ἄπλεκτον χαίταν ἐν χροῒ κειραμένη.

Vid. Bonfrerium ad Deut. 21, 12, Junium de comâ c. 2. & 5. & cent. 4. adag. 80. Druſium obſerv. l. 12, c. 1. Menochium de R. E. c. 6. l. 8 quæſt. 8. Ravanellum voc. Capillus. Kirchmannum de F. R. l. 2, c. 14. & ſeq. Alex. ab Alex cum notis Tiraquelli 3, 7: 6, 19. Hotomannum de barbâ. Demſterum in Roſin. 10, 29, Geierum de L. E. c. 8 §. 1. Qui capilli mortuis plerumque conſecrati, aut eorum pectoribus imponebantur. Statius, l. 6. Theb.

Tergoq́; & pectore fuſam
Cæſariem ferro minuit, ſectiq́; jacentis
Obnubit tenera ora comis.

Aut ſepulcro. Eurip. in Iphig. Taur.

Τύμβον δ' χεῦσον κ̀ ἀπίδες μνημεῖα μοι,
κ̀ δάκρυ, ἀδελφὴ, κ̀ κόμας δότω τάφῳ.

Aut in rogum conjiciebantur. Ovid. l. 3. faſt.

Pellitur Anna domo, lacrymansq́; ſororia linquit
Mœnia, germanæ juſta dat ante ſuæ:
Mixta bibunt molles lacrymis unguenta favillæ &
vertice libatas accipiuntq́; comas.

Mulierculæ verò quædam exequiis aderant

Soluti

Solutis crinibus. Ap. Virgilium in funereis ſacris conſpicitur *Crines effuſa ſacerdos* l. 4. Aen. Ovid. l. 3. de art. am.

Funere ſæpe viri vir quæritur: ire ſolutis
Crinibus, & fletus non tenuiſſe decet.

Tibullus, 3. 2.

Ante meum veniat longos incomta capillos,
Et fleat ante meum mæſta Neæra rogum.

Idem 1. 1.

Tu manes ne læde meos, ſed parce ſolutis
Crinibus.

Niſi forte h. l. mavis ad morem veterum reſpici, quo ſolutus in fœminis atq; virginibus crinis adeò deprædicabatur. Vid. Apul. l. 2. Metam. Aliàs etiam fœmellas Lucinæ ob partum facturas Crines ſolviſſe ex Ovid l 3. faſt. conſtat: *Si qua tamen gravida eſt, reſoluta crine precetur.* verſ. 257. Vid. de ſolutione crinium Kimchi ad Jeſ. 47, 2. Kirchmannus de F. R. 1. 12. Crinis porrò mortuo, ut primùm animam exhalâſſet, detonſus. Scholiaſta Euripidis: ὡς ἔθους ὄντος τὸν θάνατον τοῦ μέλλοντος ἀποθνήσκειν τὴν κόμην τεμνεῖν. Quò etiam pertinent illa Euripidis: χαίτα τ' οὔτις ἐπὶ προθύροις τομαῖος, ἃ δὴ νεκύων πένθεσι πιτνεῖ. In Alceſtide verſ. 98. Quidam id velle Poëtam hic adſerunt, defuncti capillum foribus fuiſſe adpenſum. Sed fucoſa hæc excogitata. Erat & priſca opinio, morti

 pro-

proximos â Proſerpinâ primùm tonderi, & his quaſi primitiis Orco initiari, id quod cùm multis exemplis oſtendit Canterus, tum verò exinde egregiè Horatl locum illum explicat: *Nullum ſæva caput Proſerpina fugit.* l. 1. od. 28. Rationem eand. fuiſſe arbitratur, quam illius, quando victimarum ſetæ capitis abſcindebantur. N. L. 4. 20. Adde Muretum V. L. 4. 16. Schedium de D. G. 2. 50. Aliàs in periculis quoque comam tonſam teſtatur Nic. Rigaltius not. ad Artemidori onirocr. De tonſurâ in genere evolvi poſſunt Bellarminus t. 2. de monach. c. 40, t. 2. Sutlivius de monach. c. 30. Schultingus theſ. antiq. eccl. t. 1. c. 82, 108, 259, 260, 269. Sixtus Senenſis l. 5. Bibl. ann. 244. Fernandus didaſc. mult. Petitus V. L. l. 1, c. 2. & 3. & Vir longè Clariſſ. Hottingerus l. 1. hiſt. eccl.

Indecorum poſtea planè, ne dicam infame fuit, eſſe tonſum. Ideò tâm curioſæ erant gentes in adornandis capillis; præſertim fœminæ, quibus nigras competere volebant comas, cùm impudicæ, ut eò magis amatoribus ſuis placerent, cinere capillum ungerent, ut rutilus fieret vel flaveſceret, de quo plurima coacervavit Schedius de D. G. 2. 4. Vid. Judith. 10, 3: 16, 10: 1. Timoth. 2, 9. 1. Petr. 3, 3. Huc pertinent *Tretia* & *Cicadæ* aureæ crinibus innexæ; congeſtus incomum, in viris κρωβύλος

καὶ

καὶ κορδύλη, in mulieribus κόρυμβος dictus, in pueris σκορπίος, Romanis fœminis *Tutulus*: Crines *calamiſtrati*, comæ πρόσθετοι Perſarum &c: Vid. de his & variis formis capillorum, Clem. Alexandrinum pædag. 3, 2, Tertull de veland virgg. c. 6. & 7. cum notis Joh. Ludov. de La Cerda, Alex. ab Alex. 5, 18: cum notis Patritii clariſſ. Tiraquelli, Demſterum ad Roſinum 5, 37. Salmuth ad Pancirollum 1, 44. Cœl. Rhod. L. A. 5, 18. Cunæum de R. E. 2, 18, Briſſonium de R. P. l. 2. pag. 255. Coccejum ad tit. Sanh. & Mac. p. 117, 124. Sam. Bocharti Canaan f. 379. Heinsl Ariſtar. c. 4, Salmaſium de comâ, Pierium Valer. in hierogl. f. 230. Geierum de L. E. c. 8. Neque adeò ignotæ ſunt *Ornatrices* veterum, quæ matronas comebant, quarum meminêre l. item legat. ff. de legat. & fideic. l. Legatis ſervis. §. Ornatricibus ff. eod. & Inſcribtio vetus Romæ, ſexto fermè ab urbe miliari: LIVIAE. NEPEVRICIAE ORNATRIX. Alia in ædibus Marii Delphini: DOMITIAE. DOMITIANI. ORNATRICI. In Muſæo Carp. O'SSA. JVLIAE. ↓ L I V I 'A E ↓ AVGr A V R I C L 'A E ORNATRIX. Ibid. APONIAEr SVCCESAEr Ar TVTVLr ORNATR. Ap. Maphæos:

CALPVRNIA
L. ET. Ͻ. L. CALEAE
ORNATRIX

In S. Johanne ante portam Latinam:

CINERIBUS. HAMILLAE
ALPIONIAE. QVINTAE
ORNATRICI
FESTVS Hic viſitur M. SEPTIMI
GALLI Speculum DISPEN
CONTVBERNALI. B. M. FECIT
ET. SIBI

Unde Firmicus ſupra notanter dixit: *Radunt capita, ut miſerandum caſum regis ſui turpitudine capitis dehoneſtari defleant*. l. c. Ovidius l. 3. de art. am.

Turpe pecus mutilum, turpis ſine gramine campus,
Et ſine fronde frutex, & ſine crine caput.

Cauſas ſi perſequimur; â victoribus victos, ſervos â dominis raſos fuiſſe accipimus. Vid. Deut. 32. 42. Salsè ille ap. Ariſtophanem: *Servus cùm ſis, comam nutris?* Ipſique libertate donati denuò radebantur in ſignum præcedentis ſervitutis, & prioris tetræ conditionis argumentum, ut loquitur Pomp. Lætus. Ap. Apulejum *homines frontes litterati & capillum ſemiraſi* conjunguntur. l. 9. A. A. Quid? quod raſio in pœnæ genus ceſſerit adulterorum. Harmenopulus: *οἱ μοιχοὶ τυπτόμενοι καὶ κουρευόμενοι ῥινακοπείσθωσαν* l. 6. tit. 2. §. 20. & §. 25. *γυνὴ μοιχευθεῖσα τυπτομένη καὶ κουρευομένη*. Tacitus l. de Mor. Germ. *Acciſis crinibus nudatam co-*

tam propinquis expellit domo maritus. Philoſtr. de vit. Apoll. Tyanæi: ἄρχεται τὸ ἐνθεῖτε τῆς ἐς τὸν ἄνδρα ὕβρεως, γενείων τε ἀποκείρας αὐτὸν καὶ χαίτης ἔντε τοῖς κακουργοτάτοις δήσας. l. 7. Ap. Apulejum Venus involat in Pſychen, concubinam Cupidinis filii ſui, *veſtemq; plurifariam diloricat, capilloq; diſciſſo, & capite conquaſſato, graviter adfligit.* l. 6. Metam. Ita Longobardi in damnatos animadvertebant *Forcipe* & *Scopis.* Ex Jure Feudali pro majori æſtimatur injuriâ, ſi quis alteri Crinem & barbam expilaverit, quàm ſi pugno vel manu eum percutiat: Jus Saxonicum furem minorem punit in *Cute* & *Crinibus.* Vid. Salmuth ad Pancirollum t. 1, tit. 44. Mart. Geier. de L. E. c. 8. §. 5. Ap. Germanos reges regumque filii aliquando alendi comam jus ſolis ſibi tribuêre; ita, ut ſi quis vel de ſolio deturbandus, vel regni ſpe excludendus foret, prius tonderetur. Vnde Chlothildis regina duobus ſuis nepotibus caput quàm comam abſcindi maluit, teſte Turonenſi l. 3, c. 18. Aliquando pœnam præceſſit; (id quod adhuc in vilioribus illis, qui capite mulctandi abducuntur, aut qui laqueo obſtringendi longa littera fient, uſuvenit:) Nicolaus Damaſcenus: τὸν δὲ μέγιστα ἀδικήσαντα ὁ βασιλεὺς κελεύει κείρασθαι, ὡς ἐσχάτης οὔσης ἀτιμίας. Harmenopulus: τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος ἐξοριζέσθω.

 l. 6. tit.

l. 6. tit. 6. §. 18. Certè *Bal*, quo Angli calvum indigitant; Belgis adhuc in compoſitis ſonat malus v. g. *Bal-daet* malum factum, *Bal-horich* malè audiens &c:

Satis ex his intelligas quare *Calvus* ap. tot gentes convitii vox fuerit: quâ cùm Tiberius peteretur, lauream, quò obtegeret calvitiem, ferre conſuevit; ut prodit Tranquillus in ejus vitâ. Huc etiam pertinet, quòd puer Ebræus petulanti ſplene cachinno venerando Prophetæ adclamat: *Adſcende Calve, Adſcende Calve!* 2. Reg. 2. in fine. Nec difficulter nebuloſiſſimi Satyrici locus â nobis enodabitur, qui extat ſat. 1.

—— —— —— Nugaris, cum tibi, Calve!
Pinguis aqualiculus propenſo ſesquipede extet.

Ubi ſe ſcholiaſtæ mirum in modum gyrant. Britannicus, Badius, Foquelinus, Valentinus & plerique Calvum Poëtam nobiliſſimum â Naſone inſigniter commendatum deſignari, & ironicè in miſerandum iſtum verſificem transferri autumant. Inter hos circa corticem palpat J. Bond, qui jocoſè Poëtaſtrum â Perſio *calvum* dici ſcribit: Imò potius mordaciter, σκωπτικῶς, & uſitato Romanis convitio: Quod quidem frequentiſſimè quoq; in poëtaſtros ac verſifices deſortum, etiam ex Martiale manifeſtum eſt; qui noſtræ loci illius Perſiani explicationi plurimum momenti adfert l. 1. epigr. 72.

Noſtris

Noſtris verſibus eſſe te poêtam,
Fidentine, putas, cupiśq; credi?
Sic dentata ſibi videtur Aegle,
Emtis oſſibus, Indicoq; cornu:
Sic, quæ nigrior eſt cadente moro,
Ceruſſata ſibi placet Lycoris.
Hac & tu ratione, quâ poêta es,
Calvus cum fueris, eris comatus.

Ab eo etiam penitus eſt noſtrum, quando vappas, fugos & hujuscemodi agaſones Kahlekerl nominamus: Itemque phraſes illæ pervulgatæ Germanorum, ſi alter alterum injuriâ aut acerbioribus probris inſectatur: Das heiſt geſchoren? Er hat ihn tapfer herümgeſchoren. Necnon de homine, qui tetro, ſqualido, aut ridiculo vultu, ac detritiori ſive inſolentiori habitu incedit: Wie ſieht er ſo verſchoren auß? *Calvam* autem Venerem Romani colere cœpêre, cùm obſeſſis in Capitolio, deficientibus in arcubus venis, matronæ pro venis abſciſſas conferrent comas, teſte Lactantio l. 1. Similis fere ratio Veneri impoſuit nomen *Armatæ*, quod novimus ex Pauſaniæ Laconicis: Item *Cluacinæ*, *Equeſtris*, *Maſculæ &c:* Evolve Sched. de D. G. 1, 9.

Cap.

Cap. XI.

PRogreſſus ad Perſonas ſacrificia obferentes. Ritus *vox ſolemnis. Variæ perſonæ ſacrificæ.* Fors fortuna *à Fortunâ differt.* Fortuna dubia. *ἀρκτεύειν. Portunus à pueris cultus, cur? Recenſentur quidam ἀτέλεστοι. Convitium Germ.* Schelm, *unde? Certi quidam in certis ſacris βέβηλοι. Ara Maxima Romæ.* Θεὸς γυναικεία. *Proverb.* Herculis ædem mulier non intrat. *An mulieres per Herculem, viri per Caſtorem non jurarint? Agellius fallacioſus. Friſchlinus contra Pincierum defenditur. Agelli offuciæ infringuntur. Boxhornl. ceſpitatio quædam. Templa hodie Romæ quibus fœminæ excluduntur. Veſtes ſacrificantium linteæ, albæ. Sacrificantes* Candidati. Candidati *qui propriè?* Annus Candidatorum: Annus Miſericordiæ. *Triumfatorum & aliorum quorundam habitus ſacrificalis. Veſtes in ſuperûm ſacris purpureæ; in inferûm albæ. Sacrificantes coronati: Variis frondibus. Varius coronandi*

nandi modus. Sacerdd. & ſacrificantes manu frondes geſtabant. ἱκετηρία. Θαλλοφόροι, *proverb. Fœminæ cur caprificum geſtârint in Capratinæ ſacris? Polluti ante ſacrificia luſtrati. Luſtrationis ſynonyma: tres ſpecies. Luſtratio per aërem. Oſcilla, vannus. Luſtratio per ignem. Locus Virg. à Servio claratus.* Περισκυλακισμός. *Luſtratio cædium. Vis purgativa ignis. Luſtratio per aquam: etiam animatibus communis. Homicidæ luſtratio:* καθάρσια. *In cædiũ luſtratione exſpuebant. Luſtrandi ad ortũ verſi. Luſtrabantur aquâ purâ fluviali. Binarius numerus expiationibus proprius. Variæ aquæ ad luſtrandum. Ramorum arboreorum in luſtrationibus uſus. Adſpergillum. Studium puritatis in gentilibus. Omnes ſacrificantes ante ſacrificia loti: Inprimis manus: Lotio earum ante preces: ante lectionem ſacrorum librorum: ante & poſt cœnam.* Faviſſæ. *Vas* Futile. Præfericulum. *Vaſa ſacrificalia abluta. Differentia inter inferum & ſuperûm ſacra circa lotionem. Sordes ex lotione quònam abjectæ. Ebræorum lotiones variæ earundemq;*

idemq; ritus. Ante ſacrificia à conjugali conſuetudine abſtinebant. Ebræi ante gentilium ſacra ab iis nec emebant, nec vendebant; nec dabant, nec accipiebant; & quare? De abſtinentiâ Ebræorum à variis rebus in ſacrificii die.

EXcreviſſet pagina, ſi Antiſtibus voluiſſem lenocinari. Sed ne major thylaco! Ulterioris jam ſint curæ Sacrifici latius ita dicti, ſeu homines, ob quos Hierophantæ faciebant; & eorũ in ſacris actiones ac *Ritus*, quæ vox ſpecialiter & propriè ad ſacrificandi morem pertinet, teſte Jac. Spiegelio lex. Jur. civ. voc. *Ritus*. Compareant hîc reges & terræ filii, adultiores cum junioribus, potior ſequiorque ſexus. De rege ſacrificulo conſuli poteſt Agellius 10. 15. Infimæ conditionis homines, veluti operarii, ruſtici, ſervi (qui ap. Græcos ſacris exacti) & omnes, qui ſine arte vivebant, Forti fortunæ ſacra faciebant; quæ in eo diſtulit â Fortunâ, quod illa potuerit tantùm prodeſſe, hæc etiam obeſſe; illa templum habuerit in Janiculo trans Tiberim, hæc in Aventino; & *Fortuna Dubia* dicta eſt. Vid. Fabric. Rom. c. 9. Dianæ Brauroniæ vel Munichiæ virgunculæ non minores quinquennibus, nec decennibus majores crocotulâ

cotulâ indutæ ſacra faciebant, quod dixêre δεκτεύειν. Ariſtoph. in Lyſiſtr. In Tenedo Portunum Deum marinum pueri victimis venerabantur, quod ipſe quondam puer periiſſet. Canterus not. ad Lycoph. Alexandram.

Neque verò omnibus ad aras tendere licebat. Ap. Romanos enim hoſtes, vincti, ac duobus viris nubtæ, inde arcebantur; quod produnt Feſtus & Livius l. ult. dec. 1. Necnon illi, qui nondum eſſent expiati, de quibus paulò pòſt agemus. Ap. Græcos inter βεβήλους habebantur ſervus & ſerva, mulier innubta, ære coëemtus: Ap. Scythas, qui in acie nullum interemiſſent hoſtem. Vid. Stuck. f. 81. Ap. Germanos, qui ſcutum in bello amiſiſſet, tanquam inhoneſtus à ſacrificiis propellebatur, teſte Tacito de M. G. manſitque ad hoc usque tempus enorme iſtud convitium, quo hujusmodi nebulonem, & fruges conſumere natum, cum quo vir bonus & honeſti amãs verſari horret, Einen Schelm i. e. Schildenem proclamamus, qualis ſc. olim habitus eſt, qui ſibi ſcutum in conflictu eripi permiſit. Vid. Beſoldum & Gorop. Becanum. Neque etiam, quibus licebat, omnibus ad una eademque ſacra aditus patebat: Siquidem ad Matralia i. e. Matris Matutæ, quæ Græcis Leucothea, ſacra ancillis accedere non licebat. Girald. ſynt. 17. Cauſam ejus refert

Plu-

Plutarch. probl. 16. Herculis Victoris ſacris ingenui tantùm intererant, teſtibus Cornelio Balbo & Servio gramm. ad l. 8. Aen. Ad Aram Maximam in foro boario (in quâ decimæ de facultatibus obferebantur, & ad quam jusjurandum fiebat, pactaque firmabantur) & ſacrificia in eâ exhibita omnis ætas, ſed non omnis ordo aut ſexus admittebatur. Abigebantur enim ſervi & mulieres, proturbabantur canes, nec advolabant muſcæ. Vid. Fabricl Rom. c.9. In Veſtæ templo maribus pernoctare non licuit. Lipſ. c. 3. de Veſt. Cœleſtis Veneris fanum viri ne intrabant quidem. Pauſan. in Achaic. Item templum Dianæ in vico patricio. Plut. qſt. 3. Abſtinebant Viri ſacris Cereris Eleuſiniæ & Bonæ, Deæ vel Veneris Cnidiæ, quæ inde θεὸς γυναικεῖα audiebat. Tibullus: *Sacra Bonæ maribus non adeunda deæ*, 1. 6. Huc Minutius Felix reſpicit: *Quædam fana ſemel anno adire permittunt, quædam in totum nefas videre eſt, quædam viro non licet, nonnulla absq; fœminis ſacra ſunt; Etiam ſervo quibusdam cerimoniis intereſſe piaculare flagitium eſt; Alia ſacra coronat univira, alia multivira &c:* in Octavio. Vid. not. Geverh. Elmenhorſtl, Lactantium 3,20. Cic. de aruſp. reſp. Juvenal. ſat. 2. &6. Propertium l. 4. Fœminas contra, ſacra Martis Silvani & templum Herculis vitare neceſſe erat. Vid. Caton. de R. R. c. 83. Sextum Pompejum voc, *Exeſto*, Agelliũ 11.|6.

Illud

Illud poſtea: *Herculis ædem mulier non intrat*, exivit in commune dicterium de eo, qui indignus aliquid audebat & attrectabat. Vid Hadr. Junium adag. 13. cent. 7. Ex hoc quoque ait A-gellius eſſe id, *quòd mulieres Romanæ in veteribus ſcriptis nunquam per Herculem juràrint, ſicuti nec viri per Caſtorem, & antiquitus per Pollucem.* l. c. quo ipſo quidem cum adſtipulatore ſuo Varrone, viros plurimos, perquàm claros, magnosq́; litteratores, â veritate turpiter deduxit, inter quos Pincierus doctiſſimus qui in Otio Marp. p. 299. Nicodemum Friſchlinum adeò miſerè flagellat, quod ignarus atque imprudens ſine ulló diſcrimine utrique juramenta hæc ſexui attribuat, contra veterum & idoneorum auctorum ſcribta, ut vult Agellius. Itane verò, mi Agelli? at confundit te Fotis Apuleji ſcribtoris ſatis vetuſti & ſagacis; ita enim illa ad Lucium ſuum: *Specta deniq́; quàm parvis, quàmq́; futilibus tanta res procuretur? Hercules, aneti modicum cum lauri foliis immiſſum, rore fontano datur lavacrum.* l. 3. Metam. Confundit illa pannucia Baucis ap. eund. *Fletui adſuſpirans anus, ſic incipit: Bono animo eſto, me hercules! nec vanis ſomniorum figmentis terreare* l. 4. Metam. Pſyches ſoror ap. eund: *Sic eſt, Hercules! ſic ſe gerebat.* l. 5. Si huic denegas fidem, producit Plautus ancillam ſuam Aſtraphium, quam cachinnantem audi: *Ha, ha, he, Hercle, quæſivi, quia introivit eaſ-*

um. in Truc. 2. 1. Ita ap. eund. Paraſitus: *Meta. ſtor dignus eſt.* Aſin. 5. 2. Quid tibi, Agelli, de Plauto videtur? Satisne hic idoneus Scribtor? Eum certè *linguæ atq; elegantiæ in verbis Latinæ principem*, 7. 17. Eum *linguæ Latinæ decus* 19, 8. Eum *verborum Latinorum elegantiſſimum* 1, 7. nominas; Eum plus vicies adlegas. Statuamus ergo cum Anſelmo Epiphyllide Agellium h. l. in noctibus ſuis dormitâſſe. Decepit interim etiam Briſſonium l. 1. form. & l. 8, Jacobum Ebertum in hiſt. juram. p. 74, Joh. Limnæum coroll. 6, diſſ. 1. de Academiis, & alios. Boxhornius, quare Herculis ſacrum fœmina non fuerit ingreſſa, quæſt. 23. aliquot cauſas coacervat; non autem cur fœminis per Herculem jurare non licuerit, prout eſt titulus quæſtionis. Sed revertamur. *Talia ſacella*, ait Fabricius, *à quorum ingreſſu ſexus muliebris arcetur, ne quid paganiſmo decedat, adhuc Romæ ſunt in divo Petro Vaticano, in divo Joanne Laterano, in S. Cruce in Hieruſalem, in divâ Praxedi, in lavacro Conſtantini, & locis fortaſſe pluribus.* in Rom. c. 9:

Habitus ſacrificantium pariter, ut Sacerdotum, erat *linteus* & *Candidus*. Tibullus 1. 3.

Ut mea votivas perſolvens Delia laudes
ante ſacras lino tecta fores ſedeat.

In Galliis adhuc Fulgosl tempore reges depoſitis ornamentis lineis veſtibus ad ſacra pergebant. 1. 1. Ap. Lampridium Alex. Severo hoſtia cruenta

cruenta aufugiens, albam ejus veſtem, cum quâ conſtiterat, cruentavit. c. 60. Ovid. 3. faſt. *Niveo velatus amictu.* Id. 2. faſt. *Spectant & linguis candida turba favent.* Idem 3. amorum el. 13. *More patrum ſanctæ velata veſtibus albis.* Idem 4. faſt.

Alba decent Cererem: feſtis Cerealibus albas
Sumite.

Idem 10. Metam.

Feſta piæ Cereris celebrabant annua matres,
Illa quibus niveâ velatæ corpora veſte.

Idem 3. triſt. el. 13:

Scilicet exſpectas ſolitum tibi moris honorem,
pendeat ex humeris veſtis ut alba meis.

Perſius ſat. 2:

—— —— —— Vota negato
Juppiter hæc illi, quamvis albata rogârit.

Vid. ſummum Caſaubonum comm. in h. l. & exerc. in Baron. 16. ſect. 73. Janum Parrhaſium comm. in l. 1. Claud. Ab hoc veſtitu ſacrificantes *Candidati* dicebantur. Plaut: *Aequius vos erat Candidatas venire hoſtiatasq;.* in Rud. 1. 5. ſumtâ hac denominatione â petituris Magiſtrum, qui absque interiore tunicâ in comitia candidâ operti veſte deſcendebant, ut eo habitu ad ſupplicandum humiliores accederent, ſeu albo colore innocuos ſe oſtenderent; & hi propriè *Candidati* dicti. *Candidatorum* annus, qui & aliàs *annus Miſericordiæ* vocatus, nominabatur â ſa-

lutifero partu M. CCC. XCIX, â ſectâ quadam, quæ ex Galliâ in Italiam linteis indumentis, ut â Deo Miſericordiam peteret, commeavit: Ejus auctor Romæ â Bonifacio IX vivus combuſtus fuit, Vid. Baptiſt. Fulgoſium l. 1. memorabilium c. 1. Cretes nudis pedibus quædam ſacra peragebant; nulli enim eorum, niſi nuda veſtigia ædem Dianæ ingredi licebat. Solin. c. 17. Triumfales viri habitu triumfali, coronati, nudis pedibus, & tonſâ comâ ad rem div. accedebant. Vid. Foquelinum in ſat. 2. PersI. Alexander M. armatus de navi proſiliens hoſtias cecîdit. Juſtinus. 11 5. Mutino Deo mulieres velatæ togis prætextatis ſolebant ſacrificare. Fabr. c. 10. Rom. In ſacris Bacchi quaſdam è corticibus ſibi formas fingebant, ad movendum riſum. Virg. 2. Georg:

Verſibus incomtis ludunt, riſuq; ſoluto,
Oraq; corticibus ſumunt horrenda cavatis,
Et te Bacche vocant per carmina læta. — —

Fæcibus etiam ora adſpergebant. Horat. de Art. Poët.

Quæ canerent agerentq; peruncti fæcibus ora.

Britannorum conjuges nurusq; nudæ in ſacris incedebant Glaſto toto corpore oblitæ, Aethiopum colorem imitantes, ut ſupra diximus. Menander de myſt. ſcribit in Inferorum atras, in ſuperorum Purpureas veſtes eſſe adhibitas. Vid. quid de Purpurâ ſupra â nobis adnotatum.

notatum. De atrato in infernalibus veſtitu Apollonius l. 3. argon.

ἑπτάκι δ' βεμμῷ κερτρόφον, ἐγκαλέσασα
βεμμῷ νυκτιπόλον, χθονίην ἐπέρεισιν ἄνασσαν
λυγαίῃ ἐνὶ νυκτὶ σὺν ὀρφναίοις φαρέεσσιν.

Ovidius in Ibin:

Et nigræ veſtes corpora veſtra tegent:
Tu quoq; quid dubitas ferales ſumere vittas.

Capita ſimiliter cingebant coronis. Suet. in Aug. *Candidati coronatiq; & thura libantes.* Cydonius: θύεσι ἐπινίκια καὶ ςεφανῦνται. Ovidius triſt. 5. 3: *Feſtaq; odoratis innectunt tempora ſertis.* Virg. 1. Georg. *Cereri tortâ redimitus tempora quercu.* l. 3. Georg. *Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ.* Id. 5. Aen: *Ipſe caput tonſæ foliis evinctus olivæ.* Id. l. 8. Aen. *Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris.* Tibullus. 1. 10:

Hunc purâ cum veſte ſequar, myrtoq; caniſtra
vincta geram, myrto vinctus & ipſe caput.

Idem. 2. 1.

Cernite, fulgentes ut eat ſacer agnus ad aras:
vinctaq; poſt oleâ candida turba comas.

Seneca H. F. 3. 3:

Stantes ſacrificus comas
Dilectâ tege populo.

& ſcenâ 4:

Conferte in aras pinguis exundet vapor;
Populea noſtras arbor exornet comas:
Te ramus olea fronde gentili tegat.

Idem Agam. 2, 3:

——— ——— ——— Tibi nexilibus
Turba coronis redimita venit.

Idem H. O. 3. 2.

Cana revinctus populo horrentem comam
Succendit aras.

Verùm coronæ hæ ex aliis ſubinde nectebantur frondibus: v. g. Dionyſiacis myrto; Cerealibus quercu; Sacris Apollineis lauru; Herculis populo; prout nimirum hæc vel illa arbor huic vel illi Deo dicata eſſet, de quâ re Benedictus Curtius Symforianus l. 3. & 5. hortorum. Et ita quidem coronabantur, ut alii tantùm capiti eas imponerent ſuperius, alii ad tempora deprimerent, alii ad collum usque, quæ omnia inluſtravit exemplis Nat. Comes mythol. 1. 10. Et qui eum exſcribſit Schedius de D. G. 2. 29. Myricâ coronabantur, teſte Nicandro, quæ eſt antiquiſſima planta, ut tradit idem in Theriacis, & Metrodorus l. de conſuetud. In ſacris Bacchi florum aut herbarùm vicem angues gerebant, quibus coronabantur. Clemens Alex. *Διόνυσον μαινόλην ὀργιάζουσι βάκχαι ἀνεστεμμέναι τοῖς ὄφεσιν* admon. ad Gent. Euripides: *στεφανωσέν τε δρακόντων στεφάνοις.* Bacch. Contra ap. Indos neminem coronatum ſacrificâſſe ait Girald. ſynt. 17, p. 470. Manibus ramum arboreum geſtabant, quod etiam de Sacerdoti-

cerdotibus intelligendum ſubmoneo. Ita *ἱκετηρία* olea erat lanâ obvoluta, quam ſupplicantes in manibus ferebant. Stuck. f. 85. In Panathenæis ſenes tantùm oleaginas geſtâſſe termites, Philochorus & Xenophon confirmant: unde inutiles homines θαλλοφόρους proverbio dixêre. Hadr. Junius cent. 4. adag. 61. Caſaubonus exerc. in Baronium 16. ſect. 2. Sacerdotes Iſiaci abſinthii marini ramum manibus verſabant. Plinius l. 27. Caprifici virgas gerebant mulieres in Junonis Capratinæ ſacris, quorum initium ab ancillis, quæ ex obſeſſâ Româ ad Fidenates, omnes puellas & matresfamiliâs Romanorum minis poſcentes, dominarum loco exiverunt; hoſtesq; vino ſopitos Romanis per *ſignum è caprifico* datum prodidêre. Auctores ſunt Varro & Feſtus.

Opus inprimis erat piaculo contaminatis ac pollutis ſive hominibus, ſeu victimis, vel locis, ſive etiam vaſibus, ut ad ſacra admitti poſſent, atque θυσίαις idonea rurſum efficerentur, mundatione aliquâ, quæ Græcis ἀπολύμανσις, ἁγιασμὸς, ἁγνισμὸς, τελείωσις, καθοσιασμὸς, καθαρμὸς, ἐξοργιασμὸς; Latinis *purgatio, purificatio, ſanctificatio, luſtratio, expiatio, conſecratio, inauguratio, initiatio* &c: dicta. Vid. Stuck. f. 79. Fiebat illa tribus modis, ut

Servius Honoratus monet, AERE, TÆDA, & AQVA. Ipſe quoque Virgilius 6. Aen:

Aliæ panduntur inanes,
Suſpenſæ ad ventos, aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.

Ad AEREM pertinet vannus illa & oſcilla, in ſacris Liberi ad purgationem animarum ſuſpenſa, de quibus Maro 2. Georg. *Oſcilla ex altâ ſuſpendunt mollia quercu.* Secundò luſtrabantur TÆDÆ ſive ſulfuris levi perfuſione, cui apud Romanos adjiciebantur mænides, ſcillæ vel cæpæ, crines, & ova. Hom. 16. Il.

Τὸ ῥά τότ' ἐκ χηλοῖο λαβὼν ἐκάθηρε θεείῳ
πρῶτον, ἔπειτα δ' ἔνιψ' ὕδατος καλῇσι ῥοῇσι.

Ovidius l. 7. Metam:

Terq; ſenem flammâ, ter aquâ, ter ſulſure luſtrat.

Idem. de art. am.

Et veniat quæ luſtret anus lectumq; locumq;,
præferat & tremulâ ſulfur & ova manu.

Idem 4. faſt:

Cærulei fiant puro de ſulfure fumi;
tactaq; fumanti ſulfure balet ovis;
Ure mares oleas, tædamq; herbasq; Sabinas &c.

Martialis. 7. 54.

Conſumſi ſalsâsq; molas & thuris acervos,
Decrevêre greges, dum cadit agna frequens:
Non porcus, non cortis aves, non ova ſuperſunt &c.

Tibullus 1. 5:

Ipſeq; ter circum luſtravi ſulfure puro.

Græci

Græci ad ſulfur adhibebant *l' asphalte, ou bitume, & de l' eaue de mer, pource que le ſoulfre purifie pour l' acuité de ſon odeur*, ait Choul ex Proclo p. 292. His ita peractis ſal injiciebatur aquæ; mox lauri, vel olivæ, vel arboris Deo, cui operabantur, dicatæ, ramo, in aquam illam demerſo, locus leviter inrigabatur, ut docet Theocritus in parv. Herc. Idque ter more cœterarum luſtrationum fiebat Adi Nat. Com. 1. 14. Stuck. f. 78, 41, 42. Ovidius l. 5. faſt:

Huc venit incinctus tunicâ mercator, & urnâ
purus ſubfuſâ, quam ferat, haurit aquam:
Uda fit hinc laurus: lauro ſpargũtur ab udâ. Omnia

Virg. 6. Aen:

Idem ter ſocios purâ circumtulit undâ,
Spargens rore levi & ramo frondentũ olivæ,
Luſtravitq; viros.

Sed Romani Codicis lectio plus adridet, quæ eſt: *Luſtravitq; domos*. Servius propter Auguſtum Poëtam pro lauro olivam ait poſuiſſe, eod. die, quo Auguſtus, natâ, ne ſc: ea officium lugubre præſtare videretur: fuiſſeque aliàs moris, ut de Lauro fieret. not. in h. l. Vid. Choul. p. 288. & ſeqq. In myſteriorum luſtratione juxta ignem *Mel* requirebatur. Porphyrius: ὅταν μὲν οὖν τοῖς τὰ λεοντικὰ μυουμένοις, εἰς τὰς χεῖρας ἀντὶ ὕδατος μέλι νίψασθαι ἐγχέωσι καθαρὰς ἔχειν τὰς χεῖρας παραγγέλλουσιν, ἀπὸ παντὸς λυπηροῦ,

καὶ βλαπτικοῦ, καὶ μυσαροῦ. Καὶ ὡς μύστη καθαρτικοῦ ὄντος τοῦ πυρὸς οἰκεῖα νίπτρα προσάγουσι, παραιτησάμενοι τὸ ὕδωρ ὡς πολεμοῦν τῷ πυρί. lib. de antro Nymfarum. Erat & alia luſtratio, περισκυλακισμὸς vocata, quâ catulus circa corpus ducebatur. Vid. Caſaub. not. ad Theoph. charact. Ad expiandas cædes arma cremabant Vulcano, eorum fabro; Marti ac Minervæ, Diis bellicis; Luæ, deæ purgatrici. Theocr. Idyll. λ'α:

καθαρῷ δὲ πυρώσατε δῶμα θεείῳ
πρῶτον· ἔπειτα δ' ἅλεσσι μεμιγμένον ὡς νενόμισται
θάλλῳ ἐπιρραίνειν ἐστεμμένον ἀβλαβὲς ὕδωρ.

Habet enim ignis purgandi vim. Vnde Plutarchus inter alias cauſas, quare ſponſa in nubtiis aquam & ignem tangat, hanc quoque profert. διότι τὸ πῦρ καθαίρει καὶ τὸ ὕδωρ ἁγνίζει. Δεῖ δὲ καθαρὰν καὶ ἁγνὴν διαμένειν τὴν γαμηθεῖσαν. probl. I.

Tertius deniqúe luſtrationis modus peragi ſolebat AQVA. Androtioni ap. Plutarch. Cornelius mandavit λούσασθαι πρὸ τῆς θυσίας ἀπὸ τοῦ θύμβρεως. Νενομίσθαι γὰρ οὕτω τοὺς καλλιερεῦντας. quæſt. 4. Cicero: *Aquæ adſperſione labem corpoream tolli, & caſtimoniam corporũ judicabant.* l.2.de LL Id. ibid. *Inceſtum adſperſione aquæ vel*

vel dierum numero tollitur. Ovid. 2. faſt.

Ah nimium faciles, qui triſtia crimina cædis
fluminea tolli poſſe putatis aquâ.

Catullus de Gellio, homine prodigioſiſſimæ libidinis, qui matrem, ſororem, patrui uxorem, patruum, pluresq; cognatas puellas unus contaminavit, carm. 89:

Suſcipit, o Gelli, quantum non ultima Tethys,
Non genitor lymfarum abluit Oceanus

Vid. Aug. l. 21. de Civ. Dei, Pauſan. in Att. & Corinth. Herodotum l. 1. de Adraſt. Perſ. ſat. 2. Hanc luſtrationem etiam quædam animantia, præſertim Elefantos obſervare docet Plinius & Aelianus. Manilius: *Corporaq; ad Lunæ naſcentis cornua luſtrant.* l. 5. Aſtron. Vid. Scalig. notas. At cædis reus manus porcelli mactati ſanguine abluebat, aliique interim porcelli, καθάρσια dicti urebantur; quod tamen vix de eâ cæde intelligendum opinor, quæ in bello pro patriâ committebatur. Aeneas ſanè â nece adhuc αἱμαλέος tantum aquâ purgatur ap. Virgilium:

Sacra manu patriosq; penateis
Me bello è tanto digreſſum, & cæde madentem,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Cæterùm ad cædes expiandas ter exſpuebant. Apollonius: τρὶς δ᾽ ἀπέλαξε φόνῳ, τρὶς δ᾽ ἐξ ἄγος ἔπτυσ᾽ ὀδόντων. l. 4. Argon.

Duo

Duo autem præcipuè ad luſtrationem iſtam exigebantur: Alterum ut ad Orientem fieret Solem, devotis precibus: Confer Nat. Com. l. 14. Alterum, ut *vivum* & *purum* in purgatione adhiberetur flumen. Vid. Briſſon. l. 1. form. Lactantius: *Flagitiis omnibus inquinati veniunt ad precandum, & ſe piè ſacrificâſſe opinantur, ſi cutem laverint, tanquam ad libidines intra pectus incluſas ulli amnes abluant.* 5. c. 3. Virgil. *Donec me flumine vivo Abluero.* 6. Aen. Ovid. 4. faſt.

His Dea placanda eſt, hæc tu converſus ad aras
Dic quater, & vivo perlue rore manus.

(quare: *Dic quater?* Duplicat binarium, in expiationibus peruſitatum; veluti & Septenarius: Et ternarius in ſacrificiis in genere. Naſo l. c.

Bis caput intonſum fontanâ ſpargitur undâ,
Bis ſua fagineâ tempora fronde tegit.)

Heſiodus:

πρὶν γ' εὔξῃ ἰδὼν εἰς καλὰ ῥέεθρα
χεῖρας νιψάμενος πολυηράτῳ ὕδατι λευκῷ.

Commoda hujuscemodi purificationibus habebatur Camœnarum aqua Romæ; veluti aquâ Mercurî extra Campenam portam â perjurio ſe liberari credebantur. Plut. & Ovid. 5. faſt. Add. Choul. p. 289. In Tiberi morbis gravibus ſoluti lavabantur. Petroniam Magiſtratus in campo quid acturus transgrediebatur, boni ominis causâ. Aqua verò Juturnæ in foro præ cœteris generaliter ad ſacrificia adhibebatur;

tur; ut Callirhoë ab Athenienſibus, â Trœzeniis fons Hippocrene. In Almone vel Alcmone extra portam Oſtienſem, qui non procul ab urbe cum Tiberi miſcetur, VI. Kal. April. quotannis ſimulacrum Cybeles, & carpentum, & leones, & cultri Phrygii â Sacerdotibus abluebantur, ut teſtatur Vibius Sequeſter. Vid. Ovid. 4. faſt. Lucanum l. 1. Statium 1. ſilv. Martial. 3. 47. Fabric. Rom. c. 16. Hinc benè Fulv. Vrſinus ap. Cicer. pro *Anemone*, *Alcmonem* reſcribit. ad l. 3. de N. D. Quod ſi vivus amnis (propter congelationem, ut conjicio) lotionem inhiberet, februare licebat aquâ, in quam torrem ex altari, ubi rem divinam obibant, ſumtum, reſtinxiſſent; Vid. Coel. Rhod. L. A. 12. 1. & 6. 44. Choul: *Qui trempoit en l' eaue, en laquelle la torche (qui ſeruoit à l' autel, ou ils auoyent celebré les choſes diuines) auoit eſté premierement eſteinte.* p. 289. Ad hoc certi arborum rami deſtinati erant: Ovid. *Spargit & ipſe ſuos lauro rorante capillos* l. 5. faſt. Ap. Romanos *Adſpergillum* erat, cujus picturam, qui deſiderat, videre poterit infra in tabellâ cap. XVII præfixâ litt. A. Pertinet huc illud, quando Pilatus manus in tribunali, ut innocens ac purus evaderet, perluit. Matth. 27.

Cæterùm caſti omnes animo & corpore Deos volebant adire, ex lege illâ: AD. DIVOS. CASTE. ADEVNTO. l. 1 de Cult. Deor. tit. de Relig. XII Tabb. cùmque etiam Gentiles neminem

minem immaculatum vivere agnoverint, ne conſpurcati coram Diis ſuis conſiſterent, ſinguli ſacrificaturi ante ſacra curioſè perluebantur; ſed aliter longè quàm à certo piaculo luſtrandi, quibus precibus, converſione ad Solem &c: opus fuit. De illis Plautus: *Ego eo lavatum, ut ſacrificem.* Aul. 3. 6. Id. ibid. *Nunc lavabo ut rem divinam faciam* 4. 2. Tibull. *Tum ſacra colis pureq; lavari Te memini.* 1. 3. In hac lotione præcipua ratio manuum habebatur. Dionyſ. χερνιψάμενοι γὰρ αὐτοὶ, καὶ τὰ ἱερὰ καθαρῷ περιαγνίσαντες ὕδατι. l. 7. Homerus Il. ζ.

> χερσὶ δ' ἀνίπτοις Διῒ λείβειν αἴθοπα οἶνον
> ἅζομαι.

Heſiod. l. β. ἔργ. καὶ ἡμέρων:

> Μὴ δέ ποτ' ἐξ ἠοῦς Διῒ λείβειν αἴθοπα οἶνον
> χερσὶν ἀνίπτοισιν μηδ' ἄλλοις ἀθανάτοισιν.

Et paulò pòſt:

> Πρίν γ' εὔξῃ ἰδὼν εἰς καλὰ ῥέεθρα
> χεῖρας νιψάμενος &c:

Plautus Truc. 2. 5:

> *Fer huc verbenam mihi thus & bellaria,*
> *Date aquam manibus.*

Tibullus 2. 1:

> ——— ——— ——— *purâ cum veſte venite;*
> *Et manibus puris ſumite fontis aquam.*

Lucianus de ſacrif. Inſcribtionis mentionem facit, quâ prohibetur, ne quis intra vaſa pura conſi-

conſiſtat, qui manibus ſit impuris. Aliàs ante preces quoque manus lotæ. Vid. Judith 12. verſ. 7, 8. Homerum iliad. Ω, Tertull. de orat. c. 2, Virg. l. 11. Aen. Ovid. 4. faſt. Plut. l. 2. de eſu carnium, Stegerum de L. R. c. 5. Turcis ante Alcorani contactum præceptum erat manus abluere; unde exterius in compacturâ legitur: NON ATTINGAT NISI MVNDVS. Schickardus de jur. reg. Ebr. 22, theor. 6. (De Turcarum lotionibus confer Heinſium in Ariſt. c. 3, Hoornbec. ſum. controverſ. p. 149.) Similem morem tenuêre Chriſtiani primitivæ Eccleſiæ teſte Chryſoſtomo hom. 52, in Joh. tom. 3, & tom. 5, hom. 7. ad pop. Antioch. Ante & poſt cœnam quoq; manus lotæ. Vid. R Jacob Baal Turim c. 181. Buxtorfium F. diatr. de lotione manuum ant. & poſt. cœn. Adde Becan. annal. V. & N. T. c. 15, quæſt. 5. Menochium de R.E. 6, 3, 3 Lud. Capellæ ſpicil. Gilb. Gaulmyn. not. ad l. de vit & mort. Moſis, 2, 6. Buxtorfium Lex. Talm. נטל, Schickardum מ״ח c. 5. Pocoke not. miſc. c. 9, &, qui hos ferè citat, ampliſſimæ doctrinæ atque famæ virum, Mart. Geierum de L. E. c. 21.

Ideò templis certa vaſa, quibus aqua continebatur luſtralis, præfixa erant, Romanis *favissæ* dicta, qualium picturam adfert Guilielmus du Choul. l. de Relig. Rom. Et nos in tabella

bellâ ad Cap. XVII. Simile erat vas lato ore & fundo anguſto, ne ſtare poſſet (quia aquam luſtralem ſuper terram poſuiſſe piaculare erat) *Futile* dictum, de quo Lactantius l. 8. Quædam enim præferebantur *Præfericula* exinde nuncupata, quorum formam denuò habet Choulius l. c. Philippus Camerarius vidiſſe ſe ait Neapoli tabellam marmoream vetuſtiſſimam, in quâ vetus ſacrificantium mos, ubi ſacerdos aræ rotundæ adſtet, manus lavans ex vaſe, quod in manibus puella geſtet. Hor. ſubſec. 2, 1. Vid. de malluviis Riberam de templo l. 2. c. 16. & 17. Stegerum de lotionibus vett. Rom. c. 2. Delubra exinde quidam â diluendo dicta contendunt. Confer Stuck. f. 77. 78. Idem planè de Vaſibus enunciaverim, quæ ante ſacrificia ſimiliter purgabantur, ſed non veluti ea, quæ eſſent impiata, & tædâ atque ſulfure opus habebant. Plautus: *Jube vaſa pura actutum adornari mihi.* Amph. 5. 2. Idem: *Vaſcula intus purè propera atq; elue.* Aul. 2. 3. Diſtinguendum tamen accuratè inter cultores ſuperorum ac inferorum: Illi toti, ubi res poſtulabat, aut ſaltim manus abluebantur; hi leviter tantùm inrorabantur. De hac differentiâ Macrobius monet: *Conſtat Dîs ſuperis ſacra facturum corporis ablutione purgari: cùm verò inferis litandum eſt, ſatis actum videtur, ſi adſperſio ſola contingit.* Saturn. 3. 1. Sordes denique in mare abjiciebantur, quoniam

marina

marina aqua ſordibus abluendis peridonea. Qui verò â mari remotiores eſſent, in aquas dulces projectabant. Videantur de hiſce Dio l. 39. & 48. Cato origg. 3. Tertull. de bapt. c. 5. Seneca Herc. Fur. Apulejus l. 9. A. A. Clem. Alex. l. 7. Strom. Juſtinus Mart. apolog. 2. Eurip. in Iphig. Taur. Ovid. 5. faſt. 4 & 7. Metam. Serv. ad 6. Aen. Stuck. f. 77. & ſeqq. Schedius de D. G. 2, 27. Phil. Caroli æntiqq. 1, 12.

Ap. Ebræos oportebat omnes tàm mundos quàm immundos lavari (ubi & ſacerdos ad domum lotionis deducebatur. Joma c. 3, §. 2, 3.) & quidem ſtántes, non innitentes parieti, aut alicui ſuſtentaculo; nec ſuper ſolum, propter halitus nocivos ibi hærentes, ſed ſuper pavimentum ligneum & conſimile. Aquam elegêre non corruptam, non turbidam; qualis illa, ex qua â vitrea vaſa vel cyathi perlui ſolent, vel ex quâ galli gallinacei & gallinæ aut canes biberint: ſed limpidam atque claram, nulliq; alii rei adhuc adhibitam. Pro adſpergillo, olivæ vel lauri loco, hyſſopo utebantur. Vid. Buxtorfium, ſynag. Jud. c. 4. & 6, Hug. Grotium in Marc. c. 7. Münſterum in Deut. c. 8. Schickardum de jur. reg Ebr. c. 5, theor. 18, Choulium pag. 291, Glaſſium Phil. 5. l. 3, tr. 5, can. Stegerum de L. R. c. 6. Diſtinguebant autem illi, teſte Levi Barſellonio, in Sepher Hachinnuc Paraſ. tiſſa, inter טבילה, quæ erat

totius

totius corporis immerſio; & קדוש, quæ manuum & pedum ablutio. Hanc, ſc: manuum, etiam in funeribus eorum fuiſſe conſuetam & adhuc eſſe præter Maimonidem l. Efel, 5, 3, Sanctium ad 2. Sam. 19, 24, Buxtorfium l. c. & c. 35, Geierum de luct. Ebr. teſtatur quoque Cod. Minhagim: Man wäſcht die Hände/wann man das *meth* niederſtällt auff das *beth hakkefuroth*; und wann man es *Kabber* hat geweſen / da wäſcht man ſie wieder: Illa contra planè in funere fuit interdicta; quò ſpectant hæc ſeqq. ejusd. Cod: Der *afel* darf nicht baden / noch ſchmieren mit wolſchmekkendem Oele &c: Poſterior, nempe קדוש, tali modo fiebat: מניחידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי ורגלו השמאלית ומקדש:

i. e. *Imponebat manum dextram, ſuper dextrum pedem; & manum ſiniſtram, ſuper ſiniſtrum pedem: & ſanctificabat.* Sed in die expiationis quinquies ſe lavare, & decies ſanctificare debebat ſacerdos, cujus cauſas vid. in Torath Cohanim Paras. Acharne mot. c. 6. & ap. Sheringham in Joma l. c. Aliter autem ſe res habebat, ſi nocturnus caſus accidiſſet, quod Horatius l. 1, ſat. 5. enunciat:

Immundo ſomnia viſu
Nocturnam veſtem maculant, ventremq; ſupinum;

Ibi enim ſacerdotes ante ſacrificia in locum templi

templi ſubterraneum deſcendebant, illicque luſtrabantur; quod deſcribit Cod. Tamid:
אירע קרי לאחר מהם יוצא והולך לו
במסיבה ההולכת תחת הבירה והנרות
דולקין מכאן ומכאן עד שהוא מגיע
לבית הטבילה ומדורה היתה שם ובית
כסא של כבוד וזה היה כבודו מצאו
נעיל יודע שיש שם אדם פתוח יודע
שאין שם אדם ירד וטבל עלה ונסתפג
ונתחמם בנגר המדורה׃ i.e. *Si nocturnus caſus accidiſſet, ibat per cochleam ſub templo, lucentibus undecunq; facibus, donec ad domum lotionis perveniſſet; & ibi ignis erat, locusq; ſecretus honoris: Et iſte fuit honor ejus; ſi quis obſeratum inveniſſet, ſciret eſſe intus aliquem, ſi apertum, neminem. Deſcendebat, & lavabat; adſcendebat, & abſtergebat, & calefaciebat ſe ad ignem.*

Erant & alia, quæ Gentiles ante ſacra obſervare neceſſe erat, ut ritè præſtruerentur, & ad aras decenter accederent. Inter ea eſt, quod ante ſacrificii feſtum â concubitu conjugali, & carnali commiſtione abſtinuerint. Juvenalis ſat. 6.

Non abſtinet uxor
Concubitu ſacris, obſervandisq; diebus,

Tibullus. 2. 1:

Vos quoq; abeſſe procul jubeo; diſcedite ab aris,
queis tulit heſternâ gaudia nocte Venus.

R 2 Ovid

Ovid. l. 10. Metam.

Primitias frugum dant ſpicea ſerta ſuarum,
Veráq; novem noctes Venerem tactusq; virorum
In vetitis numerant.

Vid. eund. l. 3. amor. el. 10. Indé fœminæ initiandæ lectos è viticis foliis ſubſternebant, ut refrenarent libidinem. Ebræi prohibebantur.

שלשה ימים לפני אידיהם של גוים
ליקח מהם ולמכו להם דבר המתקיים
כללוות מהן ולהלוותן ליפרע מהן וליפוע
להם מלוה בשטר או על המשכון:

i.e. *triduo ante feſta gentilium idola colentium ab iis emere, illis ve vendere rem ullam duraturam; mutuò quid accipere, vel dare; capere ſolutionem, aut ſolvere mutuum ſcribto vel pignore.* R. Maim. lib. עכום c. 9. §. 1. Cauſas addit Voſſius F. 1. Ne ſi emerint ab iis quicquam, pecuniâ illâ tempore feſti ſe oblectent. 2. Si vendiderint, iætentur gentiles ob rem bono pretio comparatam, ac hilariores ad feſtum contendant, Disq; ſuis, puta Mercurio Deo lucri, aut aliis, gratias ac χαριστηρίους obferant. 3 Si debita ſolverint, iterum pecuniam in feſtum ac ſacra impendant: ideò etiam olera, carnes coctas, & res non durabiles eis vendere licebat, quó veniente feſto gentiles non haberent pecuniam. Deinde ne defecatiori ſolutis debitis animo eſſent. 4. Si mutuum dederint, gentiles ad

Deos

Deos colendos uterentur: Si acceperint, Ethnicus lætior ad feſtum properaret, quaſi Dîs gratias acturus, quòd tantò felicior eſſet Iſraëlitâ, ut hic ſui indigeret. Sed hoc in regione Judæorum tantùm vetabatur. Vid. c. c. §. 2.

Ebræis concubitus tantùm abeſt ut fuerit interdictus ante ſacrificium; ut potius ſacerdotem magnum ante diem expiationis â domo ſuâ ſeptem diebus in domum Parhedrorum ſejunxerint, ipſique alium ſacerdotem ſubſtituerint; aliamque uxorem, ſi uxor ejus mortua fuiſſet. Vid. Cod. Para c. 3, & Joma c. 1, §. 1, cum not. Sheringham. At in ipſo feſto aut ſacrificii die ſeriò erat vetitus. Menaſſeh ben Iſraël *He peccado tocar na mulher, como ſe foſſe menſtruoſa, e non podem dormir numa meſma cama por fugir a occaſion de peccar* i. e. *Peccatum eſt tangere mulierem, acſi eſſet menſtruata; nec in eodem lecto dormire poſſunt, ut fugiant occaſionem peccati.* In theſouro dos dinim. Eadem prorſus lex Moſlemanis lata eſt in Alkorano, ſuratâ 2: *Licet vobis nocte jejunii coire cum uxoribus veſtris, ipſæ ſunt indumentum vobis, & vos indumentum ipſis.* Novit *Deus quod vos defraudatis animas veſtras, & clementer agit vobiscum, & parcit vobis. Itaq; jam commiſcemini cum eis, & inquirite, quod præſcribſit Deus vobis; & comedite & bibite, quoad agnoſcatur vobis filum album præ filo nigro ex aurorâ inluceſcente. Exin complete jejunium ad noctem uſq;, neq; commiſce-*

miſcemini cum eis, ſed permanete in templis. Vid. Theologum, Philologum & Phiſophum incomparabilem, cujus in Sancti ſermonis idiomate ſcientiam incredibilem & Orientalium linguarum cognitionem ſtupendam vix ullus unquam adæquabit, THEODORICUM HACKSPAN; quem velut olim doctorem immenſæ comitatis me fuiſſe nactum in primâ felicitatis meæ parte poſui; ita Eund. atrocitate fatorum properiter mihi nuper ſublatum, ingemiſco, indignor, & æternùm doleo: lib. de fid. & Ll. Mohammædis poſ. 6, l. 3. Et diſſ. de paſſione dominicâ. Eædem ferè Ebræis leges erant in abſtinentiâ â cibo & potu. Sacerdotem enim magnum ante expiationis feſtum ſeparatum ſeptem diebus כל שבעת הימים לא היו מונעין ממנו מאכל ומשתה ערב יום הכפורים עם השיכה לא היו מניהים אותו לאכול הרכה מפני שהמאכל מביא את השינה: i. e. *non arcebant eum á cibo & potu, toto hoc ſeptem dierum ſpatio: Veſperâ autem diei expiationis poſt exortas tenebras non ſinebant eum multum edere, quia cibus ſomnum inducit.* Joma c. 1, §. 4. Et quidem non ſinebant eum edere (ut inquit Gemara Hieroſolymitana) חלב ולא בצים ולא גבינה ולא בשר שמן ולא יין ישן ולא קונריטון ולא גריסין של פורל ולא ערשין: i. e. *lac, nec ova, nec*

nec caſeum, nec carnem pinguem, nec vinum vetus, nec conditum, nec fabas freſas, nec lentes. Mandatum inſuper erat, ut pridie diei expiationis plus ſolito ederet, quò alacrior magisque diſpoſitus eſſet ad diem ſequentem jejunii; quamvis & hîc cibus concoctu facilis requirebatur, ut docet Menaſſeh ben-Iſraël in theſ. dos dinim c. 96. Vid. Sheringham in l. c. Joma. At in ipſo die expiationis inhibitus erat cibus, omnisque operis peractio. Vid. Levit. 16, 29 & 23, 29. Qui cibum ſumſerit, aut opus fecerit in die hac dicitur eſſe vapulandus; in Maccoth c. 3. Et planè excindendus è populo, in Keritoth. c. 1. Quid autem prohibitum fuerit, & quot cibi & potus; item cui licitum aut interdictum? prolixè vid. in Joma c. 8. cum Gemarâ & not. Sheringh. Adde Arba Turim in Hilcoth jom Hakkippurim; necnon Maimonidem, Bartenoram, & alios. Hæc etiam in Eccleſiæ N. T. tam Græcæ quàm Latinæ ſacris ac jejuniis uſu-veniſſe ex Balſamone, Leunclavio, & aliunde probat Sheringham ad Joma 8, 1. Neq; ſacerdotē magnum dormire patiebātur; ſed vel in Jobo, vel Hezrâ, vel Zachariâ, aut etiam Daniele legebant. Quod ſi verò jam dormitare inciperet, ſacerdotes juniores digito percutiebant coram ipſo; & quidem, docente Miſchnâ Cod. Jom. c. 1. §. 6, & 7, אצבע צרדה; quod Gemara, & ad eum R. Salomon; item R. Huna, R. Jochanan,

chanan, Buxtorfius, & R. Sheringham de *Indice* digito vertunt: Sed R. Maimon & alii *Medium* eſſe digitum exiſtimant. Et hactenus de præliminaribus requiſitis, ac Perſonarum ad ſacrificia adornatione.

Cap. XII.

Vehiculis quinam ad ſacrificia delati? Currus arcuatus ap. Livium qualis? Sacerdotes cur vecti ad ſacrificia? Remotio βεβήλων â ſacris per lictorem. Varia βεβήλων nomina. Formulæ quædam ſolemnes ante ſacrificia. Profani funiculis â ſacrificiis excluſi. σχοινία. ἀποσχοινισμένος *quid ap. Demoſthenem.* σχοινία *puellarum juncea, cur? Commentaculum. Lituus. Sacra* ἀβέβηλα. *An* Favete linguis *ſilentium ſignificârit? Vallæ, Caſtalionis, & aliorum opiniones rejectæ; & Seneca cum Feſto ac Cicerone conciliatus.* Favere *i. e. bona fari.* Favere *i. e. ſilere.* Paſcito linguam *in ſacrificiis ſolemne dicterium. Formula* Favete linguis *explicatur: Formulæ Græcorum parallelæ. Myſterii etymon.*

Mureti

Mureti error grandis. Capitis in ſacrif. velatio: Ejus aliquot cauſæ. (Canterus obiter coarguitur.) Flammeum quid? Cur in nubtiis uſitatum? Fæminarum velatio: Et puerorum. Rica. Velamina, Velamenta, Velata colus: πέμματα. Velati *qui propriè?* מצנפת. *Velamenta ſubjectionis ſignum. Velatio lugentium: Ignominioſorum: Regum. Velatio unde orta? Quibusdam Diis ſe non velabant. Saturni ſive Crodonis effigies apud Germanos capite nudo, & cur? Schedl ratio longius petita.* Lucem facere *Phraſis ſolemnis. Apertio capitis honoris ſignum. Velatio in ſacris etiam hodie uſitata. Converſio in ſacris, & ejus cauſa: Quorſum fuerit facta? Varia in Ovidio lectio exponitur. Templa & aræ cur verſus orientem? Sanctum Sanctorum in occidente: Ita & Chriſtianorum templa, & cur? Baptizandorum in primâ Eccleſia mos: Vertebantur ad dextram, & cur? Galli ad ſiniſtram. Ebræorum* נוף. *Magnus Voſſius notatur. Verſio adbuc Turcis in uſu. Lapis Veneris apud Turcas. Oſculatio manuum in ſacris.*

Aliquot S. Scr. locis lux adfunditur. Certus oſculandi manum modus. Adorare *unde? Voßius de Etymologia compellatur. StuckI Etymon eliminatum. Idola oſculabantur. Oſculatio manuum olim & hodie venerationis genus.* Manu venerari: Manu ſalutare. Baiſe les mains. *Poſt preces in terram procubuêre: Ejus aliquot cauſæ. Stuckius notatur. Cruſerio adverſus Voßium tutela præſtita.* καθῆσθαι προσκυνήσαντας *proverb.* τὸ reſideri *mortuis exhibitum.* | Τὸ προσκυνεῖν *Perſarum. Ejus derivatio.* Küſſen *unde? Locus Matth. 2. dilucidatur.* Προσκύνησις *ſuper lapidem figuratum: Manibus pedibusq́; Judæis prohibita. Quatuor Ebræorum honoris genera. Phraſium quarund. Biblic. origo. Humiles & lugentes humi cubabant. An* προσκύνησις *in ſacris ab humicubatione diſtincta? Digitus in ſacris ori admotus: Talia ſimulacra in Coemeteriis vett: Cur in Templo Iſidis & Serapis? Harpocratis Effigies.* Traſcodrugitæ: Perticonaſati. *Quisnam ille digitus? Digitus in S. Scr. pro totâ manu. Pollex pro digito: Unde dictus?*

dictus? αντίχειρ. Pollicis dignitas. Loco Jud. 1. fax præfertur. Singuli olim digiti certis Diis conſecrati. Indice ſilentium indicatum. Index digitus ſalutaris *cur? Silentium in Sacris dogma Pythagoricum. Virgili locus enodatur. Ageſilai profanum factum. Barcani pediculorum ridiculi cultores.*

PUrgati itaque & condecorati actutùm ad ſacra pergebant, quò matronæ primùm vehiculis delatæ. Livius legem recenſet quâ cautum, *Ne mulier juncto vehiculo niſi ſacrorum publicorum causâ veheretur*. l. 34. Poſtea Sacerdotibus tantùm permittebatur. Virgilius l. 3. Georg.

Quæſitas ad ſacra boves Junonis, & uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.

Ad quæ Servius: *Mos erat Sacerdotem Argivam junctis bobus ire ad templa Junonis, & cùm ſolemni die boves non invenirentur, duo ſacerdotis filii Cleobis & Biton matrem ſubeuntes, jugo ad templa duxêre; Tunc Juno probans eorum religionem, obtulit, matri, id, quod vellet, poſcere filiis: Illa piâ reſponſione ait, ut quod ſciret utile Dea mortalibus, id præſtaret. Altero itaq; die, Sacerdotis filii juvenes reperti*

perti ſunt mortui. Ex quo probatur, nihil eſſe morte præſtantius. Hæc ille ex Her. l. 1. Livius: *Ad Fidei ſacrariũ Flamines b gi, curru arcuato, veh: juſſit.* l. 1. quis ille currus arcuatus, quærit Lipſius de Veſt. c. 11. & reſpondet: *Carpentũ i.e. tectum ſupernè, & cameræ in modum. Talia enim hæc fuiſſe Numi hodie dicunt, qui plures extant:* Neq; *à Thenſâ nimis diverſum fuit. Id quoque enim vehiculum ſacrorum &c:* Cauſam vectionis Sacerdotum obgerit Tacitus: *Suum quoque faſtigium Agrippina altius extollere, carpento Capitolium ingredi, qui mos Sacerdotibus & ſacris antiquitus conceſſus, venerationem augebat.* l. 12. Ann. Vid. feliciſſimum Criticum Lipſium in h. l. & L. A. 2: 16. Ad ſacra ubi eſſet perventum, removebantur, & exeſſe jubebantur, βέβηλοι, q. aliàs, ἀμύστηρίαστοι ἀτέλεστοι, ἀμύητοι, μιαροὶ, παμμιαροὶ, ἀνόσιοι, ἀκάθαρτοι, ἐξειργόμενοι, ἐναγεῖς, δυσαγεῖς, μυάσματα, μύση &c: Vid. Stuck. f. 81. Idcircò initiò per Lictor. exclamabatur: HOSTIS, VINCTVS, MVLIER, VIRGO, EXESTO! Item ---- ἑκὰς ἑκὰς ὅστις ἄλιτρος; ἑκὰς ἑκὰς ἔστε βέβηλοι! Quod Poëta Romanus vertit: *procul, o procul eſte profani.* l. 6. Aen. Vid. Briſſ. in form. Ap. Græcos Sacerdos accedens ἱερὸν interrogabat: Τὶς τῇδε; alii boni ominis cauſâ reſpondebant: πολλοί τε, ἀγαθοί τε. Sardus de Mor. Gent. 3. 15. Add. Philippum Caroli antiqq. Eccl. l. 1, c. 12. Ethnicos imitati Chriſtiani primitivæ Eccleſiæ,

ante

ante quorum ſacra Hypodiacono aquam manibus ſacerdotis adfundente, diaconus perſonabat: NVLLVS CATECHVMENVS, NVLLVS AVDITOR, NVLLVS INFIDELIS, NVLLVS HAERETICVS. QVI PRIMAM ORATIONEM PERFECISTIS, DISCEDITE. PVEROS RECIPITE MATRES. NE QVIS CONTRA ALIQVEM. NE QVIS IN HYPOCRISI. ERECTI AD DOMINVM, CVM TIMORE ET TREMORE SINAMVS OBFERRI. Vid. Conſt. Apoſt. Aliquando arcebant funiculis, qui dicebantur *σχοινία*, teſte Polluce l. 8. Unde in ſacris obſcoenis aditus ad diobolaria Babyloniorum ſcorta *σχοινίοις* erant circumſepti, & ad fœminam protenſi: Herodoto *διέξοδοι σχοινοτενέες* vocantur. Demoſthenes, gravis atque inluſtris orator, *ἀποσχοινισμένῳ* voce de eo utitur, qui foro *περισχοινισμένῳ* excludebatur. orat. 1. adverſ. Ariſtogit. Aliàs *σχοινία* erant impudicarum puellarum cingula juncea (ut eò facilius diſrumpi poſſent) quibus pudenda duntaxat operiebant, cætera nudæ. Vid. Olympiodorum & Seldenum de D. S. 2. 7. Flamines, concedentes ad ſacrificia, homines à ſe removebant virgâ, quæ erat *Commentaculum* teſte Feſto. Gerebant & augures incurvum & leviter inflexum bacillum, *Lituum* dictum propter ejus, quo canitur,

nitur, litui ſimilitudinem. Aliter tamen Servius: *Lituus incurvus augurum baculus, quo utebantur ad cœli ſpatia deſignanda; nam manu non licebat &c. Vel Lituum i. e. regium baculum, in quo poteſtas erat dirimendarum litium.* ad. l. 7. Aen. Vid. Cic. 1. de div. Agellium 5, 8. Wolfg. Lazium comm. vetuſt. nomism. ſect. 3, part. 2, tab. 1. C. A. Rupertum ad Vrſin. de fam. Rom. Ejus formam ex antiquitate manſuetiorum Muſarum cultoribus in picturarum tabellâ ad cap. IX. litt. D. exhibemus: Inſuper etiam in numis noſtris cap. XVIII. conſpicere erit. Fuêre tamen etiam ἀβέβηλα ſacra ap. Græcos, quibus profanis intereſſe licebat, de quibus Stuck. f. 81.

Dehinc Præcones imponebant ſilentium, ſed an formulâ illâ: *Favete linguis*, nemo hactenus, qui planius id oſtenderet, adfirmavit. Tuebantur tamen paginis longis partes ſuas, qui â negativis ſtabant, & eand. cum *Bona verba dicere* facere volebant, Viri ampliſſimæ famæ & multi ſalis, quorum primipilarii P. Valla & Joſ. Caſtalio, magnificè de bonis ſtudiis meriti. Jactant illi pro ſe, & glorioſè efferunt duo præcipuè loca, alterum Feſti: *In Sacrificiis præcones clamantes populum ſacrificiis favere* i. e. *bona fari jubebant; nam favere eſt bona fari* Alterum Ciceronis: *Omina majores noſtri, quia valere cenſebant, idcircò omnibus rebus agendis, quod bonum,*

bonum, fauſtum, felix, fortunatumq́; eſſet precabantur; rebusq́; divinis, quæ publicè fierent, ut faverent linguis imperabatur. inq́; feriis imperandis, ut litibus & jurgiis abſtinerent. l. 1. de div. Rejiciunt oppoſitum his Annæi locum: *FAVETE LINGVIS. Hoc verbum, non ut pleriq́; exiſtimant à favore trahitur; ſed imperatur ſilentium, ut ritè peragi poſſit ſacrum nullâ malâ voce obſtrepente.* l. de beat. vit. c. 26. Tanti verò non erat, ut ſapientiſſimum Philoſophum vel imperitiæ accuſarent, & ſilentium etiam hâc formulâ indictum negitarent, vel Feſto & Ciceroni opponerent Senecam, cùm nihil eum ab illis diverſi ſtatuere videam. Quòd enim ait *favere* hîc non à *favore* deduci, idem Feſtus innuit quãdo ſcribit: *favere eſt bona fari.* Quòd pergit: *imperari ſilentium*, id ipſum in ſeqq. verbis Feſti l. c. invenias, quæ ſunt: *favere vett. Poëtæ pro ſilere uſi ſunt.* Idem Feſtus alibi ſimilem formulam adducit quâ ſilentium mandatum: *Paſcito linguam*, inquit, *in ſacrificiis dicebatur* i. e. *coërceto, contineto, taceto.* Quod tandem Cicero & Feſtus de litibus & jurgiis abſtinendis, de bonis fauſtisque fandis ac precandis memorant, id Seneca exprimit h. v. *Nullâ voce malâ obſtrepente.* Duplicis igitur erat ſignificati phraſis illa; alterum ſilere, alterum bona verba dicere denotabat: Ad hoc primariò in ludis, epulis &c: ad illud potiſſimùm reſpiciebatur in ſacrificiis, & ſonabat:

Favete

Favete linguis i. e. omnimodò ſolida linguis frena injicite, ceu id ſacra iſthæc poſcunt, & ſi quispiam inter cæſa & porrecta, ubi fari licet, proloqui deſideraret, operam navet atque ſedulam adhibeat cautelam; ne infauſtum ac malè ominatum erumpat verbum. Hoc modo Servius cui plurima antiquitatis ſtudioſi pol! debent, ſolemnem illam Phraſin nobis exponit ad illud Virg: *Ore favete omnes & cingite tempora ramis.* l. 5. Aen: h. v. ORE FAVETE; *apto ſermone & ſacris & ludis utitur; Nam in ſacris taciturnitas, in ludis neceſſarius eſt favor. Favet quis ore etiam per taciturnitatem. Horat. Favete linguis carmina non prius audita Muſarum ſacerdos* &c: Nec malè vegetiſſimi ingenii & beati acuminis Juvenis Elias Schedius: *In ſacris taciturnitas neceſſaria erat, quod etiam præco magiſtratu ſacrificante dicebat: Favete linguis, favete vocibus* i. e. *bona omina habete aut tacete.* de D. G. 1. 9. Itemque Muretus illa Tibulli: *linguâ vir mulierq́; fave.* 22. commodè interpretatur ἢ σίγα, ἢ εὔφημα φώνει. Ita de hac formulâ Giraldus: *Si n. opus facientem ſacerdoti inter ſacra videre contigiſſet temerari & pollui putabatur: Ideò ei cuſtos dabatur, qui ſacra inſpiceret: & alter, qui linguis favere juberet.* ſynt. 17, p. 498 Sed Choulius de ſilentio tantùm explicare videtur; cujus en verba: *Car aux ſacrifices des Dieux deuant toutes choſes,*

choſes, lon uſoit de taciturnité & fidelle ſilence: Comme teſmoigne Vergile ſoubs ces mots

Hinc fida ſilentia ſacris.

Pource qu'il manifeſte, que tous biens viennent & conſiſtant de ſilence & taciturnité. Le prebſtre commandoit favere ſacris, *ou* favere linguis. *Et proprement* favere, *comme dit Feſtus*, eſt bona fari. *Et de ces mots Latins i'ay voulu uſer, pour ne ſortir point hors des termes de noz ſacrifices. Toutesfois les anciens Poëtes uſerent de ce mot* favere, *pour monſtrer le ſilence, qu'il faloit garder pour deuëment acheuer les ſacrifices.* pag. 295. Propertius: *Sacra facit vates, ſint ora faventia linguis.* l. 3. Statius: *Lucanum canimus, favete linguis.* Martialis: *Linguis omnibus & favete votis.* l. 10. Ovid. *Ore favent* (Stuckius ineptè legit: *tacent*) *populi, tum cùm venit aurea pompa.* l. 3. am. el. 13. Idem: *Concipiamq́ bonas ore favente preces.* triſt. 3. 13. Et 4. 2. *Inde petes arcem & delubra faventia votis.* Necnon 5. 5:

Lingua favens adſit noſtrorum oblita laborum,
quæ puto dedicit jam bona verba loqui.

Idem. 4. faſt.

Poſcite thure dato formam populiq́ favorem,
poſcite blanditias dignaq́ verba loco.

Id. dir. in Ibin:

—— —— peragam rata vota ſacerdos;
Quiſquis ades ſacris ore favete meis.

S Similes

ſimiles formæ erãt ap. Græc. σίγα παῖ, ἔςω λεώς. It: γλῶσσα τύχη, γλῶσσα δαίμων. Necnon: ἀλλ' ἄγε τέμνετε γλώσσας. Vid. Plut. in Iſid. ac Oſiride. Briſſon. in form. Vnde Myſterium quaſi μύειν τὸ ςόμα dictum quidam volunt. Refer huc Pythagoræ ſymbola: *Cùm veneris in templum adora, nec interea aliud quid facias:* Et: *Echemythia ſervanda, ſive, Linguam Coërcito deum imitans.* Muretus autem delirat, quando eadem de causâ *Hoc age!* inclamatum tradit V. L. 15. 17. Sed de hoc nos ſuo loco.

Inde ſacrificantes ipſi veſtibus ad aures adductis caput operiebant, ne ſe inter religionem vagis aliquid obferret obtutibus; ut ait Virgilius 3. Aen:

Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne qua inter ſanctos ignes in honore Deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omina turbet.

(Canterus N. L. 1. 8. Orgia prodere & abſtruſa recenſere nititur, qui ſcribit: Omnia *pro* Omina *tàm crebrò legitur &c: In Virgilio primùm ſæpius hoc erratum commiſſum eſt* &c: Et inter alios etiam ultimum hunc verſum enumerat, quem tamen unà cùm cæteris, ut ſupra memoravimus, in vetuſtis quos vidi (modernos enim ipſe excipit) Codd. non aliter reperio, nec alio modo ap. antiquos Scholiaſtas citatum aut adlegatum; quod etiam Alex. Vellutelli obſoleti

Codd.

Codd. confirmant) Vel ut ſencit Plutarchus in quæſt. ne pares Dîs cum mortalibus honores exhiberentur, quibus caput aperimus: aut etiam ut ſeipſos humiliores & cæciores agnoſcerent. Seneca Oct. 2, 1:

Thura cum ſuperis dares,
Sacrasq; grato ſpargeres aras mero,
Velata ſummum flammeo tenui caput.

Flammeum tegmen erat ſanguineum, quo ſe virgines ipſo nubtiarum die velabant boni ominis causâ, quod eo Flaminica Flaminis uxor uteretur, cui divortium facere non licebat. Vid. Nonium Marcellum, Feſtum, ſcholiaſtam Juv. ſat. 6. (Velabantur enim virgines in nubtiis & extra nubtias, ne pudicitia earum adſpectu pollueretur. Vid. Florum 4, 2. Val. Max. 1, 3, 16. Tertullianum de veland. virgg. Briſſonium de nubtt. Idem ap. Turcas & Arabes etiam hodie obſervari teſtantur B. Lutherus in Gen. 38, 16, Joh. Lud. de la Cerda adverſ. ſacr. l. 1. De Ebræorum mulieribus velatis confer Exod. 3, 6. 1. Cor. 11, 10. & ſeqq. Pradum ad Ezech. 16, Fullerum miſcell. 4, 7. Matt. de Roâ p. 2. ſingul. l. 3, c. 4, Beierlinck theat. hum. litt. S. Geierum de L. E. c. 11. Quorum etiam pueros velatos docet Buxtorf. ſynag. c. 3. & 8.) | Propertius l. 2: *Ante tuosq; pedes illa ipſa adoperta ſedebit.* Virg. 3. Aen. *Et capita ante aras Phrygio velamur amictu.* Juv. ſat. 6:

Strevit ante aras, nec turpe putavit
Pro citharâ velare caput.

Tale velamen erat *Rica*, teſte Feſto: Inde etiam infulæ & vittæ *velamina, velamenta*, ac *velata colus* adpellabantur; Græcis verò πέμματα i. e. vellera. Scaliger propriè *Velatos* dicit eſſe dictos, qui caput cinctum licio laneo habebant. conject. ad Feſtum. Vid. P. Colvium in l. 11. Metam. Apuleji. Ebræi caput operiebant מצנפת i. e. cidari. Exod. 29, 6. Lev. 16, 4. Vid. Boxhorn. ad Plut. probl. 11. Aliàs velamenta ac infulæ ſubjectionis ac demiſſionis fuêre ſignum. Evolu. aureas H. Savili notas in l. 2. Hiſt. Tac. Ap. Romanos filii parentes velatis capitibus efferebant; utpote quibus hi venerandi ſunt tanquam dii: Vnde & ſuper ſepulcris eorum ſe circumagebant. Vid. Plutarch. quæſt. 14. Ap. eosdem & ignominioſi velati. Adi Feſtum l. 15, Druſium obſ. 12, 18. Demſterum ad Roſ. l. 8. Contra ap. Ebræos reges & principes recens creati velabantur. Schebhæt Jehuda: Wann der *Naſchi* geht / da iſt ſein *panim* verdeckt / mit einem ſeiden Tuch / daß man ihm das *panim* nit ſieht. Et paulò pòſt: Alsdann bringen ſie den *Naſchi* allererſt auff den *mighdal*, und ſein *panim* iſt verdeckt.

Ritus ille velandi ſe in ſacrificiis ab Aeneâ ortum traxit, ut nos docet Orig. Gent. Rom:

Cum

Cùm vereretur; ne ab hoſte cognitus periculum ſubiret, itemq́; rem divinam interrumpere ſummum nefas duceret, caput velamento obduxiſſe, atq́; ita pleno ritu ſacra perfeciſſe, inde poſterù traditum morem ita ſacrificandi. c. 11. Non autem exhibebatur honos hic Herculi, teſte Briſſonio; Neque Honori, quia ſplendidum quiddam, inluſtre, & apertum, ac latè patens eſt gloria: Plut. probl. 13. Neque etiam Saturno; hinc ille ap. Germanos quidem ſub Crodonis nomine in arce Harzesburg ad Silvam Hercyniam civitatemque Goslarienſem colebatur, imagine ſenis, ſtantis in piſce Perſico, induſio amicti, lineo vinculo cincti, tenentis rotam ac urnam, nudis pedibus, capiteque nudo, El. Sched. 4, 2. de D. G. Capitis nuditatem Schedius ait denotâſſe, colendum Deum pectore puro, causâ mehercules nimis alienâ: Indicârunt potius Veritatem occultari non poſſe cujus Saturnus parens ac Deus habebatur: Vel quia Saturnus inter inferos terreſtresque deos: Vel, quia, cùm velatio Aeneæ inſtitutum ſit, Saturni ſacrificium multò ſit vetuſtius. Evolv. Plutarch. probl. 11. cum notis Boxhornl. Idem Plut. probl. 10. quærit, & multas rationes profert, quare Dijs caput operiamus, honeſtis viris aperiamus? Qui hoc modo caput Deis iſtis retegebant, *lucem facere* dicebantur. Vid. Cœl. Rhod. L. A. 20. 12. De apertione capitis videſis Vincentium

Turturetum in parall. diſſ. 29. Ap. nos quidem hodie adhuc velatio quæpiam obtinet, quando in templis inter orandum, ne quicquam profani devotionem noſtram turbet, pileis, vittis, manicis aut manibus oculos operimus.

Velati ſe vertebant; quod tradente Plutarcho fiebat cœleſtis vertiginis quadam imagine; vel, quod Aegyptiæ indicant rotæ, quia in humanis nihil ſtabile eſt & conſtans, & utcunque Deus volvat revolvatque vitam, nobis id libenter admittendum. Circumfertur Pythagoræ ſymbolum: *Circumactus adora;* Ubi Joh. Capnio ſive Reuchlin prudentiam circa preces mandari exiſtimat. Mercurius in Aſclepio prodit ſacra peracturos die medio meridiem, occiduo occaſum verſus ſe convertiſſe: Alii ex Græcis perhibent, ſi Dîs rem obirent divinam, exortivas partes; ſi heroibus, occaſum ſpectare ſolitos. Clem. Alexandrinus: πρὸς τὴν ἑωθινὴν ἀνατολὴν αἱ εὐχαί. l. 7. Strom. Latinus Pacatus Drepanius: *Nam ut divinis rebus operantes in eam cœli plagam ora convertimus, à qua lucis exordium eſt.* in paneg. Theod. c. 3. Virg. l. 12. Aen. *Illi ad ſurgentem converſi lumina Solem.* Ovid. 4. faſt.

Hæc Dea placanda eſt, hac tu converſus ad ortus
dic quater &c.

Alii h. l. *ad aras* legunt, eodem ſenſu; quia hac
fini

fini nō ſolùm ipſa templa ſextructa erant, ut o-rientem ſtatim exciperent ſolem. Dion. Thrax. οἱ ναοὶ τῶν παλαιῶν καὶ τὸν ἥλιον ὑπερκύψαντα εὐθὺς ὑποδέχεσθαι εἰώθεσαν. καὶ τοῦ φωτὸς εὐθὺς ἐμπεμπλᾶσθαι τῶν θυρῶν ἀναπεπταμένων, ὅπως καὶ τὰ ἱερὰ ἔρρεξαν. l. 3. diæres. Verùm etiam aræ. Vitruvius: *Aræ ſpectent Orientem* l. 4. cap. ult. Judaicum Sanctum Sanctorum erat in parte Occidentali templi conlocatum, veluti hodie Chriſtiani templa ab occidente in Orientem ingrediuntur, non ſolùm quod Chriſtus crucifixus Occidentem verſus ſpectaret; ſed & quia ut fulguris ab oriente in Occidentem motus, ita aliquando filii Dei adventus. Ap. vett. Chriſtianos, qui ſacro lavacro ſuſcipiendus erat, diabolum verſus Occidentem ejurabat, ac ſtatim Chriſtum in Orientem adorabat. Vid. Clem. Alex. ſtrom. 7. & Reſponſ. (quæ Juſtino Martyri adſcribuntur) 118, Damaſcenum de Orthod. fide 4. 13. Dionyſ. Areopag. in cœl. Hierar. c. 2. Angliæ eruditæ Principem Seldenum 2. 8. & Philip. Caroli antiqq. Rom. 1, 4.

Fiebat porrò verſio illa ap. Romanos & Græcos à ſiniſtrâ ad dextram. Unde cùm amator inſaniens Phædromus præ nimio æſtu ac angore, quò ſe verteret, neſcire ſe querebatur; ſubdit per jocum Palinurus: *Si deos ſalutas, dextroverſum cenſeo.* Plautus in Curc. Hoc ad

 mundi,

mundi, ut diximus, imitationem fiebat, cujus ortus, ut docet Plinius, eſt à lævâ parte in dextram præceps. Galli contra ſiniſtrorſum & in lævam partem adorantes religioſius ſe vertere arbitrabantur. Fervidiſſimus hiſtoriarum ac naturæ indagator: *In adorando dextram ad oſculum referimus, totumq; corpus circumagimus, quod in levum feciſſe Galliæ religioſius creduntur.* H. N. 28, 1. Ap. Ebræos certum erat ſacrificii genus הנף dictum, quod fiebat agitatione verſus Orientem & Occidentem, Meridiem & Septentrionem, ad oſtendendum in quatuor mundi partibus debere ſacrificia ad laudem nominis divini obferri, ut vett. Ebræorum ſapientes tradiderunt, Cod. Talmud. Merachoth c. 5. Cod. Succa c. 3. R. Salom. Exod. 29. 24. Vid. Buxtorfi Lex. Hanc in ſacris circumactionem ap. Romanos à Numâ inventam ait Choul. p. 300. Ex his adparet, quantopere adlidat Vir infinitæ ſcientiæ & planè ſtupendi judicii Voſſius, qui dubitare haut dubitat, ſitne adeò antiquus circumactio in ſacrificiis ritus? de Idol. 2. 3. Talem in adorando verſionem Muhamedanis adhuc uſitatam, quibus Imperium Byzantinum viſum eſt, conſtanter adſerunt: Et teſtatur Euthymius Zygabenus h. v. è Græco ſc. verſis: *Anathematizo etiam ipſam illam precationis domum in Make, in cujus medio jacere ajunt lapidem magnum, Veneris effigiem habentem. Honorari*

tari autem iſtum lapidem, quaſi Abraham ſuper eum cum Agare coierit, aut camelum ei adligaverit, quum Iſaacum ſacrificaturus erat. Eos autem qui precatum illûc eunt, alteram manum ad Lapidem extendere, alterâ verò aurem ſuam tenere, atq; ita in orbem ſe circumagere, donet è vertigine obfuſis tenebris concidant. in catech. Sarac. Idem: *Supplicant verò ex præcepto Muhamedis ad Auſtrum converſi.* in panopliâ. Hoc quoque Bartholomæus Georgievitz de Turcarum fœminis enarrat. Vid. Salom. Schweiggeri itinerarium.

In circumgyratione illâ manum inclinato capite ſubinde oſculabantur, quod præcipuum venerationis genus exiſtimabant. Ruffinus: *Qui adorant, ſolent deoſculari manum.* l. 1. Apulejus: *Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratiâ manum labris admovere.* apolog. c. 1. Minucius Felix: *Cæcilius ſimulacro Serapidis denotato (ut vulgus ſuperſtitioſus ſolet) manum ori admovens, oſculum labiis impreſſit.* in Octav. Hinc B. Hieronymus illud Pſalm. 2. *Exoſculamini filium*, interpretatur *adorate. Ebræi*, inquit Beroaldus, *linguâ ſuâ deoſculationem pro veneratione ponunt*. Pertinent huc loca Scripturæ. 1. Reg. 19: *Genua, quæ non incurvata ſunt ante Baal, & omne os, quod non adoravit eum, oſculans manum.* v. 20. Job. 31. *Si vidi ſolem, cùm luceret, & lunam incedentem clarè: Et lætatum eſt in abſcondito cor meum, & oſculatus ſum manum meam ore meo.* verſ.

26. 27. & ſimilia. Oſculabantur autem non ſolùm manum, ſed & in oſculando indicem pollici ſuperinjectum ori admovebant, ut crucem repræſentaret. Apulejus: *Admoventes oribus ſuis dexteram priore digito in erectum pollicem reſidente; ut ipſam prorſus Deam Venerem religioſis adorationibus venerarentur.* l. 4. Metam. Hinc *Adorare* Viri quidam eruditi interpretantur quaſi manum ad os movere. Lipſius Elect. 2. 6. Muretus. V. L. 10. 1. Scioppius veriſim. 1. 8. Stuck. f. 3. quia in deorum ſalutatione eminus ſtantes, ne ore profano Deos tangerent, manum ori admovebant ac ſuaviabantur; quæ derivatio cùm non placeat Voſſio Inſt. Orat. 4. 7. 2. potiorem vellem adduxiſſet: Neque enim illa firma ſatis atque valens eſſe videtur, quam habet Stuckius, qui *adorare* dici refert quaſi *odorari* f. 138. Aliquando & ipſa Idola oſculabantur. Vid. Oſeæ 13. 2. R. Maimonides: המגפף עכום ותמנשק i. e. *Qui amplectitur idolum, aut oſculatur.* lib. עכום c. 3. §. 9. Deinde Magnates eo, quo Deos, honore, oſculatione ſc: manuum, vel manum ori admovendo, proſequebantur, quod *manu venerari*, item *manu ſalutare* dixêre. Ritus hic hodiedum hîc atque alibi perſtat; Galli *baiſe les mains* vocant. Vid. de hiſce Plut. in Num. & Camill. H. N. 28. 2. Lucret. l. 5. Ovid. 3. faſt. Statium,

tium 5. Theb. Propert. 1. 16. Sueton. Vitell. c. 2. Briſſ. l. 1. form. Turnebum 1. 17. & 22. 23. adverſ. Pithæum adverſ. 1. 7.

Peractis aliquibus precibus, & piis votis depromtis, procubuêre. Quod ſatis declarat Tranquillus: *Primus C. Cæſarem adorari ut Deum inſtituit, cùm reverſus è Syriâ non aliter adire auſus eſſet, quàm capite velato, circumvertensq; ſe, deinde procumbens.* in Vit. c. 2. Quo vel ratas fore preces indicabant; vel actionum noſtrarum diviſionem eſſe quietem. Quam quidem procubuitionem miror non intellexiſſe Stuckium, quando his ApollonI verbis:

Τῶ δ᾽ ἄνεω ϗ̓ ἄναυδοι ἐφ᾽ ἑςίῃ ἀΐξαντες
Ἵζανον, ἥτε δίκη λυγροῖς ἱκέτῃσι τέτυκται.

hæc ſubjungit: *Sed illud non eſt hujus loci, neq; videtur ſupplicem decere, ut ſedeat* &c. p. 88. Neque adeò cum Voſſio improbare poſſum CruſerI explicationem proverbI: *καθῆσθαι προσκυνήσοντας, Sedeas cùm adoraveris;* quâ magis ad ritum, quàm verba reſpicit, & forte intelligit: Cùm adoraturus es, ſive vadis ad adorandum, ubi poſtea adoraveris, ſedeas. Ita certè Plutarchus: ἔτι νῦν προσευξάμενοι καὶ προσκυνήσαντες ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐπιμένει ϗ̓ καθίζειν εἰώθασιν. probl. 25. Illud autem Pythagoræ ſymbolum: *Adoraturi ſedeant*, pleriſque exponitur: Oportere certa vota concipere & in optimis perſeverare:

verare. Mortui quoque quotannis Denicalibus feriis ſedendo & quieſcendo colebantur, dicebanturque *reſideri*. Vid. Cic. l. 2. de Ll.

Alii malunt venerationis genus quoddam fuiſſe Perſis, Græcis, & Orientalibus commune; idque vocabant *προσκυνεῖν* & *προσκύνησιν*, ἀπὸ *κυνὸς*, quod catelli inſtar ad pedes devolverentur; vel à *κυνέω*, quod idem eſt cum *κύω*, oſculor, ſuavior, unde & Stuckio Germ. Küſſen deducitur f. 5. Humum enim mento contingebant, ut oſculari viderentur. Ita magi venerunt ad Chriſtum *προσκυνῆσαι ἕνεκα*, ut eum tanq. Regem i. e. more illo, quo Reges ſuos ſolent Perſæ, adorarent. Matth. 2. 2. Aliquando *προσκύνησις* illa ſupra lapidem figuratum fiebat, quod perſpicuum eſt ex Maimonide:

וכן אבן משכית האמורה בתורה אעפ
שהוא שנ ואבן משכית לא תתנו
בארצכם להשתחוות עליה מפנו שהיה
דרך עכום להניה אבן להשתחוות עליה

i. e. *Similiter qui ſe incurvat ſuper lapide figurato, de quo lex loquitur, etſi vero Deo id præſtet, vapulat: Quia dictum: Neq; figuratum lapidem ponite in terrâ veſtrâ, ut vos incurvetis ſuper eo. Id enim in Idolorum cultu obtinebat, ut lapis poneretur, ſuper quo ſe proſternerent.* lib. Akom c. 6. §. 8. Vid. Dionyſ. Voſſ. Identidem ex R. Bahye:

מכסם

מנסג עובדו עבודה זרה היתה שהיו
מציירין אבן בציור נאה ונותנין האבן
לפני הצלם ומשתחוים עליה לפניו:

i. e. *Mos idololatricus erat figurare lapidem pulcræ effigiei, eumq; ponere coram idolo, & ſuper illo ſe coram hoc proſternere.* Et quidem השתחויה illa fiebat, ut R. Moſes loquitur, ידיו ורגליו על האבן i. e. manibus pedibuſque ſuper lapidem. Vid. R. Salom. ad Levit. 26. 1. Variæ exinde, ne quid hujus προσκυνήσεως imitari viderentur, Judæis latæ erant leges: v. g. ישב לו קוץ.

ברגלו לפני עכום לא ישוח ויטלנו מפני
שנראה כמשתחוה לה: נתפזרו לו מעות
בפניה לא ישח ויטלם מפני שנראה
כמשתחוה לה אלא ישב ואחר כך יטול

i. e. *Infixa eſt ſpina pedi ullius ante idolum? Ne ſe incurvet ad eam evellendam, quia videretur alioqui ſe idolo incurvare. Diſperſi ſunt numi ante idolum? Ne ſe incurvet ad eos tollendos: quippe idolo videretur ſe incurvare.* Porro: ומפני זרה נהגו

כל ישראל להציע מחצלאות בבתי
כנסיות הרצופות באבנים או מיני קש
ותבן להבדיל ביניהן ובין האבני ואם
לא מצא דבר מבדיל בינו ובין האבן
הולך למקום אחר ומשתחוה או שוחה
על צדו ומטה כדי שלא ידביק פניו באבן

i. e.

i. e. *Hanc ob cauſam ſolebat omnis Iſraël in Synagogis, quæ lapide eſſent ſubſtrata, Storeas ſternere, aut ſtraminis genus, quò inter ipſos & lapides aliquid intermedium foret. Quod ſi deeſſet, quo lapides contegerent; alium in locum ibant, atq; ibi ſe proſternebant; vel in latus inclinabant, ne facie lapides contigerent.* הרב הררוך i. e. Rabbi magnus, ceu eum Kimchi vocat, Moſes lib. c. c. c. §. 10. Inclinatio hæc ad terram expanſis manibus pedibusque refertur ab Ebræis ad honoris cultum; cujus quatuor erant ſpecies. Prima dicebatur קדד, quando verticem tantùm incurvabant, ut docet R. Salomo ad Geneſ. 43. 28. Altera כרע, quæ erat, notante Kimchio, demiſſo capitis cum quadam parte corporis, ſive, cum ſuperiore corpore usque in genua. Tertia ברך, ipſorum genuum flexio. Quarta tandem השתחוה, corporis totius proſtratio. Ita quidem enumerant Talmudici lib. שבועות fol. 16. & Megilla f. 22. Orta ſunt ex eo Phraſes: *Ad terram incurvari, lingere pulverem terræ, de pulvere erigere, proſternere ſe* Pſal. 72, 9. 113, 7. Mich. 7, 17. Eſa. 49, 23. 3, 26, 29, 4. 47, 1. 5. 52, 2. &c. Erat enim humicubatio iſthæc tum humiliatorum & demiſſorum, tum etiam lugentium ſignum. Vid. Curtium l. 6. Val. Max. 8. 1. Geierum de Luct. Ebr. c. 18. An autem non alia fuerit *προσκύνησις* ſive

השתחוה

השתחוה in ſacrificiis, alia iterum ſeſſio in terram poſt preces peractas, perpendendum relinquo.

Procumbentes digitum ſimul ori admovebant; qualia ſimulacra in omnibus templis, ubi Iſis & Serapis colebantur, fuiſſe teſtatur Varro ap. Auguſtinum: *Quoniam in omnibus templis, ubi Iſis & Serapis colebatur, erat etiam ſimulacrum, quod digito labiis impreſſo admonere videbatur, ut ſilentia fierent: Hoc ſignificant, ut homines eos fuiſſe taceretur.* de Civ. Dei. 18. 5. Similiter Aringus ſuper cœmeterialia cubicula imagg. nonnullas conſpici ait, quæ manus vel digitos ori præferant. Rom. ſubterr. 4, 26. Meminit Giraldus æneæ imagunculæ Harpocratis, effoſſæ ex Mutinenſibus ruinis. Erat autem puer imberbis, nudus, qui dextræ *indice* digito os obſignabat. Et ſic ab Ovidio deſcribitur: *Quiq; premit vocem digitoq; ſilentia ſuadet.* Quintilliani ſive Cataphryges nominati ſunt *Traſcodrugitæ* & *Perticonaſati*, quod inter orandum digitum indicem naſo imponerent. Vid. Epiphanium hær. 48. Sed de digito, quisnam fuerit, laborandum. Arias Montanus mirandus Ebrææ linguæ Phœnix digitum in ſacris litteris pro totâ ſæpe manu poſitum obſervat, quod tamen in hunc ritum quadrare non videtur. Romana feſtivitas Plautus ſcribit: *Vultus te turbat tuus.* Epid. 4. 1. ubi Camerarius,

Gruterus,

Gruterus, Meurſius & Taubmannus pro *vultu* ſubſtituunt *digitus*, ac poſtremus horum *pollicem* κατ᾽ ἐξοχὴν intelligendum cenſet; quia nempe primarius digitus, ab ipſo *pollendo* Latinis, Græcis ἀντίχειρ dictus, Oratoribus in dicendo crebrò adhibitus: Unde ob ingentem contumeliam pollices olim præciſi, quod fecit ac ipſe poſtea paſſus eſt Adonibeſek rex Cananitarum. Jud. 1. v. 6. 7. At in noſtram rem nec pollex quicquam facit. Quid ergo? Notum, ferè ſingulos digitos diis certis fuiſſe conſecratos; ſc. pollicem Veneri, Marti indicem, infamem Saturno, Soli annularem, auricularem Mercurio: An igitur ſingulos in ſingulorum ſacrificiis digitos ori admotos credamus? Incertum hoc; & quid de cœteris Diis factum diceremus? Fortius certè pedem in *indice* figimus, quo ori admoto ſilentium indicâſſe veteres, conſtat ex Apulejo: *At ille digitum à pollice proximum ori ſuo admovens, & in ſtuporem attonitus; Tace, Tace, inquit.* l. 1. Metam. Exinde *ſalutaris* dictus, quod ſilentium res ſit maximè ſalutaris Mart. Capella: *Quidam redimitus puer, ad os compreſſo digito ſalutari ſilentia commonebat.* de Nubt. Philol. Qui quidem mos non tàm communis multis gentibus, quàm vetuſtiſſimus. Hiob: *Attendite me, & obſtupeſcite, & ſuperponite digitum ori veſtro.* 21, 5. adde cap. 39, verſ. 37. Non ergo incon-

conveniens puto veteres, peracto voto, ſatis verborum factum, Silentii digito indicâſſe ſeq; hoc modo repreſſiſſe. Vid. Del-Rio. V. T. adag. 165. cùm præcipuè tanti in ſacris ſilentium fecerint, ex dogmate Aegyptiorum & maximè Pythagorico; unde Virgilianus clareſcit locus 4. Georg.

Ipſa ego te, medios quum Sol accenderit æſtus,
Quum ſitiunt herba, & pecori jam gratior umbra eſt,
In Secreta ſenis *ducam.*

Sed Servius de Dis marinis exponit. Hinc neſcio quis ſibi â ſtomacho aut ſplene potius temperaret, profanam Ageſilai ſtoliditatem inaudiens, Palladis aræ, ut bovem immolaret, adſtantis: qui, cùm eum momordiſſet pediculus, non averſus eſt; ſed: *Per Deum*, inquiens, *equidem inſidiatorem vel in arâ ipsâ confodiendum puto;* adreptum palam omnibus occidit. Eraſmus l. 1. Apophth. Miſella iſta beſtiola Barcanorum aliquem hic exoptâſſet, qui ei magno vitam pretio redemiſſet, quod vecordi illi populo Indiæ in regno Guzzarat in more poſitum legimus, ſi quis coram eo pediculos conficere tendit: quod ſi verò nimis ſint moleſti, incolas deſerti, quales Chriſtianis ſunt eremitæ, arceſſunt, qui eos legant, ſuisque impoſitos capitibus nutriant. Sed hæc ἐν παρόδῳ.

Cap. XIII.

PReces in ſacrificiis. Tū precari ſynonyma. Precantium variæ geſticulationes. Cur pes Spondæus? Tangebant aras, & quare? VoſsI ſiniſtra lectio loci Agelliani. Precantes tenebant ſafirum, & cur? Safirus cui ſacer? Ejus virtus. Duo precantibus præpoſiti: Eorum officium. Senecæ lux. Deorum nomina in precibus varia congeſta: Præſertim in hymnis. Duo loca Scripturæ plenè inluminantur. Seu quo alio nomine invocari volueris, clauſula precum. Dii aliqui Patres dicti. Muretus tentatur. Janus in omnibus ſacrificiis invocatus: Ejus variæ cauſæ. Janus deorum maximus, cur? Jani etymon. Janus templorum inventor: Ei omne principium ſacratum: Deorum fuit antiquiſſimus. Ignis omnibus ſacrificiis invocatus: Similiter Meliſſa, & cur? Item Veſta. Sive tu deus es, ſive tu dea; formula. Omina pro precibus: alia AſconI explicatio. Da, vox in pre-

in precibus ſolemnis. Myſteriorum ſymbola. Κύριε ἐλέησον, *Ethnicis in ſacris uſitata formula: Canebatur etiam in bello.* יה & יהוה *Baccho adclamatum.* Προσόδιον. *Precationum in variis ſacrificiis exempla. In confœderationibus utraq; pars precabatur,* Γλῶσσα τύχη, γλῶσσα δαίμων. *Agonizantium formula. Precum operatio in ſacris magicis & mortualibus. Preces in libatione renovata. Vota varia. In Lindienſi ſacrificio maledicta & convitia: Ejus origo. Lactanti commendatio. Ara* βέζυγ@. Lindi ſacrum, Rhodienſe ſacrificium, *proverbb. Ebræorum ſolemnis precatio.* לעולם ועד *epilogus precum.*

CIrcumgyrationem illam manuumque deoſculationem, devotæ, prius quàm procumberent, intercedebant preces, potiſſima, ut ait Stuckius, ſacrificiorum pars; quâ ſacra potiſſimùm impleri, confici atque vires nanciſci videbantur: Eas, qui fundebant, dicebantur deos *Orare, adorare, precari, deprecari, obſecrare, obteſtari, contendere, flagitare, efflagitare, exigere, implorare, ſupplicare, vovere, vota facere.* Græcis εὔχεσθαι, ἱκετεύειν, αἰτεῖν,

δέεσθαι, λίσσεσθαι, λίτεσθαι, λιτάζεσθαι, γουνοῦσθαι; Ebræis שאל. Vid. Stuck. f. 82. & ſeqq.

Precantes primùm ipſos ubi conſideramus, videmus eos caput huc atque illuc convertere, in altum tollere, in terram dejicere, attingere, ſicut Græci mentum; voce nunc altiſſimâ, nunc ſubmiſsâ uti, verba plerumque barbara, oſca, ac obſoleta projicere; manus complicare, in crucis ſpeciem expandere, in altum tollere; quandoque & Deorum genua tangere, quæ omnia ulterius explanavit Stuckius f. 86. & ſeqq. & Phil. Caroli antiqq. Eccl. 1, 3. Inde duæ ſyllabæ longæ *Pes Spondæus* dicuntur, quòd ſacrificantes cunctabundâ ac moroſâ voce uterentur. Inprimis verò aras manibus tangebant, genibus flexis. Extat antiquiſſima hæc Numæ Pompilii lex ap. Agellium PELEX. ASAM. JVNONIS. NE. TAGITO. SI. TAGET. JVNONI. CRINIBOVS. DEMISSIS. ARNVM. FEMINAM. CAIDITO. 4 3. in quâ Voſſius, neſcio unde, certè contra ritum pro ASAM legit ÆDEM, de Idol. 2. 27. Apulejus: *Tunc genu nixa & manibus aram repente amplexa.* l. 6. Metam. Plautus: *Te obſecramus, aram amplexantes hanc tuam, lacrymantes, genibus nixæ.* Rud. 3. 3. Virgilius: *Talibus orabat dictis araſq; tenebat.* Seneca Herc. Fur. 3. 3.

Thebis læta dies adeſt,

Aræ

Aras tangite ſupplices,
Pingues cadite victimas.

Ovidius l. 9. Metam.

—— —— paſſis aram complexa capillis
Ter; precor, inquit, opem.

Idem. amor. 1. 4.

Tange manu menſam, tangūt quo more precantes,
Optabis meritò cùm mala multa viro.

Cauſam ſubindicat Choulius: *Le prebſtre, qui faiſoit le ſacrifice, tenoit l' autel aueeques la main: Car s' il n' euſt tenu l' are, ils eſtimoyent que les dieux n' eſtoyent point appaiſez.* pag. 305. Aliquando gemmam Safirum, Apollini ſacram, ſecum gerebant, quò rata magis fieri putârunt vota, ut ex Dioſcoride notat Pictorius ſcholiaſta Galli perantiqui atque doctiſſimi Marbodei, & hic ipſe etiam Marbodeus meminit de lapp. pret. c. 53. de Safiro:

Hac ſacer, & meritò gemmarum gemma vocatur
Pacatumq; Deum reddit, precibusq; faventem.

Neque hic omittendi ſunt illi duo, qui precantibus præponebantur, quorum alter in votis verbis præiret; alter, an ſacrificans probè ac ritè dictata redderet, obſervaret: ille, ne quid in concipiendo; hic, ne quid in recitando erraretur, caveret. Vid. Livium dec. 1. l. 8 Plinius: *Quippe victimas cædi ſine precatione non videtur referre, nec Deos rite conſuli: Præterea alia ſunt verba impetrantiū, alia depulſoriū, alia commenta-*

tionis; vidimusq; certis precationibus obſecrâſſe ſummos Magiſtratus: Et ne quid verborum prætereatur, aut præpoſterum dicatur, de ſcribio præire aliquem; rurſumq; alium cuſtodem dari, qui attendat. l. 28. H. N. c. 2. Ad hos ferè reſpicere videtur Seneca: *Audiat licet, quemadmodum ſe gerere debeat in ſacrificiis.* ep. 95. Vid. amuſſitatas Gronovi notas in h. l.

Deinde circumſpicimus Deos, ad quos ſolebant *Murmurq; humilesq; ſuſurros Tollere de templis*; quorum nomina varia omnia in invocando congerebant. Catullus:

Nunc o cæruleo creata Ponto,
Quæ ſanctum Idalium, Vriosq; apertos;
Quæq; Ancona, Cnidumq; arundinoſam
Colis; quæq; Amathunta, quæq; Colchos;
Quæq; Dyrrhachium, Adriæ tabernam;
Acceptum face, redditumq; votum.

Id quod inprimis in hymnis obſervabatur, qualis adhuc habetur de Apolline vetuſtiſſimus, ſcholio concinno ab Alexandro Braſſicano adornatus, in quo omnia ejus nomina atque epitheta Alphabeticâ ſerie contexta reperias: Neque eum, licet prolixiorem, adducere pigebit.

Υμνείω Παιᾶνα, μέγαν θεὸν Απόλλωνα,
Ἄβροτον, ἀγλαόμορφον, ἀκερσεκόμην, ἀβροχαίτην,

βειθό-

βελθύνοον, βασιλῆα, βελεισιχαρῆ, βιοδώτην,
γηθόσυνον, γελόωντα, γιγαντολέτην, γλυκύθυμον,
διογενῆ, διόπαιδα, δρακοντολέτην, δαφνογηθῆ,
εὔλαλον, εὐρυβίην, ἑκατήβολον, ἐλπιδοδώτην,
ζωογόνον, ζάθεον, ζηνόφρονα, ζηνοδοτῆρα,
ἤπιον, ἡδυεπῆ, ἡδύθρον, ἠπιόχειρα,
θηροφόνον, θαλερὸν, θελξίφρονα, θελγεσίμυθον,
ἰαφέτην, ἱμετὸν, ἰήιον, ἱππορυστὴν,
κοσμοπλόκον, κλάριον, κρατερόφρονα, καρπογένεθλον,
λητογενῆ, λαρὸν, λυρογηθέα, λαμπετόωντα,
μυστοπόλον, μάντην, μεγαλήτορα, μυριόμορφον,
νεβροχαρῆ, νοερὸν, νηπενθέα, νηφάλεόν τε,
ξυνοχαρῆ, ξυνὸν, ξυνόφρονα, ξυνοδοτῆρα,
ὄλβιον, ὀλβιοεργὸν, ὀλύμπιον, οὐρεσιφοίτην,
πρηὺν, πανδερκῆ, παναπήμονα, πλουτοδοτῆρα,
ῥυσίπονον, ῥοδόχρουν, ῥηξήνορα, ῥηξικέλευθον,
σιγαλόεντα, σοφὸν, σελαηγενέτην, σωτῆρα,

τερψίχορον, τιτᾶνα, τελέσφορα, τιμιέντα,
ὑμναγόρην, ὕπατον, ὑψαύγενα, ὑετόεντα,
Φοῖβον, Φοιβάζοντα, Φιλοστέφανον, Φρενο-
γηθῆ,
χρησμαγόρην, χρύσεον, χρυσόχροα, χρυσο-
βέλεμνον,
ψαλμοχαρῆ, ψάλτην, ψευσίστυγα, ψυ-
χοδοτῆρα.
ὠνύμον, ὠκυεπῆ, ὠκύσκοπον, ὠρεσιδώτην.

Similem de Baccho ex antiquitate depromit Joh. Soter in epigr. l. 1. pag. 96. Adde Nonnum l. 40. Dionyſ. Clarè hîc inluceſcit locus ille de ſacricolis Baalis. *Invocârunt nomen Baalis à mane usq; ad meridiem*, 1. Reg. 18. 26. Hujuscemodi morem Sanctiſſimus Salvator adhuc βροτοειδὴς ſeverè diſcipulis ſuis interdixit h. v. προσευχόμενοι μὴ βαττολογήσετε ὥσπερ οἱ ἐθνικοί. Matth. 6. 7. Vid. de βαττολογίᾳ & ejus ſpeciebus Theologos celebratiſſimos Eraſmum lib. de modo orand. deum, Dilhertum in electis, Hildebrand. ritual. orant. cap. 4. Vnde uſitata precum clauſula, fuit: SEV QVO ALIO NOMINE INVOCARI VOLVERIS. Itaque qui accurati in ſuis precibus eſſe volebant vix ullo tàm multorum nominum omiſſo deos compellabant: Sive quod hoc aliquid majeſtatis haberet; ſive quod ignorarent, quo nomine

dii ma-

dii maximè delectarentur. Lucianus mordaciſſimus ſcurta: Ὦ Ζεῦ φίλιε, καὶ ξένιε, καὶ ἑταιρεῖε καὶ ἐφέστιε, καὶ ἀστεροπητά, καὶ ὅρκιε, καὶ νεφεληγερέτα, καὶ εἴ τι ἄλλο οἱ ἐμβρόντητοι ποιηταὶ καλοῦσι, καὶ μάλιστα ὅταν ἀπορῶσι πρὸς τὰ μέτρα· τότε γὰρ αὐτοῖς πολυώνυμος γινόμενος ὑπερείδεις τὸ πῖπτον τοῦ μέτρου καὶ ἀναπληροῖς τὸ κεχηνὸς τοῦ ῥυθμοῦ. Vid. Apul. l. de Mund. & l. 11. Metam. Boxhorn. quæſt. Rom. 1. Aliqui autem Deorum in adoratione audiebât *Patres*, quos ferè perſtringit Lucilius l. 1. ſatyr.

Ut nemo ſit noſtrûm, quin pater optimu' Divûm:
Ut Neptunu' pater, Liber, Saturnu', pater Mars,
Janu', Quirinu' pater, nomen dicantur ad unum.

Atque adeò falſiſſimum videtur, quod ſentit Muretus, omnes Deos ab antiquis *Patres* fuiſſe vocatos. comm. ad Catull. epigr. 63. de nuptiis Pel. & Thet.] Inter omnes tamen præcipuè eminebat Janus, qui perpetuam hanc in omnibus ſacrificiis meruit præfationem: JANE PATER! Vid. Macrob. Saturn. 1. 9. Parrhaſium in epiſtolis. Vel quia aliis eſt Sol, aliis annus, aliis mundus, ideoque meritò Deorum maximus; unde & quidam nomen ejus deducere nituntur á יהו, contracto ex יהוה, alii á יין, alii á Javan, alii á Ἰάων. Confer Voſſ. de Idol. 1. 18. & 2. 16. Stuck. f. 85. 86. Vel, quia primus

templa Diis ſtruxit, ritusq́; ſacrorum inſtituit, ut prodit Macrob. l. 1. Saturn. Vel, quia Jano omne principium conſecratum erat, unde & januas, & domuum ei ingreſſus ſacrabant. Servius ad 1. Aen. Vel quia Deorum fuit antiquiſſimus, teſtibus Orpheo in hymnis, & Ovidio in faſt. quare & tantâ ap. cæteros eum deos polluiſſe auctoritate ſibi perſuadebant, ut benevolentiam eorum facile extorqueret. Diſertè id indicat Arnobius: *Quod ſi accipiemus, ut verum ſit, ſequitur, ut intelligi debeat, nullum unquam fuiſſe Janum, quem ferunt Cœlo atq́; Hecate prognatum in Italiâ regnâſſe primùm, Janiculi oppidi conditorem, patrem Fonti, Vulturni generum, Juturnæ maritum; Atq́; ita per vos Dei nomen eraditur, quem in cunctis anteponitis precibus, & viam vobis pandere deorum ad audientiam creditis.* l. 3. adverſ. gent. Simili modo, quo Romani Janum, ignem Perſas in omnibus ſacrificiis invocâſſe refert Strabo: *ὅτω δ' ἂν θύωσι θεῷ, πρώτῳ τῷ πυρὶ εὔχονται* &c: Vid. Boxhorn. ad Plut. probl. 22: Girald. ſynt 17. p. 501. & ſeqq. In Peloponneſo Meliſſa Nymfa ob mellis uſum datum in ſacrorum præfatione adhibebatur; veluti apud Romanos, unà cum Jano, Veſta, ut tradit Servius l. c. & ſubinnuit Juvenalis ſat 6:

Cum farre & vino Janum Veſtamq́; rogabat:
Dic mihi nunc quaſo, dic antiquiſſime divûm
Reſpondes his Jane Pater?

Adde-

Addebant etiam precationibus: SIVE TV DEVS ES, SIVE TV DEA. Macrob. l. 3. Arnobius: *Nam conſueſtis in precibus, SIVE TV DEVS ES, SIVE TV DEA, dicere*. l. c. Evolv. notas Elmenhorſt in h. l. & Meurſii in Caton. de R. R. c. 139. Virgil. *Diiq; Deaeq; omnes ſtudium quibus arva tueri.* l. 1. Georg. Id eò pertinebat, quòd gentiles aut ignorârint ſexum deorum, aut non putârint deos ſexu diſtingui; vel ut ſignificarent numen ignotum. Vid. Agellium 2, 28. Seldenum de D. S. proleg. c. 3. & ſynt. 2. c. 2. Boxhorn. quæſt. 13.

Attendamus tandem ſacrificulorum precibus & votis, quæ, teſtibus Donato & Marcello, *Omina*, dicebantur; quamvis hæc Aſconius auſpicia, cauſas, excuſationes explicet. 3. in Verr. Cic. Solemnem in his vocem *Da* iterari percipimus. Vid. Briſſ. l. 1. form. Lucanus: *Date felices in cætera curſus* l. 9. Pharſ. Perſ. ſat. 2.

Da fortunare penateis,
Da pecus, & gregibus fœtum.

Horatius l. 1. ep. 16:

Quandocunq; Deos vel porco, vel bove placet:
Jane Pater! *clarè, clarè cùm dixit* Apollo;
Labra movet metuens audiri: Pulcra Laverna,
Da mihi fallere, da Juſtum Sanctumque
videri.

In Sacris Eleuſiniis Cereris certa erant Symbola

Symbola, ut commemorat Clemens Alexandrinus: τὸ σύνθημα ἐλευσινίων μυστηρίων, ἐνήστευσα· ἔπιον τὸν κυκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης· ἐργασάμενος ἀπεθέμην εἰς κάλαθον, καὶ ἐκ καλάθου εἰς κίστην καλά γε τὰ θεάματα καὶ θεᾷ πρέποντα. Itemque Rhetor Africæ eloquentiſſimus mox verò presbyter pientiſſimus Arnobius, qui, ut ab Epiſcopis baptizaretur, ad conteſtandam ſinceram & infucatam fidem ſuam libros adverſus gentes multifariam antiquitatis genere repletiſſimos conſcribſit: *Eleuſiniorum veſtrorum, inquit, notas & origines produnt urbes, & antiquarum elogia litterarum, ipſa denique ſymbola, quæ rogati ſacrorum in acceptionibus reſpondetis: Jejunavi, atque ebibi cyceonem; ex ciſtâ ſumſi & in calathum miſi: accepi rurſus, in ciſtulam tranſtuli.* l. 5. adverſ. gent. Ideò & in myſteriis deos aliis invocabant nominibus, quæ recenſet Porphyrius: καὶ θεοὺς δὲ τούτους δημιουργοὺς οὕτω προσηγόρευσαν. Τὴν μὲν Ἄρτεμιν λύκαιναν, τὸν δὲ Ἥλιον σαῦρον, δράκοντα ἱέρακα, τὴν δὲ Ἑκάτην ἵππον, λέαιναν, κύνα &c. de abſt. l. 4, §. 16.

Quidam Gentiles invocârunt in εὐκταίοις Deum formulâ in Chriſtianorum hymnis ac Eccleſiis antiquiſſimâ, uſitatiſſimâ: Κύριε ἐλέησον! Arrianus: τὸν θεὸν ἐπικαλούμενοι δεόμεθα

μεθα αὐτȣ͂. ΚΥΡΙΕ ΕΛΕΗΣΟΝ. l. 2. c. 7. in Epict. Vid. Seldenum addend. ad Eutych. p. 172. Philippum Caroli antiqq. eccl. 1, 5. Eand. formulam in caſtris ante prælium cantari ſolitam, videre eſt ex Mauricl Strateg. 3. 19. cujus verba vide ap. Rigaltium gloſſar. voc. Νοβίσκȣμ. In ſacris Bacchi ſanctiſſimum nomen יה & יהוה, ſive hoc enunciârint Jave, ſive Jahave, ſive Jeheve, ſive Jehova; â profanis Idolo ſuo adclamatum. Voſſius tamen unà cum aliis notam illam formulam fuiſſe ſentit: ἰὴ βάκχε! 2. 14. de Idol. Neque verò operam luſuros nos putamus, ſi ſingulas quasdam preces propius luſtremus.

Illæ, quibus victimam ad aras dedêre προσόδιον dicebantur, teſte Athenæo l. 6. & tales ferè erant: *Ego ſervitor tuus hæc tibi obfero, & ſacriſico, auctorem ſanctitatis te confiteor, & ad ſanctificandum inveco hanc oblationem, ut infundas ſibi virtutem ſpiritus tui alti ac honorati, ut per eam obtineamus quod petimus. Cæterum verò ſicut res iſta præſens oblatione meâ tua efficitur, ita, ut de cætero tibi vivat ac moriatur: Ita & ego tuus efficiar, qui per hanc oblationem & communionem, per hoc, quod ad obferendum & ſacrificandum tibi venio, de familiâ & cultoribus tuis me eſſe profiteor.* Præterea etiam dicebatur: *Sicut iſtud animal in poteſtate meâ eſt ad occidendum ſi voluero, vel ad ſalvandum; ita*

in

in poteſtate tuâ eſt ad auferendum per iram tuam, vel ad largiendum per benevolentiam tuam, id quod optamus. Porrò orabant: *Sicut moritur iſtud animal in manu meâ; moriatur in me omne vitium, omnis immunditia.* Vel: *Sic moriatur & adnihiletur tale vel tale malum, ſive incommodum.* Item: *Sicut effunditur ſanguis hujus animalis de corpore ſuo; ita effluat â me omne vitium, omnis immunditia.* In holocauſto: *Sicut hæc oblatio igne iſto præſenti conſumitur, ita, quòd nihil remaneat ex eâ: ita conſumatur in me omne malum, ſeu tale vel tale incommodum.* Hæc ex Henr. Corn. Agrippæ de O. P. 3. 60. In περιρρανσις, agrorumque purgationibus tales preces agitatas, Tibullus adnotavit 2. 1.

Dî patrii! purgamus agros, purgamus agreſtes!
Vos mala de noſtris pellite limitibus:
Neu ſeges eludat meſſem fallacibus herbis,
Neu timeat celeres tardior agna lupos.
Tunc nitidus plenis confiſus ruſticus agris
Ingeret ardenti grandia ligna foco:
Turbaq; vernarum ſaturi bona ſigna coloni
ludet, & è virgis extruet arte caſas.
Eventura precor!

Similes in Solitaurilibus exſignat Cato: *Mars pater, te precor, quæſoq; uti ſies volens propitius mihi, domo, familiæq; noſtræ; quojus rei ergo agrum, fundumq; meum Suovitaurilia circumagi juſſi, uti tu morbos*

morbos viſos inviſosq́ue, viduertatem, vaſtitudinemq́ue, calamitates, intemperiasq́ue prohibeſſis, defendas, averruncesq́ue; utiq́ue tu fruges, frumenta, vineta, virgultaq́ue grandire, beneq́ue evenire ſinas; paſtores pecuaq́ue ſalva ſervaſsis, duiq́ue bonam ſalutem valetud nemq́ue mihi, domo, familiæq́ue noſtræ. Harunce rerum ergo fundi, terræ, agriq́ue mei luſtrandi, luſtrq́ue faciendi ergo, ſicuti dixi, macte hiſce Suovitaurilibus lactendis immolandis eſt. de R.R. c. 141. Item in Robigalibus. Ovidius 4. faſt.

Aſpera Rubigo parcas Cerealibus herbis,
Et tremat in ſumma lene cacumen humo.
Tu ſata ſideribus cœli nutrita ſecundis
Creſcere, dum fiant falcibus apta, ſinas.
Vis tua non levis eſt, quâ tu frumenta notaſti;
mœſtus in amiſſis illa colonus habet.
Nec venti tantum Cereri nocuere, nec imbres,
nec ſic marmoreo pallet adusta gelu:
Quantum, ſi culmos Titan incalfacit udos,
tunc locus eſt iræ, Diva timenda, tuæ.
Parce precor, ſcabrasq́ue manus à meſsibus aufer;
neve noce cultis; poſſe nocere ſat eſt.
Nec teneras ſegetes, ſed durũ amplectere ferrũ:
Quodq́ue poteſt alios perdere, perde prior.
Vtilius gladios & tela nocentia carpes;
Nil opus eſt illis; otia mundus agat.
Sarcula nunc, durusq́ue bidens, & vomer aduncus
ruris opes niteant: inquinet arma ſitus.

Conatusq́ue

Conatusq; aliquis vaginâ ducere ferrum,
adſtrictum longa ſentiat eſſe morâ.
At tu ne viola Cererem: ſemperq; colonus
abſenti poſsit ſolvere vota tibi!

Et pauló ante in Palilibus:

Conſule tu pariter pecori, pecorisq; magiſtris:
effugiat ſtabulis noxa repulſa meis.
Sive ſacro pavi, ſedive ſub arbore ſacrâ,
pabulaq; è buſtis inſcia carpſit ovis.
Si nemus intravi vetitum, noſtrisve fugatæ
ſunt oculis Nymfæ, ſemicaperq; Deus:
Si mea falx ramo lucum ſpoliavit opaco,
unde data eſt ægræ fiſcina frondis ovi:
Da veniam culpæ: nec, dum degrandinat, obſit
agreſti fano ſuppoſuiſſe Decus.
Ne noceat turbâſſe lacus: Ignoſcite Nymfæ,
mota quod obſcuras ungula fecit aquas.
Tu dea pro nobis fontes, fontanaq; placa
Numina; tu ſparſos per nemus omne Deos.
Nec Dryadas, nec nos videamus labra Dianæ,
Nec Faunum, medio cum premit arva die.
Pelle procul morbos: Valeant homines q; greges q;
Et valeant vigiles provida turba canes,
Neve minus multas redigam, quam mane fuerunt;
Neve gemam referens vellera rapta lupo.
Abſit iniqua fames herba, frondesq; ſuperſint;
Quaq; lavent artus, quaq; bibantur aqua.

Vbera plena premam; referat mihi caſeus æra,
Dentq́ ; viam liquido vimina rara ſero.
Sitq́ ; ſalax aries, conceptaq́ ; ſemina conjux
reddat, & in ſtabulis multa ſit agna meis.
Lanaq́ ; proveniat nullas læſura puellas,
Mollis, & ad teneras quamlibet apta manus.
Quæ precor eveniant! & nos faciamus ad annũ
paſtorum Dominæ grandia liba Pali.

Apud Eundem Mercator Mercurio à conſuetis iſtis propolarum præſtigiis & negotiatorum improbis ſutelis l. 5. faſt. ſeſe luſtrans:

Ablue præteriti perjuria temporis, inquit,
Ablue præteritâ perfida verba die.
Sive ego te feci teſtem, falſove citavi
Non audituri numina vana Jovis.
Sive Deum prudens alium, divamve fefelli:
Abſtulerint celeres improba verba Noti.
Et pereant veniente die perjuria nobis:
Nec curent ſuperi, ſi qua locutus ero.
Da modò lucra mihi, da facto gaudia lucro,
Et face ut emtori verba dediſſe juvet.

Apud Virgilium Hiarbas hoſtem perſequutus, ſitique adfectus, Jovem facto ſacrificio implorat l. 4. Aen:

Juppiter omnipotens! cui nunc Maurufia pictis
Gens epulata toris Lenæum libat honorem:
Adſpicis hæc? an te, genitor, cùm fulmina torques
Nequicquam horremus? cæcique in nubibus ignes

Terrificant animos, & inania murmura miſcent?
Fœmina, quæ noſtris errans in finibus, urbem
Exiguam pretio poſuit, cui littus arandum
Cuiq; loci leges dedimus, connubia noſtra
Reppulit, ac dominum Aeneam in regna recepit.
Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu,
Mæoniâ mentum mitrâ crinemq; madentem
Subnixus, rapto potitur. Nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamq; fovemus inanem.

In fœderibus autem pangendis utraque pars certas faciebat preces, quale exemplum iterum habemus apud Maronem l. 12. Aen. Ubi Aeneas primò ſtricto ſic enſe precatur:

Eſto nunc Sol teſtis, & hæc mihi terra precanti,
Quam propter tantos potui perferre labores;
Et pater omnipotens, & tu Saturnia conjux,
Jam melior, jam diva precor, tuq; inclute Mavors,
Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques:
Fontesq; fluviosq; voco, quæq; ætheris alti
Relligio, & quæ cæruleo ſunt numina ponto!
Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno,
Convenit Evandri victos diſcedere ad urbem:
Cedet Iulus agris, nec poſt arma ulla rebelles
Aeneadæ referent, ferrove hæc regna laceſſent:
Sin noſtrum adnuerit nobis victoria Martem,
Vt potius reor, & potius Dî numine firment;
Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto: paribus ſe legibus ambæ
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.

Sacra

Sacra Deosq; dabo: ſocer arma Latinus habeto,
Imperium ſolemne ſocer mihi mœnia Teucri,
Conſtituent, urbiq; dabit Lavinia nomen!

Quem ſequitur Latinus, *ſuſpiciens cœlum, tendensq; ad ſidera dextram:*

Hæc eadem Aenea terram, mare, ſidera juro;
Latonæq; genus duplex, Janumq; bifrontem,
Vimq; Deûm infernam, & Diri ſacraria Ditû:
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit!
Tango aras, mediosq; ignes, & ſidera teſtor:
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quò res cunq; cadent, nec me vis ulla volentem
Avertet; non ſi Tellurem effundat in undas
Diluvio miſcens, cœlumve in Tartara ſolvat,
Ut ſceptrū hoc (dextrâ ſceptrū nam forte gerebat)
Nunquam fronde levi fundet virgulta, nec umbras.
Cùm ſemel in ſilvis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitq; comas & brachia ferro,
Olim arbos; nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, patribusq; dedit geſtare Latinis.

Plures precationum formulas coaggerârunt Stuck. f. 89. & ſeqq. Girald. ſynt. 17, p. 486.

Cùm Harpocrati leguminibus facerent, exclamabant: γλῶσσα τύχη, γλῶσσα δαίμων. Plutarch. de Iſid. ac Oſir. Cauſam ejus rei invenies ap. Macrob. Sat. 1. 19. & Seldenum de D.S. 1.1. Ap. Tacitum prudentiores in viciniâ mortis invocabant Jovem. h. v. *Libemus Jovi Liberatori!*

 l. 15. ann.

l. 15. ann. Proſerpina ita in ſacris invocata: πολυθύσανε ἄρτεμι, πολυθύσανε κȣ̂ρα: In magicis ſacris Spiritus certis precationibus procurari credebant, ut abunde elucet ex Deo Socratico Apuleji; veluti in Inferiis animas Deosve ad tumulum trahi; qualia faſcinatoria verba adſcribſit Aeſchylus in Perſ.

Βαλὴν ἀρχαῖος βαλὴν
Ἴθι ἵκȣ ἔλθ' ἐπ' ἄκρον κόρυμ—
βον ὄχθȣ κροκόβαπτον.

Paſcebantur interea tàm diu linguæ, donec eis frena cum Libatione laxarentur. Nova hîc ſuſpiria, & integrata murmura; de quibus Arnobius: *Operæ pretium eſt, etiam verba ipſa depromere, quibus, cùm vinum datur, uti ac ſupplicare conſuetudo eſt: MACTUS HOC VINO INFERIO ESTO.* l. 7. adverſ. gent. Pertinent huc etiam vota publica, quinquennalia, decennalia, vicennalia, tricennalia, quadricennalia: Quod ex aliquot numis ulterius perſequitur Choul. p. 274. & ſeqq.

Contraria planè in Lindienſi ſacrificio conſuetudo, non quidem preces, ſed meras rixas, jurgia, & non niſi malè ominata verba eructantium. Prodeat, & accuratius eam nobis tradat Firmianus, Arnobi diſcipulus, Cæſaris Criſp præceptor, primus â Cicerone in facundiâ, primùm Nicomediæ, mox Romæ, Eloquentiæ

quentiæ Profeſſor: *Ap. Lindum*, inquit, *quod eſt oppidum Rhodi, Herculis ſacra ſunt, quorum à cæteris longe diverſus eſt ritus; ſiquidem non* εὐφημίᾳ, *ut Græci vocant, ſed maledictis & exſecratione celebrantur, eaq́ pro violatu habent, ſi quando inter ſolemnes ritus vel imprudenti alicui exciderit bonum verbum, cujus rei hæc ratio redditur, ſi tamen ulla eſſe in rebus vaniſſimis poteſt. Hercules, cùm eò delatus eſſet, famemq́ pateretur, aratorem quendam adſpexit ſperantem, ab eoq́ petere cœpit, ut ſibi unum bovem venderet: Enim verò ille negavit fieri poſſe, quia ſpes ſua omnis colendæ terræ duobus illis juvencis niteretur. Hercules ſolitâ violentiâ uſus, quia unum accipere non potuit, utrumq́ ſuſtulit. At ille infelix, cùm boves ſuos mactari videret, injuriam ſuam maledictis ultus eſt; quod homini eleganti & urbano gratiſſimum fuit. Nam dum comitibus ſuis epulas adparat, dumq́ alienos boves devorat, illum ſibi amariſſimè conviciantem, cum riſu & cachinnis audiebat. Sed poſtquam Herculi divinos honores ob admirationem virtutis deferri placuit à civibus, ei ara poſita eſt, quam de facto* βέζυγον *i. e. bovis jugum nominârunt, ad quam duo juncti boves immolarentur, ſicut illi, quos abſtulerat aratori; eumq́ ipſum ſibi conſtituit ſacerdotem, ac præcepit, iiſdem maledictis ſemper in celebrandis ſacrificiis uteretur, quod negaret, ſe unquam epulatum jucundius.* Hactenus flos Eccleſiæ lectiſſimus, qui blanditias ſerit & mel

ſpirat, Lactantius lib. 1, inſt. div. Hinc παροιμικῶς de rixoſo convivio, aut diſputatione, vel quavis re malis ominibus cœptâ proclamabatur *Lindi ſacrum*, vel *Rhodienſe ſacrificium*; Vid. Eraſmum & P. Manutium in adagg. Rhodi enim civitas eſt Lindus, teſte Stephano, lib. de Urbibus. Et neſcio annon quoq; huc ſpectent duo nomiſmata aureum & æreum; in quibus Hercules duos abigit boves: Licet Choulius pag. 198. longè aliter ea explicet.

Formula precandi ſolemnis Ebræorum in expiationis feſto, cùm duas victimæ manus impoſuiſſent, talis erat: אנא השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך אני וביתי אנא כבר נא לעונו ולפשעים ולחטאים שעויתי ושפשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי ככתוב בתורת משה עבדך כי ביום הזה יכפר עלולם i. e. *Obſecro Domine, deliqui, rebellis fui, & peccavi coram te ego & domus mea: Obſecro Domine, remitte nunc & delicta, & rebelliones, & peccata, quæ deliqui, & in quibus rebellis fui, & quæ peccavi coram te ego & domus mea: Juxta quod ſcribtum eſt in lege Moſis ſervi tui; quoniam in die hac expiabit*: Joma c. 3, §. 8. Adde c. 4, §. 2. c. 6, §. 2. Ubi alii reſpondebant: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד i. e. *Benedictum ſit nomen glorioſum regni ejus in ſecula.* Quotieſcunq; enim

enim nominis Domini mentio fiebat, oportebat Iſraëlitas illud magnificare & benedicere atque ſic reſpondere. Vid. R. Salom. Jarchi ad Deut. 32, 3. & Gemaram Babylonicam ad l. c. Joma. Notanda etiam clauſula uſitata לעולם, ועד & evolvendi Cod. Beracoth c. 9. Sheringham ad Joma l. c. Poſſunt videri תפלה מכל השנה qui eſt liber precum annuarum; & alius liber precum סליחות dictus: item מחזור quo continentur preces, quibus in tribus anni feſtis ſolemnibus utuntur Judæi: Qui ſinguli è ſermone Ebræo in Germanicum idioma translati extant.

Cap. XIV.

Loca ſacrificalia. Jehovæ ubi ſacrificatum? Locus Captus *quomodo ita dictus? Sacrificatum in antris: In compitis: (Hecate unde* Trivia *dicta? Herculis aliquot cognomina) in ſilvis: Ante januam. Apollo* Ἀγυιεὺς *&c.* Ἀγυιάτιδες θεράπαιναι. *Lari Picumno in foco ſacrificatum, & cur? Ejus epitheta?* Ἥρωες κατοικίδιοι: Πατρῷοι θεοὶ, κατοικίδιοι. Lararium: *Cuivis familiæ neceſſarium: Ejus deſcribtio.* Cubiculares

Statuæ. *In montibus ſacrif.* במות *quid? Mons Quirinalis unde* Clatratus *dictus? Aventinus unde dictus collis Dianæ: Murteus: Lauretum: Remurius? Qui per montem ſacrum in ff intelligatur?* Mons ſacer *ubi:* Clivi ſacri. *Jovi præcipuè in montibus ſacrificatum pluribus exemplis oſtenditur. Jupiter* ἐπάκριος. *Capitolium ubi? Ejus deſcribtio.* Capitoll *nomen latius.* MonJu *Diſtinctio inter* templum, delubrum, fanum, bidental, lucum, ſacellum, ſacrarium. Templorum *vocabulum etiam generale: Eorum etymon: De eorum auctoribus variæ ſententiæ. Templum unum pluribus Diis ſacrum. Dii* ὁμοχέται, σύνναοι. *Templorum veterum forma. Templi Jovis Vltoris laus. Dianæ templum cornutum. Templorum limina gradibus aliquot evecta: Eorum materia: Præmuniebantur porticibus & lucis. Qualesnam porticus Ebræis licitæ? Balneæ ad templa. Senatorum in quibusdam templis conventus. unde* Curiæ *dicta. Templorum quibus cura commiſſa?* Templum *in ſtrictâ ſignificatione quid?*

Ejus

Ejus nomen Chriſtianis vett. inviſum. Delubrum *quid? Servius & Feſtus ex Aſconio notantur.* Fanum *quid? Differt à templo: Ejus etyma: Quædam eliminata. Malè* PHanum *ſcribitur.* Bidental *quid?* Lucus *quid? Ejus etymon: Priſciani & Quinctiliani rationes reſcinduntur. Luci Diis conſecrati.* Conlucatio: *Ejus formula. Luci quomodo profanati?* Lucuci. Lucaria. Lucar: Lucaris pecunia. *Mortuorum animæ lucorum incolæ habitæ: Lares viales creditæ.* Lucorum delubra, *proverb. Lucos in villis habere opus erat. Jupiter ἐνδενδρ@. Germani multi in lucis.* Wallfahrt *quid, & unde?* Hagen/ Hayn, *quid, & unde? item* Hamm. Hamburgi *etymon. Pagus* Hamme: *Nobiles ab Hamme.* Sacellum *quid? Ejus etymon. Guidonis idem cum Agelli Trebatio lapſus.* Kappel *ædicula ſacra unde dicatur? Item* Kappelan? *Etyma quædam proculcata. Cappelæ noſtræ à ſacellis veterum differunt. Job. Camers notatur. Sacrarium quid? οἶκοι τείσεγοι.* Sacrarium *in navi quid?* Paſtophoria. Tholus *quid?* Σηκὸς, τέμε-

n. &c. Serpens locis ſacris adpictus, & cur? Veterum in locis ſacris puris ſervandis cura. Rhodienſium oraculum, *proverb. Serpens terribile inſectum. Ægyptii reges cur in coronis ſerpentem oſtentârint. Serpentum viſus acutus: Habebantur theſaurorum cuſtodes. Æſculapius cur ſerpentis figurâ cultus? Ejus navis eâdem notata. Serpens ſalutis ſymbolum. Serpens æneus, Num. 21. Serpens Genio ſacratus: Genius per eundem adparebat. Oſiris ſerpentina figura. Serpentes Calectenſibus Dæmones. Ophitæ quinam, & eorum ritus. Serpentini. Serpens aureus in ſacris Sabadiis. ArnobI locus ad limam protrahitur: Etiam magno Voſſio aliquantulum reluctante. Elmenhorſti lectio valdè ſtraminea. Firmici locus ſanatur.* Sabazius *unde? Aureus coluber in ſacris Sabaziis quid ſignârit? Leo templis adpictus. Ritus hodierni origo. Ægyptiis leonis pictura quid? Leo vigilantiæ nota. Templis canes vivi incluſi & cur? Canes domeſtici.* Cave canem? *Canis catenarius. Servus oſtiarius. Anſeres templorum cuſtodes.*

Haud

HAud extra viam aut oleas vagabimur, ſi quando orbitam, quæ ſacrificulos noſtros ad ſacra perduxit loca, duobus pedibus premamus. Fortean ſagacius nidorem victimarum, ubi ſurgat, odorabimur.

—— —— *Quàm canis acer, ubi lateat ſus.*

Jehovam Sanctiſſimum initiò Silo in tabernaculo coram arcâ colebant; poſtea in templo Salomonis, in quo ſolo Ei adoratio ſacrificiis juncta placebat, nec etiam alibi licita erat. Caſaub. exerc. 1. 3. num. 27. Sigonius de R. E. 2. 2. Romanis in genere locus ſacrificiis deſtinatus Locus *Captus* dicebatur, eo forte ſenſu, quo Flamen dialis, & Virgg. Veſtales *Capi* dicebantur, de quo Agell. 1. 12. Facta autem primùm apud Ethnicos in antris ſacrificia, quæ ante templorum inventionem Dîs conſecrata erant, ſicut in Cretâ Jovi â Curetibus, in Arcadiâ Lunæ ac Pani Lyceo, Dionyſio apud Naxum, Mithræ ubicunque is coleretur. Cauſam dabit Wouwerius de umbrâ quem vid. c. 9. Et Holſtenius in vit. Pyth. Poſtea â ruſticis in compitis exhibebantur. Britannicus ad illud Perſi: *Qui quandoq; jugum pertuſa ad compita figit*, ſat. 4. *Ruſtici*, inquit, *finitis ſationibus in compitis aratris ſuſpenſis ſacrificia celebrabant, magnâ animorum relaxatione*. Certè Hecate ſive Proſerpina, quòd in tri-

in triviis & quadriviis coleretur, ut quidam ſentiunt, *trivia* cognominata fuit Athen. l. 7. Serv. in Ecl. 3. Virg. Veluti Hercules, quòd in ſaxeto, SAXANVS & SAXETANVS; item HERCVLES IN PETRA audivit. Vid. Boxhorn. quæſt. 1. Fauno obſcrebantur in ſilvis. Poëta Venuſinus: *Nunc & in umbroſis Fauno decet immolare lucis.* l. 1. od. 4. Apollo ἀλεξίκακος ante januam colebatur; unde ipſe ἀγυιεὺς, & ἀγυάτης, necnon προςατήριος θυραῖος; & aræ ejus ἀγυάλιδες θεράπαιναι dictæ. Vid. Cœl. Rhod. L. A. 10. 18. Sic Germani Deo ſuo SuantoWito ante oſtium templi ſemel quotannis poſt lectas fruges immolabant. Aedem enim Sacerdos tantùm intrabat ſpiritu oris compreſſo; quem quotiens renovare opus erat, ad oſtium decurrebat. Münſt. l. 3. Coſm. Larem Picumnum in foco venerabantur. Euclio ap. Plautum: *Hæc imponentur in foco Noſtro Lari:* Quia nempe erat προςάτης & θεὸς κατοικίδιος, ut ait Priſcianus, veluti Lares familiares ἥρωες κατοικίδιοι, Penates πατρῷοι θεοὶ, κατοικίδιοι vocabantur. Hinc Lar Arnobio eſt *Genius focorum* l. 4. adverſ. Gent. Aliud v. erat *Lararium* i. e. Larium ſacrarium quod quævis familia non modò habebat, ſed quamvis habere neceſſe erat ex L. illâ XII Tabb. ET. LARIVM. SEDES. RITVS. FAMILIÆ. PATRIÆ-

QVE.

QVE. SERVANTO. tit. de Relig. c. de templis & lucis. Beroaldus locum, in quo ſimulacra imagineſque conlocatas adorabant, *Lararium* dictum opinatur. Dexterrimè! Lampridius enim Alexandrum Imp. Rom. in larario habuiſſe narrat majore Apollonium, Habramum, Orpheum: in ſecundo Virgill & Ciceronis imagines. In Vitelli lararío Narciſſi & Pallantis effigies conſpiciebantur. Tales ſtatuas Tranquillus *cubiculares* vocat in Aug. c. 7. vid. Figrel. de ſtatuis inluſtr. Rom. c. 10. extr.

Præcipuè tamen adridebant montium colliumque cacumina, Judæis במות i. e. *Excelſa* dicta, in quibus contra legem ſacrificârunt, patiente primùm Deo, poſtea etiam aliquoties prohibente. Confer Sigon. de R. E. 2. 4. Propheta minorum maximus: *Super capita montium ſacrificârunt, & ſuper colles accendebant thymiama, ſubtus quercum & terebinthum: quia bona erat umbra ejus.* 4 13. Adde Jud. 6 25. 2. Reg. 17. Ezech. 6. 13. B. Hieronymum ad c. 7. & 32. Jer. & in c. 10. Matth. R. Moſes Ben-Maimon: והתחלו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים הגבעות ומתקבצין ומשתחוים להם: i. e. *Et adgreſſi ſunt homines facere ſimulacra in templu & ſub arboribus, in montium verticibus & collibus: Dein congregati adorabant ea.* lib. עכום c. 1. §. 3. In

Quiri

Quirinali ſive Agonio monte ApollinisClatrati, qui & monti in quadam parte Clatrati dedit nomen, templum extabat. Fabric. Rom. c. 3. Aventinus itidem mons ſacer fuit, teſte Plinio, quia ibi templum Dianæ, unde *Collis Dianæ* ap. Martialem, & ſacellum Veneris Murteæ, unde (niſi eum â myrteto ita dictum malis) Murteus: necnon ſilva Lauri arboris ſacræ, unde Lauretum; aliàs & â Remo Remurius cognominatus eſt. Eum in lege illâ: *Eiſdem temporibus, cùm plebs â patribus ſeceßiſſet, anno ferè ſeptimodecimo poſt reges exactos, Tribunos ſibi in Monte ſacro creavit.* l. 2. §. 20. ff. de O. J. intelligi, Accurſius & alii volunt: Sed jam dudum exploſit ſententiam hanc Coraſius comm. ad. d. l. n. 3. 4. qui montem illum juxta ripam Anienis, vel trans Anienem fluvium tribus paſſuum millibus ab urbe diſtantem, Sacrum dictum, quod Jovi olim eſſet ſacratus, indigitari ait. Sacri quoque montis mentionem facit lapis Cæſenæ: A. LVCRETII.HISTORICI.AC.POETAE.CONDITORIS. VERISSIMI. CVI. OB. EXCELLENTIAM.INGENII.STATVA.CONDONATA. AC. CIVITATI. CAESENAE. ROMAN. COLONIAE. DEDVCTAE. IN. HOC. SACRO. MONTE. DEDICATA. *Clivi* verò *Sacri* Romæ erant duo: Alter in Capitolium, alter inPalatinum montem ducebat. De hoc Martialis: *Inde ſacro veneranda petes palatia*

latia clivo. 1, 70. De illo Horat. l. 4, od. 2.

Trahet feroces.
Per ſacrum clivum meritâ decorus
Fronde Sicambros.

Sacri dicti ſunt, quod ſacrificantes per eos adſcenderent. Vid. Fabric. Rom. c. 5.

Inter omnes autem Deos inprimis Jovi, utpote Deorum ſummo, in ſummis ſacrificia incendebantur montibus. Lucanus: *Et reſidens celsâ Latialis Juppiter Albâ.* l. 1. Pharſ. Seneca H. O. 3. 2:

Heic rupe celsâ, nulla quam nubes ferit,
Annoſa fulgent templa Cenæi Jovis.

Apollonius l. 2. Argon.

Καὶ βωμὸν ποίησε μέγαν Διὸς ἰκμαίοιο,
ἱερά τ' εὖ ἔρρεξεν ἐν οὔρεσιν ἀστέρι κείνῳ
σειρίῳ αὐτῷ τε κρονίδῃ, Διὶ δ' ἕκητι.

Herodotius: νομίζουσι, Διὶ μὲν ἐπὶ τὰ ὑψηλότατα τῶν οὐρέων ἀναβαίνοντες θυσίας ἔρδειν. l. 131. Scylax Caryandenſis: Κάρμηλος, ὄρος, ἱερὸν Διός. Solinus de Olympo ſublimi Theſſaliæ monte: *Ara eſt in cacumine Jovi dicata, cujus altaribus, ſi qua de extis inferuntur, ventoſis ſpiritubus, nec pluviis diluuntur, ſed volvente anno, cujusmodi relicta fuerint, reperiuntur.* c. 15. mem. Hinc ipſum Jovem ἐπάκριον vocari, Heſychius; & quemvis montem *Jovis* dici, auctor eſt Melan-

Melanthes l. de ſacrif. Facit huc quod Jupiter in Capitolio cultus fuerit, ſito in monte Tarpejo, vel Saturnino, (in quo hodie crux maleficorum ſupplicio cernitur erecta, cùm olim extra Esquilinam portam ſupplicia ſumerentur) teſte Livio. Vopiſcus in Aurel. *Capitolium invectus eſt, ut illic cæderet cervos, quos cum eodem curru captos voviſſe Jovi Opt. Max. ferebatur.* c. 33. Cicero: *In Capitolio, id eſt, terreſtri domicilio Jovis.* orat. in Verr. Martialis l. 12. epigr. 77.

Multis dum precibus Jovem ſalutat,
Stans ſummos reſupinus usq; in ungues,
Aethon in Capitolio pepedit.

Fuêre ibi tria ſacella; medium Jovis, Junonis ſiniſtrum, dextrum Minervæ; ſub uno tamen omnia tecto. Vid. de ejus Structurâ Plut. in Public. Dionyſ. l. 4. Liv. l. 1. & virum rariſſimæ eruditionis, acerrimique judicii; cui ſeverioris litteraturæ ſtudioſi neſciunt, quanti debeant; certè plurimum debere fateantur, Rycquium tr. de Capitolio. Martialis cœlo comparavit; & Dionyſius ambitum habuiſſe ſcribit octo jugerum; teſtanturque poſt incendium majori reſtitutum eſſe luxu. Hodie S. Salvatori in Maximis, in eâ parte, quæ occaſum verſus forum holitorium reſpicit, eſt dicatum. Erat autem & aliud templum Jovis Capitolini, vel Jovis Opt. Max. itemque Jovis Latii, & Jovis Superi, quòd in altiſſimâ montis parte eſſet; præ aliis

aliis omnibus celebre ac honoratum: aliudque itidem in Capitolio Jovis Sponſoris; ac rurſus aliud Jovis Tonantis in aditu Capitolii, de quo inſcribtio Preneſtina:

TARPEJO. COLERIS. VICINA. TONANTI.

Poſtea qualiacunque templa primoribus dedicata diis *Capitolia* vocata eſſe pluribus oſtendit περίπυςος Janus Gruterus lib. ſuſpp. Extitêre porrò templa Jovis Mariani in monte Esquilino, Jovis Statoris in Palatino, Jovis Propugnatoris in Palatio, Jovis Conſervatoris juxta Velabrum, quod Palatino adjacebat; Jovis Latialis in monte Albano, Jovis Fagutalis in Viminali. Vid. Fabricius in Rom. c. 9. & 10. Vnde & tot nominum ſuorum â montibus cepit v. g. *Viminei* â Viminali colle, *Atabyrii* ab Atabyri editiſſimo Rhodi inſulæ monte, *Apeſantii* vel *Apeſantii* ab Apeſunte; item *Athoi*, *Aeneſii*, *Aetnæi*, *Anchesmii*, *Caſii*, *Cytheronii*, *Elacathai*, *Hynnarii*, *Hymettii*, *Cenæi*, *Maleæi*, *Parnethii*, *Scyllii*, *Tomarii* vel *Tmarii*, *Sinopitæ* &c: Et quid de tẽplis Jovi ſacris, quorum loca ignorãtur, dicam? v. g. Prædatoris Jovis, Invicti, Cuſtodis, Arbitratoris, Pluvii, Sereni, Tyranni &c: Hodie adhuc mons in Hiſpaniâ, ex quo Barchinoni civitati olim deſignati dicuntur Maurorum nocturni incurſus *Mon Ju* adpellatur, quem veteres *montem Jovis*

dixêre, Vid. Poëta incomparabilis Joh. Secundus itin. Hiſp. p. 317.

In Sacrarum ædium contemplatione ſciendum, Veteres ſagaciter diſtinxiſſe inter Templum, Delubrum, Fanum, Bidental, Lucum, Sacellum, Sacrarium. *Templa* quidem prout in generali ſignificatione ſumimus, quæ ſingula loca, ut ſcribit Aſconius, Diis attributa notat, Varro à templando deducit; eorumque auctorem Janum Macrobius refert: quem tamen confutare videtur Arnobius: *Templorum, ait, ſi quæris audire quis prior fuerit fabricator, aut Phoroneus Aegyptius, aut Merops tibi fuiſſe monſtrabitur, aut, ut tradit in admirandis Varro, Jovis progenies Aeacus,* l. 6. adverſ. gent. Quidam Jovem ipſum templorum auctorem efferunt, & ideò primum locum inter deos habere: Lactantius Meliſſeum Cretenſium regem, Phœnices Vſonem quempiam, Servius ex Saluſtio Cretenſes. alii Dionyſium, alii Cecropem, qui & primus victimas immolârit (quod quidam Chaldæis, quidam Cypriis attribuunt) alii Thraces, alii Arcadas, Aegyptii Iſin, alii Phryges &c: Nonnulli templa è ſepulcris initia volunt ſumſiſſe, quod ex Euſebio, Lactantio, Clem. Alex. & Arnobio diducit Giraldus ſynt. 17. pag. 452. Coronis dea non habebat templum; ſed cùm ei ſacrificandum eſſet, ſtatua illius in fanum Veneris deferebatur, teſte Pauſania. Neque verò ſingula

ſingulis

ſingulis Diis erant ſacra, ſed ſæpiſſimè duo pluresve commune aliquod habebant. Sic ſociati leguntur uno templo Iſis & Apis; Ceres, Bacchus & Phœbus; Jupiter Capitolinus, Juno, & Minerva; Apollo Palatinus, Latona, & Diana; Hercules & Muſæ, Venus & Cupido, Romulus & Remus, Caſtor & Pollux, Aeſculapius & Salus, Aeſculapius & Apollo, Sol & Luna, Pietas & Concordia, Saturnus & Ops, Mars & Venus, Pan & Ceres, Romulus & Herſilia, Terminus & Juventa, Roma & Libertas, Venus & Roma, Ops & Fortuna &c. Ap. Choulium p. 8. extat nomiſma, in cujus alterâ parte eſt templum cum inſcribtione: KOINON & ICIOYNIAC. Tales Dii conjuncti ὁμοχέται καὶ σύνναοι adpellabantur. Lapis Rom. in domo civis privati:

ΔΙΙ ΗΛΙΩι
ΜΕΓΑΛΩι
CΑΡΑΠΙΔΙ
ΚΑΙ ΤΟΙC CΥΝΝΑ
ΟΙC ΘΕΟΙC.

Atqueut ſtructuram ſacrificiorum nidori ac fumo emittendo commodam perdoceamus, reperimus Jovis Vltoris templum (quo nullum etiam ex antiquiſsimis integrius, cùm nec injectis ignibus Gothi frangere potuerint) feneſtris planè deſtitutum, extante, in medio, foramine Sphærico, æneis inauratisque trabibus

 fulto,

fulto, quod, ut lumen præbebat, ita certè vaporationem illam thuris facilè emittere poterat; in pavimento verò ſubjectum erat ad imbres excipiendos impluvium. Similiter Romuli & Remi templi poſterior pars erat quadrata, prior ſphærica, cum rotundâ & unicâ tantum feneſtrâ, lumen in medio tecti præbente; & excipiente pluvias factâ in pavimento foſſulâ. Hoc erat in viâ ſacrâ prope turrim Comitum. Sed & aliud in Velabro ſub Palatino Romuli templum vetus, & Sphæricum, cum rotundâ feneſtrâ, quæ in medio tecti lumen præbebat, & cum impluvio, ad excipiendos in ſolo imbres. Vid. plura exempla ap. Fabriciũ in Rom. c. 9. in fin. Templorum varias formas aliorum rotundas, aliorum quadratas depinxêre Choulius, Urſinus, Gutherius & alii. Dianæ templis adfigebantur cornua cervorum; Aventinæ autem boum: Cauſas vid. ap. Plutarch. probl. 5. Acceſſus ſive Introitus ad illa templa non ſemper planus, ſed aliquando ſublatus, & gradibus evectus, quorum aliquot ante Romuli & Remi templum habebantur. Virgilius de Junonis templo: *Aenea cui gradibus ſurgebant limina.* l. 1. magni Operis. Ad Jovis Ultoris ædem, quæ aliquando Cybeli ſacrata, duodecim olim æneis, nunc aliquot ſaxeis gradibus adſcenditur. Ap. antiquiſſimos, ut ſcribit Tacitus, rudi cæmento & informibus tegulis extrue-

truebantur templa, quæ poſtea marmore nituerunt, & radiârunt ære atque auro, non tantùm firmis & duraturis parietibus, ſed etiam expolitis arte atque ſplendentibus. Minervæ Chalciœcæ templum, à Domitiano conditum, totum æneum fuit, de quo Livius & alii. Hiſce talibus templis additæ erant porticus è ligno, lucis conſitæ, columnis ac ſtatuis diſtinctæ, picturiſque ornatæ, de quibus prolixè agit Fabricius in Rom. c. 14. Quæ, ut Iſraelitis erant vetitæ, ita iis concedebantur porticus & columnæ lapideæ. R. Maimon: אסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש i. e. *Vetitum in templis porticum facere è ligno intercolumniis diſtinctam.* שנאמר כל עץ אלא כל האכסדראות והסבכות היוצאות מן הכותלים שהיו במקדש של אבן היו לא של עץ; i. e. *Quia dicitur* Omne lignum. *Ideoq; omnia atria cum intercolumniis, & perplexum opus ad ramorum formam ex parietibus procedens è lapide non è ligno erat.* lib. de Cultu Stellarum c. 6. §. 13. Adjectas etiam fuiſſe balneas & hortos, colligere eſt ex Ejusd. c. 7. §. 23. 24. Jani templum pacis tempore ſemper erat clauſum, belli apertum; Hortæ verò delubrum ſemper erat apertum: Rationes ejus reddit Plut. quæſt. 46. & Boxhorn. quæſt. 30. In aliquibus templis ſc: Jovis, Concordiæ, Telluris, Apollinis, & alio-

rum, Senatores conveniebant: Unde Saluſtius Jovis Statoris, & Lampridius Concordiæ ædem *Curiam* adpellat. Confer Fabricium in Rom. c. 13. Ap. Romanos, ut idem cap. 9. docet, munus tuendi ſarta tecta templorum primùm Cenſoribus, poſt eos Aedilibus demandatum. In vetuſtatis monumentis & *Conſervatores ædium ſacrarum* & *Duumviri ſanorum* leguntur. Plura videri poſſunt ap. Vitruvium l. 1, 3, & 4, Hoſpinianum tr. de templis. Riberam de templo, Joh. Cunr. Dietericum antiqq. Rom. Philipp. Caroli antiqq. Eccl. l. 1, c. 8, 9.

In ſpecie verò TEMPLUM, quatenus à cœteris diſtinguitur, deſcribitur à Frontone, *quod conſiſtat in loco augurato*. Alciatus *omnia loca ſepta unum tantùm introitum habentia templa dici* adſeverat. l. malum navis. ff. de V. S. Antiquos omnem locum, qui ab omni parte adſpici potuerit, templum adpellâſſe, docet nos ſcholiaſta Terentii vetus & perdoctus, Calpurnius, ad Heavt. Ap. Chriſtianos ædes ſacræ rariſſimè *templa* vocabantur, ideò quia hoc nomen Ethnicis ſacrum; ſed vel adpellabant Κυριακὰς Kirchen, vel *domus* & *dominicas* Dom, vel *monaſteria* Münſter. Vid. Hildebr. de ſacris &c. prim. Eccl. c. 2.

DELUBRUM Varro, dicente Macrobio, eſſe putat locum, *in quo præter ædem etiam area, in quâ*

in quâ Deum ponerent, adeſſet, ſic dictum, ut candelabrum, cui imponitur candela: Fronto, *in quo homines pericula ſua diluunt:* Servius & Feſtus *fuſtem decorticatum, quem pro Deo venerabantur;* quod tamen Aſconius Pedianus rejicit: *Sunt,* inquit, *qui dicant, delubra eſſe multarum ædium ſub uno tecto â diluvio pluviæ munitarum: Alii delubra corporum abluendorum mortuorum; ut Dodonæi Jovis, aut Apollinis Delphici, in quorum delubris lebetes tripodesq; viſuntur. Sunt etiam qui delubra ligna delibrata i. e. decorticata, pro ſimulacris deorum more veterum poſita extſtiment: ſed malè.* comm. in Cic. de div. Vid. ParrhasI comm. 1. in Claud. de raptu Proſerp. Spiegelium in cap. LI. XII. Tabb. de templis & lucis. tit. de relig.

FANUM videtur Frontoni Fauno conſecratum; differt â templo: Suetonius: *In Galliâ fana templaq; Deorum expilavit.* in I. Cæſ. c. 55 Dignus qui videaturSabellicus in h.l.addeVoſſ. de Idol. 1. 12. Nomen habet vel â Fauno, tum, quod huic conſecratum erat; tum, quod hic, teſte Probo Gramm., primus eorum conditor fuerit: Vel â fando, quòd Pont. Max., ut tradit Feſtus, in dedicatione horum certa verba fatus fuerit: Vel â Fanâ ſive Fatuellâ, ut placet Giraldo. Alii, qui abſonè per PH ſcribunt, minus convenienter ἀπὸ φανερῶ, item â φαίνω deducunt, quibus miror ſaniorem Criticum, Voſſium, calculum addidiſſe.

BIDENTAL erat locus fulmine tactus, & ove expiatus; â bibentibus ſeu hoſtiis duos dentes altiores habentibus. Vid. Agell. 16. 6. Fiebat bidental ex loco fulmine (ut dixi) tacto. Lucanus:

Diſperſos fulminis ignes
Colligit, & tacito terrâ cum murmure condit;
Datq; locis nomen.

Adi Lilium Greg. ſynt. 17. Colligebat enim Sacerdos fulminis fragmenta, terrâque condebat, quia fulminatnm tangere piaculum erat. Conferatur Ant. Volſcus Pipernas in ſat. 2. Perſ.

LUCUS â Frontone definitur *locus fulmine ictus, & arborum ſpiſſitate tectus*, â lucendo; non, juxta Priſcianum, propter ramorum denſitatem, & Quinctilianum, quod opacus eſſet & ſine luce, κατ' ἀντίφρασιν: ſed propter ſacrificia ibi facta, ut ſcribunt Iſidorus 14, 8. Scaliger Poët. 13. 90. Joh. Oldendorp. in Ll. XII. Tabb. Conſecrati ferè erant Numini. Foquelinus in ſat. 1. Perſ. Celebris præ cæteris Daphnenſis lucus in Daphne, ſuburbio Antiochiæ, Apollini & Dianæ ſacer, cujus ambitus ſtadiorum 80. perhibetur. Vid. Feſtum Rufum cum notis Meiboml. Conſecrationem illam, quam *Conlucationem* adpellitabant, hac formulâ & hoc modo factam Cato aperit: *Lucum conlucare Romano more ſic oportet. Porco piaculo facito, ſic verba*

ſic verba concipito: Si Deus, ſi Dea es, quorum illud ſacrum eſt, uti tibi jus ſiet porco piaculo facere, illiuſce ſacri coërcendi ergo. Harunce rerum ergo, ſive ego, ſive quis juſſu meo fecerit, uti id rectum factum ſiet, ejus rei ergo te hoc porco piaculo immolando bonas preces precor, uti ſies volens propitius mihi, domo, familiæq; meæ, liberiſq; meis. Harunce rerum ergo macte hoc porco piaculo immolandus eſto. de R R. 139. Profanum contra reddere quis poterat lucum,
קרכם ממנה עלה או זירד ממנה יונק
נטל ממנה מקל או שרביט או ששפאה
שלא לצרכה הרי זו בטלה:
i. e. *decerpendo ex eo folium, aut præſcindendo ramum, conficiendoq; inde ſcipionem, aut virgam, vel putando ſuperflua. Atq; hæc vere eſt profanatio.* Verba ſunt Maimonidis lib. akom cap. 8. §. 20. Dicebantur eorum Cuſtodes *Lucuci* teſte Cœlio L. A. 12. 1. *Lucaria* erant feſta in luco certo celebrata. Feſtus. *Lucar* æs erat quod ex lucis captabatur: Licet alii explicent erogationem in lucis; Plutarchus præmium in ſpectaculis impenſum, quem vid. quæſt. 87. cum notis Xylandri. *Lucaris pecunia* fuit, quæ in luco erat data. Vid. Girald. ſynt. 17, p. 475. Præterea etiam manes defunctorum in talibus lucis habitare credebantur, qui *Lares viales* erant, ut ait Servius ad 3. Aen. Idem ad illud Virgili: *lucis habitamus opacis* l. 6. Aen. ſic commentatur: *In his autē*

ed by Google

locu heroum animæ coluntur. Inde proverbialiter: Lucorum delubra, *de rebus, quas religioſe colebant, & anxie obſervabant, enunciârunt* ait Hadr. Junius cent. 2. ad. 31. Extremæ enim impietatis arguebatur, qui non lucum conſecratum in villâ habuiſſet, quod probat amabilis Muſarum filius Joh. Wouwerius de umbrâ c. 9. Referendum huc Jovis (aliis, Bacchi) epitheton ἐνδένδρος. Vid. quæ de Aſtartâ habeat Seldenus de D. S. ſynt 2. c. 2. De Lucis plura Bened. Curtius de Hortis l. 3. c. 14. & l. 4. toto. Germaniæ litteratæ oculus Dilherrus, meus, pol! Patronus, t. 1. diſp. 8. cl. 1. n. 5. Schedius de D. G. 2. 23. Lucos inprimis amabant Germani, quos crebris ſacrificiis ſubinde relucentes reddidêre, teſtibus Tacito de M. G. l. 1. 15. ann. necnon l. 4. hiſt. Lucano l. 1. Pharſ. aliisque plurimis. Ex eo nobis remanſit vox eine Wallfahrt, quaſi eine Waldfahrt, cùm nempe deos colendi, victimasq; immolandi causâ in lucos pergerent. Ipſos lucos vocitabant Hagen, & poſtea contractè Hayn, â quo hodienum oppida ac pagi infiniti nomina ſua claudunt. Eam vocem Stuckius non ineptè ab ἅγιος deducere conatur. Cum ejus & ſono & ſignificatione conveniebat etiam dictio Hamm i. e. lucus, quæ munitiſſimæ, omniumque, quas Germania mater fovet, opulentiſſimæ civitati Hamburgenſi nomen dedit:

dedit: Ad lucum quippe circa Elyſtium & Billam, ante paucos annos graviſſimo Senatui Hamburgenſi emtum, Saxones, jam ante Caroli M. tempora, ædificatam arcem Hamburg, vocârunt. Exciſo etiam luco pagus Hamme extructus eſt, cui nobilis familia derer von Hamme præfuit, quorum ultimus pagum nobiliſſimo ſenatui florentiſſimæq; urbi Hamburgenſi vendidit. Vid. omninò Schedium de D. G. 4. 3. & Lambec. Orig. Hamburg. p. 12. & 13.

SACELLUM Corn. Frontoni eſt parvulum ædificium Diis conſecratam. Guido definit, quod ſit *parvum templum, dictum quaſi Sacra Cella.* in Adelph. Ter. Deceptus ſanè â Trebatio, cujus verba ex 2. de religg. citat Agellius: *Sacellum eſt locus parvus Deo ſacratus cum arâ. Sacellum ex duobus verbis compoſitum arbitror, Sacri & Cellæ, quaſi Sacra cella.* Hæc ille. Ineptiæ! *Quis ignorat*, ait Agellius, *ſacellum & ſimplex verbum eſſe, & non ex ſacro & cellâ compoſitum, ſed ex Sacro deminutum?* l. 6. c. 12. Feſtus: *Sacella dicuntur loca, diis conſecrata, ſine tecto.* l. 16. atq; hoc modo â noſtris ædiculis, quas cappelas vocant (ita dictas â cucullo Kappe S. Martini, quem Germani, Clodovæi tempore primùm Chriſtiani, ob inſignia miracula acceptum, & S. Martens Kappel nominatum, in ædiculâ venerabantur, quam das Kappel vocabant; unde hæc adpellatio poſtea in omnes hujuſmodi ædiculas dimanavit,

manavit, ut & præſides earum *Kappelâne* dicerentur, ceu egregiè nos antiquiſſimus B. Rhenani Codex docet. Ex quo adparet, quam ineptiſſimè, & ut ſæpius ſolet, quando etymon adducit, Gloſſa in cap. concedimus de conſect. diſt. 1, *Cappelam* à *Caprarum pellibus* derivet, quibus tuguria olim Deo ſacrata fuerint tecta. Alii mirandas faciunt ſibi plicas, & ideò à *Cappa* derivant, quod eſſet tentoriolum, ſub quo precibus vacaretur, quaſi cappâ contectum: Quo vix poterit quicquam magis ridiculum adferri. De Cappelis, vel ut aliàs perperàm ſcribitur, Capellis vid. PaulumLancelottũ inſtr. Juris Canonici l.2,tit. 22.) lõgè diſcrepabũt, fruſtraq; erit Joh. Camers cõm. in Cebetis tab. qui ſacella veterum eadem cum Cappelis noſtris eſſe, nõ incongruè adfirmari, incongruè adfirmat.

SACRARIUM eſt, ubi ſacræ res ponuntur, quod etiam in ædificio privato eſſe poteſt: differt à ſacro loco quod hic conſecratus ſit. Vipianus l. 9. §. 2. ff. de R.D Talem uſum habebant οἶκοι illi τρίστεγοι περὶ τὰ πλευρὰ τοῦ κάτω ναοῦ, de quibus Caſaub. exerc. 1. n. 22. Aliud in navi deprehendimus ſacrarium, quod velut domi Larariũ erat, in quib9 Dis marinis rem divinam obibant. Vid. Turnebum 19. 2. adverſ. Ap. vett. Chriſtianos loca, quibus Euchariſtia, veſtes & vaſa ſacra recondebantur, *Paſtophoria* dicta. Joh. Carolus Bovius ſchol. in libb. Clem.

Poteſt huc referri THOLUS, camerâ, te-

ſte

ſte Luctatio Statl ſcholiaſte, in media templi, in quo voventium primitiæ aut exuviæ figebantur. Statius l. 2. Theb. *Figamq; ſuperbis Armatholis.* Vid. Turn. 21. 23. Erant autem tholi rotundi, tecta habentes in acutum deſinentia faſtigium. Heſychius. Item ΣΗΚΟΣ & ΤΕΜΕΝΟϛ, loca, in quibus ſimulacra recondita. Vid. Pollux in onom. Hier. Wolfius in tab. Ceb. Pertinent etiam huc, FAVISSAE, TESQVA, PENU, PENETRALIA, CELLA, de quibus Stuck. f. 57. Legantur de hiſce omnibus ulterius Fronto de diff. voc. Auſ. Popma de diff. verb. l. 2. Stuck. f. 56. 57. Girald. ſynt. 17.

In ædibus illis, & quocunque loco ſacro, Serpentis figura vel in januis & parietibus ficta, vel in tabula depicta adpendebatur; quò tendere exiſtimant illa Velleji Pat. *Hujus grata religionis memoria, & inſcriptio, templi adfixa poſti, hodieq; teſtatur area tabula.* 2. 25. Inſpice Gruteri notas in h. l. Juſtinus: *παρα πανὶ τῶν νομιζομένων παρ' ὑμῖν θεῶν ὄφις σύμβολον μεγα καὶ μυστήριον ἀναγράφεται.* Apolog. pro Chr. 2. Orus Apollo refert ap. Aegyptios quoque *οὐβαῖον, ὃ ἐστὶν ἑλληνιστὶ, βασίλισκον χρυσοῦν περιτιθέασι τοῖς θεοῖς.* Explicitè Perſius ſat. 1.

Hic veto quiſquam faxit oletum
Pinge duos angues: Sacer eſt, pueri, locus: Extra Mejite!

Veteres ſiquidem manibus pedibusque cavebant,

bant, ne templa ſua excrementis fœdarentur, aut alvi exoneratione profanarentur. Hinc Rhodienſes, referente Diogeniano, peracto ſacrificio, dies aliquot, more conſueto, ad aram deæ epulantes, Oraculum: *liceretne inferre matulam?* & poſtquam adnuiſſet: *Utrum æream an teſtaceam?* conſulebant. Mox *Rhodienſium Oraculum* in proverbii vicem exiit, ubi quis de re minutâ nimium crebrò, nimiumque diligenter ſciſcitaretur. Evol. Eraſmi & P. Manutl adagg.

Excogitata erat pictura iſthæc I. ad terrorem, ne ſc: quiſquam profanus accederet, cùm ſerpens tale ſit inſectum, quod nemo non fugiat; quò reſpicit illud Virgili: *Frigidus, O pueri, fugite hinc, latet anguis in herbâ*, Ecl. 3. Ita reges Aegyptii coronis ſuis pictam gerebant aſpidem, ſymbolum regni invictarum virium, ut venenum ἀνίκητον. Aelianus de animalibus 6. 38. vel ut ſubditorum ſuorum erga ſe amorem indicarent, qualis eſt aſpidis cum conjuge cōcordia, quæ ratio Voſſio placet de Idol. 4. 54. imò potius ut auguſtiores viderentur & ſacri. II. Quoniam ſerpentes valerent viſu, proinde theſaurorum cuſtodes habebantur. Aelianus. 8. 12. hiſt. animal. De Draconum, qui ſerpentis genus, viſu, Porphyrius: Τὶς μὲν γὰρ ἀνθρώπων τοσοῦτον βλέπει, ὅσον ὁ δράκων; ὅθεν καὶ τὸ βλέπειν δρακεῖν λέγουσιν οἱ ποιηταί. l. 3. de abſt.

abſt. §. 8. Adde Nicandrum in Theriac. & Euſtathium ad Il. β. Vnde & Dracones παρὰ τῷ δέρκειν plerique deducunt. Inde Aeſculapius ſerpentis figurâ colebatur, qui & ei ſacer erat, teſte Arnobio l. 7. adverſ. gent. Et prope templum ejus (in quo valetudinis recuperandæ causâ cubabant ægroti) in inſulâ Tiberinâ, navis erat prælonga, ex Thaſio lapide, cujus inſigne erat caput tauri, â latere ſimulacrum ſerpentis, ut refert Fabr. in Rom. c. 9. quia nempe medicum anguium more oporteat eſſe circumſpectum. Addunt alii, quoniam in hieroglyphicis ſerpentis pictura pro bonâ fortunâ ac ſalute ſumatur, ubi recordemur ſerpentis æneæ ſalutiferæ â Moſe erectæ, Veræ Salutis, quæ eſt Chriſtus, typi: de quâ vid. Num. 21. verſ. 8. 9. Alii dicunt, ad Aeſculapl, Glaucum ut ſanaret coacti, & id in loco ſecreto meditantis, bacillum, quem manu tenebat, anguem adrepſiſſe; quem ubi ille commotus bacillo percuſſum interfeciſſet, alium anguem veniſſe, herbamque, quam ore gerebat, capiti Aeſculapl impoſuiſſe, & fugiſſe: quâ ille Glaucum ſanârit. Alii perhibent, Pariam ſerpentem igneo eſſe colore & acerrimo oculorum viſu, oreque laxo, unde mordendo nihil noceat; animo etiam mitiſſimo: ideoque deorum humaniſſimo Aeſculapio conſecratum. Vid. Girald. ſynt. 7. Inde ei torquem

quem ex Draconibus oblatum legimus in inſcribt. ad urbem Reggienſem, in provinciâ quæ olim Reienſis Apollinaris: DEO. AESCVLAPIO. VAL. SYMPHORVS. ET. PROTIS. SIGNVM. SOMNI. AEREVM. TORQVEM. AVREVM. EX. DRACVMCVLIS. △. P. S7 ::-ENCHIRIDIVM. ARGENT. P,ʿ,ʿ-S. ANABOLIVM. OB. INSIGNEM. CIRCA. SE. NVMINIS. EIVS. EFFECTVM. V. S. L. III. Fiebat ad Genii oſtendendam præſentiam, ſive, quòd illi angues eſſent ſacrati, conjiciente Barth. Fontio ad ſat. 1. Perſ.; ſive, quòd ipſe per anguem, ex veterum ſuperſtitione, adparuerit. Virgilius de angue ex Anchiſæ tumulo proſerpente. l. 5. Aen.

Incertus, geniumne loci, famulumne Parentis
Eſſe putet?

Vid. Servi ſcholia. Similiter Oſiris per ſerpentem exprimebatur; & hodie adhuc Calecutenſibus ſerpentes ſacroſanctos eſſe, ceu dæmonum ſpiritus, teſtatur Ludovicus Vartomannus. Fuere & hæretici quidam, *Ophitæ* dicti, qui Chriſtum ſub ſerpentis ſpecie colebant, & ſimul vivum habebant ſerpentem, quem venerabantur ac alebant: Et alii multò ante *Serpentini*, qui ſerpentem æneum adorabant, quem Hiskias deſtruxit. Vid. Rom. 1, 23. Auguſtinum hær. 17. Epiph. hær. 27.

Ecquid autem ſignâſſe dicamus aureum illum

illum colubrum, de qvo Arnobius: *In ſacris & ritibus initiationis, qvibus Sebadiis nomen eſt, aureus coluber in ſinum dimittitur conſecratis, & eximitur rurſus ab inferioribus partibus, atqve imis.* l. 5. adverſ. gent. Malim hîc legere *Sebathiis*, aut *Sebaſiis*, vel *Sabaſiis*. ſive *Sabaziis*. Tot n. modis Jovis hoc cognomen ap. Ariſtophanem, Oppianum, Ciceronem, Apulejum, Suidam & alios legitur: Adſtipulantur inſuper Inſcribtiones antiqvæ: Jovi. Sebasio. Q. Nunnius. Alexander. v. s. l. m. Et alia: Q. Nunnius. Alexander. Donum. Dedit. Jovi. Sabazio. Qvamvis Voſſius priſcis Apuleji membranis fretus veterem lectionem in illo Arnobii loco (ubi & pro *Sebadiis* citat *Sebadius*) mutari vetet. Hujus commentator percelebris Elmenhorſt parum feliciter legit *Sebariis* qvod probare ex Firmico nititur: *Sebarium colentes Jovem, angvem, cum initiantur, per ſinum ducunt.* de err. prof. Sed qvis non ex ſuperioribus etiam hujus loci vitium manibus palparet? Nomen hoc σαβαού neqviſſimus ille Mimus denuò ſibi tribuere cultores ſuos juſſit, audaciſſimè illud harpagans â proprio Dei nomine צבאות qvod extat Amos 4 13 2. Sam. 5. Pſal. 29. & 59. Rom. 9. 29. Jacob 5. 4. & eſt â צבא, ſignificatqve Dominum exercituum: alii ἀπὸ σαβῶν deducunt gente Phrygiæ: Beroldus ἀπὸ τοῦ σαβάζειν id eſt bacchari,

 qvoniam

qvoniam *Sabazius* aliqvando notet Bacchum. In ritu a. illo initiationis per σαβάζιον intelligebatur Sol & Liber: Serpens ſymbolum erat Dei: Immiſſio in ſinum eductioqve â partibus inferioribus indicabat rerum omnium generationem ac productionem, qvæ Soli debetur. De Sabazio vid. qq. Giraldum ſynt. 8. p. 266. & ſeqq. Gruterum inſcribit. f. 22.

Cœlius in librorum veterum ſcrutatione & antiqvitatibus coacervandis laborioſiſſimus, eâdem ratione templorum clauſtris Leonem olim adpictum adſerit. L. A. 13. 11. Et qvotusqviſqvè hactenus non templorum noſtrorum antipagmenta capitibus leoninis fortuitò ac ornamenti gratiâ effictafuiſſe autumavit, neſciens, â majorum id more ad nos pertigiſſe? Jam tamen id ante me reperîſſe video Virum verè πολυμαθέςατον Voſſium de Idol. 2. 75. Eundem morem Plutarchus refert viguiſſe, ex aliâ qvidem cauſâ, ap. Ægyptios, qvorum Nilus creſcere cœpit circa XV. Calendas Qvinctiles; id beneficio Leonis cœleſtis fieri credebant: itaqve & tubos fontium formabant leonino capite, è cujus rictu aqva promanaret. Verba Plutarchi ſunt: λεόντα τιμῶσι, καὶ χάσμασι λεοντείοις τὰ τῶν ἱερῶν θυρώματα κοσμοῦσιν, ὅτι πλημμυρεῖ Νεῖλος ἡλίου τὰ πρῶτα συνερχομένοιο λέοντι. lib. de Iſid. ac Oſirid. Cœteroqvin Leo vigilantiæ &

tiæ & cuſtodiæ, ut ſerpens, ſymbolum fuit qvod demonſtrat Pierius Val. in hierogl.

Qvid? qvòd vivi templis includebantur canes, ne qvis qvid noctu auferret. Arnobius: *Cur canes in Capitoliis paſcitis?* Et paulò pòſt: *Indignares eſt &c: cuſtodiam numinum canum ſollicitudinibus credere.* l. 6. adverſ. gent. Meminit Gruterus aræ Romanæ marmoreæ ap. Maſeios, in qvâ canis cernatur jacens, ſed caudam & caput erigens. fol. 981, inſcr. 3. In Vulcani Ætnæi templo, in quo inextinguibilis fuit ignis, canes, ad templi & luci cuſtodiam adſtantes, caſtè & religioſè adeuntibus blandè adſociati, eos comitabantur: In ſceleſtos v. & contaminatos, templum vel lucum ingreſſuros, inruebant, eoſquè lacerabant. Confer Giraldum ſynt. 13. Vid. Philoſtratum l. 8 de Apoll. Auguſt. d. C. D. 2. 22. Cic. pro Roſcio. Plin. l. 28 Agellium 7. 1. Ita in locis qq. non ſacris præcipuè domibus canem cernere erat, cum inſcribtione Cave, Canem. ubi & verus canis catenarius adligatus erat, qvem qvidam pro ſervo oſtiario intelligunt. Vid. de his Sen. de irâ 3. 27. & ibid Lipſium ac Gruterum, Plaut. Moſt. 3. 2. & Trin. 4. 2 & ad eum Taubmannum. Suet. Vit. c. 16. cum notis Torrentl ac Caſauboni, Popmam ad Varr. Joh. â Wouvveren ad Petron. Gruterum ſuſpp. 25. 15. Douſam præcid. pro Tib. c. 2. Turneb. 16. 4.

Pet. Fabrum ſem. 2. 12. Brodæum miſc. 4. 3. Voſſ. inſt. orat. 4. 5. 3.

Includebantur & interdum templis ob eandem cauſam Anſeres. Arnobius: *Cur anſeribus victum alimoniamqve præbetis?* Et paulò pôſt: *Indigna res eſt, cum aliqvam qværas prohibendis formidinem furibus, non ab ipſis petere, ſed in anſerum ponere & conlocare gingritibus.* l. 6. advers. gent. Eorum curam Cenſores habuerunt; qvi, ubi magiſtratum occepêre, nihil prius habebant locatione alimentorum pro ſacris anſeribus. Cujus rationem reddit Plutarchus probl. 97.

Cap. XV.

Loca ſacrificiorum ſpecialiora: Differentia eorum in ſuperûm inferûm & terreſtrium ſacris: Item inter βωμὸν, ἑστίαν, ἐσχάραν & μέγαρον: Exemplis inluſtrantur. Aræ etiam inferûm erant: Differunt ab altaribus, & qvomodo? StuckI palpatio. Varia lectio in Virgilio enucleatè tradita. SulpitI præcipitantia ſuccurritur. Superis elatiores aræ ſtructæ. Saturni ara, mare: Mortuorum, rogus. Patrenſium conſvetudo. Ararum varia nomina. Differentia inter מזבח

מזבח & בימוס. *Βωμῦ derivatio: Etymon qvoddam exagitatum.* Βωμὸς *qvid propriè?* Aræ *etymologia; necnon* Altaris. *Stuckius obiter notatur. Lactant I nævus.* Foci *origo: Atqve* ἐϛιάς. Μέγαρον *quid & unde?* ἐχάρας *homonymia & etymologia;* Aſche *unde? Stuck I in derivationibus ineptiæ. Ararum auctor: Forma: Altitudo: Cornua. Aræ quomodo olim* Anſæ *nuncupatæ.* קרני. *Foramina altarium ap. Ebræos, & eorum uſus. Ararum baſes. Ara una multis diis ſacra. Inſcribtiones ararum. Arabum ara tecto impoſita. Ararum numerus: Sæpe centenarius. Dedicatio aræ: Ejus formula. Ararum profanatio: Materia varia. Templum Salomonis quomodo ſine ſonitu & exauditione ferrei inſtrumenti ædificatum?* Samir. *Apollo unde* Σπόδι@ *vocatus? Ceſpes ad aras adhibitus, & qvando? Aræ coronatæ. Virgilio macula abſtergitur. Aræ vittatæ: Qvales in inferiis vittæ? Aræ picturis decoratæ. Aræ commotio qvid ſibi voluerit? Ara cœleſte ſignum: Ejus ſynonyma: Partes: Quales ſub eo naſcantur infantes?*

 In loco

IN loco Capto, ſi ſuperis immolaretur, aræ extructæ conſpiciebantur; ſi terreſtribus, terra plana; ſi inferis, effoſſa terra. Quam differentiam unà cum aliâ inter βωμὸν, ἑστίαν, ἐσχάραν καὶ μέγαρον, tradit Euſtathii & aliorum compilator Ammonius: βωμὸς, ἑστία, ἐσχάρα καὶ μέγαρον διαφέρουσι, καθὰ καὶ Ἀμμώνιος ὁ λαμπρεὺς ἐν πρώτῳ περὶ θυσιῶν. φησὶ γάρ. Βωμοὶ μὲν γὰρ, οἱ τὰς προβάσεις ἔχοντες. Ἐσχάρα δὲ πρὸς τὴν βιωτικὴν γινομένη, ἐπὶ τῆς τά δὲ πολυεστία, Τὸ δὲ Μέγαρον, ἡ περιῳκοδομημένη ἑστία, ἔνθα τὰ μυστικὰ τῆς Δημητρος. παρὰ δὲ Ὁμήρῳ ἡ Ἐσχάρα, ἡ αὐτὴ καὶ Ἑστία καλεῖται, ὁ δὲ Βωμὸς καὶ τὴν βάσιν σημαίνει,

χρύσειοι δ' ἄρα κοῦροι ἐϋδμήτων ἐπὶ βωμῶν

ἀντὶ τοῦ ἐπὶ βάσεων. Καὶ ἡ ἑστία σημαίνει τὸν οἶκον,

ἑστίη τ' Ὀδυσῆος ἀμύμονος

καὶ ἀνέστιος, ὁ ἄοικος παρ' Ἡσιόδῳ; καὶ ἡ σωματοειδὴς θεὸς ἑστία ἐστίν.

τὴν καὶ Δήμητραν καὶ ἥρην χρυσοπέδιλον

ἰδίως δὲ Νεάνθης ὁ Κυζικηνὸς ἐν τρίτῳ τῶν κατὰ πόλιν, βωμοὺς θεῶν φησιν, ἐσχάρας δὲ ἡρώων. Παρὰ δὲ Εὐριπίδῃ ἐσχάρα ἀντὶ τοῦ βωμοῦ κεῖται ἐν Πλεισθένει

Μῆλος

Μῆλος φάγεται δαιμόνων ἐπ' ἐσχάρας. καὶ Σοφοκλῆς ἐν Χρύσῃ lib. de ſimilibus & diff. voc. Porphyrius: Μετὰ δὲ τοῦτον τὸν Ζωροάστρην κρατήσαντος καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις δι' ἄντρων καὶ σπηλαίων εἴτ' οὖν αὐτοφυῶν, εἴτε χειροποιήτων τὰς τελετὰς ἀποδιδόναι. Ὡς γὰρ τοῖς μὲν ὀλυμπίοις θεοῖς ναούς τε, καὶ ἕδη, καὶ βωμοὺς ἱδρύσαντο. χθονίοις δὲ καὶ ἥρωσιν ἐσχάρας. Ὑποχθονίοις δὲ βόθρους καὶ μέγαρα. Οὕτω καὶ τῷ κόσμῳ ἄντρα τε καὶ σπήλαια, ὡσαύτως δὲ καὶ ταῖς Νύμφαις, διὰ τὰ ἐν ἄντροις καταλειβόμενα ἢ ἀναδιδόμενα ὕδατα, ὧν αἱ Ναΐδες ὡς μετ' ὀλίγον ἐπέξιμεν, προεστήκασι Νύμφαι. lib. de antro Nymf. Ab eo alienior paulò eſt Lutatius, quem alii Lactantium vocant: *Tria*, inquit, *ſunt in ſacrificiis loca, per quæ piaculationem facimus. Scrobiculo facto inferis; aris terreſtribus ſacrificamus, cæleſtibus extructis focis.* Superorum, me herc'le, tot extant aræ, ut ἐκ τοῦ ψάμμου σχοινίον πλέκειν, qvi eas colligere vellet, videretur. In *terrâ* Palidi Palilibus fœnum incendebant ruſtici, ut docet Persl ſcholiaſta. Ita Ἀποβώμια ſacra erant Græcorum, non in altari, ſed in plano ſolo aut pavimento peragi ſolita. Ara Conſi dei ſub terrâ fuit, qvod conſilia oporteret eſſe ſecreta. Vid. Boxhorn. qvæſt. 39. Cæterum de *terrâ effoſſâ* in inferorum ſupplicationibus Apollonius. l. 3.

Ποιχοῖον δ' ἄρ' ἔπειτα πέδω ἔνι βοθρὸν ὀρύξας
Νήησε χίζας ἐπὶ δ' ἀρνειὲ τὰ μελαίμον.

Silius Italicus l. 13. Pun:

Inducit juvenem, ferroq́ cavare refoſſam
Ocyus urget humum.

Seneca Oed. 3. 1.

Tunc foſſa tellus, & ſuper rapti rogu
Jaciuntur ignes.

Ovidius l. 7. Metam.

ſtatuitq́ aras è ceſpite binas,
Dexteriore Hecates, at lævâ parte Juventæ:
Has ubi verbenis ſilvaq́ incinxit agreſti,
Haut procul egeſtâ ſcrobibus tellure duabus
Sacra facit, cultroſquè in guttura velleris atri
Conjicit, & patulas perfundit ſanguine foſſas.

Habebant n. etiam Inferi cum ſcrobibus aras. Seneca in Med. 3. 2.

Vocetur Hecate! ſacra luctifica adparate:
Struantur aræ; flamma jam tectu ſonet.

Quatenus ſc. illæ non eædem erant cum Altaribus, â quibus in hoc, teſte Servio, differebant, quòd Ara eſſet in quâ tantùm ſupplicatur & libatur: *Altare*, in quo victimæ adolentur. Quam differentiam non intellexit Stuckius. Plinius: *Inter aras & altaria.* in paneg. Tacitus: *Poſt altaria & aram amplexa.* l. 15. ann. Arnobius: *Non altaria fabricemus, non aras.* l. 6. Idem: *Aræ iſtæ quas dicitis, altariaq́ hæc pulchra.* l. 7. adverſ. gent. Solinus: *Ara eſt in cacumine Jovi dicata, cujus altaribus,*

ribus, ſi qua de extis inferuntur, non difflantur. c. 15. mem. Virgilius Ecl. 8.

En quatuor aras:
Ecce duas tibi Daphni, duoq; altaria Phœbo.

Longobardicus Codex legit: *Duas altaria Phœbo;* tali ſenſu: En quatuor extruimus aras: De his duas tibi Daphni ſacramus, quæ revera ſint aræ, & in quibus, ut pergit, lac, vinum, ac olivum libabimus. Reliquas v. duas Phœbo dedicamus, quæ non ſolum ſint aræ i. e. ad quas non modò ſupplicemus ac libemus: ſed quæ etiam vicem altarium præſtent, & in quibus, ut in altaribus, etiam hoſtias incendamus. Lucretius. l. 4.

Multo ſanguine mæſti
Conſpergunt aras, adolentq; altaria donis.

Vid. Feſtum in *Altare*, Varronem de L. L. Servium not. ad Ecl. 5. Virg Lipſium in l. c. Taciti, Catanæum in Plin l. c. Popmam de diff. verbb. l. 1. Aliam ſuppeditat differentiam Sulpitius, Lucani ſcholiaſta, ad illud Poëtæ l. 3. phars.

Structæ diris altaribus aræ.

ubi *altaria* inferis tantum attribuit, *aras* etiam ſuperis. Præpoſtere planè: Quamvis conſentientes habeat Hoſpinianum & Giraldum. Rectius dixiſſet, & invertiſſet: *altaria* ſuperis tantùm; *aras* etiam inferis. Inde n. *altare* quaſi altam aram dictam eſſe, ſuperisqvè ſemper ſublimiores aras erectas, probat Natalis Comes. l. 1. Myth. c. 9. ex Apollon l. 2. argon.

τὰ ἢ ῥέζομεν οἷα πάρεσι
Βωμὸν ἀναστήσαντες ἐπάκλιον.

Saturno mare pro arâ erat. Macrob. l. 3. Saturn. Mortuis in pyrâ ſeu rogo immolabant. Virg: *Captivoqvè rogi perfundit ſanguine flammas.* Ita Patrenſes Dianæ Laphyræ peculiari planè ſacrificii ritu XVI cubitorum ligna viridia in orbem dirigebant, aridioribus in medium immiſſis. Mox loco undiquè cœno obſcpto, intra eum apros, hinnulos cervorum, capreorum. luporum, urſorum, ferarumqvè cum ſeminibus arborum fructiferarum, magnâ pompâ, per Virginem ſacerdotem, cervis bigiſquè eò vectam, conjiciebant, atque ita accendebant, ut referunt Porphyrius de ſacrif. & Pauſ. in Achaicis.

Syriacum nomen, quod aram notat, eſt ܥܠܬܐ Chaldæis dicitur במתא, & אגורח, item מַרְבּוּחָה, vel מרבחא: Ebræis מִזְבֵּחַ ſive מִזְבֵּחַ à mactando; & בימוס à בָּמָה quod eſt altum, excelſum: Licet differentia aliqua conſtituatur inter מזבח & בימוס à נשר הגדול i. e. Aquilà magnà, ceu vocatur, R. Moſe; qui ſcribit: איזהו בימוס ואיזהו מזבח בימוס אבן אחת מזבח אבנים הרבה: i. e. *Qualis verò* בימוס? *Quale item* מזבח? בימוס *eſt unius lapidis,* מזבח *lapidum multorum.* c. 8. עכו״ם. § 19. Græcis vocatur θυσιαστήριον, ἀπὸ τῆς θυσίας, Itemquè

Itemquè Βωμὸς, vel quia βωμοὶ fuêre במות id eſt excelſi, vel ἀ βοῦς, & Dorico βῶς; quæ quidem etymologia ex nimis fervidâ percipitantiâ profluit, cujuſquè auctores non fuêre recordati, βωμὸν proprie fuiſſe κτίσμά ἢ ἁπλῶς καὶ ἀνάστημα, ἐφ' ὃ ἔστι βῆναί τε καὶ τεθῆναι, ut docet Euſtathius ad Hom. odyss. ή. ac proinde rectius παρὰ τὸ βαίνειν deducit. *Aræ* vox quibuſdam orta videtur, quòd incenſæ ibi victimæ ardeant: Aliis ab ariditate, ob ignem ibi ſæpius incenſum: Aliis ab Vrendo. qs. Vra: Stuckio nimis alienè & longinquè ab Aromatibus. f, 138. Aliis ab αἴρειν, qvod ara ſit ædificium exaltatum; Aliis ab ἀρῶς id eſt precationibus ad aras factis: Aliis quaſi ἄρουρα, per Synæreſin, ab ἀρόω. *Altare* vero quaſi altam aram dictum putant; vel quod ignis ibi alatur, vel ab עלה, ſcandit, adſcendit, ſuſtulit, excelſus fuit; unde etiam עלה vel עלה holocauſtum. Lactantius grammaticus, *quòd ad illud manus in altum tollantur*: ſed hoc potius ad aram fit, quàm altare; modò ea, quam tradidimus, differentia procedat. Vid. de his Varronem l. 4. Iſidorum 15. 4. Serv. ad Virg. Stuck. f. 63. & 100. *Focum* â fovendo nuncupatum, ait Naſo l. 6. faſt. *At focus à flammis & quod fovet omnia dictus.* Ἑστίαν Phornutus (qui & aliàs Phurnutus, Phornutius & Cornutus) nominatam ait Veſtam,

Veſtam, διὰ τὸ ἑστάναι διὰ πάντων. Adduci profectò digna, quæ de ἑστία habet Joannes Harmarus: ἑστία *ſtrictè*, inquit, *pro foco, laxius pro domo ſeu habitandi loco. Quo ſenſu Homerus I. l. 9. in ſententiâ illa ab Ariſtotele celebrata in Polit. l. 1.*

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος,
ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ὀκρυόεντος.
Sine cogitatione, injuſtus, ſine domo eſt ille,
qui bellum amat inteſtinum, aſperum.

*Ἑστία *pro epulo accipitur.* ἑστιάτωρ, *convivator, qui convivium præbet: ſic Naz. orat* εἰς τὰ θεοφάν. *Ἑστιώμενοι *ſunt convivio excepti. Ab* ἑστία *fortaſſe Anglicum noſtrum* FEAST, *ut* ἑστία *ſit Feſtia, digammate præfixo ad imitationem Latinorum, qui Veſta ab* ἑστία *deducunt, ut videre eſt ap. Cl. Caninum Gram. pag. 93. &c:* Hæc Anglus ille doctiſſimus notulis terſis atque rotundis ad Chryſoſt. ecl. ſent. p. 82. Alii ἀπὸ τοῦ εὕειν eſſe contendunt id eſt uſtulando, ut ἑστία diceretur quaſi εὑστία. Μέγαρον proprie eſt domus ampla, ædificium auguſtum, â μέγας. Ἐσχάρα modò ſignificat focum, modò partem balnei, modò, teſte Euſtathio, conlectionem ſordium in ſummis digitorum unguibus, interdum craticulam, aliquando muliebre pudendum, Sophocli & Euripidi altare, Vitruvio 10. 17. baſin certam,

Theophraſto

Theophraſto vaginam terebri, Medicis cruſtam aliquam, de quâ Cælius 16. 48. Dicitur H. Stephano παρὰ τὸ ἐχεσθαι ἔρας id eſt γῆς, quod ἐσχάρα propriè ſit: ἡ μὴ ἔχουσα ὕψος, ἀλλ' ἐπὶ γῆς οὖσα, vel κοίλη, ut diſcimus ex Etymol. Alii derivant ab אש ignis, unde & Germanicum Eine Aſche/ cinis: Ab eo etiam Stuckius vocem *ignis* protrahere nititur f. 101. nimis ridiculè, nec quidem iisdem, neque ejuſdem organi litteris nominis אש in voce Ignis, præter unicum S terminativum, præſentibus. Certè in Etymis ſuis Virum hunc, ſtrenuum cætera amœnioris doctrinæ Cultorem, perquàm pueriliter ſæpe ſibi indulgere, & valde turpiter ſe dare, deprehendimus.

Extruxiſſe primùm Aras Ægyptios ex Herodoti l. 2. & Strab. l. 12. refert Polydorus Vergilius de inv. rerum 1. 5. ſed ſacra profanis iſtis hiſtoria reclamat. Vid. Meiſnerum Ph. ſobr. part. 2. ſect. 1. cap. 1. quæſt. 19. Forma aliarum erat rotunda, aliarum quadrata, aliarum etiam pluribus angulis diſtincta: Erantquè communiter in tantum exaltatæ, ut ferè umbilicum hominis tangerent, licet alias elevatiores, quasd. & depreſſiores non negemus, quæ omnia ex pretioſiſſimis antiquitatum monumentis elucent, & nos ipſi in priſcis nomiſmatibus, (quæ nobis exhibuit diſertiſſimum ſanctæ Philologiæ oraculum JOH. ANDR. BOSIUS, Vir

edecumatæ

edecumatæ in me humanitatis) Lectori cap. XVIII. oſtenſum imus.

In his curvaturas quasd. fabricatas & anſulas prominentes videre mihi videor, quas cùm precantes, tùm etiàm jurantes tenebant, quod adprobat aheneus omnifariæ eruditionis atque cognitionis murus Scaliger Poët. 5. 3. Clarè certè eæ adparent in arâ Pacis ex numis qvos habet Choul, æreo, p. 16. & alio p. 135. Unde aræ olim *anſæ* nuncupatæ teſte Varr. de reb. div. fortean eo modo, quo totum à parte adpellationem capit? Neque Judæorum altaribus קרני id eſt cornua talia defuêre. Vid. 1. Reg 2. verſ 28. Pſal. 118. verſ. antepen. Eorund. altaria in baſi duo habebant foramina inſtar narium exilium, ex quibus ſanguis victimarum in ſubterraneam foſſam cadens ſimul in torrentem Kedron ferebatur. Vid. Middoth. c. 3. cum notis l' Empereur, Sheringham ad Joma c. 5. § 6. De expiatione altaris ap. eosd. conſule Joma c. 5. § 5. Cod. Sebachim c. 5. § 3. Aliquando quatuor baſibus atque columnis fulciebantur, præſertim eæ, quibus ἁγνὰ θύματα & primitias frugum impoſuêre, cujus formam proponit Choul. l. de Rel. Romæ ad Amphitheatrum: J. O. M. ET. JVNONI. REGINAE. PRO. SALVTE. M. AVRELII. ANTONINI. PII. FEL. AVG. ET. JVL. AVG. JVL. PVDENS. SEVERIANVS. ARAM.

CVM.

CVM. BASI. POSVIT. Neque ſingulis tantùm Diis ſacratas legimus, ſed pluribus; veluti & templa; imò ſæpe omnibus, veluti communis formula in inſcribtionibus ararum id indicat: DIS. DEABVSQVE. OMNIBVS. Item: DIBVS. DEABVSQE. OMNIBVS. Vid. Gruterum fol. 2, 3. 4. Schedium 1. 12. de D. G. Boxhorn. quæſt. 12. Adſignabatur etiam, quis, cui, & cur, dedicârit? & an prius eſſent votæ? quod ex innumeris inſcribtionibus ſatis adparet. Romæ æd. S. Nicolai in Calcariâ: PETRONIVS. APOLLODORVS. &c. VALENTINIANO. ET. VALENTI. AVGG. III. COSS. ARAM. DICAVIT. Lapis Wardaliæ in Cumbris in ædibus Th. Dykes: DEO. SANCTO. BELATVCADRO. AVRELIVS. DIATOVA. ARAM. EX. VOTO. POSVIT. L. L. M. M. Vallexii Inſubrum: J. O. M. C. CANIANVS. ARAM. VOTAM. F. L. M. Romæ in S. Mariâ Monticelli: JOVI. O. M. DOLICHENO. C. FRONTINIVS. L. ARAM. POSVIT. Ibid. in vineâ Card. Carp. in Quirinali in arâ oblongâ: ARAM. JOVI. FVLGERATORIS. EX. PRÆCEPTO. DEORVM. MONTENSIVM. VAL. CRESCENTIO. PATER. DEORV. OMNIVM. ET. AVR. EXPERANTIVS. SACERDOS. SILVANI. CVM. FRATRIBVS. ET. SORORIBVS. DEDICAVERVNT.

Morelli

Morelli Hiſp. JOVI. CONSERVATORI. OB. INCOLVMITATEM. TEMPORVM. M A. A. HANC. ARAM. POSVIT. ET. D. D. Arabes tecto impoſitâ arâ thus quotidie Soli adolebant. Strabo l. 16. Numerus autem ararum in ſacrificiis certus non erat, ſed pro circumſtantiarum varietate modò minuebatur, modò augebatur, ita ut ad centenarium interdum excurreret. Julius Capitolinus: *Centum aræ uno in loco ceſpititiæ extruuntur, & ad eas centum ſues, centum oves mactantur.* in vit. Max. & Balb, c. 11. Virgil. l, 4. Æn. *Centum aras poſuit* Et. l. 1.

——— ——— ——— Centumq; Sabæo
Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant,

Aræ hæ certis cerimoniis dedicabantur, quæ ex libris Ritualibus perdiſcebantur, qvalem ſacrandæ aræ formulam, Salonæ in Dalmatiâ repertam ex Cyriaci Anconitani itinerario deſcribſit Vir, nobiliſſimi Barthi judicio, melius de humanitatis litteris meritus, quàm quiſquam facile cenſeat, Georg. Fabricius l. 1. antiqq. p. 29. & ſeq. Aliter tamen paulò Gruterus exhibet in inſcribtt. f. 229. Item Smetius, Aldus & Schottus: Emendatiſſimè verò Sertorius Vrſatus; & quidem h. m:

L. Helio Cæſare. Imp. P. Cælio & ALBINO
VIBVLLIO PIO. COS.
VII IDUS OCTOBRES

Cn. Do-

Cn. Domitius Valens II vir ID. PraEVNTE C. JVLIO SEVERO PONTIF. Legem dixit in ea verba quæ infra SCRIPTA SVNT.

Juppiter optime maxime quandoquè tibi HODIE HANC ARAM DABO DEDICABOQVE OLIS LEGIB. Ollisquè regionibus dabo dedicaboquè quæ hic hODIE PALAM DIXERO VTI INFIMVM SOLVM HVJVS ARAE ES Si quis hic hoſtia ſacrum faxit quod magmentum neC PROTOLLAT IDCIRCO TAMEN PROBE FACTVM ESTO CETER Leges huic aræ eædem ſunto quæ aræ Dianæ ſunt iN AVENTINO MONTE DICATAE HISCE LEGIBVS HISCE REGIONIB Sicuti dixi hanc tibi aram Juppiter optime maxime DICO DEDICOQVE VTI SIS VOLENS PROPITIVS MIHI COLLEGISQV Meis decurionibus colonis incolis coloniæ martiæ JVLLIAE SALONAE CONJVGIBVS LIBERISQVE NOSTRIS.

Vide quam inſcribtionem adferat Stuckius p. 64. Non a. magis aræ illæ profanari poterant & fœdari, niſi adſperſione urinæ, quod canis immundus & amica luto ſus Nero non omiſit, de quo Fulgos. l. 1. Conferatur huc illud Satyrici ſat. 1.

Heic veto quisquam faxit oletum! Pinge duos angues: ſacer eſt, Pueri, locus: Extra Mejite.

Conſtabant aræ illæ ex variâ ſubinde ma-

teriâ e. g. AURO. Ozias cum Sacerdotali veſte ingreſſus eſt delubrum, Deo in aureo altari immolaturus. Suid. voc. Ὀζίας. vel quacunque materiâ auro inductâ atque incruſtatâ, ut Moſis Ex. 30. ÆRE; ut in demirando Salomonis templo (in quo mirandum certè inter alia & illud, nec malleum, nec ſecurim, nec inſtrumentum ferreum in exædificatione ejus auditum fuiſſe: cùm juxta quorundam ſententiam lapides planè aptati ad ſe invicem jam ab Hiram miſſi fuerint, dicente Scripturâ: ædificatam eſſe domum lapide perfecto adducto. 1. Reg. 6. 7. aut, quòd juxta alios inſtrumentis è ſaxi genere duriſſimo elaboraverint templum, lapideſque non præciderint, ſed detriverint, Scripturâ expreſſis verbis diſtinguente ferrea inſtrumenta, ab aliis. l. c. Vel, ut Nicolaus Lyra opinatur, in Ezech. 3. 9. ita ſcribens: *In Ebræo habetur; ut vermem fortiorem rupe dedi faciem tuam: & per vermem, ſecundum eos, intelligitur hic ſanguis cujuſdam vermis, quo ſine ſonitu incidebantur lapides in ædificio templi Salomonis.* Hæc ille. R. Ben Maimon & nomen vermis addit, & explicitè magis ejus virtutem tradit: *Samir*, inquit, *eſt reptile parvum, quod ſecat lapides, dum per eos tranſit*) altare illud holocauſtorum 2. Paralip. 4. 1. LAPIDIBUS & ſaxis. Ex. 20. 25. Deut. 27. verſ. 4. 5. 6. Joſ. 8. 31. 1. Reg. 18. 32. MARMORE aut materiâ marmore inductâ. Vtrumque in Jovis

Vltoris

Vltoris æde Romæ videre eſt; ubi aræ duæ marmoreæ, ſex marmoratæ. Fabricius in Rom. c. 9. Ovidius: *Vnaq; marmoreas paterâ fundebat in aras.* l. 9 Metam. CORNIBUS; animalium forte mactatorum. Idem: *Miror & innumeris ſtructam de cornibus aram.* ep. heroid. 21. Martialis: *Diſſimuletq; Deum cornibus ara frequens.* de ſpectac. epigr. 1. Vid. Farnab. ad h. l. & Angel. Politian. miſcell. cap. 52. LIGNIS; ut lignis Sittim, id eſt lectiſſimâ quadam cedri ſpecie. Ex. 30. 1. Vel materiâ quadam ligno pretioſo opertâ; ut 1. Reg. 6. 20. TERRA: qualem aram extrui ſibi Jehova jubet. Ex. 20. 24. Peculiaris aræ ex ſacrificiorum CINERIBUS ſtructura fuit ap. Thebanos, Apollini factæ, qui inde Σποδι@ cognominabatur. Vid. Cœl. Rhod. L. A. 22. 2. QVOD ſi fortuitus caſus ſacra poſtularet, araque vel materia commoda ad eam deeſſet, CESPES (veluti et in Caſtrenſi tribunali ponendo) adhibebatur. Capitolinus: *Centum aræ uno in loco ceſpititiæ extruuntur.* l. c. Latrones ap. Apulejum *aram ceſpite virenti* Marti Deo faciunt. l. 7. Metam. Prudentius *Ridiculosq; Deos vener ſansale ceſpite thure.* in apoth. Niſi malis ceſpitem una cum ſale & thure oblatum intelligere. Lucanus: *Erexit ſubitas congeſtu ceſpitis aras.* Ovidius: *Dis tribus ille focos totidem de ceſpite ponit.* l. 4. Metam. & l. 7. *Statuitque aras è ceſpite binas.* Idem: *Araq; graminea*

gramineo viridi de ceſpite fiat. triſt. 5. 5. Seneca Med. 4.2.

Tibi ſanguineo ceſpite ſacrum
Solenne damus.

Juvenalis ſat 12.

—Feſtus promiſſa deis animalia ceſpes
Expectat.

Horatius l. 3. od. 8.

Quid velint flores, & acerra thuris
Plena, miraris; poſitusq́; carbo in
Ceſpite vivo?

Idem l. 1. od. 19.

Hîc vivum mihi ceſpitem: Hîc
Verbenas pueri ponite, thuraq́;.

Videantur pluribus Scaliger Poët. 1. 21. Guilhelm. Stuckius f. 64. Elias Schedius de D. G. 2. 26.

Aræ porrò coronabantur. Lucianus de Deâ Syriâ: *βωμὸς ἀεὶ ἐςέπται καὶ θυώματα ἔχει.* Tibullus: *Sertaq́; de ſanctis diripuiſſe focis.* 1. 2. Ovidius: *Fumida cingatur florentibus ara coronis.* Et paulò pòſt: *Funeris ara mihi ferali cincta cupreſſu.* triſt. 3. 13. Idem: *Et velet tepidos nexa corona focos.* triſt. 5. 5. Virgilius l. 4. Georg.

Violæ ſublucet purpura nigræ,
Sæpe Deûm nexis ornatæ torquibus aræ.

Ex quo ejuſdem locus reſtituitur Ecl. 5. *Inducite fontibus umbras.* Ubi aliquot exemplaria vetuſta optimè legunt *frondibus*: Romanus v. Codex pro *umbras* habet *Aras.* Vid. numos Choull, Sambucci,

Sambucci, Gutherl, Vrſini, & noſtros cap. XVIII. Quin & vittis ornabantur Virg. *Molli cinge hac altaria vittâ.* Ecl. 8. Quæ in mortuorum ſacrificiis erant nigræ aut cœruleæ. Idem:

Stant Manibus aræ
Cœruleis mœſtæ vittis. —— ——

Sæpe etiam picturis exſculptas fuiſſe fidem facit baſis aræ antiquæ, quæ adhuc hodie trans Tiberim ante ingreſſum ad D. Cæciliæ extat, in quâ Vir quidam inſiſtit tauri tergo erectus; cui ſimilem in domo Cæſiâ vidiſſe ſe ait Fabricius in Rom. c. 23. Innumeras alias videſis hinc inde in Herculeo Gruteri inſcribtionum opere; & ap. Choulium lib. de la religion des anciens Romains; & in ejuſdem diſcurſu ſur la caſtrametation & diſcipline militaire des anciens Romains p. 50.

Quod ſi aræ illæ cum crepitu in ſacrificiis moverentur, Deum Deamve adventâſſe credebant. Lucanus: *Tum cardine tellus Subſedit* l. 1. Phars. Virgil. *Adſpice corripuit tremulis altaria flammis.* Ecl. 8. Seneca Med. 4. 2.

Sonuiſtis aræ, tripodas agnoſco meos,
favente commotos Deâ.

Ovid. l. 9. Metam.

Viſa Dea eſt moviſſe ſuas (& moverat) aras;
Et templi tremuêre fores, imitataq; Lunam
Cornua fulſerunt, crepuitq; ſonabile ſiſtrum.

 Videri

Videri poteſt tract. integer de Altaribus & Sacrificiis Chriſtianorum Petri Molinæi ſubjunctus epiſtolæ Gregori Nyſſeni de euntibus Hieroſolymam.

Aliàs Ara etiam ſignum cœleſte, Græcè θυτήριον & βωμὸς; In aſteriſmis θυμιατήριον, aliquando & λιβανωτὶς & φάρος, Latinis Altare, Auſonio Thuribulum; cujus baſis dicebatur ἐπίκυρον; ſuperficies, ubi prunæ locabantur καυτὴρ; id, quod ſupra, καυτῆρα βωμίσκος. Oritur in 8. parte Scorpii, ſub quâ naſci perhibentur Neocori, ſacerdotes, prophetæ, ſanctiſſimique antiſtites, φοιβαστικοὶ, θρησκευταὶ μυστηριακοὶ, ἱερῶν καὶ τελετῶν ἐγκάτοχοι, ἱεροποιοὶ, ἐνθουσιαστικοὶ, ἱεραπρόσπολοι. Ptolemæus. Vid. Scalig. ad Manil. l. 1. & 5. Manilius l. 5.

Ara ferens thuris ſtellis imitantibus ignem,
In quâ devoti quondam, cecidere Gigantes;
Nec prius armavit violento fulmine dextram,
Juppiter, ante Deos quam conſtitit ipſe ſacerdos:
Quos potius fingent ortus, quàm templa colentes,
Atq; autoratos in tertia jura miniſtros,
Divorumq; ſacrâ venerantes numina voce,
Pene Deos, & qui poſſunt ventura videre.

Cap. XVI.

L*igna in ſacrificiis, & qualia?* Νηφάλια ξύλα

ξύλα quænam? Stuckius notatur. Tæda. *Varia in variorum ſacris ligna: Qualia ad ſacra inepta? Quinque lignorum ap. Ebræos ordines.* Lignatores *quinam? Eorum merces. Ebræorum lignifecæ. Ignis lignis additus; quando, & quomodo? Ignis ſacrificalis unde petitus? πυρεῖθεια: πυρεῖα: πυραῖθοι. Ignis gentilium ſacer Judæis non vetitus. Diana* Pyronica. *Ignis Sacri æſtimatio. Mos veterum petendi lumen. Proverbium explicatur. Populi multi ignem æternum aluêre, & quare?* Omanus *quis Perſis?* נרגל *Veſtæ templum rotundum, & in medio ejus ignis quid notârit? Quinam ſtatuerint terram circa ſolem moveri? Ignis divini quid continere creditus. Boruſſorum veterum dii. Flammæ ſacrificalis omina triſtia, ac læta.* Omina accipere: reſpuere, deteſtari, averſari. πυροσκοπία, πυρομαντεία: Igniſpicium. *Ap. gentiles ignis ſacrificalis non extinctus: Sed ap. Ebræos, & certâ quidem aquâ. Stuckius bis notatur. Choull & Giraldi labſus. Sacrificia quædam quibus non additus ignis.* Jupiter Elicius. *Stuckio præcipitantia ſua oſtenditur. Ignis quidam ſacrificalis non*

 adurens.

adurens. Καπνομαντεία; *Ejusque antiquitas. Oſeæ locus inluminatur.* Ῥαβδομαντεία; *Fuit etiam Germanis nota. Fumi etymon. Stuckl putida* fimi *derivatio. Lucernæ in ſacrificiis: Januis cum lauro adpenſæ.* Operari *pro ſacrificare. Lucernæ in Judæorum feſtis. Januæ mortuorum cupreſſo religatæ. Januæ cur coronatæ? Januarum dii. Januæ mortuorum cur coronatæ? Abrogatio coronationis januarum. Lucernæ in inferiis: Mortuorum capulis additæ. Vrnæ lacrymales. Lucernarum veterum figuræ. Cerei, funalia in ſacrificiis.* Funalia *unde? Faculæ in ſacrificiis.* λαμπτῆρες Bacchus. *Cerei in funeribus. Lucernæ, cerei, faces, funalia cur in ſacrificiis? Quare cerei in Chriſtianorum eccleſiâ uſitati?* Hymni, preces lucernales. Officium lucernarium. Ἀκόλουθοι; Ceroferarii *quinam? Mulieres* cerariæ. *Lucernæ in arboribus ſuſpenſæ: Quare? Arbores ſacræ. Germanis quercus ſacræ. Muhammedes cur ſub arbore inauguratus. Arbores cur ſacræ? Pinus quare ſacra?* Δενδροφορία: Δενδροφόροι. *Cybele ac Iſis eædem. Iſis frugum repertrix: Germanis culta. Vrbis Auguſtæ Vind. inſigne*

ſigne pictorum ruditate depravatum: Quodnam illud? Schedio abſentitur. Urbes quædam Germ. ab Iſide denominatæ. Quomodo Iſraëlitæ arbores ſacras, earumquè umbras vitavertnt? Voſſius F. ob falſam Maimonidis verſionem modeſtè notatur. An Judæis ſub umbrâ foliorum ac ramorum ſacrorum jacere licuerit? Lucernæ quomodo in templo arboribus adpenſæ? Arbores ad aras. Fagantal. *Luci porticuum. Divinatio ex lucernis.* Ιερεῖς *geſtabant lucernam ac laurum, et cur? Regibus Aſiaticis ignis prælatus. Sacerdotes* πυρφόροι *dicti, cur? In bello laurum cum lucernâ præferebant. Proverb.:* Ne ignifer evaſit. *Loca Jeſaiæ & Oſeæ inluſtrantur. Feciales Romanorum* πυρφόροι, *Proverbii:* Facem accendere, *origo.*

PRopius ad aræ ignem, ut incaleſcant victimæ, accedamus, modò prius ligna eò congeſta fuerint. Arnobius: *Quod eſt honorũ genus lignorum ſtruibus incenſis cœlum fumo ſubtexere, & effigies numinum nigrore obfuſcare ferali.* l. 7. adverſ. gent. Quæ quidem, ſi vinum libabatur, erant vitea, vel ficulna, vel myrtea:

 Si aqua,

Si aqua, ex thymo; unde hæc νηφάλια ξύλα adpellata ſunt, teſte Suida. Philochorus: *νηφάλια ξύλα ſunt, quæ vitiginea non ſunt aut etiam ficulnea: Thymi ξύλον propriè νηφάλιον vocatur, quo uſi primùm in ſacrificiis veteres feruntur.* Parum dextrè ergo Stuckius ſcopum ferit, interpretando, quid ſint νηφάλια ξύλα? Scribit n. *Ligna ſacrificalia primum oportebat eſſe ſicca & arida, græcè νηφάλια quaſi dicas ſobria dicta, quæ primùm incendebantur, ut etiam ἄκαπνα, non fumida. Νηφάλια tamen ξύλα alii putant dicta, quæ in ſacrificiis duntaxat νηφαλίοις καὶ ἀοίνοις adhibebantur.* f. 102. Falſa illa; veriora tamen hæc, ſed obſcurius prolata: An verò etiam dicamus latuiſſe illum thymi lignum ad ἄοινα pertinuiſſe? Maximè autem ad ſacra aptum erat lignum ex arboribus reſinam ferentibus, *tæda* dictum; veluti multoties ap. auctores in ſacris tædas reperias. In Jovis Olympici θυσίαις non niſi populnea ligna aderant. Cœl. Rhod. L. A. 13. 17. Quidam oſſibus hoſtiarum pro ligno; alii lapidibus ignitis utebantur. Vid. Stuckium f. 103. Adducenda huc duxi verba ſeqq. Natalis Comitis: *Erat non parva diligentia in eligendis lignis &c. In ſacris Bacchi antiquitus nulla ligna niſi Oporobalſami aut phibalea ficus, aut viticis, cum foliis vitium, urebantur, ut ait Hegemon. l. 2. Georg. In ſacris Veneris myrtus urebatur;*

atq.

at ap. Sicyonios ignis non fiebat niſi è lignis juniperi, quibus folia addebantur pæderotis, ut ait Pauſanias in Corinth. In Jovis ſacris ilicis ligna, in Martis fraxinorum, in ſacris Herculis albæ populi, cerri, aut aſculi, aut corni, ut ſcribtum eſt ab Ephoro l. 2. Hæc ille Mythol. 1. 9. Nefas contra fuit adolere ignem ſacrum & accendere oleâ, lauro, vel craſſioris corticis quercu; aut cujus caudex cavus fungoſuſque foret. Vid Girald. Synt. 17. pag. 507.

De Ebræorum feſto Xylophoriorum propter ligna ad ſacrum ignem conuehenda inſtituto vid. Nehem. 10. 34. Joſeph. B. J. 2, 31. Iſinq. coll. hiſt. quæſt. 60. § 14. Apud eos in ſacrificio expiationis R. Joſe ait fuiſſe quatuor lignorum ordines, cùm in cæteris omnibus tres: R. Jehuda tres, & in cæteris duos: R. Meir hîc quatuor; in reliquis quinque. Vid. Joma. c. 4. § 6. Atque ita primus ordo erat: מערכה הגדולה quo ſacrificium juge comburebant. Secundus: מערכה שניה של קטורת unde prunas ad ſuffitum adolendum ſumebant. Tertius: מערכה של קיום האש quo in primo defectum lignorum reſtaurarent. Quartus: מערכה לאיברים ופדרין שלא נתעכלו מבערב Cui membra & omenta â veſpere uſque ad ſequentem diem non conſumta imponebant. Qvintus: בו מערכה שמוסיפין בו ביום è quo prunas ad ſuffitum ſumebant

ſacerdos.

ſacerdos, intrans in Sancta Sanctorum. Vid. Gemara & Sheringham in l. c. Joma.

Ad ligna iſta colligenda certi ap. Gentiles conſtituti erant homines, *Lignatores* dicti, quibus mercedis loco victimæ collum de ſacrificio Jovis Olympii cedebat. Pauſan. 1. Eliac. Judæi parili modo ſuos, qui pararent & finderent ad ſacrificia ligna, *Ligniſecas* habuêre, ad quod ſervitium perpetuum Gibeonitas doloſos Joſua heros μεγαθαρσὴς damnavit. Jos. 9. 29.

Adductis ad altaria hoſtiis, vel etiam paulò ante, diſpoſitis lignis, ſubditâ face addebatur flamma; unde *Holocauſta* nomen ſortita, quod cremarentur, & quidem tota. Ageſilaus, Themiſtoclis frater, ignibus, quibus Xerxes in arâ ſacrificabat, dextram injicit; totamquè comburit. Vid. Fulgos l. 3. c. 3. Meretricula ap. Plautum: *Cur non jamdudum ante lucem ad ædem Veneris venimus Primæ ut inferremus ignem in aram?* Pœn. 1. 2. Lucanus: *Funereas aris imponere flammas.* l. 6. Phars. Virg: *Inſtruimus menſas, ariſq; reponimus ignem.* 3. Aen. Petitum ignem hunc arbitror à ſacra perpetuâ flammâ adytorum quorundam, quæ πυραιθεῖα & πυρεῖα dicebantur, veluti & Sacerdotes ignis æterni πυραιθοι, Vid. Suidas, Procopius l. 2. Perſicorum, Theodoretus H.E. 5, 39. Nicephorus 14, 19, Strabo l. 15. Briſſonius l. 2. de regno Pers. Virg. 4 Aen:

Vigilemq; ſacraverat ignem,
Excubias divûm æternas.

Sanè

Sanè Nadab & Abihu interitus tantùm ex igne alieno oblato. Lev. 10. Num. 3. & 26. Quamvis flammam Idololatrici ſacri Iſraëlitis interdictam non fuiſſe, prohibita autem prunam & cinerem, doceat Maimonides lib. עכו״ם c. 7. 13. Inde Diana *Pyronica* dicta; quod ex ejus templo in Crethide Arcadiæ monte ignem ad ſacra Lernæa ſumſerint. Ap. Romanos ignis non niſi ſanctus è Flaminicâ efferri poterat, ut patet ex lege V. Flamini olim fixâ ap. Agellium 10, 15. Tanti cæterùm æſtimabatur, ut ab eo nemini ignem mutuare aut lumē accendere licuerit, teſte Phædro l. 4; cùm aliàs commune ap. vett. fuerit, vicinos â vicinis petere lumen. Confer Taubm. in Plaut. Trin. 3. 2. Ab eo etiam de improbis & ſceleratis adagium ortum: *Sacrum ignem inſlare illi nefas*; cujus meminit Hadr. Junius cent. 4. adag 57. Mos hic æternum alendi ignem, Judæis, Aegyptiis, Afris, Indis, Perſis, Græcis, Cappadocibus, Romanis, aliisquè non inſolens; de quo pluribus agunt Lipſius de Veſt. c. 15. Seldenus de D. S. 2, 8. Voſſius de Idol. l. 2. c. 9, 11 & 64, Dilherrus tom. 1. diſpp. Viri ſinguli magni, Proceresquè litteratæ Reip: Itemquè Stuck. p. 101. Schedius de D. G. 2. 28. Secutos eos Molochi cultores, exiſtimat Greg. Greg. Francus L. S. voc. 149. de quibus ita L'Empereur, not ad itin. Benjamin: *Ante aram aditum ſacrarum eſt ingens fovea, in quâ continuatis ſeculis*

ardet

ardet ignis maximus, quem adpellant divinitatem. Vid. inſuper Wilhelmum Schickhardum in Tarich p. 126. Ignem hunc, ut ſolis ſymbolum, tanto adfectum honore, ait R. Ben-Maimon in More Nebochim 3.30 Perſæ certè per Omanum ſive Amanum (quem alii Ammonem vel Hammonem vocant) perpetuum Solis ignem coluêre, qualem etiam ei in arâ ſervabant נרגל dictum, ante quem carmen, ſive ἐπῳδὰς concinebant, ut refert Strab. l. 11. Hinc illa ſolemnis eorum formula: Φαγέτω πῦρ κύριε. Veſtæ templum Numam rotundum feciſſe, inquè medio ejus æternum conſtituiſſe ignem, ut Solaris ignis ſymbolum, ait Plutarchus: in quâ quidem ſententiâ multi verſabantur, Solarem ignem eſſe in meditullio mundi, unà cum ſtellis fixis, immobilem; terram autem circa Solem in orbem agi; inter quos Ariſtarchus Samius, Plato, Philolaus, Hicetas Seleucus, Cleanthes Samius, Heraclides Ecphantus; imò & Pythagoras: poſteà Copernicus Boruſſus, Cardinalis S. Petri ad vincula & alii. Vid. Voſſ. de Idol. 2. 2. Add. Boxhornium quæſt. 31. Certè Heraclitus Epheſius deos ex igne credidit: Origenes & Hippaſus Metapontinus intelligibilem dixêre ignem, teſtibus Auguſtino, Varrone, Simplicio. Vnde illud Pythagoræ, aut, ut volunt quidam, Andocidæ Pythagorici ſymbolum: *ignem gladio ne fodito*, nonnulli explicant, Deum maledictis

non

non eſſe impetendum; cùm ignis naturæ divinæ aliquid in ſe habere creditus fuerit gentilibus. Apud Prutenos ſive Boruſſos, adhuc gentiles, tres colebantur Dii: *Vurſchayto* id eſt Lar, Deus domeſticus, qui jumentis & quadrupedibus præerat: *Sneybrato*, avium præſes: *Gurcho*, cibi potusq; præfectus. Item tria numina: *Patrimpo*, cujus in honorem ſerpens vivus lacte alebatur: *Patelo* cujus ſymbolum erat caput hominis demortui: *Peruno*, ſive fulmen. Atque in hujus ultimi honorem perpetuus è quercu ignis ſervabatur. Hæc Guagninus in Sarm. Europ.

Ignis ſacrificalis ſi non conſpiciebatur clarus, erectus, hoſtiarum cupidè devorans ac ambiens, infeliciſſimum erat ſignum. Lucanus l. 1. Phars.

Veſtali raptus ab arâ
Ignis, & oſtendens confectas flamma Latinas,
Scinditur in partes, geminoquè cacumine ſurgit,
Thebanos imitata rogos.

Seneca Oed. 22.

TIR. *Quid flamma? largas jamne comprendit dapes?*
MAN. *Subitò refulſit lumen, & ſubitò occidit.*
TIR. *Utrumne clarus ignis & nitidus ſtetit,*
Rectusq; purum verticem cœlo tulit;
Et ſummam in auras fuſus explicuit comam?
An latera circa ſerpit incertus viæ,
Et fluctuante turbidus fumo labat?

MAN.

MAN. Non unâ facies mobilis flammæ fuit &c.
TIR. Quid fari queam
Inter tumultus mentis attonitæ vagos?
Quidnam loquar? ſunt dira ſed in alto mala:
Solet ira certis Numinum *oſtendi notis.*

Optimum contra & planè ſe litâſſe exiſtimabant, ſi erectè in altum ſurgeret; velut Octavio ap. Suet. Aug. c. 94. Alexandro M. & aliis. Ovidius de Pont. 4. 9.

Surgat ad hanc vocem plenâ pius ignis ab arâ,
Detquè bonum voto lucidus omen apex.

Talia omina *accipiebant*; illa vero *reſpuebant, deteſtabantur, averſabantur.* Briſſ. l. 1. form. Dicebatur Græcis hæc flammarum ex incenſis victimis obſervatio πυροσκοπία & πυρομαντεία, Latinis *Ignispicium*; de quâ plura Peucerus de divinat. Cæterùm Gentiles ignem in ſacrificiis non extinguebant, ſed potius per ſe languentem deficere ſinebant, teſte Pierio Valer. in hierogl. Ebræi contra extinguebant, aquâ certâ ſacrâ ad id compoſitâ, quâ deſcribit Choul: *Combien que i'ay obſervé, que ſur la fin de leur ſacrifice, quand le feu venoit à s'eſteindre, ils iettoyent par deſſus petites pieces de bois de cedre, de l'iſope, & du cumin: & de la cendre de ces trois choſes ils faiſoyent de l'eaue ſacreé.* lib. de la religion des anciens Romains pag. 291.

Nullum ſacrificium ſine igne confici licitum fuiſſe, contendit Stuckius, deceptus profectò à Choulio, quem confidentiſſimè aliquoties

quoties nullâ ejus factâ mentione, exſcribſit. Verba Choull hæc ſunt: *Car ſans feu il n' eſtoit pas licite de faire aucun ſacrifice.* p. 309. Et hunc ita fefelliſſe videtur Giraldus, qui ſimilia adſerit ſynt. 17, pag. 503. Contrarium tamen in Manoæ & Eliæ ſacrificiis perſpicimus. Ita Pythagoras Apollinis genitoris aram adorare præcepit Διὰ τὸ πυροῖς, καὶ κριθὰς, καὶ τὰ πόπανα μόνα, ἄνευ πυρὸς ὕθεως ἐπ' αὐτȣ̃. Laërt. l. 8. vit. Pyth. Plinius de cinnamomo: *Metitur non niſi permiſerit Deus: Jovem hunc intelligunt aliqui; Aſſabinum illi vocant. XLIIII boum caprarumq; & arietum extis impetratur venia metendi; non tamen aut ante ortum ſolis, aut poſt occaſum licet: Sarmenta haſtâ dividit ſacerdos, deoq; partem ponit; reliquum mercator in naſſas condit. Eſt & alia fama, cum ſole dividi, ternasq; partes fieri: Deinde ſorte germina* (al. *cremia*) *diſcerni; quodq; ſoli ceſſerit, relinqui, ac ſponte conflagrare.* l. 12. c. 19. Solinus: *Nec longè inde*, ait, *collis Vulcanius, in quo, qui divinæ rei operantur, ligna vitea ſuper aras ſtruunt, nec ignis adponitur in hanc congeriem, cùm poſitivos intulerint. Si adeſt deus, ſi ſacrum probatur, ſarmenta, licet virentia, ignem ſponte concipiunt, & nullo inflagrante à litato Numine fit incendium. Ibi epulantes adludit flamma, quæ fluxuoſis exceſſibus vagabunda, quem contigerit, non adurit; nec aliud eſt, quàm imago nuncia perfecti ritè voti.* cap. 12. Idem tale quid recenſet de Arabibus, ap. quos manipuli ſoli

dati, radiis inflagrati, incendium ſponte concipiunt. c. 42. Servius: *Apud majores aræ non incendebantur, ſed ignem divinum precibus eliciebant, qui incendebat altaria.* ſchol. ad l. 12. Aen. Inde forte Jupiter ELICIUS dictus fuit. Plura ſacrificiorum igne non addito factorum exempla ſui ipſius oblitus coacervat Stuckius f. 102. Aliud mirandum, ſimile ferè cum illo Solini recenſet Plinius: *Haud*, inquit, *procul urbe Româ in Faliſcorum agro familiæ ſunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ, quæ ſacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes non aduruntur: Et ob id perpetuo ſenatusconſulto militiæ omniumque aliorum munerum vacationem habent.* l. 7. c. 2.

Nec fumum ſacrificiorum in ventos abire permiſêre, niſi prius obſervâſſent, quò & quomodo; utrum ſurſum, an deorſum ferretur? unde varia futura cognoſcebant, conſultaquè dubia decidebant. Quæ quidem καπνομαντεία adeò antiqua, ut Caino ac Abeli nota fuiſſe qvibusdam videatur. Impietatem iſtam vecordium Judæorum apud Oſeam tangit Altiſſimus: *Populus meus in ligno ſuo interrogavit, & baculus ejus adnunciavit ei.* c. 4 §. 12. Priori loco καπνομαντείαν, poſteriori ῥαβδομαντείαν (ut quidem explicant R. Maimonides de idol. c. 11. §7. & B. Hieronymus: ſed Iarchi, Aben-Ezra & Jonathan de ligneo ſimulacro intelligunt) in-

nui

nui volunt, quâ, ſumtis duabus virgis, arcana qvædam κατέπαδον, & ſic illâ verborum incantatione faciebant, ut ἐνεργείᾳ diaboli inclinarentur & flecterentur virgæ; & tunc obſervabant, in quam partem ſe flecterent, utrum ad dextram, an ſiniſtram? Evolv. Scholiaſtam Nicandri in Theriaca, R. Moſem Mikotzi in præcept. negativ. 52 Paulum Riccium in Id. Mart. Del-Rio diſqq. magicis. Peucerum comm. de divinat. Piccartum orat. de Magiâ. ῥαβδομαντεία iſthæc etiam Germanis non incognita fuit, teſtibus Tacito de M. G. Saxone Gramm. l. 14. Vocabulum autẽ fumi quidam â furno vel furvo, alii ἀπὸ βωμῦ deducunt. Ab eo quoque Stuckius vocem *fimi* derivat; quia, inquit, fimi fumant, ſive fumum edunt. f. 138. Qvis crederet Virum non indoctum tantas nugas blatire?

Neq; adeò lucernis aut cereis ad cereos lucernasq; indigemus, cùm eæ clarè in ſacrificiis luxerint. Seneca: *Accendere aliquam lucernam ſabbato prohibeamus?* ep. 95. Præſertim adpenſæ januis, cum lauro & aliis ſertis, velut in omni publicâ privatâque læti[illegible]fieri adſolebat. Tertullianus: *Nidore thuris agitabitur, & procedet de januâ laureatâ ac lucernatâ.* l. 2. ad uxor. Ovidius 4. faſt.

Et tegat ornatas longa corona fores.

Idem 3. faſtorum:

Janua tunc regis poſitâ viret arbore Phœbi:
ante tuas itidem, curia priſca, fores.

Idem triſt. 3. 1.

Cur tamen oppoſitâ velatur janua lauro,
Cingit & auguſtas arbor opaca domus?
Ipſane quòd feſta eſt, an quod facit omnia feſta?

Idem l. 4. Metam.

Mactatur vacca Minervæ,
Alipedi vitulus, taurus tibi ſumme Deorum &c.
Sertaq; dependent tectis.

Virgilius l. 4. Æn:

Pecudumq; cruore
Pingue ſolum, & variis florentia limina tectis.

Juvenal. ſat. 12.

Hîc noſtrum placabo Jovem, Laribusq; paternis
Thura dabo, atq; omnes violæ jactabo colores:
Cuncta nitent, longos erexit janua ramos;
Et matutinis operatur feſta lucernis.

(Ubi *Operari*, veluti alibi ſæpius, idem eſt quod ſacrificare. Virg. *Sacra refer Cereri, lætus operatus in herbis.* l. 1. Georg. Tacitus: *Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, viditq; ſe operatum: Pomponius ad Veneris profectus eſt mane vetulus, votum ut ſolveret, ibi nunc operatus eſt.* l. 2. ann.) In numo quodam conſpicitur fœmell[illegible]ucernam manu in altum protendens, & ſupra Sacerdotem jam ſacrificaturum elevans. Judæi ſimiliter diebus feſtis lucernas incenſas ante feneſtras conlocabant; quod indicat ſuperciliosiſſimus Poëta ſat. 5.

Herodis venere dies, unctâq; feneſtrâ

Diſpo-

Diſpoſitæ pinguem nebulam vomuêre lucernæ.
Portantes violas; rubrumq́; amplexa catinum
Cauda natat thynni, tumet alba fidelia vino:
Labra moves tacitus, recutitaq́; ſabbata palles,

At in inferiis cupreſſo januæ religatæ. Virgilius: *Intenditq́; locum ſertis & fronte coronat Funereâ.* l. 4. Æn. cùm quia non repullulat, tum quia naturæ eſt triſtis & ingratæ, natu moroſa, fructus ſupervacanei, baccis torva, foliis amara, odore violenta, ac ne umbrâ quidem gratioſa. Januæ autem ideò coronatæ, lucernisq́; ornatæ, quoniam erant ſacræ, diisque ipſis dicatæ: Unde *Janus, Limentinus, Forculus, Carda* &c. à Januâ, limine, foribus, cardine. Ap. Græcos Apollo θυραῖος & *Antelii dæmones:* His adde Veſtam, cui veſtibulum ſacratum, de quibus pluribus alii. Servius tamen aliam ſertorum in inferiis ponit cauſam: *Romani,* inquit, *moris fuit, ut potiſſimum cupreſſus, quæ exciſa renaſci non ſolet, in veſtibulo mortui poneretur, ne quis ſacram rem facturus imprudens domum præteriret* ad l. 6. Æn. Ab Impp. poſtea Chriſtianis planè ſublatum ac vetitum *redimiri ſertis templorum impios poſtes, profanos aris accendi ignes, adoleri in hisdem thura, victimas cædi, pateris vina libari, & religionis loco exiſtimari ſacrilegium.* l. Nemo venerandi. 7. C. de pag. & ſacrif. & templis.

Porrò etiam lucernæ in mortuorum ſacrificiis oppidò uſitatæ, quibus non modò eæ ar-

dentes poſitæ: Inſcribtio Salerni in urnâ in æde Epiſcopali:

HAVE. SEPTIMIA. SIT. TIBI
TERRA. LEVIS. QVISQ
HVIC. TVMVLO. POSVIT.
ARDENTE. LVCERNAM.
ILLIVS. CINERES. AVREA
TERRA. TEGAT

Sed & unà in Sarcophagum cum cineribus & urnâ reconditæ. Eximius Philologus. Mart. Geierus Argentinæ ſe teſtatur vidiſſe effoſſas è ſepulchro gentili duas lampadas, orichalceam & fictilem; cum urnulis cinere repletis, & vitro, longioris craſſiorisque digiti formâ, liquorem aqueum adhuc continente, ſuperiore tamen parte vitro alio obcluſo c. 12. §. 5. de luctu Ebr. de qualibus urnulis lacrimalibus etiam Olaus Wormius rerum rariorum l. 4, c. 1. & 7. Gruterus in inſcribtt. Et de ampullis vitreis, alterâ cinere, alterâ aquâ repletis, in Ciceronis, ut putatur, ſepulchro inventis, Cotovicus itin. Hieroſol. 1. 10. Hujuscemodi urnulę hodienum inſplédidiſſimâ florentiſſimæ Reip. Norimbergenſis bibliothecâ ſervantur. Lucernarũ autem perplures figuras publicæ utilitati ſtudioſè contulit magni Medici filius æmulus, ſed nimium pręmaturis fatis obnoxius, Fabricius; & nos ipſi qq. duarum fictilium ſepulchro olim quopiam erutarum

erutarum picturam adducemus capite ſeq. litt. E.& F. Addidimus inſuper lucernam è lapideo monumento litt. C. & aliam Larum, litt. D quam etiam jam ante me oſtentant alacres antiquitatum inveſtigatores Choulius & Gruterus. Digna mehercle huc adſcribi incredenda fermè de lucernâ aliquâ ſepulcrali relatio Bernardini Scardeonī: *Quis ſanæ mentis*, ait, *Maximum Olibium connumerandum hîc eſſe neget?* &c. *quem conſtat fuiſſe virum maximæ præſtantiæ, & ſummo ingenio præditum; quandoquidem tàm admirabili arte lucernam concinnaverit, ut perpetuo fulgore lucens mille & quingentos annos plus minus Plutoni dicata ſub terram accenſa permanſerit. Nam annum circiter milleſimum quingenteſimum noſtræ ſalutis juxta Atheſten municipium Patavinum, dum foderetur à ruſticis terra ſolito altius, reperta eſt urna fictilis, & in eâ altera urnula, in quâ erat lucerna adhuc ardens inter duas ampullas, quarum altera erat aurea, altera argentea, puriſſimo quodam liquore plenas; cujus virtute lucerna illa per tot annos arſiſſe creditur, & niſi retecta fuiſſet, perpetuò arſura* &c. &c. l. 1. de priſcis Batavis. Juncta his fuit inſcribtio, quam habemus ſupra cap. III. pag. 50, Cæterum de Lucernis veterum ſepulchralibus vaſto opere nuper egit Fortunius Licetus. Quare autē mortuis lucernæ accenſæ; quærit, rationemque edocet Boxhornius quæſt. Rom. 11.

Cereorum funaliumque in ſacris præſentium meminit Arrianus in Epict. l. 1. c. 19. ἠξίωτε δημαρχίας. πάντες οἱ ἀπαντῶντες συνήδοντο, ἄλλος τοὺς ὀφθαλμοὺς καταφιλεῖ, ἄλλος τὸν τράχηλον, οἱ δοῦλοι τὰς χεῖρας. Ἔρχεται εἰς οἶκον, εὑρίσκει λύχνους ἁπτομένους. ἀναβαίνει εἰς τὸ καπιτόλιον, ἐπιθύει. Idem l. 2. τέκνον ἂν σωθῇς ἅψω λύχνους, ταῦτ' ἐστι, τὰ τοῦ φιλοστόργου. μέγα σοι ἀγαθὸν ἔσται σωθέντι τοιούτῳ καὶ λύχνον ἅπτειν ἄξιον. Latinus Pacatus Drepanius: *Quid ego referam pro mœnibus ſuis feſtum liberæ nobilitatis occurſum, conſpicuos veſte niveâ Senatores, reverendos municipali purpurâ flamines, inſignes apicibus ſacerdotes? quid portas virentibus ſertis coronatas? quid aulæis undantes plateas, accenſisq́ue funalibus auctum diem?* paneg. Theod. c. 37. Originem funalium aperit Servius: *Funalia, ait, à funibus, qui intra ceram ſunt: Hos ante uſum papyri cerâ circundatos habebant: Vnde FUNERA dicta, quia funes incenſi illa præcedebant.* ad l. 5. Æn. Numi certè & aliquot antiquitatum monumenta miniſtros ſacrificiorum cum facibus nobis ad altare exhibent: Vid. cap. XVIII, numum litt. C. Talem de tædâ ſtatim atque ad altare ventum eſſet, â ſacerdote incenſam ait Choul: *Quand ce venoit à mettre le feu ſus l' autel, le ſacerdote l' alumoit auecques une torche, qui eſtoit faicte de tede; tant ils obſeruerent la cerimonie de leurs ſacrifices.*

crifices. l. c.f.310. Inde feſtum quoddam λαμπτή-ρια dictum; & Bacchus λαμπτῆρος cognomen cepit. Inprimis verò in funeribus tàm Ethnicorum quàm Chriſtianorum cerei incenſi & prælati. Vid. Durandus de rit. Eccl. 1. 23. Hieronymus in vit. Paulæ, Nazianzenus orat. 2. in Julian. Chryſoſt. hom. 4. in ep. ad Ebr. Sopranes digr. 2. Lipſius not. ad Tac. Dilherrus t. 2. diſp. 15. pos. 2. Geier. de L. Ebr. 5. 25. Nat. Comes mythol. 1. 13. Kornmann. mir. mort. p. 7. c. 47. Caſal. rit. vet. p. 269. Georgievitz de Turc. mor. p. 36. Per lumina hæc vim clariſſimam deorum patere in rebus omnibus, ſignificabant, eorumque puritatem oſtendebant. Plures ejus rationes habes ap. Stuckium f. 106, 107. In Eccleſiâ Chriſtianâ olim lucernæ ac cerei accenſi ad diſcutiendas tenebras; quia noctu eis ob perſecutionem peragenda erant ſacra: Plin. l. 10. ep. 7. Vnde hymni, qui ad pſalmos ibi canebantur, *Lucernales*; preces *Lucernaria*; & officium *Lucernarium* dicebatur, ut pluribus edocet vir in veteri Chriſtianorum hiſtoriâ verſatiſſimus, Theologus perquàm celebris D. Hildebrand de ſacris &c: prim. Eccl. c. 3. & de precibus vett. Chriſt. c. 2. §. 27. Poſtea ad lætitiam denotandam, teſte Hieronymo c. 3 contra Vigilantium. Qui portabant cereos, ἀκόλουθοι, latinè *Ceroferarii*; Iſidorus origg. 7. 12. Mulieres, quæ ad ſacrificia parabant, *Ceraria* dicebantur. Turneb.

 7. 6. Ad-

7. 6. Adde Summum Gruterum l. ſuſpp. & ad Cl. Mamert. 1. paneg. c. 6. Servius matronas qq. ſacrificaturas, circa aras faculas tenentes verſari ait, ad l. 4. Æn. Et numi antiqui hiſce fidem faciunt.

Porrò lucernæ etiam in arboribus ſuſpenſæ. Prudentius:

Et quæ famificas arbor vittata lucernas
ſuſtinuit.

quia nempe illæ & ſacræ, & templorum vice habitæ ſunt. Ovidius amor. 3. 1.

Stat vetus & multos incidua ſilva per annos,
Credibile eſt illi Numen ineſſe loco.

Theocritus in Hel. epithal. idyll. Iη:

γράμματα δ' ἐν φλοιῷ γεγράψεται (ὡς παρειών τις ἀγνοίη) δωρισί, σέβου μ'. Ελένας φυτὸν εἰμί.

Seneca: *Si tibi occurrit vetuſtis arboribus & ſolitam altitudinem egreſſis frequens lucus, & conſpectum cœli denſitate ramorum aliorum alios protegentium ſubmovens: Illa proceritas ſilvæ, & ſecretum loci, & admiratio umbræ, in aperto tam denſæ atq; continuæ, fidem tibi numinis facit.* ep. 41. Plinius: *Hæ fuêre numinum templa, priſcoq; ritu ut ſimplicia rura, etiam nunc deo præcellentem arborem dicant: Nec magis auro fulgentia atq; ebore ſimulacra, quam lucos & in iis ſilentia ipſa adoramus. Arborum genera numinibus ſuis dicata perpetuò ſervantur; ut Jovi æſculus, Apollini laurus, Minervæ olea, Veneri myrtus,*

ns, Herculi populus: quin & Silvanos, Faunosq; & deorum genera ſilvis ac ſua numina, tanq. è cœlo attributa, credimus. H. N. 12, 1. Germani præcipuè quercus ſacras habebant, teſtibus Plin. l. 16. c. ult. Crantzio Vand. 4. 23. quas ſingularibus ritibus ſacrabant, quos Cromerus recenſet l. 15. Lege, quæ de quercu egregiè coacervavit Schedius de D. G. 2, 24. Inde forte factum, quod Muhammedes ſub arbore inauguratus fuerit, ut prodit Elmacinus l 1. hiſt. Sarac. Cui autẽ Deorum ſingulæ arbores ſacræ vid. ap. Benedictum Curtium l. 3. de hortis: & Meurſium F. in Arboreto ſacro: Item cur arbores & ſilvæ ſacræ ſc: propter umbram, ap. Wouwerium in pægnio. cap. 9.

Pinos ſacras, inquit Arnobius, *inde velarier & coronarier, quòd Atys ſe ſub pino caſtraverit; imò & lanâ, quâ Cybele filium contexit, ligari.* l. 5. adverſ. gent. Hinc Servius ad illud Virg: *ſacrâ pendebit fiſtula pinu.* Ecl. 6. *SACRA: ſc. matri Deorum.* In hujus ſacris pinus etiam portabatur, quæ geſtatio δενδροφορία nuncupabatur, velut geſtatores δενδροφόροι. Adi Strab. l. 10, & Voſſ. de Idol. 1, 20. & 2, 53. Cum hac Cybele eadem erat Iſis, ſationis, molarum, frugum, coctionis panis &c. repertrix. Inſcribtio (quam tamen ſpuriam eſſe Gruterus & viri Magni judicant) Calletiæ Hiſpan. in columnâ: EGO. ISIS. SVM. ÆGYPTI. REGINA. A. MERCVRIO. ERV-

ERVDITA. QVÆ. EGO. LEGIBVS. STATVI. NVLLVS. SOLVET. EGO. SVM. MATER. OSIRIDIS. EGO. SVM PRIMA. FRVGVM. INVENTRIX. EGO. SVM. ORI. REGIS. MATER. EGO. SVM. IN. ASTRO. CANIS. REFVLGENS. MIHI. BVCASTIA. VRBS. CONDITA. EST. GAVDE. ÆGYPTE. QVÆ. ME. NVTRISTI. Inprimis etiam Germanis culta, quod ex Belgico, Bojarienſi, Auguſtano Vindelicorum, & ſcribtorum monumentis oſtendit Schedius de D. G. 1. 9. conjicitque ex hinc urbis Auguſtæ Spicam inſigne fuiſſe, quòd Iſis maximè in Vindelicio eſſet culta; inde in nucem pineam, fragum, morum, cinarum qq. vel cactum ab inertibus & inexpertis pictoribus mutatam. Argutior hæc forte, quàm verior opinio. Quin ego totis pedibus in Münſteri ſententiam concedo, qui pineam ait eſſe nucem, cùm pinus manifeſtò Iſidi ſacra fuerit. Ab Iſide adhuc locis quibusdam Germaniæ nomina, Iſenberg/ Iſleben/ Iſenach &c: De arboribus & ſilvis ſacris plura Cœlius Rhod. L. A. 12. 1. Lipſius ad. Tac. Germ. Bernartius ad l. 5. Theb. Statl. P. Colvius ad l. 6. Metam. Apul.

Iſraëlitæ ubi ad talem arborem veniſſent, prohibebantur לישב בצל קומתה ומותר לישב בצל השריגים והעלים שלה ואם יש לו דרך אחרת אסור לו לעבור תחתיה ואם אין שם דרך אחרת עובר

עובר תחתיה כשהוא רץ: id eſt *Conſidero ſub umbrâ trunci ejus, & quod reſiduum eſt; jacere ſub umbrâ ſurculorum, & (ſub umbrâ) foliorum requieſcere: Si via ſit alia, tranſire ſub ea nefas; ſin alia deſit, curſim ſub eâ tranſeundum.* R. Maïm. l. עכום c. 7. §. 16. Neſcio hîc quid juveni ſublimis ingenii, ſed fatis crudis & præcocibus infeſto Dionyſio Voſſio in mentem venerit, quod verba citata vertat: *prohibentur in umbrâ trunci ejus conſidere; at ſub umbrâ foliorum & ramorum licet.* Præter n. quod מותר participium ſit ab הותר quod eſt â יתר & ſignificet, *reſiduum eſſe, ſupereſſe remanendo*, & ſimiliter: etiam planè contrarius â Voſſio inducitur ſenſus. Omninò n. etiam ſub foliorum & ramorum umbrâ jacere vetitum fuiſſe ex § ſeq. 19. perdiſcimus, ubi R. Moſes de totâ in genere arbore dicit מפני שצל האשרה שהוא אסור: id eſt *Quippe umbra arboris illa ipſa probibita*. Et cap. 8 diſertè indicare videtur: *Arboris, quam quis adorat,* כל השריגים והצלים והלולבין והפרות שיוציא כל זמן שהוא נעבר הרי אלו אסורין בהנאה: id eſt *omnes ſurculi, folia, flores & fructus, quamdiu ea colitur, ratione uſus interdicuntur.* § 6.

Ecquid vero lucernæ ad arbores, ſacrificio in templo peracto? Ex Virgilio id edoctus aræ in ipſo templo propinquam video arborem. l. 2. Æn:

Ædibus

Ædibus in mediis, nudoq; ſub ætheris axe
Ingens ara fuit, juxtaq; veterrima laurus
Incumbens aræ, atq; umbrâ complexa Penates.

Et paulò pòſt:

Eſt urbe egreſſis tumulus templumq; vetuſtum
Deſertæ Cereris, juxtaq; antiqua cupreſſus.

Planè eq. ad rem Ovidii verba l. 12. Metam. ab initio:

Hic patrio de more Jovi cùm ſacra paraſſent,
Ut vetus accenſis incanduit ignibus ara,
Serpere cæruleum Danai vidêre Draconem
In platanum, cœptis quæ ſtabat proxima ſacris.

Clarè idem indicat R. Moſes Maimonides: הנוטע אילן אצל המזבח זה לוקה שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך מפני שהיה זה דרך עכום נוטעין אילנות לצד מזבח שלהן כדי שיקבצו שם העם: id eſt *Qui arborem juxta aram plantat, ille vapulat; quia dicitur* (Deut. 16.21.) *Ne plantes lucum qualiſcunq; arboris juxta aram Domini Dei tui. In cauſâ eſt, quod mos ille idololatris eſſet, plantare arbores juxta altare ſuum, ut ibi populus congregaretur.* l. de Idol. c. 6. §. 12. Hoc ipſum deprehendes in marmore Rom. quod habet Choul. pag. 98. & numis ejusd. p. 119, 102; itemque in noſtro litt. E, cap. XVIII. Ita Fagantal erat templum Jovis, in quo fagus, teſte Feſto. Quin imò ex medio ararum ſæpiſſimè arbores percreſcebant. Vid. Schedium de

D. G.

D. G. 2, 25. Accedit, quod porticus templorum lucis ſpatioſiſſimis plerumque fuerint obſitæ: Veluti platanorum ex utraque parte nemore celebris eſt Pompeii porticus ἑκατόνςυλ☉, de quâ l. 2. Mart. l. 3. Auguſti porticus myrto, lauro, ac buxo circundata perpetuæ viriditatis dicitur, Liviæ uxoris vite inumbrata. Herodotus: ἔςι δὲ ἔσωθεν ἄλσος δενδρέων μεγίςων πεφυτευμένων περὶ νηὸν μέγαν. ἐν ᾗ τῷ δὴ τῶ-γαλμα ἔνι. in Euterpe. Omittenda hic neutiquam divinatio ex lucernis, forſitan etiam ſacris, quæ ad πυρομαντείαν ſpectat. Exemplum habemus ap. Apuleium, qui ſcribit: *Cùm ecce jam veſperam lucernam intuens Pamphile, quàm largus, inquit, imber aderit craſtino? & percontanti marito: quî comperiſſet iſtud? reſpondit: Sibi lucernam prædicere. Qvod dictum ipſius Milo riſu ſecutus; Grandem, inquit, iſtam lucernæ ſibillam paſcimus, quæ cuncta cœli negotia & ſolem ipſum de ſpeculâ candelabri contuetur. Ad hæc ego ſubjiciens: Sunt animo prima hujusmodi divinationis experimenta, nec mirum, licet modicum iſtum igniculum, & manibus humanis laboratum, memorem tamen illius majoris, & cœleſtis ignis, velut ſui parentis, quid eſſet editurus in ætheris vertice, divino præſagio, & ipſum ſcire, & nobis enunciare.* l. 2. Metam.

Hujusmodi lucernam & laurum ſacrificuli & vates ferebant, ut eo ſc. ornatu auguſtiores eſſent; Seneca: *Cum aliqua genibus per viam repens*

repens ululat, laurumq; linteatus ſenex & medio lucernam die præferens, conclamat iratum aliquem deorum, concurritis. c. 27. de brevit vit. Vid. Lipſ. Elect. 1. 3. Regibus qq. Aſiaticis ignis præferebatur, cujus cauſam ſuppeditat Ammianus Marcellinus: *Ferunt*, inquit, *etiamſi juſtum eſt credi, ignem cœlitus lapſum ap. ſe ſempiternũ foculis cuſtodiri, cujus portionem exiguam, ut fauſtam, præiſſe quondã Aſiaticũ regibꝰ dicunt.* l. 2. 3. Audiebant autem ſacerdotes πυρφόροι vel πυροφόροι, non quidem ab igne aris imponendo, ſed quod in aciebus lucernam cum lauri ramo prætulerint. Luiſius Legionenſis: *πυροφόροι in re militari olim dicti ſunt, qui aciebus in procinctu ſtantibus, & ad congrediendum paratis, ipſas anteibant acies, alterâ manu lauri ramos, alterâ lampada præferentes.* Tantum ille. Quæ dixit, ab Alexandro Neapolitano ſumſit: cujus en verba: *Prævaluitq; Græcorum mos, ut quoties præcinctæ acies congredi pararent, ante prima ſigna ſtaret vates, laureos ferens ramos & corollas, cui Pyrphoro dixêre nomen, quoniam lampada præferret, quem violare ſummum habebatur nefas, quod legati munere fungeretur.* gen. dier. 5. 3. Eadem penè verba Cœlius Rhodiginus habet l. 8. A. L. c. 2. ſed vocat πυρφόρον, & citat Suidam ac Pollucem. Certè Suidas luculenter etiam uſum adagii propoſuit, πυρφόρον ſolitum ignem præferri ab ipſis Sacerdotibus exercitui; & hos ſolitos inviolabiles haberi. Ideò cùm vellent

vellent indicare crudeli victoriâ omnes ad unum cæſos; dicere ſolitos: οὐδὲ πυρφόρος, *nec ignifer evaſit.* Breviter Heſychius, πυρφόρος, ὁ πῦρ φέρων, καὶ ὁ μόνος διασωθεὶς ἐν πολέμῳ, id eſt: *Pyrphorus, qui fert ignem, et ſolus ſalvabatur ſeu morti eximebatur in bello.* Habes in conlectaneis adagiorum græcorum & ex Euſtathio Iliad. μ. notat Eraſmus in adagic: *Ne ignifer quidem reliquus eſt factus.* Chil. 1. cent. 10. num. 26. Utuntur hâc locutione Herodot⁹ in Vraniâ: μηδὲ πυρφόρον ἐκφυγόντα περιγενέσθαι, *nec igniferū quidē effugientem ſupereſſe.* Et Philo Judęus l 1. de vitâ Moſis: ὡς μηδὲ πυρφόρον ἀπολειφθῆναι τὸν ἀπαγγελοῦντα, *ut nec reliquus eſſet cladi vel ignifer, qui nunciaret.* Excerpta hæc ſunt â nobis ex Hiſpanc undiquaque expolito Del-Rio adag. V. T. 984. in quo omnia illa de πυροφόροις verbis his ipſiſſimis conlegit. Curtius etiam de Perſis memorat, ignem, quem ipſi *ſacrum* & *æternum* vocabant, agmini Darii argenteis altaribus prælatum fuiſſe. l. 3. Similiter de Lacedæmoniis Xenophon: *Repetam autem altius, quo pacto cum copiis in expeditionem rex proficiſcatur. Primum igitur domi adhuc rem divinam facit Jovi Ductori, & adjunctis diis: Quod ſi tum litatum fuerit, ſumit ex arâ ignem is qui Ignifer dicitur, & præcedit ad terminos usq; regionis; quò cùm perventum fuerit, iterum rem divinam facit rex Jovi & Minervæ, quibus ambobus*

diis placatū ita tranſit terminos regionū, ac ignis quidem de his ſacris præfertur inextinctus, hoſtiæ autem omnis generis ſequuntur. lib. de form. civit. Laced. ex verſione Joachimi CamerarI. Adagio ille vetus certè latet ap. S. Prophetam, quando eò Jeſaiæ verba conlimare videntur: *Ecce Dominus diſperget terram, & nudabit eam, & diſſipabit habitatores ejus, et erit ſicut populus ſic ſacerdos*. 24. 12. Quæ repetit Oſeas 4. 9. Senſus ferè erit talis: Tantâ obruentur devaſtatione, tantâ clade, ut etiam πυρφόροι ac ſacerdotes, ſemper aliàs periculis vacui, & â nece intacti, non ſecus ac cœteri, contra jus belli, occiſionem paſſuri ſint. Ab hoc fecialum, qui ap. Romanos erant πυρφόροι, officio, proverbium πυρσὸν ἀνάπτειν id eſt facem accendere, pro eo quod eſt fomitem & incrementum malo ſubdere, ortum fuiſſe docet Hadr. Junius cent. 2. prov. 33.

Cap. XVII.

SPondæa. *Judæorum vaſa ac inſtrumenta ſacrificalia. Gentilium vaſa luſtralia. Lauri & olivæ uſus in luſtratione.* Adſpergillum: Litui: Tubæ: Tibiæ: *Hæ etiam in luctis adhibitæ. Ebræorum* חלילין *Loco Matthæi ingens lux adfunditur.* Gingras *quid? Ejus etymon.*

etymon. Siſtra: Siſtrati *quinam?* Crotala *unde?* Crotalia. *Gruteri falſa opinio circa crotalorum picturam perſtringitur*. Tympana, crepitacula. Cerei, candelabra, lucernæ. *Choull conjectura ridicula. Inſtrumenta ad percutiendum victimam.* Vagina cultraria: *Eam quis geſtaverit? Inſtrumenta Græcorum. Romanorum* Malleus: Venabula: Gladius Delphicus: Lapis: Securis. *Inſtrumenta ad jugulandum, excoriandum, diſſecandum*. Secespita: σφαγὶς *id eſt* Enſis: Secia: Dolabra. *Choulius caſtigatur. Menſarum ſacrarum uſus: Vnde* Anclabres *dicta?* Cibiles, Aſcariæ, Curiales. Αἱμνία. Σφαγεῖα, πιμαιδεῖαι, γεράνδεια. Diſcus. Ollæ Extares. Verua: *Veruum ap. vett. forma.* Cochlearia. *Abenorum uſus. Servi verba explicantur.* Salinum: Patella. Επιτραπέζια. Patellarii dii *quinam?* Lares Patellarii. Acerræ. Vatillum. Ουλοχεῖον. Caniſtra. Menſæ libatoriæ. Tripodes: *Eorum cortinæ.* Cortina *quid?* Præfericulum. Gutti & Sumpuli *etymon: Eorum loco in convivus epicluſis & cyathus.* Sumpulatrices *mulieres*. Carcheſia. Cymbia. Pa-
 teræ.

teræ. Crateres, *& eorum uſus.* γαυλοὶ. Σκαφίδες. Cothurna. Pellæ. Mellaria. Calices. Hirneæ: Hirnellæ. Sympinia. Sinus. *Quædam alia vaſa libatoria.* Ciſtæ *in myſteriis. Myſteria* Secluſa & Opertanea ſacra *dicta, cur? Myſteria quædam recenſita.* Ἐλευσοφόρια *unde?* Ἐλευσίνια. Ὀργίων *duplex ſignificatio: Eorum etymon.* Initia. *cur myſteria dicta? VossI erronea ratio.* Initiari *quid?* Initiati: Initiorum *dies.* Μύησις. Μύσης *quinam? Quis* Ἐπόπτης? Μυεῖσθαι, τελεῖσθαι *&c. Sacrificia cur* τέλη *dicta? VossI ratio paulò declinans.* Μυστικὴ θυσία. *Initiandi per certos cruciatus ducti.* Tympanum *ac* Cymbalum *myſteriorum patinæ ac cyathi. Symbola quædam myſteriorum recenſita.* Naves *ſacræ. Cælatura vaſorum ſacrorum: Ideò Judæis vaſa S. gentilium prohibita.* Vaſa Sigillata: Sigilla. *Vaſa abluta in ſacrificiis & coronata. Vaſa S. ex auro & argento: Quibusd. gentilibus in ſacris magni æſtimata, quibusd. rejecta. Vaſa S. è gemmis: E vitro: Ex ære. PersI locus contra ſcholiaſtarum ſententiam explicatus. Ærarium in templo Saturni. Æs Corinthium. Vaſa S. è vimine. Ex ligno.*

Tibia

Tibiarum materia alia in ſacris, alia in ludis. Vaſa S. fictilia. Vaſa Samia. *Fictilia Numæ complacita: Qui etiam auctor collegii VII figulorum. Luxus veterum in fictilibus vaſis. Vaſa* Coptica.

INſtrumenta ſacrificalia, vaſaque cultui deorum deſtinata, antequam victimemus, è ſacrario depromenda erunt, quæ *Spondæa* dicta ſunt, referente Suida: σπονδεῖα ἐστὶν ἀγγεῖα, ἐν οἷς σπένδουσι. Vid. & Pollucem & Athenæum l. 11. Sacerdos ap. Apulejum *de penetrali fonte petitum Spondæum libat* l. 11. Metam Scrbitus liber, nondum nobis viſus, à Lilio Gregorio Giraldo Ferrarienſe, viro ſatis famoſo, litteratorumque ſui ævi principe (claruit autem A. S. 1543) de vaſis, quæ ad deorum ſacrificia, eorumq; cerimonias pertinent, quem citat Balthaſar Werlinus Colmarienſis addit. 2. ad lib. de Scribtt. Eccll. Johannis de Trittenheim ſive Tritthemii, qui κατ' ἐξοχὴν Abbas Spanheimenſis vocabatur. In Judæorum æde reperimus *lebetes, ſcopas, crateras, tridentes, candelabra, lucernas, menſas, ſcutellas, cochlearia, opercula, forcipes, conchas, pelves, mare, acerras, polubra, cultros* (quibus ſc. victimas vel excoriabant, vel mactabant Levitæ, 2. Paral. 29, 35. & alibi) Ex. 27, 30, 37. 38.

1. Reg. 7. Eſdr. 1. Aqua ap. eos ſervabatur in vaſe dicto כיור cujus deſcribtionem vid. ap. Maimonidem in Hilcoth Beth Habbechita. Candelabri aurei, quod in exortu ſolis radios emiſit, unde omnes cognoverunt inſtare tempus, quo Schemah legeretur, quod Helena, Monobazi regis mater, fecit, meminit Joma c. 3, §. 10. Erant & urnæ ſacræ, in quas ſortes conjiciebantur, ſicubi iis opus eras: Quales aureas fecit Gamlæ filius, qui inde in laudem memorabatur. l. c. §. 9. cum not. Sheringham.

Gentilibus ante ſacrificia VASIS LVSTRALIBVS opus erat, quorum aliqua cap. XI. attigimus. Eorum quædam domi habebantur; quædam in deductione præferebantur; quale nobis ex antiquitate depingit Choul p. 291. de relig. vett. Romanorum. Quædam ante templum erant conſtituta, cujus iterum figuram habet Choul p. 290. & nos ex eo ſub initium hujus cap. litt. B. Eund. forte uſum habebant LEBETES ſive pelves circum Jovis fani parietes locatæ, de quibus Parrhaſius in epiſtolis. Fiebat autem luſtratio vel ramo lauri aut olivæ, vel certo adſpergillo ad id facto, cujus figura extat ap. Choulium in monumenti fragmento p. 289. in numis argenteis Juli Cæſ. p. 249. ac Antonini Pii & M. Aureli p. 332. & nos ipſi eam huic cap. litt. A. præfiximus. In ipſa deductione, veluti poſtea in ſacris & epulis (uti ſuo

ſuo loco prolixius memorabimus) tibicinum ſtrepitus & liticinum cantus perſonabant. Canebant hîc LITVIS, buccinæ genere incurvo, ſacrificiorũ adminiſtris ferè communi, gracilẽ edente ſonũ, quo aliàs in bello utebantur. Eorũ forma aliquoties in numis viſitur: præſertim in noſtro, cap. ſeq. litt. C. TVBIS, inſtrumento incurvo ex ære argentove, cujus ſonitu non tantum ſacrificantes excitabantur, ſed milites equique inflammabantur, mortuique efferebantur, teſte Petro Victorio V. L. 9. 14. TIBIIS, inſtrumento muſico, oblongo, terete & foraminoſo, quod inflatum & digitis modò adductis modò reductis temperatum, non injucundam reddit ſymphoniam. Iis etiam in luctu utebantur, teſte Feſto. Quibus ſimiles erant Ebræorum חלילין כלו שיר שהין נוהגים בכפרו תו
לקונן עליהם כדי לעורר סבבי. id eſt *Chalilim; inſtrumenta ad canendum, quibus in luctu cantabant ad minuendum fletum.* Sed Ambroſius ad excitandum luctum factum ait. Hinc clareſcit locus Matthæi: ἐλθὼν δ' Ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἄρχοντος, καὶ ἰδὼν τοὺς αὐλητὰς καὶ τὸν ὄχλον θορυβούμενον, λέγει αὐτοῖς &c. cap. 9. 23. Vid. Dion. Voſſium ad Maim. de Idol. c. 9. §. 10. De Tibiis prolixè Stucklus f. 111. & ſeqq. GINGRAS (quomodo & Adonis vocabatur) tibia erat in Adonidis ſacris uſitata. Jul. Pollux:

Γίγγρας δέ τις αὐλίσκος γοώδη, καὶ θρηνητικὴν φωνὴν ἀφίεσι. Dicitur ita, quod â gruis vel anſeris tibia fieret, qui Ebræis עגור dicitur, ut, autumante Voſſio, ע facile in ג mutari potuiſſet: Vel quia anſeris proprium eſt Gingrire. Conſule de his omninò Phil. Beroaldum ad l. 4. & 10. Metam. Apul. Addenda his ſunt SISTRA, inſtrumenta ſtridula, & ſonabilia, Iſiacorum peculiaria, qui ob id *ſiſtrati* nominantur. Vid. Beroald. ad l. 2. Metam. Apul. CROTALA, inſtrumenta ſonora & crepitantia, â pulſatione dicta, orbiculis æneis ſonum coliſione reddentibus. (Græci *κρότον* dicunt plauſum ac ſtrepitum & *κροτέω* plaudo, *κροταλίζω* ſtrepo.) Plini* l. 9. docet *crotalia* adpellari margaritas quasdam reſonantes, quarũ ſono colliſuque gaudebant. Vid. eund. Beroald. ad l. 8. Metam. Crotalorum picturã adducit Gruterus in Herculeo Inſcribtionum opere ex arâ marm. Rom. atrii domus Cardinalis Cæſii p. 27. & ex arâ Cybeles, in æde D. Nicolai in Calcariâ; necnon è marmore Marſilienſi Cybeles, itemq; è poſtico palatii Cardinalis Trivultii, pag. 28. Multò tamen ab hoc alienam veroq; ſimiliorem proponit Simon Abbes Gabbema comm. in Petron. ita, ut quæ Gruterus pro crotalis venditat, cymbala profectò eſſe videantur, quibus ſimiliter, ut & tympanis, ac crepitaculis, Sacerdotes Iſiacos uſus, ex Apulejo conſtat. Geſtabantur porrò in ipſâ

dedu-

deductionis pompâ *Faces, Cerei, Candelabra, Lucernæ*, quæ & in limine templi, & prope ipſam aram ſcintillabant, quarum multifarias figuras Fabricius civis meis publico dedit, & nos aliquas cap. huic litt. C. D. E. & F. præfiximus. In marmore ſuper fores templi cujusdam antiquiſſimo, quod popas cum victimâ ad ſacrificium pergentes exhibet, Sacerdos manu fert corbem, cui molam ineſſe ſalſam, miror, quis inſuſurraverit Choulio, f. 328.

Vbi conficienda veniret victima, præſtò erat VAGINA, ſeu theca cultrorum omnium, quam attulit Choulius p. 323. & nos initio hujus cap. litt. G. Hanc victimariorum unus de Zonâ pendentem geſtabat, quod ex columnâ Trajanî adparet ap. Choulium p. 324. vel etiam ipſe ſacerdos. Vid. eund. p. 315. Talia ap. Græcos inſtrumenta erant, πέλεκυς, σφάγιον, σκυτάλη, ῥόπαλος, imò & κόρμος: Ap. Latinos MALLEVS vel ligneus, vel ferreus, cujus pictura eſt ap. Barthol. Marlianum, Guilhelmum Choulium p. 311, 313, 315. 326. & in frontiſpicio cap. hujus litt. H. VENABVLA ſive haſtæ. Prudentius hym. 10. περὶ στεφ.

Hic ut ſtatuta eſt immolanda beſtia,
Pectus ſacrato dividunt venabulo.

Adde C. Jul. Solinum de reb. mem. c. 42. GLADIVS DELPHICVS, de quo Eraſmus in Chill. LAPIS vel SILEX, quo in fœdere pan-

gendo utebantur. SECURIS ænea, quam conſpicies ap. Choulium in numo argenteo p. 217. & in marmm. p. 250. 322, de relig. vett. Rom. & lib. Ejusd. de Caſtramet. Rom. p. 50, Itemque in tabellâ hujus capitis litt, I. & K. Adde tab. cap. ſeq. litt. F. De eâ Horatius l. 3. od. 23.

Victima Pontificum ſecures
Cervice tinget.

Prudentius in apoth.:

Pontificum feſtu ferienda ſecuribus illic
Agmina vaccarum ſteterant.

Percuſſâ victimâ, promebantur cultri. Seneca: *Tangenſve ſalſâ victimam culter molâ.* Thy. 4, 1. Prudentius: *Jamq; inſertato reſerabat viſcera cultro.* in apoth. Quibus victimam vel jugulabant, vel excoriabant, vel diſſecabant. Talium nomine veniebant SECESPITA (Pontificibus, Flaminibus & Veſtalibus valde in uſu) culter ferreus, oblongus, manubrio eburneo, rotundo, ſolido, vincto ad capulum; argento auroque fixo, clavis æneis, ære Cyprio, quam in tabella depinximus, litt. L. & N. & Choulius oſtendit p. 250 Suetonius: *Sacrificanti pro ſeceſpitâ plumbeum cultrum ſubjiciendum curavit.* in Tib. c. 25. Vid. ſubtiliſſimi Caſauboni not. in h. l. ΣΦΑΓΙΣ ſive σφάγανον, ENSIS vel *Clunadum*, culter, quo jugulabantur, quem vide in tabellâ noſtrâ litt. M. & ap. Choulium p. 314. SECIA, qualem fregit Heliogabalus, teſte Lampridio

in

in vitâ ejus. DOLABRAM autem ſive Scenam ad deglubendum hoſtias percuſſas & jugulatas adhibebant, quod penitus non intellexit Choulius, qui ſcribit: *Le couſteau, duquel eſtoit demembreé la victime, & duquel uſerent les ſacrifiteurs, eſtoit nomme des Latins, DOLABRA PONTIFICIA. Tite Live a nommé SEVA le couſtean, duquel ils coupperent la gorge à la victime, autrement nommé A SECANDO SECESPITA. Et proprement les petits couſteaux, deſquel eſtoyent tuées les petites victimes eſtoyent ommez CULTRI* p. 321. Latius hæc tractata habes ap. Stuckium f. 109. 110.

Percuſſa victima, ſacræ imponebatur MENSÆ, in quâ & jugulabatur, & excoriabatur, & dividebatur, & exta ejus inſpiciebantur. Eæ in genere â vaſis anclabribus, *anclabres;* ſi eſſent rotundæ, *cibiles;* ſi quadratæ, *aſcariæ;* ubi Junoni ſacrificabatur, *curiales* dicebantur. Vid. Feſtum. Erant qq. aliæ ſacræ menſulæ, qualem ex lauro invenire eſt ap. Marcellinum 29. 7. Jugulatæ ſanguis excipiebatur ΑΙΜΝΟΙΣ & ΣΦΑΓΕΙΟΙΣ, quæ ſunt vaſa ſacra ad excipiendum ſanguinem, alias *ποιμανδεῖαι* & *γεράνδεια* dicta, ut monet πανχρύσεος Scaliger. Conſpiciuntur, in numis Auguſti & Caligulæ ap. Choul p. 69. & p. 315. Victimæ exenteratæ exta DISCO ſive LANCI inferebantur, quam ex antiquitate eruit Choul p. 315, 316. Et nos in tabellâ propo-

nimus

nimus litt. O. è marmoris antiquiſſimi, quod eſt Angleriæ in delubro Tutelæ, altero latere, ubi hujuscemodi diſco aquila inſidet, & in altero latere marmoris, integrum viſitur ſacrificium, venerandam & ſingularem antiquitatem redolens. Exta certæque victimæ partes ſive diis ſive ad epulas ſacras coquebantur OLLIS, ut refert Varro, quæ EXTARES dictæ ſunt, teſte Meurſio. Taubmannus: *In antiquo Lexico Extar exponitur olla, ubi exta coquebantur.* Plaut. in Rud 1.2.

Non hercle, adoleſcens, jam hos dies compluſculos
Quenquam iſtic vidi ſacruficare: neq; poteſt
Clam me eſſe, ſi qui ſacruficant. Semper petunt
Aquam hinc, aut ignem, aut vaſcula, aut cultrum,
aut veru,
Aut aulam extarem, aut aliquid.

Depinxit eam Choul p. *328, 329.* Vel VERVBVS aſſabantur Virgil. *Pinguiaq; in verubus torrebimus exta colurnu.* l. 2. Georg. Vid. Plaut. l. c. Erant autem antiquorum verua ὀβολοὶ & πεμπώβολα inſtar craticulæ, quaſi cuſpides plures connexæ, quibus carnes adfigebantur, & flam̃a exurebantur, Vid. Stuck. f. 146. In marmore antiquo, ſuper portam templi, Popa COCHLEAR geſtare, & ad ſacrificium pergere videtur. Aquam ad victimas, aut epulas, calefaciebant AHENIS, quæ Græci χύτρας vocant. Virgilius l. 5. Æn.

Onerantq; aras, mactantq; juvencos,
Ordine ahena locant. Paulus

Paulus ICtus: *Ahenum, quod ſupra focum pendet: Hoc aqua ad portandum calefit* l. cum de lanionis. §. aſinam. ff. de fund. inſt. Longè aliter Servius: *Ahena, quibus lavabant carnes, non elixabant.* ad l. 1. Æn. Scholiaſtam tamen uſum hunc ahenorum in ſacris nec ignoráſſe, nec negáſſe arbitror; loqui autem illic de peculiari & profano quidẽ uſu, quando peregrinantes ahenis utebantur, quod ex ſeqq. Scholiaſtæ colligere eſt. In arcu Romæ in foro boario cernuntur taurorum immolationes, & victimarii ſacrificuli cum inſtrumentis, malleo, cultro, ſecuri, aheno, capite, pateris, flabello, candelabro, linteis & quibusdam aliis, ad ſacrificia pertinentibus Vid. Fabricium in Româ c. 7. p. 82. In cœteris oblationibus habebantur SALINUM & PATELLA: Illud vas erat, cui ſal ad menſæ & ſacrificiorum uſum imponebatur. Arnobius: *Sacras facitis menſas ſalinorum adpoſitu & ſimulacris deorum.* l. 2. adverſ. gent. quæ ſalina exinde cum ſigillis ἐπιτραπέζια vocabantur. *Patellæ* vero vaſa erant picata, auctore Feſto, ſacrificiis faciendis apta: Cicero & Livius *fictilia* dicunt. Talem videre mihi videor in numo tap. ſeqq. litt. A. Val. Max. *C. Fabritium ſalinum & patellam deorum habuiſſe* ſcribit. Perſius ſat. 3.

Eſt tibi far modicum, purum & ſine labe ſalinum,
(Quid metuas?) cultrixq; foci ſecura patella.

HincDiiSemones etMedioxumi,(id eſt, qui non ſunt

ſunt cœleſtis, ſed mediæ poteſtatis) *Patellarii* dicti, quod patellâ colerentur, non autem juſto ſacrificio, cæſis victimis. Vid. Cœl. Rhod. L. A. *l. 3.* Andr. Alciatum lex. Plaut. voc. Medioxumi; item voc. Patellarii. De Laribus Patellariis lege Bernartiũ ad l. 1. Theb. Statii. ACERRAS arculas fuiſſe tradunt Grammatici, ubi thus reponebatur. Virg. *Farre pio & plenâ ſupplex veneratur acerrâ.* l. 5. Æn. ad quæ Servius: *id eſt arcâ thurali.* Horat. *Quid velint flores & acerra thuris Plena mirarũ* l. 3. od. 8. Perſius: *At bona pars procerum tacitâ libabit acerrâ.* ſat. 2. Vid. Ovid. l. 8 Metam. Prudentius *Thuribula* vocat. hym. 3. περὶ στεφ. Eorum pictura extat ap. Choulium l. de Rel. vett. Rom. in variis numis & marm. p. *135. 237. 298. 315. 325.* necnon lib. de Caſtramet. Rom. p. 50. & in tabellâ noſtrâ litt P. VATILLVM Helenius Acro dicit deminutivum â vaſe, vas parvum, in quo pro felici hoſpitum adventu, incenſis odoribus ſacra fiebant. Refero etiam huc ΟΥΛΟΧΟΙΟΝ (ſive ὀυλοχοῖον, ἀγγεῖον, εἰς ὃ αἱ ὄλαι ἐμβάλλον) πρὸς ἀπαρχὰς τῶν θεῶν. Item CANISTRA, ſive corbes catinosqve, in quibus primitias & fructus obferebant. Vid. Tibull. l. 1. eleg. 10. Suet. in Galb. c. 28.

Vaſa libatoria menſis ſimiliter inſiſtebant quæ TRIPODES dicebantur, de quibus Lucanus l. 5. Phars. in quas etiam libabant. Servius de earum uſu ad l. 1. Æn.: *In menſa laticum libavit*

hono-

honorem: Tangit, ſcribit, *morem Romanorum, qui paniceas ſacrataſq; menſas habebant, in quibus libabant; ut: Heus etiam menſas conſumimus, inquit Julus.* Aliàs tripodes abaci fuêre, ex quibus vina miniſtrabant. Val. Max. l. 4. c. 1. Plin. l. 34. Paulus κατ' ἐξοχὴν Delphica vocat. l. 3. ff. de Supell. leg. Addebantur tripodibus hiſce CORTINÆ, quarum meminit Plinius H. N. *34. 3.* *Cortina*, ait Alciatus, *vas eſt ex ære aut plumbo, quo lanæ intinguntur, vel aqua calefit, vel oleum continetur, fœdioribus hiſce muneribus aptum. Plinio & M. Catoni. Videtur autem ludis Circenſibus ſolitum adferri cortinas, ut equi inſpergerentur, cujus muneris & Vlpianus meminit.* Lex. Plaut. voc. Cortina. Poſſunt de menſis ſacris videri Scaliger ad Feſt. & Lipſius in Saturnn. Qvoddam vas vinarium æneum, anſâ patens, in deductione ferebatur, quod PRÆFERICVLVM dicebant, cujus figuram adnotavit Choul p. *249. 252. 253. 308.* & Vrſinus p. 55. 76. Inter vaſa libatoria erant GVTTI & SVMPVLIA. Manius Curius guttum ligneum, quo uti ad ſacrificia conſueverat, in medium protulit. Victor, c. *33.* Vides ſumpuliorum varias formas hinc inde ap. Choulium, Vrſinum, in Gruteri inſcript. in numis Sambuci, & ſupra ap. nos litt. Q. & R. itemque cap. ſeq. litt. A. & B. *Ut vinum*, ait Varro, *minutatim funderent, â guttis guttum adpellârunt; quod ſumebant minutatim, â ſumendo Sumpulum nominârunt:*

varunt: In hujusce locum in conuiviis ſucceſſit epicluſis & cyathus; in ſacrificiis remanſit guttus & ſumpulium. Ap. Agellium tamen Guttus eſt *ampulla olei, ad ungenda corpora. poſt lavationem in balneis adhiberi ſolita.* 17. 8. A Sumpuliis mulieres divinis deditæ *Sumpulatrices* dictæ. CARCHESIA. Sappho ap. Macrobium κοινῇ δ᾽ ἄρα πάντες καρχήσι᾽ ἔχον καὶ ἔλειβον l. 5. Virgilius: *Cape Mæonii carcheſia Bacchi Oceano libemus.* l. 4. Georg. Vid. Ovid. 7. Metam. Fuêre poculi genus naviculæ ſimile, longum & procerum, veluti CYMBIA. Vid. Macrob. 5. 21. quæ & ipſa in ſacrificiis adhibita, teſte Virgilio in ecll. PATERÆ; quales Horatius Cenſorino promittit l. 4. od. 8. Ovidius: *Vinaq; marmoreas paterâ fundebat in aras.* l. 9. Metam. Varro: *In ſacrificando hac poculo* (paterâ) *Magiſtratus dat deo vinum.* l. 4. de LI. CRATERES. Virg. *Craterasq; duos ſtatuam tibi pinguis olivi.* Theocritus idyll. ε:

Στασῶ δ᾽ κρητῆρα μέγαν λευκοῖο γάλακτος
Ταῖς Νύμφαις, στασῶ δ᾽ καὶ ἁδέος ἄλλον ἐλαίω.

Crater, ait Scaliger F, *erat ingens vas vinarium; quod in mediâ menſâ ſupra machinulam incitegam deſtituebatur: Ex eo Cyathis vinum hauriebant, quod hîc dicitur emiſcere.* ad l. 5. aſtr. Manill. ΓΑΥΛΟΙ. Theocritus: Στασῶ δ᾽ ὀκτὼ μὲν γαυλὼς τῷ Πανὶ γάλακτος l. c. Ad quę Zacharias Calliergus: Γαῦλοι, ἀγγεῖα χυτροειδῆ γαλακτοδό-

κτοδόχα, ἐν οἷς πήσσουσι τὸ γάλα. παρὸ καὶ εἴρηται πλεονασμῷ τοῦ ὑ. Ἄλλα καὶ ἀμολγέας καλοῦσιν. ΣΚΑΦΙΔΕΣ; quas nobis iterum Scholiaſta adprime doctus deſcribit ἀγγεῖα, εἰς ἃ κατειλίβεσαι τὰς μελικηρίδας. Earum meminit Theocritus idyll. cit. COTHVRNA. Catanæus: *Cothurnum vas eſt, quo in ſacrificiis vinum effundebatur.* ad ep. 3. l. 8. Plin. PELLÆ id eſt phialæ, quibus utebantur in ſacris. Cœl. Rhod. L. A. 28. 6. MELLARIA, vaſa vinaria. Macrob. l. 1. Saturn. CALICES. Apul. in apol. HIRNEÆ, & HIRNELLÆ, de quibus Feſtus & Camerarius in Plautum. SYMPINIA, quæ adducit Juvenal. in ſatt. SINVS. Virgilius: *Sinum lactis, & hæc tibi liba Priape quotannis.* ecl. 7. Vid. Servium in ſchol. Addenda his. δέπας vel δέπαστρον, ἄλεισος, λοιβάδαι, λοιβεῖα, λοιβάσια, *Epichyſes, cyathi, depeſtæ, calpar, armillum, brias* &c. de quibus Stuck. f. 52, 54. Plura de vaſis libatoriis Giraldus ſynt. 17. pag. 495.

In myſteriorum ſacrificiis CISTIS utebantur. Pſyche ap. Apulejum Cererem *per tacita ſacra ciſtarum* ſupplicat. l. 6. A. A. Theocritus: ἱερὰ δ᾽ ἐκ κίσας πεπονημένα χερσὶν ἑλοῖσαι. Bacch. Tibullus: *Et levis occultis conſcia ciſta ſacris.* l. 1. el. 17. Ovidius l. 2. de art. am.

Condita ſi non ſunt Veneris myſteria ciſtis.

Cc Catul-

Catullus:

Celebrabant Orgia ciſtis;

Orgia, quæ fruſtra capiunt audire profani.

Hinc Myſteria alias *Secluſa*, Plinio *Opertanea ſacra* adpellata; taliaque erant παμύλια Oſiridis; θεσμοφόρια, & Demetria, & Eleuſinia Cereris; ἐπιπαύρια Minervæ, Aphrodiſia Veneris, Orgia Bacchi &c. Ap. Athenienſes ἐλειοφόρια feſtum fuit, quo agebantur myſteria, ab ἐλέαις id eſt ciſtis vimine contextis, quæ anſas ſalignas habebant. Jul. Pollux l. 10. *Orgia* autem & ſacrificia in genere dicebantur, & in ſpecie myſteria, atque ita vel ἀπὸ τῆς ὀργῆς, ob bacchantium furorem; vel ἀπὸ τῶν ὀρῶν, quòd in montibus frequenter fierent; vel ἀπὸ τοῦ εἴργειν, quia initiati inde arcebantur; de quibus, ut & myſteriorum etymo, vid. Giraldum ſynt. 17. p. 464. Stuck. f. 9, 10. Adde Muretum V. L. 14, 2. Dicebantur etiam *Initia*, non quidem quod melioris vitæ initium fuerint, ut perperam conjicit Voſſius de idol. 2. 14 ſed ab *Initiando*, quod eſt ſacris primum adhiberi; unde & quibus id contigit, *initiati*, & *initiorum dies*, quibus ſacra hæc celebrabantur, dicti ſunt, teſte Livio. Ipſa ſacrorum operatio nuncupata fuit μύησις, quique in primâ ejus dignitate conſtitutus erat, audivit μύστης; qui in extremâ, ἐπόπτης. Vltima enim ſacrorum meta erat

epoptam

epoptam ac ephorum fieri, totusque opus fuit intercederet annus, antequam Myſtes evaderet Epoptes. Evolve Harpocrationem & Suidam: Item Paulum Voet notis ad Muſæi Leandr. v. 142. In genere, qui ſacris his intererant, vocabantur μυςικὸς, τελεςικὸς, τελίσκεςος, τελεςὸς, à quo etiam ipſum ſacrum, & hinc univerſè ſacrificia τελῶν ac τελειῶν nomine gaudebant; non quod vitæ malæ eſſent finis ac perfectio, ut denuò autumat Voſſius l. c. Μυςικὴν θυσίαν poſtea ſacrificia quædam horrenda humana vocabant, in opprobium Chriſtianorum, quibus ita S. Euchariſtia adpellabatur. Vid. Michaël Pſellus p. 18. Ducebantur autem initiandi per aliquot cruciatus; Et quidem, ut vult Elias Cretenſis, per XII; ſecundum Nonnum verò per LXXX, quales erant: Ignis, frigus, fames, ſitis, flagra, itineris moleſtia &c: Vid. Holſtenium not. in vit. Pythag. â Porphyrio conſcribtam. In epulis porrò myſteriorum, cyathorum ac patinarum loco ex TYMPANO edebant & CYMBALO bibebant, teſte Julio Firmico de err. prof. relig. ubi & certa iterabantur ſymbola; v. g. qui orgia participabant, vocabantur *leones*, mulieres *hyænæ*, qui miniſtrabant, *corvi*; patres; *aquilæ* & *accipitres*; rogabantur etiam, cujus facinoris maximè impii ſibi conſcii eſſent? Porphyrius: Τὺς μὲν μετέχοντας τῶν αὐτῶν ὀργίων μύςαις Λέοντας

καλεῖν, τὰς δὲ γυναῖκας ὑαίνας, τοὺς δὲ ὑπηρετοῦντας κόρακας ἐπί τε τῶν πατέρων. ἀετοὶ γὰρ καὶ ἱέρακες οὗτοι προσαγορεύονται, ὅ τε τὰ λεοντικὰ παραλαμβάνων, περιτίθεται παντοδαπὰς ζώων μορφάς. l. 4 περὶ ἀποχῆς, §. 16. Talis teſſera eſt ap. Clem. Alexandrinum: ἐκ κυμβάλου ἔπιον ἐκερνοφόρησα. ὑπὸ τὸν παστὸν ὑπέδυον. admonit. ad gent. & Jul. Firmicum: θεὸς ἐκ πέτρας. l. c. Ap. utrumqve: Ταῦρος δράκοντος, καὶ δράκων ταῦρον πατήρ. Vid amuſſitatum litteratorem Caſaubonum exerc. 16. ſect. 43. De NAVIBVS ſacris contulit quædam Giraldus, quem adi l. de navigiis, cap, 8.

Nihil hiſce, ne eadem recoquamus, de ſacrorum vaſorum formâ adjicere fas eſt: Memorandum tamen illud, quòd artificioſè fabrefacta, variisque imaginibus curioſè cælata fuerint. Vid. picturam Præfericuli ap. Choulium pag. 308. & in tabellâ noſtrâ thecæ Cultrariæ litt. G, Seceſpitæ litt. L, lancis litt. O, acerræ litt. P, labri litt. B, lampadis litt. C. Apulejus: *Vrnula faberrimè cavata, fundo quàm rotundo, miris extrinſecus ſimulacris Ægyptiorum effigiata; ejus orificium non altiuſculè levatum in canalem porrectum longo rivulo prominebat: Ex aliâ parte verò multùm recedens ſpatioſa dilatione adhærebat anſa, quam contorto nodulo ſuperſedebat aſpis, ſquammea cervicis ſtricto tumore ſublimis.* l. ult.

fabb.

fabb. Miles. Ita Choulius candelabri, quod in mirando Salomonis erat templo, figuram deſcribit: *Là eſtoit encores le Candelabre de la tige, du quel ſortoyent le chaſcun coſté trois rameaux, à la ſommité desquels ſe monſtroyent ſix petites lucernes, repreſentants les ſept planettes, & la tige du milieu portoit la plus grande par laquelle eſtoit figuré le ſoleil* pag. 6. Judæis tamen R. Moſes prohibet talium uſum המוצא כלים ועליהן צורת חמה ולבנה ודרקון: id eſt, *ſi inveniantur vaſa imagine ſolis, lunæ, vel draconis ſignata.* lib. Akom c. 7. §. 10. Latinis vaſa hæc *ſigillata* dicta ſunt, ut & ipſæ cælaturæ *Sigilla*. Cicero: *Adpoſuit patellam, in qua ſigilla erant egregia; iſte continuò ut vidit, non dubitavit illud inſigne penatium hoſpitaliumq; deorum ex hoſpitali menſâ tollere.* 6. in Verr. In ſacrificiis igitur & abluebantur, quod cap. XI. pag. 256. laxius oſtendimus; & decoris inſuper ſertis, prout huic vel illi Deo ſacrum fieret, exornabantur. Virgilius: *Vina coronant.* ubi Servius: *Vina pro poculis.* l. 1. Æn. Et l. 3.

Tum pater Anchiſes magnum cratera coronâ
Induit, implevitq; mero, divosq; vocavit.

Et l. 7. *Crateras lætiſtatuunt, & vina coronant*: Tibullus l. 1. el. 10:

Hunc purâ cum veſte ſequar, myrtoq; caniſtra
vincta geram, myrto victus & ipſe caput.

 Idem

Idem l. 2. el. 5.

> *Aut è veſte ſacris tendent umbracula ſertis*
> *vincta, coronatus ſtabit & ipſe calix.*

Veneranda antiquitatis monumenta labrum adhuc nobis coronatum exhibent, quod amico lectori initio hujus cap. depinximus litt. B. Nec non acerram, quam habemus ibid. litt. P.

Conflata autem videmus ſacra vaſa vel ex AURO & ARGENTO, quod ad ſupellectilem ſuam parandam Jehova πλυπάνσοφ@ obferri jubet, Exod. 25. Aurea quædam vaſa in Judæorum ſacris uſitata recenſentur in Joma c. 3. §. 10. Gentiles auro placatiores ſibi fore deos credebant, dicente Britannico, cum *fictilibus, ligneis & vimineis magis eſſent propitii*, tum propter materiam, tum propter artis ſimplicitatem, ita ſcribente Seneca. Porphyrius: διὰ τοῦτο καὶ τοῖς κεραμίοις ἀγγείοις, καὶ τοῖς ξυλίνοις, καὶ πλεκτοῖς ἔρχωντο καὶ μᾶλλον πρὸς τὰς δημοτελεῖς ἱεροποιίας, τοιούτοις χαίρειν πειθόμενοι τὸ θεῖον. ὅθεν καὶ τὰ παλαιότατα ἤδη κεράμια, καὶ ξύλινα ὑπάρχοντα, μᾶλλον θεῖα νενόμισται διά τε τὴν ὕλην καὶ τὴν ἀφέλειαν τῆς τέχνης. l. 2. de abſt. §. 18. Ideo & Perſius adeò in iſtos invehitur ſat. 2.

> *Si tibi crateras argenti, incuſaq; pingui*
> *Auro dona feram, ſudes, & pectore lævo*
> *Excutias guttas, lætari prætrepidum cor:*

Hinc

Hinc illud ſubjit, auro ſacras quod ovato
Perducis facies; nam fratres inter ahenos,
Somnia qui pituitâ purgatiſſima mittunt,
Præcipui ſunto, ſitq; illis aurea barba.
Aurum vaſa Numæ, Saturniaq; impulit ara,
Veſtalesq; urnas, & Thuſcum fictile mutat.
O curvæ in terris animæ, & cæleſtium inanes!
Quid juvat hoc templis noſtros immittere mores,
Et bona Dîs ex hac ſceleratâ ducere pulpâ?
Hæc ſibi corrupto caſiam diſſolvit olivo;
Hæc calabrum coxit vitiato murice vellus:
Hæc baccam concha raſiſſe, & ſtringere venas
Ferventis maſſæ crudo de pulvere juſſit.
Peccat & hæc, peccat; vitio tamen utitur: At vos
Dicite Pontifices, in ſacro quid facit aurum? &c:

Apulejus: *Gerebat & aureum vaſculum in modum papillæ rotundatum* (obiter hîc certam vaſis formam nota) *de quo lacte libabat.* l. 11. Metam. Vel è Gemmis, ut in Veneris templo candelabrum fuit ex Asbeſto. Iſidorus. l. 16. Labri Porphyretici meminit Fabritius in Rom. M. Manlius. l. 5. aſtron.

Hinc auguſta nitent ſacratis munera templis
Aurea, Phœbeis certantia lumina flammis,
Gemmæ-

Gemmarumq́; illi radiantes lucibus ignes:
Hinc Pompeja manent veteris monimenta
triumfi.

Vid. omninò Eruditorum haud ambiguè primicerii, ScaligeriF. notas in h. l. Vel ex CRYSTALLO & VITRO. Plinius: *In ſacris quidem, & inter has opes non murrhinis cryſtallisve, ſed fictilibus prolibabatur ſimpulis innocentius.* H. N. 35,12. Ap. Suetonium eſt *catinus vitreus.* in Galb. c. 18. Vel ex ÆRE. Confer Plinium H. N. 34,3. Ap. Porphyrium eſt χαλκὴ τράπεζα in Διοσπολίοις. l. 2. περὶ ἀποχῆς, §. 30. Perſius: *Saturniaq́; impulit æra.* ſat. 2. Quod ſcholiaſtæ explicant: *quoniam æs Saturni tempore inprimis in Sacris uſu venerit.* Sed quis non videt eò reſpicere Poëtam, quod ærarium populi Romani ſervaretur Romæ in templo Saturni, in foro; unde & *æs Saturninum*, & *ærarium Saturni* vocatur? Vid. Fabritium in Rom. c. 9. Joh. Livinejum not. ad cap. 36. paneg. Plinl. Tibure in æde D. Pauli inſcribtio: ÆRAR. SATVR. CVRATORI. Romæ in S. Mariâ de Palmâ: QVAESTORI. AB. AERARIO. SATVRNI. Ibid. ad D. Petrum: PRAEESSET. AERARIO. SATVRNI. Mediolani in menſæ cujusdam latiſſimâ inſcribtione: C. PLINIVS L. F. C. N. OVF. CAECILIVS. SECVNDVS. &c. PRAEFECT. AERAR. SATVRNI. Circa Jovis templum ex dodonæo ære pelves erant, quarum ſi quis unam leviter tetigiſſet, omnes protinus continuatâ comploſione tinniebant: Auſonius

etiam

etiam *quotidiano Solis ortu radiis contactas crepâſſe* ait. Vnde proverb. *Æs dodonæum*; de quo Eraſmus in Chiliadd. Parrhaſius comm. in l. 1. Claud. de rapt. Proſerp. Aliquando auro & argento confuſo miſcebatur, quod *æs Corinthium* dictum fuit. Vel è Ligno. Vid. quid de marmoreis ac ligneis menſis habeat Stuckius f. 66. Giraldus: *tibiæ in ſacris erant ê buxo: in ludis, ex tibiæ aſininæ oſſe aut ex argento.* ſynt. 17. pag. 499. Et qui multa Giraldo debet, Choul: l' *ay obſerve q; les fluſtes desquelles ils uſoyent es choſes ſacrées, eſtoyent de bouis: Et celles, qui ſeruoyent pour les ieux, eſtoyent d' argent.* pag. 300. Repete, quæ ſupra de Gingrinâ fiſtulâ obſervavimus. Vel è Vimine. Vid. loc. Porphyrî ſupra cit. l. 2, §. 18. Vel denique è Luto ac limo. Perſius; *Veſtalesq; urnas & Thuſcum fictile mutat.* l. c. Tibullus 1. 1.

> *Adſitis Divi! nec vos è paupere menſâ*
> *dona, nec è puris ſpernite fictilibus.*
> *Fictilia antiquus primùm ſibi fecit agreſtis*
> *pocula, de facili compoſuitq; luto.*

Vaſa חרכם הדריוני *fictilia Hadriani* inducit Codex Abhoda Sarah 2, 9, 4. Hæc, quod ex Sami inſulæ terrâ præſtantiſſima conficerentur, *Samia* dicta ſunt. Vid. Alex. ab. Alex. cum notis Tiraquelli. Plautus: *Ad rem divinam, quibus eſt opus, Samiis vaſis utitur.* Capt. 2. 2. Atque talis vaſorum ſacrorum materia præpri-

mis placuit Numæ, atteſtantibus Juv. ſat. 6. & Cic. l. 1. paradox. ita, ut ipſe ſeptimum collegium Figulorum inſtituerit. Plinius H. N. 35, 12. Sed & hoc in luxum poſtea abiit, ut figlina artifici invento aromatibus ſubacta fingerentur, cujusmodi ex Copto advehebantur: Vnde *Coptica* dicta fidelia ex myrrhâ, junci flore, croco, balſamo, cinamomo, amomo confecta. Vid. Ludov. Cœlium Rhod. A. L. 27. 27.

Cap. XVIII.

P*Roceditur ad tractationem de victimis.* Victimarum *etymon. Stuckius exſibilatur.* Hoſtiæ *etymon. Differentia inter* victimam *&* hoſtiam. Minima exta. *In victimis deligendis ante ſacrificia aliquot requiſita. Ætas victimarum.* Bidentes *unde dictæ? Porci* ſacres. *Victimarum circa corpus requiſita. Animalia* ἀφελῆ. *Verus ſenſus loci Exod. 12. 5. Vitia corporis etiam apud Judæos animal ſacris ineptum reddebant. Ebræis* mutila *animalia quænam? Sexus victimarum. Varia variis dis animalium ſpecies immolatæ.* Oves ambiguæ. *Arnobi vetus lectio contra Voſſium retenta.* Fordicidia *ſive* Fordicalia. *Varia nomina ineptorum ſacris animalium. Sacerdotes*

victi-

victimarum ante ſacrificia ſeduli ſpectatores: Idoneas ſignabant: Modi ſignandi & explorandi. Egregiæ *victimæ.* Legere *verbum ſacrorum. Victimæ* lectæ, eximiæ. *Virgilius enucleatur. Donati inconſideratū ſcholion. Caſus Ebræorum; quando victima perdebatur, quando perdita ſed poſt ſacrificium, reperiebatur. Color victimarum. Quibus dîs nigræ immolatæ victimæ? In ſuperûm ſacrificiis albæ victimæ cur? Victimæ ruſæ, croceæ. Unde tot ſubinde victimæ candidæ aut nigræ deſumtæ? Varia flumina pecudes dealbantia. PlinI locus tentatur. Clitumni aqua ad abluendum magis quàm potandum adhibita. Herbæ agri Faliſci comeſtæ dealbabant pecora. GeorgI Vallæ lectio calcatur. Clitumnus deſcribitur.* Jupiter Clitumnus. *Aliæ aquæ dealbantes recenſitæ. Miraculum Cyzici factum. Nitri uſus in dealbandis victimis. Nitrum apud veteres fucus ac mundus. Nitrum cur* matronicum? *Jeremiæ locus explanatur.* נתר *quid?* Nitrum *unde?* נתר *unde? Petri Vallæ labſus notabilis.* Cretata ambitio. *Genuinus ſenſus in Juvenalis loco apertus. Cretæ uſus ap. veteres. Tria explorationis boſtia.*

hoſtiarum genera in ſacris ante victimationem. I, Molæ adſperſio. Οὐλαὶ, ὀλόχυτα, ὀλοχύτη. *Molæ ſalſæ confectio. Salſæ fruges.* Fornacalia. Fornax *dea. Far cur* edor *dictum?* Adoreæ *ſignificata. Molæ ſpecies. Variæ deſcribtiones molæ.* προθύματα. *Græcis quid* ὀλαὶ? Immolare *quid propriè? Vnde dictum? Iſidorus junior quisnam? Ejus ceſpitatio.* Augeri. *Hoſtiæ* Mactæ. *Formula quædam ſacra ap. explorationem.* Mactare, augere, magmentum, augmentum *voces ſolemnes. Mos cultrum ſuper tergus victimæ ducendi.* II, Pilorum abſciſſio. Ἀπαρχαὶ: Prima libamina. *E Virgilio alius à Scholiaſtæ ſententiâ ſenſus eruitur. Alia ratio abſciſionis pilorum.* III. Vini adfuſio: *Quod prius à ſacerdote & præſentibus libabatur. Cujus officium vinum adfundere?* Κατάσπονδος. *Alius hujus explorationis modus in ſuperûm, alius in inferûm ſacrificiis.* Invergere & fundere *verba ſolemnia. Auribus victimarum aqua infuſa, cur?* Ταινίαι *quænam? Choul & Stuckius notantur. S. Hieronymi loco ratio adfigitur. Victimæ infulatæ & vittatæ. Ligaminum in vittis deſcribtio. Vittæ regalium*

lium victimarum purpureæ. Victimæ coronatæ. Coronæ *pro vittis. Varia in Lycophrone lectio, & probata expoſitio.* Ornari *verbum ſolemne. Faſcia in tergore victimarum. Victimarum cornua deaurata.* Victimæ majores, grandiores, opimæ. Victimæ maximæ. *Ebræorum victimis lingua coccinea adligata: Inde omina litationis capta. Loco Jeſaiæ 1. 18. ingens lux confertur. Numerus ternarius in ſacrificiis frequens. Virgilius declaratur. Perfectum ſacrificium è tribus animalibus.* τρίττος. *Jupiter unde* τέλειος *dictus? Conjectura in Ariſtotelis locum. Gentilibus trinitas ac unitas* DEI *non ignota. Etiam ſeptenarius numerus in ſacrificiis aliquando uſitatus: Item vicenarius.* Εικοσίβοια. *Et millenarius:* Chiliombæ. *Maximè tamen centenarius.* Hecatombæ: *Earum etymon: Varia adpellatio: Deſcribtio. Julianus* victimarius *dictus, & cur? Johannis à Meyen excogitatum reprobatur.* Hecates *etymon.* Jupiter Hecatombæus: Apollo Hecatombæus: Diana Hecatombæa. Hecatombæon *quis menſium? Vnde reges ad tot Hecatombas ſuas adſiduè victimas ceperint?*

Proca-

PRocubuêre jam ſacerdotes, produntque ſilentia; laurum manibus quatiunt albati ſacrificolæ; exſuint profani; ſuccincti præſtò ſunt victimarii; ſtrinxêre cultros Popæ; ſplendent gutti, coruſcant ſeceſpitæ, lucent fores, micat flamma, calet focus! Siſtamus ergo ad aras victimas ſive hoſtias: Illas Servius dictas putat à Victoriâ; Alii, quòd vi ictûs percuſſæ conciderent; Alii, quòd vinctæ ad altare ducerentur; Stuckius nimis frigidè, à Victu, qui Sacerdotibus conſtiterit ex victimis, f. 8. Ælius Stilo victimam voluit eſſe vitulum à vigore. *Hoſtiam* Feſtus adpellatam ait, quòd hoſtiretur id eſt feriretur ſeu cæderetur; alibi tamen aliter: *Hoſtia ſacrificium, quod Laribus immolatur, quòd ab iis hoſtes ſic arceri putabant.* Servius ſimiliter ab Hoſtibus deducit, quòd hoſtia à pergentibus in hoſtem mactetur, atque hoc modo à Victimâ diſtinguit, quòd hæc poſt victoriam immoletur: Cum quo ferè conſentit Naſo l. 1. faſt.

Victima quæ dextrâ cecidit victrice vocatur;
Hoſtibus à domitis hoſtia nomen habet.

Confundi tamē hoc ab auctoritate, idem Scholiaſta non it inficias. Agellius aliter diſcernit, quem refellere laborat Popma, qui *hoſtiā* de parvis accipit animalibus; *Victimam*, de magnis. l. 2. de diff. verb, cui prævivit Corn. Fronto de diff. voc. in fin. Scaliger ex Iſidoro *victimam* de magnis

ghis ſumit, eique opponi putat *minima Exta.* in catalect. ad. Virg. Sanè ap. Plautum lenoni proponuntur *hoſtiæ* & *victimæ*; at ille has rejiciens, *minimis ſe extis adornari* poſcit. Pſeud. 1. 3. Vid. Giraldum ſynr. 17. pag. 464.

Enimverò ingenti in victimarum delectu & intentâ curâ opus erat, in quibus primùm conſiderabatur ÆTAS; ſiquidem non quilibet ſtatim â nativitate idoneus ad ſacrificium cenſebatur fœtus, ſed incumbebat ſacerdotibus *διακρίνειν*, ut Apollonius l. 11. argon. loquitur. Ideò tempus ab illis imponebatur animalibus, immolationi conveniens. Vid. Cic. & Ll. XII. Tabb. cap. de feriis tit. de relig. Item *πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων* Dilherrum t. 2. diſp. 9. part. 2. c. 2. p. 209. Add. Levit 22, 27. Hinc *bidentes* quibusdam dici videntur, quaſi hoſtiæ biennes. Evolve Agellium 16, 7. Girald. ſynt. 17. pag. 467. 493. 496. Porci decimo â partu die ad ſacrificia apti erant, & tunc porci *ſacres* dicebantur, teſte Plauto. Adde Varr. l. 2. de R. R. Andr. Alciatum lex. Plaut. voc. Porci ſacres. Audiendus hic nobis Servius, qui: *In rebus*, ait, *quas volebant finiri celerius, ſenibus etiam animalibus & decreſcentibus ſacrificabant; in rebus verò quas augeri & confirmari volebant, de minoribus & adhuc creſcentibus immolabant.* ad. l. 12. Æn. Virg. In Talmud ſacerdos offerre dicitur את שבעת כבשים התמימים בני שנה id eſt *ſeptem agnos*

Idem l. 2. el. 5.

Aut è veſte ſacris tendent umbracula ſertis,
vincla, coronatus ſtabit & ipſe calix.

Veneranda antiquitatis monumenta labrum adhuc nobis coronatum exhibent, quod amico lectori initio hujus cap. depinximus litt. B. Necnon acerram, quam habemus ibid. litt. P.

Conflata autem videmus ſacra vaſa vel ex AURO & ARGENTO, quod ad ſupellectilem ſuam parandam Jehova πολυπάνσοφος obferri jubet, Exod. 25. Aurea quædam vaſa in Judæorum ſacris uſitata recenſentur in Joma c. 3. §. 10. Gentiles auro placatiores ſibi fore deos credebant, dicente Britannico, cum *fictilibus, ligneis & vimineis magis eſſent propitii*, tum propter materiam, tum propter artis ſimplicitatem, ita ſcribente Seneca. Porphyrius: διὰ τοῦτο καὶ τοῖς κεραμίοις ἀγγείοις, καὶ τοῖς ξυλίνοις, καὶ πλεκτοῖς ἔρχωντο καὶ μᾶλλον πρὸς τὰς δημοτελεῖς ἱεροποιΐας, τοιούτοις χαίρειν πεπεισμένοι τὸ θεῖον. ὅθεν καὶ τὰ παλαιότατα ἤδη κεράμια, καὶ ξύλινα ὑπάρχοντα, μᾶλλον θεῖα νενόμισται διά τε τὴν ὕλην καὶ τὴν ἀφέλειαν τῆς τέχνης. l. 2. de abſt. §. 18. Ideo & Perſius adeò in iſtos invehitur ſat. 2.

Si tibi crateras argenti, incuſaq; pingui
Auro dona feram, ſudes, & pectore lævo
Excutias guttas, lætari prætrepidum cor:

Hinc

Hinc illud ſubjit, auro ſacras quod ovato
Perducis facies; nam fratres inter ahenos,
Somnia qui pituitâ purgatiſſima mittunt,
Præcipui ſunto, ſitq́; illis aurea barba.
Aurum vaſa Numæ, Saturniaq́; impulit æra,
Veſtalesq́; urnas, & Thuſcum fictile mutat.
O curvæ in terris animæ, & cœleſtium inanes!
Quid juvat hoc templis noſtros immittere mores,
Et bona Dis ex hac ſceleratâ ducere pulpâ?
Hæc ſibi corrupto caſiam diſſolvit olivo;
Hæc calabrum coxit vitiato murice vellus:
Hæc baccam concha raſiſſe, & ſtringere venas
Ferventis maſſæ crudo de pulvere juſſit.
Peccat & hæc, peccat; vitio tamen utitur: At vos
Dicite Pontifices, in ſacro quid facit aurum? &c:

Apulejus: *Gerebat & aureum vaſculum in modum papillæ rotundatum* (obiter hîc certam vaſis formam nota) *de quo lacte libabat.* l. 11. Metam. Vel è GEMMIS, ut in Veneris templo candelabrum fuit ex Asbeſto. Iſidorus. l. 16. Labri Porphyretici meminit Fabritius in Rom. M. Manlius. l. 5. aſtron.

Hinc auguſta nitent ſacratis munera templis
Aurea, Phœbeis certantia lumina flammis,
Gemma-

Gemmarumq́ illi radiantes lucibus ignes:
Hinc Pompeja manent veteris monimenta
triumfi.

Vid. omninò Eruditorum haud ambiguè primicerii, ScaligeriF.notas in h.l.Vel exCRYSTALLO & VITRO. Plinius: *In ſacris quidem, & inter has opes non murrhinis cryſtallisve, ſed fictilibus prolibabatur ſimpulis innocentius.* H. N. 35,12. Ap. Suetonium eſt *catinus vitreus.* in Galb. c. 18. Vel ex ÆRE. Confer Plinium H.N. 34,3. Ap. Porphyrium eſt χαλκῆ τράπεζα in Διοσπολίοις. l. 2. περὶ ἀποχῆς, §. 30. Perſius: *Saturniaq́ impulit ara.* ſat. 2. Quod ſcholiaſtæ explicant: *quoniam æs Saturni tempore inprimis in Sacris uſu venerit.* Sed quis non videt eò reſpicere Poëtam, quod ærarium populi Romani ſervaretur Romæ in temploSaturni, in foro; unde & *æs Saturninum*, & *ærarium Saturni* vocatur? Vid. Fabritium in Rom. c. 9. Joh. Livinejum not. ad cap. 36. paneg. Plin. Tibure in æde D. Pauli inſcribtio: ÆRAR. SATVR. CVRATORI. Romæ in S. Mariâ de Palmâ: QVAESTORI. AB. AERARIO. SATVRNI. Ibid. ad D. Petrum: PRAEESSET. AERARIO. SATVRNI. Mediolani in menſæ cujusdam. latiſſimâ inſcribtione: C. PLINIVS L. F. C.N. OVF. CAECILIVS. SECVNDVS. &c. PRAEFECT. AERAR. SATVRNI. Circa Jovis templum ex dodonæo ære pelves erant, quarum ſi quis unam leviter tetigiſſet, omnes protinus continuatâ comploſione tinniebant: Auſonius

etiam

etiam *quotidiano Solis ortu radiis contactas crepâſſe* ait. Vnde proverb. *Æs dodonæum*; de quo Eraſmus in Chiliadd. Parrhaſius comm. in l. 1. Claud. de rapt. Proſerp. Aliquando auro & argento confuſo miſcebatur, quod *æs Corinthium* dictum fuit. Vel è Ligno. Vid. quid de marmoreis ac ligneis menſis habeat Stuckius f. 66. Giraldus: *tibiæ in ſacris erant ê buxo: in ludis, ex tibiæ aſininæ oſſe aut ex argento.* ſynt. 17. pag. 499. Et qui multa Giraldo debet, Choul: I' *ay obſerve q; les fluſtes desquelles ils uſoyent es choſes ſacrées, eſtoyent de bouis: Et celles, qui ſeruoyent pour les ieux, eſtoyent d' argent.* pag. 300. Repete, quæ ſupra de Gingrinâ fiſtulâ obſervavimus. Vel è Vimine. Vid. loc. Porphyrl ſupra cit. l. 2, §. 18. Vel denique è Lvto ac limo. Perſius; *Veſtalesq; urnas & Thuſcum fictile mutat.* l. c. Tibullus 1. 1.

> *Adſitis Divi! nec vos è paupere menſâ*
> *dona, nec è puris ſpernite fictilibus.*
> *Fictilia antiquus primùm ſibi fecit agreſtis*
> *pocula, de facili compoſuitq; luto.*

Vaſa חרס הדריני *fictilia Hadriani* inducit Codex Abhoda Saràh 2, 9, 4. Hæc, quod ex Sami inſulæ terrâ præſtantiſſimâ conficerentur, *Samia* dicta ſunt. Vid. Alex. ab. Alex. cum notis Tiraquelli. Plautus: *Ad rem divinam, quibus eſt opus, Samiis vaſis utitur.* Capt. 2. 2. Atque talis vaſorum ſacrorum materia præpri-

mis placuit Numæ, atteſtantibus Juv. ſat. 6. & Cic. l. 1. paradox. ita, ut ipſe ſeptimum collegium Figulorum inſtituerit. Plinius H. N. 35, 12. Sed & hoc in luxum poſtea abiit, ut figlina artifici invento aromatibus ſubacta fingerentur, cujusmodi ex Copto advehebantur: Vnde *Coptica* dicta fidelia ex myrrhâ, junci flore, croco, balſamo, cinamomo, amomo confecta. Vid. Ludov. Cœlium Rhod. A. L. 27. 27.

Cap. XVIII.

P*Roceditur ad tractationem de victimis.* Victimarum *etymon Stuckius exſibilatur.* Hoſtiæ *etymon. Differentia inter* victimam & hoſtiam. Minima exta. *In victimis deligendis ante ſacrificia aliquot requiſita. Ætas victimarum.* Bidentes *unde dictæ? Porci* ſacres. *Victimarum circa corpus requiſita. Animalia ἀφελῆ. Verus ſenſus loci Exod. 12. 5. Vitia corporis etiam apud Judæos animal ſacris ineptum reddebant. Ebræis* mutila *animalia quænam? Sexus victimarum. Variæ variis dîs animalium ſpecies immolatæ. Oves* ambiguæ. *Arnobi vetus lectio contra Voſſium retenta.* Fordicidia *ſive* Fordicalia. *Varia nomina ineptorum ſacris animalium. Sacerdotes victi-*

victimarum ante ſacrificia ſeduli ſpectatores: Idoneas ſignabant: Modi ſignandi & explorandi. Egregiæ *victimæ.* Legere *verbum ſacrorum. Victimæ* lectæ, eximiæ. *Virgilius enucleatur. Donati inconſideratū ſcholion. Caſus Ebræorum; quando victima perdebatur, quando perdita ſed poſt ſacrificium, reperiebatur. Color victimarum. Quibus dîs nigræ immolatæ victimæ? In ſuperûm ſacrificiis albæ victimæ cur? Victimæ rufæ, croceæ. Unde tot ſubinde victimæ candidæ aut nigræ deſumtæ? Varia flumina pecudes dealbantia. PlinI locus tentatur. Clitumni aqua ad abluendum magis quàm potandum adhibita. Herbæ agri Faliſci comeſtæ dealbabant pecora. GeorgI Vallæ lectio calcatur. Clitumnus deſcribitur.* Jupiter Clitumnus. *Aliæ aquæ dealbantes recenſitæ. Miraculum Cyzici factum. Nitri uſus in dealbandis victimis. Nitrum apud veteres fucus ac mundus. Nitrum cur* matronicum? *Jeremiæ locus explanatur.* בֹּרִית *quid?* Nitrum *unde?* נתר *unde? Petri Vallæ labſus notabilis.* Cretata ambitio. *Genuinus ſenſus in Juvenalis loco apertus. Cretæ uſus ap. veteres. Tria explorationis*

boſtia.

hoſtiarum genera in ſacris ante victimationem. I, Molæ adſperſio. Ὀυλαὶ, ὀλόχυτα, ὀλοχύτης. *Molæ ſalſæ confectio. Salſæ fruges.* Fornacalia. Fornax *dea. Far cur* edor *dictum?* Adoreæ *ſignificata. Molæ ſpecies. Variæ deſcribtiones molæ.* προθύματα. *Græcis quid* ὀλαὶ*?* Immolare *quid propriè? Unde dictum? Iſidorus junior quisnam? Ejus ceſpitatio.* Augeri. *Hoſtiæ* Mactæ. *Formula quædam ſacra ap. explorationem.* Mactare, augere, magmentum, augmentum *voces ſolemnes. Mos cultrum ſuper tergus victimæ ducendi.* II, Pilorum abſciſſio. Ἀπαρχαὶ: Prima libamina... *E Virgilio alius à Scholiaſtæ ſententiâ ſenſus eruitur. Alia ratio abſciſſionis pilorum.* III. Vini adfuſio: *Quod prius à ſacerdote & præſentibus libabatur. Cujus officium vinum adfundere?* Κατάσπονδος. *Alius hujus explorationis modus in ſuperûm, alius in inferûm ſacrificiis.* Invergere & fundere *verba ſolemnia. Auribus victimarum aqua infuſa, cur?* Ταινίαι *quænam? Choul & Stuckius notantur. S. Hieronymi loco ratio adfigitur. Victimæ infulatæ & vittatæ. Ligaminum in vittis deſcribtio. Vittæ regalium*

lium victimarum purpureæ. Victimæ coronatæ. Coronæ *pro vittis. Varia in Lycophrone lectio, & probata expoſitio.*Ornari *verbum ſolemne. Faſcia in tergore victimarum. Victimarum cornua deaurata.* Victimæ majores, grandiores,opimæ.Victimæ maximæ. *Ebræorum victimis lingua coccinea adligata: Inde omina litationis capta. Loco Jeſaiæ 1. 18. ingens lux confertur. Numerus ternarius in ſacrificiis frequens. Virgilius declaratur. Perfectum ſacrificium è tribus animalibus.* τρίττυς. *Jupiter unde* τέλειος *dictus? Conjectura in Ariſtotelis locum. Gentilibus trinitas ac unitas* Dei *non ignota. Etiam ſeptenarius numerus in ſacrificiis aliquando uſitatus: Item vicenarius.* Εικοσάβοια. *Et millenarius:* Chiliombæ. *Maximè tamen centenarius.* Hecatombæ: *Earum etymon: Varia adpellatio: Deſcribtio. Julianus* victimarius *dictus, & cur? Johannis à Meyen excogitatum reprobatur.* Hecates *etymon.* Jupiter Hecatombæus: Apollo Hecatombæus:DianaHecatombæa.Hecatombæon *quis menſium? Vnde reges ad tot Hecatombas ſuas adſiduè victimas ceperint?*

Precu-

PRocubuêre jam ſacerdotes, rodúntque ſilentia; laurum manibus quatiunt albati ſacrificolæ; exſurit profani; ſuccincti præſtò ſunt victimarii; ſtrinxêre cultros Popæ; ſplendent gutti, coruſcant ſeceſpitæ, lucent fores, micat flamma, calet focus! Siſtamus ergo ad aras victimas ſive hoſtias: Illas Servius dictas putat â Victoriâ; Alii, quòd vi ictûs percuſſæ conciderent; Alii, quòd vinctæ ad altare ducerentur; Stuckius nimis frigidè, â Victu, qui Sacerdotibus conſtiterit ex victimis, f. 8. Ælius Stilo victimam voluit eſſe vitulum â vigore. *Hoſtiam* Feſtus adpellatam ait, quòd hoſtiretur id eſt feriretur ſeu cæderetur; alibi tamen aliter: *Hoſtia ſacrificium, quod Laribus immolatur, quòd ab iis hoſtes ſic arceri putabant.* Servius ſimiliter ab Hoſtibus deducit, quòd hoſtia â pergentibus in hoſtem mactetur, atque hoc modo â Victimâ diſtinguit, quòd hæc poſt victoriam immoletur: Cum quo ferè conſentit Naſo l. 1. faſt.

Victima quæ dextrâ cecidit victrice vocatur;
Hoſtibus â domitis hoſtia nomen habet.

Confundi tamẽ hoc ab auctoritate, idem Scholiaſta non it inficias. Agellius aliter diſcernit, quem refellere laborat Popma, qui *hoſtiã* de parvis accipit animalibus; *Victimam*, de magnis. l. 2. de diff. verb, cui præivit Corn. Fronto de diff. voc. in fin. Scaliger ex Iſidoro *victimam* de magnis

gnis ſumit, eique opponi putat *minima Exta.* in catalect. ad. Virg. Sanè ap. Plautum lenoni proponuntur *hoſtiæ* & *victimæ*; at ille has rejiciens, *minimis ſe extis adorari* poſcit. Pſeud. 1. 3. Vid. Giraldum ſynt. 17. pag. 464.

Enimverò ingenti in victimarum delectu & intentâ curâ opus erat, in quibus primùm conſiderabatur ÆTAS; ſiquidem non quilibet ſtatim â nativitate idoneus ad ſacrificium cenſebatur fœtus, ſed incumbebat ſacerdotibus *δικρίνειν*, ut Apollonius l. 11. argon. loquitur. Ideò tempus ab illis imponebatur animalibus, immolationi conveniens. Vid. Cic. & Ll. XII. Tabb. cap. de feriis tit. de relig. Item *πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων* Dilherrum t. 2. diſp. 9. part. 2. c. 2. p. 209. Add. Levit 22, 27. Hinc *bidentes* quibusdam dici videntur, quaſi hoſtiæ biennes. Evolve Agellium 16, 7. Girald. ſynt. 17. pag. 467. 493. 496. Porci decimo â partu die ad ſacrificia apti erant, & tunc porci *ſacres* dicebantur, teſte Plauto. Adde Varr. l. 2. de R. R. Andr. Alciatum lex. Plaut. voc. Porci ſacres. Audiendus hic nobis Servius, qui: *In rebus*, ait, *quas volebant finiri celerius, ſenibus etiam animalibus & decreſcentibus ſacrificabant; in rebus verò quas augeri & confirmari volebant, de minoribus & adhuc creſcentibus immolabant.* ad. l. 12. Æn. Virg. In Talmud ſacerdos offerre dicitur את שבעת כבשים תמימי בני שנה id eſt *ſeptem agnos*

agnos perfectos, anniculos. Joma 7,3. De perfectitudine autem & numero vid. R. Sheringham in h. l.

Deinde ad CORPORIS HABITUM attendebant, an integer eſſet & decorus. Non enim apta erant, quæ caudâ carebant, aut mutilatam habebant, aut quorum cauda articulum ſuffraginis non contingebat, aut ad aras humeris adlata, aut ulceroſa, aut quoquo modo imperfecta (caſtratæ tamen quadrupedes ob defunctos fuêre immolatæ. Suidas voc. ἐντομίδαι) Plinius 8, 45. Suidas voc. κόλουρα. Cœlius L. A. 12. 1. Solon ea ἀφελῆ vocat. Athenæus: οὐδὲν κολοβὸν προσφέρομεν πρὸς τοὺς θεοὺς, ἀλλὰ πάντα τέλεια καὶ ὅλα. l. 15. c. 5. De Judæorum agno immaculato legimus Exod. 12, 5. ubi *errare eos* rectè monet exactiſſimus ille rituum Judaicorum enarrator ac Ebraicorum ſcriptorum interpres, Sixtinus ab Amama, *qui ad colorem id protrahere nituntur; cùm de perfectione & integritate intelligendum ſit.* antib. bibl. l. 2. p. 460. 461. Cæterum de victimis ſibi obferendis ita ſanctiſſimus Zebaoth: *Homo vota ſolvens, vel ſponte obferens, quicquid illud obtulerit in holocauſtum domini, ut obferatur per vos, maſculus immaculatus erit ex bobus, & ovibus, & ex capris; ſi maculam habuerit, non obferetis; neq; erit acceptabile. Homo, qui obtulerit victimam pacificorum domino, vel vota ſolvens, vel ſponte obferens tàm de bobus,*

quàm

quàm de ovibus, immaculatum obferet, ut acceptabile ſit; omnis macula non erit in eo: Si cæcum fuerit, ſi fractum, ſi cicatricem habens, ſi papulas, aut ſcabiem, aut impetiginem; non obferetis ea Domino, nec adolebitis ex eis ſuper altare Domini. Bovem & ovem aure & caudâ amputatis voluntariè obferre potes, votum autem ex eis ſolvi non poteſt. Omne animal, quod vel contritis, vel tonſis, vel ſectis, ablatisq́ eſt teſticulis, non obferetis Domino, & in terrâ veſtrâ hoc omninò ne faciatis. De manu alienigenæ non obferetis panes Deo veſtro, & quicquid aliud dare voluerit; quia corrupta ac maculata ſunt omnia, non ſuscipietis ea. Levit. 22. verſ. 18. & ſeqq. Et alibi. *Sin autem habuerit maculam, & vel claudum fuerit, vel cæcum, aut in aliquâ parte deforme aut debile, non immolabitur Domino Deo tuo.* Deut. 15, 21. Necnon ap. Prophetam Malachiam cap. 1, v. 8: *Si obferatis cæcum ad immolandum, nonne malum eſt? Et ſi obferatis claudum & languidum, nonne malum eſt?* Et paulò pòſt: *Et intuliſtis de rapinis claudum & languidum, et intuliſtis munus: Numquid ſuſcipiam illud de manu veſtrâ, dicit Dominus? Maledictus doloſus, qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciens immolat debile Domino.* verſ. 13, 14. Certè quodque primogenitum & decimum, etiamſi idololatricæ prius civitatis, modò non eſſet mutilum, Deo exhibendum erat. R. Moſes: הבכור והמעשר תמימים הרי הן קדשי מזבח וימותו ובעריו: *i.e: Primogenitum & decimū quodq́; anima-*

 lium,

lium, quod perfectum eſt, altari eſt debitum ad mactandum l. de Idol. c. 4. §. 14. Licet aliàs Ebræis omnia illa animalia, quæ ſacrificiis non erant deſtinata, mutila ac labe maculata dicerentur; quod Idem R. Maimon refert: מומים הרי הן בכלל בהמה: Id eſt *Mutila continentur generali nomine beſtiarum.* l. c.

Tertiò notabant SEXVM ac SPECIES victimarum: Neque omnes omnibus immolabantur, ſed maribus mares, fœminis fœminæ, ſteriles ſterilibus, prægnantibus prægnantes, huic taurus, illi porcus, iſti ovis &c: quod enixè inculcat lex 1. XII Tabb. c. de hoſt. & obſ. ſacr. tit. 1. de religione: QVÆQVE. CVIQVE. DIVO. DECORÆ. GRATÆ. SINT. HOSTIÆ. PROVIDENTO. Hunc delectum gentibus exprobrat Arnobius: *Quæ eſt enim cauſa, ut ille tauris deus, hœdis alius honoretur, aut ovibus; hic lactentibus porculis, alter intonſis agnis: hic virginibus bubulis, captis ille cornutis; hic ſterilibus vacculis, at ille incientibus ſcrofis; hic albentibus, ille atris: alter fœminei generis, alter vero animantibus maſculinis?* l. 7. advers. gent. Pertinent huc verba ServI: *Victimæ numinibus aut per ſimilitudinem, aut per contrarietatem immolantur. Per ſimilitudinem, ut Nigrum pecus Plutoni. Per contrarietatem, ut: Porca, quæ obeſt frugibus, Cereri; & caper, qui obeſt vitibus, Libero; item capra Æſculapio, qui eſt Deus ſalutis, cùm capra nunquam ſine febre ſit.* ad l. 2. Georg. Vid.

Cicer.

Cicer. l. 2. de Ll. cum notis Vrſini, Itemque in Opere magno Gruteriano Neapolitanum fragm. p. 116. & ſeqq. & Inſcribtionem fratrum arvalium p. 121. Tacitus *ſacrificiorum* mentionem facit, *quibus gravidas immolare hoſtias mos erat*. l. 15. ann. Eumenidibus oves uterum geſtantes cædebantur, teſte Pauſania Ita Junoni qq. oves, quæ geminas pariebant, adligatis altrinſecus duobus agnis, dicebanturque eæ oves *ambiguæ*, ut docet Placiades Fulgentius. Telluri porca gravida. Arnobius: *Telluri matri ſcrofa inciens immolatur & fœta; at Minervæ virgini virgo cæditur vitula, nullis unquam ſtimulis, nullius operis excitata conatu*. l. 7. adverſ. gent. Vbi magnus Voſſius l. 5. inſt. Or. c. 2 ſect. 5. rectè interſerit particulam conjunctivam *Et*. cur autem *inciens* in *ingens* transmutari cupiat, non video, neque ei accedendum puto. Eſt enim *inciens ſcrofa*, ut ſcribit Feſtus, *cujus uterus jam incipit incitari*. *Fordicidia* ſive *Fordicalia* feſtum fuit, quo boves fordæ id eſt prægnantes publicè immolabantur. Varro. Proſerpinæ contra ſterilis vacca procidebat. Virg. 6. Æn. Aegyptiis, Derbicibus & barbaris ad Caucaſum gentibus fœminam in victimam dare ſeverè prohibitum erat: De quibus etiam intelligenda forte illa Porphyr l: Τῶν δὲ θηλειῶν φειδόμενοι τῆς γονῆς ἕνεκα ἐν ἀνάγκῃ τὸ ἅπαξ ἐνομοθέτησαν. l. 2, §. 11 Sed quænam animalia huic illive deo oblata

fuerint vid. Choul de relig. vett. Rom. pag.29 Voſſius l. 1. inſt. or. c. 5. ſect. 33. & nos infra, cù ad ſpecies victimarum devenietur copioſè per luſtrabimus.

Incongrua ad immolationes animalia adpel labantur ἄρλα, ἄτμα, μὴ ἔμπυρα. Cœl. Rhod L. A. 12. 1. Ad hæc tria requiſita ſagacius digno ſcenda ſacerdotes, illorumque miniſtri, u Popæ & victimarii, victimas à plantâ pedis a caput usque explorabant ante ſacrificia, nihil ne illis ineſſet vitii. Choul p. 303 & ejus compi lator Stuckius f. 76. Quòd ſi perfectas eas inve niſſent, terrâ certâ (quæ olim ceræ loco in ob ſignandis epiſtolis adhibebatur, & de quâ mo dicemus) conſignabant, aut notam eis inure bant, ſi credimus Virg. l. 3. Georg. Apud Por phyrium ſunt *καθαροὶ μόσχοι καὶ συσφραγιζό μενοι*. l. 2, §. 55. Aegyptii Sacerdotes, ſi mund eſſet victima, cannabem cornibus adligaban teſte Diodoro. Græci tauros farinâ; capros, ci ceribus; capras frigidâ aquâ explorabant: Ind ſi guſtare abnuiſſent, ineptæ ad immolandu habebantur. Vid. Lud. Cœlium. l. c. Ipſæ autem victimæ primùm eligebantur è grege, & tun *egregiæ* nominabantur, ubi & *legere* verbum ſolemne notandum: poſtea eximebantur; cu jus ſegregationis etiam diſertè meminit R Mai mon de idol. c. 8. §. 1. ideoque *eximiæ* ac *lectæ* vocabantur. Feſtus. Macrob. ſat. l. 3. c. 5. Quic quid

quid etiam Donatus cum ſuis adſertoribus obganniat, majores & liberius paſtas victimas *eximias* fuiſſe dictas, quaſi eximiâ ſpecie, quod etiam Virgilius innuat, cum ait: *Quattuor eximios præſtanti corpore tauros.* Verum hoc equidem, omnes victimas lectas, excellenti corpore & conſpicuâ formâ fuiſſe, ſed quòd inde *Eximiæ* dictæ ſint, quòd eximiâ fuerint ſpecie; id falſiſſimum. Vid. ſchol. Ejus in Terent. Hecyr. 1,1. Quamvis ibidem mirè permixtus ſibimet non conſtet: adeò crudeles manus iniquiſſimorum mangonum auctor hic paſſus videtur. Victima talis votita & lecta ſi ap. Ebræos perdita fuiſſet, aliam loco ejus obferebant: Quod ſi autem prima illa jam facto ſacrificio iterum eſſet inventa, in loco clauſo cuſtoditam fame interire ſinebant. Vid Sheringh. c. 6, §. 1, ad Joma.

Pertinent inprimis etiam ad ea, quæ ante ſacrificia ſpectabantur, COLOR; qui in iis hoſtiis, quæ Inferis, Bellonæ, luſtrationis ac tempeſtatis tempore mactabantur, niger; in cœleſtium contra victimis, albus eminebat. Cauſam reddit Arnobius: *Quia*, inquit, *ſuperis diis, atque omnium dexteritate pollentibus color lætus acceptus eſt ac felix hilaritate candoris: At vero Diis levis, ſedesque habitantibus inferas, color furvus eſt gratior & triſtibus ſubfectus è fucis.* l. 7. adverſ. gent. Laërtius: ἐκάθηρεν τὴν πόλιν, καὶ ἔπαυσε τὸν λιμὸν τοῦτον τὸν τρόπον. Λαβὼν πρόβατα μελανά

τε καὶ λευκὰ, ἤγαγε πρός τὸν ἄρειον πάγον. κἀ-
κεῖθεν εἴασεν ἰέναι οἳ βούλοιντο, προστάξας τοῖς
ἀκολούθοις, ἔνθα ἂν κατακλίνοι αὐτῶν ἕκαστο[ν]
θύειν τῷ προσήκοντι θεῷ. καὶ οὕτω λῆξαι τὸ κακόν.
l. 1. vit. Epim. Spartianus in Severo: *Primùm a[d] Bellonæ templum ductus eſt, deinde hoſtiæ furvæ ſu[n]t adplicitæ.* c. 22. Tibullus: *Interea nigras pecude[s] promittite Diti.* l. 3. el. 5. Virgilius: *Nigram hiem[i] pecudem, Zephyris felicibus albam.* Idem l. 5. Aen.

— — — Totidem nigrantes terga juvenco[s]
Vinaq; fundebat pateris, animamq; vocabat
Anchiſæ magni, maneſq; Acheronte remiſſos.

Ibidem:

— — — Huc caſta Sibylla
Nigrarum multo pecudum de ſanguine ducet,

Idem 6. Aen:

— — — Nigrantes terga juvencos
Conſtituit — — — — — —

Ibid.

— — — Atri velleris agnam
Enſe ferit. — — — — — —

Seneca Oed. 3. 1:

Nigro bidentes vellere, atq; atræ boves,
Retrò trahuntur. — — — —

Vide Hadr. Junium cent. 5. adag. 56. Ap. Homerum Tellus qq. & Sol nigris coluntur agnis

Οἴσετε δ᾽ ἄρν᾽ ἕτερον λευκὸν, ἑτέρην [δὲ]
μέλαιναν,
Γῇ τε καὶ ἠελίῳ

A[...]

Ad ſuperorum verò, ut diximus, ſacrificia, albi coloris victimæ deſtinabantur. Ita Jovi omnibus Idibus â Flamine bos candidus ex agro Faliſco aut Menaniâ, nondum ſubactus, & quinquennalis, ſacrificabatur. Vid. Foquelinum ad ſat. 2. Perſ. Arnobius: *In Albano antiquitus monte nullos alios licebat, quàm nivei tauros immolare candoris.* l. 2. adverſ. gent. Ammianus Marcellinus: *Immolabat oves candidas, terrâ quæſitas & mari.* l. 22. c. 30 Idem: οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι. Αν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα. l. 25. c. 15. Ovidius: *Albaq́ perfuſâ victima fronte cadat.* l. 1. faſt. Juvenalis: *Niveam reginæ cædimus agnam.* ſat. 12. Horatius: *Quiq́ vos bobus veneratur albis.* carm. ſec. Seneca: *Adpellite aris candidum tergo bovem.* Oed. 2. 2. Idem: *Et nivea magnas victima ante aras cadat.* Agam. 3. 2. Silius l. 3. Pun:

> *Jamq́ Deûm regi, Martiq́ ſub omine fauſto*
> *Inſtauratur honos, niveoq́ ante omnia tauro*
> *Placatur meritis monitor Cyllenius aris*

Aliquando tamen victimas & *rufas*, & *croceas*, & ſimiles; ſed eas rariores videmus.

Vnde autem, rogabis, candidæ aut furvæ ſubinde victimæ? Clitumnus ſc: amnis erat in Mevaniâ, parte Vmbriæ, partis Thuſciæ, (ut vult Servius, at Probus Etruriæ flumen â fonte navigabile dicit, Plinius in Faliſcum locat) cujus aquâ albeſcebant. Ejusd. naturæ Cephi-

ſus fuit. Melas vero & Pœtinus ſive Pœnitus nigras reddebant. Plinius: *In Faliſco Clitumni amnis aqua potata candidos boves facit; in Bœotiâ amnis Melas oves nigras: Cephiſus ex eodem lacu profluens albas; rurſus nigras Pœnitus.* H. N. 2. 106. Jam fermè erráſſe dixiſſem Plinium: niſi calculo ſuo pro eo agere videretur Seneca Qq. Nat. 3, 25. Idcircò corruptum hunc ſuſpicor locum, & neſcio, quid ſubſtituam; forte *motata*, ſc: & in bibendo & abluendo ſæpius agitata; aut ſimilem vocem? Non enim potando ſolùm, verùm & abluendo albi reddebantur, quod Virgilius clarè indicat l. 2 Georg.

Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro,
Romanos ad templa Deûm duxêre triumfos.

Quid diſertius Propertii verbis?

Quà formoſa ſuo Clitumnus flumina luco
integit, & niveos abluit undâ boves.

De potu certè nihil aut parum ap. auctores occurrit Interim herbis agrorum Faliſcorum & ad Clitumnum fluvium, eadem virtus antiquis ſcribtis tribuitur, ut futuræ victimæ in agris Faliſcis paſtæ; & ex proximo flumine ablutæ, dealbatæ videantur. Ovidius l. 3. am. el. 13:

Ducuntur niveæ populo plaudente juvencæ,
quos aluit campis herba Faliſca ſuis.

Quem verſum non temerè duobus locis repetit: nempe l. 1. faſt.

Colla

Colla rudes operum præbent ferienda juvenci,
Quos aluit campis herba Falisca ſuis.

Et l. 4. el. 4 de Ponto:

Colla boves niveos certæ præbere ſecuri,
Quos aluit campis herba Faliſca ſuis.

Idem l. c. el. 8.

Agnaq; tàm lactens, quàm gramine paſta Faliſco,
Victima Tarpejos inficit icta focos.

Juvenalis ſat. 12:

Pinguior Hiſpullâ traheretur taurus, & ipſâ
Mole piger, nec finitimâ nutritus in herbâ;
Læta ſed oſtendens Clitumni paſcua ſanguis.

Ubi quidem Georgius Valla *Ditumni* legit contra reliquorum Scribtorum fidem, & ineptè. Vid. qq. Statius l. 1. Silv. Eleganti mehercule Epiſtolâ, cujus tamen pars poſterior periit, Clitumnum commendat Plinius avunculus, quæ eſt 8 l. 9. Adducere autem eam non pigebit. C. PLINIVS. ROMANO. S. *Vidiſtine aliquando Clitumnum fontem? Si nondum; & puto nondum, alioquin narrâſſes mihi: Quem ego (pœnitet tarditatis) proximè vidi. Modicus collis adſurgit antiquâ cupreſſu nemoroſus & opacus, Hunc ſubter exit fons & exprimitur pluribus venis, ſed imparibus; eluctatus, quem facit, gurgitem: Latè gremio patefacto purus & vitreus, ut numerare jactas ſtipes, & relucentes calculos poſſis. Inde non loci devexitate, ſed ipſâ ſui copiâ, & quaſi pondere, impellitur. Fons*

adbuc, etiam ampliſſimumflumen, atq; etiam navium patiens. Hucusque fragmentum Epiſtolæ. Sed Voſſius de Idol. 2, 79 epiſtolam hanc cùm valde immutatam, &, ut videtur, integram adducit; tum eam 8. citat l. 8, niſi librarium potius dormitâſſe, cùm numerum ſcriberet, dicamus. Ejusdem aliquas qualitates occultas recenſet, *inter cæteras ingentes artes prægloriosiſſimus poëtarum* (ita in monumento, Romæ in monte Quirinali invento, & ab Impp. Arcadio ac Honorio ei poſito audit:) Claudianus paneg. de 6. cons. HonorI:

Quin & Clitumni ſacras victoribus undas,
Candida quæ Latiis prebent armenta triumfis,
Viſere cura fuit; nec te miracula fontis
Prætereunt: Tacito paſſu quem ſi quis adiret,
Lentus erat; ſi voce gradum majore citâſſet,
Commixtis fervebat aquis. Cùmq; omnibus una
Sit natura vadis, ſimiles ut corporis umbras
Oſtendant: hæc ſola novam jactantia ſortem
Humanos properant imitari flumina mores.

Vnde & *Jupiter Clitumnus* cognominatus. Vibius Sequeſter: *Clitumnus, Vmbria: ubi Jupiter eodem eſt nomine.* in catal. fluminum. De aliis fluviis & aquis quibusd. Plinius avus: *Eudicus in beſtiæâ Euthice fontes duos tradit eſſe: Ceronem, ex quo bibentes oves nigras fieri: Mellem, ex quo albas: Ex utroq; autem varias. Theophraſtus in Thuriis Crathin candorem facere; Sybarim nigritiam* *bobus*

bobus ac pecoribus. H. N. 31, 2. Seneca: *Quibusdam fluminibus vis ineſt mira. Alia enim ſunt, quæ pota inficiunt greges ovium, intraq́; breve tempus, quæ fuêre nigræ, albam ferunt lanam, quæ albæ venerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotiâ amnes duo efficiunt, quorum alteri ab effectu Melas nomen eſt; uterq́; ex eodem lacu exeunt, diverſa facturi. In Macedoniâ qq. ut ait Theophraſtus, eſt flumen, ad quod, qui facere albas oves volunt, adducunt: Quod, ut diutius potavêre, non aliter, quàm infectæ mutantur. At ſi illis lanâ opus fuerit pullâ, paratus gratuitus infector eſt, ad Ceronem eundem gregem adpellunt. Auctores novos habeo, eſſe in Galatiâ flumen, quod idem in omnibus efficiat: Eſſe in Cappadociâ, quo poto equis, nec ulli præterea animali, color mutatur & ſpargitur albo cutis.* Quæſt. Nat. l. 3. c. 25. Adi Solinum c. 33. Vitruvium 8, 3. Martianum Capellam l. 6. c. de Aegypto. Caryſtium Hiſt. Mir. c. 149. Atque hæc de modo per flumina dealbandi victimas. Non omittendum hîc memorabile illud, quod referunt de Cyzico urbe Aſiæ: in quâ, tum â Mithridate obſeſſâ, cùm ſacrorum ſolemni die vaccam nigram ſacrificare mos eſſet, & ea in bello, clauſâ urbe, haberi non poſſet, atque ob eam rem ſacerdotes valde angerentur animi; non ſine miraculo conſpecta eſt in mari ejuſmodi beſtia ad terram adnatare, ultroque templo ſe obferre, ubi â Cyzicenis immolata fuit. Porphyrius περὶ ἀποχῆς 1, 25. Fulgos. 1, 6.

Ali-

Aliquando & nitrum inter cornua adfuſum docet Joh. à Meyen ad l. 4. Aen. Virg. ut candidiores (ſic auguror) & mundiores evaderent victimæ; quia olim nitrum inter munditias & *κόσμους*, præſertim muliebres; quod teſtatur Athanaſius, Epiſcopus Alexandrinus ſive quicunque libri illius auctor eſt. Ita autem ille: ὅταν νίψῃς τὸ πρόσωπόν σου, οὐ νίψῃ ταῖς δύο χερσὶν, οὐδὲ μὴ ἐκτρίψῃ τὰ μῆλα τῆς ὄψεώς σου, οὐδὲ μὴ βάλῃς πόαν, οὐδὲ νίτρον, οὐδὲ τὰ ὅμοια τούτοις. αἱ κοσμικαὶ γὰρ ταῦτα ποιοῦσιν. l. de virg. Ovidius l. de medicam. faciei:

Nec ceruſſa tibi, nec nitri ſpuma rubentis
deſit.

Et paulò pòſt:

Thus ubi miſcueris radenti corpora nitro.

Vid. inſuper Ariſtoph. in Theſmoph. Jul. Pollucem onom. 7, 22. Iſidorum etym. 16, 2. Del-Rio adagg. Sacrr. Druſium obſerv. 13, 8. Inde Tralliano & Nicolao Myrepſo nitrum vocatur *matronicum*, quia matronarum κόσμος. Drogo Hoſtienſis docet, *nitro tubera, & puſtulas, & nævos abradi*. Adi etiam Levinum Lemnium de herb. bibl. c. 10. Reſpicit huc locus Prophetæ ſanctè inluminati: *Licet laveris te* בנתר id eſt *in nitro, & multiplicaveris tibi herbam borith.* cap. 2, 22 Lutherus non malè vertit: Und wann du dich gleich mit Laugen wüſcheſt/ und nemeſt viel Saiffen dazu. Alii alienus *in cretâ* explicant, licet

licet etiam B. Lutherus illud Proverb. 25, 20: *Removens veſtimentum in die frigoris, acetum ſuper* נתר interpretetur optimè: ein zerriſſen Kleid im Winter/ und Eſſig auff der Kreiden. Ubi Buxtorfius & alii *Nitrum* ponunt: Bened. Arias retinet vocem *Næthær*. Sanè *nitri* Latina atque Græca vox videtur eſſe ab Ebræo illo נֶתֶר quod eſt â נָתַר ſaliit, ſolvit; quia nitrum ſolvit & abluit ſordes. Neque linguam Ebraicam callere videntur, qui vocem *νίτρον*, *παρὰ τὸ νίζειν τὸ νίπτειν* deducunt, quamvis etymon non adeò ſit abſurdum. Vid. de nitro Plinium 31, 10. Dioscor. l. 5. c. 130.

Nimium quantum labitur hîc falliturque Petrus Valla adſerendo *boves candidos Jovi immolandos Cretâ inlitos fuiſſe*; id quod probare nititur ex Juvenale ſcribente:

> *Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum*
> *Cretatumq; bovem.*

Eodem ap. Perſium ſenſu haberi ait *Cretatam ambitionem*, cùm h. l. *συνεκδοχικῶς* Candidati Magiſtratus denotentur lineis albisq; veſtibus induti, quas fullones cretâ infeciſſe non equidem nego. At in illo Juvenalis loco, nec interpretes cum Vallâ conſentiunt, nec ego cum interpretibus aut Vallâ; qui primus, quantum memini, acu ſenſum hujus loci tangere, eumque ope quidem Herodoti & Victoris, operâ

vero

verò meâ explicare conor. Communiter Poëtæ ſcholiaſta *Cretatum* hîc exponit tropicè album, qui aliàs Vallæ calculum facile eriperet: Sed uterque lupus circa puteum. Attendamus igitur nos homini venerandæ eruditionis Petro Victori ſive Victorio, qui talia profitetur: *Terræ cujusdam, quâ pro cerâ utebantur in litteris obſignandis Aſiæ populi, meminit Cicero; illiusq; argumento amoliri crimen à L. Flacco, quem defendebat, conatus eſt; quod ſcribtum teſtimonium, quo reus valdè premebatur, ceram haberet, non cretam, quâ omnes illi homines, & in publicis, & in privatis litteris, uti conſuêſſent: Unde argumentabatur, illud fictum & adulterinum eſſe. Cretam enim Aſiaticam adpellat. Ejusdem qq. mentionem fecit Herodotus in Euterpe* b v. Καὶ ἔπειτα γῆν σημαντρίδα ἐπιπλάσας, ἐπιβάλλει τὸν δακτύλιον. *Loquitur autem de inſtitutis Sacerdotum Aegyptiorum, qui boves rei divinæ idoneos, & qui pro victimis rectè cædi poſſent, antea diligenter ſpectabant, probatisq; notam hoc pacto adponebant, cum capitis pœnâ plecteretur, qui bovem non à Sacerdote antea probatum, & ut ipſe loquitur* ἀσήμαντον *immolâſſet, &c*: Hæc Victorius V. L. 14, 4 Vide etiam Zieglerum de teſtamentis tab. 3, § 16. Clarius vel Sole meridiano inde videre eſt, quid *Cretatus* ſit *bos?* nimirum non cretâ dealbatus, non candidus; ſed terrâ certâ notatus, ſed obſignatione, de quâ ſupra, ad ſacrificandum idoneus judicatus.

Et hactenus quidem de Victimarum exploratione ante Sacrificia.

Superſunt tres alii Explorationis victimarum, in ipſis ſacrificiis, ante victimationem aut percuſſionem, modi. Primus fiebat MOLÆ ADSPERSIONE. Frons itaque victimæ (velut & aræ, & cultri) molâ ſalſâ conſpergebantur, quam infuſionem: οὐλὰς, & οὐλόχυτα, ſive οὐλοχύτας vocârunt, ab οὐλὴ hordeum, & χέω fundo. Euſtathius: οὐλαὶ, inquit, ſunt κριθαὶ, μετὰ ἁλῶν μεμιγμέναι, ἃς ἐπέχεον τοῖς ἱερουργουμένοις ζώοις πρὸ τοῦ θύεσθαι. Seneca Oed. 2, 2: *Et ſparge ſalſâ colla taurorum molâ* Ovid. l. 15. Metam.

> *Imponiq; ſuæ videt inter cornua fronti,*
> *Quas coluit, fruges.*

Horatius l. 2. ſerm. ſat. 3:

> *Tu quum pro vitulâ ſtatuis dulcem Aulide natā*
> *Ante aras, ſpargisq; molâ caput improbe ſalſâ.*

Virgilius l. 2. Aen:

> *—— —— —— —— Me deſtinat aræ,*
> *Jamq; dies infanda aderat mihi ſacra parari,*
> *Et ſalſæ fruges, & circum tempore vittæ.*

De cultris idem Seneca. *Tangenſve ſalſâ victimam culter molâ.* Thyeſt. 4, 1. Componebatur autem mola ſalſa ex aquâ, ſale (unde ipſa â Virg. 2. Aen. & Arnob. l. 3. adverſ. gent. *ſalſarum frugum* nomine inſignita) & farre toſto; quod Numa

ad

ad rem divinam adhiberi neceſſariò ſancivit, necnon Fornacalia, ferias annuas torrendi farris, inſtituit, teſte Plinio l. 18. H. N. & â veteribus Fornax dea culta fuit. Mola illa ſive far, ab Edendo *Edor* vocabatur, quia farre primi uſi ſunt homines; ſive, quia ex eo panes ad aras obſerebantur. hinc ſacrificia *Adorea* nominata; quæ vox etiam pro gloriâ & victoriâ non rarò ponitur. Erant autem molæ illius variæ ſpecies v. g. *Ariſter*, *Hygieia* &c. Vid. Pollucem, Heſych. Etymol. Athenæum l. 3. *Mola ſala*, ait Feſtus, *eſt far toſtum, & ſale conſperſum*. Iſo Magiſter: *Mola eſt genus ſacrificii ex farre & ſale, unde ignem adſpergebant, & cultrum, & hoſtiam.* gloſſ. ad Prudent. p. 827. Turnebus: *Molam ſalſam interpretantur ferè omnes fruges molitas.* adverſ. *7, 13*. Douza: *Mola eſt far toſtum & molitum.* ad Plaut. Pœn. *3, 1.* Tale hordeum ſale conſperſum; item ſiligo ſeu placentulæ, aris, ut jam docuit Prudentii Scholiaſta, infundebantur, additâ vaporatione thuris. Quæ omnia προθύματα dicta. Cælius L. A. 12, 1. At Græci fruges integras, nec freſas, nec molitas, adſpergebant hoſtiis; inde ὀλὰς & ὀλοχύτας vocârunt eas hordei fruges, quæ erant integræ: quibus itidem ſal admiſcebatur. Plura de Molâ ſalſâ Lambinus ad Horatium, Chabotius ad eund. Vict. Giſelinus atque Jac. Spiegelius ad Prudentium, Salmuth. ad Pancirollum tom. 1. tit. 14. Choul de relig. vett. Rom.

p. 287.

p. 287. & 308. Stuckius antiqq. conviv. 1. 30. & l. de Sacrif. f. 97, 98. Laurenberg. in antiquar. M. Martinius Lex. philol. Taubmann. ad Plaut. & Virg. Phil. Pareus Lex. Crit. Phil. Caroli antiqq. Rom. 1. 11. Matth. Vnzerus phyſiol. ſal. c. 22. Iſraël Clauderus de Sale c. 3.

Propriiſſimè hoc erat *immolare* id eſt molâ ſalſâ, ſeu hordeo ſali commiſto, frontem tergusque victimæ conſpergere; unde mirum, Epiſcopum Hiſpalenſem Iſidorum, qui ad differentiam ſenioris Iſidori Epiſcopi Cordubenſis *Junior* cognominatus eſt, & vixit ſeculo ſeptimo, hæc tàm communia ignorâſſe, & tradidiſſe, *immolare* inde eſſe, *quòd in mole altaris poſita victima cæderetur.* Immolatæ hoſtiæ prius dicebantur *augeri;* poſtea *mactæ*, quaſi magis auctæ. Vnde Plautus dixit *Mactare malo & damno* id eſt magis augere. Aul. 3. 5. Vid. Taubmanni notas. Arnob. adverſ. gent. Beroald. in Suet. Aug. Clamabant enim quoties mola, vel thus, vel vinum ſuper victimam fundebatur: *Mactus eſt taurus thure, vino,* &c: Vid. Iſidorum l. 10. Servius ad illud Virg: *Macte novâ virtute puer.* l. 9. Aen. *Macte, id eſt, magis aucte, adfectata gloria: Et eſt ſermo tractus à ſacris. Quoties enim aut thus, aut vinum ſuper victimam fundebatur, dicebant:* Mactus eſt taurus vino, vel thure: *Hoc eſt: Cumulata eſt hoſtia, & magis aucta.* Hæc ille. Extis etiam *Deos ſe mactare* dicebant, ut eſt ap.

Plautum. *Mactare* igitur & *augere*, *magmenti* & *augmenti* voces ſolemnes erant in ſacrificiis. Vid. Briſſon. in form. & Voſſium Inſt. Orat. 4, 10, 9. Ex eo poſtea *mactare* loco honorare dixêre. Adi Lipſium A. L. 4, 5. Erat autem certus immolandi modus, quando cultrum molâ conſperſum â fronte victimæ ad caudam usque obliquum ducebant; de quo Lucanus: *Obliquecę molas inducere cultro*. l. 1. Phars. & Seneca: *Tangensve ſalſâ victimam culter molâ*. l. c. Paulus Manutius ad proverb: *Mactatâ hoſtiâ lenior. Explorabatur*, ſcribit, *hoſtia, ducto per frontem cultro, idę* mactare *vocabant: Vnde qui ſpectatâ ſunt virtute, mactos virtute dicimus*. p. 618.

Alter erat PILORVM ABSCISSIO, quæ proximè immolationem cum cultro ſequebatur. Evulſos hosce hoſtiæ pilos, & quidem è fronte, cum quadam molarum parte, igni ſuper aram accenſo committebant, ac ἀπαρχὰς, *prima libamina* vocabant. Homerus; ἀρνῶν ἐκ κεφαλέων τάμνε τρίχας. Il. γ. Statius l. 5. Theb.

Ardua ferro
Signati capita, & frugum libamine puro,

Virg. l. 6. Aen.

Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus impoſuit ſacris libamina prima.

Idem. l. 12.

Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudum.

Id

Id eſt, pilos in fronte cultro preſcindunt. Servius tamen aliter: *Erant probationes, utrum eſſet animal aptum ſacrificio: Obliquū etiam cultrum à fronte usq; ad caudam ante immolationem ducere conſueverant; nam hoc eſt quod dicit: Tempora ferro Summa notant pecudum.* ſchol. in h. l. Abſciſſionem illam pilorum præterea etiam in memoriam antiqui veſtitus, qui conſtitit ex pilis, factam, monet Euſtathius ad Hom: Et plures alias cauſas ſuperaddere nititur Stuck. f. 99. & 100.

Mactæ tertiò frontem ac tergus victimæ, priusquam, vel etiam dum preces inchoabant, ſacerdos VINVM INTER CORNVA ADFVNDEBAT, quod & ipſe antea leviter deguſtabat, aliisque adſtantibus guſtandum deferebat, ut teſtantur Petrus Gualterus Chabotius not. ad Horat. Choul p. 308. & qui eum audacter exſcribſit Stuck. p. 99. *Fruſtra enim diū carnem obferebat; qui poculum non propinabat*, ait Clariſſ. Boxhornius orat. de Theol. pag. Virg. l. 6. Aen.

Quattuor hîc primùm nigrantes terga juvencos
Conſtituit, frontiq; invergit vina Sacerdos

Ovid. 7. Metam.

Admoti quoties templū, dum vota Sacerdos
Concipit, & fundit purum inter cornua vinum.

Idem i faſt.

Rode caper vitem, tamen hinc, cum ſtabis ad aram,
In tua, quod ſpargi cornua poſſit, erit.

Juv. ſat. 12.

Quippe ferox vitulus, templis maturus & aris,
Spargendusq; mero.

Quin & ad ipſos ſæpe ſacrificantes infuſionem hanc pertinuiſſe colligimus ex Virg. 4. Aen.

Ipſa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit.

Ad quæ verba Stuckius duobus locis citat verba Servl, de quibus in meo exemplo ne γρῦ quidem extat: Nos, ut diximus alibi, aliquando ſcrupulum hunc de Servl editionibus ponderabimus. Rhodienſes victimæ humanæ in ſaturnalibus ante mactationem vinum prius propinabant, teſte Porphyrio περὶ ἀποχῆς l. 2, §. 54. Dicebatur autem infuſio illa κατάσπεισις. Differentia hîc inculcanda inter ſuperûm et inferûm hoſtias: His vinum verſâ manu in ſiniſtram partem ita *invergebant* (nota verbum ſolemne) ut patera converteretur, illis ſupinâ manu *fundebant*. Joh. â Meyen ad 6. Aen. Adde Ang. Politianum miſc. c. 26 Auribus qq. victimarum aquam, ut victimæ adnuerent, infuſam docet Myrtilus: οἱ μὲν ἱερεῖς τὸ ὕδωρ εἰώθασιν ἐμβαλεῖν εἰς τὸ οὖς τοῦ ἱερείου, ὡς ἐπινεύῃ ταῖς τελεταῖς l. 2 rerum Lesbb.

ORNAMENTA jam, quæ ante immolationem victimis dabantur, coſideranda veniunt,

niunt, quæ adpellabātur ταινίαι, & ſimul ζώνας, δεσμὰς ac διαδήματα complectebantur: Atque adeò errat Choulius p. 301, cum ſuâ cornicula Stuckio p. 77, qui ταινίαις, item vittis ſignificari ait lora, ſive faſcias, quæ ex infulâ dependebant. S. Hieronymus ex eo, quòd hoſtiæ eſſent ornatæ, meretriculas *expolitas libidinum victimas* vocat l. contra Helvid. Obvelabantur autem INFVLA ſive VITTA, quibus adpendebantur ſimplicia ligacula, vel, ſi opimæ eſſent Victimæ, inaurata redimicula quaſi è globulis contexta, ad modum earum ſirpicularum, quæ etiam hodie Pontificiis ad preces numerendas inſerviunt. Ejus exemplum è marmòre antiquiſſimo Choulius ſuppeditavit, quod capiti huic litt. F. præfiximus. Ita de iis (licet in ſignificatu ταινιῶν ac vittarum toto cœlo erret) Choul: *Si l'hoſtie eſtoit grande, elle marchoit pour eſtre immolée, auecques la front, & les cornes dorées, enrichie de petits chappelets, & patenotres dorez, qui luy pendoyent des cornes deçà & delà. Si la victime petite debuoit eſtre immolée, elle eſtoit coronnée du rameau de l'arbre, qui eſtoit dedié au Dieu, auquel ſe faiſoit le ſacrifice: ou bien elle eſtoit accouſtreé d'une infule de laine, de laquelle pendoyent, deux liens, qui ſont nommez en Grec ταινίαι, & Vittæ en Latin.* p. 300. & 301. Audiamus jam de victimarum infulis ac vittis poëtas. Virg. 2. Aen. *Et ſalſæ fruges & circum tempora vittæ.* Et paulò poſt: *Vittæq; deûm quas hoſtia geſſi.* Idem. 3. Aen: Ee 3 *Stans*

Stans hoſtia ad aram
Lanea dum niveâ circundatur infula vittâ.

Ovid. l. 15. Metam:

Victima labe carens, & præſtantisſima formâ,
Siſtitur ante aras, vittis præſignis & auro.

Juvenal.

Mactare vovebit,
De grege ſervorum magna & pulcherrima quæq;
Corpora, vel pueris & frontibus ancillarum
Imponet vittas, & ſi qua eſt nubilis illi
Iphigenia, domi dabit hanc altaribus.

Regales Victimæ vittâ purpureâ ornabantur. Seneca Thy. 4, 1.

Poſt terga juvenum nobiles religat manus,
Et mœſta vittâ tempora purpureâ ligat.

CORONÆ porrò aut victimis nudis, aut etiam jam vittatis imponebantur. In actis Apoſtolorum Sacerdos Jovis tauros & coronas adfert, Jovi ſacrificaturus c. 14. verſ. 13. Vid. Corn. à Lapide in h. l. itemque B. Parentis mei Prodr. Philol. S. p. 33 & ſeqq. Plinius: *Ferunt primum omnium Liberum Patrem impoſuiſſe capiti ſuo coronam ex hederâ: Poſtea deorum honori ſacrificantes ſumſerunt; victimis ſimul coronatis*, H. N. 16, 4. Statius l. 5. Theb. *Tum fera cœruleis intexit cornua ſertis.* Prudentius hym. 10. περιστεφ.

Huc taurus ingens, fronte torvâ & hiſpidâ,
Sertis revinctus aut per armos floreis,
Aut impeditus cornibus deducitur. Idem;

Idem:

Vitulasq́; revinctas
Fronte coronatas umbrabat torta cupreſſus.

Nos ex marmore, ubi integrum ſacrificium, caput victimæ coronatum Lectori init.cap.litt. G. excerpſimus. Aliquando tamen coronæ pro vittis ſumuntur. Lycophron: ἐς βαθῦαν λαιμίσας τιμαλφεῖαν στεφηφόρον βοῦν. Ubi alii legunt στεφανηφόρον; Canterus optimè vertit: *Vittatam vaccam.* Jos. Scaliger eruditè exprimit: *bovem infulatam.* Propriè autem victimæ nec vittis *velari*, nec *coronari* dicebantur, ſed *ornari*; ut docet Servius ad illud Virgil. *Velati ramis oleæ.* l. 11. Aen. *Non coronati*, inquit, *nec enim lugentes decebat; Sed instructi & ornati, id eſt, in manibus olivæ ramos ferentes. Sic Homerus:* στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος. *Velati autem ornati, ut illo loco ſignificat: Victori velatum auro vittisq́; juvencum. Cùm vittis non velentur aut coronentur victimæ, ſed ornentur.* Hæc ille. In tergo qq. Victimarum faſciam aliquam ex utrâque parte hinc & inde dependentem in numis & marmoribus conſpicio. Vid. tab. litt. F.

Boum, caprarum, ac arietum *cornua* ſæpiuſcule DEAVRABANTVR, ipſique *Majores* hoſtiæ & *grandiores*, teſte Athenæo, ac primitus *opimæ*, teſte Livio, dicebantur. At *maximæ* hoſtiæ vocatæ ſunt ovilli pecoris, non ob corporis quantitatem, ſed propter animum placidiorem.

rem. Feſtus. Ovidius: *Albaq; opimorum colla ferire boum.* de Pont. 4. 9. Plinius major: *Deorum honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt, quàm ut auratis cornibus hoſtiæ majores duntaxat immolarentur.* H. N. 33, 3. Plinius junior: *Auguſtioribusq; aris & grandioribus victimis invocaretur.* in paneg. Vid. Catanæum in h. l. & Macrobium l. 3. Saturn. Plutarchus: *Poſt hos ducebantur auratis cornibus armentales boves viginti mitris ornati & corollis.* in P. Aemil. Antiochus Syriæ rex Hieroſolymam obſidens Judæis taurum auratis cornibus, thus & aurea vaſa, ut Deo in tabernaculorum feſto obferant, largitur. Vid. Fulgos. 1. 1. Virg. 9. Aen.

> *Et ſtatuam ante aras auratâ fronte juvencum*
> *Candentem.*

Ovid. l. 10. Metam.

> *Blandis induta cornibus aurum*
> *Conciderant icta niveâ cervice juvencæ.*

l. 15. Metam.

> *Victima labe carens & præſtantiſſima formâ*
> *Siſtitur ante aras, vittis præſignis & auro.*

Tibullus. l. 4. el. 1.

> *Semper inaurato taurus cadit hoſtia cornu.*

Juvenalis:

> *Auratam Junoni cæde juvencam.*

Prudentius hym. 10. περὶ στεφ.

> *Necnon & auro frons coruſcat hoſtiæ,*
> *Setasq; fulgor bracteali inficit.*

Val.

Val. Flaccus l. 1 argon.

Dabit auratû & cornibus igni
Colla pater.

Martialis 9, 42:

Felix tunc ego, debitorq́ voti,
Caſurum tibi ruſticas ad aras
Ducam cornibus aureis juvencum

Vid. ſchol. Calderini & Mancinelli in Juven. l. c. Giraldum ſynt. 17, p. 499. Stuckium f. 77.

Ebræi Linguam coccineam victimis quibusdam adfigebant; & quidem cervici hirci in expiationis ſacrificio mactandi, ut tradunt Talmudici, ad differentiam capri emiſſarii, cujus capiti adligabatur. Ex illâ poſtea divinare conabantur, an litâſſent, necne: Requirebatur enim ad bonum omen, ut albeſceret. Vid. Jôma c. 4, §. 2; c. 6, §. 6, cum Gemarâ Babylonicâ & not. Sheringham. Inde Rabbi Iſmaël in cit. Cod. (licet Miſchna illa ברתייתא id eſt *Exotica* inſcribatur) illud: *Si fuerint peccata veſtra ut coccinum, quaſi nix dealbabuntur* Jeſ. 1, 18, dictum eſſe adſerit. Verba ipſius ſunt:

לשון של זהורית היה קשור על
פתחו של היכל וכשהגיע שעיר
למדבר היה הלשון מלבין שנאמר אם
יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו:

id eſt: *Lingua coccinea adligata erat ad portas templi, & cùm hircus ad deſertum acceſſiſſet, albeſcebat.;*

quia dicitur: Si fuerint peccata veſtra ſicut coccinum, ſicut nix albeſcent. c. 6, in fin.

ΤΡΙΑΣ ſeu *numerus Ternarius.* ſi ſuperis & terreſtribus ſacrificaretur, inprimis obſervabatur in hoſtiis immolandis, vino adfundendo, melle, ſale, hordeo &c. adſpergendis; temporis ſpatio, veſtium ſacerdotalium figurâ ac genere; templi & aræ ambitu, extorum concremationibus, ſubfumigationibus, vaſorum ſacrorum figurâ, &c. Hinc illud Pythagoræ ſymbolum, aut, ſi magis placeat, præceptum: τοῖς μὲν οὐρανίοις περιττὰ θύειν, ἄρτια δὲ τοῖς χθονίοις. id eſt: *Cœleſtibus imparia ſacrificato, inferis vero paria.* Item aliud: *Honora inprimis figuram ac pretium denariorum trium.* Vid. Servium, Macrobium, Plutarchum, Eraſmum, P. Manutium &c. & qui Symbola Pythagorica expoſuêre, Jamblichum, Marſilium Ficinum, Joh. Capnionem ſive Reuchlin, Lilium Greg. Giraldum; & alios: Inde qq. Maronis locus planus evadit: *Numero Deus impare gaudet.* Ecl. 8. Evolv. Auſoni ſcriptum elegans de ternario numero; Marſil. Ficinum in Plat. l. 5. de Rep. Petrum Bungum de numerorum myſteriis, Parrhaſium in epiſtolis, Nat. Com. l. 1. c. 10. 11. Foquelinum in ſat. 2. Perſi, Lauretum in ſilv. alleg. Stegerum de vett. lotionibus c. 5. Certè ſacrificium plenum perfectumque ex ſue putabaur conſtare, tauro, & hirco ſive ariete, adpel-

laba-

labaturque τρίτος: Sicut Romanis ſolitaurilia ex ſue, ove, tauro. Talia τέλεια Jovi præcipuè oblata invenimus, â quibus eum Cœlius τέλειον dictum putat. Sed cur Ariſtoteles inquit; *Naturâ impulſos homines trinitatis numero in ſacrificiis uti?* An juxta quorundam opinionem ideo; quòd omnibus hominibus â naturâ nihil fruſtra operante inſitum ſit, ut ſanctam Trinitatem in divinitate ſentiant? Verba Philoſophi l. 1. de cœlo hæc ſunt: μεγέθους δὲ τὸ μὲν ἐφ' ἓν, γραμμὴ· τὸ δ' ἐπὶ δύο, ἐπίπεδον, τὸ δ' ἐπὶ τρία, σῶμα, καὶ παρὰ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἄλλο μέγεθος, διὰ τὸ τὰ τρία πάντα εἶναι καὶ τὸ τρὶς πάντῃ. καθάπερ γάρ φασιν οἱ Πυθαγόρειοι, τὸ πᾶν καὶ τὰ πάντα τοῖς τρισὶν ὥρισται. Τελευτὴ γὰρ, καὶ μέσον, καὶ ἀρχὴ τὸν ἀριθμὸν ἔχει τοῦ παντός· ταῦτα δὲ τὸν τῆς τριάδος. Διὸ παρὰ τῆς φύσεως εἰληφότες ὥσπερ νόμους ἐκείνους, καὶ πρὸς τὰς ἁγιστείας χρώμεθα τῶν θεῶν τῷ ἀριθμῷ τούτῳ. Confer exemplorum cumulum, quo Schedius clarat, Gentiles trinunitatem Dei neutiquam ignoraſſe. de D. G. 1, 12. Adde Parrhaſium comm. in l. 1. Claud. d. R. P. A ternario etiam ſeptenarium haud adeò infrequentem fuiſſe, commonſtrant Cœlius L. A. 22, 12. & 4, 24. Meurſius den. Pyth. c. 9. Interdum hoſtiarum numerus ad vicenarium extendebatur, ſacrificiaque dice-

bantur ἐννεάβοια; aliquando ad millenarium, quæ χιλιόμβαι: ſæpiſſime ad centenariū, unde ἑκατόμβαι vocatæ, atque ita ab ἑκατὸν Straboni l. 8, quòd centum Peloponneſi urbes facerent; aliis ab ἑκατὸν & βοὸς à centum bobus, qui ſynecdochicè etiam cœtera animalia comprehendunt; aliis ab ἑκατὸν βάσεων id eſt ποδῶν, quòd animalia XXV necarentur quadrupedia, quorum pedes faciunt C: Hinc Hecatombe aliàs *Centumpedum victimarum*, aliàs σύσκιον id eſt *opacum & umbroſum ſacrificium* adpellatum. Vid. Girald ſynt.17 p.477. Ita autem de iis Julius Capitolinus: *Hecatombe tale ſacrificium eſt: Centum aræ uno in loco ceſpititiæ extruuntur, & ad eas centum ſues, centum oves mactantur. Jam ſi Imperatorium ſacrificium ſit, centum leones, centum aquilæ, & cætera hujusmodi animalia centena feriuntur.* in vitt. Max. & Balb.c.11. Alexander M. victis Lacedemoniis Hecatomben immolavit Suid. voc. *Athenæus*. Amm. Marcellinus: *tauros aliquoties immolavit centenos.* 22, 30. Ap. Romanos tempore Caligulæ trium menſium ſpatio ſupra CLX. millia victimarum cæſa ſunt. Suet. in ejus vitâ. Julianus Imp. *Victimarius* vocabatur, teſte Marcellino 22, 32, quia innumeras ſine parſimoniâ pecudes mactabat; ut æſtimaretur, ſi revertiſſet de Parthis, boves defuturos; auctore eod. 25, 15. Rufus vir ſenatorii ordinis inter cœnam optaverat, ne Cæſar

ſalvus

ſalvus rediret ex eâ peregrinatîone, quam parabat; & adjecerat: *Idem omnes tauros & vitulos optare.* Seneca de. benef. 3, 27. Vid. not. Gothofredi in h. l. Virg. l. 1. Aen.

Mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pingues centum cum matribus agnos;
Munera lætitiamq; Dei.

Vir cætera πεϱίπυςος Joh. â Meyen eos qui navigârunt, vel navigaturi erant, Hecatomben tradit feciſſe; quod difficile quidem creditu: & unde tandem ſatis θεοθύτων? Fulgentius grammaticus Hecates nomen ab ἑκατὸν deducit, ob centum victimas ei mactatas: Ideò etiam Jupiter, item Apollo ἑκατομβαῖος, & Diana ἑκατομβαία nominata eſt. Vid Cœl. 13, 24. Et Junius, â quo annum auſpicabantur, Athenienſibus ἑκατομβαιὼν dictus. Dionyſ. Halicarn. l. 1. Rogas autem, unde tot ſubinde ad ſacrificia ceſſerint victimæ? Audi Xenophontem: *Permiſit eudem, ut de omnium ſcrofarum partu ſingulos porcos caperent, ne unquam ſacrificia regis impedirentur, ſi quâ re cum Diis communicatâ opus eſſet.* orat de form. civit. Laced. Idem habet Alex. ab Alex: *Reges Spartanorum, quum primum in eam adſumti ſunt dignitatē, privilegio honoru præcipui, Jovis cæleſtis & Lacedæmonii ſacerdotio funguntur; quibus*

ex

ex omni Scrofarum fœtu porcus debebatur, ut, ſi Dîs immolare vellent, nunquam victima deeſſet, l. 2. gen. dier. c. 8.

Cap. XIX.

DEductio victimarum. Sacrificium Ambarvale: Amburbium. *Tituli victimis quibusdam prælati.* Ducere, Agere, *voces ſolemnes.* τὸ Agere *ſignificatio.* Agolum: *Stuckio oculi aperiuntur. Officium victimas deducendi quorum? Patrimorum ac matrimorum puerorum in deductione ritus.* Terram tenere *quid ſit apud Ciceronem & Arnobium? Variæ in Cic. lectiones. LipsI conjectura laudatur ut ingenioſa, ſed non probatur ut vera. Mirandum ſacrificii Chthoniæ Hermionenſis. Triſtia et læta ſigna in deductione. Proverb:* Agamemnonis victima. *Lyſimachi effigies quare cornuta? Hoſtiæ cur ante ſacrificium cicuratæ? Stuckius leviter tangitur. Jonum & Delphorum contraria à reliquis gentibus opinio. Varii modi deducendi victimas.* Tenſæ: *Earum etymon. Scaligeri P. erronea opinio.* Thenſa *an* Tenſa *ſcribendum?* Tenſa

pro-

propriè quid? Cur ita vocata, & non Tenta? Tendere, Tentum, Tentigo *vocabula nequitiæ: Horatius emendatur. Victimæ an ante aras ligatæ? Stuckius malè ſimpliciter adfirmat. Servius immeritò à Stuckio adroditur. Stuckio notatur: Juvenalis locus ab eo perverſe explicatur. Negativa pars: Ab eâ Juvenalis perperam intelligitur. Giraldus notatur. Servi media inter duas illas opinio. Verba Servi clarantur. Veriſſima explicatio loci Juvenalis. Victimæ ante percuſſionem ſolutæ. Victimæ plures uno continuo fune ligatæ ad ſacrif. Sententia Servi limitatur. Hoſtiæ quænam ante aras non ligatæ? Germanorum mos victimam ante aram ligandi. Manus victimis impoſitæ: Cur?* Agon *form. in ſacris ſolemnis: Ab eâ* Agonalia, Agonium, Agonæ. *Falſa Suidæ adſertio. De Suidâ judicium.* Agon' *etiam in ſuppliciis uſitata.* Hoc Age, *reſponſio ad* Agon'; *à Numâ ortum habens. Probatur hæc adſertio: Multorum doctorum virûm in explicatione formulæ iſtius labſus: Ejus duæ cauſæ. Vulgata Plutarchi verſio caſtigatur.* Θεῖε *varia ſignificata.* πϱοσέχειν τοῖς ἱεϱοῖς *quid ap. Plutarchum?* χεῖϱας *emphatica*

tica ſignificatio. Lutheri verſio Act. 6, 3, depradicatur. Donati ſcholion reprobatum. Mureti notabilis oſcitatio. Faërnus adverſus Muretum defenditur. Mureti miranda motio aurium: Ejus mordacitas modeſtiâ adparenti colorata: Ejus elatio; Furta; Nefanda libido, & imminens ob eam pœna. Muretꝰ Romæ Profeſſor. Giraldi labſus. Paul. Manutiꝰ protervꝰ compilator. Choul I titubatio. Stuck I adſentatio erroris cauſa. Boxbornius notatur. Formula Hoc Age *in proverbium abiit. Hadr. Junio tutela præſtita. Junius & Erasmus notantur. Mureti procacitas in Erasmum. Officium percutiendi victimas quorum? Victima ante aram percuſſa.* Stare, Statuere, Admovere, *voces ſacrorum. Victimæ collum retractum in ſuperûm ſacrificiis.* Ἀνερύειν, Ἀνάῤῥυσις, ἀναῤῥύω. *In inferûm capita hoſtiarum depreſſa. Commentitia Natalis Comitis diſtinctio. Culter Delphorũ victimatorius qualis?* Σφάττειν, θύειν, mactare, immolare, *voculæ ſacrorum. Differentia inter* θύειν *&* σφάττειν. *Varii ap. varias gentes conficiendi victimam modi. Percuſſionem ſequebatur jugulatio. Quædam percuſſio ſimul jugula-*

jugulatio: In hac ritus erigendi victimas: Percuſſionis hujus duo modi. Subponere cultros *quid? Giraldi figmenta: Eum ſequitur Choul. Sanguis in inferiis quò, & quò in ſuperûm ſacrificiis emiſſus? Victimæ cur ante percuſſionem expanſæ? Expanſio hæc duplex: Ejq hodiernæ reliqviæ. Ap. Ebræos jugulatio ferè uſitatiſſima: Quomodo facta?* הולכה והבאה *Cervix* בית שחיטתו *Avium immolatio qualis?* Ξύρησις *victimarum: Earum excoriatio: Excoriandi officium cujus? Diſſectio victimarum: Quomodo facta? Victimæ quando multiplicatæ?* Hoſtiæ Succidaneæ: *Tantùm erant fœminæ.* Δεύτερα ἀμείνω. Præcidaneæ hoſtiæ. Προτέλεια. Præcidanea porca; agna. Porcus piaculus. *Præcidaneæ hoſtiæ quænam?* Hoſtiæ Primæ. Præſa porca. *Joſephi Scaligeri, Giraldi, Taubmanni* σφάλματα. Succidanea & Præcidanea *unde? Agelli locus à mendis purgatur & plenè reſtituitur. Beroaldi tarditas: Ejus falſa adlegatio loci Agelliani.* Succedaneum *à cedere ICtorum vox.*

OMnibus ad ſacrificium ritè diſpoſitis atque ordinatis, præcedenti-

dentibus lituis ac tubis victimæ ornatæ ad templum, & inde ad altare abibant: Quæ quidem, ſi rura expiarentur, rus; ſi urbs, urbem circumducebantur; illudque ſacrificium *ambarvale*; hoc *amburbium* & *amburbiale*, ſive *amburbale* vocabatur. *Am.* enim Caſcis circum erat & *b* Euphoniæ gratiâ inſeritur. Vid. Laurembergl antiquar. Vopiſcus in Aureliano: *Itum eſt deinde ad templum; inſpecti libri, proditi verſus, luſtrata urbs, cantata carmina, amburbium celebratum, ambarvalia promiſſa, atq; ita ſolemnitas, quæ jubebatur, expleta.* c. 20. Apulejus: *Tandem pererratis plateis omnibus, & in modum eorum, qui luſtralibus piamentis minas portentorum hoſtiis circumforaneis expiant.* l. 3. Metam. Vid Beroaldi not. in h. l. Virgilius 1. Georg.

Terq; novas circum felix eat hoſtia fruges,
Omnes quam chorus et ſocii comitantur ovantes.

Lucanus l. 1. Phars.

Mox jubet & totam pavidis â civibus urbem
Ambiri, & feſto purgantes mœnia luſtro.

Et paulò pôſt:

Effuſam longis amfractibus urbem
Circumeunt.

Ita in Solitaurilibus victima ter exercitum circumagebatur, ut tradit Dionys. Halic. l. 4. antiqq. Iis, quæ pro ſalute Principis aut Imperatoris occidebant, hoſtiis in deductione tituli preferebãtur, cũ inſcribtione v.g. *Libẽter ſe mori*
cum

cùm relinquant tam bonum Principem ſuperſtitem; quale exemplum extat ap. Suet. in Aug. c. 59. Voculæ, quando ad ſacrificium pergebant, ſolemnes notandæ ſunt, *ducere* & *agere*, quatenus hoc ſignificat ante ſe pellere id eſt minare, docente Feſto: Vnde *agolum* baculus paſtoralis. Cœcutit tamen Stuckius, qui *Agonium*, *Agonalia*, & *Agoniam*, de quibus nos infra, abhinc derivat. f. 76. Partes deducendi Victimariis competebant ac Popis, ut præter marmor, quod depinximus in tabellâ capiti ſuperiori præfixâ, litt. F. infiniti numi ac alia monumenta teſtificantur: aliquando etiam pueris patrimis ac matrimis, inter quorum ritus erat hic qq. ut nunq. alterum pedem ſublatum, niſi ad ingrediendum, haberet, quod eſt *terram tenere* ap. Ciceronem: *Aut puer ille patrimus & matrimus, ſi terram non tenuit, aut tenſam aut lorum omiſit*. or. de aruſpp. reſpp. & ap. Arnobium: *Piaculi dicitur contracta eſſe commiſſio, ſi patrimus ille, qui vocitatur puer, omiſit per ignorantiã lorum, aut terram tenere non potuit*. l. 4. adverſ. gent. Fulvius Vrſinius tamen de hoc ritu ambigit, ac meritò commentum eſſe arbitratur: Ideò alii, *terram tenere* hh. ll. idem eſſe ajunt ac terram tangere; Ant. Auguſtinus & Pantagathus illum Ciceronis locum mutant & legunt: *Si tenſam non tenuit, aut lorum remiſit*. Lipſius ita emungere adlaborat: *Si ſerram non tenuit*. Verba ejus ſunt: *Mihi*

ſemper ſuſpicio fuit corruptæ vetuſtæ vocis, & ne fortean Cicero ſcribſiſſet: Siſerram non tenuit, *aut certè* Siſarram. *Siſarra propria ſacrorum vox; explicatur in veteri Lexico πρόβατον μείζων ἐνιαυτοῦ.* A. L. 4. 3. Magis forte eruditè, quàm verè: Neque enim tàm ad Arnobl qq. locum quadrare videtur; qui tamen Ciceronem & legit, & exſcribſit. Cœterùm Angleriæ, in delubro Tutelæ, in ſaxo quodam integrum effictum eſt ſacrificium, in quo inter alia puellus nudus (quis alius quàm patrimus, aut matrimus?) adpellit juvencum, cujus picturam vid. ap. Gruterum in Inſcribtt. pag. 1007. Vid. Plutarchum in Mario, Cic. in Verr. In ſacrificio Chthoniæ Hermionenſis â Vetulâ imbellicibos immolandus ad aram ex armẽto cornibus ducebatur, quem decem aliàs viri robuſti attrahere non poterant; de quâ re ita Ariſtocles.

Δάματερ πολύκαρπε, σὺ κ᾽ ἐν σικελοῖσιν ἐναργής.
καὶ παρ᾽ ἐρεχθείδαις ἔν τι μέγα κρίνεται.
Ἑρμιονεῦσι τὸν ἐξ ἀγέλης γὰρ ἀφειδῆ ταῦρον,
ὃν τ᾽ οὐχ αἱρῶσιν ἀνέρες οὐδὲ δέκα.
Τοῦτον γραῦς στείχουσα μόνη μόνον οὔατος ἕλκει
τὸν δ᾽ ἐπὶ βωμόν, ὁ δ᾽ ὡς ματέρι παῖς ἕπεται.
Σὸν τόδε δάματερ, σὸν τὸ σθένος ἵλαος εἴης,
καὶ πάντων θάλλει κλᾶρος ἐν ἑρμιόνῃ.

In deductione & percuſſione, ſi victima refugeret, reluctaretur, mugitum icta daret, aut non placidè recteque uno ictu caderet, piaculare

culare ſacrum & ingratum habebatur; velut optimi contra ominis erat, ſi victima ſponte ſequeretur & facile caderet. Suetonius tanq. audax de J. Cæſare facinus: *Cùm immolanti aufugiſſet hoſtia, profectionem non diſtulit.* c. 59. Alexandro Severo hoſtia cruenta aufugiens mortis omen fuit. Lamprid. c. 60. Simile portentum Galbæ mortem præivit. Suet. c. 18. Marcellinus: *Complures hoſtias Marti parabat Vitori, & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti, voluntate ſuâ novem procubêre triſtisſimi: Decimus vero qui defractis vinculis labſus ægrè reductus eſt, mactatus ominoſa ſigna monſtravit.* 24, 24. Plinius: *Hoc qq. notatum, vitulos ad aras humeris hominis adlatos, non ferè litare, ſicut nec claudicante, nec alienâ hoſtiâ deos placari, nec trahente ſe ab aris.* H. N. 8, 45. Feſtus: *Piacularia vocabant, quod ſacrificantibus triſtia portendebant: cùm aut hoſtia ab arâ profugiſſet, aut percuſſa mugitum dediſſet, aut in aliam partem corporis, quàm oporteret, decidiſſet.* Ovid. 7. Metam.

Mugitus victima diros
Edidit, & ſubitò conlabſa ſine ictibus ullis,
Exiguo tinxit ſubjectos ſanguine cultros.

Seneca. Oed. 2, 2:

TIR. *Placidone vultu ſacra & admotas manus*
Patiuntur?
Vnone terram vulnere adflicti petunt?
MAN. *Juvenca ferro ſemet oppoſito induit,*

Et vulnere uno cecidit: At taurus duos
Perpeſſus ictus, huc & huc dubius ruit,
Animamq́ fеſſus vix reluctantem exprimit.

TIR. *Infauſta magnos ſacra terrores cient &c.* Vnde proverbium: *Agamemnonis victima*, de quo ita Zenobius: Ἀγαμέμνονος θυσία. ἐπὶ τῶν δυσπειδῶν καὶ σκληρῶν. Ἀγαμέμνονος γὰρ θύοντος ἐν Τροίᾳ, ἔφυγεν ὁ βȣ̃ς, καὶ μόλις ληφθεὶς, ἤθη. Adde Eraſmum in Chiliadd. Lyſimachi effigiei, quòd ille quondam victimam aufugientem retinuiſſet, cornua adpicta in monumentis ac numis argenteis æreisque extant, quales adducit Choul, & ad eos commentatur de Lyſimacho loquens: *Accouſtrée de ſon diademe, & deux cornes, qui ſignifient, que ce Roy arreſta un taure furieux, qu' Alexandre le Grand vouloit ſacrifier, qui eſtoit eſchappé des mains des Victimaires, lequel il retint par les cornes, & le tua: Et pour telle raiſon furent adjouſtées à ſes ſtatues & ſimulacres deux cornes par gros honneur.* pag. 54. Propterea hoſtias, ne refugerent, miniſtri ac victimarii cicurabant: Si autem refugiſſent, eo mactari illas loco, quo retinebantur, moris fuiſſe adſtruit Stuckius f. 77. id quod ſimpliciter non eſt verum; perrarò enim id uſuveniebat, ſæpi[illegible] reductas victimas fidem faciunt locus adlegatus Ammiani l. 24, c. 24. Itemque marmor antiquum templi, quod habet Choul p 329. ubi Popa porcum humero bajulans inter alios

ad

ad ſacrificium commeantes viſitur. Vide de his Servium in l. 2. Georg. Virg. H. Savill not. in l, 3. hiſt. Taciti. Macrobius *planè prohibitum ſacrificium fuiſſe* ſcribit, *ſi quando hoſtia altaribus invita admoveretur, quaſi invito fieret Deo.* l. 3. Saturn. At Iones tunc ſe litare putabant, ſi hoſtia mugitum daret: Et ap Delphos nullum reddebatur Oraculum, nî ab imo tota prorſum contremuiſſet victima cum omnibus partibus. Cœl. L. A. 12, 1.

Deducendi ad altaria victimas varii erant modi. In nomismate Hadriani æreo ap. Choulium arietem pedibus anterioribus adducit Popa poſterioribus incedentem p 302. Apud eund. p. 312, 313. in Solitaurilibus Popa ſuem, aliusque arietem non ligatos adducunt, ſed manibus blandiuntur ac impellunt, quomodo etiam Patrimus puer in marmore Angleriano juvencum, de quo ſupra. Valde autem præ cœteris communis fuit modus loro ſeu fune ſive ligatam cornibus, ſive quaſi capiſtro frenatam ducere, quod compluria marmora & nomiſmata probant, quale nos qq. in capitis præced. apice litt F. adduximus. Vincula illa ac lora *Tenſas* dicta adparet ex Ciceronis & Arnobl ll. cc. atque ita non quidem ἀπὸ θεὸς, quod ex Aſconio complacere miramur J. C. Scaligero de R. P. 1. 32. unde ſeducti quidam *Thenſa* ſcribunt; verùm â tendendo, *quod ante ipſas* (ait Pedianus

3. in Verr. Cic.) *lora tenduntur, quæ gaudent manu tenere & tangere, qui eas deducunt.* Erat enim propriè Tenſa vehiculum, quo deorum vehebantur ſimulacra, quodque trahebatur â bubus, equis vel aſinis. Aſconi⁹: *Tenſæ ſunt ſacra vehicula pompa ordinum & hoſtiarum.* l. c. Gloſſæ: *Tenſa*, ἅρμα θεῶν. Vid. Lipſius c. 11. de Veſt. Voſſius de Idolol. 2. 10. Elmenhorſt not. ad l. 4. Arnob. adverſ. gent. Muretus, qui etiam Servium *Thenſam* ſcribentem flagellat, not. in Catull. *Tenſam* autem non *Tentam* dixêre, quia *tentum* ſæpiuſcule, velut & *tentigo*, & *tendendi* verbum, ad profanam virilitatis obſcœnitatem adcommodabatur. Apulejus: *Cum ego jam vino madens nec animo tantum, verum etiam corpore ipſo ad libidinem inquies, alioquin & petulans, etiam ſaucius paulisper inguinum fine, laciniâ remotâ impatientiam Veneris Fotidi meæ monſtrans: Miſerere, inquam, & ſubveni maturius; nam ut vides, prælio, quod nobis ſine fecialis officio indixeras, jam proximante vehementer intentus, ubi primam ſagittam ſævi Cupidinis in ima præcordia mea delabſam excepi, arcum meum & ipſe vigore tetendi, & oppidò formido, ne nervus rigoris nimietate rumpatur.* l. 2 Metam. Ap. Petronium Eumolpus rogat ephebum, *ut patiatur ſatisfieri ſibi, & cætera, quæ libido diſtenta dictat,* in ſatyr. In quem locum vide Joh. â Wouweren. Cælius Aurelianus: *Hanc enim accipientes n Venerem provocantur cum tentigine genita-*

nitalium partium. l. 3. acut. paſſ. In pervigil. Veneris: *Nemo tentis mentulis, det nemo nervis otium.* Catullus: *Grandia te medii tenta vorare viri.* Virgilius, ſive quicunque auctor ſit Priapejorum, (Virgilium quippe eſſe Giraldus & alii negant:) *Priape tento quod gravis ſis faſcino.* Martialis: *Cùm me velle vides, tentumq; Teleſphore ſentis.* 11, 59. Ibid. epigr. 74: *Cùm fruſtrà jacui longâ prurigine tentus.* Idem. l. 6, ep. 71:

Edere laſcivos ad Bætica cruſmata geſtus,
Et Gaditanis ludere docta modis;
Tendere quæ tremulum Pelian, Hecubæq; maritum
Poſſet ad Hectoreos ſollicitare thoros.

Horatius epod. 12:

Quis ſudor vietis & quàm malus undiq; membris
creſcit odor, cùm pene ſoluto
Indomitam properat rabiem ſedare: nec illi
jam manet humida creta, colosq;
Stercore fucatus crocodili: jamq; ſubando
tenta, cubilia, tectaq; rumpit.

Alii malè jungunt: *Tenta cubilia.* Idem l. 1. Sat. 2:

Tument tibi cùm inguina, num ſi
Ancilla, aut verna eſt præſtò puer, impetus in quem
Continuò fiat, malis tentigine rumpi?

Eadem vox de mulierum qq. partibus impudicis adhibetur. Juvenalis de Meſſalinâ ſat. 6.

Tamen ultima cellam
Clauſit, adhuc ardens rigidæ tentigine vulvæ.

Martialis 7, 67.

Pædicat pueros tribas Philænis,
Et tentigine ſævior mariti
Vndenas vorat in die puellas.

Quamvis & *Tenſionis* vocem eodem aliquando ſenſu legas, v. g. ap. Cæl. Aurel: *Tenſionem autem veretur fuiſſe nimiam, ut cornu putaretur.* l. c. Theodorus Priſcianus: *Gonorrhœa ſine veretri extenſione.* & paulò pòſt *Tenſionem particulæ cum adſiduâ patratione facit.* l. 2 Log. c. 11.

At vero num & ante aras ligatæ fuerint victimæ, ingens in Philologorum foro lis eſt. Adfirmare Stuckius haud equidem ambigit, in ſubſidium Juvenalem vocitans, qui ſat. 12.

Sed procul extenſum petulans quatit hoſtia funem
Tarpejo ſervata Jovi, frontemq́ coruſcat.

Cui ſubfragari videtur marmor Romanum, ubi Popa faſciâ ori bovis ad aram ſtantis circumdatâ victimam tenet, quod vid. ap Choul l. de Caſtramet. Rom. p. 50. Proinde Servium adeò ſugillat, *hoſtias minores ante aras nullo vinculo ligatas ſiſti ſolitas* ſcribentem. f. 76. de Sacrif. Sed præter quòd falſò adlegaverit Virg. verſ. 3. Aen. quem l. 9. extare certum eſt: etiam curculiunculos minutos fabulat (ut cum feſtiviſſimo Comico loquar) ac inſubidè Poëtæ locum explicat. Et quantâ proh! Servium meum mactat injuriâ, cui verba adfinguntur, quorum nec veſtigium in vetuſtis exemplis? Alii in totum negant, illumque Juvenalis locum, ut & Iſido-

Iſidori etymon *victimæ* â vinciendo, non de eo tempore, quo ante aram ſtabant, ſed quo ad templum ducebantur, intelligunt, in quorum ſerie Lilius Gregorius Giraldus, qui tamen Servi mentem minus aptè capit, & in citatione verborum ipſius, quæ habentur l. 2. Aen. leviter ceſpitat. Ita qq. ſcribit Choulius: *En tel ornement demeuroit la victime deuant l' autel, ſans eſtre liée* &c: *Car au parauant les victimes eſtoyent liées* &c: f. 301. Accedere his videntur numi, litt. A, B, & E nunquam antehac ab ullo editi, capiti præced. à nobis præfixi, quos publicæ utilitati, prout ſtudia quorumvis immenſum quantum adminiculari, medius fidius! ſatagit, è gazopylacio ſuo benignè conceſſit vir ſine titulo laudatiſſimus Joh. Andr. Bosius: itemque alii, quos habet Vrſinus ac Choulius; necnon ſolitaurilia columnæ Trajani in foro Romano, & marmor Anglerianum Gruteri, in quibus victimæ ante aras conſpiciuntur liberæ. Duas has opiniones dividit Servius, traditque victimas ante percuſſionem fuiſſe vinculis liberatas, ſtetiſſe autem vel ante altare vinctas usq; ad præcuſſionis tempus: Id quippe ex verbis ejus colligere eſt, ad illa Virgili: Vincula rupi: *Atqui*, inquit *ſolutæ ſunt hoſtiæ, cùm piaculum ſit aliquid in ſacrificio eſſe ligatum;* *Vnde:* unum exuta pedem vincliſque in veſte recinctis *Ergo vincula religionis intellige; ut*

&

Et vinclis innaret Clœlia ruptis. *Sc: fœderû. Sed dices: unde iſte ligatus fuerit? Non enim Trojani ligaverunt, cum ultrò ſe obtulerit: Vnde intelligendum eſt à Græcis magis ligatum: Quia & conſuetudo illa, quam ſupra diximus, erat in ipſo tempore ſacrificiorum; antea enim ligabantur. Juven.* Sed procul extenſum petulans quatit hoſtia funem ad l. 2. Aen. Virg. H. l. ſacrificii vocem ſtrictiſſimè pro victimatione ponit; atque ita dexterrimè Juvenalis verba de tempore eo, quo ante altare perſiſtebat victima, interpretatur. Apertè hanc ſolutionem ante confectionem factam indicat Virg. 5. Aen.

Treis Eryci vitulos & tempeſtatibus agnam
Cædere deinde jubet, ſolviq́ʒ ex ordine funes.

(Sed antiquos Codd, quotquot vidit, Vellutellus ait habere *funem*. Ex quo obiter monemus plures hoſtias continuo fune atque eodem colligatas ad ſacrificia aliquando commeâſſe.) Vera hæc igitur ServI ſententia, ſi de eo, quod ut plurimùm accidere ſolebat, capias. Poterat namque aliquando evenire, ut victimarius hoſtiam loro ligatam ſacerdote jam percutiente teneret, quod haut difficulter probatur ex marmore Romano Choull p. 315. Quod ſi autem hoſtia templum ſine vinculis intrâſſet, ſimili etiam modo inligata ante aram ſtatuebatur; niſi ap. Germanos, ap. quos ad aram demum liga-

ligabantur victimæ. De iis Plinius. *Sacrificio epuliq́ʒ ſub arbore præparatis, duos admovent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primùm vinciantur.* H.N. 16, 44.

Proximè ante confectionem ſacrificantes ambas hoſtiæ ante aram imponebant manus: Sacerdos enim בא לו אצל פרו וסומך שתי ידיו עליו id eſt *ibat ad juvencum ſuum, & duas manus ei imponebat.* Joma c. 3, 8. § Vel, ut vult Philo, ad teſtandam innocentiam; vel, ut notat Iſychius, ad indicandum, oblationem ſuam eſſe ſpontaneam; vel juxta Hugonem Cardinalem & Corn. Agrippam, ut ſignificarent, ſe renunciare juri, quod in iſtud animal haberent; vel, ut iram Dei deprecarentur, delictaque ſua in illud animal conjicerent, ſecundum Abulenſem: quæ omnia copioſè pertractavit Joh. Fabritius in Cacozel. gentium part. 2. c. 7. Vid. Lyranum & Burgenſem addit. 2. ſuper c. 1. Levit Item Sheringham in. l. c. Joma

Inter hæc Cultrarius ſubinde iterabat vocem *Agon*? nec niſi juſſus agere victimam percutiebat. Seneca: *Filius cervicem porrigat; carnifex manum tollat; deinde reſpiciat ad patrem, & dicat: Agon? Quod fieri ſolet in victimis.* l. 2. Controv. Ovidius l. 1. faſt:

Nominis eſſe poteſt ſuccinctus cauſa miniſter,
Hoſtia cœlitibus quo feriente cadit:

Qui

Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,
Semper, Agatne? rogat; nec niſi juſſus, agit.
De Agonalibus loquitur, quæ ab hoc formulâ ait dimanare: Vnde etiam originem ſuam habet *Agonium*, dies, teſte Feſto, quo rex ſacrorum immolavit hoſtias quasd. inde ſimiliter adpellatas *Agonas* & *Agonias*, quas voces tamen Romanos â Græcis mutuâſſe ruditer adſeritur in Suida: Vix enim credo ipſum talia ſcribſiſſe Suidam, admirabilem planè ceu Thomæ Demſtero videtur, & incomparabilem, atque unum inſtar omnium Grammaticorum, eumque ſcriptorem valde antiquum; cujus mentio fit â Strabone, Apolloni Scholiaſtâ, Stephano, & aliis. Condidit ille commentaria non admodum magna, quæ Andreas Schottus nuncupavit theſaurum, & Hier. Wolfius A-maltheæ veluti cornu &, inſignem theſaurum, & copioſam ac perfectam quandam Grammaticam; atque ea quidem ex XI potiſſimùm viris ſapientiſſimis magnâ curâ conſcribſit: Sed illa ipſa ab aliis poſtmodum miſerè ſubferta, ad hanc, quæ extat, magnitudinem excrevêre, Suidæque nomen retinuêre; idem ſc: fatum experta, quod liber Calepini, cujus minima pars eſt in illo, qui hodie ſub Calepini nomine circumfertur. Neque deſunt, qui nullum unquam vixiſſe Suidam adſeverant. Vid. Girald. dial. 3. de Poet. Eand. formulam etiam in ſuppliciis conſue-

conſuetam fuiſſe, haurimus ex Senecæ de irâ 1, 16. & Controv. 9, 2. Liv. l. 26, Val. Max. 3, 8. Vid. etiam Briſſon. l. 5. form. Iſid. in Gloſſ. Scaligerum F. in Feſtum, Girald. ſynt. 17. p. 504. Muretum & Gruterum in cc. ll. Senecæ. Stuckium f. 8.

Victimario tandem â præcone cum boatu inclamabatur, ac reſpondebatur: *Hoc age!* quo ſermone, â Numâ ortum trahente, admonebatur, attentus jam eſſet, & alacriter feriret; circa quam formulam viros animoſos ac in re litterariâ pervigiles oſcitâſſe complures video. Sed quod propriè de percutiendo dictum ſit, atque intelligi oporteat, non operoſum eſt probare ex Naſonis l. c. *Semper Agatne? rogat; nec niſi* Juſſus *agit*. Plurimique auctores alii apertè id docent. Tranquillus in Caligulâ quosdam tradidiſſe ſcribit, adloquenti pueros Caligulæ â tergo Chæream cervicem gladio cæſim percuſſiſſe præmiſſâ voce: Hoc age! *tanquam nimirum victimam immolaret*. c. 58. Vid. not. Beroaldi in h. l. Extremam Galbæ vocem, percuſſoribus jugulum obferentis fuiſſe: *Vt Hoc agerent, & ferirent*, teſtantur Suetonius in Galb. cap. 20, & Plutarchus. L. Sylla ap. Senecam, cùm in vicino ad ædem Bellonæ ſedens exaudiſſet conclamationem tot millium ſub gladio gementium, exterrito Senatu: *Hoc agamus* inquit, *P. C. ſeditioſi pauculi meo juſſo occiduntur*. Vid. comm. Gruteri in h. l.

in h.l.&Agelliũ 1,26. Cauſa autẽ cur tot diſſentiant partim videtur eſſe loc⁹ Plutarchi non rectè intellectus, in Coriol. ὅταν γὰρ ἄρχοντες ἢ ἱερεῖς πράττωσί τι τῶν θείων, ὁ κῆρυξ πρόσεισι, μεγάλῃ φωνῇ βοῶν· ΩΚ ΑΓΕ. σημαίνει δ' ἡ φωνὴ, τοῦτο πράττε, προσέχειν κελεύουσα τοῖς ἱεροῖς, καὶ μηδὲν ἔργον ἐμβαλεῖν μεταξὺ, μηδὲ χρείαν ἀσχολίας. id eſt *Si quando enim Principes aut Sacerdotes cædunt aliquas victimas, præco accedit, elatâ voce clamans:* Ὢκ ἄγε, *ſignificat verò hæc vox, Hoc age, & jubet, ut habeant rationem victimarum, neq; ullum opus interponant, neq;, quantumvis neceſſarium negotium.* Atque hanc genuinam duco verſionem, longè equidem aliam ab eâ, quam tradunt interpretes: qui inter alia phraſin illam πράττειν τι τῶν θείων, reddunt, *ſacris operari;* nos, *victimas obferre.* θεῖον enim in genere divinum quid ſignificat & ſacrum: ſpecialius vero omne id quod deo obfertur; atq; in ſtrictiſſimâ ſignificatione victimam ſive hoſtiam, veluti & ἱερεῖον. προσέχειν τοῖς ἱεροῖς communiter eſt *attendere ſacru*, juxta noſtram verò explicationem, *rationem habere victimarum*, veluti habes ap. Xenophontem: προσέχω ἐμαυτῷ, *habeo mei rationem*; ap. Thucydidem; προσχόντες τοῖς ναυτικοῖς, *habentes rationem claſſium ſive rei nauticæ;* ap. Demoſthenem: προσέχειν τῷ

πολέμῳ,

πολέμῳ, *habere rationem belli* &c: ἱερὸν autem aliquando idem eſt, quod ſupra θεῖον ac ἱερεῖον. Vltima verba vulgariter exponuntur: *Aut negotium ſuſcipere.* A nobis: *neque negotium, qvantumvis neceſſarium:* Hoc quippe ſignificatum haud adeò rarenter capit vox χρεία. v.g. in illo Act. 6, 3. ἐπισκέψασθε οὖν, ἀδελφοὶ, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἑπτὰ, πλήρεις πνεύματος ἁγίου καὶ σοφίας, οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης. Enucleatè Lutherus vertit: Die wir beſtällen mögen zu dieſer Nohtdurft. Corrupta, inquam, verſio illa interpretum partim facile turbavit atque exorbitare fecit viros cæteroquin non vacillantis gradus; partim & Donati auctoritas, qui ſilentium formulâ iſthac, neſcio unde ſeductus, denotari atque imperari prodidit in Terent. Phorm. quem ſecutus M. Ant. Muretus multò fœdius labitur, V. L. 15, 17. & cum *Favete linguis* ineptè confundit, Plutarchi loco ſe muniens, qui num ad rem faciat, vide Lector & judica. Amarulenter interim Gabrielem Faërnum contrarium â ſe ſentientem proſcindit, *Et manus auriculas imitatur mobilis albas*, (Satyrici Poëtæ verba ſunt.) quamvis eo opus habere non videatur Muretus, quem ipſummet miraculoſo planè modo aures ſuas aſinorum inſtar pro lubitu movere potuiſſe certum eſt. Audiamus autem virulen-

tum hominem, ſed benè fucatum, & primâ fronte magnum modeſtiæ exemplum. *Gabriel Faërnus*, ait, *homo latinæ quidem linguæ non ignarus, ſed Græcæ prorſus expers: neq; hoc detrahendi ſtudio dico: ita eſſe ſciunt, quibus ille notus fuit; neq; id ipſe diffitebatur, ne poterat quidem: Is igitur hoc, quia nusquam alibi legerat, ferre non potuit, &, ut erat ingenioſus, confugit ad illud ſuum, ut diceret, in veteribus libris Terenti ſcribtum fuiſſe:* Hoc age ſt. *Sed unam aut alteram litteram eraſam eſſe; & verba illa Donati ad illud* ſt. *non ad verba* Hoc age *pertinere. Credo hoc acutè excogitatum eſſe, & agnoſco ingenium hominis, non tantum quid in vetuſtis exemplaribus ſcribtum eſſet, legere ſoliti, ſed divinare etiam quid deletum fuiſſet. Sed quia tardior ſum, quàm ut illam tantam celeritatem ſubſequi poſſim, continebo me intra ſepta, & contentus ero iis, quæ ab aliis confirmata reperio. Videor autem legiſſe* &c: l. c. Proh! quantus latet anguis in herbâ! Quàm acerbè ſingula dicta! Atqui hoc excogitatum ais, quod vett. Codd. oſtendunt Murete? Atqui hoc Faërnum nusquam alibi legiſſe putas, quod Tu in Plutarcho Tuo infeliciter atque invito Apolline reperiſti? Superciliosum hominem! qui etiam Eraſmi aliorumque optimorum laudes impudentiſſimo ore conſpurcare laborat. Legat quis de eo Gruterum egregium furtorum Mureti bucinatorem præf. in not. ad Sen. Noti qq. ſunt mores effœminati iſtius

Pædico-

Pædiconis, ſancti, ſi Diis placet, & honeſti amatore, ne dicam Chriſtiano homine, perquàm digni; cui aliquando vivicomburii ſupplicium â magiſtratu ob παιδεραςίας crimen impendebat, ſed vix ac difficulter eum liberatum Roma læta excepit, atque Profeſſoris munere bonum virum ornavit. Vid. Hofmannum comm. in Galenum l. 16, c. 6. & 7. de Vſu partium. Verùm revertimur. Offendit ad eund. lapidem optimus ille Giraldus ſynt. 17. p. 489. & 498, qui præconi præcedenti, ac populum ſubmoventi verba talia attribuit, & in explicatione ſymboli Pyth. *Adoraturi ſedeant* ſcribit: *Plutarchus tradit, quoties pontifex auguria ſeu ſacra adgrediebatur, præcones clamâſſe:* Hoc age! *Ea vox hortabatur, ut, qui ſacra adirent, reverenter & attentè id facerent.* Strenuum hîc mangonem egit Paul⁹ Manutius, tantùm non ſingula eodem ordine verba (velut & in omnibus adagiis aut ex Giraldo aut ex Eraſmo) audaciſſimè peculando, tanq. vecticulariam in republicâ litterariâ vitam agere eſſet laudes ac præconia orbis eruditi mereri; neque tàm piè hoc opus extuliſſet tanq. genuinum fœtum Aldus Manutius P. F. A. N. ſi ipſi fraudulentæ & clancularîæ Patris ſui rapinæ cognitæ fuiſſent. In idem cum Giraldo lutum incidit Choulius cujus hæc ſunt verba: *Apres la confeſſion le perbſtre ou la crie publicque, qui præcedoit les choſes ſacrées, diſoit ſemblables parolles:* Hoc

age, pour inciter le peuple à ſilence, & pour eſtre intentif aux myſteres diuins: & auecques une uerge, qu'il portoit, faiſoit faire place, & taire les aſſiſtens pag. 295. Horum adſentator Stuckius, eorum ſententiis, & opinionibus, & ſcribtis, imò verò verbis, nimium addictus, facile hanc ſibi rubiginem adfricari permiſit, cùm ſic nugatur: *Præparatio poſita erat in ſilentio,& attentâ ſacrorum meditatione, ad quam hæc ſacerdotis vel præconis publici ad ſacra præcedentis vox erat: HOC AGE! quâ voce populum excitabat, & ſilentium indicabat, ne mala aliqua vox obſtreperet, neve aliquid triſte audiretur: Hoc modo ſacris favere & attentos eſſe jubens.* f. 80. Neque etiam caliginem hanc ſibi aliisque diſcuſſit Boxhornius, quem adi not. ad Plut. probl. 11. Formula autem hæc, quæ in ſacris innuebat, victimam ſepoſitis omnibus jamjam percutiendam, in communi vitâ, ſed longè pòſt, adagionis loco uſurpata eſſe videtur, pro eo, quod eſt alacriter atque potiſſimè aliquid facere; atque adeò immerenti dica ſcriberetur Hadr. Junio, quod eam centuriis parœmiarum inſeruerit, 3, 37: licet in quibusdam aliis, quæ proverbia non ſunt, & tamen ab eo pro adagiis venditantur, totus extra culpam non ſit: Veluti & Gerardus Gerardi Roterodamus, qui poſteaDeſiderIEraſmi nomina,projectis illis, adſumſit, qui tamen propterea neutiquam dignus, ut in eum tanta tela emittat homo

homo maledicentiſſimus pariter ac malitioſiſſimus Muretus V. L. 12, 16.

Victimas mactare primum erat Coquorum, ap. Delphos ὀπωτῆρος, ap. Pædalios, teſtibus Nicol. Damaſceno & Stobæo, prudentiſſimi, qui aderat; Ap. Græcos, & Romanos Sacerdotis, popæ, victimarii, cultrarii, Præconum, Regum, Cenſorum &c. quin & quorumcunque ſacrificantium. In ſolemnioribus atque publicis ſacrificiis Pontifex Max. mactabat victimam. Juv. *De grandi cervix ferienda miniſtro.* ſat. 12. Vid. Stuck. f. 108, 109. Ap. Ebræos in omnibus ſacrificiis, excepto Expiationis, victimæ ab extraneis mactandæ erant: Et in paſchatis feſto lex violata cenſebatur, ſi non ab extraneo victima mactata fuiſſet. Vid. Peſachim c. 5, Sheringham ad Jom. c. 4. Stabat autem victima percutienda & mactabatur juxta vel ante aram, id quod præter innumeros numos indicat Virg. *Stabit ſacer hircus ad aram.* 2. Georg. Id. *Stans hoſtia ad aram.* 3. Georg. Idem: *Multa tibi ante aras noſtrâ cadet hoſtia dextrâ.* 1. Aen. Idem: *Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras:* 2. Aen. Ovidius: *Aut cadere ante aras commentaq; ſacra coëgit.* l. 1. de art. am. Idem: *Ante aras ingens ubi victima taurus Concidit.* l. 8. Metam. Juven. *torvumq; juvencum More Numæ cædit Jovis ante altaria.* ſat. 8. Seneca: *Et nivea magnas victima ante aras cadat.* Agam. 3, 2. Vbi nota voces *ſtandi,*

ſtatuendi & *admovendi*, hujᵒ loci ferè peculiares. Ap. Ebræos in die expiationis victima ſtabat בין האולם ולמזבח id eſt *inter veſtibulum & altare.* Joma c. 3, §. 8.

Inter percutiendum in cœlitum ſacrificiis collũ victimæ, ſi minor eſſet victima, refringebatur; ſi major, à Poparum altero, qui in terram procumbebat, caput ejus elevabatur, ut perpulchrè conſpicitur in numo Choull p. 284, marmore, p. 315. columnâ Trajani, ubi duo Popæ caput extollunt hoſtiæ p. 324. Adde numos noſtros litt. B. & C. Id nuncupabant ἀνερύειν, unde ἀνάῤῥυσις Athenienſium feſtum, & in genere ſacrificium: ac ἀνδερύω non tàm ſurſum traho, quàm ſacrifico. In inferorum verò ſacris ſubprimebant caput hoſtiæ, ut terram intueretur. Myrtilus: εἰώθασιν οἱ ἱερεῖς τὰ ἔντομα τοῖς κάτω θεοῖς ἐναγιζόμενα ἐν τῇ γῇ ἀποτέμνεσθαι τὰς κεφαλὰς, οὕτω γὰρ θύουσι τοῖς ὑποχθονίοις. Τοῖς δὲ οὐρανίοις ἄνω ἀναστρέφουσι τῶν ἱερείων τὸν τράχηλον σφάζοντες. l. 2. rerum Lesb. Adde Cœlium 12, 1. Giraldum ſynt. 17. Inſtrumēta percuſſoria pleraq; ſupra c. XVII. recenſuimus. Adfert hic diſtinctionem aliquam Natalis Comes inter ſuperûm ac marinorum ſacrificia: in his ſecuribus, in illis victimas percuſſas fuiſſe cultris perhibet. 1. 11. mythol. quam tamen auctores non video obſervare. Ovid. l. 12. Metam. *Veluti*

Veluti qui candida tauri
Rumpere ſacrificâ moliuur colla ſecuri.

Idem 1. faſt. *A bove ſuccincti cultros removete miniſtri.* Ap. Delphos eodem, quo victimabant, cultro, â nocentibus ſupplicium ſumebant. Adſignandæ hîc ſolitæ in percuſſione voces; nimirum non φονεύειν aut κτᾶσθαι, & *interficere* aut *jugulare*; his enim tanq. malè ominatis abſtinendum erat; ſed σφάττειν ac θύειν, *immolare* & *mactare*. Choulius: *La victime ſouuentes fois eſtoit mactée auecques le couſteau, que le ſacerdote commendoit victimaire, de poulſer dedans la gorge victime pour euiter ce mot de couper: comme ils diſoyent de macter au lieu tuer*, p. 313. Quamvis & inter illa diſtinxerit Ammonius: Σφάξαι, ait, καὶ θῦσαι διαφέρει. Θῦσαι μὲν γὰρ ἐπὶ τὸ θυμιᾶσθαι· Σφάξαι δὲ τὸ ἱερουργῆσαι ἢ ζῶον. Καὶ Ὅμηρος τὴν διαφορὰν τετήρηκεν &c: Et alibi Θύεσθαι τοῦ Σφάττεσθαι διαφέρει. Θύεσθαι μὲν γάρ ἐστιν ἐπὶ τιμῇ θεοῦ, καὶ τὸ μαντεύεσθαι ἐπὶ τιμῇ διὰ σπλάγχνων Θύεσθαι φαμέν. Σφάττεσθαι δὲ τὸ δι' ἡντιναοῦν αἰτίαν φονεύσασθαι· καὶ τὸ μὲν ἐπ' ἀλόγου, τὸ δ' ἐπ' ἀνθρώπου τάττεται. Ap. Arcadas in ſacris Heræ, victimæ non jugulabantur, ſed artum, quem quisque fortuitò adripiebat, præciſum pro primitiis obferebat. Ap. Argivos boves immolandi, vinculis ligati ad templum trahebantur, cui ſolæ aniculæ

quatuor cum falcibus incluſæ erant, quæ ſingulatim intromiſſos conficere debebant, prodente Pauſania. In Jovis Polyei ſacrificiis hordeum tritico permiſtum, aræ impoſitum, ſi bos immolandus comeſturus eſſet, feriebatur per Sacerdotem, ſecurim in eum jaculantem, moxque fugientem: Securis in judicium, tanq. rea, vocata, ad confrigendum damnabatur, boſque immolabatur. Nicocrates Cyprius in reb. patr. Porphyrius περὶ ἀποχῆς l. 2, §. 29. & ſeq. Caper emiſſarius pro populi Iſraëlitici expiatione in deſerto è prærupto monte Zuck deturbabatur: Inde ſi rediiſſet, peſſimum erat omen. Vid. Sheringh. ad Joma 6, 9.

Percuſſam è terrâ ſuſtollebant, atque in anclabrem repoſitam jugulabant, excoriabant, diſſecabant: Plerunque enim percuſſio jugulationem præcedebat. Ovid. *Percuſſaq; ſanguine cultros Inficit.* Et paulò pòſt: *Ictaq; conjectos in calfacit hoſtia cultros.* l. 15 Metam. Notanter dixi: *Plerunq;.* Erat quippe & alius percuſſionis modus, non malleo, aut ſecuri, ſed cultris, queis jugulum hoſtiæ vivæ petebatur; quæ percuſſio ſimul erat jugulatio. Ovid. *Da jugulum cultris hoſtia dira meis.* in Ib. Atque in hac confectione conſpicio victimas erectas per Popas ad aras duci, ſuper aras jugulum percuti, ita ut pedibus anterioribus aræ jam etiam igne flagranti incumbant: & eas quidem tam majores, quam minores.

minores. Vid. numum in noſtrâ tabellâ litt. B. & ap. Choulium Carniolum p.147. Item monetam Caligulæ p.69. Neque hic mactationis modus erat ſimplex; ut ſplendidè docet Servius ad illud Virg: *Ac vix ſubpoſiti tinguntur ſanguine cultri*, ſcribens: *Sic & in VI.* Subponunt alii cultros. *Dicendo autem* ſubpoſiti, *feriendi genus oſtendit: Nam interdum deſuper feriebantur.* l. 3. Georg. Ediſſerit commune ap. veteres ſignificatum phraſεωs, *ſubponere cultros,* quod eſt cultro ab inferiore parte petere hoſtiam. Proinde commiſereſcit nos boni illius Giraldi, Viri ampliſſimè de bonis ſtudiis meriti, qui, cum in verba illa Virgili 6. Aen. *Subponunt alii cultros &c:* incidiſſet, neque ſatis, quid expromeret, haberet, ſingularem tamen hîc latere ritum ſentiret, talia tandem comminiſcitur: *Sed illud non ſimpliciter â Virgilio dictum*, Subponunt cultros alii; *Ex eâdem diſciplinâ prolatum eſt: Nam dum victimas cederent, ſeceſpitam id eſt cultrum ſuperponebant.* ſynt. 17. pag. 510. Neque tenebras has effugere potuit Choul lib. de relig. vett. Romanorum. In jugulatione itaque in inferiis ſpirantem cruorem in effoſam terram emittebant: at hoſtiæ, quæ ſuperis cædebatur, ſanguis *ἀμνίοις* excipiebatur, ariſque inſpergebatur; qualia habentur ap. Choulium in numis Auguſti & Caligulæ pag. 69. Virg: *Tepidumq; cruorem Suſcipiunt pateris.* 6. Aen. Idem: *Sacrum jugulis demitte cruorem.* l. ult. Georg.

Ex hac ratione victimæ ante mactationem frequenter ſuper lapidibus expandebantur, ut ſanguis facilior efflueret, & ut animum effuſum oſtenderent Gentiles; ap. Judæos vero ut eſſet typus Meſſiæ crucifixi, teſtante Lyrano ad Exod. Qui etiam ventilationem talem duplicem ſtatuêre: Vnam תרומה quæ fiebat ſurſum & deorſum exaltando; alteram תנופה quæ fiebat antrorſum & retrorſum, dextrorſum ac ſiniſtrorſum, â ſeptentrione ad meridiem & ab oriente in occaſum agitando. Lutherus eine Webe vertit, & Weben. Mentio fit ejus Exod. 29, 27. Levit. 8, 29. Iſingius adhuc quædam ait ejus ventilationis extare hodieque ap. Judæos veſtigia, qui ſynagogis exituri retrocedant corpusque motitent, commurmurantes:

עשה במרומיו הוא יעשה
שלום עלינו ועל כל ישראל
אמן: i.e. *Qui facit pacem in excelſis ſuis, ipſe faciat pacem ſuper nos & ſuper univerſum Iſrael, Amen!* Ei precatiunculæ tantum refert Judæos tribuere, ut dicant Deum per illam toti mundo placari. coll. hiſt. quæſt. 59, §. 6. Sed & Gentilibus expanſionem illam uſitatam fuiſſe, adſerere nititur ex lapidibus & picturis Romanis Joh. Bapt. Villalpandus de templo 3, 37.

In Ebræorum victimis ſola ferè jugulatio, rarò percuſſio obtinuit. Abſcindebatur autem

earum

earum oeſophagus ſeu gula, & aſpera arteria ſeu guttur: Quod ſi alterutrum eſſet diſſectum, imperfecta erat jugulatio. Ita legimus in libro Kol bo Halahoth Sechitah. וכמס סוגא שעור שחיטס שני חשימנין שכן סקנס וסושט השחיטס סמעולם שחתכו שניסם לגמרי i.e. *Quæ eſt autẽ menſura jugulationis Duæ? סימנין Simanin; videlicet œſophagus & arteria aſpera: Jugulatio perfecta eſt, ut abſcindant penitus utramq;* c. 107. Vnde Judæi in jugulatione victimarum cultrum acutiſſimum ducebant ac reducebant, quod, teſte Buxtorfio, dicebant הלכה והבאה *abitum & reditum*. At in percuſſione prima ratio cervicis habebatur; unde illa בית שחיטתו id eſt *domus mactationis* dicitur in Talmud cod. Joma, c. 4, §. 2.

In avium ſacrificiis mactatio longè alia erat, de quâ legimus Lev. 1. vers. 14. & ſeqq. *Si de avibus holocauſti oblatio fuerit Domino, de turturibus & columbis obferet eam ſacerdos ad altare, & retorto ad collum capite, ac rupto vulneris loco, decurrere faciet ſanguinem ſuper crepidinem altaris: veſiculam vero gutturis & plumas projiciet prope altare ad Orientalem plagam, in loco, in quo cineres effundi ſolent; confringetq; aſcellas ejus, & non ſecabit, neq; ferro dividet eam, & adolebit ſuper altare igne lignis ſubpoſito.* Vid. & c. 5, verſ. 8. ad quem locum R. David Kimchi commentatur: *Scribunt*

Rabbini noſtri: Quomodo abrumpebatur hoſtia quæ fiebat ex ave? Ponebat ſacerdos duas alas ejus inter duos digitos ſuos; extendebatq́; ſive extrahebat collum ejus ſuper duos digitos ſuos, atq; ſecabat ungue verſus cervicem, donec attingeret jugulum: Atq; ita amputabat ea vel majorem partem; non autem dividebat, ſicut dicitur infra (c. 5. verſ. 8) Et non dividet. *Verum in holocauſto quod fit ex ave, de quo dicitur:* Et abrumpet caput ejus; *nec dicitur:* Et non dividet; *abrumpebatur & dividebatur caput ſeorſim, et corpus ſeorſim.* Et hęc ſectio cervicis, quæ fiebat unguibus, dicebatur מליקה. Audiatur in hanc rem Rabbi Levi Barſelonius: מליקה הוא
שנועץ הכהן צפרניו ממול ערפו
דהיינו עצם הנקרא עצם המפרקת
וחותך העצם בצפרנו עד שמגיע
לסימנים וחותך גם הסימנים
בצפורנו או רובו של אחד מהם
וזאת היא שחיטתו של חטאת
העוף וצריך שיכוון שלא יחתוך הכל
לגמרי עד שיהא נפרד הראש מן
הגוף ועל זה נאמר ולא יבדיל:

Melikah *eſt cùm ſacerdos ſuos ungues è regione cervicis ejus* (avis) *oſſi, quod* os cervicis *dicitur, infigit, illudq́; unguibus ſuis, usq; dum ad ſigna* (quibus ſc. avis munda ab immunda diſtinguitur) *pertigerit, incidit; ipſa imò etiam ſigna, aut unum*

ex

ex iis. Atq; hæc ratio eſt mactandi ſacrificium pro peccato, ὀρνίθιον. Opus autem eſt, ut operam det, ne omnia ita diſcerpat, ut ſeparetur caput â corpore: De hoc enim dicitur: NE DIVIDAT. Et quia ὀρνίθια plerunque fuêre pauperum; ideò peculiaris hujus jugulandi modi inter alias hanc qq. ponunt cauſam Rabbini: וענין איסור הבדלת הראש מן הגוף דבר ראוי הוא להידור הקרבן באמת כשראש העוף דבק עמו הוא יותר מהודר וראוי לנו להדר קרבנו של עני בכל כחנו די לנו בעניותו אין לנו להוסיף בדלותו לפחות תואר קרבנו: id eſt: *Ratio cur non licuerit ſeparare caput â corpore, eſt, quia facit ad decorem ſacrificii. Verè enim, ſi caput avis conjungatur cum corpore, decorum magis eſt. Convenit autem nobis condecorare ſacrificium pauperis pro viribus noſtris: Satis nobis ſit adſtrictum eum eſſe; non neceſſe eſt, nos tenuitatem ejus augere ſacrificii formâ contemtâ & abjectâ.* Quamvis autem quilibet equidem locus altaris diſcerptioni huic commodus eſſet; Ipſa tamen ex difficillimis cultus ſacri muneribus erat docentibus Rabbinis. Plura de his Cod. Sebachim & Maimonidis Hilc. Mas. Hakkorban. Itemque vir in ſolidâ ſanctæ linguæ cognitione hodie ſine pari cluens Clariſſ. Hottingerus tract. de jure Ebr. leg. 128. Hoc de jugulatione illâ præceptum eſt inter Judæorum negativa.

Inde

Inde ſine mora ſequebatur ξύρησις, & ubi deglubta eſſet victima, δορὰ ſive ἐκδορὰ *Excoriatio*, quæ ſacerdotibus, aut iis, quibius pellis cedebat (licet & interdum unà cum pelle igni datæ fuerint victimæ) competebat. Apud Ebræos verò nec excoriatio nec ſectio ſacerdotibus neceſſariò competebat, ut tradit Gemara ad Joma 2, 7, h. v. נתינת אש בעיא כהונה הפשט וניתוח לא בעיא כהונה: i.e. *Impoſitio ignis poſtulat ſacerdotium: excoriatio et ſectio non poſtulat ſacerdotium.* Ea in eleganti ſacrificii deſcribtione inter alia proponitur, quā habet Halicarnaſſ. cujus verba tranſlata talia ſunt: *Coſſ. ſtatim boves immolabant & ex ſacerdotibus aut miniſtris cuicunq; munus illud convenire putaretur, erat idem, qui eſt ap. nos ritus* Nam *manus ipſi lavantes, puraq; aquâ victimas luſtrantes, ac Cereris fructibus illarum capita ſpargentes, poſtea precati jubent miniſtris eas mactare. Ex iis vero alii ſtantis adhuc victimæ tempora ſcytale percuſſerunt, alii ſub illam cadentem ſigilla ſubpoſuerunt; ac poſtea* corio nudantes, membratimque diſſecantes *è ſingulis inteſtinis primitias capiebant, cæterorumq; membrorum. Illas igitur farinâ hordei conſpergentes, in caniſtris ad ſacrificantes adferebant. Illi ſuper altare, imponentes ignem, accendebant, vinumq; libantes, in eas victimarum primitias effundebant.* l. 7. Vid. Stuck. f. 119. Subjungit, ut vides, Dionyſius excoriationi ἀνατομὴν diſſectionem, quæ illam

non

non modò ap. Judæos ſed & cæteras gentes proximè excipiebat. Fieri eam oportuit ἐπισταμένως, περιφραδέως, καὶ κατὰ μοῖραν, ut Homerus, loquitur id eſt, *ſcienter; ritè conſideratéq́;* & *juxta portiones*: In holocauſto quidem in caput, adipem, inteſtina, & crura. Lev. 1. verſ. 8, 9. In cæteris certæ Dîs dabantur partes; certæ Sacerdotum erant, nonnullæ ab obferentibus domum reportabantur. Sed latius hæc cap. ſeq. exequimur.

Moris autem erat, ut primâ hoſtiâ non litante, altera, dein tertia, pluresve adhiberentur. Cæſar ap. Florum centum victimis perlitare non poteſt. Paulus Aemilius ſacrificans non litat uſque ad XX hoſtiam. Auguſtus ſacrificio non litante augeri hoſtias jubet id eſt multiplicari; aliter enim hic ac ſupra hoc verbum ſignificat. Nominabantur hoſtiæ illæ *ſuccidaneæ*, & ſubinde erant fœminini generis: Siquidem ubi per marem litare nequirent, ſuccidanea fœmina dabatur; ſi autem per fœminas non litabant, nulla ſuccidanea dari poterat. Græcis erant τὰ δεύτερα ἀμείνω. Vid. Serv. in 8. Aen. Virg. Eraſmum in Chiliadd. Beroald. in Suet. Claud. c. 25. Giraldum ſynt. 17. pag. 465. Mentio fit earum in ſeq. SC. to quod citat Agellius 4, 6. QVOD. C. JVLIVS. L. F. PONTIFEX. NVNCIAVIT. IN. SACRARIO. IN. REGIA. HASTAS. MARTIAS. MOVISSE.

DE:

DE. EA. RE. ITA. CENSVERVNT. VTI. M. ANTONIVS. CONSVL. HOSTIIS. MAJORIBVS. JOVI. ET. MARTI. ET. CETERIS. DIS. QVIBVS. VIDERETVR. PLACANDIS. VTI. PROCVRASSET. SATIS. HABENDVM. CENSVERVNT. SI. QVID. SVCCIDANEIS. OPVS. ESSET. ROBIGVS. ACCEDERET. *Præcidaneæ* hoſtiæ imitabantur Græcorum προτέλεια, quæ ante ſacrificia ſolemnia pridie cædebantur, ut vult Agellius. Feſtus: *Præcidaneam porcam dicebant, quam immolare ante erant ſoliti, quàm novam frugem inciderent: Præcidanea agna vocabatur, quæ ante alias cædebatur: Item porca, quæ Cereri mactabatur ab eo, qui mortuo juſta non feciſſet id eſt glebam non injeciſſet.* (Talis porcus teſte Catone aliàs *Piaculus* qq. dicebatur) Hæc ille. Forteaſ igitur in genere *Præcidaneæ hoſtiæ* in ſacrificiis nuncupabantur (ut *Præcidaneæ agnæ*) quæ ante ſuccidaneas mactabantur, quibusque litare non poterant, aliàs *Primæ* vocitatæ, tradente Scaligero ad Feſtum. Adi Fulvium Vrſinum in Cic. l. 2 de LL. Alicubi & ap. Feſtum *Præſa* porca pro Præcidaneâ legitur. Humanitatis hîc exemplum præbent Viri Dîs ſimiles atque immortalis famæ, Scaliger F, Giraldus, Taubmannus, qui duas illas voces *ſuccidanea* & *præcidanea* falſiſſimè à cedendo deducunt: Sed ego ab Agellî perſiſto partibus, â cædendo eas derivantis, cujus

cujus compoſita diphthongum mutant in *í* quod nunquam faciunt ea, quæ ſunt cum cedo. Ita Silius inquit: *Seges ſucciditur enſe.* Ap. Lucanum depingitur *Succiſum nemus*; Item *Succiſa arbor.* &c. Agelli autem locum manifeſtò video corruptum, quem, ita mihi faveant Muſæ! limabo, ac edolabo, ut priſtina ei facies reddatur: Ille talis eſt editionis Argentin. Schureriana Anno 1517. *Succidaneæ hoſtiæ dicuntur e litterâ* (deleo hoc & lego: *æ litterâ*) *per morem compoſiti vocabuli in í litteram commutatâ*, (Obſerva, quod dicat: *Per morem* &c. quoniam pleraque omnia â *cædo* compoſita in *cído* deſinunt.) *Nam quaſi ſuccedaneæ* (lego cum editione Tornæſianâ: *ſuccædaneæ*; expreſſè enim in ſeqq. id indicatur) *adpellatæ; quoniam, ſi primis hoſtiis litatum erat*, (melius editiones recentiores: *litatum non erat*) *aliæ poſt easdem ductæ hoſtiæ cædebantur* (Attende, jam clarè cauſam profert, quare *ſuccædaneæ* dictæ; nempe quod cæderentur, non quia cedebant) *quæ quaſi prioribus jam cæſis luendi piaculi gratiâ ſubdebantur & ſuccidebant* (optimè hoc & ſenſu planiſſimo recent. edd. mutant in *ſuccidebantur*: Quî autem ille recto talo incedere poſſet, ſi *ſuccidere* & *ſuccidaneus* eſſet â *Cedo*?) *Ob id Succidaneæ nominatæ, litterâ i ſc. tractim pronunciatâ &c* l. 4. Noct. Att. c. 6. Et ſic mecum Agellium intelligit Taubmannus in Pl. Epid. 1. 2. eumque aliter â ſe, Succidaneum non â cædendo

ſed cedendo derivante, ſentire, diſertè fatetur. Potuit tamen vitioſorum forte culpâ exemplarium Agelli mentem non adſequi, nec divinare Beroaldus; qui dum eum voces illas â cedendo deducere autumat ac contendit, verba ejusdem non ſatis fidè recitat. Ita enim ille: *Succidaneæ hoſtiæ, ut docet A. Gellius quaſi. ſuccedaneæ &c: ob id ſuccidaneæ â ſuccedendo*(Egregiè in rem tuam facerent duæ iſtæ voces, Beroalde! ſi tàm ab Agellio poſitæ eſſent, quàm abs te commentæ.) *etc: quæ ſubdebantur et ſuccedebant.*(Atqui genuini Agelli Codd. conjurant, niſi totus fallor, in *ſuccidebant* & *ſuccidebantur*) com. in Suet. Repertu tamen eſt aliquod ap. ICtos *ſuccedaneum*, quod facile viros doctiſſimos, ut cum ſuccidaneo confunderent, ſeduxit: Illius originem â *cedere* dimanare, nunquam equidem inficias imus.

Cap. XX.

V*Ictimæ totæ crematæ. Promethei aſtus. Holocauſtorum variæ adpellationes. Victimæ quædam diſſectæ.* Proſecari. *Audacia Petri Danielis exploditur.* Proſiciæ, Proſecta. *Victimarum partes: Quomodo diis oblatæ?* Aulicoqua, Aulicocia exta. Reddere exta. *Scholiaſtæ aliquot Virgili veteres.* Porricere *unde? Levis macula in*

Servii

Servio deleta. Servi conſequentia conſpuitur. Vitii in loco Virgiliano antiquitas. Ovidius reſtituitur. Adolere. Adoleſcere *quid propriè; quid in ſacris?* Μηροὶ, μηρία. Viſcera *quænam? Quomodo differant ab extis?* Viſceratio. Viſcera *unde dicta? Eorum ſynonyma. Quorum animalium viſcera ſacrificata?* Minima exta. *Lipſi in Plautum conjectura extollitur.* Viſcera & exta *ſæpe indifferenter uſurpata. Ebræorum oblationes quo ordine? Adipes, & quinam combuſti?* אימורים. *Caſus quidam ap. Ebræos. Oſſa an combuſta? Pelles ſalitæ. Quid ap. eos ſingulæ partes comburendæ denotârint? Lectio & preces inter adolendum. Lintei agitatio certum ſignum. Victimæ quomodo ab iis exenteratæ? Coxæ ap. gentiles profectorum potiſſimum: Cur? Partes aliquæ victimæ diis crematæ, ſed pinguedine tectæ. De Joh. & Is. Tzetzis relatio.* Coxæ *quænam?* Sacra ſpina: *Cur primùm de hoſtiâ diis oblata?* Femora *quænam? Pedis diviſio. Femora Veneri cur oblata? Eorum in Venere exercendâ vis; Eorum præſtantia in fœminis laudata. Coxis in ſacrificiis carnis particulæ additæ:*

Ablegmina, Albegmina. Strobula. Fratres. *Rom. Cod. lectio in Arnobio rejecta.* Caviaria: Caviares hoſtiæ. *Farcimina diis oblata: Et quædam alia quæ de victimis fiebant. Gentilium ſtulta opinio. Raptores* θεοθύτων: *Eorum nomina.* Βωμολόχοι *pro ſcurris. Capita victimarum vendita, abjecta; ad expiationem adhibita: Quædam locis ſacris adfixa & adficta; cur? Lingua Mercurio ſacra, quare? Aliquando præconibus data, cur? Mercurio armus ſacer. Bilis cur in nubtialibus ſacris abjecta? Corda ſeorſim cremata: Quomodo extracta?* עורות לבובין: *Earum uſus Ebræis prohibitus: Item vaſorũ idololatricorum. Pelles ſuſpenſæ: Earum ap. Scythas uſus: Eæ maximè ad nocturna viſa adhibitæ.* Incubare. Dormire *unde?* E *ſæpe in* O *mutatum. Divinationis ex extis varia nomina.* Haruſpicina *unde dicta?* Haruga *quid? Ejus etymon.* Haruſpices *quinam? Eorum ſynonyma.* Victimæ Conſultatoriæ: *Earum viſcera quis eduxerit & quomodo?* Conſulere Exta. *Extiſpicii auctor. Exta quænam in haruſpicinâ? Extorum ibi potiſſimum Jecur:*

Jecur: Ejus bona & mala omina: Duo in eo capita. Jecur, item cor interdum in victimis deficientiæ: Quare abſuerint, opinio gentilis. Inſpectio lienis, pulmonis, membranarum; bilis, veſicæ: Caudarum. Color extorum notatus. Litare: Καλλιερεῖσθαι Deus. Exta læta; triſtia; muta; arguta; regalia; luſtralia; clivia; peſtifera.

Victimæ quædam, imò primitus omnes, Diis reddebantur totæ; quo tamen cultu Prometheum Deos defraudaſſe docet Heſiodus in Theog. de Prometh.

Καὶ γὰρ ὅτ' ἐκρίνοντο θεοὶ θνητοί τ' ἄνθρωποι
Μηκώνῃ, τότ' ἔπειτα μέγαν βοῦν πρόφρονι θυμῷ
Δασσάμενος προύθηκε, Ζηνὸς νόον ἐξαπαφίσκων.
Τῷ μὲν γὰρ σάρκας τε καὶ ἔγκατα πίονι δημῷ
Ἐν ῥινῷ κατέθηκε, καλύψας γαστρὶ βοείῃ.
Τῷ δ' αὖτ' ὀστέα λευκὰ βοὸς δολίῃ ἐπὶ τέχνῃ
Εὐθετίσας, κατέθηκε καλύψας ἀργέτι δημῷ.
Δὴ τότε μιν προσέειπε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
Ἰαπετιονίδη, πάντων ἀριδείκετ' ἀνάκτων,
Ὦ πέπον, ὡς ἑτεροζήλως διεδάσσαο μοίρας.
Ὣς φάτο κερτομέων Ζεὺς ἄφθιτα μήδεα εἰδώς.
Τὸν δ' αὖτε προσέειπε Προμηθεὺς ἀγκυλομήτης,

Ηκ' ἐπιμειδήσας, δολίης δ' οὐ λήθετο τέχνης.
Ζεῦ κύδιστε μέγιστε θεῶν αἰειγενετάων,
Τῶν δ' ἕλε' ὁπποτέρην σε ἐνὶ φρεσὶ θυμὸς ἀνώγε
Φῆ ῥα δολοφρονέων. Ζεὺς δ' ἄφθιτα μήδεα εἰδὼς,
γνῶ ῥ', οὐδ' ἠγνοίησε δόλον, κακὰ δ' ὄσσετο θυμῷ
Θνητοῖς ἀνθρώποισι, τὰ καὶ τελέεσθαι ἔμελλεν.
χερσὶ δ' ὅγ' ἀμφοτέρησιν ἀνείλετο λευκὸν ἄλειφαρ.
χώσατο δὲ φρένας, ἀμφὶ χόλος δέ μιν ἵκετο θυμὸν,
Ως ἴδεν ὀστέα λευκὰ βοὸς δολίῃ ἐπὶ τέχνῃ.
Ἐκ τοῦ δ' ἀθανάτοισιν ἐπὶ χθονὶ φῦλ' ἀνθρώπων
Καίουσ' ὀστέα λευκὰ θυηέντων ἐπὶ βωμῶν.

Et Hyginus: *Antiqui*, inquit, *cùm maximâ cerimoniâ deorum immortalium ſacrificia adminiſtrarent, ſoliti erant totas hoſtias in ſacrificiorum conſumere flammâ: Itaq́, cùm propter ſumtus magnitudinem ſacrificia pauperibus non contingerent; Prometheus (qui propter excellentiam ingenii miram homines finxiſſe exiſtimatur) recuſatione dicitur ab Jove impetrâſſe, ut partem hoſtiæ in ignem conjicerent, partem in ſuo conſumerent uſu; idq́, poſtea conſuetudo firmavit: quòd cum facile à* Deo, *non ut ab homine avaro impetrâſſet, ipſe* Prometheus *immolavit tauros duos, quorum primùm jecinora cùm in arâ poſuiſſet, reli-*

reliquam carnem ex utroq; tauro in unum compoſitam corio bubulo texit; oſſa autem, quæ circumfuerunt, reliquâ pelle contecta, in medio conlocavit, & Jovi fecit poteſtatem, ut, quam vellet, earum conſumeret partem: Jupiter autem, etſi non divinâ fecit cogitatione, nec ut Deum decebat, omnia qui debuit ante prævidere, ſed quoniam credere inſtituimus hiſtoriis, deceptus à Prometheo, utrunq; putans eſſe taurum, delegit oſſa pro ſuâ dimidiâ parte. Itaq; poſtea in ſolemnibus ſacrificiis carne hoſtiarum conſumtâ, reliquam, quæ pars fuit deorum, eodem igne comburunt. Hæc ille in Aſtron. poët. Latini tale ſacrificium, in quo tota adoletur hoſtia, adpellitant *Proterviam*, quaſi Propter viam, ut quidam ſentiunt, Germani Ein Brandopfer / Græci τελεστὴν, & à cremando ὁλόκαυστον, & ὁλοκαύτωσιν, ipſamque victimam ὁλοκαύτωμα: Ebræi אשה *ignitum*, & כליל quaſi *perfectum, conſummatum*; necnon עולה ab elevando, quod odor ejus elevetur, vel שהיה עולה כלו כליל על המזבח *quia totum adſcendebat ſuper altare*, ut ajt R. Kimchi. Ejus tres fuiſſe ſpecies notat Iſing: Sacrificium juge, holocauſtum ſabbati & neomeniæ. coll. hiſt. quæſt. 59, §. 3. Vid. de Ebræorum holocauſtis Cod. Sebachim, Rambam Hilc. mas. hakkorban cap. 13. Lyranum (qui converſus erat Judæus) in c. 1. Levit. Sigonium de Rep. Ebr. 4. 3.

Poſt doloſam tamen Promethei vafritiem atque deceptionem pleræque victimæ cum diis dividebantur, quod *Proſecari* dicebatur. Aruſpex ap. Livium *exta proſecuit.* l. 5. Plautus: *Vetui exta proſicarier, quoniam illa non bona aruſpex dixit.* Pœn. 2. Petronius de Maſſilienſium victimâ piaculari humanâ: *Et ſic projiciebatur.* in ſatyr. Ad quæ Petrus Danielis: *Puto leg.* Proſiciebatur, *id eſt, ſacrificabatur & immolabatur, & in partes diſſecabatur; à verbo* proſicior, proſiceris, *cujus activum eſt* proſicio, cis: *quod in* porricio, poſſicio, prolicio, *perperàm & corruptè mutatum paſſim apud bonos auctores reperitur.* *Eſt autem verbum antiquum ſacrificantibus ſolemne, ut docet Macrobius l. 3. ſaturn. c. 2, apud quem vulgo malè* porricio *legitur.* Hæc ille. Satis audacter, ut manifeſtum eſt, verbum *porricio* (de quo nos in ſeqq.) toto Latio eliminare, municipioque Romano impetuoſè abdicare conatur contra permiſſum cùm vetuſtiſſimorum Codd. tum vero etiam antiquiſſimorum grammaticorum. Exta autem & particulæ diviſæ *Proſiciæ* & *Proſecta* inde nuncupatæ. Vid. Scalig. ad Feſtum, Turnebum adverſ. 6, 22. Ovidius: *Sic ubi libavit proſecta ſub æthere ponit.* l. 6. faſt. Arnobius: *Quòd ſi omnes has partes, quas proſicias dicitis, accipere Dii amant.* l. 7. adverſ. gent. Macrobius: *Hoc & in Ponto fieri videmus, in quo fruſta quædam & (ut ita dixerim) proſiciæ gelidæ feruntur.* 7, 12. Earum una

pars

pars ſacrificantibus reſervabatur: altera Diis vel verubus aſſabatur, vel elixabatur, vel in ollis coquebatur; etiam in Judæorum ſacrificiis. Vid. Zach. 14. verſ. 20, 21. qualia exta *Aulicoqua* & *Aulicocia* nominabant, teſte Feſto. Conferenteis deos, in humani penis ſimilitudinem verſos, cineri ſe obruiſſe, qui ſub tali Ollulâ Extorum erat, indeque poſtea Ocriſiam imprægnatam, Servium Tullium peperiſſe, ait Arnobius l. 5. Atque primum ita percocta planè ac madida, paulò pôſt vero cruda in ignem conjiciebatur. Martial. *Nos tamen exta Jovi cruda merumq́; damus.* 11. 58. Arnobius: *Cum Romulo Pompilioq́; regnantibus percocta planè ac madida concremarentur diu exta, nonne rege ſub Tullo ſemicruda cæpiſtis & leviter animata porricere, priſcâ obſervatione contemtâ.* l. 2.

Notanda hîc aliquot verba ſolemnia, videlicet in conjectione victimarum & extorum in ignem, aut aram, aut mare, quod Marinis diis aræ loco, REDDERE. Virgil. *Fumantia reddimus exta.* l. 2. Georg. ad quod Scholiaſta (ubi κατ' ἐξοχὴν Servium indigitamus, cùm & alii ex veteribus in Virgilium commentati fuerint, v. g. C. Julius Hyginus, Valerius Probus, Scaurus, Caper, Æmilius, Aſper, Vrbanus, Aurelius, Cornutus, Pius, Carminius, Junius Philargyrius, Carpinus, Donatus, Macrobius: Poſtea Lætus Pomponius, Landinus, Sabinus, Mancinellus,

nellus, & alii:) *Sacerdotum uſus eſt verbo: Reddi enim dicebantur exta cùm probata & elixa aræ ſuperponebantur.* Deinde PORRICERE, quod Alciatus exponit *Porro jacere* ex Macrobio, & ait eſſe verbum ſacrificale. Lex. Plaut. Neque enim concedimus Petro Danielis procacitatem ſuam & ſævitiam, verbum hoc è tot auctoribus admodum protervè exſciſſuro. Livius: *Secundum eas preces exta cæſâ victimâ (uti mos eſt) in mare porricit.* l. 9. dec. 3. Nævius: *Simul atrocia exta porricerent miniſtratores.* Lex XII Tabb. *Exta Diis porriciunto.* Ita Prætori *inter cæſa & porrecta* fari licuit: id eſt inter jugulationem victimæ & extorum in focum conjectionem. Virgilius: *Extaq; ſalſos Porriciam in fluctus.* l. 5. Aen. ubi Servius: *Extra* (Emaculandus locus & ſubſtituendum: *Exta*) *porriciuntur, id eſt, porriguntur niſi forte: dicamus & fluctibus maris obferri; quod, ſi eſt,* Projiciam *id eſt porrò jaciam legendum eſt.* Conſequentia hæc ServI futiliſſima eſt, ex quâ *Projiciam* legendum ſtatuit. Sed novi vitium hoc non modernum, verùm perquam antiquiſſimorum amanuenſium. Certè Alex. Vellutellus omnia antiqua VirgilI exemplaria, quotquot videre potuerit, oſtendere refert *Proiciam:* Similiter eod. libro: *Extaq; ſalſos Porricit in fluctus;* idem contra omnium veterum Codd. fidem legi adſeverat, in quibus paſſim ſit *Proicit.* Viri tamen docti, parvi auctoritatem obſoletorum MSſ.

Mſſ. facientes, in recentioribus editionibus, optimè poſuêre *Porriciam* & *Porricit*. Vid. Macrob. de hoc verbo ſaturn. 3, 2. Varr. l. 5. de L. L. Briſſ. de form. Turneb. adverſ. 24, 13 Joh. Vatellum comm. in Muſæi Leandr. Stuck. f. 130. Idem hoc verbum capere qq. non potuêre inertes Ovidl deſcribtores, unde & depravârunt locum ejus hactenus quidem nondum, ne quidem a diligentiſſimo Nic. Heinſio, repurgatum, qui eſt l. 2. faſt.

Inde ubi ter fruges medios immiſit in ignes
porricit inciſos filia parva favos.

cùm illis ſcribtum & hactenus lectum fuerit: *Porrigit*. Cæterum & in comburendis victimis *Cremandi* vox malè ominata erat, cujus vice ADOLERE & ADOLESCERE uſurpabant: Siquidem *adolere* & *adoleſcere* propriè eſt creſcere. Serv. in Ecl. ſed quia malè-ominatis vocibus in ſacris abſtinebant, adhiberi cœpit pro cremari, idque per μετωνυμίαν, quod altaria verbenis & extis creſcerent atque augerentur. Vid. Voſſium Inſt. Orat. l. 4. c. 10. ſect. 9. Servius: *Adolere in ſacris per bonum ſignum dicebatur: Nam in ſacris non adoletur quiquam, ſed crematur.* l. 1. Aen.

Partes illæ diviſæ μηρῶν ac μηρίων, uſitatis in ſacrificiis voculis, inſigniebantur; quas nonnulli coxæ, alii coxendicis, alii femoris, alii cruris, alii inguinum nomine intelligunt;

Viſce-

Viſcera porrò omnia illa victimæ eſſe putârunt, quæ pelle conteguntur; pulmonem, cor, jecur, ilia, præcordia, &c: atque ab *extis* diſtinxêre, quod hæc ſint ea quæ Diis ſacrificantur, & ab aruſpicibus inſpiciuntur: Quamvis Servius aliter diſcernere videatur, cùm: *Viſcera*, ſcribit, *latius quid eſſe videntur, quando non inteſtina tantùm, ſed omnem carnem, quæ ſub tergore eſt, ſignificant: Vnde in Albano Latinis viſceratio dabatur, id eſt caro.* l. c. *Viſcus*, ait idem, *eſt quicquid inter oſſa & cutem eſt: Hinc viſceratio convivium, quod fit de carne.* ad l. 6. Aen. Alii dicta exiſtimant, quaſi veſca; alii, quod inſtar viſci corpori adglutinata ſunt; alii à vivendo. Græci ea nuncupabant *σπλάγχνα, ἐντοσθίδια, ἔγκατα, ἔντερα, ἔνδινα, ἐγκοίλια, ἔντομα, χορδὰς, τομία* &c. Ebræi קרבים & מעים. Vid. Stuck. f. 125. Tàm igitur hominum, quàm boum, taurorum, ovium (quæ *minima exta* dicta ſunt; licet Lipſius ap. Plautum egregiè *minina* pro *minima* reponat, A. L 2, 1.) caprarum, canum, & plurimorum animantium viſcera Dîs porrecta legimus & exta, cùm ſcribtores hæc non usquequaque diſtinguant. Florus: *Concepêre votum, ut cæſorum extis ducum litarent.* 4. 12. Perſius: *An quia non fibris ovium ergennâq; jubente* &c. ſat. 2. Idem: *Tot tibi cùm in flammas junicum omenta liqueſcant.* ibid. Virg: *Imponit taurorum viſcera flammis.* l. 6. Aen. Ovid. *Viſcera jam tauri flammis*

ado-

adolenda dediſſet. l. 3. faſt. Prudent. *Aras ofellis conſecrare bubulis.* hym. 10. περιστεφ. Id. ibid.

Reponit aras ad tribunal denuò,
Et thus, & ignem vividum in carbonibus,
Taurina & exta, vel ſuilla abdomina.

Ebræi in ſacrificio adſiduitatis membra eo ordine obferebant, quo victima viva incedebat; caput primò, dein cæteras partes. Sheringham ad Joma c. 2, §. 3. Sed Ben-Aſai alium ordinem adſerit, quem omninò vid. in Tamid c. 4. Inprimis autem in aliis, quæ non erant holocauſta, curæ ipſis fuêre Renes & Adipes. Rabbi Levi Barſel. לחייבין לתת אותו בכור לכהנים ויקריבו חלבו ודמו על המזבח והם אוכלים הבשר בירושלם id eſt *Et tenentur dare primogenitum ſacerdotibus, ut obferant adipem ejus ſuper altari: Ipſi vero comedant carnem Hieroſolymis.* Hæ partes vocabantur אימורים ſive quaſi eſſent קרבנות האמורות ברגל *oblationes obferri juſſæ Deo*; ſive שהם מורים ואדונים על כל האברים ועולים על גבי המזבח לחלק ארון העולם *ideò, quia ſunt Morim* (h. e. præcipua, principalia) *Domini ſuper omnia membra, & adſcendunt ſuper altari in partem Domini mundi* h. e. Dei; quam rationem reddit Baal Aruch in מר ſecundo. Et erant quidem in ſpecie de bove & caprâ, adeps, qui operit inteſtina; ſub quo etiam com-

comprehendebatur adeps, qui eſt ſuper ventriculo, duo renes & adeps eorum, adeps item iliorum & reticuli hepatis &c. Vid. Rambam id eſt Rabbi Moſes Ben Maimon in hilc. mas. hakkorb. c. 1, Buxtorfius Lex. Talm. rad. אמר. Fuſius de his R. Barſelonita: אלו הן האימורין של שור או של עז החלב שעל הקרב ובכללו שעל גבי הקיבה ושתי הכליות בחלב שעליהן עם החלב אשר על הכסלים ויותרת הכבד ונוטל עם הכבד מעט עם היותרת והאימורין של מין כבש הם אלו בעצמם ומוסף עליהם מין שנוטלין עוד ממנו האליה תמימה עם החוליות שבשדרה עד מקום הכליות שנ' לעמת העצה יסירנה כלומר מלעמת מקום הכליות וכנג המקום ההוא כן מפני שאמרו ז"ל שהכליות יועצות: id eſt *Hæ ſunt* Immurim *in bove & caprâ, adeps, qui operit inteſtina, ſub quo etiam comprehenditur adeps, qui eſt ſuper ventriculo: duo renes & adeps ipſorum, cum adipe ilium & reticulo hepatis. Aufertur autem nonnihil hepatis cum reticulo. Partes agni eædem ſunt, unâ tantum additâ ſpecie: Accipiunt enim adhuc ab illo caudam integram, cum vertebris ſpinæ dorſi ad locum usq; renum,* q. d. E regione ſpinæ dorſi removе-

movebit eam; Levit. 3, 9. id eſt *è regione loci ſeu ſedis renum, quem locum propterea ſic* (עצה) *adpellant, quod Rabbini dicant, renes conſulere.* Itaque trium tantum animalium adipes Deo comburi ſancitum erat, ita ut ne minima quidem portio hominibus de iis cedere poſſet: Sic quippe ſtatuunt Rabbini שאין איסור חלב אלא בג׳ בהמות שכתוב שור וכשב ועז *non prohiberi adipem niſi trium tantùm beſtiarum: bovis, agnæ, & capræ.* Ex eo caſum formant Ebræi; ſi quis v. g. habeat ante ſe duas portiones, adipis alteram, alteram pinguedinis (de quorum differentiâ confer Martini lex. voc. Adeps) Earum ſi unam comedat, altera pereat, ipſeque neſciat, adipemne ederit an pinguedinem: Tum ei certum obferendum dicunt ſacrificium vocatum קרבן אשם תלוי *pro reatu ſuſpenſo ſeu dubio;* de quo vid. Hottingerum de jur. Ebr. l. 123. add. l. 135, 147. Oſſa hoſtiarum nulla comburebantur, præter agni paſchalis, ut enucleatius docet Idem tract. cit. l. 139. Pelles earum ſale condiebant ſacerdotes in domo הפרווה. Vid. Joma c. 3, §. 3, Middoth c. 4. & 5. Singulæ autem partes comburendæ Judæis certarum rerum erant ſymbola, qualia adnotavit Ramban, h. e. Rabbi Moſes Bar Nachman; ubi inter alia diſſerit: וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאות וכרעים

Digitized by Google

וכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם
העושים כל מלאכתו ויזרוק הדם
על המזבח כנגד דמו בנפשו כדי
שיחשוב אדם בעשותו כל אלה
כי חטא לאלהים בגופו ונפשו

id eſt *comburit autem inteſtina & renes, quia ſunt organa cogitationũ & deſiderii. Crura* χέσιν *habent ad manus & pedes hominũ, quibus opera omnia ſua facit. Sanguine, quo conſpergit altare, ſignificatur ſanguis ſuus ipſius, ut ita homo, dum hæc facit, cogitet, peccâſſe ſe in DEUM corpore & animâ* &c. &c. Solebat etiam inter cremandum quædam legere ſacerdos magnus, v. g. in die expiationis אחרי מות quod incipit Levit. 16. & אך בעשור Levit. 23, 27. Poſtea convoluto libro dicebat: *Plus quàm id, quod legi, coram vobis eſt hic:* Atque è Pentateucho memoriter recitabat octo benedictiones. Vid. Joma c. 7, § 1, 2. cum notis Sheringhã. Erant etiam ſpeculæ דרבאות dictæ, in quibus ſtetiſſe legimus virum cum linteo ſive vexillo albo in manu; qui, quamprimum obſervaret hircum emiſſarium perveniſſe in deſertum, agitabat linteum: Hoc cùm cuſtodes templi Hieroſolymitani animadverterent, monebant ſacerdotem, ut in ſacrâ lectione pergeret. Baal Aruch. Cæterùm in hunc modum victimas ſuas exenterabant, quem adnotatum habemus in Talmud h. v. בא לו אצל

פר

פר ושעיר הנשרפין קרען והוציא את אימוריהן נתנן במגים והקטירם על גבי המזבח קלען במקלעות והוציאן לבית השריפה id eſt *Ibat ad juvencum & hircum, qui erant comburendi: Findebat eos, & eorum viſcera educebat; ponebat in ſcutellâ, eaq; ſuper altare obferebat. Incidebat eos inciſionibus, & ad locum combuſtionis portari curabat.* Ad quam Miſchnam R. Salom. Jarchi ritum victimas ad exenterationem & ſectionem jam mactatas deportandi adnotat: ארבעה בני אדם נושאין שני מוטות שנים לפנים שנים לאחור למהלכין מוט אצל מוט הפר והשעיר נתונין עליהן מורכבין זה על זה וכופפין זה תחת זה כמין קליעה ושלימין הן אלא שנקרע כריסן להוציא אימוריהן id eſt *Quatuor homines duos vectes ferebant; duo ante, & duo poſtea Portabant vectes juxta ſe; & juvencus & hircus iis imponebantur: alterum ſuper alterum vehebant, & alterum ſub altero incurvabant velut opus implexum; & integri erant, niſi quod venter eorum diſſectus erat, ut viſcera educerentur.*

Apud gentiles potiſſima inter omnes proſectas victimæ partes COXARVM ratio habebatur, διὰ τὸ συντελεῖν, ut Euſtathius loquitur, τοῖς ζώοις ἐς βάσιν ἰόντες, καὶ εἰς γένεσιν τῆς προέσεως τοῦ σπέρματος; quæ, ut & femora, re-

nes, adeps & inguina cniſſà opertæ ſeu pingue-
dine perfuſæ, & quidem duplicatæ, igni tra-
debantur πάντα, quod explicat Euſtathius ὅλα
ſive ὁλόκληρα ſc: μηρία. Catullus:

Gnatus ut accepto veneretur carmine divos;

Omentum in flammâ pingue calefaciens

Heſiodus l. 1. Operum & dierum verſſ. 335
& ſeqq.

Ἁγνῶς καὶ καθαρῶς ἐπὶ δ' ἀγλαὰ μηρία καίε
Ἄλλοτε δὴ σπονδῇσι θύεσσί τε ἱλάσκεσθαι
Ἠ μὲν ὅτ' εὐνάζῃ καὶ ὅταν φάος ἱερὸν ἔλθῃ &c.

Ad quæ verba Joh. Tzetza (qui & in Homerum
commentatus eſt, Iſaaci Tzetzæ, celebris Ly-
cophronis ſcholiaſtæ, frater, aliquando ineptiſ-
ſimè *Coeci* nomine citatus, neque etiam *Zeze*
ſcribendus, tanq. ſcribtio *Tzetzes* per conſuetu-
dinem eſſet introducta, ut falſò tradit Girald.
dial. 3. de Poët.) Grammaticus: *Hiſtorica inter-
pretatio non eſt obſcura, quòd videlicet coxæ ſive
femora ſolebant præcipuè Diis cremari. Allegoricè
autem per illa ſignificârunt, ſe ſuas actiones, ſua
cœpta & animi cogitata diis commendare, ut auſpi-
cata & fauſta fiant, feliceḿq; eventum ac finem ſor-
tiantur: Quod etiam nunc ſignificat Poëta, dum
inquit: Moderare vitæ tuæ curſum, & omnes cona-
tus tuos ad normam divinæ mentis, ut ſint auſpicata
& proſpera, quæcunq; agis.* Vid. Arnobium l.
Sunt autem coxæ duo oſſa adſtricta ſacræ ſpi-
næ, quæ eſt *una pars ſpinæ, quam græci* ὀςέον ἱερ-

vocant

vocant, (id eſt os ſacrum) *quoniam primum infante concepto naſcitur, ideoq; & de hoſtiâ id primum deis ſuis dabatur*, ait Iſidorus l. 11. c. 1. FEMVR ad genu deductum (dividitur enim pes in coxam vel coxendicem, femur, femen & genu) ex lato in anguſtum deſinit: In plerisque omnibus ſacrificiis (ſi non victimæ eſſent ſuillum inviſum Deæ ob Adonidis mortem, pecus) Veneri obferebatur, quoniam femorum valde operoſa in libidinis exercitio vis: Vnde & eorum Poëtæ, rem obſcœnam circumſcribentes, frequentem faciunt mentionem. v. g. Ovidius l. 1. amor. el. 4.

Nec femori committe femur, nec crure cohære,
nec tenerum duro cum pede junge pedem.

l. 2. el. 4, ubi ſe quasvis ait amare mulieres:

Eſt etiam, quæ me vatem & mea carmina culpet:
Culpantis cupiam ſuſtinuiſſe femur.

l. 3. el. 7.

Oſculaq; inſeruit cupidâ luctantia linguâ,
Laſcivum femori ſubpoſuitq; femur.

l. eod. el. 14.

Illic nec tunicam tibi ſit poſuiſſe pudori,
Nec femori impoſitum ſuſtinuiſſe femur.

Catullus carm. 68:

Noli admirari, quare tibi fœmina nulla,
Rufe, velit tenerum ſubpoſuiſſe femur.

Tibullus. l. 1. el. 8.

Sed corpus tetigiſſe nocet, ſed longa dediſſe
Oſcula, ſed femori conſeruiſſe femur.

Et in ſpectatione formæ muliebris præcipu aptitudo & qualitas femorum æſtimabatu Horatius l. 1. ſat. 2.

Tenerum eſt femur, aut crus
Rectius atq; etiam melius perſæpe togatæ.

Ovidius de Corinnæ concubitu l. 1. amorum el. 5

Quàm caſtigato planus ſub pectore venter!
Quantum & quale latus! quàm juvenile femur!

Idem l. 3. amor.

Cui femur eſt juvenile, carent qq. cætera mendâ:
Semper in obliquo fuſa ſit illa thoro.

Petronius de impuriſſimis ſcortis maſculis:

Huc huc convenite nunc ſpatalocinædi;
Pede tendite, curſum addite, convolate plantâ,
Femore facili, clune agili, & manu procaces &c:

Inde Juvenalis vocem hanc pro naturâ muliebri & obſcœno membro ponit: *Ac ſummum dominæ femur exclamare coëgit.* ſat. 6. prout quidem Rigaltius & alii explicant; Poſſent huc multa conferri de Ebræorum ירך quod ſignificat *femur*; & phraſi illâ נפק מירך, id eſt, *egredi è femore:* Sed nos recedimus ad altaria noſtra, iisque impoſitas coxas, & proſecta adipe obducta, quibus & ex omnibus hoſtiæ membris crudæ particulæ abſciſſæ farinâq; conſperſæ imponebantur, diisque unà adolebantur. Strabo: μελίσαντος δὲ τοῦ μάγου τὰ κρέα τοῦ ὑφηγουμένου τὴν ἱερουργίαν ἅπασι διελόμενοι τοῖς θεοῖς, οὐδὲν ἀπονείμαντες μέρος. τῆς γὰρ ψυχῆς φασι τοῦ ἱερείου

ἱερείου δεῖσθαι τὸν θεὸν, ἄλλου δὲ οὐδενός. ὅμως δὲ τοῦ ἐπίπλου τι μικρὸν ἐπιθέασιν, ὡς λέγουσί τινες, ἐπὶ τὸ πῦρ. Hæ, teſte Feſto, ABLEGMINA, vel, ut alii volunt, *albegmina* dicta ſunt. STROBVLA vero, ceu idem prodit, Vmbrorum linguâ adpellabantur in genere partes carnium ſacrificatarum. Fiebat item aliquid ex conciſâ & comminutâ carne, & obferebatur in ſacrificiis, quod peculiari termino FRATRES nuncupârunt. Arnobius: *Cupientes addiſcere, quid cum pultibus deo ſit, quid cum libis, quid diverſis cum fratribus, confectionis jure multiplici, atq; impenſarum varietate conditis.* l. 7. adverſ. gent. ubi Rom. Cod. haud amuſſitatè legit: *diverſis cum fartibus.* Canterus V. L. l. 9. *fratrem facere* eâ ſignificatione accipit, quâ Muretus *farctum facere*, de quo nos c. XXIV. CAVIARIA pars hoſtiæ caudâ tenus fuit, quæ quinto quoque anno pro Collegio Pontificum adponebatur in ſacrificio, unde *hoſtiæ Caviares* nominatæ. Feſtus.

Quandoque ad ſacra farcimina refertiſſima adferebantur ex animalibus. Perſius ſat. 2.

Eſto, age! Sed grandes patinæ, tucetaq; craſſa
Adnuere his Superos vetant.

Eaque vel cruda aræ imponebantur, vel variis juſculis confecta, veluti & infinita alia ciborum ex hoſtiarum carnibus genera, quæ enucleatè ſed prolixè refert Arnobius, cujus verba adſcribere operæ erit: *Quid*, ait, *ſibi hæc volunt*,

apexabo, iſicia, ſilicernia, longano? Quæ ſunt nomina & farciminum genera, hirquino alia ſanguine comminutis alia inculcata pulmonibus? Quid tuceta quid tenia? Quid offa? non vulgi, ſed quibus eſt nomen adpellatioq́; penitæ: ex quibus, quod primum eſt in exiguas arvina eſt miculas & ilia minutim infecta de more: quod in ſecundo ſitum eſt, inteſtini porrectio, per quam proluvies editur ſuccis per exiccata vitalibus; offa autem penita eſt, cum particulâ viſceris caudâ pecoris amputatâ: Quid polimina? Quid omenta? Quid palaſea? ſive (ut quidam cognominant plaſea? ex quibus eſt omenti pars quædam, quo receptacula ventrium circumretita finiuntur. Bovis cauda eſt plaſea ſiligine & ſanguine delibuta. Polimina porrò ſunt ea, quæ nos proles verecundius dicimus â vulgaribus autem adſolent cognomine teſtium nuncupari. Quid fitilla, quid frumen, quid africia, quid gratilla, catumeum, conſpolium, cubula? ex quibus duo, quæ prima ſunt, pultium nomina, ſed genere & qualitate diverſa: Series vero, quæ ſequitur liborum ſignificantias continet; & ipſis non eſt una eademq́; formatio: Non enim placet carnem ſtrebulam nominare, quæ taurorum è coxendicibus demitur pulpamenta non aſſa, quæ in veribus exta ſunt, animata prius & torrefacta carbonibus; non ſalſamina deniq́;, quæ ſunt una commixtio quadrinis copulata frugibus. Non ſimiliter fendicas, quæ & ipſæ ſunt diræ, quas plebis oratio illa ſolet, cùm eloquitur nuncupare: non ratione eadem rumas, quæ ſunt pri-

m

ma in gurgulionibus capita, quâ dejicere cibos & referre natura eſt ruminatioribus vitulis. Non magmenta, non augmina, non mille ſpecies, vel amen ſanguinum vel fitillarum, quibus nomina indidiſtis obſcura, vulgoq́ ut eſſent auguſtiora feciſtis. Si enim quæcunq́ ab hominibus fiunt, maximeq́ in re ſacrâ, debent habere ſuas cauſas, nec ſine ratione eſt quicquam in negociis omnibus, atq́ in omni adminiſtratione faciendum; ediſſertate nobis & dicite, quæ ſit cauſa quæ ratio, ut hæc etiam diis dentur ſacriśq́ adoleantur altaribus? l. 7. adverſ. gent. Hiſce talibus Deos delectari, vivere, ac pingueſcere ſtultè opinabantur Gentiles, tradente Porphyrio. Licet inter eos quidam veriti non fuerint oblationibus illis omni modo inhiare, & ſi occaſio tuta adfulgeret, bolos quoſcunque Deorum faucibus eripere, qui dicebantur Θυάρπαγες, βωμάκες, & βωμολόχοι; tantumque, ut victimarum carnibus inſidias tenderent, circum aras verſabantur: Poſtea βωμολόχων nomine ſcurræ & adſentatores inſigniti ſunt ab Ariſtotele l. 4. Eth.

CAPITA victimarum Ægyptii aut peregrinis vendebant, aut diris devovebant & cum imprecatione in mare abjiciebant. Romani iis fulgurita expiabant; id quod Jupiter Numæ in mandatis dedit, auctore Arnobio l. 5. Taurorum autem, boū, ac arietum capita carne ſpoliabant, & vel lancibus imponebant, vel altaribus, tem-

plorum parietibus, ac valvis, vaſis & locis ſa
unà cum verbenis fructibusq; ſuſpendeban
militer & capita vervecina pingebant, a
ſculpebant *pour monſtrer la pieté & religion*, u
Choul, quem adi pag. 316, 318. Vid. & t
picturas in tabellis cap. XVII, litt. B. & P;
XVIII, litt. H. præfixis; in arâ marmoreâ
inſcript. Gruteri f. 1. necnon ap. Rubenium
Electis. LINGVA hoſtiarum Mercurio ſa
fuit propter eloquentiam, ob quam & præ
nibus aliquando dabatur, cui ſub veſpera
adolebatur. Vid. Phurnutum de N. D. Athen
um l. 9. Apolloni Scholiaſtam, Stuckium f. 12
& ſeq. 136. & ſeq. Eidem & ARMVS in imm
lationibus conſecrabatur. Suidas voc. κωλ
Adde de his omnibus Eund. voc. καρδιωσάμ
ν☉. Coel. Rhod. L. A. 12. 1. BILEM in περι
λείοις & ſacris nuptialibus non reliquis imm
ſcebant, ſed juxta altare projiciebant, abeſſe ji
matrimonio oportere iracundiam innuente
Plutarch. in Connub. præceptis. In cæteris no
item; cujus cauſam audi ex Porphyrio: ὅθε
καὶ τοῖς θεοῖς χολὴν ἔθυον· ἢ ὅλῳ ὁ μὲν θάνατ☉
λυσιπον☉ ... ἐνταῦθα ζωὴ ἐπίμοχθος καὶ
πικρά. lib. de antr. Nymf. CORDA pingue-
dine obtecta ſeorſim flammæ imponebantur,
quæ Ebræi idololatræ peculiari modo extrahe-
bant, per foramen, circuli aut potius cordis
ſpecie,

ſpecie , quales hoc pacto perforatas pelles עורות לבובין, *pelles cordium* vocabant. Meminit hujus Maimonides de idol. c. 7. §. 3. & in not. ad Miſnajot עז פב סג. Sed ſi foramen illud per errorem in longum diſruptum fuiſſet, illam pecudem pro inutili habuêre. Confer Dionyſ. Voſſium ad l. c. de Idol. Talium perforatarum pellium uſus (veluti & vaſorum idololatricorum, ut ſi v. g. calix idololatrici cultus incidiſſet in capſam aliis calicibus plenam, cuncti fuerint vetiti. Maim. c. c. l. c. §. 12. & 14) ſeveriſſimè orthodoxis Iſraelitis prohibebatur:- וכן עור לבוב שנתערב בכמה עורות הכל אסור id eſt *Et ſi pellis perforata pellibus ſit aliis admixta, uſus omnium earum eſt interdictus.* Cæterùm ap. gentiles PELLES victimarum aliquando certis hominibus cedebant, aliquando unà comburebantur, non rarò ſimulacra iis tegebantur, aut, ut *ἀναθήματα*, ſuſpendebantur, cujus figuram ex antiquitate promit Choul. p. 319. Scythæ ſuper eas jurabant. In expiatione qq. adhibitas fuiſſe, Suidas teſtatur, luſtrandosq; *δεξιτερῷ ποδὶ* inſtitiſſe *διὸς κωδίῳ*, Heſychius auctor eſt. Vid. Stuck. f. 121. Præcipuè tamen reſponſa & viſa nocturna capturi (veluti & in ſepulcris, in Aeſculapi templo) iis incubabant. Vid. Paus. de reb. Att. B. Hieronymus:

Sedens qq. & habitans in ſepulchris, & in delubris idolorum dormiens, ubi ſtratis pellibus hoſtiarum incubare ſoliti erant, ut ſomniis futura cognoſcerent. in c. 65. Jeſ. Virgil. 7. Aen:

In dubiis reſponſa petunt: Huc dona Sacerdos
Contulit, & caſarum ovium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnosq; petivit.
Multa modis ſimulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturq; Deorum
Conloquio, atq; imis Acheronta adfatur Avernis.
Hic & tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat ritè bidentes,
Atq; harum effultus tergo ſtratisq; jacebat
Velleribus: ſubita ex alto vox reddita luco eſt.

Ubi proprium hujus loci verbum eſt *incubare;* Servius: *Incubare propriè dicuntur hi, qui dormiunt ad accipienda reſponſa; unde eſt:* Ille incubat Jovi, *id eſt dormit in Capitolio, ut reſponſa poſſit accipere.* Schol. in h. l. Quod vero Pauſanias ait, ſolere ſubſterni δέρμα, ſciendum, inde derivatum eſſe *dormire*, quod prius *dermire*, dixêre; veluti *benus*, *hemo*, *temperi* &c: Ita *belus*, *Compes;* loco *bolus, compos*. Vid. Jul. Cæſ. Scaligerum de Cauſ. L. L. 1, 21. Aus. Popmam de Vſu antiq. Lect. 1. c. 1. Paſcaſium Groſippum id eſt Gaſparem Scioppium in grammat. Philos. Voſſium de Idolol. 3, 33.

Jam de DIVINATIONE EX EXTIS loquamur, quæ Græcis dicebatur θυηλή, ἱεροσκοπία,

σκοπία, σπλαγχνοσκοπία, ἡπατοσκοπία; & in ſpecie, ſi ex hominum fieret viſceribus, ἀνθρωπομαντεία; ſi ex piſcium, ἰχθυομαντεία: Latinis *Vis extalis* ſive *extaris*, *Extiſpicina*, *Extiſpicium* & *Haruſpicina* ab Hariungâ ſive Harugâ, hoſtiâ, deſcribente Feſto, cujus adhærentia inſpiciebantur exta, ita dictâ vel ab *arâ*, vel ab *harâ*, cui includebatur. Inde & denominabantur *haruſpices*, quos Marcellinus *extiſpices* vocat l. 21. c. 2. qui exta pecudum inſpiciebant, & ex iis futura prædicebant, ceu tradit decr. XXVI. Qu. IV. Græcis σπλαγχνοτόμοι, σπλαγχνοσκόποι, θυοσκόοι, θυοσκόποι, ἱεροσκόποι, ἐμπυροσκόποι vocati. VICTIMÆ CONSVLTATORIÆ nuncupatæ ſunt, quarum viſcera interiora vel Haruſpex ipſe, vel Victimarius educebat cultro, quia manibus ea tangere nefas habebatur, haruſpicique in anclabrem menſam tradebat, ubi is ea contemplabatur ac inſpiciebat, quod peculiari vocabulo erat *conſulere* exta, ut docet Servius ad 4. Aen. & exinde aut bona deſignari, aut mala portendi adſeverabat, ſacrificiumque aut piaculare eſſe, aut litationem. Tacitus: *Hoſtiæ, ut quisq; voviſſet, mares deliguntur: Certiſſimis fides hœdorum fibris.* l. 2. hiſt. Lamprid. in Heliog. *Cùm inſpiceret exta puerilia & excuteret hoſtias ritu gentili.* c. 8. quem etiam Julianus permiſit. Marcell. 22, 30. Juven. *Apertâ palluit agnâ.* ſat. 6. Lucanus: *Iram superûm raptis quæſivit in extis.* l. 1. Phars. Plautus in Poen. 2. *Aru-*

—— Aruſpex non homo trioboli
Omnibus in extis ajebat portendi mihi
Malum damnumq; & deos eſſe iratos mihi.

Perſius ſat. 2.

An quia non fibris ovium ergennâq; jubente
Triſte jaces lucis evitandumq; bidental?

Sidon. Apoll.

Chaldæus in extis
Pontificum de more ſenex arcana peregit
Murmura.

Tibull. 1. 8.

Nec conſcia fibra deorum
Præcinit eventus.

Virg. 4. Aen.

Pecudumq; recluſis
Pectoribus inhians, ſpirantia conſulit exta.

Ovid. l. 15. Metam.

Protinus ereptas viventi pectore fibras
Inſpiciunt, menteſq; deûm ſcrutantur in illis.

Id. l. eod.

Mactatarumq; bidentum,
Quid ſibi ſignificent, trepidantia conſulit exta.
Quæ ſimul adſpexit Tyrrhenæ gentis haruſpex;
Magna quidem rerum molimina vidit in illis,
Non manifeſta tamen. Cùm vero ſuſtulit acre
A pecudis fibris ad Cippi cornua lumen:
Rex, ait, O ſalve! Tibi enim, Tibi, Cippe tuiſq;
Hic locus, & Latiæ parebunt cornibus arces.

Iſgo-

Ἱεροσκοπίας auctor ac inventor extitit Tages, filius Genii & nepos Jovis, teſte Cicerone de divin. Hinc de eo Ovidius l. 15. Metam.

Indigenæ dixêre Tagem, qui primus Etruſcam
Edocuit gentem caſus aperire futuros.

Et Lucanus:

Et fibris ſit nulla fides, ſed conditor artis
Finxerit illa Tages.

In eâ EXTORUM nomine veniebant Præcordia, perhibente Plinio l. 30, Ejusq; palmarium ac fons erat Epar ſeu jecur, quod, ubi vitio careret, læta ominabantur. Vid. Lubinum in illud Juvenalis: *Ponimus & ſectum vituli jecur* &c. ſat. 13. Ita veteres, urbes ſtructuros, jecinora pecorum ibi paſcentium inſpexiſſe, &, ſi fuiſſent livida ac vitioſa, aliò ſeceſſiſſe ſcribit Vitruvius 1, 4. In S. Codice ap. Prophetam Rex Babel dicitur interrogaturus Teraphim, inſpecturusque jecur. Ezech. 21, 21. fontem nempe extiſpicii, & præcipuam partem. Et ſacratiſſimus Imp. Theodoſius cum impietatem iſtam prohibet, ſic loquitur: *Ne quis mortalium faciendi ſacrificii ſumat audaciam, ut inſpectione jecoris, extorumq; præſagio vanæ ſpem promiſſionis accipiat; vel (quod eſt deterius) futura ſub execrabili conſultatione cognoſcat: Acerbioris etenim imminebit ſupplicii cruciatus ei, qui contra vetitum præſentium vel futurarum rerum explorare tentaverit veritatem.* l. 2. C. de pag. & ſacr. & templis. Petronius: *Recluſo*

pectore extraxit fortisſimum jecur, & inde mihi futura prædixit. in ſatyr. Syllæ ap. Laurentum ſacrificanti ſimilitudo coronæ in capite jecoris adparuit, quod Poſthumius haruſpex illi victoriam cum regno portendere interpretatus eſt. Ituri enim in prælium & cum hoſte pugnaturi Conſultatoriam mactabant victimam, in cujus epate haruſpex duo conſtituebat capita, quorum alterum civi, alterum hoſti dicabat; conlatisque capitibus hujus aut alterius partis pronunciabat victoriam. Exemplum legimus ap. Lucanum:

Quodq; nefas, nullis impune adparuit extis,
Ecce videt capiti fibrarum increſcere molem
Alterius capitis, pars ægra & marcida pendet,
Pars micat, & celeri venas movet improba pulſu.

C. Claudius & L. Petellius Coſſ. cùm immolâſſent victimas, jecur ſubitò tabuit; nec multò pòſt hic morbo, alter Ligurum armis interiit, extis ita prædicentibus. Interdum planè deerat jecur ſigno piaculari & oppidò horrendo, veluti Cajo principi & M. Marcello: Item C. Mario Vticæ immolanti. Simile aliquando evenire ſolebat in cordis inquiſitione, quod ſecundum poſt jecoris conſiderationem locum obtinebat. Julio Cæſari, quo die veſte purpureâ proceſſit, & in ſellâ aureâ ſedit, ſacrificanti, cor in extis bis defuiſſe, refert Suetonius. Pertinace, quâ die occiſus fuit, ſacrificante, cor in victimâ
inven-

inventum non eſt; & cum propterea quærendo laboraret, epar qq. defuiſſe compererunt. Vid. Fulgoſum l. 1. c. 4. Hoc autem quòd exta ſine corde reperirentur & epate, â dæmoniis procurari credebant. Vid. Voſſ. de Idol. 1, 7. Inſpiciebant & lien, pulmones, ac membranas viſcera ambientes: Necnon obſervabant fel ſive bilem, quomodo humorem ejacularetur? Eâdem ratione veſicam, ore lanâ conligato, igni imponebant, & quo illa pacto diſrumperetur, &, quam in partem lotium fudiſſet, attendebant. Colligebantur qq. ex hoſtiarum caudis vaticinia: Igni quippe inflexæ difficultatem rei indicabant vel belli; extenſæ & deorſum conruentes cladem futuram: Si verò in altum erectæ fuiſſent, victoriæ indicia præ ſe ferebant. Vid. Giraldum ſynt. 17. Adhæc conſideratè extorum colorem circumſpiciebant, qui ſi maculis nigris aut cruentis eſſet infectus, ſi pallidus, ſi lividus, tanq. diri ominis reſpuebatur. Tibull. l. 2. el. 5:

Per te præſentit haruſpex,
Lubrica ſignavit cùm Deus exta notis

Lucanus:

Terruit ipſe color vatem; nam pallida tetris
Viſcera tincta notis, gelidoq; infecta cruore
Plurimus adſperſo variabat ſanguine livor.

Vid. plura ap. Suetonium Aug. c. 1. Cic. de div. Lucianum de ſacrif. Plinium. 10, 22. Apul. l. 1.

metam.

metam. cum not. ColvI, Porphyrium περὶ ἀποχῆς, l. 2. §. 51. & ſeqq. Nonium, Feſtum, Catonem de R. R. c. 133. Briſſ. l. 1. form. Scalig. not. ad Feſtum. Caſp. Peucerum de div. extiſpicum, Ludov. Lavaterum comm. in l. c. Ezech. Corn. Agrippam de O. P. 1, 55. Turnebum adverſ. 25, 7. Joh. Gram. in Homerum de genere auſpiciorum, Janum Parrhaſium epiſt. 18, Gruterum opin. 5, 3. Stuck. 127. & ſeqq. At in Ditis ſacrificio contraria exta potiora erant. Vid. Suet. in Oth. c. 8. Exta ubi fauſta dediſſent ſigna, *litáſſe* ſe iis, & καλλιερεῖν dicebant. Evolv. Cicer. de div. 1. & 2. & l. 1. de N. D. Val. Max. 1, 5. Suidam voc. καλλιερῶ. Briſſon. l. 1. form. Erat etiam ſignum quoddam, quod vocabatur *Deus*, de quo Lactantius Gramm. *Fuit quoddam in extis ſignum quod Deus adpellabatur: Quod ſi integrum adparuiſſet propitium numen oſtendebat: Sin vero dimidium iratum ſignificabat numen; aut certè non præſens.* in l. 5. Theb. StatI. Ad hoc ſanè ſignũ conlimare videtur Porphyrius: προσιὼν τῷ θεῷ, ὃς ἐν τοῖς ἀληθινοῖς αὐτοῦ σπλάγχνοις ἵδρυται. l. 2, §. 52. Extaque felicia vocabantur *læta*. Tacitus: *Soſtratus, ſacerdotis id nomen erat, ubi læta & congruentia exta videt.* l. 2. hiſt. *Triſtia* vero ea, quæ infelicia portendebant. Idem: *XVIII. Cal. Febr. ſacrificanti pro æde Apollinis Galbæ, haruſpex Vmbricius triſtia exta, & inſtantes inſidias, ac domeſti-*

meſticum hoſtem prædicit. l. 1. hiſt. In ſpecie ea, in quibus nulla erant ſigna, adpellabantur *muta;* quæ conſpicuas exhibebant notas, *arguta;* quæ potentibus pollicebantur honorem, humilioribus hæreditatem, filiofamiliàs dominationẽ, *regalia;* præpinguia, *luſtralia;* quæ aliquid prohibebant, *clivia*, in quibus cor aut caput in jecore defuiſſet, *peſtifera*. Vid Stuck. f. 126. & ſeq.

Cap. XXI.

P*Rogreſſus ad victimas in ſpecie. Animalia primitus non mactata. Cur à Syris poſtmodum ſacrificata? ζώων ἀπέχεσθαι Pyth. ſymb. Animalia quando primùm mactata; & à quo? Animalium princeps homo. Diotimi dicterium de humanis victimis laudatur. ἀνθρωποθυσία horrenda. Iphigeniam ex quo principio Voſſius eand. fecerit cum Jephthe filiâ? An Jephthæ filia immolata? Aliquot rationes repugnantes. Loca Jud.* 11, *quæ huc faciunt, explicata.* ו *præfixum in* והעליתיהו *disjunctivum. Mos Judæorum virgines ad perpetuam caſtitatem Deo dicandi.* Τȣ̃ לתנות *varia explicatio: Vera ejus ſignificatio ex alio ejusd. libri loco elici-*

 tur.

tur. Homo quando primū ſacrificatus? Qui poſtea magno numero immolati: Quâ maximè fini? Varii ſine diſcrimine homines immolati. Μυστικὴ θυσία. *Germani in mactandis hominibꝰ populorū crudeliſſimi: Vel jam Chriſtiani. Varii dii, quibus homines dati, variarum gentium.* Teutates & Heſus *quisnam? Vocis* Dienſtag *derivatio: Dicebatur olim* Zinſtag: *Quo etymo? Jupiter à Numâ aſtutiâ circumventus. Homines in deorum honorem feris objecti. Saturni præ cæteris diis inexplebilis* ἀνθρωποφαγία. *Duo proverbia adducuntur. Saturno cur præcipuè liberi immolati? Idem ferè cum eo Molech: Hujus ſacrificia: Locus eorum: Vnde dictus vallis* הנם *? Etymon aliquorum proturbatur. Vallis* Hinnom *commune ſepulcrum. Communia ſepulchra* Agri figulorum *olim dicta. Ignis in valle Hinnom: A quo infernus* Gehenna *dictus: Sicut à frigore* Tartarus. *Duobus Scripturæ S. locis lux præfertur.* Gehennæ *vox etiam Rabbinis in uſu: Quando illa creata. Loco Gen.* I. *lux à Rabbinis confertur. Proverbia de gehennâ.* תפת *qualis locus, & unde dictus?*

dictus ? מלכן : *Mutatur à Maſoretis in* מלך· מלכן *quis & unde ? Ejus alia nomina.* Adramelech *&* Anamelech. *Quinam indicentur voc.* לשדים *Pſalm. 10 ? Molech deſcribtio : Stella in fronte ejus :* Remphan : *Diverſa vocula hujus lectio : Ejus etymon : Varia ejus explicatio : Quale Remphan ſidus ? Liberi an Molech combuſti, an per ignem tantùm traducti? Contrariarum ſententiarum deciſio. Comburendi modus & forma Molech. Seldenus leviter notatur. Traductionis modus. Tricæ & turbæ inter Rabbinos. Cultus illius primordia: Cultorum horum pœna. Ritus ſimilis populi Dughün.* תרפים *quid ? Eorum confectio : Siderum in eâ obſervatio. R. R. Bechai & Aben Eſra ex pluribus aliis Rabbinis oppugnantur. Aliquot Scripturæ loca adprime inluminantur. Teraphim tantumne oracula, an etiam dii fuerint ? Eorum etymon & verſio Germanica. Singulæ hominis partes immolatæ. Mortuis captivi ſacrificati.* Ανθρωποθυσίαι *ap. Romanos finis : Eâ ap Limnatas in flagellationem mutata. Diana* Orthia. *Flagellationis illius ritus.*

Egimus hucusq; de Victimarum in genere requiſitis ac immolatione. Reſtat ut ad ſingulas jam hoſtiarum ſpecies,& inde ad cœteras res diis oblatas pervolvamur. Syros antiquitus ſe abſtinuiſſe â necandis animalibus, ut neque ipſa Diis immortalibus immolarent: Poſtea tamen cœpiſſe victimas mactare,ut arcerent â ſe quædam mala, refert Porphyrius l. 4. περὶ ἀποχῆς. Memoratur & inter Pythagoræ ſymbola illud: ζώων ἀπέχεσθαι, quod explicant quidam, animantia non eſſe occidenda neque immolanda. Vid. Girald. in not. In arâ Apollinis γενέτορος nullum animal ſacrificabatur. Laërt. Coelius animalia germinibus terræ defloreſcentibus mactata, ſcribit, idque primò Hyperbium Martis filium feciſſe. L. A. 12, 1. Dabimus in relatione noſtrâ primas, vel Deo teſte, principi, & animali omnium nobiliſſimo, HOMINI.

Sapientiſſimè Diotimus Theſſalus, quem alii Aratum nominant, quamvis Ethnicus, humanas victimas deo non convenire, religionique omni repugnare dictitabat, ut notat de eo Euſtathius. Verùm horreſcat auris, rauceſcat vox, concurrant labra, conſuatur os, lingua titubet, ſanguis gelaſcat, ſtupeſcat humanitas!

Homo hominem immmolat! Adeoque abominamur ferocem majorum noſtrorum morem,

— Quibus immitis placatur ſanguine diro
Teutates, horrenſq; feris altaribus Heſus,
Et Taranis Scythicæ non mitior ara Dianæ

Lucani Verba ſunt l. 1. Phars. Adeò execramur Heliogabali inhumanitatem, cædentis humanas hoſtias, lectis ad hoc pueris nobilibus & decoris per omnem Italiam, patrimis & matrimis, ut major eſſet utrique parenti dolor. Lampr. in ejus vit. c. 8, Adeò indignamur Cyanippo; inceſtu fœto, ut ad aram victimæ loco traheretur, promerenti. Plut. in parall. Adeò Abrahami fidem miramur, animumque obfirmatum, filium unicum Jehovæ in ſacrificium neutiquam denegantis. Gen. 22. Adeò commiſeremur ad flammam ſacrificalem abreptæ, ſed fraude poſtea liberatæ Iphigeniæ ſive Iphianaſſæ; quam magnus Voſſius de Idolol. addend. 76. ad l. 1. eandem facit cum Jephthæ filiâ, quam nempe â patre immolatam, cum [illegible]ris undiquaque doctiſſimis autumat. At vero difficile id adſertu. Præter enim quod DEVS Sanctiſſimus nullo id modo conceſſurus fuiſſe videatur, etiam Jephthæ fides id non admiſiſſet, ut pote à Spiritu S. illuminati, ut extat Jud. 11, 29. atque inter viros DEO cariſſimos numerati. Ebr. 11, 32. Neque id, medius fidius, ex S. Litteris oſtendi poteſt. Siquidem in loco illo Jud. 11,

31: *Et erit quodcunq; egredietur foribus meis domus meæ obviam mihi, quando revertar cum pace ab Ammonitis* : והיה ליהוה והעליתיהו עולה : littera ו (ut non malè putat Andr. Oſiander) non eſt copulativa, ſed diſtinctiva; atque adeò verti debet: *Et erit Jehovæ, aut offeram illud in holocauſtum*; ut ſenſus ſit: immolabo, ſi poterit immolari; quod ſi vero tale erit, quod ex lege noſtrâ immolare non licet, aut occidere; ſacrabo tamen illud certè ſervitio cultus divini. Atq; hoc modo omninò explicari oportere, ex ſeqq. obſcurum non eſt, in quibus ne γρῦ quidem de mactatione. Ita enim verſ. 39: *Et revertebatur exactu duobus menſibus ad patrem ſuum; & exſequebatur in eâ votum ſuum.* Quale autem illud? Apertè id indicat S. Scribtura: *Et ipſa nunquam agnovit virum.* Itaq; non mactâſſe dicitur Jephtha filiam, ſed tantum feciſſe ei, ut voverat; ut ſc: virum non cognoſceret, ſed perpetuam ſervaret virginitatem; quod inter Judæos non erat inſolens, prout ait textus: Et *ipſa non agnovit virum* : ותהי חק בישראל : *fuitq; ritus in Iſrael.* Hîc namque Soph Paſuk (ceu adnotat Schedius de D. G. 2, 31. cujus hæc ferè argumenta ac probationes ſunt, quas adducimus) ſententiam claudit. Vidit & hoc jam pridem Chytræus: *Non amiſſionem*, inquit, *vitæ deplorabat filia Jephthæ; ſed virginitatem perpetuam, quod*

quòd abſq; marito & liberis victura eſſet: Sicut Hannam, matrem Samuelis, ſterilitatem ſuam defleviſſe legimus comm. in h.l. Eadem ratio eſt verborum ſeqq. verſ. ult: *De anno in annum ibant filiæ Iſraëlitarum* לתנות לבת יפתח quod R. Kimchi vertit: *ad confabulandũ cum filiâ Jephthæ*; ut ſc. amicis conloquiis eam de virginitate & ſtatu vitæ ſolitario conſolarentur. Hæc Bibliorum exactiſſimus, qui litteralem ſenſum maximè exprimit, commentator. Eâdem ſignificatione eodem verbo utitur auctor ejusd. libri Judicum cap. 5. verſ. 11. ubi in Ebræo extat יתנו *confabulentur* quod etiam B. Lutherus vertit: Da ſage man von der Gerechtigkeit dåß HErren. Dum autem illum locum cap. 11. glorioſiſſimus ſanctæ fidei reſtitutor interpretatur, Daß die Döchter Jſrael jåhrlich hingehen zuklagen die Dochter Jeſtha; ſecutus eſt Chaldæum & R. Salomonem Jarchi, qui illud לתנות exprimunt: *ad lamentandum*, ſc. cum eâ ſuper virginitate ejus, ut ſplendidè & rectiſſimè eos explicat R. Kimchi. Vid. Buxtorfium Lex. rad. תנה

Humana primùm adhibita fuit in jurejurando Iphigeniæ tempore confirmando victima, quod exinde Lycophron πρωτόσφακτον, & Aeſchylus προτέλεια ναῶν dixit: id eſt ἀπαρχὰς καὶ προτέλεια. Conſtant. Leonis Icono-

machi filius Venerem coluit, & humanas hoſtias immolavit, prodente Suida. Suet. in Oct. *Scribunt quidam trecentos ex deditiis electos utriusq; ordinis ad aram divo Julio extructam Idibus Martiis hoſtiarum more mactatos.* c. 18. In PeruvI confinibus hodiedum homines immolant. Lipſius Mon. Pol. 2, §. 8 l. 1. c. 3. Et ap. Mexicanos. ibid §. 10. Lucanus: *Omnisq; humanis luſtrata cruoribus arbor.* l. 3. Phars. Seneca de Thyeſtæ liberis Thy. 4. 1.

Poſt terga juvenum nobiles religat manus: &c.
— — — Quis manum ferro admovet?
Ipſe eſt ſacerdos!

Fiebat ἀνθρωποθυσία iſthæc plerunq; pro ſalutē alterius amici, Principis, aut civitatis, quales victimæ erant καθάρματα & περιψήματα. Ita Amaſtris Plutoni pro vitâ propriâ decem homines vivos promittit: Pro ſalute Patriæ Protogenia & Pandora Erechtei filiæ obcumbunt: Molpis deficientibus pluviis cæditur. Vid. Suidam ac Ovidium.

Neque ulli ordini, ſexui, aut ætati parcebatur. Sævierunt ita incolæ Sardiniæ in ſenes, qui annum ſeptuageſimum explevisſent, teſte Aeſchylo; Caribes; teſte Benzone; aliique in captivos; Albani in ſanctiſſimum omnium; Maſſilienſes in pauperes; alii in hoſpites. Seneca in Oct.

Hoſpi-

Hoſpitu illic cade litatur
Numen Superûm.

Ovid. l. 1. de art. am.

Monſtratq; piari
Hoſpitū effuſo ſanguine poſſe Jovem.

Alii in Servos, alii in liberos, alii in nobiles; *Multiq; dicunt* (ait Capitolinus) *ap. veteres hanc devotionem contra hoſtes factam, ut civium ſanguine litato; ſpecie pugnarum ſe Nemeſis id eſt vis quædam fortunæ ſatiaret.* in Max. & Balb. c. 8. Referenda huc aſtu diabolico excogitata, gentiliumque mentibus indita μυστικὴ θυσία, quando infans matris utero ſectus mactabatur; de eâ Lucanus l. 6. Phars.

Vulnere ſi ventris, non, quà natura vocabat,
Extrahitur partus, calidis ponendus in aris.

De aliis gentibus, quæ liberos ſuos combuſſêre, Vid. Athen. l. 4. Diod. l. 20. Juſt. l. 18. Hug. Grotium de ſatisfact. Chriſti c. 10. Inter omnes tamen populos ſanguinolentâ feritate ac diritate barbarâ in hominibus innumeris diis ſuis percutiendis teterrimos, & monſtroſis ſacrificiorum humanorum modis famoſiſſimos legimus Germanos priſcos, de quibus Cic. *Si quando aliquo metu adducti deos placandos eſſe arbitrantur, humanis hoſtiis eorum aras ac templa funeſtant, ut ne religionem quidem colere poſſint, niſi eam ipſam prius ſcelere violârint. Quis enim ignorat, eos usq; ad hanc diem retinere illam immanem ac barbaram*

baram conſuetudinem hominum immolandorum! orat. pro M. Font. Cæſar: *Alii immani magnitudine ſacrificia habent, quorum contexta viminibus membra vivis hominibus complent; quibus ſuccenſis circumventi flammâ exanimantur. Supplicia eorū, qui in furto, aut latrocinio, aut in aliquâ noxâ ſint comprehenſi, gratiora Diis immortalibus eſſe arbitrantur; ſed cū ejus generis copia deficit, ad innocentium ſupplicia deſcendunt.* l. 6. de B. G. Diſertius de hoc Strabo: καὶ κατετόξευόν τινας καὶ ἀνεσταύρουν ἐν τοῖς ἱεροῖς· Καὶ κατασκευάσαντες Κολοσσὸν χόρτου καὶ ξύλου, ἐμβαλόντες εἰς τοῦτον βοσκήματα καὶ παντοῖα θηρία, καὶ ἀνθρώπους ὡλοκαύτουν. l. 4. Idem homines juxta Mœtim Scythiæ lacum, ubi templum erat Dianæ Tauricæ, hoſpites ac ſervos immolâſſe memorat. l. 3. Adde Hyginum fab. 261. Incolæ Monæ inſulæ, quæ olim Vectis dicebatur, Deos ſuos captivorum ſanguine placabant, donec per Suetonium Paulinum ſub Nerone Principe ad mitiorem cultum redigerentur. Vid. Fulgos. l. 2. c. 1 De Scordiſcis Feſtus Rufus: *In Thracum regionibus Scordiſci habitârunt, pariter crudele & callidum genus, de quorum ſævitiâ multa fabuloſè memorantur, quòd hoſtium captivos Diis ſuis litaverunt, atq; ſanguinem humanum oſſibus capitum potare ſint ſoliti.* In breviar. Vid. not. Meiboml in h. l. Tantumque mos ille callum eorum animis induxit, ut vel jam Chriſtiani humanis hoſtiis fuerint uſi, teſte Procopio l. 9. B. G.

B. G. Vid. plura de nefandâ iſthac Germanorum crudelitate ap. Cæs. de B. G. Joh. Magnum l. 1. hiſt. Goth. Robertum Gaguinum l. 19. hiſt. Franc. Schedium de D. G. ſynt. 2. c. 31. & 33. Eſaiam Pufendorferum de Druid bus. c. 5.

Variis inſuper Diis â variis gentibus humanæ victimæ oblatæ. v. g. â Germanis Lunæ, Dianæ Tauricæ, ſive Tarami, de quâ Lucanus l. 1. Phars. Strabo l. 3 præcipuè autem Marti. Jornandes: *Martem Gothi ſemper aſperrimâ placavêre culturâ: Nam victimæ ejus mortes fuêre captorum.* de reb. Get. c. 5. Vid. Procop. l. 2. rerum Goth. quem vocâre Teutatem. Lucanus l. c. item Heſum ſive Hees vel Hies. Vnde dies Martis quem nos dicimus hodie Dienſtag/ adpellat* quaſi Hiſes Tag vel Thieſtag/ ſive d' Hies Tag; cui non refragatur Summus Voſſius de Idol. 2. 33. In antiquioribus tamen ſcribtis Germanicis legimus, & â priſcis ita pronunciatum eſſe, ac hodieque ab Helvetiis, Allatis, &c. pronunciari novim⁹ Zinſtag/ vel Zißtag. quaſi d's Hies Tag/ ſive däß Hieſes Tag/ id eſt Heſi ſeu Martis dies, cùm & hodie articulum illum præpoſitivum Genitivi ſingularis däß/ tanq. nudum S/ præſertim ante vocalem aut H/ in communi ſermone eloquamur. Oblatæ etiam â Cretenſibus Agraulo; Veneri â Conſtant. Leonis filio; ab aliis Nemeſi, ab aliis Plutoni. Vid. Porphyrium & Suidam. Jupiter Latialis ſanguine humano ex

hoſtiis

hoſtiis ſibi cæſis proluebatur, teſtibus Athanaſio & Tertulliano. A Numâ tamen Jupiter hominum eſuriens argutam retulit repulſam, cujus meminit Ovidius l. 3. faſt:

Cæde caput, dixit. Cui rex: Parebimus, inquit;
Cædenda eſt hortis eruta cepa meis.
Addidit hic: Hominis ſumes. Ait ille: capillos?
Poſtulat hic animam. Cui Numa: *Piſcis? ait.*
Riſit; & his, inquit, facito mea tela procures,
O vir conloquio non abigende deûm!

De pluribus Minucius Felix: *Tauris etiam Ponticis & Aegyptio Buſiridi ritus fuit hoſpites immolare; & Mercurio Gallos humanas vel inhumanas victimas cædere. Romani Græcum & Græcam, Gallum & Gallam ſacrificio viventes obruêre; hodieq; ab ipſis Latiaris Jupiter homicidio colitur, &, quod Saturni filio dignum eſt, mali & noxii hominis ſanguine ſaginatur.* in Octav. Adi Elmenhorſtl not. in h. l. Pertinet huc illud, quando in theatris homines paſſim feris objiciebant, in honorem dei illius, cui ludi erant dicati, quod multis S. Apoſtolis contigit. Vid. Tertull. in Apolog. c. 9. Salvianum l. 6. Confer hiſtoriam Danielis cap. 6. Inſatiabilis tamen præ cæteris omnibus erat Saturnus, ferociſſimus ille ſemper deorum, cui Carthaginienſes excellentiores ex filiis ſuis ſorte lectos combuſſerunt, quorum loco aliis clanculum alios infantes ementibus, & in ſacrificio pro ſuis ſubponentibus, iraſcens Saturnus, CC. nobi-

nobiliſſimis & CCC aliis ſponte ſe obferentibus vix placatur; ubi & matres adſiſtere cogebantur, citra lacrumas & gemitus, reſonantibus circumcirca tibiis tympanisque. Plato qq. ita illius meminit: *Neq; leges noſtræ homines ſacrificare permittunt; Carthaginienſibus autem juſtum ſanctumq; habetur, adeò ut eorum nonnulli Saturno etiam ſorte filios immolare permittant.* in Protag. A Tyriis vero id ortum fuiſſe Q. Curtius auctor eſt. Vid. de hoc Carth. ritu & Saturni ſtatuâ plura ap. Diod. l. 20. Auguſt. de C. D. 7. 19. Euſeb. orat in laud. Conſt. Cæs. & præparat. Evang. 4, 16, Cyrillum adverſ. Julianum. l. 4. Tertullianum apolog. c. 4. & 9. & adverſ. Gnoſticos c. 7. Lact. 1, 21, Philoſtratum in vit. Tyran. Apoll. Platon. in Minoë, Lucianum in Anachars. Plutarch. de vind. tarditate & de ſuperſtit. & in apophth. Porphyrium περὶ ἀποχῆς, Trogum l. 18. Silium Italicum l. 4. Punic. Girald. ſynt. 17. Nat. Com. Myth. 1, 18, Stuckiũ, qui varios de ἀνθρωποθυσίᾳ Scribtores citat f. 41. & ſeqq. Sardiniæ incolæ Saturno ſuos dederunt, teſte Aeſchylo, ſenes; Galli v. juvenes quosd. ſi credimus Auguſtino. De Phœnicibus Porphyrius. Φοίνικες ἐν ταῖς μεγάλαις συμφοραῖς ἢ αὐχμῶν, ἢ λοιμῶν, ἐθύοντο τῶν Φιλτάτων τινὰ ἐπιψηφίζοντες Κρόνῳ l. 2. de abſt. animalium. Rhodii eorum quempiam, qui

qui capitali adficiendi erant ſupplicio, Saturno cædebant. Theodoretus: ἐθύετο ἐν ῥόδῳ μηνὶ Μεταγειτνιῶνος ἕκτῃ ἱσταμένου ἄνθρωπος τῷ Κρόνῳ· ὃ δὴ ἐπιπολὺ ἐκρατῆσαν εἰς ἔθος μεταβληθῆ· ἕνα γὰρ τῶν ἐπὶ θανάτῳ δημοσίᾳ κατακριθέντων μέχρι τῶν Κρονίων συνεῖχον. l. 7. Græcar. adfection. Vnde proverbium illud: *Saturni hoſtia*, de quo vid. Alciatum Lex. Plaut. veluti à Dianâ Tauricâ Germanorum: *Tauricâ arâ crudelior*, de quo Hadr. Junius cent. 6. adag. 15. Adde Janum Parrhaſium comm. in l. 3. Claud. de rapt. Proſerp. Cauſam, cur Carthag. Galli, plurimique populi liberos ſuos Saturno ſacrificârint, tradit Minucius Felix: *Nam Saturnus filios ſuos non expoſuit, ſed voravit: Meritò ei in nonnullis Africæ partibus à parentibus infantes immolabantur. blanditiis & oſculo comprimente vagitum, ne flebilis hoſtia immolaretur.* in Octav. alii; non quia expoſuerit, ſed quoniam immolaverit μουνογενῆ: id quod ad Abrahami hiſtoriam reſpicit. Vid. inluſtrem Seldenum de D.S. 1, 6.

Idem planè & ſacrificii ritus, & idolum ἀνθρωπόφαγον fuit MOLECH, cujus cultores liberos ei accendebant: Ideò Jehova ad Judæos: *De ſemine tuo non dabis, ut conſecretur idololo Molech.* Lev. 18, 21. Additque pœnam: *Homo de filiis Iſraël, & de advenis, qui habitant in Iſraël; ſi quis*

ſi quis dederit de ſemine ſuo idolo Molech, morte moriatur, populus terræ lapidabit eum. c. 20. verſ. 2. Add, Deut. 18, 10. Illi tamen poſtea ædificârunt excelſa תפתה, quod eſt בגי בן הנם ut incenderent filios ſuos & filias ſuas igni. Jer. 7. 31. Verùm Joſias rex pientiſſimus contaminavit תפתה, quod eſt בגי בן הנם, ut nemo conſecraret filium ſuum aut filiam per ignem Molech. 2. Reg. 23., 10. Obſerva locum, ubi immolabantur, qui erat vallis in tribu Benjamin, dictus גי הנם *Ge hinnom* id eſt vallis hinnom, vel גי בן הנם *Ge ben hinnom*, vallis filii hinnom, quod multi nomen viri, vallis illius poſſeſſoris fuiſſe falsò adſerunt. Veriſimiliora. etenim legimus in lib. Jalkut: in c. 7. Jerem. fol. 61. Vallis fuit dicta הנם, quia vox puerulí erat נהם, *rugiens*; aut quod aſtantes ſacrificuli dicerent: יהנה לך *Utile erit tibi; dulce condimentum* erit tibi. Scribit enim R. Bechai Lev. 18. *Parentes perſuaſos fuiſſe, reliquos liberos hoc ſacrificio â morte ereptum iri, ſeq; toi â vitâ futuros proſperrimos.* Sic etiam R. Levi Barſelonius:

שהכומרים השקרנים היו מבטיחין
אבי הבן כי על ידי הקורבת בן
זרה יצלח שאר זרעו בכל אשר
יפנה ותהיה הברכה והטובה
מצויה בביתו ולרוב תרומית לא
לצו

לצו מתחלה לקבוע החק רק במי שיש
לו זרע מלבד אותו שהוא נותן להם
פן ימאנו מלשמוע אליהם הן לשורפו
לגמרי הן להעבירו בתוך הלהב כדעת
קצת המפרשים ולמען יבטיחו גם כן
על הברכה והטובה בנשארים
ויתפתו אליהם מתוך כך הפתאים

h. e. *Falſi flamines patri prolis ſpondebant, beneficio oblati filii proſperè habiturum reliquum ejus Semen, quòcunq; ſe verteret, adeoq; domi ſuæ locum habituram benedictionem & proſperitatem. Utq; dolus facilius ſuccederet, nullam initio fixerunt legem, niſi illi, cui præter ſemen datum aliud ſupereſſet; ne obſequium detrectarent, ſive comburendus planè fuerit filius, ſive traducendus tantùm juxta quosdam interpretes per flammam, &, ut certos eos redderet benedictionis & proſperitatis in reliquis, ſicq; his blanditiis commodius ſimplices pellicerent.* Vallis illa commune qq. erat ſepulcrum, quò cadavera magno numero fuêre conjecta, qualia loca *agros figulorum* dicta Viri docti exiſtimant. Vid. Caſp. Sanctium comm. ad. Jes. 5. 14. R. David Kimchi; *Ge hinnom*, ait, *eſt locus vicinus urbi Jeruſalem, contemtiſſimus, in quem projiciebant ſordes & cadavera, fuitq; illic ignis continuus, ad comburendum cadavera, oſſa & reliquas ſordes.* Pſalm. 27. 13. Propter huncignem intenſiſſimum, tum etiam propter acerbum fletum infantium hîc combuſtorum ipſamq;

ipſamq; vallis fœditatem, damnatorum locus ſeu infernus nuncupatus fuit גיהנם, Græcis γεέννα, Latinis *Gehenna*; veluti contra ab ineffabili frigore idem *Tartarus*, Τάρταρος. Vid. Eraſmum not. in N. T. Dilherrum ecl. 5. dict.3. pag.128. Joh. Lorinum in 2. Petr. 2,4. Huc Chriſtus forte reſpicit, qd. ait; ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός Matth.5.22. Et Jacobus: φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γεέννης. c.3. v.6. Voce hac etiam Rabbini utuntur, qui ſeptem res ante creationem mundi creatas dicunt; Legem, Pœnitentiam, Paradiſum, Gehennam, ſolium gloriæ, domum ſanctuarii, & Meſſiæ nomen. in Nedarim fol.39. item in Targum Jonathanis, Geneſ. 3, 24. Vid. Buxtorf. voc. גיא, & in Lex. Talm. rad. גהן. Creatam autem gehennam ajunt die ſecundo creationis mundi, elicere idipſum conantes ex Cantic. 8, 6. Et hanc reddunt rationem, quare in hiſtoriâ creationis ad diem ſecundum Geneſ. 1. verſ. 6, 7, 8. non, ut ad cæteros, addatur כי טוב *quod bonum eſſet*; מפני שנברא בו אור של גהנם i. e. *quia creatus fuit in eo ignis gehennæ.* Peſach. f. 54. Id gehennæ judicium, (quod duplex eſſe volunt, Aquæ & Ignis) duodecim perſiſtere fabulantur menſes, ut videre eſt ex libro Zohar in Geneſ. Vulgaria de eâ ſunt in Judæorum ore Prover-

bia: v. g. *Tres non vident faciem gehennæ* דקדוקי עניות וחולי מעים והרשות *extrema paupertas, dolor colicus, & magiſtratus*; vel, ut quidam exponunt, *cui ſunt debita multa*. Cod. Erubhin cap. 4. Item: טוב שברופאים לגהינם *optimus medicorum pertinet ad gehennam.* Item: עז פנים לגהינם ובושת פנים לגן עדן *qui eſt impudenti facie, gehennâ; qui verecundâ, paradiſo*: ſc. dignus eſt. Avoth. cap. 5.

Ipſe Locus in valle, in quo comburebantur, excelſus erat, & dicebatur תפת Topheth á תפים tympanis, quæ ibi pulſabantur, ne quis infantum vagitus audiretur; quod, dum fit, *audimus hunc ſonum toph! toph!* ait Georg. Paſ. Lex. N. T. voc. *γέεννα*. Præterea & adpellabatur מלכן *Malken*, pro quo Maſorethæ ponunt מלבן, quod ſignificat furnum ad conficiendos lateres. Vid. R. Kimchi 2. Reg. 23, 11. R. Moſes Ben-Maimon in More-Nebochim 3, 38. Seldenus de D. S. 1. 6. Glaſs. gram. S. p. 814, 816. Schindl. in Lex. Becmannus orig. LL.

Nunc de nomine, figurá, & ſacrificiis Molech. Nomen idoli hujus Ammonitarum erat מֹלֶךְ *Molech* i. e. rex, à מלך regnavit: aliquando in Scribturis vocatur מלכם & מַלְכָּם ab ead. radice. Memorantur & alia Deorum nomina *Adramelech* & *Anamelech*, quibus populi de Sepharvaim filios ſuos combuſſiſſe feruntur. 2. Reg.

Reg. 17. 31. qui forte indigitantur per vocem לשרים Pſal. 106. (al. 105.) v. 37. Fuit autem Molech ſtatua ſeptem cubiculorum facie vituli, manibus extenſis, quales ſunt homines parati ad aliquid accipiendum; quam, *ſi infans penitus eſſet comburendus*, igne accendebant ſacrificuli, adreptumq; infantem ponebant inter manus ipſius Molech. Fronti ejus ſtellam fuiſſe adfixam, Oecumenius putat, Remphan dictam; cùm & in Actis Apoſtolorum *Molech* & *Remphan* conjungantur: καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ μόλοχ καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν Ῥεμφὰν, τοὺς τύπους, οὓς ἐποιήσατε προσκυνεῖν αὐτοῖς. 7. 43. Syrus, Arabs & Juſtinus legunt ῥεφὰν; al. ῥαιφὰν, al. ῥαφὰν, al. ῥεφὰ, al. ῥακφὰν, al. ῥαμφὰν, al. ῥομφὰν, al. ῥομφᾶ. Orta hæc vox ex doctiſſimorum quorumq; conjecturis à voce Arabico-Perſicâ כיון ubi Græci decurtatâ inferius litterâ כ, ut τῷ ר ſimilis evaderet, legerunt רין ῥεφὰν, tandemq; inſerto μ, ῥεμφάν. Vid. Buxtorfium Lex. voc. כון Voſſ. de Idolol. 2, 23. Aben Esra linguâ Iſmaëliticâ כיואן *Chiwan* Saturnũ ait nuncupari, quod verũ eſt. Vid. Pocok. Specim. hiſt. Arab. p. 390. & Hotting. Smegm. Oriental. p. 89. Kircher. in Copticis vult ῥηφαν eſſe Ægyptiacum: ſed exploditur à D. Majore in Acta p. 387. R. Salomon nomen dicit eſſe

Voſſio P. de Idol. 2, 5. & F. ad Maim. aliamq; fuiſſe traductionem, quâ liberos tantum Molech initiabantur; aliam combuſtionem, quâ totos penitus ei obferebant ac adolebant. Hujus modum exactisſimè deſcribit R. Simeon in comm. bibliorum myſtico, qui dictus *JalKut*, l. c. *Etſi fuerint omnes domus idololatricæ in ipsâ urbe Jeruſalem; Molech tamen fuit extra urbem in loco ſeparato. Quomodo Molech erat factus? Imago erat* (ærea. R. Salomo Jerem. l. c.) *habens faciem vituli, manus expanſas inſtar hominis manus aperientis, ut ab alio aliquid accipiat, intrinſecus excavata. Septem ipſi extructa fuere ſacella, ante quam imago iſta fuerat conlocata. Avem ſive pullum columbinum offerens primum ingrdiebatur ſacellum: Ovem aut agnum, ſecundum; Arietem, tertium; Vitulum, quartum; Juvencum, quintum; bovem, ſextum; qui deniq; filium proprium obferret, ſeptimum occupabat ſacellum. Hic Molech oſculabatur, juxta illud: Sacrificatores hominum vitulum oſculantur. Hoſ. 13, 2. Filius ante Molech ponebatur; Molech igne ſubpoſito ſuccendebatur, donec ignitus fieret inſtar lucis. Tunc ſacrificuli acceptum infantem candentibus Molech manibus indebant; ac ne parens (quod pro piaculo habebatur) ejulatum ac clamorem pueri audiret, tympana pulsârunt.* Hactenus Jalkut. Paulus Fagius in Chald. paraphr. Levitici planè aliter. Omiſſo enim quinto loco juvenco, primo conclavi ingerit ſimilam, ſecundo turtures, tertio o-

vem &c. Videat jam aliquis, an ſecutus ſit R. Simeonem; quod tamen perhibet Seldenus de D.S. 1, 6. Traductionis meminit Concilium ſextum Cplitanum in Trullo habitum can. 65: Τὰς ἐν ταῖς νουμηνίαις, ὑπό τινων πρὸ τῶν οἰκείων, ἐργαστηρίων ἢ οἴκων ἀναπτομένας πυρκαϊὰς, ἃς καὶ ὑπεράλλεσθαι τινες κατά τι ἔθος ἀρχαῖον ἐπιχειροῦσι &c. Et Virgilius lib. 11. Æn.

Cui pineus ardor acervo
Paſcitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multâ premimus veſtigia prunâ.

Quo autē illa pacto peracta fuerit, ſatis luculenter depingit הרב הגדול i. e. Rabbi magnus, ceu eum Kimchi vocat, Moſes ben-Maimon: כיצד היו עושין מדליק אש גדולה ולוקח מקצת זרעו ומוסרו לכומרים עובדי האש ואותן הכומרים נותנין הבן לאביו אחר שנמסר בידן להעבירו באש ברשותו ואבי הבן הוא שמעביר בנו על האש ברשות הכומרים ומעבירו ברגליו מצד זה לצד אחר בתוך השלהבת: *i.e. Quomodo id fiebat? Accenſo igne magno partem ſui ſeminis accipiebant, quam dein ſacerdotibus igni ſervientibus tradebant. At Sacerdotes, ubi filium accepiſſent, eum patri reſtituebant, quò ipſe ex ſententiâ ſuâ eum per ignem traduceret. Igitur pater filium permiſſu ſacerdotum per ignem*

age-

agebat. Pedibus autem jubebat tranſire; donec flammæ quicquid erat, emenſus foret. lib. עכו״ם c. 6. §. 5. Interim aut R. Moſes ſibi ipſi non conſtitit, ſimul ac Rabbinorũ antiquisſimi differentiam inter traductionem & combuſtionem capere non potuêre: aut moderniores Rabbini vetuſtiorum illorum verba conciliare, indeq; ritum hunc duplicem colligere neſcivêre. Sic quippe legimus: ודעת הרש״י ז״ל והרמב״ם ז״ל שלא היה שורפו אלא העבודה היתה להעבירו לבד ומכיון שהעבירו כמו שהיתה דרכם להעביר הייב ודעת הרמב״ן ז״ל שהיה מעבירו בלהב עד שנשמתו יוצאת וראיותיו בפירוש חומש שעשה i. e. *Volunt autem R. Salomo Jarchi & R. Moſes filius Maim. quod illum* (pater) *non combuſſerit, ſed quod cultus in hoc conſtiterit, ut traduceret eum tantùm; & quòd poſtquam eum more illorum traduxiſſet, reatum contraxerit. Sed R. Moſes filius* Nachman *ſtatuit, quod per ignis flammam tamdiu eum traduxerit, usq; tum egreſſa fuerit anima ejus. Rationes ejus extant in comment. in Pentateuch. quæ adornavit.* Hæc omnia à Judæis in memoriam Iſaaci immolandi facta, Vir Cl. Joh. Buxtorfius auguratur, quod Deus Abrahamo dixerat: *Adſume nunc filium tuum unicum Iſaacum, & obfer eum in holocauſtum.* Gen. 22, 2. Hinc factam religionem, *ut adoleverint*

incenſum in valle ben-hinnom, & luſtrârint filios ſuos in igne, juxta ritum gentium. 2. Paralip. 28, 3. Iſtiusmodi idololatræ tàm fœminæ, quàm viri, etiam gentiles, ſi teſtibus convicti fuerant, præmiſsâ quoq; dehortatione, lapidabantur: Si defuiſſent teſtes & admonitio, aquâ & igni iis interdicebatur. Vid. Cl. Hottingerum de jur. Ebr. l. 208. Similem ferè morem populorum Dughiin in inſulâ Chanag memorat R. Benjamin in itin. ap. quos ante ſingula fana campus magnus & latus eſt, in quo ingens ignis omnibus diebus ardet, quem Elthotha vocant: Per hunc filios ſuos expiandi causâ mittere ſolebant, mortuosq; ſuos in medium rogum conjiciebant. Præterea Magnates eorum cùm vivos ſe ſummâ omnium familiarium gratulatione igni devoviſſent; præſente die exſolutionis voti ſplendido convivio exceptus, ſi dives, eques; ſi pauperior, pedes deducitur ab amicorum tympanis & choreis ludentium turbâ ad campi initium: Unde curſu inito in ignem inſilit. Triduo pòſt duo ſacrificuli primores familiam adeuntes jubent patri ipſorum parari domum, hac eis die adfuturo. Advocantur igitur è civitate teſtes aliquot; & Satan ſpeciem imitatus combuſti adeſt, cum quo uxor & filii varia conferunt &c. Idem adhuc hodiè apud aliquot Indiæ gentes obtinere, complures oculati teſtes fidem faciunt.

Majo-

Majori adhuc, & vix fandâ impietate flagrârunt Judæi, quando pueri alicujus primogeniti, dæmoniq; ſacrificati, caput præciſum, ſalitumq; aromatibus condiebant, ut diu perſiſteret, ac ſuper linguam in laminâ aureâ nomen dæmonis ponebant, capientes inde reſponſa, taleq; תרפים dicebant. Vid. Nicol. Lyram in Gen. 31, 19. Ubi Rachel patris ſui Teraphim furatur. Elias Levita Germanus: *Inveni quod in hunc modum fiebant Teraphim. Mactabant hominem primogenitum, cujus caput torquendo ungue ſecabant, quod poſtea ſale & aromatibus condiebant, ſcribebantq́; ſuper laminam auream nomen ſpiritus immundi; quâ ſuppoſitâ capiti ejus, ponebant illud in pariete, incendentes coram eo candelas & adorantes coram eo* in תשבי. Eadem fermè recenſet Ben-Vziel & R. Elieſer, niſi quod hic addat: *laminam infra linguam poſitam*: Item: *Vnde autem probatur quod Teraphim locuta ſint? Inde, quod dicitur: Teraphim loquuntur vanitatem.* Zach. 10, 2. *Propterea furata eſt eas Rachel, ne indicarent Labano fugiſſe Jacobum.* Obſervabatur præterea in parandis Teraphim cœli conſtellatio: Aliquorum enim ſiderum influxus etiam eò requirebatur; quod, notàre poſſumus ex verbis Carpi, quod imperiti quidam *centiloquium Ptolemai* adpellant: Τὰ ἐν τῇ γενέσει καὶ φθορᾷ εἴδη πάσχει ὑπὸ τῶν οὐρανίων εἰδῶν. Διὰ τοῦτο χρῶν-

ταῖς τέτοις οἱ ϛοχειωματικοὶ τὰς ἐπεμβάσεις τῶν ἀϛέρων σκοπȣ͂ντες ἐπ᾽ αὐλά. c. 9. Vid. omninò quid ad h. l. commentatus ſit Arabs Haly Aben Rodoan. Ita R. Bechai in Geneſin ſcribit: *Sententia Ramban de Teraphim eſt, quod fuerint inſtrumenta ad cognoſcendum horas, & utebantur eo ad divinationem, ut ſcirent futura.* Quam ſententiam unà cum aliis etiam recitat R. Aben Esra in Geneſ. 31. Sed manifeſtè adverſatur R. David in 1. Sam. 19, 13. *Quidam*, ait, *dicunt fuiſſe inſtrumentum æreum, eò factum, ut viderentur in eo partes horarum, ſimul etiam futura beneficio aſtrorum. Id poſſit convenire negotio Labanis, ſed in negotio Michalis grave eſt explicare, quare poſuerit ea in lecto in loco Davidis; cùm iſtud inſtrumentum planè non fuerit ad hanc diſpoſitionem adcommodatum.* Similiter Ralbag ſive Rabbi Levi Ben Gerſom: *Teraphim ſunt imagines formâ humanâ, ut videre eſt in Michale filiâ Saulis: Fuitq́ iſta forma facta horis certis notis apud ipſos, quâ excitaretur facultas imaginatrix divinantis, audiretq́ qs. vocem ſubmiſſam loquentem ad ſe de rebus futuris, quibus occupata fuit cogitatio ejus* &c. in Gen. Raſchi, vel Rabbi Salomo Jarchi, comm. 2. Reg. 23, 24. *Teraphim fuerunt imagines, quæ loquebantur per artes magicas: Qui faciebant eas, opus habebant reſpicere horam certam, & annum certum convenientem ad id.* Et Ezech. 21, 21. *Teraphim eſt imago loquens per artem magicam, eſtq́ hora certa diſpoſita,*

quâ

quæ, ſi confecerit eam, eſt in eâ ſermo perpetuus. Latinam tantùm verſionem adpoſuiſſe ſuffi-ciat, cùm textum Ebraicum adducere longius fuiſſet: Interim tu hunc & plura de Teraphim lege apud Buxtorfium lex. Talm. voc. תרף. Hujusmodi Teraphim Michal Davidis jam fugientis lecto impoſuiſſe, & hoc maritum modo ſalvâſſe dicitur. 1. Sam. 19, 13. Apud Ezechielem ſtetit rex in bivio, & interrogavit Teraphim, & inſpexit jecur. 21, 21. Vid. Kimchium in Sam. l. c. Aben-Eſram in Gen. l. c. R. Salom. in Hoſ. 3, 4. Pirke R. Elieſaris c. 36. De tali capite Gerberti G. Malmesburienſis de geſtis R. Anglorum 12, 10. & luteo Oxonienſi Seldenus de D. S. 1, 2. Memini & egomet, vidiſſe me in ſplendidiſſimâ Bojarienſi bibliothecâ, quæ eſt Ingolſtadl ad Danubium, caput adſpectu adeò horribile, ut vel intuentem longè fuget, è quo Diabolum aliquando voce humanâ locutum perhibent. De alio integro ſimulacro, quod Monachl ſervatur, vid. quid ſupra retulerimus cap. VI. pag. 145. Admodum hîc inter doctores ambigitur, utrum capita hæc pro Diis culta, an tantùm pro oraculorum inſtrumentis habita? De quâ controverſiâ vid. R. Simeon Ben-Jochai in Zohar f. 94. Quidam certè vertunt εἴδωλα; al. δήλȢς, al. γλυπτὰ; Aquila μορφώματα & φωτισμȢ̀ς: Targum Hoſeæ מחוי i. e. adnun-

adnunciantes : Vocem autem תרפים Joh. Mercerus & Simeon de Muis peregrinam dicunt: quidam deducunt à רפא mederi aut ſanare: R. Bechai & R. Jehuda à רפה deſtitit, defecit, remiſſus fuit, quæ derivatio etiam B. Luthero placuit: R. Joſe à תורף turpitudine, ignominiâ: Alii à תרף i. e. vermiculari. Tu uberius hæc vide ap. Buxtorfium l. c. & Dilherrum t. 2. diſp. 13. B. Lutherus modò vertit Götzen/ Geneſ. 31. v. 34. 35. Zach. 10, 2; modò Abgott/ Ezech. 21, 21; modò Abgötterei/ 1. Sam. 15, 23. modò Bilde/ 1. Sam. 19. v. 13. 16; modò in plurali Bilder/ 2. Reg 23, 25; modò Heilige/ Jud. 17, 5; modò Heiligthum/ Jud. 18. v. 14, 17, 18, 20. Hoſ. 3, 4. Stuckius etiam ſingulas hominis partes v. g. caput, calvariam, dextras, ſanguinem, lac, capillos, corpus, truncum, pudenda, linguam &c. variis ait fuiſſe diis immolatas. f. 42.

In inferiis ſive ſacrificiis mortuorum opulentiorum apud gentiles frequenter captivi pro victimis jugulabantur. Virg. l. 10. Aen.

Quattuor hic juvenes, totidem quos educat Vfens,
Viventes rapit inferias, quas immolet umbris,
Captivoq; rogi perfundat ſanguine flammas.

Idque adhuc hodiè apud Indos Orientales moris eſt, regibus primoribus aut divitibus jam humandis aut comburendis addere comites; quos

quos ex compoſito à ſuis aliquò miſſos quidam in inſidiis locati de improviſo transfigunt, & capita avulſa circa ſepulcrum in haſtis erigunt.

Sapere tandem, & ab inhumanâ iſtâ ſævitiâ abſtinere cœpêre Romani A. V. Iↄ. cLVII, ut prodit Plinius : *DC. LVII demum anno urbis Cn. Cornelio Lentulo & P. Licinio Craſſo Coſſ. ſenatusconſultum factum eſt, ne homo immolaretur, palamq; in tempus ſiluit ſacri prodigioſi celebratio* &c. *Non ſatis æſtimari poteſt, quantum Romanis debeatur, qui ſuſtulêre monſtra: in quibus hominem occidere religioſiſſimum erat; mundi verò etiam ſaluberrimum.* H. N. 30, 1. Ideò ob ἀνθρωποθυσίαν Bletoneſiorum Magiſtratus, ut pœnas de iis ſumerent, acciverunt Romaui: Cùm autem ex lege ea quadam facta adpareret, miſſos fecerunt, ſed tali ſacrificio poſthac interdixerunt. Vnde Plutarchus quærit, cur hoc fecerint Romani, cùm tamen ipſi non multò ante duos Græcos & duas Gallas immolârint? probl. 82. Lycurgus quoque cùm αἵματι ἀνθρώπων τῷ βωμῷ αἱμάσσειν Limnatæ juberentur, immolationem in difflagellationem mutavit, de quâ Seneca de Provid. c. 4. Tertull. ad martyr. c. 4. Lucianus Icaromenipp. Philoſtratus l. 6. de Apoll. Thyan. Petron. in ſatyr. Arrian. diſſ. in Epict. 1, 3. Vnde Diana *Orthia* cognominata fuit.

fuit. Cæl. Rhod. L. A. 18, 1. Erat autem certus plagarum numerus, teſte Zonara t. 3. Inter cædendum aliquam ſacerdotem parvam & levem deæ ſtatuam tenuiſſe notat Silenus Chius in fabulos. hiſt.

Cap. XXII.

Quæſt. Cur ex animalibus potiſſimè ſacrificia facta? Veteres agrorum & pecudum ſtudioſiſſimi. Πολύμηλος. Opes *quid propriè & antiquitus?* Pecuniæ & Peculii *etymon. Pecorum in obſoletis numis effigies. Iconium numi: Ejus* ἐπιγραφή. Nomiſma *unde dictum? Aliquot variarum gentium numi, eorumq; ſigna: Hircus præmium athletarum: Poëtarum: Virgili verſus excutitur. Nomina propria multa tàm maſculina quàm fœminina, Romanorum & Græcorum ab animalibus & plantis: Item Ebræorum: Inprimis Germanorum. Multa nomina propria Teutonica dilucidantur.* Marr *quid? Bos victima præſtantiſſima: Eorum qualitas ad ſacrificia neceſſaria: Eorund. ſignificatio: Bos*

Bos aliquando immolari vetitus: Cur Cereri non immolatus? Aegyptii boum cultores. Quibusd. locis S. Codicis lux magna conceditur. Vitulus aureus Judæorum Apin repræſentabatur: Non erat vivus. Fabula Rabbinica de aureis barbis. Cl. Voſſi etymon Apis *non receptatur. Molech forma.* Radagiſius *quis, & ejus forma. Veneri vaccæ nutritæ. Primus boum immolator. Quibus deorum boves immolati?* Bos Quintus. חג כפורים *quare celebratum? Vaccæ immolatæ & quibus? Taurus an Jovi immolatus? Servi ſcholion confutatur. Taurus quibus ſacrificatus? Neptunus* ταῦρος *&c:* Ταυρία. *Veneri cur taurus ſacrificatus? Schedio præcipitantia ſua oſtenditur. Tauri libido. Laſtaurus.* Ταῦρος. Ὑποταύριον. *Diana* Ταυροβόλος. Ταυροβόλιον. *Symbola Taurobolii: Ejuſdem dux myſticus: Ejuſd. origo.* Βου *additum vocibus magnitudinem ſignificat, & cur? Bucephali etyma varia. Joach. Camerari, Voſſi & aliorum oſcitatio. Veriſſima Bucephali etymologia.* Βουθυσίαι: Βουθυλαί, *Sacrificium* Βουπρωρόν: Βουφόνια: Ἐπίβοιον θῦμα. *Proverbium explicatur.*

Quæ-

Quærimus, prius quàm ad victimas è brutis calamum conferimus, quare ſacrificia ex animalibus, terræq; fructibus vulgaribus, & non potius metallis, auro ac argento, nobilioribus gemmis, aromatibusq; pretioſioribus facta? Notum certè illud, antiquos in agris, ejusq; proventibus, & quæ de iis paſcebantur, armentis, & gregibus, omnem theſaurum conlocâſſe, eorumq; opes totas totas in his conſtituiſſe; ita ut deos ἀπαρχῇ καὶ στιλβηδὸν honoraturi de ſubſtantiarum ſuarum medullis; id eſt, pecore & plantis obtulerint. Neq; verò turpe ſibi duxêre ex agricolâ conſtituere dictatorem, qualem adducunt Florus 1, 11. Sym. l. 7. ep. 15. Perſius ſat. 1. Aur. Victor de Vir inl. c. 17. Paul. Diaconus miſc. 1,20. cùm *ipſis manibus Imperatorum tunc culti fuerint agri, gaudente terrâ vomere laureato, & triumfali aratore*, dicente Plinio H. N. 18. 3. Latinus Pacatus Drepanius: *Depoſitù in gremio Capitolini Jovis laureis triumfales viri ruſticabantur: Inde eſt, quòd accepimus datos ſerentibus faſces, & miſſas cum curulibus ſuis per rura palmatas; quòd, agricolas conſulares, paſtoresq; trabeatos, & dictatores inter armenta veſtitos*, in paneg. c. 9. Vid. verba præced. & not. Acidall. Sanè πολύμηλος eſt *opulentus* Latinis, & *oves* veteribus dicebantur *opes*; quæ poſtea communiter

pro

pro divitiis ponebantur; quamvis in priori ſignificatu remanſerint *Opicerda*, *Opilio* &c. Vide Becmannum orig.L.L.voc.Opiparum.Taubm. in Culic. p. 139. Ipſæ *pecuniæ* adpellatæ ſunt qs. res pecuinæ, quarum, ut & *peculii* nomine,nihil aliud quam pecus olim venit.Serv.inEcl.1.Virg. Vnde ſcimus vetuſtisſimos numos pecoris notam gesſiſſe in iconio (quod indigitat formam numi, teſte Suet.,& Extravag. Joh. XXII. lib. 2. tit. 2. de dilat.incip. In delictorum. cui addebatur ἐπιγραφὴ, â qua & νόμισμα, Nomiſma ,qs. ὀνόμισμα dicebatur. Vtriusq; meminit Chriſtus Matth. 22, 20. Vid. Andr. Dinnerum diſp. 1. de monetæ mutatione §. 7.) docente Plutarcho: ἐτέρῳ δὲ ἐχρήσαντο νομίσματι βοῦν ἔχοντι, καὶ πρόβατον, καὶ ὗν παράσημον, εὐποροῦντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα, καὶ τὴν περιουσίαν ἀπὸ τούτων ἔχοντες. quæſt. 41. Talis erat δίδραχμον, priſcum nomiſma Athenienſium, *ſignatum bovú effigie, percuſſum â Theſeo, vel ad monumentum victoriæ ſuæ, cùm ſuperâſſet ſeu Marathonium, ſive Minoú taurum; vel ad celebrandam rem ruſticam & agriculturam*, ait Joach. Camerarius,vir impenſè doctus lib.de monet. vet. p.m. 313. *Ab hoc*, pergit idem, *δεκάβοιον & ἑκατόμβοιον putant deductum: quorum alterum poſitum eſſet in priſcis legibus Draconis, alterum apud Homerum legeretur; Ibi quidem in multâ ἀποτίνειν δέκα βόας, apud hunc*

verò in nobili commutatione illâ armorum, quæ inter ſe permutant Diomedes & Glaucus ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων. *Sed & multa videtur animantum fuiſſe, non pecuniæ, ut apud* Romanos *qq. non niſi ovium boumq́ impendio dictas has* Plinius *ſcribit, & Heroicū temporibus permutatione fuiſſe, non emtione & venditione contractas, res ſatis conſtat* &c. pag. 314. Et ſuperius ſcribit: *fuiſſe divitias veterum agros & pecus, notum; ex eo ſunt* πλυκλήμονες & πλυπάμονες *i. e. locupletes & opulenti; Item alia Homerica* &c. pag. 278. Ita τετράδραχμον & τριώβολος habuêre effigiem noctuæ, τετρώβολος duarum noctuarum; nomiſma Dardanienſium, gallinaceorum; Rheginorum leporis, Cephallenωn equi, Argivorum lupi; Romanorum, Servi inprimis tempore, qui primam apud Latinos monetam ſignavit, boum & ovium. Pertinent huc etiam vetuſtiſſimorum præmia, quæ non quidem talenta fuêre auri ac argenti, palatia, arces, pagi, aut gemmæ æſtimatiſſimæ, ſed frondes ac plantæ in coronarum formam contextæ, ſed animalia tantum, quæ ſi quis ingenio & labore promeruerat, ingentia ſtrenuitatis ſuæ auctoramenta credebat, & ex iis famam plauſibilem, non ſine quorundā invidiâ, aliorum verò ardore paria conſequendi, nanciſcebatur. Euſebius in Chron. refert, *hircum XLVII Olympiade in agone certantibus præmio datum,*

tum, â quo etiã Tragœdia nomen acceperit. Vid. Donatum præf. in Terent. Eundem cepit, qui in carminibus faciendis palmam retulit. Virgil. eclog. 3.

An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?

Ad ſimilem forte ritum reſpicit ſub finem ejusdem ecl. ubi amato felicitatem ſuam ante oculos ponit, dignumq; ait eſſe qui ametur: eum verò, qui amore excidit, conſolatur; & alîus beatitudinis, ac honoris admonet, dum canit:

Et Vitulâ *tu* dignus, *& hic; & quiſquis amores*
Aut metuet dulces; aut experietur amaros.

Quos verſus nolo cum quibusdam obſcœnè interpretari, meritò in talibus benigniora præferens, aurem ita vellicante Cajo l. 57. ff. de R. J.

Proſilit inde ratio nominum apud Græcos & Latinos propriorum utriusq; ſexus, ab agriculturâ, â plantis, ab animalibus, ubi fortè eos, quibus indita ſunt, animalibus illis i. e. honoribus divitiisq; ſummis dignos aut eſſe, aut futuros indicare voluerunt. De iis Plutarchus: Διὸ καὶ τῶν ὀνομάτων πολλὰ τοῖς παλαιοῖς, Συέλλιοι, καὶ βουβολκοὶ, καὶ πόρκιοι εἶσαν, ὡς Φαινεστέλλας εἴρηκεν. l. c. Talia erant: *Aegius, Aquilinus, Aquilius, Aſellius, Aſinius, Aſellus, Aper, Bovius, Bubalus, Caninius, Canianus, Capra, Capella, Caprius, Caprola, Capriolus, Capellius, Capellinus, Capellianus, Catus, Caticillus, Catius, Catilius, Ca-*

tullus, Catulus, Catulius, Catullius, Catullinus, Catulinus, Catullatius, Cervarius, Chelydonius, Corvinus, Draco, Equaſius, Feliculus (quod quidam â felix deminuere malunt) *Gallus, Gallius, Gallio, Gallonius, Juvencus, Leontis, Leonas, Leonteus, Lupus, Lupulus, Lupianus, Lycus, Mulius, Ovius, Ovinius, Ovilius, Paſſer, Palumbus, Porcius, Porcianus, Suillius, Taurus, Taurinius, Tauriſcus, Tauricius, Tauriſius, Tigris, Vitulus, Vitellius, Vitullius, Verres, Volturcius, Volturnius, Vrianus, Vrſus, Vrſulus, Vrſius, Vrſinius, Vrſacius, Vrſicinus.* Inter fœminina comperio fuiſſe *Aegiæ:* Metis apud Lepidum: AEGIO. IRLANDO. ET. AEGIAE. JANVARIAE. MATRI. *Aquilinæ.* Romæ ad D. Angeli in foro piſcario: D. M. AELIA. AQVILINA. SE. VIBA. SIBI. FECIT. VIXIT. ANN...:: *Capriolæ.* Romæ: VXORI. AELIAE. CAPRIOLAE. B. M. *Feliculæ.* V. ABVRIAE. C. ET. Ↄ. FELICVLAE. *Merulæ.* Romæ: ALBANAE. MERVLAE. VXORI. *Lupæ.* ibid. juxta palat. Carp. FEC. AEFLANA. LVPA. MATER. *Vrſulæ.* Romæ: EVTYCHAE. VRSVLAE. CONJVGI. KARISSIMAE. CVM. QVA. VIX. ANNIS. XXII. MENSES. VII. DIES. XXI. DE. QVA. NVNQVAM. NIHIL. QVESTVS. SVM. ET. ASIANAE. MATRI. B. M. F. *Porciæ.* Marmor Gallicanum:

D. M.

D. M.
QVI. ME. VOLENT.
VALETE. MATRONAE. MATRESQ
FAMILIAS. VIXI. ET. VLTRA
VITAM. NIHIL. CREDIDI. ME
VENERI. ALVMNAE. ADDIXI
QVOS. POTVI. PELLEXI. FILTRIS
ET. ASTV. VIRO. HVMATO
NON. VIDVA. FVI. NEC. MARITI
NOMEN. ADEPTA. QVAESO. NON. INVIDETE
PORCIA. FAMILIA. EST. VENERIS. DOMVS
ILLICIVA. CVPIDINVM. CAVE. VIATOR
NE. ME. DIV. CALCATAM. CALCES

Adde his ſeqq: *Aquilia, Aquilina, Aſellia, Aſinia, Aprulla, Alce, Caninia, Capria, Caprilia, Catia, Catilia, Catulla, Cervaria, Cervonia, Galla, Gallita, Gallonia, Juvenca, Lupula, Luporina, Merullina, Mulla, Pardala, Tauria, Vriana, Vitullia, Vrſa, Vrſia, Vrſina &c.* Extolluntur etiam â Romanis ſcribtoribus nomina familiarum ab agris & plantis denominatarum v.g. *Hortenſiorum, Stolonum, Serranorum, Lactucinorum, Ciceronum, Lentulorum, Fabiorum, Piſonum,* & ſimilium, de quibus evolvi poteſt Petrus Sainct-Fleur Monſpelienſis in hiſt. libro quem edidit Cl. Joh. Cunradus Dietericus. Apud Ebræos, licet ex aliâ ratione, itidem talia propria reperimus nomina â fructibus & arboribus; ut: הדסה myrtus, רמון malum punicum, לוז corylus, סנחריב rubus

vaſtationis. Ab animalibus; ut יונה columba, רבקה Juvenca, עגלה vitula, יעלה ibex, רחל ovis, צביה caprea, ראם unicornis, עגלון vitulus, תחש melis, שעלם vulpes, חזיר porcus, פרעש pulex &c. Vid. Greg. Greg. Francum L.S. in præf. Sed Germanis generoſis, majoribus meis, eundē fuiſſe morem, ut ornaturi aliquem omnibus venerationis infulis, dignū eum eſſe hoc vel illo animanti adſeruerint, facile probo ex nominibus propriis, quæ inde defluxerunt: quorum aliqua partim nobis adhuc uſitata, partim apud Aventinum, Cranzium, Saxonem Grammaticum, Magnos, Warnefredum, aliosq; germanicæ hiſtoriæ auctores extantia, adducam, &, inſpirante Luthero, aut cuicunq; ortū ſuum fateatur libellus iſte, qui de nominibus Germanor. propriis circūfertur, exponam. *Caſibertus*, Kazzenwerth; alii Käswerth / *Chilibertus* Kühleinwerth / vitulâ dign⁹; *Chimsbertus* Gemswerth / *Chunibertus*, Hundwerth / *Gisbertus*, Geißwerth / *Giſelbertus* Geißleinwerth / *Hegibertus* (qui aliàs Eggenbrecht) Hechtwerth / *Luibertus* Lövenwerth / *Röbertus* Rehwerth / *Roſibertus* Roßwerth / *Sigebertus* Ziegenwerth; Sic *Lambertus*, *Osbertus*, *Suibertus* &c. Quædam quis ambiguè interpretaretur; e.g. *Albertus*, quod non tam Aalwerth / quàm Allwerth dicerem. All / ut olim apud Francos, ita hodienum inprimis apud Germanos inferiores

res, convenit cum Gallorum *tres*; ita dicunt Allrecht / Allgut. Vide Wolff. Hungarum not. ad Tabb. Bovill. Gloſs. Lindenbrogi voc. Allode. Beſoldum Politic. lib. 1. c. 6. n. 4. v. 7. Eundem de naturâ populorum p. 102. Deinde *Hansbertus*, cui idem cum urbibus Hanſeaticis etymon eſſe, multi contendunt, de quo Cl. Beſoldus polit. l. 2. c. 6. §. 11. num. 1. Phil. Caroli V. L. 2, 15. Hornius diſp. polit. de urb. Hardervico: Sed quid ſi forte ab eo recederet, & ſignificaret Gauswerth? Vitio mox temporum mutata terminatio *bertus* in *vardus*; ut *Marquardus* Pferdwerth. Marr eſt equus; unde ein Marſchall / Marſtall &c. ap. Pauſaniam, *Trimarcisia*; ap. Paulum Diaconum *Marpais*? Vid. Geſnerum præf. in Lex. Germ. Joſ. Pictori, Becanum de origg. l. 2. Beſoldum de Lingg. ortu voc. Mareſchall. p. 72. Abr. Mylium de L. Belg. c. 26. & addit. ad c. 9. Wurfbain. præf. in Car. M. *Arvardus* vel *Hervardus*; Aarwerth. Aahr eſt aquila. vid. Heniſchi Theſ. L. Germ. Et in tantum barbaries graſſabatur, ut in *Hervvortt* tandem finiretur, ceu id ipſe obſervavi Auguſtæ Vind. in inſcribtione quadam ad S. Georgi in ſacello Patritiorum cluentisſimorum & nobilisſimorum Hervvartorum, quam inſuper, ut video, Bruſchius adnotat.

Dignisſima Diis inter bruta victima BOS habebatur; unde eum Plinius *optimam victimam*,

lautiſſimamq́; Deorum placationem vocat. H. N. 8, 45. Sed tales intelligendi ſunt, qui mediam aut viridem, nondum exoletam, agunt ætatem, quales dictitante Tzetzâ ad Heſiod. l. 2. op. & dier. v. 55. nemo adprobabit: id eſt, qui florent adhuc liberè, non qui per aliquot annos ſubjugati imbelles ſunt facti, cùm & aliàs boum adpellatione magis armenta, quàm jumenta ſignificentur, ex l. 89. in pr. ff. de V. S. Domitianus verò planè vetuit immolare boves. Suet. c. 9. Quod & aliis gentibus, ſi de aratoriis intelligas, comprobatum, Cœlius perhibet. L. A. 18, 1. Ob quod etiam Cereri planè nullus immolabatur. Ovid. l. 4. Faſt.

A bove ſuccincti cultros removete miniſtri!
Bos aret: ignavam ſacrificate ſuem.
Apta jugo cervix non eſt ferienda ſecuri:
Vivat; & in durâ ſæpe laboret humo.

Licet Jovi Dodonæo bos quoq; arator occubuerit. Demoſth. in Mid. Aegyptii autem tantum abeſt, ut bobus cædem intulerint, ut potius mares Oſiridi, fœminas Iſidi dicatas, ſtudioſè coluerint. Sol enim illis dicebatur *Mnevis*, Luna *Apis*, utriq; forma erat bovis. Vid. Plin. 8, 46. Strab. l. 17. Solinum c. 35. Melam 1, 9. Suidam, Julianum Ammiani, Spartiani Adrianum, Lucianum de ſacrif. Diod. l. 1. Herodotum in Euterpe & Thalia, Plut. de Iſid. & Oſirid. Macrobium Saturn. 1, 21. Spectant huc illa Geneſ. 43. 31. *Non poſſunt Aegyptii cum Ebræis comedere panem:*

Cau-

Cauſam addit Onkelos: *Eò quòd pecus Aegyptii colunt, Ebræi comedunt.* Exinde Gen. 46. v. ult. *Abominatio Aegyptiis* dicitur *omnis paſtor gregum.* Et Moſes Exod 8, 26 juſſus à Pharaone ſacrificare Deo ſuo; *Abominationem Aegyptiorum ſacrificaturos ſe* regerit, ita, ut periculum foret, ne ab Aegyptiis lapidarentur. Hunc Apin ſive Oſiridem i. e. Solem (ad quem ferè omnia Numina redeunt) impiam Aegyptiorum ſuperſtitionem imitantes, verſatiles illi & facile mutabiles Judæi in deſerto adorârunt formâ vituli aurei. Vid. Seld. de D.S. in proleg. c. 3. Sed Hieronymus ad c. 4. Hoſeæ, Lactantius de verâ ſap. c. 10. Tertull. adverſ. Jud. Optatus Milevitanus l. 3. caput bovis, ſive vituli fuiſſe ajunt. Adde Ambroſ. de pœn. 1, 6. Ruffinum ad Amos l. 1. Seldenum de D. S. 1, 4. Stultus ille & diabolicus ſacrarum litterarum perverſor, Mahumedes in Azoara 20 Arabici Cod. *corporeũ fuiſſe* dicit *emittentem mugitum*: quod ſcholiaſtes ejus in l. c. & Azoara 17 interpretatur *habentem carnẽ & ſanguinem.* Poſtea Moſes combusſiſſe dicitur eũ, Iſraëlitisq; de pulvere potum exhibuiſſe; quẽ illi avidius potantes, barbas, menta, & maxillas ſuperfluo liquore tingebant: Inde natas aureo colore barbas etiã apud poſteros fabulantur. Argutius verò excogitatum eſt, quàm verius, magni Voſſi, Joſephum per vitulum illum fuiſſe intellectum, qui *Pater* regionis proclamatus, unde ab אב vel אבא deductum ſit Apis. de Idol. 1,

19. & 3, 74. Moſcholatrarum iſtud peccatum conflati vituli nec dum Judæi ſatis expiatum credunt: Ita enim Moſes Gerundenſis אין לך ישראל פיענות שאין בה אנקיא מעון תעגל i. e. *Non eſt tibi Israël ultio, in quâ non ſit uncia de iniquitate vituli.* Molech vituli capite fuiſſe effictum cap. præced. oſtendimus, & pertractat ulterius Seldenus de D. S. 1, 6. Radagiſius, Herulorum, Megapolenſium, & Wagriorum primùm rex, poſtea Deus, nigrum bubali caput pectori impreſſum habebat, de quo vid. Chron. Saxon. Helmold. l. 1. c. 3. l. 2. c. 21. Crantzium Vandal. l. 2. c. 21. l. 3. c. 4. Emſerum in vitâ Benn. c. 19. Schedium de D. G. 3, 4. In Aegypti vico Schuſsâ ob Venerem Vraniam vaccam colebant, quia convenientiam cum deâ habere credebant; cùm vacca tanto impetu in Venerem incitetur, ut maris mugitu audito vehementisſimè ad coitum inflammetur. Veneri quoq; Nomemphitanæ vaccam alebant ſacram Aegyptii, teſte Strabone l. 17.

Primus, qui bovem immolavit, erat Prometheus, tradente Cœlio L. A. 12, 1. Cædebatur autem â victoribus Jovi Feretrio. Numa Pomp. L. 4. QVOIVS. AVSPICIO. CLASSE. PROCINCTA. OPEIMA. SPOLIA. CAPIVNTVR. JOVI. FERETRIO. BOVEM. CAEDITO. A bovis pelle Jovi, Neptuno, & Mercurio, ab Hyreo hoſpitio exceptis, ſacrificati,

ficati, mirabilis Orionis origo, quam producit Palæphatus de non credend. fab. narrat. cap. de Orione. De bove Mercurio ſacrificato etiam Perſius: *Cæſo bove Mercuriumq́; Acceŕſis fibrâ.* ſat. 2. Sacrificabantur item boves Apollini, Marti, & Herculi in arâ Maximâ. Interdum poſt quatuor placentas bos obſerebatur, & *bos quintus* dicebatur. Suidas voc. πόπανα. Neq; Jehovæ ex bove θυσίαι diſplicuêre, quod patet ex Exod. 20, 21. Exod. 29. & aliunde. Summus Ebræorum Pontifex juvencum pro ſe, & ſuâ domo, & pro Iraëlitis mactabat in חג כפורים feſto expiationis, die decimo menſis Tisri, quod in memoriam Apidicæ idololatriæ commiſſæ & remiſſæ celebrabatur. Vid. Cod. Joma, & Iſing. coll. hiſt. quæſt. 59. §. 8. & quæſt. 60. §. 7. Eidem & boves fœminæ ſive *VACCÆ* immolabantur à Judæis. Vid. Num. 19, velut & idolis à gentilibus, Horat. l. 4. od. 2.

Te decem Tauri, totidemq́; vaccæ;
me tener ſolvet vitulus.

Catullus:

Tenerq́; matre mugiente vaccula,
Deûm profundit ante templa ſanguinem.

Et quidem Sterilis Proſerpinæ, de quâ Prudentius: *Placatur vaccæ ſterilis cervice reſectâ.* lib. 1. contra Symm. Ap. Homerum fæmella animabus στεῖραν βοῦν pollicetur. lib. 11. Iliad. Forda Telluri, aurata Latonæ, Vitula Minervæ &

Pria-

Priapo, Juvenca Junoni, ac Veneri Cornutæ. Sed de his audiamus fragmentum Neapolitanum: IDVS. JANVAR..... OVI. QVOD. TI. CLAVDIVS. CAE........ VS. GERMANICVS. P. P. APPELLATVS..... TONIO. JOVI. BOVEM. MAREM. JVN..... CAM. MINERVAE. VACCAM. FELICI.... ACCAM. DIVO. AVG. BOVEM. MAREM. DI.... AVGVSTAE. VACCAM. XVI. K. FEBR...:.. CATIONEM. DIVAE. AVG. ITEM...... DIVO. AVGVSTO. BOVEM. MAR........ E. VACCAM. Reperiuntur hæc quoq; in Vrſini inſcribtione fratrum Arvalium, ubi & ulterius pergitur:..... MINERVAE. VACCAM....... DIVO. AVGVSTO. BOVEM...... IN. TEMPLO. CONCORDIAE...... PALATIO. DIVO. AVGVSTO....... AD. ARAM. PROVIDEN........ CAM. IMMOLAV.......... INT. CN. DOM............ STATIL. &c. Porrò:..... VACCAM. SALVTI. PVBLIC. VACCAM. FELICITATI. VACCAM. GENIO. IPSIVS. TAVRVM.... IO. Ibidem: KAL. JANVAR. SVLPICIVS. CAMERINVS. MAGISTER. COLLEGI. FRATRVM. ARVALIVM. IMMOLAVIT. IN. CAPITOLIO... COS. NERONIS. CLAVDI. CAESARIS. AVG. GERMANICI. JOVI. B. MAREM. JVNONI. VACCAM. MINER-

NERVAE. VACCAM. GENIO. IPSIVS. TAVRVM &c. ET. SVLPITIVS &c. VICTIMIS. IMMOLATIS. IN CAPITOLIO &c. JOVI. MARES. DVO. JVNONI. VACCAS. II. MINERVAE. VACCAS. II. SALVTI. PVBLIC. VACCAS. II. IN. TEMPLO. NOVO. DIVO. AVG. B. MARES. II. DIVAE. AVG. VACCAS. II. DIVO. CLAVDIO. B. MAR. II. &c. Porrò: JOVI. B. M. JVNONI. VACCAM. MVNERE. VACCAM. FELICITATI. PVBLICAE. VACCAM. CONCORDIAE. VACCAM. GENIO. IPSIVS. TAVRVM.

Taurum, Jovis immolationi inconvenientem exiſtimatum ferunt, & â Servio adſeveratur, contra religionem *Cælicolum regi mactari in littore taurus* ap. Virgil. l.3. Aen. quid tamen ſcholiaſta hîc reſponderet ad illud Ovid. 4. Metam.

— — Mactatur vacca Minervæ,
Alipedi vitulus, taurus tibi ſumme Deorum.

Et 1. faſt.

Immolat ex illis taurum tibi Juppiter unum.

Quid ad illud, Jovi Capitolino â triumfantibus datum taurum? quid ad illud, eundem Jovi Latiali feriis Latinis oblatum? Vid. Dionyſ. Halic. l. 4. Sacrificabatur taurus Lunæ ob cornuum ſimilitudinem: Rheæ; unde urbi cuidam Maſtau-

ſtauræ nomen, quia Rhea *Ma* dicta. Girald ſynt. 4. Neptuno. Virg. 2. Aen:

— Ductus Neptuno ſorte Sacerdos,
Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras.

Et illi quidem παμμέλανες ob maris colorem. Cœlius L. A. 17, 32. Vnde Neptunus ταύρεος, ταυρεῖος, & ταῦρος; feſtumq; ejus ταυρία nuncupatur. Heſychius. Plutoni. Horat. l. 2. odâ 14.

Non ſi tricenis quotquot eunt dies,
Amice! places illacrumabilem
Plutona tauris.

Veneri: non ideò, ut quidam autumant, quod capite caput taurinum gereret, de quo Herodotus in Eut. & Moſchus in Europa, cujus ratio æque inveſtiganda eſt: Neq; quod Aprilis Veneri eſſet dicatus, in quo Sol in ſigno ♉, teſte Macrob. Saturn. 1, 12. ut opinatur Schedius (qui initio etiam hujus capitis non ad h. l. Macrobi attendens, à Venere adpellationem Aprilis toto impetu removet, eò quòd nihil Veneri cum Aprili rei ſit) de D. G. 1, 9. Sed quòd Taurus animal ſit in Venerem fortiſſimum, unde & *Laſtaurus* de ſalace; necnon ταῦρος apud Suidam virile ſignificat pudendum, & ὑποταύρειον obſcœnam jumentorum partem. Petronius: *Hinc etiam puto proverbium natum illud, ut dicatur; Poſſe taurum tollere, quæ vitulum ſuſtulerit.* in ſat. Horat. l. 2. od. 5.

Tauri

— *Tauri ruentis*
In Venerem tolerare pondus.

Vid Diomed.l.2. Suidam voc. ταῦρ☉, Fabium l. 1. c. 9. & inprimis Franc. Pithoei conlectanea in Petron. Sacrificabatur taurus Apollini, Marti, Junoni, Minervæ & Dianæ. Vid. Macrob. l. 10. Inde hæc ταυροβόλ☉ & ταυροπόλ☉, atq; ſacrum ejus ταυροβόλιον, & ab hirco κριοβόλιον nominabatur. Romæ in ſacello Mazzariorum Papæ in areâ D. Petri: DIS. MAGNIS. VLPIVS. EGNATIVS. FAVENTINVS. V. C. AVGVR. V. B. P. R. Q. PATER. ET. HIEROCERYX. D. S. I. M. ARCHIBVLVS. DEI. LIBERI. HIEROFANTA. HECATE. SACERDOS. ISIDIS. PERCEPTO. TAVROBOLIO. CRIOBOLIOQ. &c. Ibidem in æde S. Nicolai in Calcariâ: SACR. DEI. INVICTI. MITHRAE. TAVROBOLIO. CRIOBOLIOQ. PERCEPTO &c. Ibid. in atrio domus Cardinalis Cæſii in arâ marm. L. CORNELIVS. SCIPIO. OREITVS. V. C. AVGVR. TAVROBOLIVM. SIVE CRIOBOLIVM. FECIT. DIE. IIII. KAL. MART. TVSCO. ET. ANVLLINO. COSS. Plures de TAUROBOLIO & CRIOBOLIO vid. in Inſcribtt. Gruteri p. 28, 29 30, 31. Hujus ſacri & certa erant ſymbola, & dux myſticus, quorum mentionem facit ara Romana in ædibus Colotianis ad aquam. Virg.

M. D. M.

M. D. M. IDAE. ET. ATTIDI. MINOTAVRO

NOBILISS: :: ::: :: ::: :: ::: :: ::: :: ::: ::

:: ::: :: ::: :: ::: :: ::: :: ::: :: ::: ::

::: :: ::: :: ::: :: ::: :: ::: :: ::: :: ::

. . . .

ET. VENERANDAM

AVGENTVR MERITIS SIMBOLA TAVROBOLI

RvF CAEON CAESABINI . . . .

P. VBPRQ PATER SACROR INVICT METHRAE
TAVROBOLINVS

M. D. M. ID. ET. ATTIDIS MINOTYRANI ET ARAM
IIII. ID. MART.

GRATIANO VET MEROBAVDE CONSVLIBVS DE-
DICABIT

ANTIQVA GENEROSE DOMO CVI REGIA VESTAE

PONTIFICI FELIX SACRATO MILITAT IGNE

IDEM AVGVR TRIPLICIS CVLTOR VENERANDE
DIANAE

PERSIDICI Q MITHRAE ANTISTES BABILONIE
TEMPLI

TAVROBOLIQ SIMVL MAGNI DVX MISTICE
SACRI.

Originem ejus longè perſequitur Choulius, è quo pauca excerpemus: *Strabo recite que en l' Isle d' Icarie eſtoit le temple de Diane nomme* Ταυρόπολον. *Et Tite Live nomme le dict temple Tauropolam, et les*

et les ſacrifices, qui ſe faiſoyent à Diane Tauropolia. Toutesfois Dionyſius dit, que Diane n'a pas eſté nommée Tauropola du peuple, mais pour le taureu, eſtant la region abondante de ces taureaux, á la quelle preſidoit la Deesse, & de là sur nommée Taurique. pag. 93. & pag. 94. ſcribit: *Prenant son commencement le ſacrifice de la Royne des Amazones, Princesse vertueuse, qui faisoit exerciter ses ieusnes vierges tous les iours à la venerie: les nourrissant, par ce moyen, au laubeur, aux armes, & à la vertu. Et pour rendre graces à la Deesse, elle inſtitua et ordonna un ſacrifice, qu'elle nomma* Ταυροβόλον: *Combien que les Auteurs Grecs et Latins ont confondu tous ces noms Taurovolium, Tauropolum et Tauropolium: et mesmement Sudas, qui nomme Diane* Ταυρόβολος, *pour le taure, qui luy eſtoyt ſacrifié* &c. Pag. 95. & 96. oſtendit ex Epitaphiis & inſcribtionibus, ſacrificia & Minervæ & Matris Deûm fuiſſe dicta Tauropolia ſive Taurovolia.

Ob illam boum præſtantiam & majeſtatem, aucturi veteres vocem aliquam præponere conſuevêre parriculam βου, ut produnt Feſtus & M. Varro. Ita pueros majores dixêre βούπαιδες, famam ingentem βούλιμον, ficum immenſam βούσυκον. Sic ſimilia erant: βούβοας, βουγαῖος, βουκόρυζος, βούπεινα, βουφάγος &c. Zach. Calliergus: Βούρεια, ἡ πολλύρρους, ἀπὸ τοῦ βου ἐπιτατικοῦ μορίου, καὶ τοῦ ῥέω βούπαις

γὸ καὶ Βυγάιος ὁ μέγας παῖς. Omnes. Δὴ νῦν βυγάϊε, in idyll ζ Theocriti. Quidam ex eo etiam ob caput procerum Alexandri M. equum Βυκέβαλον dictum autumant: Ita enim Camerarius: *Ille celebris equus Bucephalus nomine; vel, quod caput vaſtius & bubuli ſpecie; vel, quod nota quædam inuſta, ut fieri conſueſcit, huic eſſet taurini capitis; Vel etiã quod in nigrâ fronte veluti capitis bubuli imago alba cerneretur.* in ἱπποκομικῷ p. m. 56. Et Voſsius: *Equus Alexandri vocatus βυκέβαλος, non à bubuli capitis ſimilitudine, ut putavit Feſtus, & fortaſſe etiam Strabo* (*qui ſic dictum ait à latitudine frontis*) *ſed vel ab inuſto bubuli capitis ſigno*,&c. *vel, quod nec minus placet, à capitis magnitudine* (ſupra quippe dixerat ἵππος & βοῦς in compp. augent) Inſt. Or. l. 4. c. 7. ſect. 11. Sic etiam plerique omnes. Enimverò, quod præfiſciné & cum pace magnorum virorum dixerim, tantum falluntur, quantũ is, qui toto cœlo. Adducemus nos veram rationem, & ad ipſum ſcopum conlimabimus. Sciendum igitur, equos præſtantisſimos proveniſſe olim ex dæmoniacarũ incantationum magicarumq; artium callentisſimâ Theſſaliâ, cujus incolæ equos ſuos variis reconditæ virtutis notis nobiles faciebant; inter quas multis ſive inurebatur ſeu imprimebatur βυκράνιον i. e. herbæ figura, quâ ſignati *Bucephali* dicebantur. Egregiè in hanc rem

Aucto

Auctor Etymologici: Βουκέφαλος ὁ ἵππος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκέκτητο, οὐχ ὥς τινες οἴονται ὅτι βοὸς κέρατα εἶχεν, τοῦτο γὰρ ψευδές, ἐκοσμεῖτο γὰρ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου χρυσοῖς, ἀλλ', ὅτι οὕτως ἐν Θεσσαλίᾳ ἐκαλοῦντο οἱ ἵπποι, ἔχοντες ἐγκεκαυμένον βουκράνιον. Vlterius hæc inluſtrat, qui primus ad veriſſimam hanc ſententiam penetravit, neſcio excellentiorne Philologus an Philoſophus, mirandus Piccartus peric. criticis cap. 1. Hecatombas, & ſimilia cumulatiora ſacrificia, βουθυσίας qs. magnas immolationes vocârunt, â quo & in Sacerdotes βουθύτων adpellatio recidit. Ita *Ageſilaus* ap. Plutarchum eſt ἔφεστος βουθύτων. Laërtius: ἤγαγε βουθυσίην, in Pyth. l. 8. quod Bentinus vertit: *fecit nobile ſacrum*. Meminit quoq; βουθυσίας Suetonius in Ner. cap. 12, cujus videantur Scholiaſtæ. Sed βούπρωρον erat ſacrificium centum ovium & unius bovis: βουφόνια, aliàs Διϊπόλια, in Jovis Polei honorem popano agitabantur, quæ prius bove fiebant. Vid. Pauſan. in *Att*. *Aelianum* l. 8. Sacrificium verò poſt bovis immolationem ἐπίβοιον θῦμα vocabatur. *A* bovis ſacrificio proverbium celebratur: *Non omnia per bovem obtinebis*: quod ſignificat laborandum ſimul eſſe; nec enim omnia votis pro arbitrio ſimul proceſſura. Vid. Hadr. Junium cent. 5. adag. 50.

Veneri oblatus? Subare, Surire. Porcus *vocabulum obſcœnum: Item* δέλφαξ, χοῖρος *&c.* Conchæ χόιρινα*: Cur illæ inter voces laſcivas? Tomacula in nubtiis oblata. Rituum quorund. hodiernorum, explicatio. Equorum immolatio quibus facta?* Hippocratia? *Equus* Ferus. Semiferi. *Vocis* Pferd *etymon. Sol* θεὸς μόνος*: Dicitur* Mithra: *Vocis hujus ſignificatio.* Mithridates: Mitrax. *Mithra* τριπλάσιος. *Sol* Abraxas *dicitur: Hujus etymon: Ab eo magicum illud* ABRACADABRA: *Ei ſimile Ebraicum* שברירי. *Locus Scr. S. excutitur. Job. à Meyen ceſpitatio graviſſima. Anamelech forma. Muli immolati. Adramelech forma. Aſini immolati: Cur Marti? Cur Priapo? Aſini libido & immenſa virilitas. Locus Ezechielis dilucidatur.* Aſellus *vaſculum apud Petronium. Judæorum cultus aſinini capitis. Gnoſticorum impia ſententia.* Aſinarii. *Chriſtus contumelioſè à nebulone quodam depictus. Leo mactatus: Eſt inſigne Herculis & cur? Herculis etymon. Lupi cur Marti immolati? De luporum viſu homini nocifero, & vice verſa. Virgili locus enodatur. Voſſi ratio*

nulla. Sacrificia ex Camelis: Elephantis: Cervis. Iphigeniæ ſacrificium. Proverbium adducitur. Cervina cornua templo Dianæ impoſita. Canes immolati, quibus, & à quibus? Cur in Robigalibus ruffi? Nocturni canum latratus cauſa. Hecate cur dicta Νυχία *&c. Locus Lycophronis enucleatur. Canteri verſio & ratio quædam exterminantur. Thraces ob canes immolatos à canibus puniti. Hecate cur* κυνοσφάγος? Porta Catularia. *Nibchatz. Felium hodierna alicubi crematio antiquum olet ortum. Mures victimæ luſtrales. Loco Jeſaiæ præclara lux adfertur. Item loco alii Scr. S.* Muſoritæ. Apollo Sminthius. *Formicæ immolatæ. Volatilia quibus deorum ſacrificata; & qualia? Aquilæ immolatio: Ejus majeſtas: Cur inſigne Romanorum? Quisnam ejus auctor? Quare ea poſtmodum in inſigni illo diviſa? Inſignia clypeis inciſa. Clypei etymon.* Wappen *unde? De Germanorum inſignibus quædam. Quare cornua galeis in inſignibus addita? Quare item tegumenta? Columbæ quibus cæſæ? Cur Veneri? Oſculi certum genus.* Καταγλώττισμα. Columbari. *In Veneris honorem eæ*

apud

apud Syros adoratæ. Proſerpina Φερσέφαττη. *Galli quibus mactati & cur? Symbolum quoddam Pythag. explicatur. Victimæ ex gallinis. Earum requiſita. Succoth Benoth ſimulacrum. R. Salomo Jarchi laudatur. Leproſi cur paſſeres obtulerint? Strutheon. Locus quidam Scr. S. expenditur. De aliarum quarund. avium ſacratione miſcella. Judæi non ſacrificârunt piſces & quare? At gentiles: Quod oſtenditur exemplis. Mullus cur Hecati immolatus? Sulla apud Plutarchum notatur. Syri cur piſcibus abſtinuerint? Atergatidis etyma: Varia lectio hujus nominis. Atergatidis forma: Eadem cum Venere. Venus* Salambus *dicta. Dagon forma. In Bacchanalibus ſerpentes oblati. Formulæ,* Evan! *ratio. In locum quend. Prudentii variæ conjecturæ. Chelydri deſcribuntur. Nocentisſimum eorum virus. Locus ille Prudentii interpolatur.* Coluber *generalis vox. Colubri virides quidam non noxii. Plinius confutatur. Serpentes quidam hominibus familiares, etiam in cibum idonei. Plini locus ſanatur. Serpentes quibusnam pro diis culti?*

NEſcio, quò oculi animusq; tendant Suidæ, nec hæc illius verba capio: *Ex animalibus immolantur ovis, porcus, capra, bos, gallina, anſer.* Quem Giraldus fruſtra ita explicat: *Victima frequentes fuêre ovis* &c. ſynt. 17. pag. 491. Nec etiam Choulli, qui ſcribit: *Les victimes des anciens Romains furent la brebû la truye, le beuf et la cheure.* pag. 303. Non enim hæc tantùm, ſed plura inſuper animalia, eaq; frequentia in aris fumant. Neq; Arnobl locum ſat intelligere queo: *Quòd ſi animantium cruore honorari & adfici ſuperorum animos exiſtimatis, cur non eis & mulos, & elephantos mactatis, & aſinos? Cur non & canes, urſos, & vulpes, & camelos, & beluas, & leones? Et quoniam volucres hoſtiarum quoq; in numeris ponitis, cur non vulturios, aquilas ciconias, immuſſulos, buteones, corvos, accipitres, noctuas? cumq; illis ſalamandras, natrices, viperas, ſolipungas?* l. 7. adv. gent. Imò verò multa quoq; horum inter victimas deprehendimus, quas, quæ ſuperſunt, dædaleis remigiis & currente calamo pervolvemus.

Immolabant CAPROS ſive HIRCOS. Lev. 16. v. 8, 10. mentio fit עזאזל quod vertitur *Caper emiſſarius*, qui in die expiationis mactabatur, ut prolixè recenſet Cod. Joma. quamvis Kimchi, AbenEzra & pleriq; Rabbinorum, ut nomen proprium montis in deſerto monti Sinai vicini accipiant, quibus accedunt Pagninus

&

& Fagius, indeq; meritò taxantur ab Iſingio coll. hiſt. quæſt.59.§ 8.Apud Ethnicos caper ſecunda fuiſſe victima credebatur, teſte Probo Grammatico: *Poſtquam mortale genus animalium cœpit carne veſci, ex his, quæ frugibus nocerent, vel aliquos læderent fructus, prima exiſtimatur hoſtia fuiſſe ſus, ſecunda caper: ille, quia terram roſtro prorudendo ſemen eruerat; hic, quia vitem læſerat. Ita & etiam Ovidius in XV. teſtimonium huic opinioni:*

— — Et prima putatur
Hoſtia ſuis meruiſſe necem, quia ſemina pando
Eruerat roſtro, ſpemq; interceperat anni:
Vite caper morſâ Bacchi mactatus ad aras
Dicitur ultoris, nocuit ſua culpa duobus.

ad l. 2. Georg. Virg. Mactabatur autem Marti â Luſitanis, coleatus Pani, hirſutus Priapo: â Græcis Dianæ. Agathius: *Ingruente Perſarum bello totidem ſe Dianæ immolaturos hircos, quot boſtes peremiſſent, promiſiſſe Athenienſes,* ſcribit: *Cui cùm ſatisfacere nequirent, adjecêre capras vel ſuccidaneas.* l. 2. Inprimis verò Baccho, quia vitibus obeſt: Virg. 2. Georg.

Non aliam ob cauſam Baccho caper omnibus aris
Cæditur.

Quem verſus Prudentius in l. 1. contra Symm. exſcribſit. Euenus:

Κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
ὅσσον ἐπισπεῖσαί σοι τράγε θυομένῳ.

Quod diſtichon olim in Domitianum fuiſſe detortum, ex Suetonio teſtatur Soter l. 1. epig. Leonides Tarantinus:

Ἴξαλος εὐπώγων αἰγὸς πόσις ἔν ποτ' ἀλωῇ
οἴνης τοὺς ἁπαλοὺς πάντας ἔδαψε κλάδους.
Τῷ δ' ἔπος ἐκ γαίης τόσον ἄπυε τεῖρε κάκιστε
γναθμοῖς ἡμέτερον κλῆμα τὸ καρποφόρον.
Ῥίζα γὰρ ἔμπεδος οὖσα, πάλι γλυκὺ νέκταρ ἀνήσει,
ὅσσον ἐπισπεῖσαί σοι τράγε θυομένῳ.

Martial l. 3. epigr. 24:

Hircus Bacche tuũ victima grata ſacrũ.

Horatius l. 3. od. 8:

Voveram dulces epulas, & album
Libero caprum.

Hircorum formâ multa quoq; Dæmonia culta, Faunus Aegipan, Satyri &c, Vid. Maim. in More-Nebochim 3,4. Seldenum de D. S. proleg. c. 3. Immolabant CAPRAS Apollini, Aeſculapio, Pani, & Junoni, quæ inde αἰγοφάγος dicta, teſte Pauſania. Athenienſes τῇ Ἀγροτέρᾳ capras trecentas immolârunt, voti Miltiade damnati. Cœlius L. A. 17,30. Capra Vejovi ſagittigero exhibita, quem alii Apollinem exiſtimant, Agell. 5,14. Thmuitæ olim Capro, quem dei vice colebant, capras in victimas obtulêre, unde *Thmuitarum hircus* per parœmiam de mulieroſo dicitur. Hadr. Junius cent. 3. adag. ult. Inprimis autem ſacrificabantur capræ Miner-

ræ, cujus cauſam Naſo reddit, nempe quia

Inviſa eſt Dominæ ſola capella Deæ.

Clarius verò Plinius: *Morſus earum arbori exitiales: Olivam lambendo quoq; ſterilem faciunt: Eâq; ex cauſâ Minervæ immolatur.* 8, 50. Sacra quoque fuit Jovi, â quâ Αἰγίοχος audivit; rationem hanc addit Choulius: *La cheure luy fut encores conſacrée, pour ce qu' elle auoit nourri ce grand Dieu: & pour eſte raiſon nommé Aegiuchus, et des Grecs* Αἰγίοχος, *ſur non de Jupiter frequenté parmy yauex: par le quel ils n' ont entendu autre chose, que la cheure de la* Nymphe *Amalthea, qui auoit nourri Jupiter auec ses mamilles. Et de cecy Germanicus Cesar en ses carmes d' Aratus dit ainsi*

— — Illa putatur
Nutrix eſſe Jovis, ſi verè Juppiter infans
Vbera Creteæ mulſit fidiſſima capræ,
Sidere quæ claro gratum teſtatur alumnum.

pag. 56. Primus eas Hercules ex inopiâ cœterarum animantium cæcidiſſe dicitur:

Immolabant ARIETES. Vatro apud Agellium tale Homeri habet Epitaphium: *Capella Homeri candida hoc*(alii legunt *hæc*) *tumulum indicat Quod ariete* (al. *ara Jetæ*) *mortuo faciunt ſacra.* N. A. 3. 11. Inprimis Jovi erat ſacratus. Vid. numos Choull p. 56. 57. Cui omnibus nundinis â Flaminis uxore mactabatur. HOEDOS: Horat. *Si tener pleno cadit hœdus anno,* l. 3. od. 18.

Maxi-

Maxime Fauno & Fonti Deo. Horat. ad fontem l. 2. od. 13. *Non ſine floribus*

Cras donaberis hædo.

cui & VERVECES immolabantur. Lapis quem ſubpeditat Fulvius Vrſinus in l. 2. Cic. de Ll. FONT. VERB. N. II. Item Laribus : LARIB. VERB. N. II. MATRI. LAR. OV. N. II. Prudent: *Vervece cæſo fumet ut ceſpes meus*. hym. 10. περὶ ϛεφ. AGNOS & AGNAS. Vero DEO in ſacrificio jugi quotidie duo agni anniculi, alter mane, alter inter duas veſperas obſerebatur. Cod. Joma. Lycus apud Plautum; *Sex agnos immolavi*. Pœn. 2. Tibull. *Nunc agna exigui eſt hoſtia parva ſoli*. I, I. Inſcribtio fratrum arvalium : PORCAM. ET. AGNAM. STRUIB. EFFERTIS. ET. EXTAS. REDDID. AD. ARAM. Et quidem Fauno, ſaginati Priapo, Minervæ tubiluſtrio, Jovi Lycæo ab Arcadibus, Latiali feriis Latinis & ſingulis Idibus Idulis. Vid. Feſtum & Dionyſ. Halic. l. 4. Junoni; Numa L. VII: PELEX. ASAM. JVNONIS. NE. TAGITO. SI. TAGET. JVNONI. CRINIBOVS. DEMISSIS. ARNUM. FEMINAM. CAIDITO. Jano Quirino; Idem LIV. TERTIA. SPOLIA (ſc. cujus auſpicio capta ſunt) JANO. QVIRINO. AGNAM. CAEDITO. Termino Horat. *Agna feſtis cæſa terminalibus*. epod. 2. Diis averruncis. Perſ. ſat. 5.

Euge! puer, ſapias: Dîs depellentibus agnam
Percute.

Ita χαλοζοφύλακες erant Sacerdotes, qui agni vel

vel pulli ſacrificio grandines avertebant; &, ſi
ni deeſſent, graphio digitũ feriebant, atq; inde
fuſo ſanguine litabant. Vid. Girald. ſynt. 17.
pag. 462. Hoſtiæ hæ agninæ ob manſuetudinem
maximæ dictæ ſunt. Feſtus. OVES Junoni, Ro-
bigo, & aliis. Capitolinus: *Ad eas aras centum
ſues, centum oves mactantur.* in vit. Max. & Balb.
cap. 11. Hinc etiam Deam illam Phœnicum
עשתרת dictam exiſtimant, de quâ 1. Reg. 11, 5.
quòd ei ovis immolaretur: Hæc enim vox Rab-
binis quibusdam *oves fœminas* ſignificat; licet
R. David Kimchi ex formâ idoli nomen dedu-
cat. *Ovatio* ita adpellata, cùm hoſtes fœdus
iniiſſent cum Romanis, priusquam ad manus
eventum eſſet: Nomen ab ove accepit anima-
li ſimplici & pacato, aliisq; vulnera & pugnam
non inferenti, quod in ejus ſacris mactabatur.
Vid. Boxhorn. quæſt. Rom. 43. Apud Plautum
in Bacch. 5. 2. mentio fit ovium thymianarum,
quas Turnebus adverſ. 24, 11. â thymo deducit,
à quâ emendatione eum plus decem pondo
auctoritatis ſuæ amiſiſſe ait Palmerius, qui du-
riusculè legit *Thynæ, minæ*, pro *Thymianæ*, ſpicil.
pag. 89. Sed Alciatus optimè omnium ejusdem
ſignificati facit cum lectis egregiis & eximiis o-
vibus; verba ejus ſunt: *Thymanæ, oves pingues,
quod ſint habiles ad ſacrificandum â θύω, quod eſt
ſacrifico.* Lex. Plaut. Samii tamen ovem non
occidebant, quoniam ea aliquando balatu ſuo

ſacri-

ſacrilegium prodidiſſet; quod, cùm non obſ
vâſſetMandrabulus,inconſultè&præpoſterè f
cta, *Mandrabuli in morem geſta*, proverbialiter d
cebantur, Vid. Hadrian. Junium cent.5.adag.8
Immolabant VERRES, inprimis Gal
Ciſalpini Marti. Prudent. hym. περὶ στεφ.

Furorne ſummus, ultima an dementia eſt,
Verrû cruore ſcribta ſaxa ſpargere?

& PORCOS, APROS ac SUES. Plautus
Adorna ut rem divinam faciam, cùm intrò advener
Sunt domi agni & porci ſacres. Rud. 4, 1. Anchiſe
immolat in littore ſuem. Orig. gent. Rom. c.1
A ſuillo hoc pecore immolationes duxiſſe in
tia, indicat Probus; & ex hac quidem cauſa
quoniam terram roſtro protrudendo ſemen erueret. i
l. 2. Georg. Virg. id quod atteſtatur Ovidius l.1
Metam:

Prima putatur Hoſtia ſus meruiſſe mori.

Et lib. 1. faſt.

Prima Ceres avidæ gaviſa eſt ſanguine porcæ;
ulta ſuas meritâ cæde nocentis opes.

l. 6. faſt, ubi de priſcorum vitâ loquitur, cani
Sus erat in pretio, caſâ ſue feſta colebant.
Inde ſues olim *Thytæ dictæ*, teſte Varr. de R. R.
2. Suemq; paſſim ἱερεῖον nuncupant Hippocra
tes ac Galenus; & hic quidem porcum in ſacri
ficio à Græcis γλυκεῖαν vocatū, adſerit comm
chirurg. Hipp. Verum enim verò, quamvi
Porphyrius non neget hoſtiam primam fuiſ
ſuem

ſuem, aliud tamen initium mactationis conſtituit & rationem, ſcil. conniventiam dei, cùm Clymene involuntariè porcùm percusſiſſet. Rem totam ita memorat: τὴν μὲν γὰρ τῶν συῶν σφαγὴν ἀκουσίῳ ἁμαρτίᾳ Κλυμένης προσάπτουσιν, ἀπροαιρέτως μὲν βαλούσης, ἀνελούσης δὲ τὸ ζῶον. Διὸ καὶ εὐλαβηθέντα αὐτῆς τὸν ἄνδρα, ὡς παράνομον διαπεπραγμένης, πυθῶδε ἀφικόμενον, χρῆσθαι τῷ τοῦ θεοῦ μαντείῳ· τοῦ δὲ θεοῦ τῷ συμβάντι ἐπιτρέψαντος, ἀδιάφορον λοιπὸν νομίσαι τὸ γιγνόμενον. de abſt. l. 2. §. 9. Sed quem non lapidem ad ἀποχὴν ſuam fulciendam ſuperſtitioſulus iſte moveret? Certè de Cerere etiam adſerit Suidas voc. χοιρίων. Ita in nomiſmate argenteo Choull pag. 145. & Vrſini p. 278. conſpicitur Ceres, faces duas protendens, & ad pedes ejus procellus lectiſſimus; quales porci pinguisſimi Cereri oblati *hoſtiæ myſticæ* vel *porci myſterici* adpellabantur ob Cereris μυστήρια docente Mureto V. L. 3, 7. *Sacres porci* ab his cædebantur, qui piaculum admiſerant, aut inſani fuerant, aut prole aucti erant. Vid. Varr. de R. R. l. 2. c. 1. & 4. Turneb. 29, 32. Rævardum conject. 3, 18. Douzan cap. 7. in Hor. 2. ſerm. 3. Taubmannum in Men. Plaut. 2, 2. Item proverb. *Porcus immola.* Judæos ſuum eſu ac immolatione ideò ait Porphyrius abſtinuiſſe, quod apud eos non naſcerentur. Verba ipſius ſunt;

Οὐδὲ

Ουδὲ γάρ ἐστι χρήσιμον πρὸς ἄλλό τι ὗς, ἢ πρὸς βρῶσιν· Φοίνικες δὲ καὶ Ἰουδαῖοι ἀπέχοντο, ὅτι οὐδ' ὅλως ἐν τοῖς τόποις ἐφύετο l. περὶ ἀποχ. 1. §. 14. Infra tamen rectius ait, ex lege non immolâſſe eos. Καὶ γὰρ, inquit, δεινὸν ἂν εἴη, Σύρους μὲν τῶν ἰχθύων μὴ ἀνιγεύσασθαι, μηδὲ τοὺς ἑβραίους συῶν, Φοινίκων δὲ τοὺς πολλοὺς, καὶ Αἰγυπτίων βοῶν θηλειῶν, ἀλλὰ καὶ βασιλέων πολλῶν μεταβαλεῖν αὐτοὺς σπουδασάντων, θάνατον ὑπομεῖναι μᾶλλον, ἢ τὴν τοῦ νόμου παράβασιν. l. 2. §. 61. Et l. 4. planè vetitum fuiſſe refert: Πᾶσι γε μὴν ἀπηγόρευτο ὗς ἐσθίειν. §. 14. Neq; adeò credibile eſt, Porphyrium fuiſſe Judæum, qui tàm incertè & inconſtanter de eorum ritibus ſcribſit: quod tamen ex Hieronymi loco, quamvis non obſcuro, oſtendere ſtudet Baronius, *Batanaotem* eum vocantis comm. in ep. ad Gal. in quæ Hieronymi verba vid. elegantes expoſitiones & acuminatas conjecturas doctisſimi Lucæ HolſtenI Hamburgenſ. in vit. Porph. c. 5. Aegyptii quoq;, qui aliàs nihil ferè animati religione prætererierunt, porcum maximè averſabantur, ut Soli & Lunæ inimicum, dictum eis γρύλλον vel γρύλλονα teſte Heſychio: nec deorum ulli cædebant, niſi Libero, ut notat Cælius 18, 37. & ſemel quotannis Lunæ, referente Aeliano de anim. 10, 16. Ap. Romanos obſerebantur Telluri, ob fœcunditatem. Horat. *Tellurem por-*

co,

co, Sylvanum lacte piabant. l. 2. Epiſt. 1. Genio. Idem l. 3. Od. 17.

Cras genium mero
Curabis, & porco bimeſtri.

Quò fortè pertinet lapis Purcinnæ in Hisp. SACERDOS. GENI. MVNICIPI. SCROFAM. CVM. PORCIS. TRIGINTA. IMPENSA. IPSORVM. D. D. Laribus. Horat. l. 3. od. 23.

Si thure placâris, & hornâ
Fruge Lares, avidâq; porcâ.

Idem l. 2. ſat. 3. *Immolet aquis*
Hic porcum Laribus.

Adparet inde, egregiè falli Stuckium de ſacrif. f. 54. â Lambino, qui comment. in Plautum Laribus nihil animati datum ſtatuit. Terræmotu aliquando facto, vox audita è Junonis templo, ut de ſue fieret ſacrificium; unde Juno *moneta* à monendo dicta, teſte Cicerone. Vid. Girald. ſynt. 3. pag. 118. *Silicernium* farcimen erat, quo funeſta familia purgabatur, ut vult Feſtus: licet Nonius & Donatus de funebri convivio & ipſis ſacris accipiant. Porcus autem inprimis Veneri erat ſacer, cui mactabatur apud Argivos certo feſto, quod hinc ὑςήρια nuncupatum: Et apud Romanos ac cœteros Græcos frequenter in nubtiis. Vid. Varr. de R. R. 2, 4. Cauſam, quam dabimus, audi ex Franzio: *Sus ſimul eſt animal libidinoſum & fæcundiſſimum, atq; è partu vehementer ſævit: Inprimis verò apri ad Ve-*

Oo *neris*

neris libidinem ſunt inflammatisſimi, adeò ut non tantùm inter ſe pugnent pro uxoribus, ut ſæpe uterq; occumbat; verùm etiam in fœminam refugientem tanto conatu inſurgant, ut quandoq; enecent, hiſt. anim. c. 16. Similia ferè habet Plinius: *Sues tantùm coitu ſpumam ore fundere: Verrem, ſubantis auditâ voce, niſi admittatur, cibum non capere usq; in maciem: Fœminas tantum efferari, ut hominem lacerent, candidâ maximè veſte indutum.* H. N. 20, 63. Ob hanc ſuum libidinem mares καπρῶν *ſubare*, fœminæ criſſantes *ſurire* dicebantur. Elmenhorſt. ad l. 1. Arnob. Vosſius de idol. 3, 60. Propterea etiam Romanæ mulieres naturam muliebrem adpellârunt *porcum*. Vid. Macrob. Saturn. 1, 6. veluti Græcæ δέλφακα, item δελφάκιον, quæ proprie ſuculam & porcellulum lactentem; necnon χοῖρον, & χοιρίον, ſeu χοιρίδιον, quæ idem ſignificant. Vid. Ariſtotelem l. 6. de anim. Ariſtoph. in Acharn. & in Veſp. Vn de *conchæ* olim χοίρειαι dictæ, teſte Ariſtoph. in Veſp. & in Equit. & inter vocabula nequitiæ pro horto fœmineo uſurpatæ, quod eæ ſaltui il li non admodum ſint abſimiles. Adi Plaut. Rud 3, 3. in fine. Ad ritum igitur illum reſpicitur quando in teſtamento ludicro Grunni Porcel refertur Nubtialicus, quod ſubpoſititiis inſ ruit Gruterus; & deſcribſit Fabricius in antiq l. 1. teſt. 6. Confer etiam Alciatum Lex. Plau

vo

voc. Ejectam. Inſuper in nuptiis & tomacula porcina adponebantur. Juv. ſat. 10.

Notum, qui pueri qualisq; futura ſit uxor:
Vt tamen & poſcas aliquid, voveasq; ſacellis
Exta, & candiduli divina tomacula porci.

Quæ conſuetudo usq; in hodiernam adhuc lucem durat, ut quibusdam in locis vel ante nuptias, vel in nuptiis, convivis, familiæ, pauperibus ſuilla farcimina exhibeantur. Thuringi tale convivium das Wurſtmahl/ tempus, quo celebratur den Wurſtabend vocitant. Neq; id rarenter in patriâ meâ uſuvenit, ut novelli Sponſi, paucos ante nubtias dies egenis in orphanotrophæo botulos atq; ſimilas admodum lautè & liberaliter per ſuos diſpertiantur.

Immolabant EQVOS. Florus: *Illi ſtatim immolato equo concepêre votum.* 4. 12. Singulatim quidem Apollini; itemq; Neptuno; quod patet ex monetâ Tarentinâ argenteâ apud Choulim. p. 110. & aliis, argenteâ ac æreâ p. 112, necnon Onyche antiquo p. 111. Vnde ejus feſtum *Hippocratia* dictum, teſte Dionyſ. Halic. Ap. Romanos quoq;. Marti idibus Decembribus equus victor immolabatur; caudam ejus amputatam aliquis ferebat ad locum, cui Regia nomen, aramq; cruentabat: De capite alii â ſacrâ viâ, alii â Suburrâ deſcendentes depugnabant. Cauſas vid. apud Plut. Probl. 96. Immolabatur autem huic ob feritatem; quare & olim

ſimpliciter *Ferus* equum ſignificabat; quod ex Virgilio, Manilio, Nazario, Arnobio & aliunde confirmat Berneggerus: Et Centauri dicti ſunt *Semiferi*. Ab hac adpellatione quoq; pleriq; germanicum nomen ein Pferd deducunt. Vid. Doulam præcid. in Petron. l. 1. c. 23. Berneggerum in Juſtin. l. 37, c. 2. Inprimis verò Soli apud Gentes quàmplurimas. Herodotus: *θεῶν δὲ μόνον ἥλιον σέβονται, καὶ θύουσι ἵππους.* l. 1. Vbi obſerva, quòd dicat *unum* i. e. ſupremum: cùm & plura Numina coluerint Perſæ. Hinc in inſcribtionibus leges OMNIPOTENTI. DEO. MITHRAE. Solis quippe nomen Mithra: Mithri, Mithir, Mether, vel Mithra ſignificat dominum vel dynaſtam. Joſ. Scal. de em. temp. l. 6. Vid. Curtium l. 4. Strab. l. 15. Briſſonium de R. P. l. 1. & 2. Vnde & *Mithridatis* nomen. Confer Schedium de D. G. 1, 4. & adpellatio gemmæ *Mitrax*, ſive *Mitridax*, quæ Soli erat ſacra, de quâ Plinius H. N. 37, 13. Solinus c. 40. Nomini illi additum invenias ſæpe τριπλάσιος, cujus cauſam quidam ex hiſtoria 2. Reg. 20. & Jer. 38. deducere nituntur, ſed â Voſſio ſolidè refelluntur de Idol. 2, 9. Idem cum Mithrâ erat *Αβραξας*, aut juxta alios ΑΒΡΑΣΑΞ, quod nonnulli Patrem tenerum, alii adgeniculationem interpretantur. Vid. Hieron. in Gen. 41, 43. R. Salom. Jarchi, R. Aben-Ezra, R. Joſe Ben Dormeskith ad eund. l. Buxtorfius Lexico major. voc.

ברך

ברך. Ab eo Magicum illud adverſus Hemitritæum, ſi hoc modo ſcribatur:

ABRACADABRA
ABRACADABR
ABRACADAB
ABRACADA
ABRACAD
ABRACA
ABRAC
ABRA
ABR
AB
A

ceu putidè delirat Q. Serenus Samonicus, Gordiani junioris præceptor in carm. quod & H.C. Agrippa de O.P.3,11. Vid. Scalig. epiſtolis ad Vazetum, Seldenum de D.S.1,2. Voſſium de Idol,1,8. Schedium de D.G.1,4. Huic ſimile eſt Ebræorum שברירין, quod ſignificat *fatuitates oculorum, cæcitates, ſcotomata.* De eo Abhoda sarah: *Ne bibat quisquam aquam tempore nocturno: Si bibat, ſanguis ejus ſuper caput ejus propter periculum. Quale periculum?* שברירי סכנת *periculum cæcitatis. Quod ſi ſitiat & bibat, quæ eſt curatio ejus* i. e.

שברירי
ברירי
רירי
ירי
רי
י

dice-

dicebantur ſcil. verba quædam magica, & vox hæc magicè ſcripta adpendebatur de collo, quòd, ut hæc vox ſingulis diebus minuitur litterâ unâ, donec tandem in nihilum redeat, ſic quoq; morbus cæcitatis. Dicitur & in Abhoda sarah שבריר *princeps ſive præfectus cæcitatis, angelus ſcotomatis.* Sed de Perſarum ἱπποθυσία Soli factâ etiam Xenophon: Καὶ ἵππον, ὃν εἰλήφει παλαιότερον, δίδωσι τῷ Κωμάρχῃ ἀνατρέψαντι καταθῦσαι, ὅτι ἤκουσεν αὐτὸν ἱερὸν εἶναι τοῦ ἡλίου, δεδιὼς μὴ ἀποθάνῃ. l. 4. c. 333. περὶ κύρου ἀναβ. & l. 8. Κύρου παιδείας: Πρῶτον μὲν ἤγοντο τῷ Διῒ ταῦροι πάγκαλοι εἰς τέσσαρας· μετὰ δὲ τούτους ἵπποι ἤγοντο θῦμα τῷ ἡλίῳ. c. 216. Juſtinus: *Solem unum eſſe deum Perſæ credunt, & equos eidem deo ſacratos ferunt.* 1, 10. Vid. Berneggerum in not. De Maſſagetis etiam Strabo: Θεὸν δὲ ἥλιον μόνον ἡγοῦνται, τούτῳ δὲ ἱπποθυτοῦσι, l. 11. Cauſam tradit Naſo l. 1. faſt.

Placat equo Perſis radiis Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda deo.

Adi Herodotum l. 1. Himerium Rhet. Pauſaniam in Lacon. Philoſtratum l. 1. de vitâ Apoll. Lipſium l. 6. annal. Tac. maximè verò ἀκριβέστατον Briſſonium l. 2. de R. P. ab init. & Bulenger. eclog. ad Arnob. 2, 4. Num & ad immolationem reſpicere ſentiamus illum Scripturæ locum:

locum: *Abſtulit equos, quos dederant reges Judæ Soli in introitu templorum.* 2. Reg. 23. 11. ut ita victimæ egregiæ atque eximiæ intelligerentur? Quamvis R. Kimchi, R. Salom Jarchi, R. Levi Ben Gerſon, Lyra, Venerab. Beda, & alii, de equis & curribus inter adorandum ſolemnem pompam ducentibus explicent. Nec malè Seldenus imagines tantùm fuſas Soliq; dicatas innui opinatur. de D S. 2, 8. Recenſitis talibus ſatis apertis, neq; caligine ullâ circumfuſis, quidnî mirum, Belgam doctiſſimum, Johan. à Meyen lucernam in meridie poſtulare, atq; de hoſtiis ex equis dubitare, dum ad Maronis verba: *Aut ari ſervare ſacris* &c. l. 3. Georg. talia commentatur: *Nam ad ſacrificia optimi deligendi ſunt vituli, hirci, ſues, & id genus alia, quæ aræ deſtinantur. Sed an ex equis ſacrificârint Ethnici, perpendendum relinquo.* Hæc ille. Notetur hîc obiter, Anamelech juxta quosdam cultum fuiſſe effigie equi; quam aliqui phaſiani, alii coturnicis formam potius fuiſſe contendunt. Vid. Seldenum de D. S. 2, 9.

Immolabant MVLOS Romani in Conſualibus, ludis Conſo deo ſacris, teſte Alex: ab Alex. G. D. 5, 26. quibus etiam equi & aſini coronabuntur, cujus rationes aliquot vid. apud Plut. probl. 48. Boxhorn. quæſt. 39. Muli autem formâ colebatur Adramelech, velut aſini, Deus Tarthac, Seld. l. c. Sched. de D. G. 1, 4. Et

ASINOS; Marti quidem ob turbulentum & acutum rugitum. Phurnutus de N. D. c. 20. Verùm Carmani, quod equis carerent, & eorũ inopiâ aſinis in bello uterentur, aſinum Marti ſacrificabant. Strabo l. 15. Item Priapo Romæ ad portam Flaminiam ſtemma cernitur hominis mentulati &c. infra â dextris aſini caput, cui imminet dolabra ſacrificalis: in ſiniſtris item aſini caput cum cultro oblongiori. Vid. Gruterum in inſcribtt. f. 95. n. 5. Ovid. l. 1. Faſt.

Cæditur & rigido cuſtodi ruris aſellus:
Cauſa pudenda quidem eſt, ſed tamen apta deo.

Hanc prolixè ſubjungit; brevisſimè tamen talis eſt: Quia nempe Sileni, quo vehebatur aſellus, Lotidem nymfam dormientem, cui jamjam vitium inlaturus erat Priapus, acri ruditu excitavit, adeoq; impediit, quo minus ille laſciviam atq; voluptatem ſuam in virgine expleret.

Morte dedit pœnas auctor clamorũ; & hæc eſt
Helleſpontiaco victima grata deo.

Eadem l. 6. faſt. repetit. Alii propter membri virilis magnitudinem & libidinem factum id aptisſimè arbitrantur, quibus aſinus præ reliquis animalibus cunctis pollet: Vnde Commodus hominem pene prominente ultra modum animalium, ὄνον adpellabat, teſte Lamprid. in Heliog. Apulejus de ſe, tum aſino, & jam in concubitum ruituro: *Angebar planè non exili metu reputans, quemadmodum tantis tamq; magnis*

gnis cruribus poſſem delicatam matronam inſcendere, vel tàm lucida, tamq; tenera, & lacte ac melle confecta membra duris ungulis complecti, labiaſq; modicas ambroſiâ rore purpurantes, tàm amplo ore, tàmq; enormi & ſaxeis dentibus deformis ſaviari: Noviſſimè, quo pacto, quanquam ex unguiculis perpruriſcens mulier tàm vaſtum genitale ſuſciperet. Heu me! qui diruptâ nobili fœminâ beſtiis objectus munus inſtructurus ſim domini mei. l. 10. A. A. Vid. Beroaldum in not. & Albertum M. tr. de animalibus. S. Hieronymus ad illud Ezech. 23, 20: *Et inſanivit libidine ſuper concubitum eorum, quorum carnes ſunt ut carnes aſinorum, & ſicut fluxus equorum, fluxus eorum,* adnotat: *Inſanivit quondam in concubitu Aegyptiorum, quorum carnes ſunt ad ſimilitudinem aſinorum, & tàm largus ſeminum fluxus, ſive verenda tam grandia, ut equorum ſuperent deformitatem.* Hæc Hieronymus. Hinc aſelli *benè peculiati,* i. e. mentulati dicuntur. Vid. Rigaltium in Phædrum fab. 29. Ap. Petronium in ſacris Priapi impuriſſimis (in quibus nihil præſens aderat, quod non obſcœnum, quod non libidinem & inguina excitaret) vas erat geſtans promulſidem (procul dubio vegrandi aliquo mutone ornatum) cui *aſelli* cognomen. Apud eundẽ ſubactiſſima recelliclunia Quartilla manu in ſinum pueri Gitonis demiſſâ, ejusq; vaſculo pertractato. *Hoc,* inquit, *bellè cras in promulſide libidinis noſtræ militabit; hodie enim poſt a-*

ſellum diaria non ſumo. in ſatyr. Quæ verba uberiori luce donare ſuperſedeo. Adde & Apulejum l. 7. A. A. Judæi aſini caput pro deo coluerunt, teſte Suida: Et Gnoſtici Deum Sabaoth aſini habere figuram dixerunt, referente Epiphanio. Qualis calumnia de aſinini capitis cultu etiam in Chriſtianos devoluta, qui inde *aſinarii* nuncupabantur, ut prodit Tertullianus in apol. c. 16. Chriſtus quoq; (de quo idem l. c. & adverſ. Nat. 1, 14.) â quodam pictus auribus aſininis, pedum altero ungulato, librum geſtans ac togatus, cum inſcribtione: DEUS CHRISTIANORUM ONONYCHITES. Vide Seld. de D. S. 1, 17.

Immolabant LEONES. Jul. Capitolinus: *Si Imperatori ſacrificium ſit &c. centum leones feriuntur.* in vit. Max. & Balb. c. 11. Aliàs Leo inſigne fuit Herculis, Herois fortisſimi, qui fuit apud Germanos, teſte Tacito de M. G. & quidem primus conditor gentis Bojorum, dictus proprio nomine Alemannus, ſi credimus Aventino. Generoſus enim admodum eſt Leo, & ſuperbus, vehemens & crudelis, & præter modum iracundns, ait Franzius H. A. c. 6 pag. 64. Adde Plinium H. N. 8, 16. Vnde Herculem dictum putant qs. Argle, Atergle, Ac le, vel Aerg le; quæ ſignificant ferum leonem. Vid. Sched. de D. G. 3, 2.

Immolabant LVPOS Marti. Vid. Stuck.

de

de ſacrif. p. 47. Marti autem ideò, *quia lupus*, ait Franzius, *animal eſt admodum notum ab ignobili ſuâ naturâ, â robore, â velocitate, â ferociâ, â rapacitate, â voracitate, ab odio adverſus oves, â crudelitate, & inprimis â fraudulentiâ; valdeq; ſunt pauca, quæ qualemcunq; in ipſo alicujus virtutis commendationem habent* &c: &c: Vid. Ejus H. A. part. 1. c. 20. Vocem homini deficere, ſi lupus eum prius adſpexerit, præter alios auctores teſtatur Plinius: *Sed in Italiâ quoq; creditur luporum viſus eſſe noxius; vocemq; homini, quem priores contemplentur, adimere ad præſens.* H. N. 8, 22. Quò omninò ſpectat illud Virg. ecl. 9.

Vox quoq; Mœrim
Jam fugit ipſa: lupi Mœrim vidêre priores.

Cauſas quidem promunt de Spiritibus lupi valde ardentibus & exeuntibus in corpus hominis. Voſſius: *Fabella hæc*, ait, *non alio nititur, quàm quod homines viſo lupo præ metu & horrore ultrà loqui nequeant:* de Idol. 3, 72. Ecquid, quæſo, eſt petere principium, niſi hoc fuerit? Verè autem fabuloſum eſſe etiam ſentiunt Scalig. de ſubtil. & Camerarius hor. ſubcis. cap. 3.

Immolabant CAMELOS pingues & ſaginatos Arabes in arâ dei Ignoti: Similiter nubturæ virgines camelis deos propitiabant. Vid. Girald. ſynt. 17. p. 493. Itemq; ELEPHANTOS Juvenal. ſat. 12,

Nulla

Nulla igitur mora per Novium, mora nulla per
Iſtrum.
Pacuvium quin illud ebur ducatur ad aras,
Et cadat ante Lares Gallitæ victima ſacra,
Tantû digna deû, & captatoribus horum.

Græci tamen & incolæ Cypri neutrum horum mactabant, ex ratione, quam refert Porphyrius: ὡς ἐν κάμηλον ἢ ἐλέφαντα ἐλλήνων οὐδεὶς θεοῖς ἔθυσεν, παρ' ὅσον οὐδ' ἤνεγκεν ἡ ἑλλὰς ταῦτα ζῶα, οὕτως οὐδ' ἐν Κύπρῳ ἢ Φοινίκῃ θεοῖς προσήχθη τὸ ζῶον τοῦτο, παρ' ὅσον οὐκ ἦν ἐντόποιον. de abſt. l. 1. §. 14.

Immolabant CERVOS. Vopiſcus: *Capitolium invectus eſt, ut illîc cederet cervos.* In Aurel. c. 33. Pro Iphigeniâ mactatur cerva dianæ. Ovidius 1. Faſt.

Quæ ſemel eſt triplici pro virgine cæſa Dianæ
Nunc quoq; pro nullâ virgine cerva cadit.

Adde eund. l. 12. Metam. & 4. triſt. el 4. Juvenalis: *Non ſperat Tragicæ furtiva piacula cervæ.* ſat. 12. Lycophron, obſcuriſſimus ſane ſcribtor, in Caſſandrâ, quæ & Alexandra dicitur:

ἐν σφαγαῖς κεμὰς
Λαιμὸν προθεῖσα φασγάνων ἐκρύσατ).

Sacrificium hoc benevolè mihi exhibuit ſtudiorum meorũ adjutor ſummus, meiq; amantiſſimus, Vir, ædepol! incomparabilis JOH. ANDR. BOSIUS, in numo argenteo admodum ſolido atq;

atque luculento, in cujus parte alterâ effigies Iphigeniæ viſitur, cum epigraphe: ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΑΓΑΜΕΜΝΟΝΟϹ: in alterâ extat ipſa immolatio, cum inſcribtione: ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΗΜΑ. quem tibi, Lector, depingi curavi in tabellâ cap. XVIII. litt. A. præfixâ. Subjiciebatur autem cerva illa Iphigeniæ loco: Vnde de innocuo accuſato, ſed mox liberato, per parœmiam pronunciabatur *Pro virgine cerva.* Vid. Junium cent. 6. adag. 2. Cervi quoque cornua Dianæ dedicata erant, ejusque templo impoſita; cauſam ejus quærito ap. Choulium de relig. Rom. vett. p. 87, 88.

Immolabant CANEM Cares. Suidas, voc. Καρικὸς αἶγος. Unde proverbium *Carica victima*, de quo conſulendus Eraſmus. Romani in Robigalibus mactabant canes, & quidem rutilas in canario ſacrificio, prius ſc. quàm frumenta vaginis exirent, teſte Attejo Capitone, ut nempe caniculæ ſidereæ effugerent æſtum fruges. Ovid. 4. faſt. in fin.

Turpiaq; obſcœna vidimus exta canis.
Tum mihi, cur detur ſacris nova victima quæris?
(Quæſieram) Cauſam percipe flamen ait:
Eſt canis (Icarium dicunt) quo ſidere moto
Toſta ſitit tellus, præcipiturq; ſeges.
Pro cane ſidereo canis hic imponitur aræ;
Et, quare fiat, nil niſi nomen habet.

Ruffum

Ruffum immolatum, Cœlius ex Aegyptiorum ſuperſtitione & ritu putat, ruffos ſacrificantium boves. Fortean potius ab igne caniculæ cœleſtis & radiis rutilis morem illum eſſe deſumtum ſentiendum? Immolati porrò catuli à Bœotiis pro hirco, in ſatione, in ovium tonſurâ, recens nati in Adicialibus, Pani Lycæo, Minervæ, Marti, teſte Phurnuto de N. D. c. 20. cùm etiam in Phœbæo Enyalo id eſt Marti σκύλακα obtulerint. Cœlius L. A, 17, 27. A Romanis Juventuti & Sumano quotannis canis cruci adfigebatur. Vid Girald. ſynt. 17, p. 519. & ſeq. Manæ Genetæ canis mactabatur, cum voto, ne quis domi natorum bonus fiat! Rationes ejus lege ap. Plut. quæſt. 52. Alioquin canis victima piacularis fuit ap. Græcos & Lupercos, cujus cauſam memorat Boxhorn. quæſt. Rom. 35. Ap. Argos Cynophontis celebrabatur: Ad nocturna colophoniorum ſacrificia τῇ ἐνοδίᾳ furva adhibita catella: Proſerpinam ac Lucinam canem expiâſſe, produnt Pauſanias & Plut. l. c. Vid. Cœlium l. c. Hecati ſacrificabatur canis, teſte Sophrone in Mimis; cum, quia canis latratus carmina ſolvit καὶ τὰ φάσματα; tum, quia â ſpectris terretur, eaque facile videt, & ab ipſâ terretur Lunâ, quam adlatrat: Vnde ſubinde per noctem quorundam canum perpetuos audimus latratus, de

quo

quo Franzius H. A. c. 21. Virg. 6. Æn. Viſæque canes ululare per umbram. Ovidius. l. 14. Metam.

Longis Hecaten ululatibus orat &c.
Et latrare canes, & humus ſerpentibus atris
Squallere, & tenues animæ volitare videntur.

Planè hîc clareſcit locus Virgili ecl. 8. *Neſcio, quid certè eſt, & Hylax in limine latrat.* Amat autem noctem Hecate, unde dicta νυχία, ἐννυχία & νυκτίδρομος. Vid. Joh. Wouvverium de umbrâ c. 7. Lycophron vocat θεὰν κυνοσφανῆ, quod Scaliger reddit *Deam canariam*, Canterus vertit *Canivoram*; verùm non ſatis fidè: Eſt enim à φαίνω, ut κυνοσφανὴς h. l. ſit qs. caninis ſacrificiis ſplendida; vel potius canis latratu adparens, quamvis alii legant κυνοσφάγον, quam lectionem Canterus in margine ponit. Nec cauſa, quam profert Vir doctisſimus, recto incedere videtur talo, dum ideò Hecaten *Canivoram* adpellatam conjicit, quia Ovidius *Exta canis Hecati vidit libare Sapæos.* Abominabile id vel auditu; at de Sapæis Thraciæ populis ad Neſtum fluvium, & paucis aliis, certisſimum. Enimverò audiamus, quantas à canibus fœda gens pœnas tulerit? Archelaus Rex Thracibus ob ipſam canum comeſtionem talentum multam indixit, qui cùm ſolvendo non eſſent, Euripidem ad exorandum regem ſubornârunt, veniamq; impe-

impetrârunt: Ille mox ſolus in ſilvâ, cùm Achelaus â venatu reverteretur, â canibus diſcerpitur; ex quo nata vox: *Canû vindicta.* Vid. adagia Eraſmi. Nuncupata autem multò potiùs Hecate κυνοσφάγος eo ſenſu, quo Bacchus apud Sophoclem ταυροφάγος, Deus alius ap. Heſychium κριοφάγος, Juno ap. eund. αἰγοφάγος, &c, â canariis, ſc. ſacrificiis crebrò ei factis. Cauſas quare Hecati & Lupercalibus canes immolati; item de περισκυλακισμῷ, vid. Plutarch. probl. 67. cum not. Boxhornl. Ob talia canaria ſacrificia forte porta apud Romanos *catularia* dicta. Adi Fabric. Rom. c. 4. Nibchatz Avitarum numen ſub canis formâ cultum, teſtantur R. Kimchi & R. Jarchi.

De FELIBVS nihil invenio. Retulit tamen nobis Gallus quidam homo fidei non leviuſculæ, hodiè adhuc ſingulis annis Metæ certo tempore catos omnium maximè conſpicuos atque eximios disquiri, & ſolemni utriusque ſexus ac ætatis plauſu medio foro perticæ adſtrictos ac exaltatos concremari. Cauſam & originem ejus nec ille addere ſcivit, nec ego hactenus inveſtigare.

Immolabant MVRES. Siquidem ut apud Europæos porcus inter februa erat & purgamenta; ita in Aſiâ porcus & mus, quod facit ad penitisſimè enucleandum locum Jeſaiæ: *Qui ſan-*

ſanctificant ſe & qui mundant ſe in hortis ſequentes alter alterum palam, qui comedunt carnem porci, & rei abominabilis, muriſq; cap. ult. verſ. 17. Similiter Philiſtæi aureis purgantur muribus. 1. Sam. 6. verſ. 4. & 11. Vid. R. Maimon perplex. 3, 30. Seld. de D. S. 1, 6. Itaque fruſtra Jamblichus repugnat. Philaſtrius quorundam meminit, qui ſorices coluêre, *Muſorita* inde dicti. Aeoles & Trojani Apollini mures, quos, teſte Aeſchylo, σμίνθας nuncupabant, cicures alebant publicè, qui infra altare degebant: unde ipſe audivit *Sminthius*. Vid. Giraldum ſynt. 7. Ap. ejus tripodem itidem murem fuiſſe, Aelianus ſcribit, & fabulam de eo recitat. Adi & Strab. l. 13. De FORMICARVM immolatione Stuck. f. 47.

Altius nos ſublimemus, neutiquam nixi ceratis ope Dædaleâ pennis; ac inquiramus, quid aër de ſuis ad aras permittat? Volatilia itaque omnibus diis dæmonibusque præterq. terreſtribus & inferis, immolata: Aëreis quidem alba; aqueis diis atra. Porphyr. περὶ ἀποχῆς. Girald. ſynt. 17. Henr. Corn. Agrippa V. J. D. S. Cæſareæ Majeſt. â Conſilio & archivis Indiciarius de O. P. 3. 59. Hiſtoriolam de ave, ſponte ſe mactandam Sacerdoti obferente, vide ap. Porphyr. de abſt. l. 1. §. 25. Culmen conſcendat AQVILA, avium rex, intacta fulmine, cujus illa armiger. Plin. 2. 55. Mactabatur ea in imperatorio ſacrificio. Capitolinus in vit. Max. &

Balb. *Si imperatorium ſacrificium ſit, centum leones, centum aquilæ* &c. *feriuntur.* c. 11. Vnde & aquila, quia altisſima, Romanæ Reip. reginæ rerum inſigne. Vid. Boxhorn. quæſt. 32. ejus auctor erat C. Marius. Plin. 10, 4. & aquila quidem primæ erat legionis inſigne, cujus cuſtodia erat penes primipilum. Poſtea cùm imperium in Occidente temporibus Honorl & Arcadl eſſet amiſſum, diviſum inſigne aquila biceps ſignum fuit diviſi Imperii in Orientale & Occidentale. Sed & plurium regum ac Principũ aquila inſigne fuit gentilitium; qualia non tantùm belli palo aut perticæ infixa geſtabantur, ſed maximè incidebantur clypeis. Virg 7. Aen.

Clypeoq; inſigne paternum
Centum angues, cinctamq; gerit ſerpentibus hydram.

ita ut ἀπὸ τοῦ γλύφειν adpellationem clypeus caperet: Germanisque inſignia gentilitia, quoniã olim armis inſculpta, vocantur hodienum Wappen; quo nomine olim arma inſignita, indicat vox illa, nondum è communi loquendi genere eturbata, Gewapnet: illud Germani ſuperiores mollius aliquantum enunciant Waffen. adi ſis Voſſ. de Idol. 3. 76. Ap. laudatos Teutonas coloribus primùm tantùm clypei variegati in inſignia nobilium familiarum migrãſſe creduntur; unde ea omnium antiquisſima ducuntur, quæ ſimplicisſima, certis duntaxat coloribus diſtincta & ſpatiis, qualia Rauten

Striche

Striche oder Balcken vocamus. Poſtea tamen etiam animalia adpingi conſuevêre, utpote auguſtiora inſignia. Teſtatur certè de Alemannis Diodorus Siculus, quòd eis arma fuerint ſcuta, inſigni proprio variegata; quosdam æneas beſtiarum imagines tàm ad defenſionem quàm ornatum adfabrè factas prætuliſſe. l. 5. Biblioth. Vid. Quinctilianum 6, 3, Crantzium, 2. 4. Freherum de orig. palat. part. 1. c. 13. Marcum Velſerum de reb. Boi. l. 4. Lazium de migrat. gent. Reineccium von dàß Adels Herkommen/ Tilium comm. rerum Gall. l. 2. Forcatulum l. 2. de Imp. Gall. Et ampliſſimi nominis Jureconſultum, magnum Strauchium, in cujus aureis ſcribtis doctorum corona inexhauſtâ cupiditate ſemper eſurit, nunquam ſaturatur, in Tac. de M. G. diſp. 3. c. 3. §. 3. Subpeditat nobis porrò idem Diodorus rationem atq; originem quare galeis inſignibus impoſitis cornua vel alæ addantur? *Aeneis* ait, *galeis cum magnis adpendicibus ad prolixam oſtentationem factis impetu muniunt; nam vel cornua adfixa, vel avium, quadrupedumq; facies in illis expreſſas habent.* l. c. Cur autem inſignibus gentilitiis ſæpiſſimè tegumenta Wappendekke modò ſimplicia, modò multiplicata adpinguntur? Exinde ſcil. quoniam ſcuta clypeique, in quibus inſignia cælata erant, pellibus & hujuſcemodi erant operti. Hinc Saguntini & Judæi famis tempore, pelles ſcutis clypeisque, ut eſſent cibo,

detraxêre, quod teſtantur Silius & Egeſippus. Virg. l. 10. Aen.

Tum pius Aeneas haſtam jacit: Illa per orbem
Aere cavum triplici, per linea terga, tribusq;
Tranſiit intextum tauris opus.

Sacrificabant ANSERES. Suidas. Ovidius. l. 1. faſt.

Nec defenſa juvant Capitolia quò minus anſer
Det jecur in lances, Inachi lauta, tuas.

Inprimis Iſidi. & Lunæ Vid. Herod. l. 2. Voſſ. inſt. Or. l. 4. c. 13. ſect. 8. Aliquando & Marti. Martialis l. 9. epigr. 31.

Dum comes Arctois hæreret Cæſaris armis
Velius, hanc Marti pro duce vovit avem.
Luna quater binos non tota peregerat orbes,
Debita poſcebat jam ſibi vota Deus.
Ipſe ſuas anſer properavit lætus ad aras,
Et cecidit ſanctis hoſtia parva focis.

Sacrificabant COLVMBAS, TVRTVRES & PALVMBOS. Plautus: *Nos Palumbem ad aram usq; duximus.* in Pœn. Ovidius. l. 1. faſt.

Ergo ſæpe ſuo conjux abducta marito
Vritur in calidis alba columba focis.

Potisſimum Veneri, & propter Concordiam; unde olim in nuptiis turturum concordia optata. Vid. etiam Plin. H. N. 10, 34. & propter libidinem fœcunditatemque; quæ tanta quidem, ut Adrichomius referat, turrim ſaxeam Hieroſolymis extitiſſe, in agro ad meridiem montis Oli-

Oliveti, incolis dictam *petram columbarum*, ubi ſæpe quinque columbarum millia fuerint. Ab his certum oſculi genus ortum, quod deſcribit Muretus, qd. nempe conliſione linguarum ludebant. Tibullus l. 1. el. 8.

Et dare anhelanti pugnantibus hümida linguis
Oſcula, & in collo figere dente notas.

Apulejus: *Arctius eam complexus cœpi ſaviari: Jamq; æmulâ libidine in amoris parilitatem congermaneſcenti mecum; jam patentis oris inhalatu cinnameo, & occurſantis linguæ illiſu nectareo, pronâ cupidine adlubeſcente* &c. l. 2. Metam. Idem. *Accepturus indicii nomine ab ipſâ Venere ſeptem ſavia ſuavia, & unum blandientis adpulſum linguæ longè mellitum.* l. 6. Huc pertinet illud Plauti: *Fac proſerpentem beſtiam me, duplicem ut habeam linguam.* Aſin. 3, 3. Adde act. 4. ſc. 1. in fin. Et Joh. à Wouweren de his oſculis interpretatur illud Petroni: *Commovebat valgiter labra, & me tanquam furtivis ſubinde oſculis verberabat.* in ſatyr. quod alii de fellatione capiunt. Græcè καταγλώττισμα, latinè *Columbari* vocabatur. Cn. Matius: *Columbatiq; labra conſerens labris.* Vid. Dilherrum in electis, Beroaldum in Apul. Barthium racematt. in Petron. Meurſium animadvers. miſcell. 3 12. Taubmannum in Plaut. Ap. Judæos, vix aliam in ætate juvenili & libidinis neſciâ avem, præter columbam, obferre licuit, ut obſerv. Bernhard. in Cant. 59. At Syri,

tantum abeſt, ut columbas, quòd in tutelâ Veneris eſſent, violarent, ut potius inter deos haberent; quoniam ab iis Venus Typhonem fugiens ſervata erat, ut ait Muretus comm. in Tibull. l. 1. el. 7. Nos veriorem forte dabimus rationem: quoniam ovum miræ magnitudinis â piſcibus ex Euphrate evolutum columba foverit, unde dea genita credebatur; docente P. Nigidio ad Arati phænom. A quibusdam Semiramis columbæ formâ culta fuit, quia eam in columbam verſam opinati ſunt. Vid. Hyginum poët. aſtr. fab. 117. Diod. Siculum l. 2. Athenagoram in Apologiâ, Tzetzam chil. 9, c. 235. Palumbus vero Majæ obferebatur, ſive Proſerpinæ, ſeu Cereri, quæ eædem ſunt; unde Proſerpina Φερεφάττη audivit. Porphyrius: Τῆς δὲ Φερεφάττης, παρὰ τὸ φέρβειν (al. φέρειν) τὴν φάτταν φασὶν οἱ πολλοὶ τοὔνομα τῶν θεολόγων. ἱερὸν γὰρ αὐτῆς ἡ φάττα. Διὸ καὶ αἱ τῆς Μαίας ἱερείαι ταύτην αὐτῇ ἀνατιθέασι. Μαῖα δὲ ἡ αὐτὴ τῇ Περσεφόνῃ, ὡς ἂν Μαῖα καὶ τροφὸς οὖσα. Χθονία γὰρ ἡ θεὸς, καὶ Δημήτηρ ἡ αὐτη. l. 4. περὶ ἀποχῆς.

Sacrificabant GALLOS. Fragm. inſcribt. PRO GALLO. HOLOCAUSTO. X. ILO. Marti, quia eſt animal pugnax: Mercurio, ob vigilantiam, de quâ ſupra c. 3. p. 54. Soli, quod redeuntem ſalutet, & auroram cantu ſuo prænunciet. Nocti,

Nocti, quod cantu ſuo diem provocet, quo illa propellitur. Ovid. 1. Faſt.

Nocte deæ noctis criſtatus cæditur ales,
Quod tepidum vigili provocet ore diem.

Laribus, quod pervigil domum cuſtodiat. Juv. *Laribus criſtam promittere Galli.* Aeſculapio ſive ob candē vigilantiam, ſive quod divinæ beneficentiæ, morborum omnium curatrici, diem, h. e. vitæ lumen ſe debere veteres teſtarentur, quod Cælio Rhodigino placet A L. 16, 12. vid. Meibom. comm. in Jusjur. Hippocr. c. 5, 29. In Onyche, quem habet Choulius, ad pedes Aeſculapii ſedet Gallus. pag. 114. Vltima Socratis poſt cicutæ potum, & pedes, & tibias, & ventriculum rigentis, ad amicum Critonem vox fuit: Ω κρίτων τῷ Ἀσκληπιῷ ὀφείλομεν ἀλεκτρυόνα! ut adnotat eam Plato in Phædon. ad quæ Italiæ ſuæ lumen haud obſcurum Marſilius Ficinus: *Priſci Aeſculapio medico Phœbi filio gallum ſacrificabant, diei ſoliq; nuncium* i. e. *divinæ beneficentiæ morborum omnium curatrici, quæ divinæ providentiæ filia nominatur, diem* i. e. *vitæ lumen debere ſe fatebantur.* Hæc ille. Plures deos, queis offerebatur gallus, ſupra recenſui l. c. Illud autem Pythagoræ ſymbolum: *Gallum nutrias, ne tamen ſacrifices*; quidam exponunt, milites in civitate eſſe habendos, non tamen in rebus ſacris. Alii: glorioſos & adrogantes nonquidem penitus exterminari poſſe, ſed pati o-

portere; non tamen neceſſe eſſe ad arcana & res ſerias admittere.

Sacrificabant GALLINAS : Athenæus : πεμμάτων δὲ πρῶτον φησὶ μνημονεῦσαι Πανύασιν Σέλευκος, ἐν οἷς περὶ τῆς παρ' Αἰγυπτίοις διηγεῖται· πολλὰ μὲν ἐπιθεῖναι πέμματα, πολλὰς δὲ νοσσάδας ὄρνις. Maximè Aeſculapio ſive quod ſalubritatis ſunt indicium, carnemq; habeant leviſſimæ digeſtionis; ac proinde languentibus commodam, quam cauſam reddit Pier. Valerian. Hierogl. 24. ſive quod ut Henr. Smetius ait miſcell.

— infirmo hac volucris quia corda cerebro
Conferat, & labſas renovent ea prandia vires.

Meibom. l. c. Prudentius in apoth.

Quamvu promittere & ipſi
Gallinam ſoleant aut Gallum; Clinicus ut ſe
Dignetur praſtare deus morientibus æquum.

Plinius de neceſſariâ victimarum ex gallinis qualitate ita ſcribit: *Ad rem divinam luteo roſtro pedibusq; puræ non videntur : Ad opertanea ſacra nigræ.* H. N. 10, 56. De cujus loci veritate valde dubito, neſcio quidnam de ejus corruptione ſuſpicans, neq; tamen aliquid in eo hactenus immuto. Alex ab Alex. G.D. 3, 12. hunc locum, credo, reſpiciens, ait Æſculapio gallinas oblatas *non luteis roſtris aut pedibus, ſed nigris digitisq; imparibus.* cauſas ejus rei inveſtigat Meibom. l. c.

l. c. Succoth Benoth imaginem fuiſſe gallinæ cum pullis ſuis, obſervant ad 2. Samuel. 17. R. David Kimchi & Salom. Jarchi, Rabbenu Gerſchom diſcipulus, qui non modo Talmudem, ſed tota etiam Biblia commentariis expoſuit, quæ cæteris ſcriptis Rabbinicis, ut antiquiora, ita omnium quoq; doctiſſima cenſentur, unde Judæis κατ' ἐξοχὴν dicitur פרשנרתה i. e. legis interpres. Vixit Trecis in Galliâ. Vid. beatus Germaniæ Doctor Calixtus adpend. Theol. p. 132.

Leproſi ſanati obferre jubentur PASSEREM ſecundum Vulgatam Lev. 14. 4. quia illi ob acrimoniam humoris valde ſunt libidinoſi, veluti etiam paſſeres, qui aliquando ſepties in horâ coëunt. Hinc *Strutheum*, ait Feſtus, *præcipuè vocant obſcœnam partem virilem*, â ſalacitate videlicet paſſeris, qui Græcè στρουθὸς dicitur: ſed notanter modò dixi, ſecundum vulgatam. Vox enim quæ extat in Ebræo צפרים â plerisq; redditur in genere *avicularum* nomine & *avium*: Hieronymus ad Pſalm 84: *gallinas* fuiſſe dicit. Vid. Joh. Chriſtianum Iſing. coll. hiſt. quæſt. 59, §. 2. Æſculapio paſſeres ſacrari ſolitos, Meibom. l. c. §. 30. collegit ex Æliano V. H. 4, 17.

CICONIAM Concordiæ fuiſſe ſacram, Merula, Britannicus, Valla, & alii adſerunt.

runt: Et Probus Grammaticus, ad illa Juvenalis: *Quæq; ſalutato crepitat ciconia nido* In tutelâ Concordiæ ciconiam fuiſſe perhibet, templumq; extitiſſe vetus Concordiæ, in quo multa Ciconia. Sed Politianus & Giraldus CORNICEM potius ſtatuunt, & probare nituntur ex Aeliano ac nomiſmatîs, cùm & cornicis vox in nubtiis quoq; audita fuerit. Eadem cornicula & Apollini conſecrata erat, quod ex vetuſtisſimis numis aureis & argenteis ac Jaſpide antiquo apud Choulium ſatis adparet p. 215, 216. Sacer erat etiam Apollini ſive ſoli CYGNVS. Vid. Agripp. l. c. Manilius l. 5. *Ipſe deum cygnumq; colit.* Evolv. not. Scaligeri. Vnde & Poëtæ *cygni* dicuntur ac *olores*. Item CORVUS, quod Cornutus ob colorem μυαρὸν negat, & cygnum potius eſſe vult. Nec non PERDICOTEROS accipitris quoddam genus Certè Aegyptii Apollini accipitrem tribuêre, quem ſuâ linguâ *thauſtum* adpellârunt, teſte Aeliano. Phœnices Herculi COTVRNICES dedicâſſe; refert Eudoxus Cnidius l. 1. de circuitu terræ, quia hoc animal pugnaciſſimum. Aliâs ſacros ferunt tranſypteron, ſtruthiocamelum & pavonem Junoni, buteonem Dianæ, Morphnon Matri deûm, Minervæ oſſifragam & harpan, Lunæ ibin, columbarium Mercurio. Vid. Gyrald. ſynt. 7. Choulium p. 51, 52. Adde his tetraonas, phœnicopteros, Numidicas,

dicas, phaſianos &c. de quibus Stuck. f. 47. Per perdicem deus Pudor olim depictus, cùm ea admodum pudica avis: Per aquilam Jupiter, Juno per pavonem, per ululam Minerva: Hujus rei teſtes vid. aliquot numos & marmora apud Choulium pag. 47. & ſeqq.

Num verò etiam ad altaria *Mutaq; nabunt Squammigerûm pecudes*; & de cupediis prædæ marinæ quicquam onerabit lances deorum? Apud Judæos ex piſcibus nullum ſacrificium fuit, ne aquis exemti mortui obferrentur; vel quia piſces non ubivis haberi poterant. Vid. Philon. de vict. Ethnici contra magno numero ſacrârunt citharon Apollini, Mercurio boas, Libero patri cittulum, apuam Veneri, Neptuno pompilum, qui peculiariter *ſacer piſcis* dictus fuit. Vid. Aelianum & Athenæum. Adde Girald. ſynt. 17. p. 494. Bœotii ſacrificabant præcipuas ex COPAIDIBVS victimarum ritu coronatas. Athen. l. 7. necnon Lydi piſces teſte Varrone. Itemq; piſcatores in ſacro thynneo Neptuno THYNNVM exhibebant. Vid. Cœl. L. A. 28, 7. Phaſelitæ piſciculis ſale conditis placare deos conſueverunt. Idem, 20, 5. Hecati immolabant MOENIDAS, & TRIGLAS ſive MVLLOS teſte Melanthio, eò quod trigla ter pariat quotannis; vel quia Luna ſive Hecate etiam maris poteſtatem habet;

Vel

Vel quia Diana ſive Hecate eſt venatrix; mullus verò itidem venator, ut qui leporem marinum, piſcem venenatum ac letalem ſtrenuè perſequatur. Perceptis hiſce, planè vaneſcit Sullæ apud Plutarchum in quæſtt. conviv. opinio, qui ideò Pythagoram piſcibus abſtinuiſſe vult, quòd Pythagoras veſci ſolitus ſit primitiis θεοθύτοις; nullus verò piſcis idoneus fuerit ad ſacrificium.

Syri abſtinebant piſcibus, eò, quòd Atergatis, regina eorum obſoniorum avidisſima, edictum promulgaverit, ne quis piſces ederet ἄτερ γατιδος i.e. præter Gatidem: Inde ei manſiſſe ferunt nomen Atergatidis; Syrosq; ſupplices aureos & argenteos piſces diis ſuis obtuliſſe: ipſi verò Atergatidi inter divos relatæ ſacerdotes ante ſimulacrum conſtituiſſe mnaſeas piſces & aſſos & elixos. Variant tamen mirè in hujus etymo, & nominibus: Atergatis, Adergatis, Atargata, Atargatis, Adargidis, Arthaga, Athara, Derceto, Derce. Lucianus eam dimidiâ parte hominis, dimidiâ piſcis formâ cultam ait, atq; ita nomen eſſet ex אדר magnus, & דג piſcis. Eadem certè erat cum Venere, quæ in piſcem mutata, tradente Manilio l. 4. Aſtron. & à Babyloniis *Salambus* dicta. Vid. Seld. de D. S. 2, 3. Voſſium de Idol. 1, 23. Schedium de D. G. 1, 9.

G. 1,9. Tale ferè ſimulacrum erat Dagon, qui & *Oannes* apud Scribtt. dicitur, cujus mentio it 1. Sam. 5,4. Ecce jacebat Dagon atque duæ palmæ manuũ abſciſſæ erant ſuper limen רק דגון נשאר עליו i. e. ut vertit Kimchi, tantummodo formâ piſcis relictâ in eo. Fuiſſe perhibent biceps animal, cætera piſcem, è cujus caudâ adnaſcebantur pedes humanis ſimiles: Vox ei humana. Ex mari autem Erythræo emerſum Babyloniam perveniſſe aiunt; occidente verò Sole in mare rediſſe, moremq; hunc quotidiè obſervâſſe: Ab eo homines omnifarias artes, litteras, architecturam, agriculturam, templorum ſacrationes & leges politicas didiciſſe. Dicitur autem דג i. e. piſcis. Vid. ſummum Seldenum de D. S. 2, 3.

In ſacris Bacchi (forte & in myſteriis aliis) SERPENTES obferebantur, iisquS coronabuntur, atque coronati Evan clamabant, ubi Epiphanius Evam â ſerpente deceptam invocâſſe eos ait l. 3. contra hæreſ. Ita in numo noſtro oblongo litt. E. conſpicitur ſacrum Bacchi, cujus non obſcurum ſignum eſt caper, gratisſima liberi hoſtia, ſtans ante focum calentem: In eo â latere τελεςῦ viſitur perſona ſacrificans, anguem ſupra ignem protendens. Adde numum litt. D. Anne autem dicamus Bacchantes morden-

do

do confeciſſe ſerpentes hosce ſuos? Certe admodum perſpicuus videtur eſſe ille Aurel. locus l. 1. contra Symm.

Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & virides diſcindunt ore chelydros.

Nil equidem, pol! de antidoto, quo ſe ante ſacrificia munierint adverſus venenum uſpiam reperire eſt. Num verò ſentiendum, fuiſſe piſces, quibus nomen hoc horridius ſit inditum, quam ὀνειδαλοποιΐαι myſtis ac initiatis utique in more fuiſſe ſupra meminimus? At obſtat epitheton *virideis*: Obſtat fractum ſepulchri marmor, quod hodienum Romæ in templo Bacchi extra portam Viminalem in viâ Numentanâ extat, quod egregie ritum hunc exprimit. Eſt autem ibi Bacchantium turba, angues ore geſtantium & caprum ducentium. Vid. Fabric. in Rom. c. 9. Dicendum igitur, chelydros non fuiſſe veneno metuendos? Nunquam hoc de ullo chelydrorum genere probari poteſt. Univerſaliter enim chelydrus, qui alias δρύϊνος, à Scaligero *Querculus* & *Quercuus* dicitur, vel propter odiũ quercus, vel quod in quercubus latibulum quærat, quando eum μύωψ invadit, anguis eſt duorum cubitorum & non ſolum odore teterrimo ſuffocat hominem; ſed etiam ejus veneni tanta vis eſt, ut querculus modò calcatus cutem detrahat homi-

hominis, mediciq; manus talem curaturi exceriet. Inde apud Virgilium audiunt *graves nidore chelydri*, l. 3. Georg. Et l. 2. *nigri*, quod Servius exponit *nocentes*. Conſulantur Galenus, Aëtius, Geſnerus, Colerus, Franzius & alii. Itaq; depravatum hunc locum ſuſpicamur, quem quid ſi ita ſanaremus: *Virideis diſcindunt ore colubros*. Hoc enim vocabulum generale, quo quivis ſerpens inſigniri poteſt, etiam virulentiſſimus. Virgil. 3. Georg.

Aut tecto adſuetus coluber ſuccedere & umbræ,
Peſtis acerba boum pecoriq; adſpergere virus.

Lucretius l. 5.

Hydra venenatis poſſet vallata colubris.

Sed & innoxii & veneni expertes. Dictis hisce & emendationi illi noſtræ præclaram lucem largitur Franciſcus Hernandus, qui vidiſſe ſe perhibet in Indiâ, qui *colubros virides* educent, pro lectulo iis dari ſtramentum in dolio, hinc non exire niſi cibi gratiâ, ac tum heri ſui humeros adſcendere amicè, à quo cibum accipiant: habereq; primitus pollicis tantùm magnitudinem, excreſcere in craſſitiem femoris. Idem teſtatur Joh. Euſebius Nierembergius Hiſtor. Nat. 12, 40. quæ ipſa deſtruunt locum mendaciſſimum Plinii, quando de ſerpentibus ſcribit: *Omnibus exitiale virus*. H. N. 8, 23. Ita familiares hominibus erant παρεάδες Aelianus H. A. 2, 13.

2, 13. Serpentes apud Bigerones. Scalig. exerc.183. ſect.3. & ad Ziz montes Mauritaniæ, eodem teſte. Necnon ap. Nigritas. Aloyſius Cadamuſtus c. 12. Navig. Et plures alios, quos aggerat Voſſius, 4, 58. Claudius Neapolitanus Philologus ſerpentis eſu viſum recuperari ait ap. Porphyrium de abſt. l.1. §.17. & Crateri medici famulum, inſolito morbi genere correptum, viperâ in piſcis morem paratâ ac devoratâ convaluiſſe, docet idem ibid. Et §.25. refert, quod Heraclidæ ὄφεις ἔφαγον ἐν ἀπορίᾳ ἀναγκαίων. Pertinet huc omninò locus Celſi: *Colubra tutò eſtur.* l. 5. Vid. Scalig. exerc. 189. ſect. 4. & in Ariſtot. l. 2. hiſt. anim. c. 18. ſect. 123. Petrum Martyrem de reb. Oceani & novi orbis c. 3. & 5. Mitius ergò agemus cum Plinio, conjiciendo typographorum incuriâ excidiſſe vocem *non*, aut amanuenſium præcipitantiâ omiſſam fuiſſe in vetuſtisſimis codd. ut ita ſenſus haberet: *Non omnibus exitiale virus.* Tales ſerpentes minimè nociferos aut venenatos, ſed tutò etiam comedibiles, & qui poterant mandi, atq; in ore geſtari, fuiſſe virides colubros illos in Bacchanalibus, Ovidius quoq; indicare cupit eo ipſo, cùm ſerpentes illos *piſces* vocat l. 3. faſt. ubi & de ſacris Bacchi ſermo eſt:

Ecce

Ecce libet ſubitos piſces Tyrrhenaq; monſtra
Dicere.

Quamvis quidam hæc ad longè alia extendant. Olim à Lithuanis & Samogithis cultos ſerpentes, referunt Cromerus l. 5. & Robertus Gaguinus deſcribt. Lituaniæ. Et tantum de victimis, materiâ amplâ, ædepol! & ſatis ſpatioſâ.

Cap. XXIV.

Hominum primorum frugalitas præſertim in ſacrificiis laudata. Sacrificia prima ex herbis: Eaque pretioſè habita. *Ara Piorum.* Θυσίας *& ſimilium vocum origo.* Frugum *ſignificatio.* ἄκαπνα θύεσ. Vivere muſice; Tibicinis vitam. Lances ſaturæ. Per ſaturam Colligere. Ponere *&c. verba ſolemnia.* Ἀπάρχεσ. ἐξητήεια. χύτροι. Cereris *etymon. Sacrificia Cereris quomodo ab aliis differant?* Verbena. Sabina herba. Verbenæ *homonymia: & ſynonymia: Ejus in ſacris uſus. Guido compilator. De Donati ſcholiis judicium. Frondes arboreæ ſacrificatæ. Judæorum idololatria.* Heliognoſtici, Solicolæ; Devictiaci. *Priſcillianiſtæ. Venus Myr-*

tea. Flores ſacrificati. Roſa Veneri ſacra. Corona diis data: Inprimis Laribus. Ornati dii. *Corona in mortuorum ſacrificiis, & quales? Fructus varii ſacrificati.* Ζεὺς Μηλίχιος. *Proverbia tria explicata. Pomum præmium in certaminibus Phœbi.* ὀσχοφόρεια, ὀσχοφόρος. *Carmina ὀσχοφορικά. Proverb. explicatur.* מוכססין. *Frumentum ſacrificatum. Mincha.* Οὐλοθυτεῖν. προθύματα. Paraſiti; paraſition. *Farina ſacrificata. Mola ſalſa: Cur ſacrificata? Placentæ ſacrificatæ Dionyſ. Halicarn. & Plutarcho duo alia loca opponuntur.* כונים *Paniſicia.* החביתין. *Locus Scr. S. excutitur. Lutherus contra Sheringham defenditur. Piſcator obiter notatur.* Βοῦς ἕβδομος; θύανος. Victimæ nullæ præter barbas & cornua. Φασηλιτῶν θύματα. *Mel ſacrificatum. Liba aliquot ſacra recenſita.* Struferctarii. *Pultes ſacrificatæ. Varia ap. Senecam lectio. Sal ſacrificatus: Ejus hinc epitheta: Cur ſacrificatus? An uxor Loth verè mutata ſit in ſtatuam ſalis: Et an adhuc extet?* Purior ſalillo *proverb. Salis in Judæorum ſacrificiis uſus ejusq; cauſa*

cauſæ. R. Maimonidis ratio falſiſſima eſſe oſtenditur. Proverbb. explicantur. Ἀγνὰ θύματα. *Aromata ſacrificata. Dii uncti. Loca quædam Scr. S. dilucidantur. Ligna odorata. Thuris cognomina & ſynonyma: Etymologia: Deſcribtio: Sacrificabatur: Inprimis Lari. Viſcus. Thuris ſacri confectio.* Λιβανομαντεία. *Sacrificandi thuris modus. Martialis loco lux datur. Judæorum thuris adolendi ſacerdotes.* פיטום. *Thus panibus ſacris impoſitum, thuribulum lapidi: Quis ille lapis? Pugillatio thuris: Hanc ſacerdotem docebant. Thus intra ſanctuarium incenſum, ac ritus inde Ebraicus. Donariorum homonymia: Synonymia: Ea diis oblata: Varia enumerantur. Paſtoritia donaria. Tabulæ ſuſpenſæ. Veſtimenta varia diis data: Item lintea, ſtrigiles: Specula: Gemmæ: Stipes. Numi capitibus impoſiti deorum. Siclorum Ebraicorum deſcribtio: Et valor. Siclus ſacer: Et Politicus. Joach. Camerarī* σφάλμα. *Drexelius notatur.*

Celebranda primorum majorum noſtrorū frugalitas, gracili lare viventium, pauciores ſervos alenti-

 um;

um, parcius veſcentium, levius veſtientium, minus obſonantium; Quin & Deos ſuos (quod certi eſſent eos talibus non indigere) moderatius atque tenuius cibantium: E quorum domibus non ſaginata pecora, non centena animalia, non aurati boves ad aras cedebant; ſed ſegetis adorea, frugum primitiæ, ſpicarum decimæ, herbarum faſciculi, oblatio, eorum opinione, ſatis lauta, & abunde opipara. Sacrificium Caini antiquiſſimum, &, quantum novimus, omnium primum, de terræ fructu fuiſſe, legimus. Gen. 4. 3. De Gentilibus Porphyrius: Οὐ τούτων ἔθυον πρότερον, ἀλλὰ χλόης, οἱ) ἥντινα τῆς γονίμου φύσεως χνοῦν ταῖς χερσὶν δρασάμενοι. Δένδρα μὲν γὰρ δὴ περὶ ζώων ἀνέδωκεν ἡ γῆ. Τῶν δένδρων καὶ πολὺ πρόσθεν τὴν ἐπέτειον γεννωμένην πόαν, ἧς δρεπόμενοι φύλλα, καὶ ῥίζας, καὶ τοὺς ὅλους τῆς φύσεως αὐτῶν βλαστοὺς, κατέκαιον ταύτῃ τοὺς φαινομένους οὐρανίους θεοὺς τῇ θυσίᾳ δεξιούμενοι. l. 2. περὶ ἀποχῆς, §. 5. Id planè ita enunciat Ovidius l. 1. faſt.

Ante, deos homini quod conciliare valeret,
Far erat, & puri lucida mica ſalis.
Nondum pertulerat lacrimatas cortice myrrhas
Acta per æquoreas hoſpita navis aquas:
Thura nec Euphrates, nec miſerat India coſtum,
Nec fuerant rubri cognita fila croci.

Ara

Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus aduſta ſono:
Si quis erat, factis prati de flore coronis
Qui poſſet violas addere, dives erat.

Prudentius hym. 10. περὶ στεφ.

At unde major eſſe majeſtas focis,
Quam nata in hortis ſarculatis, creditur?

Circa Delum ara, quòd in eâ nullum animal immolaretur, *Piorum ara* nuncupata fuit. Porphyrius: Θεωρῆσαι δ᾽ ἐστὶν ἐκ τοῦ περὶ Δῆλον ἔτι νῦν σωζομένου βωμοῦ. πρὸς ὃν οὐδενὸς προσαγομένου τῶν δὲ αὐτοῖς, οὐδὲ θυομένου ἐπ᾽ αὐτοῦ ζώου, εὐσεβῶν κέκληται βωμός. l. 2. περὶ ἀποχ. § 28. Extitit & ap. Athenienſes, teſte Pauſaniâ, ara Jovis Eximii; cui nihil animati, nihil etiam vini, tantùm bellaria imponebantur. Lex Draconis jubet τιμᾶν θεοὺς καὶ ἥρωας σὺν ἀρχαῖς καρπῶν. Triptolemus lege ap. Athenienſes ſancivit Θεοὺς καρποῖς ἀγάλλειν. Pythagoras Diis tantum obferri voluit hoſtias incruentas; Dæmonibus ſive bonis ſive malis animata: Quam ἁγιστείαν Pythagoricam ſecuti Romani, per CLXX. annos ex Pompilii præſcribto ſacra obierunt ἀναίμακτα. Vid. Cœlium L. A. 12, 1. Inde, quod herbas quaſdam integras cum foliis, radicibus & fructu concremârint, eoque fumo diis litârint, ortæ voces in ſacrificiis uſitatæ, θυσία, θύειν, θυηλὴ, θυμέλη, θυμιᾶν,

θυμίασις, θυμιατήριον. Clarius de hoc Porphyrius: Ἐκ δὲ τῆς θυμιάσεως τῶν ἀπὸ τῆς γῆς, θυμιατήριά τε ἐκάλουν, καὶ τὸ θύειν, καὶ θυσίας, ἃ δὴ ἡμεῖς ὡς τὴν ὑςέραν πλημμέλειαν ἐκβαίνοντα οὐκ ὀρθῶς ἐξακούομεν, τὴν διὰ τῶν ζώων δοκοῦσαν δεραπείαν καλοῦντες θυσίαν l. 2. περὶ ἀποχ. §. 5. Et §. 59. ὅθεν καὶ θυσίαι, καὶ θυηλαὶ, καὶ θυμέλαι ἐκαλοῦντο, καὶ αὐτὸ τὸ θύειν τοῦ θυμιᾶν εἶχετο, καὶ τοῦ νῦν παρ' ἡμῖν λεγομένου ἐπιθύειν· ὃ γὰρ ἡμεῖς θύειν λέγομεν, ἔρδειν ἔλεγον.

Antequam vero intentiori oculo ſacrificia ἄκαπνα, & oblationes frugum, earumque in ſacrificiis uſum, luſtremus; notandum prius: I. *Frugum* nomine non ſolum hîc nobis venire frumenta & legumina, ſed etiam reditus ex iis. Item ex vino, ſilvis, cæduis, lapicidinis &c. quo ſenſu vox *frugum* accipitur L. 77. ff. de V. S. II. ἄκαπνα θύειν id eſt *ſacrificare ſine fumo* aliàs Poëtas & Cantores dici;& intelligi de iis tantum, qui lautè epulantur nullo ſuo ſumtu: Hinc & de talibus dicitur, quòd *Muſicè*, item *Tibicinis vitam vivant*. Vid. doctorum coryphæus Caſaubonus ad Athenæum 1, 8. Eraſmus in Chil. I. III. Non prætermittendus obferendi modus. Non enim omnia comburebantur; ſed plurima tantùm ante ſimulacra deorum ſuſpendebantur, vel aris eorum in lancibus imponebantur; quas ita refertas variarum rerum copiâ

piâ *lances ſaturas*, vel ſimpliciter *ſaturas* adpellârunt. Vid. Caſaub. l. 2. de Satyr. Poës. J. C. Scaligerum Poët. 1, 12. Becmannum origg. L. L. voc. ſatio. Rivinum prologio ad Lanc. Satur. Addantur Fabius l. 10. inſt. Pithœi conjectt. in Petron. Petrus Danielis not. in eund. &, quem ms. citat Georg. Erhardus, Sæbius Janens in ſatt. Perſ. Exiit poſtea in proverbium *quaſi per ſaturam colligere*; cujus mentionem facit ſacratiſſimus Imperator Juſtinianus præf. in Inſt. ad Anteceſſ. de ratione ac methodo docendi Juris: Et nos de eo prolixius alibi, ſi fatis videbitur. Obſervanda IV. *ponere, imponere, anteponere*, & Græcorum θεῖναι & ἀναθεῖναι, (unde ἀναθήματα) verba in ſacris ſolemnia; de quibus legi poteſt Muretus comm. in Tibull. Απάρχεσθαι erat ἄργματα vel ἀπαρχὰς ſolvere id eſt primitias libare: Feſtaque, quibus id fiebat, ἐξητήρια dicebantur,

Baccho exhibebant hederam. Scalig. poët. 1, 21. Palidi incendebant fœnum. Perſius: *fumoſa Palilia fœno*. ſat. 1. Item oleam, laurum, liba de milio, & alias herbas. Ovidius:

Vre mares oleas tædamq; herbasq; Sabinas;
Et crepet in mediis laurus aduſta focis.
Libaq; de milio milii fiſcella ſequatur.

χύτροι fuit Athenienſium feſtum, in quo omne genus ſeminum in ollâ coquebant. Apollini

quoq́; & Dianæ Aprili menſe frugum primitiæ coctæ ſunt. Suidas voc. θαργήλια. Cereri verno tempore virentem herbam & frugum primitias cum luſu & gaudio ſacrificatam, docet Phurnutus de N. D. c. 27. & indicat Naſo l. 8. Metam. *Primitias frugum Cereri, ſua vina Lyæo.* & l. 10.

Feſta piæ Cereris celebrabant annua matres,
Illâ quibus niveâ velatæ corpora veſte
Primitias frugum dant. ſpicea ſerta ſuarum;

Vnde *Cereris* nomen quidam deducunt ab גרש quod eſt frumentū contuſum ſive contritum; alii ab חרש arare; alii â Gerendo, quod fruges gerat; alii â Cerendo, voce Oscâ, quod eſt creare. Differentiam verò Choulius conſtituit inter Cereris ſive Terræ & aliorum deorum ſacrificia; quod his ſacrificaretur thure & bonis odoribus; at illis, præter hæc, etiam ſubfumigatione ſeminum. Verba ejus ſunt: *Et au lieu qu' aux autres Dieux & Deesses eſtoyent faicts ſacrifices auecques l' encens et bonnes ſenteurs: à la Terre eſtoyent faicts perfums et fumigations de toutes les ſemences que lon à accouſtumé de ſemer: oultre toutesfois la fabue et les choses aromatiques.* p. 143. Herculi decimas frugum conſecrârunt, cujus aliquot cauſæ extant apud Plutarchum probl. 18. Sed de primitiis & decimis, cùm primis, tum ſecundis, vid. Caſaub. exerc. 1. ſect. 9. Cl. Friſchmuth diſſ.

diſs. ſingulari de Decimis, Car. Sigonium de R. E. 4, 15. Dion. Voſſium ad Maim. de Idol. c. 4. §. 15.

Inter herbas præcipua erat VERBENA, quæ vox interdum omnes frondes ſacratas ſignificabat (veluti & *Sabina herba*) Interdum herbam certam, quam Græci adpellitant ἱεροβότανον, aliqui περιστέρεον, Latini *Verbenacam Columbinam, Vertipedium, Betonicam, Cincinnalem, Militarem, Liciniam, Saguntalem*; Aëtius *Herbam Veneris*; Germani das Eiſenkraut. Hinc intelligitur Servius: *Myrtus inter verbenas eſt, & Marti ſacra.* ad l. 3. Aen. Eam non ſolùm manibus geſtabant ſacrificantes. Marcellinus: *Linteis quidam indumentis amictus verbenas felicis arboris geſtans*. 29. 7. Ipsâq; coronabantur. Virgilius: *Velati lino & verbenâ tempora vincti*, l. 12. Aen. Ad quæ Servius: *Verbena propriè eſt herba ſacra, ſumta de loco ſacro Capitolii, qua coronabantur Feciales, & pater patratus, fœdera facturi, vel bella indicturi: Abuſivè tamen etiam verbenas vocamus omnes frondes ſacratas, ut eſt laurus, oliva, vel myrtus &c.* Sed & illam Diis offerebant & concremabant. Suetonius: *Cùm ſe convertiſſet, verbenas, coronasq́; & paniſicia Baſilides obtuliſſe ei viſus eſt.* in Veſp. Flac. c. 7. Arnobius: *Quænam illa, quæſo, divina res fuit, quæ ab impetu rerum tanto Jovem compulit avocari, & mortalium ſeſe denunciationibus ſiſtere? mola ſalſa, thus, verbenarum ſuffitio &c.* l. 5. adverſ. gent. Virgil. *Verbenasq́;*

adole pingues, & maſcula thura. eclog. 8. Horat *Hic verbenas pueri ponite, thuraq;.* l. 1. od. 19. Ovidius: *Verbenas improba carpſit,*

Quas pia Dis ruris ferre ſolebat anus.

Nec non aras verbenis redimiebant. Horat: *Ara caſtis Vincta verbenis.* lib. 4. od. 11. Terentius: *Ex arâ hîc ſume verbenas tibi.* Andr. 4, 3. Ad quæ Donatus: *quaſi herbena, redimicula ſunt ararum.* Et poſt pauca: *Verbenæ ſunt omnes herbæ & frondes, quæ feſtæ ad aras coronandas: vel omnes herbæ frondesq;, ex aliquo loco purè decerptæ. Verbenæ autem dictæ qs. herbena,* in ſcholiis. Eadem habet Guido, qui Donati vel omnia verba per omnes Terentii Comœdias compilavit. Ea, qualia hodie circumferuntur, Donati propria eſſe, fortiter negat Janus Parrhaſius, qui dum confuſum in iis chaos oſtendere ſtudet, inter alios hunc ipſum locum adducit.epiſt.antepenult. De verbenâ vid. Wouvverium not. in Petron.

Ex ARBORIBVS dabantur diis in aram rami ſimplices, frondesq; prout cuiq; Deorum adſignatæ erant, id quod Soli ſummo mane verſus Orientem apud Gentiles factum, adoſculatâ manu, teſtatur Alex. ab Alex. gen. dierum 4, 17. Plumbeus iſte Auſter peſtilentem hanc rubiginem Judæis quoq; adflavit, ut Solem eodem ritu colerent; qui tangi videtur Ezech. 8. v. 16, 17. Sed de hoc alibi. Refert certè de illis homo Ethnicus Plutarchus: ἔϛι δὲ κεϱδηφο-

ϱία

ρία τις ἑορτὴ καὶ θυρσοφορία παρ' αὐτοῖς ἐν ᾗ θύρσους ἔχοντες εἰς τὸ ἱερὸν εἰσιᾶσιν. εἰσελθόντες δὲ, ὅ τι δρῶσιν, ἐκ ἴσμεν εἰκὸς δὲ βακχεῖαν εἶναι τὰ ποιέμενα. ſymp. 4, 5. Idololatræ illi inter Judæos, & Solis cultores, *Heliognoſtici*, & *Solicolæ*, & â Philaſtrio *Devictiaci* nominantur; quales Chriſtiani quoq; exiſtimabantur eſſe, quoniam ad Orientem precabantur. Orta tamen fuit apud eos mox Priſcillianiſtarum ſecta, cujus causâ Leo morem illum orandi ad Orientem penitus abolere niſus eſt. Vid. D. Hildebr. ritual. orant. c. 1. §. 11. & ſeqq. Cùm quernos fructus homines comederent, eosdem ac quernas frondes diis ſacrificabant: Vnde in proverbium abiit: ἄλις δρυός. Vid. Porphyr περὶ ἀποχῆς l. 2. §. 5. Apollinem lauro præprimis venerabantur, ex cujus uſtione auſpicia capiebant. Seneca: *Hoc me Delphica laurus monent.* Oed. 1, 1. & 2. 1. *Imminens Phœbea laurus tremuit & movit domum.* Venerem faſciculis myrtorum junco conligatis: Taubm. in Plaut Rud. 3, 4. Evolve Plinium H. N. 15, 29. De Venere myrteâ ſive Murtiâ vid. Plutarchum probl. 20. cum notis Guilelmi Xylandri. Contra v. myrtum in ſacris Bonæ deæ habere vetitum erat. Arnob. l. 6. adverſ. gent. Ejus cauſam vid. ap. Plutarchum. l. c.

FLORES diis obferebant; vel tantum ſim-

ſimplices, Horat. *Martiis cœlebs quid agam Cal[…]dis, Quid velint flores.* l. 3. od. 8. Idem: *Non ſi[…] floribus cras donaberis hœdo.* 13. Veneri roſa ſacra erat, ac ubi dea pedes poſuit, ibi continuò ro[…]ſarum flores effloruerunt, ipſaq; roſa una cum Venere nata fuit. Vid. Anacreont. Heſiod. in Theogon. Achill. Tatium l. 2. de L. & C. Au[…]guſtus apud Suetonium *compitales Lares orna[…]bis anno inſtituit vernis floribus & æſtivis.* c. 31. In primis Genio flores dabant cum vino. Hora[…] *Tellurem porco Sylvanum lacte piabant. Floribus & vino Genium.* l. 1. epiſt. 1. Vel coronis intextos, [..] quibus frondes arboreæ non excludebantur.

CORONAE eo tempore Diis dari cœ[…]pere, quo Lares coli; qui Servio Tullio regnan[…]te, publicè & privatim primùm adorabantur, quoniam ille ex Lare conceptus putabatur, adparente matri ejus Ocreſtæ ad focum ſede[…]ri in cineribus genitali (unde ſtatim gravida facta dicitur) ac in Servl jam nati capite flam[…]mâ. *Jam tunc*, ait Plinius, *coronæ deorum hono[…]rant, & Larium publicorum privatorumq;.* 12, 1[…] Tibullus 2, 1.

Rure puer verno primùm de flore coronam
Fecit, & antiquis impoſuit Laribus.

Lar apud Plautum de virg. *Dat mihi coronas.* Aul. prol. Juvenalis ſat. 9:

O parvi noſtriq; Lares, quos thure minuto,
Aut farre, aut tenui ſoleo exornare coronâ.

Et

t ſat. 12:

Inde domum repetam, graciles ubi parva coronas
Accipiunt fragili ſimulacra nitentia fumo:
Hic noſtrum placabo Jovem, Laribusq́ paternis
Thura dabo, atq́ omnes violæ jactabo colores.

las Larium coronas in Græciâ è platano, in-atio e ſpicis & ariſtis fuiſſe contextas, probat aubman. in Trin. Plaut. 1, 2. Et colligere eſt ex ibullo 1, 10:

Cum paupere cultu
Stabat in exiguâ ligneus æde deus.
Hic placatus erat, ſeu quis libaverit uvam,
Seu dederat ſanctæ ſpicea ſerta comæ.

id. Voſſium de idol. 1, 12. Lares autem ita co-onati *Ornati dii* vocabantur. Sed & cæteris dponebantur diis. Arnobius: *Etiam dii ſertis rônis adſiciuntur & floribus.* l. 7. Horatius: *arvos coronantem marino Rore deos, fragiliq́ yrto.* 3, 23. Lucanus: *Sed dum thura ferunt, dum urea ſerta tonanti.* l. 7. Phars. Prudentius: *Cæ-rum ſanguis pecudum, verbenæ, coronæ.* in apoth. robus ap. Vopiſcum: *Coronas Jovi Opt. Max. eterisq́ Dis deabusq́ conſecratas.* c. 15. Apulejus a aſinum verſus deæ Hipponæ, *recentibus corol-roſeis ornato inhiat ſimulacro.* l. 3. Metam. De thenienſium more vid. Suidam voc. ειρεσιώνη. uellæ, Veneri militantes, languidas corollas piti demere, deoque alicui obferre ſolebant. lem meretriculas ſervâſſe, Lipſius putat; ut quoties

quoties penſum abſolviſſent, aut quot itiner
ut Propertius loquitur, unâ nocte confeciſſen
tot coronas ludicro cuipiam & minorum gen
tium deo donarent, puta Trephallo, Marſya
Hermæ, & talibus. l. 3. A. L. Quales autem flo
res ſeu coronæ ſingulis diis conſecratæ fuerint
vid. ap. Ant. Thyleſium, & Paſchalium de co
ronis. Et quamvis coronæ nulli olim, niſi dii
tantùm datæ, adſeverante Plinio H. N. 16, 4
Tamen poſtmodum eas benè meriti qq. ac vir
virtutibus inluſtres accepêre; item lapides
necnon amicarum poſtes. Tibullus: *Cum poſt
florida ſerta darem.* 1, 2. Vid. notas Mureti.

Inprimis flores & coronæ ad mortuorum
ſacrificia adferebantur, eæque vel roſeæ, ve
cupresſinæ. Virg. l. 3. Aen.

Adgeritur tumulo tellus, ſtant manibus aræ
Cæruleis mœſtæ vittis atrâq; cupreſſo.

Id. 5. Aen. *Ibat*
Ad tumulum magnâ medius ſtipante catervâ:
Hîc duo ritè mero libans carcheſia Baccho,
Purpureosq; jacit flores.

Horat. l. 2. od. 14.
Linquenda tellus, & domus, & placens
Vxor: neq; harum quas colis, arborum
Te, præter inviſas cupreſſos,
Vlla brevem dominum ſequetur.

In lapide Ravennenſi: QVOTANNIS. ROSAS
AD. MONVMENTVM. EJVS. DEFERANT. In in
ſcrib

ſcribtione Comi mancâ & obſoletâ hæc habentur: ITEM. CORONAE. MYRT. TERNAE. ET. TEMPORE. ROSAE. JVL. TERNAE. EIS. PONANTVR. ICATAE. DESILITIS. EX. ЭЄ. L. PROFVNDANTVR. Romæ ad Horatium della Valle: D. M. LATIA. MEGISTE. L. SATRIO. BASSO. MIL. LEG. II. CYRENAEICAE. 7. CAPITONIS. CON. B. M. ECIT. ET. SIBI. POSTERISQVE. EORVM. ITV. MBITV. CORONARE. SACRIFICARE. Ibid. in ineâ Julī. III. Pont. Max. ad viam Flam. QVOTIENS. QVIS. EORVM. SVIS. CORONAS. PONENT. ET. QVOTIENS. QVIS. EORVM. SVIS. CORONAS. PONENT. ET. ARAM. NOSTRAM. CORONENT. Præneſte in Latio in palatio Episcopi.

OMNIBVS. HIC. ANNIS. VOTORUM. MORE. SVORUM

CENTENAS. ADICIT. NVMERO. CRESCENTE. CORONAS

nſcribtio alia:

SERVILIA. EIRENE. REVERENS. PIA. CASTA. PVDICA

BIS. QVINOS. DENOS. ET. SEX. PROVECTA. PER. ANNOS

IT. TIBI. TERRA. LEVIS. CINERES. QVOQVE. FLORE. TEGANTVR.

lia:

HERMES. COCCEJAE. NICE.

AETERNAM. TIBI. SEDEM. HERMES. ARAMQVE. DICAVI

ICE. OPTASSEMQVE. VTINAM. TVA. FATA. SVPERSTES VT.

VT. MIHI. TV. FACERES. SED. INIQVA. SORT
MALIGNE
RAPTA. JACES. ANNIS. JAM. VIDVAT
TVIS
JAM. TIBI. CYBELES. SINT. ET. ROSA. GRAT
DIONES
ET. FLORES. GRATI. NYMFIS. ET. LILIA. SERT

Reddebantur diis FRVCTVS variorum generum;inter quos præcipui BACCAE LAV RI, OLIVAE, MYRTI & ſimilium; quod co ſtat ex lege illâ XII. Tabb. cap. de feriis, tit de religione: CERTASQVE. FRVGES. CERTASQV BACCAS. SACERDOTES. PVBLICE. LIBANTO. Item POMA. Tibullus 1, 1.

Et quodcunq; mihi pomum novus educat annus,
libatum agricolæ ponitur ante Deo.

Jovi pauperes poma pro bove dederunt; und ζεῦς μηλίχιος dictus. Gebhard. crepund. 1, 4 Idem Herculi factum Julius Pollux. l 1. refert cui Bœoti arietem immolaturi ſerius victimam adducentes, ab Aſopo fluvio, ſubitò, ne tranſi re poſſent, adcreſcente, excluduntur. Hoc pue ri juxta aram videntes adreptum malum, cu ramos pedum vice ſubdiderunt quatuor, du osq; cornuum loco, ad arietis formam deo im molârunt, quem eo magnoperè delectari cre debant. Suidas bovem fuiſſe, eumq; profugiſſ adſerit, cum quo conſentit Apollodorus apu Zenodotum, qui addit Herculi ἀλεξικάκ a

ab Athenienſibus eſſe factum. Vnde orta proverbia: μῆλιος ἡρακλῆς, per contemtum de eo, qui nomine eſſet magnificus; reapſe vappa & mendicus. Item Μῆλον ἡρακλῆς, de eo, qui exigua munuſcula boni facit. Et λοκρικὸς βοῦς de re vili & munere leviculo. Conſule Eraſmum. Propriè in certaminibus Phœbi pomum fuiſſe præmium ſacrum, videre eſt ex Archii epigrammate:

Τέσσαρές εἰσιν ἀγῶνες ἀν' ἑλλάδα, τέσσαρες ἱροί,
οἱ δύο μὲν θνητῶν, οἱ δύο δ' ἀθανάτων.
Ζηνός, Λητοΐδαο, παλαίμονος, Ἀρχεμόροιο·
ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Erant & inter eos PIRA. Horatius epod. 2.

Gaudet inſitiva decerpens pira,
Certantem & uvam purpuræ:
Quâ muneretur te Priape, & te Pater
Silvane, tutor finium!

UVAE. Tibullus l. 1. el. 10.

Hic placatus erat, ſeu quis libaverat uvam.

Et el. 5.

Illa deo ſciet agricolæ pro vitibus uvam,
pro ſegete ſpicas, pro grege ferre dapem.

Apud Athenienſes certo feſto pueri ferebant ὤσχας i. e. palmites cum racemis in templum Minervæ; inde feſtum ὠσχοφόρια, locus templo propinquus ὠσχοφόριον, & carmina ὠσχοφορικὰ cognominata. Vid. Nicandr. interpret. in

Alexiph. & qui hinc hauſit ea, Girald. ſynt.
17. FICVS olim Mercurio ſacra erat, eidemq́; adpendebatur: ex quo proverbium ortum, Σῦκον ἐφ' ἑρμῆ, de quo conſulendus Eraſmus. Plura de ficu habes apud Dionyſ. Voſſium ad Maim de idol. c. 9. §. 6. Erant inter eos CVCVRBITAE, & PAPAVER. Priapus de ſeipſo ap. Catullum carm. 18.

Florido mihi ponitur picta vere corolla
Primitus & tenerâ virens ſpica mollis ariſtâ:
Luteæ violæ mihi, luteumq́; papaver,
Pallentes cucurbitæ, & ſuaveolentia mala,
Vvâ pampineâ rubens educata ſub umbrâ,

Erant ALLIA, CEPAE, ANETHVM. Columella lib. de hort.

Allia cum cepis, cereale papaver anetho
Jungite, dumq́; virent, nexos deferte maniplos,
Et celebres Fortis Fortunæ dicite laudes.

In Bacchi κέρνῳ fuiſſe papaver, album triticum, hordeum, piſum, ervum, cicer, lentem, fabam, zeam, avenam, caricas, mel, oleum, vinum, lac, inlotam ovis lanam, teſtatur Athenæus l. 2. Vid. de his Stuckium f. 49. Ap. Ebræos עֲנֻיִּין fuêre מוכבסין genus fructuum præſtantium, quos ſolebant ſuſpendere ante idola odoris causâ. Abhoda ſarah. f. 14. In Aruch מיכבסין habetur.

FRVMENTVM, ſpicas, triticum, & talia

ia, ſanctisſimo Jehovæ exhibita, legimus Lev
. R. Salom. Ebræorum ſacrificium, quod dice-
batur Mincha, in hunc modum, deſcribit: כל
דבר הבא מן תבואה בכלל מנחה הוא
. e. *Quodcunq; venit ex proventu frumenti in gene-
e, id Mincha dicitur.* in Levit. 24, 9. Gentiles
rumentum Veneri dabant elixum, quod hoc
xcitat ad Venerem. Suidas voc. ἑφθοὶ πυροί.
Hordeum in libationibus adfundebant, illudq;
λοθύλειν dicebant. Idem. Ante ſacrificium
uoq; hordeum ſale conſperſum, ſiligo vel pla-
entulæ aris imponebantur, aut vaporatio thu-
is fiebat; quæ omnia πϱοθύματα vocabantur,
Cœlio L. A. 12, 1. Sed Choulius frugis primi-
ias ita nuncupatas contendit. pag. 306. Hordei
lius & frumenti ſacri conlectores *paraſiti* au-
iebant, ut prodidit Crates; locusq; in quo illud
condebatur, *paraſition*. Vid. Scalig. poët. 1, 14.
oſtea & frumenta molebant, ex iisq; molitis
rinam obſerri jubebantur certâ lege: Μὴ θύειν
τεϱ ἀλφίτων. Quâ etiam tanquam ſymbolo
ythagoras ſignificabat, mundos & mente can-
idâ ac expurgatâ conſcientiâ oportere ſacrifi-
are. Illa tamen farina plerunq; oleo & vino
iſcebatur. Suidas voc. θυλήματα. Spectat huc
MOLA SALSA (de quâ nos pluribus c. 18.) i. e.
ordei integræ fruges cum ſale mixtæ: vel, ut
ſcribit Iso Magiſter, Prudentii gloſſator, ſa-

crificii genus ex farre & ſale; dicta Ebræi
ריפות Græcis ὀλοχυτα & ὀλοχύτοι. De eâ in-
tegra Numæ hæc Lex extat: DIS. FRUGE. ET. MO
LA. SALSA. SVPPLICANTO. Prudentius l. 2. con
tra Symm.

Non aris, non farre molæ victoria felix
Exorata venit.

Cauſam, cur mola ſalſa ad ſacrificia fuerit ad-
hibita? hanc dat Choulius *Les grains de l'org*
ſe nommoyent ὄλαι & ὀλοχύ), *quand ils eſtoyen*
mes. Iez auecques le ſel (ſic miſcellaneam in-
telligunt Græci ex hordeo & ſale materiam)
qui ſe mangeoyent tous entiers au commencement
auant que l'uſage de mouldre fuſt trouué. pag. 307
Vid. de molâ ſallâ Plinium H. N. 12, 18. Clau
derumde ſale cap. 3. Meminit ejus etiam Por
phyrius: οὗ ἡ Δημητρείου καρποῦ μετὰ τὸν χέδρο
πα πρώτου φανέντος κριθῶν πάντης ἀπ' ἀρ
χῆς μὲν ὀλοχυτεῖτο κατὰ τὰς πρώτας θυσία
τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. Et paulò pòſt. τοῦ δ
ἀληλεσμένου βίου παρὰ τὸ πρόσθεν μακαρισθέν
τος, ἀπήρξαντό τε τῆς ψαισθείσης τροφῆς πρ
τον εἰς πῦρ τοῖς θεοῖς. ὅθεν ἔτι καὶ νῦν πρὸς τῷ τ
λει τῶν θυηλῶν, τοῖς ψαισθεῖσι θυλήμασι χρώ
μεθα. l. 2. περὶ ἀποχῆς, §. 6.

Ex farinâ, ſale, & talibus, varia placen
tarum ac libiorum (unde Stukio nomen *Libe*

id eſt Bacchi; & vox Ein Laib/ intellige panis) genera ad ſacra conficiebantur, quorum ap deos æſtimationem valdè prædicat Porphyrius l. 2. περὶ ἀποχῆς, §. 15. & ſeqq. Ovidius l. 1. faſt.

Cùm Cereale Sacerdos
Imponit libum, farraq́ mixta ſale.

Idem l. faſt.

Libaq́ de milio milii fiſcella ſequatur,
Ruſtica præcipuè eſt hoc dea læta cibo.

Juvenalis de terminalibus ſat. 16.

Sacrum effodit medio de limine ſaxum,
Quod mea cum vetulo coluit plus annua libo.

De iisdem Dionyſius Halicarn. *Pompilius juſſit unumquenq́ circumſcribere fundos ſuos, ſacrosq́ finibus lapides adponere, lapidesq́ ipſos ſacravit Jovi terminali &c. ſacrificabantq́ non animatum aliquid, neq́ enim pium eſt cruentare lapides; ſed pultes, & liba, & alias quaſdam fructuum primitias.* l. 2. Eadem terminalium ſacrificia ἀναίμακτα facit Plutarch. probl 15. Sed magno impetu contra probatum eunt Propertius, qui ſcribit: *Parva ſaginati luſtrabant compita porci.* l. 4, el. 1. & Horatius, ap. quem extat *agna feſtis cæſa terminalibus.* epod. 2. Ita ap. Ebræos in ſacrificio jugi inter alia decima pars Similæ id eſt Gomer obferebatur, quæ eſt decima pars Ephæ Vid. Waſerus l. 2. antiqq. menſurarum cap 3. Ap. Jeremiam 7, 18. ſunt כונים id eſt placentæ, formam reginæ cœlorum referentes, ut

ſcribit Salomon Jarchi. Vid. Hildebr. diſſ. de err. circa DEUM obortis. Apud Juſtinum *Metapontini, cognito oraculo deorum, occupandam manium & deæ pacem rati, juvenibus modica & lapidea ſimulacra ponunt, & deam panificiis placant.* l. 20, c. 2. Inter Ebræorum מנחות erant שתי הלחם בעצרת לחם הפנים שבת *duo panes feſto propoſitionis diebus ſabbati deſtinati.* De poſterioribus his peculiare præceptum adfirmativum, de quo vid. CL. Hottingerum de Jur. Ebr. l. 96. Obferebantur ap. eosd. & frixa, החביתין dicta, quorum mentio fit in Joma c. 2, §. 3, Tamid. c. 1, & 1. Paralip. 9. (al. 10.) v. 31, ubi vulgata vertit: *Præfectus erat eorum, quæ in ſartagine frigebantur.* Lutherus: Waren vertrauet die Pfannen; per metonymiam ſc. ſubjecti: quo etiam ſenſu verſionem hanc accipere potuiſſet Sheringham, qui tamen eam admodum flagellat. Arias Montanus interpretatur *opus ſartaginum*: Piſcator *Opus cacaborum.* Quamvis oppidò diſtincta fuerint מנחת המחבת *munus ſartaginis*, & מנחת המרחשת *munus cacabi*, quod conſtare poteſt ex R. Levi Barſelonitæ Chinnuk. Ap. Gentiles, è cujus domo animal non procedebat, taurum è farinâ vel etiam cerâ fictum ad aras producebat, qui βȣ̃ς ἕβδομος, item θύανος dicebatur. Suidas. Talem ex fari-

nâ

nâ bovem immolavit Pythagoras, cùm reperiſſet latus ſubtenſum trianguli, rectanguli lateribus continentibus æquivalere, quod in ejus vitâ refert Porphyrius: ἐβουθύτησε δέ ποτε σταίτινον, ὥς φασι, βοῦν, οἱ ἀκριβέστεροι, ἐξευρὼν τοῦ ὀρθογωνίου τὴν ὑποτείνουσαν ἴσον δυναμένην ταῖς περιεχούσαις. Hujusmodi incruentæ, viles, & ſine carnibus hoſtiæ ab Ariſtophane vocantur *Victimæ nullæ præter barbas & cornua.* Suidas voc. θύματα. Aliàs φαυλητῶν θύματα. Idem voc. φάυλις. Libis autem illis ſacris interdum aliquid mellis additum deprehendimus. Tibullus 1, 7.

Tibi dum thuris honores,
Liba & Mopſopio dulcia melle feram.

Quùm & mel ſeorſim diis datum fuerit. Plato: θύματά τε οὐκ ἦν τοῖς θεοῖς ζῶα· πελανοὶ δὲ καὶ μέλιτι καρποὶ δεδευμένοι καὶ τοιαῦτα ἄλλα ἁγνὰ θύματα. l. 6. de Ll. Steſichorus in ἄθλοις: φέρεσθε τῇ παρθένῳ καὶ μέλι χλωρόν. ap. Athen. Etiam in favis. Ovidius: *Porricit inciſos filia parva favos.* Tibullus 1, 10.

Atq; aliquis voti compos liba ipſe ferebat;
Poſtq; comes purum filia parva favum.

In enumeratione liborum obveniunt nobis θυλήματα ſive θυήματα, id eſt farra melle imbuta; quamvis & ſuffimenta aliquando vocibus iſtis inſigniantur ap. Heſychium.

φθοῖδες & ψαϛὰ, placentæ ſubactæ farinâ, oleo & vino, quas aliquando bos devoravit. Suidas voc. βȣφόνια. Πίπυρα, quæ alius ait eſſe fures, alius molas ſallas, alius ϑυλήματα, id eſt libamina melle, vino, ac farinâ confecta. Πόπανον, placentæ genus, adſerente Suida, latum, tenue, rotundum, in ſacrificiis, tradentibus Polluce, & ex Ariſtophane Merulâ, uſitatisſimum. Juvenalis: *Scilicet & tenuipopano corruptus Oſiris.* ſat. 6. *Ferctum*. Perſius: *Attamen hic extis & opimo vincere fercto Intendit*. ſat. 2. *Strues*, libi genus, digitorum conjunctorum non admodum disſimile, qui ſuperjectâ paniculâ in transverſum continentur. Cato: *Priusquam porcum fœminam immolabis, ſtruem commoveto ſic: Jane Pater te hac ſtrue commovendâ bonas preces precor.* Idem de fercto: *Ferctum Jovi moveto & mactato ſic: Jupiter te hoc fercto obmovendo, &c.* de R. R. Conjungebantur enim ut plurimùm ferctum & ſtrues in ſacrificiis; quæ, qui ferebant, *Struſemrii*, vel, ut alii volunt, *Struferctarii* dicebantur. Vid. Turnebum advers. 21, 21. Taubmannum in pſeud. 1, 1. *Paſtillum*, libi genus ſacri & rotundi. *Farreum*, quod ex farre factum. *Janual*, quod Jano tantummodò libabatur. *Summanalia*, farinacea, in rotæ modum ficta. *Punicum*, â Pœnis, aliàs *Probum* dictum; quia præ cœteris ſuavisſimum. *Secia*, quod in ſacrificiis ſeceſpitâ ſeca-

ſecabatur. *Subucula*, ,ex alicâ, oleo,& melle. Vid. de his Feſtum, Arnobium l. 7. Stuck. f. 9, & 50. Hiſce addantur, *Moretum*, *Cocetum*, *Arculata*, *Africia*, *Gratilla*, *Catumeum*, *Conſpoleum*, *Cubulum*, &c. Bacchi *Obeliophoros*; *Cornuta* Apollinis, Dianæ, Hecates. & Lunæ; *Melittuta* TrophonI, &c: de quibus Athenæus & Pollux. Germani Deo Suantevito obtulêre placentam formâ rotundâ, eâ magnitudine, ut poſt eam homo latere potuerit. Münſter. l. 3. Coſm. Pertinent huc frumen & fitilla, pultium genera, ſed diverſa, Diis coctarum; quas memorat Arnobius l. c. Hujus etiam Seneca mentionem injicit: *Itaq; boni etiam farre ac fitillâ religioſi ſunt.* de benef. 1, 6. quem locum ita Mureti ſpongia mundavit V. L. 12, 1. & not. in Sen. cùm prius legeretur, *fritillâ*, *fatilla*, *fi tilla*, *ficiola*, *ficilla*, *fictili*, *frivolis*, *ſuilla*, *fame ac ſiulla*, &c.

Neque SAL modò ad molam ſalſam, liba, & placentas; ſed & ſingulatim ad ſacrificandum uſurpabatur; unde ab Homero ſal θεῖος Iliad. 1, & â Platone θεοφιλὲς in Timæo audit. Prudentius: *Si modicum ſalis Tangere benigna velis.* hym. 3. περὶ στεφ. Idem: *Ridiculosq; deos venerans ſale, ceſpite, thure.* In Apoth. Ovidius 1. faſt.

Ante Deis homines quod conciliare valeret,
Far erat, & puri lucida mica ſalis.

Sal rufus proprius erat Veſtæ, ut notat Thom. Dempſterus ad Roſinum ex Giraldi ſynt. 17.

Rationem obſerendi Salis hanc præbet Choulius: *Le ſel ſe jettoit par deſſus, non pour la naturelle fertilité, ou pour rendre graces aux Dieux de leur nourriture, mais pour ce que c'eſtoit le ſymbole d'amytié.* p. 307. Hanc ulterius ita inluſtrat Cœlius: *quia amicitiæ perpetuæ ſymbolum ſit ſal; & hoc, quia ſal rebus corruptibilibus durationem tribuit.* Vid. Gonzalem de Miedies tr. de Sale. Vnde in omnibus fœderibus ſal adhibitum, Oleaſter docet. Et illud Pythagoræ ſymbolum notandum: *Sal adponendus*; de quo videndi explicatores Symbol. Pythag. Ob hanc Salis durabilitatem, ſunt, qui illud, *Vxorem Loth verſam in ſtatuam ſalis*, Gen. 19, 27, dictum autument, immutatam eſſe in rem incorruptibilem & in æternum permanſuram: Alii de ſtatuâ admiratione dignâ intelligunt: Alii de portento, cujus intuitu nos ſapere diſcamus; quia ſal ſapientiæ ſymbolum. Alii putant eſſe ſalem metallicum, ab omni imbre intemeratum, pro ſaxis domibus ædificandis idoneum, de quo Plinius 31, 7. Verum tamen fuiſſe ſalem, docent Philo, R. Benjamin, & Joſephus hiſtoricus; eumque non molem indigeſtam (quamvis in Ebraico extet נציב, *cumulus*, *acervus*; & Severus Sulpitius *in molem verſam*, adſerat) verum columnâ & ſtatuam, quæ muliebria lineamenta retinuerit, &, quod planè auditu ſtupendum, muliebria naturalia, & adfectiones præter

Salom.

Salom. Sap. 10, 7, LXX Interpretes, Chaldæum, Joſephum, & alios, etiam adfirmat Claudius Victor. l. 3. in Gen. Vid. Hiſpanum doctiſſimum, & penitus admirabilem Martinum Del-Rio adag. V. T. 26. Quæritur autem an ſtatua illa ſupermanſerit, & hodienum extet? Nicolaus Princeps Radzivilus negat: *Nam diligenter, inquit, ex Arabe noſtro, cæterisq; , qui loca habent explorata, quæſivi, qui conſtanter adfirmabant, nihil ſimile illic reperiri.* in itiner. Et frater Angelus Monachus refert, *multos Europæos ſuo tempore ſtatuam quæſiviſſe, nec reperiſſe.* Cum vero Targum Hieroſolymitanum duraturam eam dicat, usque ad reſurgentem dominum; cauſam forte, quare quibusdam reperta non ſit, hanc dabimus ex Anſelmo Monacho, cujus en verba: *In littore Orientali maris mortui ſita eſt Segor in parte Arabiæ, ubi eſt ſtatua ſalis: in quam converſa eſt uxor Loth, ad quam videndam periculoſus eſt adſcenſus propter Madianitas ibidem commorantes, qui nemini parcunt, & ſæpe, ut dicunt, mare creſcit tantum ex tumefactione, quod cooperitur tota ſtatua, & non videtur; aliquando tamen decreſcit, quod videtur ad pectus & genua.* Certò enim viſam ſuo tempore, ſcribunt Brochardus, Adrichomius, Bredembachius, Salignacus, & alii. Sedulius:

Dum reſpicit uxor
In ſtatuam mutata ſalis, ſtupefacta, remanſit
Ad pœnam converſa ſuam.

Tertul-

tullus: *Quod culus tibi purior ſalillo.* epigr. 23. Vid. not. Mureti in h. l. quod Poëtæ, *Purior ſalillo,* de re inculpatâ proverbii vicem præbuit. Vid. Hadr: Junium cent. 5. adag. 71. Adi Dion. Lambinum in l. c. Horatl, Caſaubonum not. ad Perſium Eraſmum in Chiliadd. Gualt. Chabotium not ad Horat. Salmuth. ad Pancirollum t. 1, tit. 34.

Judæi omnibus ſacrificiis, ut corollarium, addiderunt partem ſimilæ, olei, vini, thuris, ac ſalis; ſalemq; etiam hoſtiæ impoſuerunt. Vid. Levit. 2, 13. c. 7, 14 c. 14, 11. Exod. 29, 40. & ſeq. Num. 15, 3. & ſeqq. Eſræ 6, 9. & ſeq. Ejus hanc ſuppeditat cauſam Rabbi Salomo: *Aquis terreſtribus ægrè ferentibus ſe à cœleſtibus ſeparari per interjectum firmamentum, promiſſum à DEO fuiſſe, illarū olim uſum fore ſacrum. Ex aquis autem eſt ſal.* Fabula, ſi cui placeat, non injucunda. Rabbi Moſes in More Nebochim part. 3. c. 46. ideò Deum præcepiſſe ait, ut ſalem adhiberent, quià idololatræ eum non uſurpârint: Sed ex ſuperioribus noſtris manifeſtò confunditur. Quantò majorem Abravanel inter Ebræos fidem, non ſolùm apud Cl. l'Empereur not. ad Cod. Middoth, ſed & alios, meretur? qui propterea hoſtiam ſale conſperſam edocet, quoniam caro ſalita non putreſcit, ſed conſervatur; præterea grata eſt comedentibus eam: at quæ inſulſa eſt, nec ſalita, ejus uſus reſpuitur. Idem S. Salvator

innuit

Ipſe ſuos genius adſit viſurus honores,
Cui decorent ſanctas mollia ſerta comas.
Illius puro diſtillent tempora nardo;
Atq; ſatur libo ſit, madeatq; mero.

Lucianus: Τί ἐκεῖνοι ςεφανοῦσι τοὺς λίθους, κα
χρίουσι μύρῳ. Vid. Juſtinum in apol. 2. Scipion
Gentilem comm. in Apuleji Apolog. Elmen
horſt. not. in Minucium Felic. Vnde planè elu
ceſcit pientisſimæ mulierculæ, reſipiſcenti
Mariæ Magdalenæ, intentio, pedes Chriſti un
gentis, Luc. 7. 38. & alius, Salvatorem noſtrum
ante pasſionem itidē nardo oblinentis, Matth
26, 7. Marc. 14, 3. & rurſus Mariæ, ſororis La
zari, collyrio ſimiliter, & nardo pedes Chriſt
delibutos reddentis, Joh. 12, 3. quo ipſo ſinguli
devotionem ſuam ſummam teſtatum ibant, u
opinatur Chryſoſtomus. Vid. Caſaub. exerc
14, ſect. 12. Lignorum etiam odoratorum, qu
in ſacrificiis erant, meminit Porphyrius: Πολ
λοὶ καὶ νῦν ἔτι θύουσι συγκεκομμένα τῶν εὐωδῶ
ξύλων τινά. l. 2. §. 5.

Primum inter aromata ſacra locum habe
bat THVS, unde *pium, ſacrum* & *votivum* dici
tur. Adpellatur Ebræis לבנה, Græcis λίβα
νος & λιβανωτὸς; Germanis Weihrauch / q
fumus ſanctus, vel odoramentum ſacratum
Weihen enim eſt ſacrare, unde Kirchweih
Weihnacht/Weihwaſſer ꝛc. Et Latinis *Thus* qui
den

dem à θύω, ſacrifico: quod alii à *tundo* derivant, & omiſsâ adſpiratione TVS ſcribunt: Scholiaſta Virgilii: *Thus ſine adſpiratione dicimus. Nam antiqui dicebant thus* ἀπὸ τȣ̃ θεᾶσαι, *quod diſplicuit: Thura n. à tundendo dici volunt* i. e. *à glebis tusis; cum quibus dicitur fluens ex arboribus coaleſcere* in l. Georg. Quid autem Thus ſit, ſatis deſcribit Arnobius: *Nam ne forte ignoretis, quid, aut unde ſit thus iſtud? Viſcum eſt, ex corticibus profluens, ita ut ex amygdalo, ceraſo lacrymabili deſtillatione coaleſcens.* &c l. 7. Ejus vaporatio nō ſolùm inter προθύματα habebatur (quò Ovidius reſpicit: *Thura dabat primis & verba precantia flammis.* l. 9. Metam.) Sed & in ipſis ſacrificiis. Lycus apud Plautum Pœn: 2.

Dî illum infelicent omnes, qui poſt hunc diem
Leno ullam Veneri unquam immolârit hoſtiam;
Quive ullum thuris granum ſacrificaverit.

Ovidius l. 13. Metam.

Thure dato flammis, vinoq; in thura profuſo;
Cæſarumq; boum fibris de more crematis.

Horat. l. 1. od. 36:

Et thure, & fidibus juvat,
Placare, & vituli ſanguine debito.

Arnobius: *Ac primùm illud à vobis iſto ipſo quærimus percontamurq; de thure; unde, aut quo tempore noſſe illud, aut ſcire potueritis; ut meritò exiſtimetis, aut eſſe diis dandum, aut eorum acceptiſſimum voluntati.* l. c. Inſcribtio: AELIAE. TRYPHOSAE. IVS.

Ipſe ſuos genius adſit viſurus honores,
Cui decorent ſanctas mollia ſerta comas.
Illius puro diſtillent tempora nardo;
Atq; ſatur libo ſit, madeatq; mero.

Lucianus: *Τί σκῆνοι ςεφανῦσι τὺς λίθυς, καὶ χρίυσι μύρῳ.* Vid. Juſtinum in apol. 2. Scipion. Gentilem comm. in Apuleji Apolog. Elmenhorſt. not. in Minucium Felic. Vnde planè eluceſcit pientisſimæ mulierculæ, reſipiſcentis Mariæ Magdalenæ, intentio, pedes Chriſti ungentis, Luc. 7. 38. & alîus, Salvatorem noſtrum ante pasſionem itidẽ nardo oblinentis, Matth. 26, 7. Marc. 14, 3 & rurſus Mariæ, ſororis Lazari, collyrio ſimiliter, & nardo pedes Chriſti delibutos reddentis, Joh. 12, 3. quo ipſo ſingulæ devotionem ſuam ſummam teſtatum ibant, ut opinatur Chryſoſtomus. Vid. Caſaub. exerc. 14, ſect. 12. Lignorum etiam odoratorum, quæ in ſacrificiis erant, meminit Porphyrius: *Πολλοὶ καὶ νῦν ἔτι θύυσι συγκεκομμένα τῶν εὐωδῶν ξύλων τινά.* l. 2. §. 5.

Primum inter aromata ſacra locum habebat THVS, unde *pium, ſacrum* & *votivum* dicitur. Adpellatur Ebræis לבונה, Græcis *λίβανος* & *λιβανωτὸς*; Germanis Weyhrauch / qs fumus ſanctus, vel odoramentum ſacratum: Weihen enim eſt ſacrare, unde Kirchweih, Weihnacht/Weihwaſſer ꝛc. Et Latinis *Thus* quidem

dem à θύω, ſacrifico: quod alii à *tundo* derivant, & omiſsâ adſpiratione TVS ſcribunt: Scholiaſta Virgilii: *Thus ſine adſpiratione dicimus. Nam antiqui dicebant thus ἀπὸ τοῦ θεᾶσαι, quod diſplicuit: Thura n. à tundendo dici volunt* i. e. *à glebis tusis; cum quibus dicitur fluens ex arboribus coaleſcere* in l. Georg. Quid autem Thus ſit, ſatis deſcribit Arnobius: *Nam ne forte ignoretis, quid, aut unde ſit thus iſtud? Viſcum eſt, ex corticibus profluens, ita ut ex amygdalo, ceraſo lacrymabili deſtillatione coaleſcens.* &c l. 7. Ejus vaporatio nō ſolùm inter προθύματα habebatur (quò Ovidius reſpicit: *Thura dabat primis & verba precantia flammis.* l. 9. Metam.) Sed & in ipſis ſacrificiis. Lycus apud Plautum Pœn: 2.

Dî illum infelicent omnes, qui poſt hunc diem
Leno ullam Veneri unquam immolârit hoſtiam;
Quive ullum thuris granum ſacrificaverit.

Ovidius l. 13. Metam.

Thure dato flammis, vinoq; in thura profuſo;
Cæſarumq; boum fibris de more crematis.

Horat. l. 1. od. 36:

Et thure, & fidibus juvat,
Placare, & vituli ſanguine debito.

Arnobius: *Ac primùm illud à vobis iſto ipſo quærimus percontamurq; de thure; unde, aut quo tempore nôſſe illud, aut ſcire poteritis; ut meritò exiſtimetis, aut eſſe diis dandum, aut eorum acceptisſimum voluntati.* l. c. Inſcribtio: ASLIAE. TRYPHOSAE. JVS-

Ipſe ſuos genius adſit viſurus honores,
Cui decorent ſanctas mollia ſerta comas.
Illius puro diſtillent tempora nardo;
Atq; ſatur libo ſit, madeatq; mero.

Lucianus: Τί ἐκεῖνοι στεφανοῦσι τοὺς λίθους, καὶ χρίουσι μύρῳ. Vid. Juſtinum in apol. 2. Scipion. Gentilem comm. in Apuleji Apolog. Elmenhorſt. not. in Minucium Felic. Vnde planè eluceſcit pientisſimæ mulierculæ, reſipiſcentis Mariæ Magdalenæ, intentio, pedes Chriſti ungentis, Luc. 7. 38. & alius, Salvatorem noſtrum ante pasſionem itidē nardo oblinentis, Matth. 26, 7. Marc. 14, 3. & rurſus Mariæ, ſororis Lazari, collyrio ſimiliter, & nardo pedes Chriſti delibutos reddentis, Joh. 12, 3. quo ipſo ſingulæ devotionem ſuam ſummam teſtatum ibant, ut opinatur Chryſoſtomus. Vid. Caſaub. exerc. 14, ſect. 12. Lignorum etiam odoratorum, quæ in ſacrificiis erant, meminit Porphyrius: Πολλοὶ καὶ νῦν ἔτι θύουσι συγκεκομμένα τῶν εὐωδῶν ξύλων τινά. l. 2. §. 5.

Primum inter aromata ſacra locum habebat THVS, unde *pium, ſacrum* & *votivum* dicitur. Adpellatur Ebræis לבנה, Græcis λίβανος & λιβανωτὸς; Germanis Weihrauch / qs. fumus ſanctus, vel odoramentum ſacratum: Weihen enim eſt ſacrare, unde Kirchweih/ Weihnacht/Weihwaſſer ꝛc. Et Latinis *Thus* quidem

dem â θύω, ſacrifico: quod alii â *tundo* derivant, & omiſsâ adſpiratione TVS ſcribunt: Scholiaſta Virgilii: *Thus ſine adſpiratione dicimus. Nam antiqui dicebant thus* ἀπὸ τοῦ θεᾶσαι, *quod diſplicuit: Thura n. â tundendo dici volunt* i. e. *â glebis tusis; cum quibus dicitur fluens ex arboribus coaleſcere* in l. Georg. Quid autem Thus ſit, ſatis deſcribit Arnobius: *Nam ne forte ignoretis, quid, aut unde ſit thus iſtud? Viſcum eſt, ex corticibus profluens, ita ut ex amygdalo, ceraſo lacrymabili deſtillatione coaleſcens.* &c l. 7. Ejus vaporatio nō ſolùm inter προθύματα habebatur (quò Ovidius reſpicit: *Thura dabat primis & verba precantia flammis.* l. 9. Metam.) Sed & in ipſis ſacrificiis. Lycus apud Plautum Pœn: 2.

Dî illum infelicent omnes, qui poſt hunc diem
Leno ullam Veneri unquam immolârit hoſtiam;
Quive ullum thuris granum ſacrificaverit.

Ovidius l. 13. Metam.

Thure dato flammis, vinoq; in thura profuſo;
Cæſarumq; boum fibris de more crematis.

Horat. l. 1. od. 36:

Et thure, & fidibus juvat,
Placare, & vituli ſanguine debito.

Arnobius: *Ac primùm illud â vobis iſto ipſo quærimus percontamurq; de thure; unde, aut quo tempore nôſſe illud, aut ſcire poteritis; ut meritò exiſtimetis, aut eſſe diis dandum, aut eorum acceptiſſimum voluntati.* l. c. Inſcribtio: ALLIAE. TRYPHOSAE. IVS-

Ipſe ſuos genius adſit viſurus honores,
Cui decorent ſanctas mollia ſerta comas.
Illius puro diſtillent tempora nardo;
Atq; ſatur libo ſit, madeatq; mero.

Lucianus: Τί ϛέφανοι ϛεφανοῦσι τοὺς λίθους, καὶ χρίουσι μύρῳ. Vid. Juſtinum in apol. 2. Scipion. Gentilem comm. in Apuleji Apolog. Elmenhorſt. not. in Minucium Felic. Vnde planè eluceſcit pientisſimæ mulierculæ, reſipiſcentis Mariæ Magdalenæ, intentio, pedes Chriſti ungentis, Luc. 7. 38. & aliûs, Salvatorem noſtrum ante pasſionem itidē nardo oblinentis, Matth. 26, 7. Marc. 14, 3. & rurſus Mariæ, ſororis Lazari, collyrio ſimiliter, & nardo pedes Chriſti delibutos reddentis, Joh. 12, 3. quo ipſo ſingulæ devotionem ſuam ſummam teſtatum ibant, ut opinatur Chryſoſtomus. Vid. Caſaub. exerc. 14, ſect. 12. Lignorum etiam odoratorum, quæ in ſacrificiis erant, meminit Porphyrius: Πολλοὶ καὶ νῦν ἔτι θύουσι συγκεκομμένα τῶν εὐωδῶν ξύλων τινά. l. 2. §. 5.

Primum inter aromata ſacra locum habebat THVS, unde *pium, ſacrum* & *votivum* dicitur. Adpellatur Ebræis לבנה, Græcis λίβανος & λιβανωτὸς; Germanis Weihrauch / quaſi fumus ſanctus, vel odoramentum ſacratum: Weihen enim eſt ſacrare, unde Kirchweih, Weihnacht/Weihwaſſer ꝛc. Et Latinis *Thus* quidem

dem à θύω, ſacrifico: quod alii à *tundo* derivant, & omiſsâ adſpiratione TVS ſcribunt: Scholiaſta Virgilii: *Thus ſine adſpiratione dicimus. Nam antiqui dicebant thus ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι, quod diſplicuit: Thura n. à tundendo dici volunt* i. e. *à glebis tusis; cum quibus dicitur fluens ex arboribus coaleſcere* in l. Georg. Quid autem Thus ſit, ſatis deſcribit Arnobius: *Nam ne forte ignoretis, quid, aut unde ſit thus iſtud? Viſcum eſt, ex corticibus profluens, ita ut ex amygdalo, ceraſo lacrymabili deſtillatione coaleſcens.* &c l. 7. Ejus vaporatio nō ſolùm inter προθύματα habebatur (quò Ovidius reſpicit: *Thura dabat primis & verba precantia flammis.* l. 9. Metam.) Sed & in ipſis ſacrificiis. Lycus apud Plautum Pœn: 2.

Dî illum infelicent omnes, qui poſt hunc diem
Leno ullam Veneri unquam immolârit hoſtiam;
Quive ullum thuris granum ſacrificaverit.

Ovidius l. 13. Metam.

Thure dato flammis, vinoq; in thura profuſo;
Cæſarumq; boum fibris de more crematis.

Horat. l. 1. od. 36:

Et thure, & fidibus juvat,
Placare, & vituli ſanguine debito.

Arnobius: *Ac primùm illud à vobis iſto ipſo quærimus percontamurq; de thure; unde, aut quo tempore nôſſe illud, aut ſcire potueritis; ut meritò exiſtimetis, aut eſſe diis dandum, aut eorum acceptiſsimum voluntati.* l. c. Inſcribtio: ALLIAE. TRYPHOSAE. IVS-

tullus: *Quod culus tibi purior ſalillo.* epigr. 23. Vid. not. Mureti in h. l. quod Poëtæ, *Purior ſalillo*, de re inculpatâ proverbii vicem præbuit. Vid. Hadr: Junium cent. 5. adag. 71. Adi Dion. Lambinum in l. c. Horatl, Caſaubonum not. ad Perſium Eraſmum in Chiliadd. Gualt. Chabotium not ad Horat. Salmuth. ad Pancirollum t. 1, tit. 34.

Judæi omnibus ſacrificiis, ut corollarium, addiderunt partem ſimilæ, olei, vini, thuris, ac ſalis; ſalemq; etiam hoſtiæ impoſuerunt. Vid. Levit. 2, 13. c. 7, 14 c. 14, 11. Exod. 29, 40. & ſeq. Num. 15, 3. & ſeqq. Eſræ 6, 9. & ſeq. Ejus hanc ſuppeditat cauſam Rabbi Salomo: *Aquis terreſtribus ægrè ferentibus ſe à cœleſtibus ſeparari per interjectum firmamentum, promiſſum à DEO fuiſſe, illarū olim uſum fore ſacrum. Ex aquis autem eſt ſal.* Fabula, ſi cui placeat, non injucunda. Rabbi Moſes in More Nebochim part. 3. c. 46. ideò Deum præcepiſſe ait, ut ſalem adhiberent, quia idololatræ eum non uſurpârint: Sed ex ſuperioribus noſtris manifeſtò confunditur. Quantò majorem Abravanel inter Ebræos fidem, non ſolùm apud Cl. l'Empereur not. ad Cod. Middoth, ſed & alios, meretur? qui propterea hoſtiam ſale conſperſam edocet, quoniam caro ſalita non putreſcit, ſed conſervatur; præterea grata eſt comedentibus eam: at quæ inſulſa eſt, nec ſalita, ejus uſus reſpuitur. Idem S. Salvator

innuit

innuit Matth, 5, 13. Marc. 9. v. 49. & 50. Et Apoſtolus Magnus Coloſs. 4, 6. Vnde proverbium illud: *Quod ſal carni*, de quo videndus Hadr. Junius, cent. 7. adag. 82. Et aliud Rabbinorum in Nidda f. 31. פוץ מלחא ושדי בשרא לכלבא i. e. *Aufer ſalem & projice carnem canibus.* Bonfrerius in Lev, 2, 13. hanc promit rationem, quod nullum convivium humanum absq; ſale agitetur, ideò nec ſacrificia ceu Dei convivia: Ex quo iterum adagio: *Ne ſalem quidem dederit*, de ſordido & parco. Junius cent. 8, adag. 10. Plures rationes vid. apud Philonem de victt. Hieron. l. 2. ep. 13. ad ruſt. Joſephum A. J. 3, 13. Joh. Brentium præf. in Lev. Joh. Pier. Valerianum l. 31. Hierogl. Franc. Vatablum ad Lev. 2, 13. Maldonatum ad Marc. 9, 50. Martinium Lex. philol. Matth. Vnzerum phyſiol. Sal. c. 22. L'Empereur cod. Middoth. p. 174. Hottingerum de J. E. ll. 117. 127. Adde Plinium H. N. 31, 7. Eraſmum proverb. Qui circa ſalem & far. &c. Corn. à Lapide in Act. Ap. 1, 4. & elimatiſſimum ſchediaſma Clauderi de Sale. Saliebant autem in tribus locis: In conclavi ſalis, quod deſcribit cod. Middoth. cap. 4. & ad clivum; & in faſtigio altaris. Cod. Sebach. c. 7. Rambam in More Neboch. l. 3. c. 46.

Αγνὰ θύματα Thucydides etiam oblationes ex aromatibus vocat & ſimilibus; velut ſanguinaria ſacrificia impura eſſent. Talia e-

rant

rant CINNAMVM vel cinnamomum, CASIA MYRRHA, CROCVS &c. Porphyrius: ἤρξατο πρῶτον ἀφ' ἑστίας τοῖς οὐρανίοις θεοῖς θύειν, οὐ σμύρνης, οὐδὲ κασίας καὶ λιβανωτοῦ κρόκῳ μιχθέντων ἀπαρχάς· (πολλαῖς γὰρ γενεαῖς ὕστερα παρελήφθη καὶ πάντα) l. 2. περὶ ἀποχ. §. 5. Ap. Aethiopes cinnamum vel cinnamomum cum Deo, Aſſabino i. e. Sole dividebatur. Plinius H. N. 12, 19. Theophr. de plantis, 9, 5. Ovidius ep. heroid. 16.

Adolebant cinnama flammæ,
Caſáq; ſanguineam victima planget humum.

Lapis Parmæ apud Bellodios.

D. D.
GEMINIAE. P. FIL
MAXIMAE
STATVTA
ODORAMENTA
EX. H-S. ∞ ∞ ∞ ∞
PRIMA. MATER
MISERRIMA
FILIAE. CARISSIMAE
ANN. XVIIII.

e myrrhâ & unguentis vid. Empedoclis verſus ap. Porphyrium, l. 2. §. 21. Nam & Dii ungebantur. Prudentius l. 1. contra Symm.

Saxa inclita ſeris
Viderat, unguentoq; Lares humeſcere nigro.

ibullus 2, 2:

Ipſe

Ipſe ſuos genius adſit viſurus honores,
Cui decorent ſanctas mollia ſerta comas.
Illius puro diſtillent tempora nardo;
Atq; ſatur libo ſit, madeatq; mero.

Lucianus: Τί ἐκεῖνοι ςεφανοῦσι τοὺς λίθους, καὶ χρίουσι μύρῳ. Vid. Juſtinum in apol. 2. Scipion. Gentilem comm. in Apuleji Apolog. Elmenhorſt. not. in Minucium Felic. Vnde planè eluceſcit pientiſſimæ mulierculæ, reſipiſcentis Mariæ Magdalenæ, intentio, pedes Chriſti ungentis, Luc. 7. 38. & alius, Salvatorem noſtrum ante paſſionem itidẽ nardo oblinentis, Matth. 26, 7. Marc. 14, 3. & rurſus Mariæ, ſororis Lazari, collyrio ſimiliter, & nardo pedes Chriſti delibutos reddentis, Joh. 12, 3. quo ipſo ſingulæ devotionem ſuam ſummam teſtatum ibant, ut opinatur Chryſoſtomus. Vid. Caſaub. exerc. 14, ſect. 12. Lignorum etiam odoratorum, quæ in ſacrificiis erant, meminit Porphyrius: Πολλοὶ καὶ νῦν ἔτι θύουσι συγκεκομμένα τῶν εὐωδῶν ξύλων τινά. l. 2. §. 5.

Primum inter aromata ſacra locum habebat THVS, unde *pium, ſacrum* & *votivum* dicitur. Adpellatur Ebræis לְבֹנָה, Græcis λίβανος & λιβανωτὸς; Germanis Weihrauch / qs. fumus ſanctus, vel odoramentum ſacratum: Weihen enim eſt ſacrare, unde Kirchweih/ Weihnacht/Weihwaſſer ꝛc. Et Latinis *Thus* quidem

dem à θύω, ſacrifico: quod alii à *tundo* derivant, & omiſsâ adſpiratione TVS ſcribunt. Scholiaſta Virgilii: *Thus ſine adſpiratione dicimus. Nam antiqui dicebant thus* ἀπὸ τοῦ θεᾶσαι, *quod diſplicuit: Thura n. à tundendo dici volunt* i. e. *à glebis tuſis; cum quibus dicitur fluens ex arboribus coaleſcere* in l. Georg. Quid autem Thus ſit, ſatis deſcribit Arnobius: *Nam ne forte ignoretis, quid, aut unde ſit thus iſtud? Viſcum eſt, ex corticibus profluens, ita ut ex amygdalo, ceraſo lacrymabili deſtillatione coaleſcens.* &c l. 7. Ejus vaporatio nō ſolùm inter προθύματα habebatur (quò Ovidius reſpicit: *Thura dabat primis & verba precantia flammis.* l. 9. Metam.) Sed & in ipſis ſacrificiis. Lycus apud Plautum Pœn: 2.

Dî illum infelicent omnes, qui poſt hunc diem
Leno ullam Veneri unquam immolârit hoſtiam;
Quive ullum thuris granum ſacrificaverit.

Ovidius l. 13. Metam.

Thure dato flammis, vinoq; in thura profuſo;
Cæſarumq; boum fibris de more crematis.

Horat. l. 1. od. 36:

Et thure, & fidibus juvat,
Placare, & vituli ſanguine debito.

Arnobius: *Ac primùm illud à vobis iſto ipſo quærimus percontamurq; de thure; unde, aut quo tempore nôſſe illud, aut ſcire poteritis; ut meritò exiſtimetis, aut eſſe diis dandum, aut eorum acceptiſſimum voluntati.* l. c. Inſcribtio: AELIAE. TRYPHOSAE. IVS-

tio habitum, ſi credamus Plinio; de quo etiam multa Alex. ab Alex. gen. dierum 3, 13. Joh. Picardus Toutrerianus l. 2. de Celtopæd. Eſaias Puſendorferus de Druid. c.5. Nec Romanorum ſacrificulis incognitum. Arnobius: *Aut enim thus datur, & liquefactum carbonibus diſperit; aut animalis eſt hoſtia, & ab canibus abliguritur ſanguis; aut, ſi aliquod viſcus aris fuerit traditum, ratione ardeſcit pari, & diſſolutum in cinerem labitur.* l. 7.

Illud, quod in ſacris adolebatur, Thus duplici vindemiâ colligebatur ap. gentiles: Prior erat circa canis ortum; poſterior verno tempore. Vide Plinl. H. N. In crematione certa fuère ſigna, è quibus multa eventura notabant; quod vaticinii genus λιβανομαντεία dictum fuit; de quo Peucerus. Modus obferendi thuris talis erat, ut injecturi in ignem digitis tantùm duobus primoribus illud tangerent. Lactantius: *Colunt enim thure ac ſummis digitis.* l. 1. c. 20. Adde l 5. c. 19. & Hieronym. ep. ad Heliod. Prudent. hym. 3. περὶ στεφ.

Si modicum ſalis eminulis
Thuris & exiguum digitis
Tangere benigna velis.

Ex quo intelligitur illud laſcivisſimi Martialis in ſpurcisſimo ad uxorem epigrammate 105, l. 11. *Nec motu dignaris opus, nec voce juvare:*
Nec digitis, tanquam thura merumq; pares.

Apud Ebræos ad ſuffitum adolendum novi creabantur Sacerdotes ſorte, quæ erat tertia. Joma. c. 2, §. 4. cum notis Sheringham. Neque hoc munus ad eum devenire poterat, qui ſemel eo functus eſſet, cujus rationem habes in Gemarâ ad cit. Miſchnam פיטום ſive *confectionem ſuffitus*, ex XII ſpeciebus factam refert Raſchi, quæ erant: הצרי *reſina præſtans*, הצפורן *onyx*, החלבנה *galbanum*, הלבונה *thus*, מר *myrrha*, קציעה *caſia*, שבלת נרד *ſpica nardi*, כרכום *crocus*, קושט *coſtus*, והקלופה *cortex odoratus*, הקנה *calamus odoratus*, והקנמון *& cinnamomum*. ex Tal. Kerithuth. cap. 1. Imponebatur autem thus panibus ſacris, ex præcepto DEI, Levit. 24, 7. Semperq; in feſto inter alios Sacerdotes duo adſtabant בידם שני בזיכי לבונה של לחם הפנים i. e. *qui manibus tenebant duo vaſcula thuris, quod panibus propoſitionis imponebatur*. l. c. §. 5. Thuribulum verò in templo Hieroſolymitano ponebant ſuper lapidem, altum è terrâ tribus digitis, qui dicebatur, שתייה היתה i.e. *lapis fundationis*. Cod. cit. cap. 5. §. 2. Hunc DEVM in centro mundi conlocâſſe, ita ut inferius mundi fundamentum fuerit, Rabbini fabulantur. Vid. de ſuffimenti oblatione Joma c. 4. §. 4. & c. 5. In ea opus erat pugillatione certâ, quæ omnium difficillima: cujus modum tibi largitur Gemara, non Hieroſolymita-

mitana illa, ſed Babylonica, ad Cod. Talmudicum Joma, c. 5. §. 1. & ibidem Sheringham. ſc. quo pacto pugillum ſuffimento impleret. Ideò Ebræi Sacerdotem ante ſacrificia in domum Abtines ducebant ללמדו חפינה id eſt, *ut pugillationem docerent.* ut ait Gemara in Joma c. 1. §. 5. Vid. Levit. 16, 12. Thus illud ſacrum Saducæorum ſecta extra velum incendere, deinde intrare, prima jubebat. Ex illâ igitur ne Sacerdos magnus eſſet, adjurabant eum, docente Gemara Hieroſolym. & dicebant: אישי כהן גדול אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחינו ושלית בית דין משבעין אנו עליך במי ששיכן את שמו בבית הזה שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו: i. e. *Domine Sacerdos magne, nos legati ſumus Synedrii magni, & tu legatus noſter, & legatus Synedrii magni: adjuramus te per Eum, cujus nomen habitat in hoc templo, quod non mutabis quicquam ex omnibus iſtis, quæ tibi diximus.* Joma l. c. Ita Sacerdos diſcedens flebat, quod eum Saducæis favere ſuſpicarentur: Illi verò diſcedentes flebant, quod cogebantur juramentum ab eo petere: tradente Gemarâ Hieroſolym. Videatur R. Sheringham. De donariis & tabellis votivis prolixè Jac. Phil. Tomaſinus, pec. oper.

DONARIORVM vox aliquando ſignificat templa aut loca, in quibus dona reconde-

bantur. Servius: *Donaria*, inquit, *propriè ſunt loca, in quibus dona reponuntur deorum.* ad l.3. Georg. Aliquando dona Deorum ipſa, quæ in coronide capitis hujus ſuſpendemus. Ea â Græcis nuncupantur ἀναθήματα; ab Ebræis הכהבים & Hoſ. 8, 13 זבחי הבהבי quod Rabbi Kimchi explicat מתנותי i. e. ſacrificia donorum meorum. De iis Mamertinus: *Nam primùm omnium, quanta veſtra erga deos pietas? quos aris, ſimulacris, templis, donariis, veſtris deniq; nominibus adſcribtis, adjunctis imaginibus ornâſtis.* c. 6. genethl. Eumenius: *Meritò igitur auguſtiſſima illa delubra tantis donariis honeſtâſti, ut jam vetera non quærant.* paneg. Conſt. c. 21. Virgilius l.4. Aen.

Ante ora Deûm pingues ſpatiatur ad aras,
Inſtauratq; diem donis.

Talia inprimis erant SPOLIA ex hoſtibus, quæ tempore corrumpi ſinebantur, nec reparabantur, lege ita jubente: Cauſas ejus aliquot vide apud Plutarchum probl. 36 cũ notis Boxhornl. Ita in templo Martis Bis-Vltoris ſuſpendebantur ſigna, quæ Parthi remiſerunt. Julius Cæſar, qui Veneris filius audire geſtiebat, Veneri Genetrici ſpolia de hoſtibus dedicavit, inter quæ thorax de margaritis Britannicis Plin. H. N. 9, 35. Inſcribtio Romana: P. DECIUS. &C. DE. SAMNITIBVS. TRIVMFANS. SPOLIA. EX. IEIS. CERERI. CONSECRAVIT. Sed & alia ARMA, atteſtante Servio: *Finitâ*, ait; *militiâ, ſive gladiatura, templis*

plis arma ſuſpendeb.nt. Horatius: *Veranius armis Herculis ad poſtem fixis.* ad l. 1. Aen. Gladiatores enim & milites emeriti clypeos & arma in templum Herculis Defenſoris & Jovis Propugnatoris deferebant. De PVGIONE Tacitus: *Tum decreta dona & grates diis* &c. *Ipſe eum pugionem apud Capitolium ſacravit, inſcribſitq; Jovi vindici.* l. 15. ann. in fine. Gætus Poëta græcus PHARETRAE meminit:

Παυσάμενος ἤ φόνοιο, παρὰ δρυῒ τῇδε φαρέτρην
σῆμα καὶ εὐτυχίης θῆκε, καὶ εὐστοχίης.

Similiter piſcatores veteranos Nymfis dediſſe RETE cognoſcimus ex Juliano Aegyptio:

Ταῖς Νύμφαις Κινύρης τόδε δίκτυον· οὐ γὰρ ἀείρει
Γῆρας ἀκοντιστὴν μόχθον ἐκηβολίης.

Paſtoricia donaria erant FISTVLÆ. Virgilius: *Sacrâ pendebit fiſtula pinu.* ecl. 6. Tibullus:

Pendebatq; vagi paſtoris in arbore votum
Ruſtica ſilveſtri fiſtula ſacra deo.

Baccho dabant THYRSVM. Sabinus Græcus epigrammatiſta:

Πανὶ, Βίτων, χίμαρον, νύμφαις ῥόδα, θύρσα λυαίῳ,
τριοσῶν ὑπ' εὐπετάλοις δῶρον ἔθηκε φόβαις.

Iſidi, qui ejus opem experti erant, TABELLAS pictas ſuſpendebant. Tibullus:

Nam poſſe mederi.
Picta docet templis multa tabella tuis.

Tales tabulæ pictæ inter quàm plurima alia donaria reperiuntur in inſcribt. quæ eſt in foro Rhegino Calabriæ civit. TI. TARFENIVS. TI. F. SABINVS. AED. POT. II. TESTAMENTO. LEGAV. ✠ MVNICIPIB. RHEGINIS. JVLI. IN. PRYTANEO. STATVAM. AEREAM. MERCVRI. TRVLLAM. ARGENTEAM. ANAGLYPTAM. P. II. ∽. LARES. ARGENTEOS. SEPTEM. P. II. ∽. PELBEM. AEREAM. CORINTHEAM. ITEM. IN. TEMPLO. APOLLINIS. MAJORIS. PVGILLARES. MEMBRANACIOS. OPERCVLIS. EBOREIS. PIXIDEM. EBOREAM. TABVLAS. PICTAS. XVIIII. HEREDES. EJVS. PONENDA. CVRAVERVNT. Veneri Lubentinæ Virgines PVPAS conſecrabant, teſte Perſio ſat. 2. COMARVM qq. primitias veteres deorum alicui libare ſolebant, ut docet Muretus in Catull. carm. 59. Agathius Scholaſticus:

Σὸς πόσις Ἀγχίσης, οὗ εἵνεκα πολλάκι Κύπρι
τοπρὶν ἐς Ἰδαίην ἔτρεχες ἠϊόνα.
Νῦν μόλις εὗρε μέλαιναν ἀπὸ κροτάφων τρίχα κόψαι,
θῆκε δὲ σοὶ προτέρης λείψανον ἡλικίης.

Sed & qui maris minas & pericula evitârunt, Glauco, Nereo, Ino, Melicertæ, Neptuno. Lucianus:

Γλαύ-

Γλαύκῳ, καὶ Νηρεῖ, καὶ Ἰνοῖ καὶ Μελικέρτῃ,
καὶ Βηθίῳ Κρωνίδῃ, καὶ σαμόθρηξι θεοῖς.
Σωθεὶς ἐκ Πελάγους λουκίλλιος, ὧδε κέκαρμαι
τὰς τρίχας ἐκ κεφαλῆς· Ἄλλο γὰρ οὐδὲν
ἔχω.

In inſcribtione quadam donaria invenimus BVLLAM, TRIPODEM, SCYPHVM; Ea talis eſt Romæ ad hortos Bellajanos: IVNONI. PLACIDAE. CONSERVATRICI. AVGVSTAE. CLAVDIA. SABBATIS. BVLLAM. D. D. ADDIDIT. ET. SCYPHVM. ET. TRIPODEM. FORTVNAE. AVG. De Scypho etiam Eratoſthenes:

Οἰνοπότας Ξενοφῶν κενεὸν πίθον ἄνθετο Βάκχῳ.
Δέχνυσο δ' εὐμενέως, ἄλλο γὰρ οὐδὲν ἔχει.

De MENSA donario lapis Puteolis: IOVI. CVSTODI. SACR. EX. INDVLGENTIA. DOMINORVM. SVCCESSVS. PVBLICVS. MVNICIPIVM.......AS.......SER. AEDEM. CVM. PORTICIBVS. A. SOLO. SVA. PEC. FECIT. ITEM. MENSAM. ET. ARAM. DEO. Aliorum multifariam donariorum mentionem facit inſcribt. Præneſte in Latio in fragm. tab. ad fontem publicum:

FORTVNAE. PRIMIGENIAE
SIGNUM. LIBERIS. PATRIS
PANTHEI. CVM. SVIS. PAREGRIS
ET. CVPIDINES. II. CVM. SVIS. LYCHNVCHIS. ET.
LVCERNA. LARVM.

 M.RO-

M. POPILIVS. M. F. TROPHIMVS. CVM. POPILIA. CHRESTE. LIB. ET. ATILIO. FILIO.

Facta etiam Diis dona de SVPELLECTILE variâ. Lapis Romæ ap. Mattæios trans Tiberim: EVMOLPVS. CAESARIS. A. SVPELLECTILE. DOMVS. AVRIF. ET. CLAVDIA. PALLAS. F. SOLI. ET. LVNAE. DONVM. POSVERVNT.

Varia etiam donabantur diis ORNAMENTA corporis ac VESTIMENTA; hæcque vel alba, vel coccinea; quibus ſæpe geſta deorum intexta erant, quod colligimus ex Virgili Ciri, & Maimonidis de cultu ſtellarum c. 7. §. 10. Inde ab Ebræis (ut docet Voſſius F. in not) in Rabhot traditum eſt, Mardochæum Eſth. 3. ideô ſe Hamani proſternere noluiſſe, quia veſtis ejus intextam haberet falſi dei imaginem. Fuêre inter ea VITTAE; Empedocles ap. Laërtium. l. 8.

Χαίρετ', ἐγὼ δ' ὑμῖν θεὸς ἄμβροτος, ἐκ ἔτι θνητὸς,
Πωλεῦμαι μετὰ πᾶσι τετιμένος, ὥσπερ ἔοικε,
Ταινίαις τε περίστεπτος στέφεσίν τε θαλείης.

Timoleontis Corinthiorum ducis in caput Apollinem in Delphico templo conſulentis, â donariis, quæ in templo adfixa erant, CORONA ex alto tàm aptê concidit, ac ſi manu ei impoſita eſſet. Fulgos. l. 1. c. 4. Addit SCEPTRVM inſcriptio ſuper Exarramam fluvium infra Terranum Luſitaniæ civitatem (quam Gruterus f. 16. ſuſpectam habet) J. O. M.

OR

OB. PVLSOS. A. Q. SERTORIO. METELLVM. ADQ. POMP. JVNIA. DONACE. CORON. ET. SCEPTRVM. EX. ARG. MVNVS. ADTVLIT. FLAMINICAE. PHIALAM. CAELATAM. HIERODVLIS. COENAM. DEDIT. TORQVEM inter alia donaria memorat lapis ad urbem Reggienſem, in prdvinciâ, quæ olim Reienſis Apollinaris: DEO. AESCVLAPIO. VAL. SYMPHORVS. ET. PROTIS. SIGNVM. SOMNI. AEREVM. TORQVEM. AVREVM. EX. DRACVMCVLIS. Δ. P. S7. :: - ENCHIRIDIVM. ARGENT. P, ‘, ‘ - S. ANABOLIVM. OB. INSIGNEM. CIRCA. SE. NVMINIS. EIVS. EFFECTVM. V. S. L. Ferebant & Jovi LINTEA ac STRIGILES, veluti lotione opus habenti. Seneca: *Vetemus lintea & ſtrigiles Jovi ferre.* ep. 95. Harum nobis formam ex antiquitate ipſiſſimâ protrahit ac oſtendit Simon Abbes Gabbema nott. ad PetronI Satyr. Et diu ante eùm Guillaume du Choul, libr. des Bains & antiques Exercitations Grecques & Romaines pag. 126, 128. 130. Deabus inter ſacrificandum SPECVLA tenebant Seneca: *Vetemus ſpeculum tenere Junoni.* l. c. Auguſtinus: *Sunt, quæ Junoni ac Minervæ ſpeculum teneant.* l. 6. de C. D. Et alia prius donariorum loco conſecrabantur. Plato:

Ἡ σοβαρὸν γελάσασα καθ᾽ Ἑλλάδος, ἡ τῶν ἐρώντων
ἑσμὸν ἐνὶ προθύροις Λαῒς ἔχουσα νέων,

Σῆ

Σῇ παφίῃ τὸ κάτοπῖρον ἐπεὶ τοίη μὲν ὁρᾶσϑ
οὐκ ἐθέλω, οἵη δ᾽ ἦν πάρος, οὐ δύναμαι.

Hoc Auſonius ita vertit:

Lais anus Veneri ſpeculum dico, dignum habeat ſe
Aeterna æternum forma miniſterium.
At mihi nullus in hoc uſus; quia cernere talem
Qualis ſum, nolo; Qualis eram, nequeo.

Marmor inventum Auguſtæ: JOVI. JVNON MINER. ANTONIA. M. LIB. APHRODISIA. SCT PHOS. H. VENEREVM. SPECVLVM. DONVM DEDIT.

Alii ad ſacrificia GEMMAS largiebantur, STIPES, & NUMOS. De Gemmis vid. Plin. H. N. 9. 35. Aurelianus Imp. poſt victoriam Jovi Capitolino ſoli quindecim millia auri pondo & magnam gemmarum vim dedit. Arnobius: *In Cypriæ Veneris ſacris initiati certas ei ſtipes ut meretrici inferunt, referuntq; phallos* (id eſt membra virilia obſcœna) *propitiati Numinis ſigna donatos.* l. 5. adverſ. gent. Seneca: *Omnia deorum ſunt: Tamen diis poſuimus donum, & ſtipem jecimus.* de Benef. 7, 4. Idem de Nilo: (cum fluvii Genium habere crediti ſint) *In hac ora ſtipem Sacerdotes, & aurea dona præfecti, cùm ſolemne venit ſacrum, jaciunt.* l. 4. N. Q. Idem: *Colitur non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoq; ſuſpenſo, nec in theſau-*

res

ros ſtipe infuſâ; ſed piâ ac rectâ voluntate. ep. 95. Vid. Gruterum in h. l. De numo, Suantovito quotannis à Germanis dato, Saxo Gramm. l. 14. Illam pecuniam haud rarenter Idolorum capitibus fuiſſe impoſitam, fere colligere eſt ex Rambam lib. Akom. c. 7. §. 21. Pertinet huc Ebræorum Gazophylacium de quo Car. Sigonius de R. E. 4, 16. Et eorum SICLVS, ſæpius in honorem Dei magno numero redditus: ut prolixè pertractat Hottingerus de J. E. l. 105. Potuêre etiam variæ oblationes ac victimæ fidelis redimi, ceu videre eſt ex S. Scr. & ap. R. Levi Barſolonium lib. Chinnuk. Talem à Deniele Bombergo (Viro vel ſolo nomine hoc inluſtri, quod S. Biblia primus typis Ebraicis vulgaverit) ſibi donatum depingit Andreas Maſius: *Joſeph, ait, ſcribit ſiclum eſſe drachmas Atticas quatuor id eſt ſtaterem unum ſive ſemunciam &c. Eorum Lemma utrinq; litteris priſcis, ſive, ut Talmudici adpellant, Libanicis, vel, ut alii, Samaritanis ſcribtum in eâ facie, quæ virgam Aaronis oſtendit, tale eſt:* ירושלים הקדושה id eſt *Jeruſalem ſancta: In alterâ vero facie, quâ vaſculum illud, quo manna ſervabatur in arcâ, ſpectatur, tale:* שקל ישראל *Siclus Iſrael. Supra autem illum mannæ calicem duæ viſuntur litteræ* ש *&* מ *quarum ego enodationem eſſe reor* שלמה מלך *Salomon Rex.* in Jos. c. 7. Similiter Th. Beza ſiclum à Blaurero datum dimii di-

dii ſtateris argentei è puro puto argento excu dendum curavit in adnott. N. T. p. 1. c. 17. a Matth. 5, 23. *Qui habet* (ita deſcribit) *Samari tanis litteris inſignis unâ ex parte urnam illam ſa cram, in quâ recondita fuit manna ſuperpoſitâ litte râ* [illegible], *quâ declaratur ſimplex hic fuiſſe ſiclu duarum videlicet drachmarum, quum duplu drachmarum quatuor &c.* Alios exhibent Waſerus in lib. de antiq. Ebræor. numis, Kircher. in Oedipo Ægypt. Hotting. in Diſs. de numis Orientalium, &c. Erat autem ſiclus duplex: Eccleſiaſticus ſive ſanctuarii au templi, qui *Siclus Sacer* dicebatur, & erat drachmarum quatuor, ſive dimidius imperialis, continebatq; viginti Geras: Gera pendebat XVI grana hordeacea. Et Politicus (ſive provincialis, ſive vulgaris) qui drachmarum duarum ſive Joachimici quadrans. Drachma enim habet III obolos, ſive IV ſeſtertios: Obolus continet ſex numos; ſeſtertius, novem, Saxonicæ monetæ. Jam duo oboli faciunt groſſum (non Cæſarum, ſed Saxonicum): Quatuor ſeſtertii tres groſſos. Atq; adeò errarent Camerarius & alii qui drachmam tantum valuiſſe tradunt, quantum hodie cruciati Teutonici octo: Vnde Drexelius falſiſſimè drachmam unam eſſe dicit zween Baʒʒen oder acht Kreuʒer; & proinde S. Salvator à Juda venditus fuiſſet

pro decem imperialibus & aureo inſuper unico Cæſareo, einen Käiſeriſchen Gülden (i. e. quindecim bacis, vel ſedecim groſſis Saxonicis) ſive pro aureis ſedecim Cæſareis, aut triginta duobus Polonicis, quod nunquam probabitur. Siclum ſacrum ſive duplum in ſplendidisſimo ſuo ærario, eâ, quâ eſt in me benevolentiâ ac humanitate, nuper mihi oſtendit vir incomparabilis, BOSIVS,

Οὐ νῦν κλέος οὐρανὸν ἵκει.

Sed de Siclo ita Gloſſæ in Biblia: *Sicel, qui Latino ſermone ſiclus corruptè dicitur, Ebræum nomen eſt, habens apud eos unciæ pondus. Apud Latinos verò & Græcos quarta pars unciæ eſt, & ſtateris medietas, drachmas adpendens duas. Vnde cum in divinis libris legitur ſiclus, uncia eſt: Cùm verò in gentilium, quarta pars unciæ.* Paulinus: *Siclus, pondus regale.* Vide Voluſium Metianum, D. Eucherium l. 2. inſtruct. Tremellium in Matth. 17, 24. Rhemnium de pondd. Druſium adagg. S. Buxtorfium Lex. Talm. voc. אסר, Cujacium obſerv. 12, 40. Waſerum de nummm. Ebr. Kircherum in Oedipo Aegypt. Franciſcum Danielis not. in Petron. Petrum Danielis in eund. Hottingerum de numis Orientalium.

CAP.

Cap. XXV.

Libationes: Earum ſynonyma. Modus libandi: Etymon ejus: Pollucere. *Quis libârit.* Σπένδιμες. *Lectio varia Virgiliani loci. Sanguis libatus.* Αιμάσσειν βωμȣς. *Superſtitio veterum de Manibus: Eorum evocatio: Turcarum de iisd. ſententia. Judæorum ſtulta opinio. Veneri nullus ſanguis libatus. Vſus ſanguinis victimarum ap Ebræos. Aqua libata.* Νηφάλιοι σπονδαί. *Cui libata aqua? Arferia. Aqua etiam apud Ebræos libata: Vnde hauſta? Abulenſis & Sanctii errata. Mel libatum: ſed non apud Ebræos.* דבש. *Lac libatum, & cui? Caſei oblati. Oleum libatum.* אנפילין. Νηφαλίων *ſynonyma. Ordo libationis materiæ, quoad vetuſtatem. Vinum libatum, & quale?* Sacrima. *Vinum ſpurcum.* יין. *Cerevisia apud Ebræos ſacro uſui inepta. Vinum conſecrandi formula: In talibus formulis quare ſermo Oſcus? Mercurio miſtum vinum libatum. Jusjurandum ad calicem. Vinum aſſiratum. Libata aqua melle diluta.*

diluta: Mulſum. Inomelin. Potiones ex fructibus certis. Sicera libata: Qualis illa potus? Ejus radix: Ei opponitur יין. *Quæ potiones in paſchate prohibitæ? An Cereri nullum vinum ſacrificatum? Quædam variorum auctorum loca ſibi invicem opponuntur. Deciſio ex Servio facta. Alciati notabilis oſcitatio. Labſus Joach. Camerari. Dii* παρασπόνδιοι.

SATis comeſtum ridiculis gentilium diis: Haut modicè ſitiente lagenâ, Surrentina rogant. Cibus forte nimius aut glutinoſior faucibus inhæret; neque deorſum demeare poteſt, neque ſurſum remeare

Liquido nî plaſmate guttur
Mobile conluerint

Date igitur quæſo (intercedit ita pro eis Arnobius l. 7 advers. gent) *immortalibus diis, bibant; ſcyphos, prias, pateras, ſympuviaq; depromite. Et quoniam tauris, pinguibusq; ſe dapibus, atq; opimis inferciunt eſcis; ne quod in ſtomachi tramite malè transvoratum ſubſtiterit viscus, ſuccurrite, properate, Jovi optimo maximo merum, ne præfocetur, date. Cupit eructare, nec potis eſt; & nî illa labatur & diſſolvatur obſtructio, periculum maximum eſt, ne obliſus interrumpatur*

ſpiritus, & viduatum remaneat ſine ſuis adminiſtratoribus cœlum. Hæc ſatis ſalſè Arnobius.

Hoſtiis igitur integris, vel illarum partibus, foco impoſitis, & in ignem conjectis, vel aris ipſis, liquores quoſdam in deorum honorem infundebant, lotis prius iterum manibus, & precibus certis peractis. Ebræis hoc dicebatur מַמְסָךְ, נְסִיךְ, נֶסֶךְ, ſive נֶסֶךְ: Græcis σπονδὴ, λοιβὴ, λοιβάτιον, &c. Latinis *Libamen, Libatio. Libare*, juxta Iſidorum, eſt idem, quod fundere, ſive leviter deguſtare, Taubmannus ex Turnebi advers. 11, 7. graphicè, quid Libare ſit depingit in Curc. Pl: *De poculo pleno, quod erat potatura, libat* id eſt in honorem Veneris leviter, defundit: Sic enim libare ſolebant, quod vel in aram faciebant, vel in menſam, quæ aræ loco erat, vel in focum, qui ſacer habebatur, vel in mare, in honorem deorum marinorum, vel in quemcunque locum pro re natâ, &c. Vbi & cibum eos dicit libâſſe, & de menſâ ſumſiſſe. Vid. profundioris Eruditionis ὑπείροχον φέγγος Lipſium l. 3. A. L. *Libatio*, ait Tzetza ad Heſiod. l. 1. Op. & dierum, *quæ fuit, quando in ſacris fundebatur & offerebatur vinum.* Ovidius hanc vocem â Bacchi cognomine *Libero* deducit l. 3. faſt.

Nomine ab auctoris ducunt Libamina nomen;
Libaq; : quòd ſacris pars datur inde focis.

Dice-

Dicebatur & *Pollucere*, quod erat diis libamenta reddere. Vid. Scaligeri conject. in Feſtum, & Budæum in Pandect. At Beroaldus in adpend. adnott. in Suet. Impp. c. 11. ait *Pollucere* eſſe libamenta Herculi in aram porricere; & ſacrificium decimarum Herculi datarum *Pollučtum* dici. Cum quo ferè conſentit Alciatus Lex. Plaut. voc. Pollucere. Officium Libandi inprimis Sacerdotibus competebat, qui inde σπόνδικες dicti, libamina â miniſtris certis ea adferentibus craterasque iis implentibus, accepta ſimpullo prius ligneo vel fictili propinabant. Ap. Aegyptios proprium erat hymnorum decantatoris. Prophyrius: λείβοντος τοῦ ὑμνῳδοῦ τὸ ὕδωρ. l. 4. §. 9. Servius in inferorum libationibus vaſa quoque â ſacriſicantibus in ignem miſſa notat, ad l. 6. Aen. Virg. De libaminibus autem illis Heſiodus: ἄλλοτε δὴ σπονδῇσι θυέεσσί τε ἱλάσκεσθαι. l. c. Ovidius l, 3. Metamorph.

Sacra Jovi facturus erat: Jubet ire miniſtros,
Et petere è vivis libandas fontibus undas.

Silius Italicus. l. 7:

——*In mediam jecit libamina flammam.*

Virg. l. 7. Aen.

Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras.

l. 8. Aen.:

Et ſacer implevit dextram ſcyphus: Ocyus omnes
In menſam læti libant, divosq; precantur.

& l. 1. Aen.

Dixit & in menſâ laticum libavit honorem:
Primaq; libato ſummo tenus attigit ore.

(Vbi Codex. Rom. ac Mediceus, nonnulliqué emendatiores, magis ad palatum Maronianum legunt, *In menſam.* Deterius vero Cod. Oblongus Vellutelli, Longobardicus, & alii aliquot pervetuſti: *Immenſum*) Ad quæ verba Servius: *Tangit morem Romanorum, qui paniceas ſacratasq; menſas habebant, in quibus libabant: ut Heus etiam menſas conſumimus, inquit Julus.* Sed videamus jam ordine libationis materiam, variasque ejus ſpecies.

Libabatur SANGVIS hoſtiarum immolatarum, unde αἱμάσσειν βωμοὺς Græci pro ἱεροποιεῖν dixère, Virgil. ecl. 1.

Illius aram,
Sæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet hœdus.

In marinorum ſacrificiis aut ſanguis colligebatur, & in mare fundebatur; aut, ſi in navi fieret, ſtatim in mari victima jugulabatur: Adhibebatur tamen etiam vinum. Virgilius in ſacrificio Oceani: *Ter liquido ardentem perfundit nectare Veſtam.* Quod Hector Auſonius ad Chymicam pertinere vult artem, cùm Magi aquis quoque ignem ſubſtruere poſſint, ut docet Joh. Bapt. Porta in Magiâ naturali. Vid. Nat. Com. myth. 1, 11. In inferiis Sanguis ad radices tumuli fundebatur, cum vino

vino vel lacte mixtus; quod ex Luciani Necyomantiâ & Charont. emicat. Mox animæ ad bibendum hoſtiarum ſangvinem evocabantur, quod Delphis ad Veneris ſepulcralis ſive Epitymbiæ imagunculam fiebat; cujus cauſam reddit Plut. probl. 23. Talis enim ſuperſtitio Gentilium animos obcœcabat, ut manes, tantiſper circa Lethen vagantes, campos Elyſios ingredi non poſſe crederent, donec juſta eis forent facta; Interim ipſas ultrò citroque ad ſepulcra commeare, ſangvinemque cæſarum victimarum potare; quo deficiente tepidum lac manibus recens expreſſum tumulis inferebatur. Sed de his ita Euripides: Δέξαι χοάς μου τάς δὲ κηλητηρίους νεκρῶν ἀγωγούς· ἐλθὲ δ' ὡς πίῃς μέλαν κόρης ἀκραιφνὲς αἷμ' ὅ σοι δωρούμεθα. in Hec. Virgilius, l. 2. Aen.

Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras; animamq; ſepulcro
Condimus, & magnâ ſupremum voce ciemus.

Idem l. 3. Aen.

Libabat cineri Andromache, maneſq; vocabat
Hectoreum ad tumulum.

Addebant inſuper mulſum & aquam cum molâ. Homer. odyſs. 11.

Βόθρον ὄρυξα ὅσσον τε πυγούσιον ἔνθα καὶ ἔνθα,

Ἀμφ'

Ἀμφ' αὐτῷ δὲ χοὰς χέομεν πᾶσι νεκύεσσι.
Πρῶτα μελικρήτῳ, μετέπειτα δὲ ἡδέι οἴνῳ
Τὸ τρίτον αὖθ' ὕδατι, ἐπὶ δ' ἄλφιτα λευκὰ
πάλυνον.

Evocabant autem animas ter, altiſſimâ voce, ſtantes ſuper tumulum. Euripides: Μελίκρατον ἄβες ; γάλακτος οἰνωπόν τ' ἄχην, καὶ ἐᾶσ' ἀπ' ἄκρου χώματος λέξον τάδε. in Oreſt. Mahummedani hodienum per VII dies circa tumulos animas verſari credunt. Pocoke not. miſcell. p. 250. Veluti Judæi adhuc mortuos omnia audire & videre putant: Idcircò deprecantur iis, ſi in vitâ nequierunt, prehenſo majori pedis defuncti digito. Vid. Gerſon in Juden Talm. 1, 36. Cl. Geierus de L. E. c 5. ſ. 11. Talis manium evocatio conſpici mihi videtur in numo litt. D, cap. XVIII. Veneris aram ſanguine maculari nefas fuiſſe perdocet ad Catull. carm. 65. Muretus: Quamvis verba illa longè aliter legat ac diſtingvat Scaliger caſtigg. in Catull. Thraſea ſuum ipſius ſanguinem diis libabat; de quo ita Tacitus: *Porrectis utriusq; brachii venis, poſtquam cruorem effudit, humum ſuper ſpargens propius vocato quæſtore: Libemus, inquit, JOVI LIBERATORI.* l. 16. ann.

Ap. Ebræos, poſtquam ſangvis victimæ paterâ exceptus eſſet, ne conſpiſſaretur, ſubinde

binde agitabatur Joma : שחטו וקבל
כמזרק את דמו ונותנו למי שהוא
ממרס בו על הרובד הרביעי שבהיכל
כדי שלא יקרוש id eſt *Mactabat ipſum, & pat erâ ſangvinem excipiebat, dabatq; ei qui miſcebat eum ſuper ſcamnum quartum, quod erat in ſanctuario, ut non concreſceret.* c. 4. §. 3. Targum: ורובי כהנא מרסן ובחשן ית דמא
i. e. *Et juvenes ſacerdotes agitabant & miſcebant ſanguinem.* Eum mox luſtrationi inſervire oportebat; quæ ſic fiebat per ſacerdotē:
נטל את הדם ממי שהוא ממרס
בו נכנס למקום שנכנס ועמד במקום
שעמד הזה ממנו אחת למעלה
ושבע למטה ולא היה מתכוין להזות
לא למעלה ולא למטה אלא
כמצליף וכך היה מונה אחת אחת ואחת
אחת ושתים אחת ושלש אחת
וארבע אח והמש אחת ושש אחת
ושבע יצא והניחו על כן הזהב שהיה
בהיכל : i. e. *Sangvinem à miſcente ſumebat, intrabat in locum quem intrabat, ſtabatq; in loco quo ſtabat, & ſpargebat ex illo ſemel ſurſum & ſepties deorſum, nec intuebatur ad ſpargendū ſurſum aut deorſum, ſed quaſi flagellator; & ſic numerabat: Semel; ſemel & ſemel; ſemel & bis; ſemel & ter; ſemel & quater; ſemel & quinquies*

quies; ſemel & ſexies; ſemel & ſepties. Exibat & ſuper columnam auream, quæ erat in ſanctuario, conlocabat. Vid. cit. Cod. c. 5, §. 3. Adde §§. ſeqq. & notas R. Sheringham.

SACRIFICIA ΥΔΡΟΣΠΟΝΔΑ, quæ ad recordationem primi victus glandium ſcil. & aquæ fiebant, alias Νηφάλιοι Σπονδαὶ ſive Θυσίαι id eſt *Sobria Sacrificia*, dicta obſerebantur, Soli, Lunę, Veneri Cœleſti ſeu Uranię, Aurorę, Cereri, Proſerpinæ, Veſtę, & ap. Athenienſes quidem Memoriæ ſive Mnemoſynæ, Muſis ac Nymfis, ut refert Polemo ad Timæum, ideò, quoniam aqua homines ſobrios conſervat, cùm econtra meraciore potu memoria obnubilari, ingenii acies obtundi, virginitatis ſecreta revelari poſſint. Philo: Νηφάλια ὡς τοῖς ἱερεῦσι θύειν καὶ τούτοις βιοῦν ὁ ὀρθὸς λόγος ὑφηγεῖται· οἶνος μὲν γὰρ ἀφροσύνης φάρμακον, ὄψα δὲ πολυτελῆ τὸ θρεμμάτων ἀπληστότατον διερεθίζει τὴν ἐπιθυμίαν. lib. de contemplativâ vitâ. Quin & Dionyſio obſerebantur, & Erechthei filiabus, ut prodidit Philochorus. Hoc Νηφάλιον nuncupatum, Julius Pollux docet l. 6. cap. 3. Vid. Suidam voc. νηφάλιαξύλα, Giraldum ſynt. 17. Stuckium f. 51. & 133. Junium cent. 3. adag. 1. Potiſſimum vero inferis aqua libabatur, exinde *Arſeria* dicta, quod inferis ferre-

ferretur. Feſtus. De Diomedis avibus neſcio quid mirandi inter alia C. Solinus refert: *Aedem, inquit, ſacram omni die celebrant ſtudio ejusmodi: Aquis imbuunt plumas, aliśq; impendio madefactis confluunt copulentè. Ita ædem excuſſo humore purificant: Tunc pennulis ſuperplaudunt; inde diſcedunt quaſi peractâ religione.* c. 9. rerum memor. Ap. Ebræos itidem aqua libabatur. Cod. Middoth: ולמה נקרא שמו שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים של ניסוך בחג idest *Cur adpellantur portæ aquarum iſto nomine? Quia ſitulam aquæ in feſto per eas important ad libamina.* c. 2. Fiebat id præcipuè in feſto tabernaculorum pluviæ impetrandæ gratiâ, ut ait R. Levi Ben Gerſom in 2. Sam. 23, 16. Similiter Elias mirando illi ſacrificio ſuo aquam adjicit. 1. Reg. 18. Ea autem aqua, ut tradit. Cod. Sukka, è fonte Schiloah hauriebatur: proinde Abulenſis & Sanctius à Sheringham in Joma rectè carpuntur, qui com. in 1. Sam. 7, 6. negant obſerri poſſe aquam in ſactrificiis.

Erãt & inter νηφαλίους θυσίας SACRIFICIA ΜΕΛΙΣΠΟΝΔΑ. Porphyrius: θείας δὲ ἑτέρας σταγόνας οἴνου καὶ μέλιτος ἔτι δ' ἐλαίου ταῖς χρείαις ἀνδρίσκοντες, ἀπήεχοντο καὶ τούτων τοῖς ἄλλοις θεοῖς. l. 2. περὶ ἀποχῆς, §. 6. Idem:

Νηφάλιοι σπονδαὶ αἱ διὰ μέλιτος. lib. de antro Nymfarum. Silius Italicus: *Fundunt mella ſuper, Bacchiq́; & lactis honorem.* 13. Pun. Exhibebantur ea præcipuè Diis terreſtribus, quia mel mortis ſymbolum fuit. Porphyrius: πεποίηνται ἤδη τὸ μέλι καὶ θανάτου σύμβολον. Διὸ καὶ μέλιτος σπονδὴν τοῖς χθονίοις ἔθυον. de antro Nymff. Sed de melle cap. præcedenti qq. quædam retulimus. Extat de eo Judæorum præceptum: *Non obſerendum mel & fermentum ſuper altare,* de quo vid. Hottingerum de J. E. l. 126. Nomine autem דבש ap. illos non ſolum ſignificatur mel commune, ſed & illud, quod è dactylis fluit; item ſuccus fructuum dulcium, ut ait. R. Levi.

Neque *SACRIFICIA* ΓΑΛΑΚΤΟΣΠΟΝΔΑ inſolentia, ad quæ reſpicit lex illa XII. Tabb. cap. de feriis, tit. de religione: VBERTATEM. LACTIS. FOETVRÆQVE. SERVANTO. Apulejus: *Gerebat & aureum vaſculum, in modum papillæ rotundatum, de quo lacte libabat.* l. ult. Metam. Seneca: *libat & niveum inſuper Lactis liquorem.* Oed. 3, 1. Virgilius l. 2. Aen. *Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte.* Idem Ecl. 5.

Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Craterasq́; duos ſtatuam tibi pinguis olivi.

Prudentius in apoth.

Noſtri

Noſtris intervenit aris
Quã ſubferre queant ſpumantia cymbia lacte.

)bferebantur inprimis Cereri, Nocti, For-
unæ, Pali, Mercurio, qui inde *Sobrius* audi-
it, Plutoni, teſtibus Virgilio, Horatio, Ti-
ullo & aliis; Jovi Latiali feriis Latinis, tra-
ente Dionyſ. Halicarnaſſæo; Silvano; Ho-
at: *Tellurem porco Silvanum lacte piabant.* l.
. ep. 1. Priapo, de quo Prudentius l. 1. con-
ra Symm.

Sinum lactis, & hæc votorum liba quotannis
Accipit.

n Bonæ deæ ſacris, ubi vinum libarent, non
inum, ſed lac eſſe dicebant: At in Ruminæ
acris nunquã vinum tantùm lac aderat, cu-
us etiam hoſtiæ lacte conſpergebantur; ejus
auſam videſis ap. Plutarch. probl. 57. Ali-
uando lac coagulabatur, & ex eo *caſei* ve-
randes & boni ponderis obferebantur diis.
Obſervavi id in teſtamento, quod eſt Vene-
iis in tabulâ marmoreâ, cujus aliquam par-
em, quæ multa de ſacrificiis continet, ad-
ucamus:

ΘΥ
ΕΤΩΔΕΟΤΑΝΠΡΑΤΑΝΕΠΙΜΗΝΙΕΥΩΝΑΜΕ
ΡΑΝΤΑΙΣΜΟΥΣ ΑΙΣΙΕΡΕΙΟΝΚΑΠΕΡΑΕΛΛΥΤΑΣ
ΕΚΠΥΡΩΝΧΟΙΝΙΚΩΝΠΕΝΤΕΚΑΙΤΥΡΟΥΚΑΠΥ
ΡΟΥΣΤΑΤΗΡΟΣΠΑΡΕΞΕΙΔΕΚΑΙΣΤΕΦΑΝΟΣΤΟΙΣ
ΘΕΟΙΣΚΑΙΤΑΛΟΙΠΑΤΑΠΟΤΙΤΑΝΘΥΣΙΑΝΠΑΝΤΑ
ΑΠΟΔΕ

ΑΠΟΔΕΤΟΥΤΩΝΚΑΡΠΩΣΕΙΤΟΙΣΘΕΟΙΣΤΑΤΕΕΚ
ΚΤΟΥΙΕΡΕΙΟΥΝΕΝΟΜΙΣΜΕΝΑΚΑΙΕΞΑΥΤΑΝΟ
ΔΕΤΑΝΔΕΥΤΕΡΑΝΤΟΙΣΗΡΩΣΙΦΟΙΝΙΚΙΚΑΙΕΠ
ΚΤΗΤΑΙΙΕΡΕΙΟΝΚΑΙΙΕΡΑΕΛΛΥΤΑΣΕΚΤΕΣΣΑΡΩΝ
ΧΟΙ
ΝΙΚΩΝΠΕΝΤΕΚΑΙΤΥΡΟΥΚΑΠΥΓΟΥΣΤΑΤΗΡΟΣ
ΠΑΡΕΞΕΙΔΕΚΑΙΣΤΕΦΑΝΟΣΤΟΙΣΗΡΩΣΙΚΑΙΤΑ
ΛΟΙ
ΤΑΠΟΤΙΤΑΝΘΥΣΙΑΝΠΑΝΤΑΚΑΙΚΑΡΠΩΣΕΙΤΑ
ΤΕΕΚΤΟΥΙΕΡΕΙΟΥΝΟΜΙΖΟΜΕΝΑΙΕΡΑΚΑΙΕΛΛ
ΤΑΝΚΑΙΑΡΤΟΝΚΑΙΠΑΡΑΚΛΚΛΙΟΨΑΡΙΑΤΑΟΔ
ΤΑΝΤΡΙΤΑΝΘΥΣΕΙΤΟΙΣΗΡΩΣΙΚΡΑΤΗΣΙΛΟΧΩΙ
ΚΑΙ
ΑΝΔΡΑΓΟΡΑΙΚΑΤΑΤΑΑΥΤΑΚΑΘΑΓΕΓΕΝΗΤΑΙΘ
ΕΝΦΟΙΝΙΚΙΚΑΙΕΠΙΚΤΗΤΑΙΟΙΔΕΕΠΙΜΗΝΙΟΙΘΥΟΝ
ΤΕΣΤΑΣΘΥΣΙΑΣΤΑΥΤΑΣΑΠΟΛΩΣΟΝΤΙΤΩ
ΚΟΙΝΩΙΤΟΣΤΕΕΛΛΥΤΑΣΠΑΝΤΑΣΚΑΙΤΩΝ
ΣΠΛΑΓΧΝΩΝΤΑΗΜΙΣΗΤΑΔΕΛΟΙΠΑΕΞΟΥΝΤ
ΑΥΤΟΙ

ΕΛΑΙΟΘΥΣΙΑ frequentiſſima erat in infe-riis. Virgilio ecl.2. *Crater asq; duos ſtatuam tibi pinguis olivi.* Idem 6. Aen. *Pingue ſuperq; oleum fundens ardentibus extis.* Et ibid.

Congeſta cremantur

Thurea dona, dapes, fuſo crateres olivo.

Neque ea vero Deo diſplicuit. Vid. Levit. 2 & Hottingerum de J. E. l. 129. Non poterant autem offerre שֶׁמֶן אַנְפִּיקִינוֹן i. e. oleum olivarum crudum & amarum ex olivis immaturis & deciduis preſſum. Codd. Menach. c. 8. Se-bach

ach. f. 43, Quæ quidem vox perbenè Bux-
rfio in Lex. Talm. rad. אנף videtur eſſe
ræca illa ὀμφάκινον cujus meminit Dioſcor.
29; necnon Plinius l. 12, c. 27, l. 23, c. 4. Et
his, de quibus hactenus egimus, libatio-
ibus, nuncupabantur ſacrificia νηφάλια,
ινα, ἀμέθυστα·

Poſt aquam, primam illam σπονδὴν, cepit
ari mel, inde oleum; tandem ultimò o-
nium VINUM. Porphyrius: τὰ μὲν ἀρχαῖα
ν ἱερῶν νηφάλια παρὰ πολλοῖς ἦν· Νηφάλια
ἐστὶν τὰ ὑδρόσπονδα· Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα μελί-
σπονδα. Τοῦτον γὰρ ἕτοιμον παρὰ μελίττων πρῶ-
ν ἐλάβομεν τὸν ὑγρὸν καρπόν. εἶτ' ἐλαιόσπον-
α. Τέλος δ' ἐπὶ πᾶσιν τὰ ὕστερα γεγονότα
όσπονδα· l. 2. §. 20. Idque purum, neque ex
nputatâ vite, jubente ita Numâ: DIS. EX.
MPVTATA. VITE. NE. LIBANTO. quod
ſum etiam Pythagoræ ſymboli vicem præ-
nit: μὴ σπένδειν θεοῖς ἐξ ἀμπέλων ἀτμήτων:
uod ſcholiaſtæ explicant: Obferendas eſſe
Deo actiones noſtras puras, Plinius vero a-
am cauſam legis illius Numæ tradit: *Romu-*
m, inquit, *lacte, non vino, libâſſe, indicio ſunt*
cra ab eo inſtituta, quæ hodie cuſtodiunt mo-
em. Numæ regis poſthumia lex eſt: Vino rogum
e reſpergito. Quod ſanxiſſe illum propter inopi-
am

am rei nemo dubitet. Eâdem lege ex imputa vite libari vina diis nefas ſtatuit: ratione exc gitatâ, ut putare cogerentur alias aratores, pigri circa arbuſti pericula. H. N. 14, 12. Tal que vinum ſacrificiis idoneum *Sacrima*: contra, quod ad ea adhiberi non poterat *Vinum ſpurcum* dicebatur. De hiſce ſatis ſci tè ac enucleatè Plinius: *Et quoniam religion vita conſtat; prolibare diis nefaſtum habetur vin præter imputata vitis, fulmine tacta, quam juxta hominis mors laqueo pependerit, aut vu neratis pedibus calcata & quod circumciſis v naceis profluxerit, aut ſuperne deciduo immun diore labſu aliquo polluta: item græca, quonia aquam habeat.* H. N. 14, 19. Vini autem ill portio, quæ inter libandum è pateris funde batur, σπονδῆῖς ϛαγών fuit adpellata. Vid Girald. ſynt. 17, pag. 495. Ita ap. Ebræos u nicuique holocauſto quaſi corollarium ac ceſſit ſimila oleo conſpera, & libatio vini: E tàm vini quam olei adhibebatur הין id eſ quarta pars. Hin enim continet XII לוגין at לוג tantum, quantum ſex ova, eſtque vi geſima quarta pars Seæ ſive Sati. Vid. R. Dav Kimchi in radd. R. Jarchi in c. 29. Ex. Me nachoth fol. 89, v. 1. Buxtorfium in Lex: Iſing coll. hiſt. quæſt. 59, §. 3. Seneca: *Fundit & Bacchum manu lavâ.* Oed. 3, 1. Idem: *Non thura*

hura deſunt, non ſacer Bacchi liquor. Thy. 4.
Idem Oct. 4, 1.

Thura cum ſuperis dares,
Sacrasq; grato ſpargeres aras mero.

dem ad Palladem Agam. 2, 3.

Tibi grandævi laſſiq; ſenes
Compote voto reddunt grates,
Libantq; manu vina trementi.

Virgil. l. 4. Georg.

Et mater: Cape Mæonii carcheſia Bacchi,
Oceano libemus! ait.

Lucanus l. 1. Pharſ.

Sacris tunc admovet aris
Electâ cervice marem: Jam fundere Bacchum
Cœperat.

Horatius l. 1. od. 19:

Hic vivum mihi ceſpitem: Hic
Verbenas pueri ponite, thuraq;
Bimi cum paterâ meri.

Id. l. 3, od. 13.

Dulci digne mero; non ſine floribus
Cras donaberis hoedo.

Auguſtus ſanxit, ut priusquam conſideret quisque ſenatorum, thure ac mero ſupplicaret ap. aram. Svet. in Aug. c. 35. Octavius ſuper altaria merum infundit. Id. ibid. c. 94. In Veneralibus multum vini è Veneris templo effuſum; cujus cauſam lege ap. Plut. probl.

probl. 45, cum notis BoxhornI. Arnobius *Faunam igitur Fatuam, Bona quæ dicitur dea transeamus; quam myrteis cæſam virgis, quo marito neſciente ſeriam meri ebiberit plenam. Sextus Clodius indicat ſexto de diis græco: ſignumq; monſtrari, quod cùm ei divinam rem mulieres faciunt, vini amphora conſtituatur obtecta.* l. 5. adverſ. gen. Sinenſes etiam hodie thure & mero (quod eſt è palmis) placant, ſupplicant, libant. Lipſius l. 1, c. 3. monit. polit. 2, §. 7. Inprimis vero Genio frequentiſſimè omnium dabatur vinum. Horat. l. 3. od. 17. *Cras genium mero Curabis.* Id. l. 2, ep. *Floribus & vino genium memorem brevis ho.* Perſ. ſat. 2. *Funde merum genio.* Vinum illud ſi in ſacris nigreſceret, vel in ſangvinem converteretur, peſſimæ erat ſcævæ, & triſte qui portendebat. Seneca Oed. 2, 2.

Horreſco intuens!
Libata Bacchi dona permutat cruor.

Id. Thy. 4, 1.

Libata in ignes vina mutato fluunt
Cruenta Baccho.

Virgil. l. 4. Aen:

Horrendum dictu, latices nigreſcere ſacros
Fuſaq; in obſcoenum ſe vertere vina cruorē

Ap. Ebræos, ſi deeſſet vinum, non poterant Cerevisiam libare, quia ea ad uſum ſacrum inepta. Cod. Peſachim: הורי[illegible] [illegible]

לן חמרא אייתנא ליה שיכרא ולא אבדיל ובת טוות: i. e. *Non erat nobis vinum: attulimus ipſi cereviſiam, & non ſeparavit; ideoq; dormivit incœnatus.* fol. 107, 1.

Conſecrabatur vinum illud certâ formulâ, & tali quidem: MACTUS. HOC. VINO INFERIO. ESTO. de quâ vid. Briſſonium in formm. Vbi nota, in ſacris formulis, ut & adpellatione vaſorum ac θεοθύτων, Romanos Sacerdotes à vulgatâ loquendi ratione diſceſſiſſe; cùm, quia ea, quæ in ſacris à priſcis accepêre, ne ſacrorum ratio everteretur, immutata voluêre; tum ut majeſtatem religionis incognitis & ab uſu remotis vocabulis in animis vulgi excitarent ac promoverent. Vid. Boxhorn. quæſt. 16. Formulam vero illam uberius nobis explanat Arnobius: *Operæpretium eſt*, ſcribit, *etiam verba ipſa depromere, quibus, cùm vinum datur, uti ac ſupplicare conſvetudo eſt: Mactus hoc vino inferio eſto. Inferio, inquit Trebatius, verbum eâ causâ eſt additum, eâq; ratione profertur; ne vinum omne omninò, quod in cellis atq; apothecis eſt conditum, ex quibus illud quòd effunditur promtum eſt, eſſe ſacrum incipiat, & ex uſibus eripiatur humanis. Addito ergo hoc verbo, ſolum erit quod inferetur, ſacrum, nec religione obligabitur cæterum. Qualis ergo hic honor eſt, in quo*

V   *impeni-*

imponitur quaſi lex deo, ne plus quærat, quàm datum eſt? &c. Mactus hoc vino inferio eſto: quid eſt aliud, quam dicere, tantum eſto mactus, quantum volo; tantum amplificatus quantum jubeo; tantum honoris adſumito, quantum te habere decerno, & verborum circumſcribtione deſinio. l. 7. adverſ. gent. De ſacratione vini ap. Ebræos vid. Buxtorfium ſyn. Jud. cap. 10.

Mercurio non purum, ſed miſtum fundebatur vinum, quod ille viventibus & mortuis præeſſet. Suidas vocc. κεκερασμένη σπονδὴ & κύλιξ; ubi & tale ad calicem jusjurandum contumacinm mulierum habetur: *Nunquam ultrò marito meo parebo; ſin me invitam vi ſubegerit, malè obſequar, nec eum adorabo: Non lacunar intuebor: Non ſtabo Leæna in tyrocneſtide. Hæc ſi præſtitero, bibam hinc: Sin fecero ſecus, aquâ impleatur calix.* Aliquando fiebat mixtio è vino & ſanguine, quæ *vinum aſſiratum* dicebatur: Aſſir enim Oſcis eſt ſanguis. Vid. LaurembergI antiquarium. Libabatur & aqua melle diluta ap. Athenienſes, ac Eumenidibus MULSUM, ut Pauſanias refert, aliisque etiam diis. Lapis Florentinus ad portam divi Pauli: NATALI. AVGVSTÆ. MVLSVM. ET. CRVSTVLVM. MVLIERIBVS. VICANIS. AD. BONAM. DEAM. PECVNIA. NOSTRA. DEDIMVS. Similis

ferè

ferè mixtura erat Ebræorum *Inomelin*, de quâ legim9 in Schabbath. fol. 39. ועושין אינומלין בשבת *Et faciunt Inomelin in Sabbatho.* Id quod ulterius explicatur in ע״ז fol 30. איזהו אינומלין יין ורבש ופלפלין i. e. *Quid eſt Inomelin? Inomelin eſt vinum, & mel, & piper.* Non raro potiones ex fructib. arborũ deo dicatarum, non ſolùm in ſacrificiis, ſed & epulis ſacris factas, non obſcurè augurari me jubet Rambam lib. A. Kom. c. 8. §. 7. ad quem locum videndum ſuadeo Dionyſ. Voſſium in notis. Verba Maimonidis ſunt: אילן שהיו גוים משמרין את פרותיו ואומרים שהם מוכנים לעשות שכר לבית כו״ם פלוני ועושין מהן שכר ושותים אותו ביום אידם הרי זה האילן אסור : *Arbor, cujus fructus cuſtodiant gentiles, dictitantes eos ſervari ad faciendum inde potionem pro hujus vel illius idoli delubro; ſi de potione ex iis confectâ biberint die feſto, uſus illius arboris interdicitur.* בהנאה מפני שסתמו שהוא אשרה ולפיכך עושין : i. e. *Hoc enim quodammodo indicium eſt arborem illam idolo eſſe ſacratam.* Talem ex fructibus potum fuiſſe Ebræorum שכר i. e. σικέραν vel Siceram (è quâ libamina facta, conſtat ex Num. 28, 7.) ait R. Kimchi, Hiero-

ronymus: *Sicera*, inquit, *Ebræo ſermone omnis potio nominatur, quæ inebriare poteſt; ſive illa quæ frumento conficitur, ſive pomorum ſucco, aut cùm favi, decoquuntur in dulcem & barbaram potionem, aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem, coctisq; frugibus aqua pinguior coloratur*. ad Nepotian. Eſt quippe à radice שכר Inebriari: Unde Aben-Ezra *potum fortem* dicit, *factitium ex melle & dactylis, aut tritico & hordeo*. ad Deut. 14. Onkelos explicat חמר עתיק *vinum forte vetus*; cui opponitur יין quod erat vinum novũ Extat in Midraſch ad 1, Sam. 1, 15. יין זה חדש ושחר זה
ישן מזה ומזה לא שתיתי i.e. *Jajin eſt vinum novum; Sechar eſt vinum vetus: Neq; de hoc, neq; de illo bibi* Vid. Buxtorf. Lex. voc. שכר. Fuit tamen ac unà cum aliis potionum generibus in Paſchate prohibita, quas recenſet Cod. Peſachim: אלו עוברין בפסח כותח הבבלי והשכר מדי וחומץ האדומי וזיתום המצרי וכו׳ i.e. *Iſta ſunt prohibita in Paſchate: Cutach Babylonicum; Sicera medica, Acetum Edomæum, & Zythus Ægyptiacus &c.* Quid *Zythum* ſit, Gemara h. l. uberius explicat. Add. Plin. l. 22. cap. ult. in fin. Theophraſtum de cauſis plantt. 6, 13. *Cutach Babylonicum* Hottingerus ὀξύγαλα eſſe conjicit de J. E. l. 16

Eu-

Eumenidibus, filiabus Noctis, quæ aliàs *Erinnyes* dicuntur, vinum nullum ſacrificatum. Vid. Muretum in Catull. carm. 63. Quæritur autem, an nec etiam Cereri? Certè aliquid ſubindicare videtur Plautus Aul. 2, 6.

STA. Cererin Strobile iſtas facturi nubtias?
STR. Qui? STA. Quia temeti nihil adlatum intelligo.

cui ſuffragium addit Macrobius 2, 2. Repugnat tamen Cato: *Exta Cereri & vinum dato.* de R. R. 134. Illo igitur Plautino loco ſeducta compluria magna nomina aut nihil decidiſſe, certiq; ſtatuiſſe, aut judicii acrimoniâ turpiter labſa, compertu habemus; inter quæ Alciatus JCtus æternæ famæ, qui: *Cereri*, ait, *ſacra abſq; vino fiebant, ut etiam Macrobius ſcribſit: Hanc ob cauſam opinor, ne potiſſimum mortalibus donum Cereris alienâ ope indigere videretur.* &c. Lex. Plaut. voc. Cereri. Idq; adeò magis mirum, quòd Servius viris illis multæ lectionis ante ſecula aliquot facem prætulerit, & egregie locum illum enucleaverit Plautinum, & cum altero Catonis tacite conciliaverit. Scholia ejus ad illud Virgilii 1. Georg.

Cuncta tibi Cererem pubis agreſtis adorat,
Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho,

hæc ſunt: CVI TV LACTE &c.] *Cui tu liba de lacte melle & vino. Nam ſuperfluum eſt, quod quidam dicunt, contra religionem dixiſſe Virgilium,*

licere Cereri de vino ſacrificari: Pontificales namq; hoc non vetant libri. Quod autem ait Plautus in Aulularia, cujus ipſi utuntur exemplo, Cereri nuptias facturi eſtis, quia temeti adlatum nihil video, non eſt huic loco contrarium: Nam aliud eſt ſacrificium, aliud nubtias Cereri celebrare, in quibus reverà vinum adhiberi nefas erat, quæ Orci nubtiæ dicebantur, quas præſentiâ ſui Pontifices ingenti ſolemnitate celebrabant &c. &c. Verba iſthæc ex Douzâ paulò aliter citat Taubmannus: Ita Servium, ubiubi eum video, corruptum video. Scholiaſtâ igitur illo præſultore, Janus Douza benè diſtinguit inter Cereris myſteria & reliqua hujus ſacrificia: illa ἀμέθυστα atq; abſtemia fuiſſe, non inficiatur; hæc non item. in centur. Quamvis verò verba illa ServI calluerit; diſtinctionem tamen hanc capere non potuit, ex eâ quidem causâ, partim à Macrobio obcœcatus, partim quod Catonis illum locum non legerit, Vir immenſi ſtudii & amuſſitati ingenii, dignus, mehercle! nunquam ſine encomii præfamine nominari, Joachimus Camerarius, qui talia commentatur: *Cereris feſtis jejunabant, ut Ariſtophanes:* ὄρνιθι ὥσπερ θεσμοφορίοισιν νηστεύομεν. *Et ſobriæ mulieres has ferias celebrabant. Torſit ſe Servius Georgicorum primo, in hoc verſu explicando:*

Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho.

Sed Macrobius dubitationem omnem conatur diſſolvere

vere lib. 3. ſaturn. &c. adnott. ad Aulul. Notandum tandem, non in omnibus ſacrificiis fuiſſe libatum; ut teſtatur Suidas voc Νηφάλια ξύλα. Dii autē quibus libabatur, παρασπόνδιοι dicti ſunt.

Cap. XXVI.

E*Pulæ ſacræ privatæ: Quinam ad eas invitati? Qualia in iis fercula? Locus Scripturæ dilucidatur. Epulæ publicæ: Ubi habitæ: Sacrificia epularia. Epulæ ſacræ: Adjiciales.* Adjicere epulum. *Pretium illarum epularum: Variæ de eo leges.* Epulones:Coëpulonus *apud Plautum. Epulonum numerus. Septemviri Epulones,* Φράτορες. *Convivæ in epulis publicis: Eorum numerus. Leges convivales. Magiſteria regna vini. Magiſter bibendi: Ejus electio per talos: Synonyma: Merces. Siracidis locus enucleatur. Miniſter in epulis.* Ετοιμασία, διατκδ'ή. *Valla notatus. In epulis ſtabant convivæ. Epulæ poſt parentalia quales?* Culina. *Epularum iſtarum harpyiæ. Terentii locus inluſtratur. Proverbium explicatur.*

çatur. Donatus notatur. Ejus ſcholia manca. Guidonis interpretatio exploſa. Ex epulis quædam libata. Libare de dapibus. Stuckius exſibilatur. Vineæ ſacris epulis legatæ. Bibendi modi. Πίνειν ἐν κύλω *&c.* Bibere græco more. Pergræcari. *In honorem variorum bibebant: Et quidem ad numerum litterarum nominum. Potationum in ſanitatem alterius hodiernarum origo. Formula propinandi. Ebræorum benedictio vini. Quibus præcipuè diis pocula epota? Crater* τέλειος. *Athenæi ſententia repudiatur. Finitâ cœnâ nova deorum pocula.* Μεταvίπτειν, ματά. *1. Cor. 10 lux. Locus Jeſ. 65. ſedulò excutitur. Quis* גד, *quis* מני, *diverſæ ſententiæ.* Militiæ, Exercitus, Δύναμις cœli & terræ, *id eſt, ſtellæ. Planetarum ſortes. Del-Rio notatur. Peor quisnam?* ערסא לגרא, Lectiſternia. *Calculorum & talorum luſus poſt ſacrificia uſitatus.*

EPVLARVM SACRIFICALIVM, quas hoc capite delibabimus, aliæ erant PRIVATAE: ubi ſacrificantes non niſi intimioris

is notæ amicos ad cœnam de reliquiis à ſac-
iciis domum ſecum aſportatis paratam inva-
ant. Minutius Felix: *Præcerptos cibos, & deba-*
ıs altaribus potus adhorretis. in Octav. Vid El-
ıenhorſt in nott. Efformatus Plauti Amhi-
uo: *Tu gubernatorem à navi huc evoca Blepharo-*
em, ut re divinâ factâ mecum prandeat. Traha-
o ap. eund: *Quàm mox coctum eſt prandium AM.*
uod prandium obſecro te? TR. Nempe rem diinam
citù hic. Rud. 2, 3. Reliquiæ hæ erant extorum
ars, quorum pars altera Diis ante reddebatur.
leò Gelaſimus ap. Comicum rogitat: *Jamne*
cta cocta ſunt? Quot agnis fecerat? Stich. 2, 1.
nthæm. ap. Eund. *Age eamus intrò, dum exta re-*
runtur, Pœn. 2. Periplectomenes ap. Eund: *Sa-*
ificant, abducunt ad exta. M. G. 3, 1. Potitius
rior venis ad comedenda exta: Vnde poſtea
otitii ſacra facientes veſcebantur de eo bove,
uem immolaverant, à quo excludebantur Pi-
arii. Vid. Orig. gent. Rom. c. 8. Huc adludit
poſtolus Paulus: Οὐχὶ οἱ ἐσθίοντες τὰς θυσίας
ινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσί; 1. Cor. 19. 18. Vide
terarum delitia, Caſaubonum comm. in
heoph. charact. Dilherrum t. 1. diſp. 8. pag.
9. & ſeqq. & t. 2. diſp. 9. part. 2. c. 12. Turne-
ım adverſ. l. 7. c. 6. & 23. Taubmannum in
aut. M. G. l. c. & Pœn. 3, 1. Apud Ebræos de
ıibusnam hoſtiis pars ſacerdotibus aut ſacri-
cantibus ad epulas ceſſerit vid. Hottingerum
J. E. ll. 100, 135. Alia

ADJECTIS. IN. ORNATVM. THERM. HS. CCC. ET. HOC. AMPLIVS. IN. TVTELAM. HS. CC. T. F. I. ET. IN. LIBERTORVM. SVORVM. NOMINIBVS. HS. ∞ LXVI. DEDIT. CENTVM. QVINQVAGINTA. SEX. REIP. INCREMENTVM. POSTEA. AD. EPVLVM. PLEB. VRBANAE. ID. VOLVIT. PERTINERE. Alia inſcribtio: VT. QVOTANN. SVB. ARCAM. NO. PLOTONI. ET. VXORI. PROSERPIN. M. OMNIBVSQ. SACRIFICENT. ROSISQ. EXORNENT. DE. RELIQVIIS. IBI. EPVLENTVR. D. P. M. DA. EX. X. ATQ. T. FACIVNDVM. DELEGA. VITA. VALE. Ovidius lib. 2. faſt.

Spargitur & cæſo communis Terminus agno;
Nec queritur, lactans cùm ſibi porca datur.
Conveniunt: Celebrantq; dapes vicinia ſimplex,
Et certant laudes, Termine ſancte, tuas.

Virgil. 4. Aen:

Cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata toris Lenæum libat honorem.

Idem lib. 7.

Certatim inſtaurant epulas, atq; omine magno
Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.

Et paulò poſt:

Hæc ſacris ſedes epulis: hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.

Idem

Idem lib. 8.

Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantq́ canistris
Dona laborata Cereris, Bacchumq́ miniſtrant.
Veſcitur Aeneas ſimul & Trojana juventus
Perpetui tergo bovis, & luſtralibus extis.

Epulæ illæ *ſacra*, & *adjiciales* audiebant, &, qui eas inſtituebant, *adjicere* dicebantur. *Video*, inquit Joſ. Scaliger, *dubitari*, *quæ eſſet Adjicialis cœna: Et erat, quoties aut inaugurandi alicujus gratiâ, aut propter aliud quid, puta publicam lætitiam, indicebatur epulum, idq́ dicebatur* EPULUM *aut* COENAM ADJICERE. Tacitus l. 2. ann. *Reſcuporis ſanciendo, ut dictitabant, fœderi convivium adjecit, tractaq́ in multam noctē lætitia per epulas & vinolentiam.* Plin. l. 29. *Catulinam adjicialibus quidem celebrem epulis fuiſſe, Plauti fabulæ indicio ſunt.* Vid. magnum illum Criticum conject. in Varr. l. 6. de L. L. Sapiens Annæus: *Hæc, qualiſcunq́, cœnâ adjiciali jucundior erit.* ep. 123. Vbi P. Faber ſemeſtr. 1, 16. & comm ad L. 16. ff. de R. J. *Aditiali* legit, ab adeundo; ſicq; intelligerentur cœnæ augurales: Quæ lectio Grutero etiam adridet, comm. in Sen.

Pretium Adjicialium & ſumtus lege Corneliâ Syllæ dictatoris mandatus erat: cùm pleriq; in patrimoniis amplis helluarentur, & familiam pecuniamq; ſuā prandiorum gurgitibus proluiſſent, ut Calendis, Idibus, Noniſq; diebus ludorum & feriis quibusdam ſolemnibus. HS. tricenos in cœnam inſumere jus poteſtasq; eſſet.

eſſet. Similes leges fuerunt Orchia, lata â C. Orchio Tribuno plebis; Lex Fannia, â C. Fannio & M. Meſſalla Coss. A. V. C. 592; Lex Didia A. V. C. 610; Lex Licinia, â P. Licinio Craſſo Cos.; Lex Lepidi, â Lepido; Lex Antia, ab Antio Reſtione. Idem confirmavit lex Julia, niſi quòd nuptiis & repotiis aliquid indulſerit. Vid. Cic. l. 7. ep. 27. Macrob. ſaturn. 3, 7. Agell. 2, 14. Alex. ab Alex. 3, 11. Cuur. Ritterſhuſium not. in paneg. Mamert. ad Maxim. Berneggerum diſput. de Conviviis §. 23. Sacra iſthæc convivia Chriſtiani poſtea Impp. facile prohibuêre, ceu conſtat ex l. ut profanos. 4, C. de pagan. & ſacrif. & templis; ubi clarè: *Vnde absq; ullo ſacrificio, absq; ullâ ſuperſtitione damnabili exhiberi populorum voluptates ſecundum veterem conſuetudinem, miniſtrari etiam feſta convivia, quando exigunt publica vota, decernimus.*

Ad has adjiciales certi conſtituti erant viri, & qui eas indicerent, & qui in iis Pontifici miniſtrarent, & qui ipſas quoque conficerent; inde *Epulones* dicti, quæ vox aliquando etiam convivas ſignificabat, ut perſcitè probat Phil. Beroaldus in Apul. l. 2. Metam. Vnde *Coëpulonus* Plauto dictus convictor. Illorum igitur ſacrorum epulonum primitus tres erant: Mox ob ſacrificiorum multitudinem auctus eſt numerus, additiq; viri quatuor, qui propterea cognominati ſunt *Septemviri Epulonum*, Græcè φρά-

τορες,

τορες; ad quos Lucanus reſpicit, ſcribens: *Septemvirq́, epulis feſtus, Titiiq́, Sodales.* Vid. de iis Girald. ſynt. 17, p. 461. Choulium p. 260. & ſeqq. Beroaldum l. c. & ad l. 9. Met. Gruterum in inſcribtt. fol. 307. Lapis Romæ ad S. Mariam: L. CORNELIO. P. F. SVLLAE. COS. P. R. VII. VIR. EPVL. CLIENTES. POS. Ibid. ad D. Petri Baſil. IMP. CAES. DIVI. FIL. AVGVSTO. TERRA. MARIQ. VICTORI. SACERDOT. BONAE. DEAE. ET COLLEG. VII. VIR. EPVLON. Ibid. in domo Cæſiâ: C. SALLIO. ARISTAENETO. V. C. SEPTEMVIRO. EPVLONVM. SODALI. AVGVSTALI. In Pyramide marmoris antiqui: OPVS. ABSOLVTVM. DIEBVS. CXXX. EX. TESTAM. C. CORNELII. TRIB. PLEB. SEPTEMVIRI. EPVLONVM. In monetâ antiquâ:

L. CALDVS

VII. VIR. EPVL.

Abydeni ad ſacra ſua convivia infantes introducebant, ut tradit Zenobius h. v. *Φασὶ δὲ ὅτι τοῖς ἀβυδηνοῖς ἔθος ἦν μετὰ τὸ δεῖπνον καὶ τὰς σπονδὰς προσάγειν τοὺς παῖδας μετὰ τῶν τιτθῶν τοῖς ὀρχουμένοις.* Vnde proverbium ortum: *Ἀβυδηνὸν ἐπιφόρημα*; quod εἴρηται ἀπὸ τοῦ ὑπ' αὐλῶν συκοφαντεῖσθαι τοὺς ξένους· ἔνθεν

Λεγ-

[...]ςοφάνης τὸν συκοφάντην ἀβυδηνοκώμην εἰ-
[...]ην. Cæterum ambigo, an idem in ſacris cœnis [...]onvivarum numerus, qui in profanis; de quo [l]audatisſimus Beroaldus: *Lex convivalis præci-[p]it, ne in convivio epulones i. e. convivæ plures ſint [q]uam novem, nec pauciores quàm tres. Oportet enim [n]umerum convivarum à gratiarum numero incipere, [&] progredi ad Muſarum: id eſt proficiſci à tribus, & [c]onſiſtere in novem. Nam multos eſſe, inquit M. Var-[r]o, non convenit, quod turba plerunq; eſt turbulenta. [N]otiſſimum dictum eſt de numero convivarum, prout [m]eminit Julius Capitolinus: Septē convivium, novem [v]erò convitium. Archeſtratus Poëta græcus: Convi-[v]æ, inquit, aut tres, aut quatuor, aut non plures [q]uinq; ſunto; aliàs mercenariorum & rapto viven-[t]ium conventus fuerit. Athenæus quoq; auctor eſt, o-[l]im non plures quinq; in convivium adhiberi ſolitos.* [C]omm. in Apul. l. 2. Metam. Aliàs tales Leges Convivales circumferuntur.

I. Vinum purum putum puer infundito.

II. Nymfis in hoc regno aquâ & igni interdictum eſto.

III. A ſummo adimum more majorum bibunto.

IV. Paterâ vinum circumferunto.

V. Decem cyathi ſumma potio ſunto.

VI. Muſis nonum, decumum Apollini libanto.

VII.

λδὸς, ϛεφληγός. Vid. Lipſium A. L. 3. Grapaldum, 2, 3. Taubmannum ad Pl. Perſ. 5, 1. Eum nec Ebræis inſolentem fuiſſe, docemur ex Siracide à Grutero: *Si ſummus convivii magiſter es conſtitutus, ne te ſupra alios efferas, ſed qs. unum ex illis præbeas: Habeto curam eorum atq; ita confide. Et cum tuo munere perfunctus fueris, commendationem adeptus, quieſce: ut læteris eorum causâ, ornamentiq; gratiâ coronam accipias.* Hæc Sirach. c. 32. v. 1, 2, 3. Vbi videmus præmii ritè adminiſtrati officii, coronæ ſcil., mentionem fieri: proprii etiam apud Ethnicos Modimperatoris. Pertinet huc etiam Miniſter, qui pocula miſcebat, aquamq; manibus & pedibus, ceu id in conviviis fieri conſuevit, præbebat, de quo Stegerus de lot. vett. Rom. c. 8.

Adparatus ad convivia talia dicebatur ἑτοιμασία καὶ διασκευή. Sed fallitur bonus ille Valla, qui deorum epulas, aut quæcunque eorum ſacrificiis adlata eſſent, *Dapes* propriè nuncupatas vult: meritoque carpitur à Joh. à Meyen, quem adi in l. 6. Aen. Virg. In cœnâ, poſt ſacrificium inaugurationis Pontificis, qualesnam ibi adpoſiti fuerint, ſingulos concinnè refert Choul pag. 266. & ſeqq. Edebant a. in epulis his ſtantes; ſed in Herculis Romæ ad aram Maximam ſedentes. Cæterùm multa adhuc profanorum conviviorum in adjicialibus quoque inveniebant, quæ vel planè præterivimus

ſicco, quod ajunt, pede; vel, ſi hoc minus commodè fieri potuit, ſtudiò perſtrinximus: & eò quidem, quoniam, quicquid de ferculis, adparatu & ritibus conviviorũ vett. dici potuit, uberrimè dixerunt & opiparè pertractârunt Lipſius lib. integro tertio Antiqq. Lectt. & Guilhelmus Stuckius in Antiqq. Convivalibus, opere multò limatiori & longè majoris ſtudii, quàm eſt illud de Sacrificiis.

Epulæ poſt Parentalia non obſcurè adparent ex inſcribtionibus capitis hujus initio adductis: Et erant panis, placentæ, ac ſimilia. Eæ vel comburebantur; ubi locus, quo id fiebat, *Culina* dictus eſt: Vel adponebantur. Erant igitur homines famelici ac paupertini, qui iſtiusmodi cibis inſidiabantur; de quali Catullus carm. 58.

Sæpe quam in ſepulcretis
Vidiſtis ipſo carpere è rogo cœnam:
Cum devolutum ex igne proſequens panem
A ſemiraſo tunderetur uſtore.

Tibullus, 1, 5.

Ipſa fame ſtimulante furens, escasq́ʒ ſepulcris
Quærat.

Planè huc ſpectant Parmenonis ap. Terentium verba: *Ex flammâ te petere cibum poſſe arbitror* in Eun. 3, 2. Commune enim hoc ap. priſcos dicterium fuit de inediâ feſſis, & quorum res familiaris ad incitas redacta erat lineas. Id ap

Comi-

Comicum vix unus aut alter interpretum odoratus eſt. Donatus nullibi, credo, minus eſt Donatus, quàm hoc ipſo loco; ita ejus ſcholia omnimodo injuriâ temporum, atque inertium tenebrionum, naufragium fuêre paſſa, factaque confuſum chaos. Adducam tamen verba ejus: EX FLAMMA TE PETERE C. P. AR. *Petere cibum hoc eſt alimentum: unde ſine damno aut malo nihil poteſt auferri.* EX FLAMMA, *hoc intelligit non ex foco, aut ex medio igni, ſed ex flammis incendio: Nam non intelligibile eſt, ut è foco cibum peteret. Nam antiquum verbum eſt petere cibum è flammâ.* ¶ *Ex flammâ: mordaciter utrumq; ſimul, ut neſciat, quem prius vituperaverit, hujuſne famem; an illius immanitatem vel voraginem; & ſimul vide convitium redditum: Vnde conjectum eſt idem de paupertate & egeſtate.* Hæc ſcholia. Aliter aliquantum Guido, (quamvis rarò id ſoleat) ſed ſatis ſimpliciter: EX FLAMMA: *id eſt ex famis incendio. Poſſet tamen fortaſſe non ineptè dici, quamvis Donato non placeat, puta te ita ligurionem voracem, ſeu gulonem, aut comedonem, ut etiam ex medio æſtu ollæ bullientis educere ſeu decerpere cibum non dubitares: Adeò ventri deditus es, ita quòd flammæ vel ardoris moleſtias perpeti non renueres, ſummodò gulæ tuæ inſervires.*

Neque in his ſacris conviviis nulla ſuperſtitioſorum religio. E dapibus ſubinde (velut

lut & in privatis conviviis) in honorem deorum aliquid libabant. Livius: *Inter pocula atq; epulas, ubi diis libare dapes & bené precari mos eſſet.* L. 39. Homerus: θεοῖσι δ' ἦ θῦσαι ἀνώγει Πάτροκλον, ὃν ἑταῖρον, ὁ δ' ἐν πυρὶ βάλλε θυηλάς. in Achill. Dionyſ. Halicarn. Ἀπὸ τῆς ἑϛίας τῶν βασιλέων, ἐφ' ἧς ἄλλας τὲ συντελοῦσι ῥωμαῖοι ἱερουργίας καὶ τὰς ἀπὸ τῶν δείπνων ἀπαρχὰς ἁγίζουσι. l. 4. antiqq. Plutarchus: ἀπάργματα καὶ λοιβὴν λαμβάνουσαν ἀπὸ βασιλικῆς τραπέζης, καὶ ὥσπερ εἴωθη, τῷ πυρὶ ἐπιβάλλουσαν. de fort. R. Adeatur Lipſius in l. 15. ann. Taciti. Cùm vero in ſacrificiis *herbæ*, & in epulis dapes *libari diis* dicuntur; τὸ *libare* non ſignificat degustare, ſed vel obferre ac dare, vel adolere. Hoc non intellexit Stuckius, & procul dubio illud Virg. l. 1. Aen. *Oſcula libavit*, ſimiliter exposuiſſet; deguſtavit vel effudit.

Quanti demum poſt adjicialia ſua Sacrifici noſtri Vini & Κυλίκων ἱερέται? illud ſæpe ex vineis ad talia convivia legatis deſumtum colligimus ex fragm. Teſtamenti inventi Romæ anno 1498. in quo legitur: HOC. AMPLIVS R. P. PETILINORVM. DARI. VOLO. HS. XN. ITEM VINEAM. CALCIDIANAM. CVM. PARTEM. FVNDI &c. Et aliquantum pòſt. VINEAM. QVOQVE CVM. PARTE. FVNDI. POMPEJANI. SIC. VT SVPRA. DIXI. HOC. AMPLIVS. AVGVSTALIBVS

LOCI

LOCI. DARI. NON. VOLO. QVAM. VINEAM. VINEAM. AVTEM. VOBIS. AVGVSTALES. IDCIRCO. DARI. VOLO. QVAE. EST. AMINEA. VT. SI. COGITATIONI. MEAE. QVA. PROSPEXISSENT. VTILITATIBVS. NOSTRIS. CREDO. CONSENSERITIS. VINVM. VSIBVS VESTRIS. DVNTAXAT. DVM. PVBLICE. EPVLAS. EXERCEBITIS. HABERE. POSITIS. &c.

Bibebant autem frequentiſſimè Dextrorſum in orbem, quod Græcis erat *πίνειν ἐν κύκλῳ*; Latinis, *à ſummo bibere*; hodie Germanis auff der Reihe trinken: Aliquando quoque transverſim, kreuzweiſe. Et quidem *Græco more*, quod adagioni locum dedit, & initia verbo *pergræcari*, de quo videndus Eraſmus. Græci enim primi non tantùm diis, ſed & Principibus, Patronis, Præceptoribus, atque amicis, amicabusque, inter pocula & menſas libârunt, eorumq́ honori biberunt. Aſconius Pedianus ad illud Ciceronis: *Græco more biberetur*, adnotat: *Grandibus inquiunt poculis & meracis potionibus, qui non intelligunt dicta Ciceronis: & hoc putant Græco more potare: Eſt autem Græcus mos (ut Græci dicunt) συμπιεῖν κυαθιζομένοις, cum merum cyathis libant ſalutantes primò deos, deinde amicos ſuos nominatim. Nam toties merum bibunt, quoties & deos, & caros ſuos nominant.* in 3. Verr. Et tot quidem in honorem amicorum cyathos bibebant, quot in nomini-

bus eorum litteræ eſſent. Itaq; clareſcit Martialis l. 1. epigr. 71.

Nævia ſex calathis, ſeptem Juſtina bibatur:
Quinq; Lycas; Lyde quattuor; Ida tribus
Omnis ab infuſo numeretur amica falerno.

Adde l. 9. epigr. 93. Vid. Lipſium. L. A. Ab hac libatione abominanda illa λȣ̃τρα, & in aliorum valetudinem atque proſperitatem ingurgitationes ad detrimentum extremum usque corporis hodiernas dimanâſſe luculenter oſtendit Mateneſius S. S. Theol. Doctor, tract. de ritu bibendi, ſuper ſanitat. Formula tales cyathos propinandi erat hæc, quam habet Plautus in Pers. 5. 1.

A ſumma ſeptenis cyathis committe hos ludos;
move manus, propera.
Pægnium tardè cyathos mihi das, cedò ſanè. Benè mihi, benè vobis, benè amicæ meæ!

Et in Stich 5, 4.

SA. *Vide, quot cyathos hos bibimus.* ST. *Tot, quot*
digiti ſunt tibi in manu.
Cantio eſt Græca: ἢ πέντε πίν᾽, ἢ τρὶς πίν᾽, ἢ
μὴ τέτταρα.
Tibi propino decumâ fonte: tibi tute inde, ſi ſapis.
SA. *Benè vos, benè nos, benè te, benè me, benè*
noſtram etiam Stephanium,
Bibe, ſi bibis &c:

Vid. totam hanc ſcenam: Et in loca hæc citt Taubmannum in nott. Poſſunt etiam de Ro

mano

manorum propinationibus evolvi Herodianus l. 1. Berneggerus diſs. de Conviviis §. 192. Ebræorum paterfamiliâs poculum, quod manu tenebat, hâc precatione propinabat: ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן: id eſt *Benedictus eſto tu Domine Deus noſter, creator fructus vitis.*

Præcipuè diis certis â modimperatore certa adpoſita ac epota pocula: Et primum quidem, ut refert Pindari ſcholiaſta, Jovi Olympio, ſecundum Heroibus; tertium Jovi Servatori. Ad ea reſpicit Plutarchus quæſtt. conviv. Οὐδὲ γὰρ θεῷ θύοντες, πᾶσι τοῖς ἄλλοις θεοῖς, μάλιστα καὶ σὺν ναοῖς καὶ βωμοῖς κατευχόμεθα, ἀλλὰ τριῶν κρατήρων κερναμένων, τοῖς μὲν ἀπὸ πρώτου σπένδομεν, τοῖς δὲ ἀπὸ τοῦ δευτέρου, τοῖς δὲ ἀπὸ τοῦ τελευταίου. Φθόνος γὰρ ἔξω θείου χοροῦ ἵσταται. dec. 5. Et clarè Aeſchylus in Epigonis: Λοιβὰς Διὸς μὲν πρῶτον ὡραίου γάμου Ἥρας τε, εἶτα τὴν δευτέραν γε κρᾶσιν Ἥρωσι νέμω, εἶτα τρίτην Διὸς τοῦ σωτῆρος εὐκταίαν λίβα. De tertio Jovis Soſpitatoris Sophocles ἐν Ναυπλίῳ:

Ζεῦ παυσίλυπέ τε καὶ Διὸς Σωτηρίου

Σπονδὴ τρίτου κρατῆρος.

Vnde Crater hic τέλειος dictus; ſive quod nu-

 merus

merus ternarius omnium abſolutiſſimus, vel quod in illo, utpote ultimo, potatio deſiſteret. Vid. Paulum Manutium in addag. cui Jupiter Olympius cum Soſpitatore idem videtur.

Enimverò ApollonI ſcholiaſta tria alia pocula adjicialibus largitur: I. Διὸς Σωτῆρος, II. ἀγαθοῦ Δαίμονος, III. Ἑρμοῦ. Quamvis Athenæus duo illa priora JovisServatoris &Boni Dæmoniis eadem faciat, ſatis tamen ſtramineo teſtimonio Diphili probare laboret l. 2. dipnoſoph. Illa igitur, quæ ſupra recenſuimus, in epulis forte ipſis; certè hæc finitâ cænâ, lotisque manibus, exhibebantur. Priora quidem duo dixère μετανίπτρια & μαστά. Nicoſtratus: Μετανίπτρια δὲ αὐτῷ τῆς ὑγιείας ἔγχεον, λάβε τῆς ὑγιείας δὴ σύ. Φέρε τύχα ἀγαθῆ. τύχη τὰ θνητῶν πράγματα. in Pandr. Potionem ipſam μετανιπτρίδα. Callias: Δέξαι τήνδε μετανιπτρίδα τῆς ὑγιείας. in Cyclopp. Diphilus in Sapphone:

Ἀρχίλοχε δέξαι τήνδε τὴν μετανιπτρίδα
Μεστὴν διὸς σωτῆρος ἀγαθοῦ δαίμονος.

Egregiè Theophraſtus de boni genii poculo: τὸν ἄκρατον οἶνον ἐπὶ τῷ δείπνῳ διδόμενον, ὃν δὴ λέγουσιν ἀγαθοῦ δαίμονος εἶναι πρόποσιν, ὀλίγοντε προσφέρουσιν ὥσπερ ἀναμιμνήσκοντες μόνον

μόνον τῇ γεύσει τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ δωρεὰν, καὶ μετὰ τὴν πλήρωσιν διδόασιν, ὅπερ ἐλάχιστον ἢ τὸ πινόμενον καὶ τρίτον προσκυνήσαντες λαμβάνουσιν ἀπὸ τῆς τραπέζης, καὶ ὥσπερ ἱκετείαν τινὰ ποιούμενοι τοῦ θεοῦ μηδὲν ἀσχημονεῖν, μηδ' ἔχειν ἰσχυρὰν ἐπιθυμίαν τοῦ πόθου τούτου, καὶ λαμβάνειν ἐξ αὐτοῦ τὰ καλὰ καὶ χρήσιμα. l. de temulent. Philochorus: Καὶ θεσμὸς ἐτέθη τότε προσφέρεσθαι μετὰ τὰ σιτία πᾶσιν ἀκράτου μένος, ὃν γεῦμα καὶ δεῖγμά τῆς δυνάμεως τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ· τὸν δὲ λοιπὸν ἤδη κεραμένον. Διὸ καὶ τροφοὺς τοῦ Διονύσου τὰς νύμφας ὀνομασθῆναι. l. 2. Atthid. Ad hos calices adſerimus cum magno quodam Philologo reſpicere S. Apoſtolum: Οὐ δύνασθε ποτήριον κυρίου πίνειν καὶ ποτήριον δαιμονίων· Οὐ δύνασθε τραπέζης κυρίου μετέχειν καὶ τραπέζης δαιμονίων. 1. Cor. 10, 21. Fuêre autem dæmoniorum pocula, quæ recenſuimus: Jovis Olympii & Servatoris, Boni Genii, Mercurl, Heroum & Junonis.

Talem putidam idololatriam in Judæis contumacibus, obſtinatis,

& cortice pingui,
Vt ramale vetus prægrandi ſubere coctum,

carpit inluſtris Propheta: *Et vos derelinquentes Dominum, obliviscentes montis ſanctitatis meæ,* הערכים לגד שלחן והממלאים למני

ממסך id eſt *Parantes* לגד *menſam, & implentes* למני *libamen.* c. 65 vers. 11. De cultu ipſo res certa: At de diis, cui ille exhibitus, ingens in Philologorum foro lis eſt. Multi גד interpretantur מזל טוב id eſt *Sidus bonum, bonus dæmon*: Arabibus *Gad* eſt beneficus, bonus. Jonathan Ben-Vziel, auctor Chaldaicæ paraphraſeωs explicat: מזלא טבא id eſt fortuna bona. Cyrillus & LXX interpretes verſiculum illum legunt: ἑτοιμάζοντες τῷ δαίμονι τράπεζαν, καὶ πληροῦντες τῇ τύχῃ κέρασμα, id eſt *Dæmoni & fortunæ*; cum quibus conſentit Procopius, niſi quod fortunam præponat. Oſorius, Mercerus, Cornelius, & alii, quos recenſet Vatablus, fortunam & fatum intelligi ajunt. B Lutherus ita reddit: Jhr richtet dem Gad einen Tiſch/ und ſchenket voll ein vom TrankOpfer dem Meni; quas voces etiam Leo Judas retinuit. Tremellius hanc ponit expoſitionem: *Qui inſtruitis turmæ illi menſam, quiq; impletis numeris illis libamen*: & ſtellas ſignificari adnotat, quibus velut exercitibus cœlum, terra, & aqua inſtructa ſint. Et hoc ſenſu ſtellæ vocantur *Militia, Exercitus*, Δύναμις *cœli & terræ*, Gen. 2, 1. Dan. 8, 9. 1. Reg. 22, 19. 2. Paralip. 18, 18. Pſal. 23, 10. 32, 6. 46, 10. 67, 13. 102, 21. Jeſ. 1, vers. 9. & 24. 40, 2. 45, 12. Luc. 2, 13. 21.

13. 21, 26. & alibi. Sidera vero cœleſtia, deſerto veri Dei cultu, adorârunt Judæi; quod legimus Deut. 17, 3. Soph. 1, 5. in Rambam de cultu ſtellarum, & alibi Cum illo faciunt R. Aben Ezra, Buxtorfius, Schindlerus, & plurimi Ebræorum, niſi quod Schindlerus addat intelligere alios numerationis deum Mercurium. Arias Montanus ſimiliter exponit: *Parantes Jovi (qui paratis militiæ cœleſti) menſam, & implentes Meni (qui impletis Planetis) libamen.* Münſterus: *Præparantes Gad (Jovi) menſam, & implentes Planetis libamen.* Itidem hîc ſignificari volunt ſtellam Jovis R. R. Moſes & Kimchi, quæ eo nomine Arabibus dicatur; Ebræis alias adpellata כוכב צדק id eſt *ſtella Juſtitiæ.* R. Abraham quoq; *militiam ſive exercitum cœli* vertit: R. Jonah, *conjunctionem Planetarum:* R. Salomo, *bonum ſidus, planetam fauſtum:* Aquila, ὕζωνεν *corporum cœleſtium, Solem:* Fullerus, *fortunam, Jovem, Martem:* Forerius Gad contendit eſſe ſtellam Martis; Meni, ſtellam Mercurl. Del-Rio (ex quo nos multa hauſimus) in adagg. alia citat Montani verba, utut prolixiſſima, nullo tamen modo hîc omittenda: Scribit Ebræa verbotenus reddi: *Inſtruentes bono eventui ſive bonæ gratiæ menſam;* & ſignificare idem, quod Latinis indulgere genio cum boni eventûs ſpe, animo curis vacuo; cuticulam curare ſine futuri ſollicitudine,

dine, ſed velut bono omine ſe felicitati commendare: quod Galli dicant; *Appreſter la table bien fournie, à la bonne grace.* Cujusmodi vitam & vota docuerit Horatius Thaliarchum lib. 1, od. 9. Et hanc luxuriam Judæorum cum ominatione conjunctam vult reprehendi. Probat primò, quia גד ſignificat *felicitatem, bonum omen, bonum eventum*; ut patet ex Gen. 30. 11. ubi Lia, cùm ei ancilla filium peperiſſet, dixit feliciter, & idcircò vocavit nomen ejus *Gad* גד. Secundò quia hîc ſubditur Ebraicè והממלאים למני ממסך *vehammemaleim lamni mimmeſach*, de verbo: *& qui implent ad numerum de mixtione.* Quod refert ad morem antiquum numerandi in cōviviis pocula: quæ quisq; biberet, ex arbitrio modimperatoris, qui ſolitus ea ſæpe ad numerum litterarum vel amicæ in venereis; vel divi alicujus in ſolemnibus aut ſacris epulis (ſic iſta puto diſpeſcenda, & ita de prioribus Martialem, de poſterioribus Horatium interpretor) Addit, Iſraëlitarum morem diverſum fuiſſe à more Latinorum: Latinos enim ſolitos numerare litteras ipſas nominis, ut Ida tribus, Lyda quatuor, Juſtina ſeptē conſtabat. Ebræos verò attendiſſe ad ordinem, quem in Alphabeto litteræ iſtæ obtinerent; v. g: Gad conſtat duabus litteris, quarum prima ghimel eſt tertia alphabeti littera, daleth verò altera eſt quarta; ſic ex duabus his effici ſeptem. Itaque pocula

Gad

Gad ſacra fuiſſe ſeptem, numerum felicem; & ideò noſtrum interpretem, ſicut in Geneſi *Gad* interpretatus eſt *feliciter*, ſic hoc loco interpretatum *fortunam*, hoc eſt felicitatem; & indicâſſe morem libandi ei ſeptem poculis, & iis quidem non aquâ mixtis (ut inter ſobrios decebat) ſed aliis vinorum aut odoramentorum variorum generibus, vel etiam Hymettio melle, ſicut falerna diluebantur &c. Hæc Del Rio ex Ariâ Montano. Erant enim Planetarum ſingulis ſortes; ut: Saturno Νέμεσις, Jovi Νίκη, Marti τόλμα, Soli ἀγαθοδαίμων, Veneri ἔρως, Mercurio ἀνάγκη, Lunæ ἀγαθὴ τύχη. Vide Joh. Picum Mirandulam adverſ. Aſtrol. 6, 18. Onkelos pro *Gad idola*, & *Deos fictos* pro *Meni* habet; cum quo convenit vetuſta quædam verſio Arabica. Errat hîc, aut forte ſui oblitus eſt, Del Rio adfirmans omnes interpretes vocem מני à מנה deducere, cùm id verba ejus jam modò adlegata confundant: Itemq; Symmachus, qui Hieronymi teſtimonio legit *Mini* i. e. impletis *absq; me* potionem; & Vulgata, quæ talis: *Ponitis fortunæ menſam & libatis* SUPER EAM. Vid. de his pluribus DelRio adag. 810. 811. Seldenus de D. S. 1. 1, Glaſſius Phil. S. l. 4. tr. 3, obſerv. 9. §. ult. Schedius de D. G. 1, 4. Forte huc conlineat R. Maimon de cultu ſtell. 12. כיצד הרי שניסך לפעור או שזבח למרקולים:

id eſt

i. e. *Ecce hic & ille, qui Peori libat, &, Mercurio ſacrificat.* c. 3, §. 4. Peor aliis quidem eſt Saturnus; aliis tamen Jupiter Tonator, primò, teſte Scaligero, בעל־־רעם, *dominus tonitruum*: Ebræis verò per contemtum בעל־־פעור *dominus crepitus ventris* dictus. Alii Jovem Stygium explicant.

Nec fortunæ menſam ſolùm, ſed & Lectum poſuêre, teſte Druſio, dictum ערסא; לגבא de quo auctor Lexici Talmudici: *Lectus erat factus in honorem bonæ fortunæ, in quo nemini licebat dormire.* Vid. Glaſs. l. c. Omnia ad μίμησιν Ethnicorum, qui itidem diis in epulis ſacris & aliàs lectos parabant; qui ritus *Lectiſternia* dicti. Livius: *Gravis peſtilensq; omnibus animalibus æſtas excepit urbem, cum inſanabili pernicie; quando nec cauſa nec finis inveniebatur, libri Sibyllini ex SC. aditi ſunt, & Duumviri Sacris faciundis. Lectiſternia tunc primùm in urbe Romanâ facta per dies VIII. Apollinem Latonamq; & Dianam; Herculem, Mercurium atq; Neptunum tribus, quæ ampliſſimè tum adparari poterant, ſtratis lectis placavêre. Privatim quoq; id ſacrum celebratum eſt totâ urbe, patentibus januis, promiſcuóq; uſu rerum omnium in propatulo poſito* &c. lib. 5. ab V. C. Apulejus: *Sunt & publicarum epularum adparatus, & lectiſternia deorum, & dies feſti, ludiq; ſcenici: Diis ſacrificatur, Geniis miniſtratur, aliis libatione perfunditur,*

Alius-

Digitized by Google

aliusq́; alio ſungitur munere. lib. de mundo Arnobius: *Lectiſternium Cereris erit Idibus. Habent enim dii lectos, atq́; ut ſtratis poſſint mollioribus incubare, pulvinorum tollitur atq́; excitatur impreſſio.* l. 7. adverſ. gentt. Ponebatur in tali lectiſternio Jovi, Junoni, & Minervæ aliquando in Capitolio celebrato, Jovis ſimulacrum in lecto; at hujus & illius in ſellis. Dîs genitalibus quoque lectus ſacer erat, ut probat Fulv. Vrſinus in orat. Cic. pro Cluent. Quidam epulum Jovi in Capitolio datum *lectiſternium* dici, autumant: Servius *lectiſternia vocari* ait, *ubi homines in templo ſedere conſueverint.* Vid. Girald. Syn. 17. p. 483. At in Herculis Victoris templo in Aventino ad occaſum, Tiberim & portam Trigeminam verſus, lectiſternium eſſe minimè licuit, ut ex Servio & Cornelio Balbo docet Fabricius in Rom. cap. 9.

Poſt ſacrificia inter epulas, ſive etiam peractis iis, quidam *calculis* ac *talis* ludebant. Plato: εἰσελθόντες δὲ κατελάβομεν αὐτόθι τεθυκότας τε τοὺς, παῖδας καὶ τὰ περὶ τὰ ἱερεῖα σχεδόν τι ἤδη πεποιημένα ἀστραγαλίζοντάς τε δὴ καὶ κεκοσμημένους ἅπαντας. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ ἐν τῇ αὐλῇ ἔπαιζον ἔξω. Οἱ δέ τινες τοῦ ἀποδυτηρίου ἐν γωνίᾳ ἠρτίαζον ἀστραγάλοις παμπόλλοις, ἐκ φορμίσκων τινῶν προαιρούμενοι. in Lyſide.

Cap.

Cap. XXVII.

Clamor ſacrificialis duplex: Simplex: Jactatio capitis. Clamor certis verbis effuſus. Clamor luctuoſus. Ezechielis locus c. 8 luce donatus. Thammuz quis? Cur idem cum Adonide? cauſa ſacrorum luctuoſorum Adonidis. Alexandrinorum mos. Loco Jeſ. 18 fax prælata. Sacricola flagellator ſuiipſius: Flagella quomodo confecta? Sacrificantes cultris ſe ſauciabant & perfodiebant. Loco 2. Sam. 18 lumen adfunditur. Clamor hilaris. Saltatio: Ejus varia genera. Inſtrumenta muſicalia in ſacrificiis. Loca Juvenalis expoſita. Tibicines, Tubicines: Eorum collegium. QVI. S. P. P. S. Mos duabus ſimul tibiis canendi. Cur tibicines illi idibus Januar. per urbem Romanam veſte muliebri amicti circumiverint? Tibicines Ebræorum. Jubilæi etymon: Quidam apud eos in ſacris ignominiæ causâ nominati, & cur? Ὑπαρχήματα. Hypingi *unde? Hymni varii. Cur cecinerint & ſaltârint Strophen, Antiſtrophen, Epodon. Cinis in aris relictus: Etiam apud Ebræos, ſed certâ formâ* תפוח. תרומת המזבח. *Quis cinerem ab altari ap. Ebræos*

Ebræos removerit? הצביעו *formula. Numerandi modus Ebræorum. Locus* 1. *Sam.* 15. *perpenditur.* λαοῖς ἄφεσις, *clauſula ſacrorum. Vocis* Miſſæ, & *Formulæ,* Ite miſſa eſt, *origo. Polydorus Vergilius compilator. Formula illa in vet. Eccleſiâ quoq; uſitata.* Extemplò *an formula dimittendi è ſacris? Contra Scaligerum cum Meurſio dubitatur.* Ilicet *finem impoſuit judicio; ſacris non item. Stuck Iapinæ & vana excogitata. Clauſula inferiarum.*

Epilogus hujus operis,

Bonum, mi Lector, habeas animum:
In manibus terræ. Non hîc te carmine longo
Atq; per ambages, & longa exorſa tenebo,

Reliquias hoc caput cogit; & calamus voti damnatus clauſulam ſpectat. Reportabimus aures calentes ac tintinnantes boatu ſacrificali & initiatorum clamore; qui toto ſacrorum tempore, ante ea, in ipſis, poſt ea, in adjicialibus, aliis atq; aliis profundebatur. Erat ille vel I merè ſimplex & rudis ululatus; vel II verbis concitatis, votis, ſupplicationibus, laudibus & carminibus quibusdam, aut ſaltim adfectu certo, unde lætitia aut luctus cognoſcere erat, prorumpens: Vterq; quidem frequentisſimè ſiſium, tubarum, & ſimilium clangore permix-

 tus,

tus. De primo illo in Bacchanalibus uſitato Virgilius l. 4. Æn:

Bacchatur, qualis commotis excita ſacris
Thyas, ubi audito ſtimulant Trieterica Baccho
Orgia, nocturnusq; vocat clamore Citheron.

Et paulò poſt de ſacris Hecates:

Nocturnisq; Hecate triviis ululata per urbes.

Inter hanc ululationem caput diverſimodè jactabant. Vid. quæ ex Theodoreto, Chryſoſtomo, Apulejo &c. habet Caſaubonus exerc. 14. num. 9.

Poſterior, qui certa exprimebat verba, ea I vel luctuoſa eliquabat, animiq; mœrorem innuebat: Hoc fiebat in ſacris Solis, Serapis, Oſiridis, Mithræ, Ditis, Typhonis, Attinis, Ammonis ſive Adonidis; quippe iſtos omnes eosd. eſſe, auctores ſunt Martianus Capella l. 2. de Nubtt. Philol. & Macrobius Saturn. 1. 21. Maternus Firmicus: *Hæc eſt Iſiaci ſacri ſumma. In adytis habent idolum Oſiridis ſepultum; hoc annuis luctibus plangunt.* de err. prof. gent. Lucanus: *Ululârunt triſtia Galli,* l. 1. Pharſ. Prudentius hymn. 10. periſteph:

Meretrix Adonin vulneratum ſcenica
Libidinoſa plangit adfectu palam.

Vid. de planctu in Adoniis Plutarchum in Alcib. & Nic. Conlimant huc verba Ezechielis: *Introduxit me ad oſtium portæ domus Domini, quæ ad aquilonem: Et ecce ſedebant ibi mulieres plangentes*

tes Thammuz. c. 8. De Adonide enim explicant
Hieronymus & Procopius. R. Moſes a. in Mo-
re Neboch. Thammutz ait fuiſſe Prophetam
idolorum. Nonnulli putârunt, imaginem fuiſ-
ſe, in cujus oculos plumbum imponeretur, &
quæ admoto igne ac plumbo liquefacto flere
videretur, ut refert R. Kimchi. Vid Seldenum
de D. S. 2, 11. Interim per eum vere Adonidem
fuiſſe intellectum ex eo oſtenditur, quia hic in-
erfectus eſt ab apro, menſe Junio, qui Tham-
nuz dicitur. Vbi ſverò uno die luxiſſent ἀφα-
ισμὸν i. e. mortem Adonidis; poſtero gaude-
bant ob εὕρεσιν id eſt, vitam redditam: Id ex-
licatur; quòd Adonis i. e. Sol quotidiè mo-
iatur & qs. reviviſcat: Alii frumentum intel-
gunt parte anni in terram abſconditum, mox
eneri ac hominibus reſtitutum; Confer Voſ-
ium de Idol. 2, 4. Itaq; Alexandrini accipie-
ant ollam, eamq; immiſsâ epiſtolâ mari com-
ittebant, quæ ſponte Byblum deportabatur,
bi meretriculæ plangebant: Hæ conſpectâ ol-
exemptam aperiebant epiſtolam, Adonimq;
vixiſſe cognoſcebant. Sicq; finis lamentatio-
imponebatur. Vid. Procopium Gazæum in
s. Sched, de D. G. 1, 4. Confertur ita lux loco
ſaiæ 18, 2. huc pertinenti: השלח בים
צירים ובכלי גמא על־פי־מים id eſt,
i mittit in mare legatos & in vaſis papyri ſuper a-

ממסך id eſt *Parantes* לגד *menſam*, *&* *implentes* למני *libamen*. c. 65 vers. 11. De cultu ipſo res certa: At de diis, cui ille exhibitus, ingens in Philologorum foro lis eſt. Multi גד interpretantur מזל טוב id eſt *Sidus bonum*, *bonus dæmon*: Arabibus *Gad* eſt beneficus, bonus. Jonathan Ben-Vziel, auctor Chaldaicæ paraphraſeωs explicat: מזלא טבא id eſt fortuna bona. Cyrillus & LXX interpretes verſiculum illum legunt: ἑτοιμάζοντες τῷ δαίμονι τράπεζαν, καὶ πληροῦντες τῇ τύχῃ κέρασμα id eſt *Dæmoni & fortunæ*; cum quibus conſentit Procopius, niſi quod fortunam præponat. Oſorius, Mercerus, Cornelius, & alii, quos recenſet Vatablus, fortunam & fatum intelligi ajunt. B Lutherus ita reddit: Ihr richtet dem Gad einen Tiſch/ und ſchenket voll ein vom TrankOpfer dem Meni; quas voces etiam Leo Judas retinuit. Tremellius hanc ponit expoſitionem: *Qui inſtruitis turmæ illi menſam, quiq; impletis numeris illis libamen*: & ſtellas ſignificari adnotat, quibus velut exercitibus cœlum, terra, & aqua inſtructa ſint. Et hoc ſenſu ſtellæ vocantur *Militia*, *Exercitus*, Δύναμις *cœli & terræ*, Gen. 2, 1. Dan. 8, 9. 1. Reg. 22, 19. 2. Paralip. 18, 18. Pſal. 23, 10. 32, 6. 46, 10. 67, 13. 102, 21. Jes. 1, vers. 9. & 24. 40, 2. 45, 12. *Luc.* 2, 13. 21.

13. 21, 26. & alibi. Sidera vero cœleſtia, deſerto veri Dei cultu, adorârunt Judæi; quod legimus Deut. 17, 3. Soph 1, 5. in Rambam de cultu ſtellarum, & alibi Cum illo faciunt R. Aben Ezra, Buxtorfius, Schindlerus, & plurimi Ebræorum, niſi quod Schindlerus addat intelligere alios numerationis deum Mercurium. Arias Montanus ſimiliter exponit: *Parantes Jovi (qui paratis militiæ cœleſti) menſam, & implentes Meni (qui impletis Planetis) libamen.* Münſterus: *Præparantes Gad (Jovi) menſam, & implentes Planetis libamen.* Itidem hîc ſignificari volunt ſtellam Jovis R. R. Moſes & Kimchi, quæ eo nomine Arabibus dicatur; Ebræis aliàs adpellata צדק כוכב id eſt *ſtella Juſtitiæ.* R. Abraham quoq; *militiam ſive exercitum cœli* vertit: R. Jonah, *conjunctionem Planetarum:* R. Salomo, *bonum ſidus, planetam fauſtum:* Aquila, ὕζωνεν *corporum cœleſtium, Solem:* Fullerus, *fortunam, Jovem, Martem:* Forerius Gad contendit eſſe ſtellam Martis; Meni, ſtellam MercurI. Del-Rio (ex quo nos multa hauſimus) in adagg. alia citat Montani verba, utut prolixiſſima, nullo tamen modo hîc omittenda: Scribit Ebræa verbotenus reddi: *Inſtruentes bono eventui ſive bonæ gratiæ menſam;* & ſignificare idem, quod Latinis indulgere genio cum boni eventûs ſpe, animo curis vacuo; cuticulam curare ſine futuri ſollicitudine,

dine, ſed velut bono omine ſe felicitati commendare: quod Galli dicant; *Appreſter la table bien fournie, à la bonne grace*. Cujusmodi vitam & vota docuerit Horatius Thaliarchum lib. 1, od. 9. Et hanc luxuriam Judæorum cum ominatione conjunctam vult reprehendi. Probat primò, quia גד ſignificat *felicitatem, bonum omen, bonum eventum*; ut patet ex Gen. 30. 11. ubi Lia, cùm ei ancilla filium peperiſſet, dixit feliciter, & idcircò vocavit nomen ejus *Gad* גד. Secundò quia hîc ſubditur Ebraicè והממלאים למני ממסך *vehammemaleim lamni mimmeſach*, de verbo: *& qui implent ad numerum de mixtione*. Quod refert ad morem antiquum numerandi in cõviviis pocula: quæ quisq; biberet, ex arbitrio modimperatoris, qui ſolitus ea ſæpe ad numerum litterarum vel amicæ in venereis; vel divi alicujus in ſolemnibus aut ſacris epulis (ſic iſta puto diſpeſcenda, & ita de prioribus Martialem, de poſterioribus Horatium interpretor) Addit, Israëlitarum morem diverſum fuiſſe à more Latinorum: Latinos enim ſolitos numerare litteras ipſas nominis, ut Ida tribus, Lyda quatuor, Juſtina ſeptē conſtabat. Ebræos verò attendiſſe ad ordinem, quem in Alphabeto litteræ iſtæ obtinerent; v. g: Gad conſtat duabus litteris, quarum prima ghimel eſt tertia alphabeti littera, daleth verò altera eſt quarta; ſic ex duabus his effici ſeptem. Itaque pocula

Gad

Gad ſacra fuiſſe ſeptem, numerum felicem; & ideò noſtrum interpretem, ſicut in Geneſi *Gad* interpretatus eſt *feliciter*, ſic hoc loco interpretatum *fortunam*, hoc eſt felicitatem; & indicâſſe morem libandi ei ſeptem poculis, & iis quidem non aquâ mixtis (ut inter ſobrios decebat) ſed aliis vinorum aut odoramentorum variorum generibus, vel etiam Hymettio melle, ſicut falerna diluebantur &c. Hæc Del Rio ex Ariâ Montano. Erant enim Planetarum ſingulis ſortes; ut: Saturno Νέμεσις, Jovi Νίκη, Marti τόλμα, Soli ἀγαθοδαίμων, Veneri ἔρως, Mercurio ἀνάγκη, Lunæ ἀγαθὴ τύχη. Vide Joh. Picum Mirandulam adverſ. Aſtrol. 6, 18. Onkelos pro *Gad idola*, & *Deos fictos* pro *Meni* habet; cum quo convenit vetuſta quædam verſio Arabica. Errat hîc, aut forte ſui oblitus eſt, Del Rio adfirmans omnes interpretes vocem מני à מנה deducere, cùm id verba ejus jam modò adlegata confundant: Itemq; Symmachus, qui Hieronymi teſtimonio legit *Mini* i. e. impletis *absq; me* potionem; & Vulgata, quæ talis: *Ponitis fortunæ menſam & libatis* SUPER EAM. Vid. de his pluribus DelRio adag. 810. 811. Seldenus de D. S. 1. 1, Glasſius Phil. S. l. 4. tr. 3, obſerv. 9. §. ult. Schedius de D. G. 1, 4. Forte huc conlineat R. Maimon de cultu ſtell. 12. כיצר הרי שניסך לפעור או שזבח למרקולים: id eſt

i. e. *Ecce hic & ille, qui Peori libat, &, Mercurio ſacrificat.* c. 3, §. 4. Peor aliis quidem eſt Saturnus; aliis tamen Jupiter Tonator, primò, teſte Scaligero, בעל־רעם, *dominus tonitruum*: Ebræis verò per contemtum בעל־פעור *dominus crepitus ventris* dictus. Alii Jovem Stygium explicant.

Nec fortunæ menſam solùm, ſed & Lectum poſuêre, teſte Druſio, dictum ערסא; לגבא de quo auctor Lexici Talmudici: *Lectus erat factus in honorem bonæ fortunæ, in quo nemini licebat dormire.* Vid. Glaſs. l. c. Omnia ad μίμησιν Ethnicorum, qui itidem diis in epulis ſacris & aliàs lectos parabant; qui ritus *Lectiſternia* dicti. Livius: *Gravis peſtilensq́ omnibus animalibus æſtas excepit urbem, cum inſanabili pernicie; quando nec cauſa nec finis inveniebatur, libri Sibyllini ex SC. aditi ſunt, & Duumviri Sacris faciundis. Lectiſternia tunc primùm in urbe Romanâ facta per dies VIII: Apollinem Latonamq́; & Dianam; Herculem, Mercurium atq́ Neptunum tribus, quæ ampliſſimè tum adparari poterant, ſtratis lectis placavêre. Privatim quoq́ id ſacrum celebratum eſt totâ urbe, patentibus januis, promiſcuoq́ uſu rerum omnium in propatulo poſito* &c. lib. 5. ab V. C. Apulejus: *Sunt & publicarum epularum adparatus, & lectiſternia deorum, & dies feſti, ludiq́ ſcenici: Diis ſacrificatur, Geniis miniſtratur, aliis libatione perfunditur,*

Alius-

aliusq; alio fungitur munere. lib. de mundo. Arnobius: *Lectiſternium Cereris erit Idibus. Habent enim dii lectos, atq; ut ſtratis poſſint mollioribus incubare, pulvinorum tollitur atq; excitatur impreſſio.* l. 7. adverſ. gentt. Ponebatur in tali lectiſternio Jovi, Junoni, & Minervæ aliquando in Capitolio celebrato, Jovis ſimulacrum in lecto; at hujus & illius in ſellis. Dis genitalibus quoque lectus ſacer erat, ut probat Fulv. Vrſinus in orat. Cic. pro Cluent. Quidam epulum Jovi in Capitolio datum *lectiſternium* dici, autumant: Servius *lectiſternia vocari* ait, *ubi homines in templo ſedere conſueverint.* Vid. Girald. Syn. 17. p. 483. At in Herculis Victoris templo in Aventino ad occaſum, Tiberim & portam Trigeminam verſus, lectiſternium eſſe minimè licuit, ut ex Servio & Cornelio Balbo docet Fabricius in Rom. cap. 9.

Poſt ſacrificia inter epulas, ſive etiam peractis iis, quidam *calculis* ac *talis* ludebant. Plato: εἰσελθόντες δὲ κατελάβομεν αὐτόθι τεθυκότας τε τοὺς, παῖδας καὶ τα περὶ τὰ ἱερεῖα σχεδόν τι ἤδη πεποιημένα ἀστραγαλίζοντάς τε δὴ καὶ κεκοσμημένους ἅπαντας. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ ἐν τῇ αὐλῇ ἔπαιζον ἔξω· Οἱ δέ τινες τοῦ ἀποδυτηρίου ἐν γωνίᾳ ἠρτίαζον ἀστραγάλοις παμπόλλοις, ἐκ φορμίσκων τινῶν προαιρούμενοι. in Lyſide.

Cap.

Cap. XXVII.

Clamor ſacrificialis duplex : Simplex : Jactatio capitis. Clamor certis verbis effuſus. Clamor luctuoſus. Ezechielis locus c. 8 luce donatus. Thammuz quis? Cur idem cum Adonide? cauſa ſacrorum luctuoſorum Adonidis. Alexandrinorum mos. Loco Jeſ. 18 fax prælata. Sacricola ſlagellator ſuiipſius: Flagella quomodo confecta? Sacrificantes cultris ſe ſauciabant & perfodiebant. Loco 2. Sam. 18 lumen adfunditur. Clamor hilaris. Saltatio: Ejus varia genera. Inſtrumenta muſicalia in ſacrificiis. Loca Juvenalis expoſita. Tibicines, Tubicines: Eorum collegium. QVI. S. P. P. S. Mos duabus ſimul tibiis canendi. Cur tibicines illi idibus Januar. per urbem Romanam veſte muliebri amicti circumiverint? Tibicines Ebræorum. Jubilæi etymon: Quidam apud eos in ſacris ignominiæ causâ nominati, & cur? Ὑπαρχήματα. Hypingi *unde? Hymni varii. Cur cecinerint & ſaltârint Strophen, Antiſtrophen, Epodon. Cinis in aris relictus: Etiam apud Ebræos, ſed certâ formâ* תפוח. תרומת המזבח. *Quis cinerem ab altari ap.*

Ebræos

Ebræos removerit? הצביעו *formula. Numerandi modus Ebræorum. Locus* 1. *Sam.* 15 *perpenditur.* λαοῖς ἄφεσις, *clauſula ſacrorum. Vocis* Miſſæ, *& Formulæ*, Ite miſſa eſt, *origo. Polydorus Vergilius compilator. Formula illa in vet. Eccleſiâ quoq; uſitata.* Extemplò *an formula dimittendi è ſacris? Contra Scaligerum cum Meurſio dubitatur.* Ilicet *finem impoſuit judicio; ſacris non item. Stuck I apinæ & vana excogitata. Clauſula inferiarum.*

Epilogus hujus operis,

Bonum, mi Lector, habeas animum:
In manibus terræ. Non hîc te carmine longo
Atq; per ambages, & longa exorſa tenebo,

Reliquias hoc caput cogit; & calamus voti damnatus clauſulam ſpectat. Reportabimus aures calentes ac tintinnantes boatu ſacrificali & initiatorum clamore; qui toto ſacrorum tempore, ante ea, in ipſis, poſt ea, in adjicialibus, aliis atq; aliis profundebatur. Erat ille vel I merè ſimplex & rudis ululatus; vel II verbis concitatis, votis, ſupplicationibus, laudibus & carminibus quibusdam, aut ſaltim adfectu certo, unde lætitia aut luctus cognoſcere erat, prorumpens: Vterq; quidem frequentisſimè ſiluum, tubarum, & ſimilium clangore permix-

tus. De primo illo in Bacchanalibus uſitato Virgilius l. 4. Æn:

Bacchatur, qualis commotis excita ſacris
Thyas, ubi audito ſtimulant Trieterica Baccho
Orgia, nocturnusq; vocat clamore Citheron.

Et paulò poſt de ſacris Hecates:

Nocturnisq; Hecate triviis ululata per urbes.

Inter hanc ululationem caput diverſimodè jactabant. Vid. quæ ex Theodoreto, Chryſoſtomo, Apulejo &c. habet Caſaubonus exerc. 14. num. 9.

Poſterior, qui certa exprimebat verba, ea I vel luctuoſa eliquabat, animiq; mœrorem innuebat: Hoc fiebat in ſacris Solis, Serapis, Oſiridis, Mithræ, Ditis, Typhonis, Attinis, Ammonis ſive Adonidis; quippe iſtos omnes eosd. eſſe, auctores ſunt Martianus Capella l. 2. de Nubtt. Philol. & Macrobius Saturn. 1. 21. Maternus Firmicus: *Hæc eſt Iſiaci ſacri ſumma. In adytis habent idolum Oſiridis ſepultum; hoc annuis luctibus plangunt.* de err. prof. gent. Lucanus: *Vlularunt triſtia Galli*, l. 1. Pharſ. Prudentius hymn. 10. periſteph:

Meretrix Adonin vulneratum ſcenica
Libidinoſa plangit adfectu palam.

Vid. de planctu in Adoniis Plutarchum in Alcib. & Nic. Conlimant huc verba Ezechielis: *Introduxit me ad oſtium portæ domus Domini, quæ ad aquilonem: Et ecce ſedebant ibi mulieres plangentes*

tes Thammuz. c. 8. De Adonide enim explicant Hieronymus & Procopius. R. Moſes a. in More Neboch. Thammutz ait fuiſſe Prophetam idolorum. Nonnulli putârunt, imaginem fuiſſe, in cujus oculos plumbum imponeretur, & quæ admoto igne ac plumbo liquefacto flere videretur, ut refert R. Kimchi. Vid Seldenum de D. S. 2, 11. Interim per eum vere Adonidem fuiſſe intellectum ex eo oſtenditur, quia hic interfectus eſt ab apro, menſe Junio, qui Thammuz dicitur. Vbi ſverò uno die luxiſſent ἀφανισμὸν i. e. mortem Adonidis; poſtero gaudebant ob ἕυρεσιν id eſt, vitam redditam: Id explicatur; quòd Adonis i. e. Sol quotidiè moriatur & qs. reviviſcat: Alii frumentum intelligunt parte anni in terram abſconditum; mox Veneri ac hominibus reſtitutum; Confer Voſſium de Idol. 2, 4. Itaq; Alexandrini accipiebant ollam, eamq; immiſsâ epiſtolâ mari committebant, quæ ſponte Byblum deportabatur, ubi meretriculæ plangebant: Hæ conſpectâ ollâ exemptam aperiebant epiſtolam, Adonimq; revixiſſe cognoſcebant. Sicq; finis lamentationi imponebatur. Vid. Procopium Gazæum in Is. Sched, de D. G. 1, 4. Confertur ita lux loco Iſaiæ ꝑ18, 2. huc pertInenti: השלח בים צירים ובכלי גמא על־פני־מים id eſt, *qui mittit in mare legatos & in vaſis papyri ſuper aquas,*

quas, Sic Vulgatus. Alii: *in inſtrumentis ſcirpeis per ſuperficiem aquarum.* LXX. habent: ἐπιστολὰς βυβλινάς. B. Lutherus vertit: Das Botſchafften auff dem Meer ſändet / und in Rohrſchiffen auf den Waſſern fähret.

Satis luctum illum conteſtatum ibant, quando carnificinâ flagrorum, aſtragalis contextorum, corpora ſua adficiebant, ad extremam usque ſanguinis rorationem. Lectisſimè „Apulejus: Adrepto deniquè flagro, quod ſemi„viris illis proprium geſtamen eſt, contortis tæ„niis lanoſi velleris prolixè fimbriatum, & mul„tijugis talis ovium teſſellatum, indidem ſeſe „multinodis commulcat ictibus, mirê contra „plagarũ dolores præſumtione munitus cerne„res projectu gladiorum ictuq; flagrorum, ſo„lum ſpurcicie ſanguinis effœminati madeſcere l. 8. Metam. Nec id quidẽ ſufficere poterat, niſi cultum luctumque ſuum ferro ipſo & cultrorum acie comprobarent. Idem: *Brachiáq; ſua humerotenus denudatũ attollentes immanes gladios ac ſecures evantes exiliunt.* Et paulo poſt ibid Firmicus: *Tundunt pectus, lacerant lacertos, veterum vulnerum reſecant cicatrices, ut annuus luctibus in animis eorum funeſtæ ac miſerandæ necis exitium naſcatur.* l. c. Tertullianus: *Archigallus ille ſanctiſſimus ſanguinem impurum lacertos quoq; caſtrando, libabat.* in apolog. c. 24. Statius 10, Theb.

S

Sic Phryga terrificis genitrix Idæa cruentum
Elicit ex adytis, conſumtaq; brachia ferro &c.

Martialis 11, 85:

Alba minus ſævis lacerantur brachia cultris,
Cum furit ad Phrygios enthea turba modos.

Prudentius hymn. 10. περὶ ςεφ.

Cultrum in lacertos exerit fanaticus,
Sectúq; Matrem brachiis placat deam &c.

Sidonius carm. 11. *Jam ſectus recalet Corybus.* Eundem cultum etiam alibi reperimus. Plautus: *ſcit femur, num obſecro ariolus eſt?* Trucul. 2, 7. Præcipuè in Bellonæ ſacris: Lampridius: *Bellonæ ſervientes verè execare brachium præcepit.* in Comm. c. 9. Poëta:

Quos Bellona potens quos dea magna movet.
Ipſa bipenne meos cædo violenta lacertos?

Lucanus l. 1. Phars.

Quos ſectis Bellona lacertis
Sæva movet.

Tibullus 1, 6:

Ipſa bipenne ſuos cædit violenta lacertos,
Sanguineq; effuſo ſpargit inulta deam:
Statq; latus præfixa veru, ſtat ſaucia pectus.

Seneca Med. 4, 2.

Tibi nudato pectore Mænas
Sacro feriam brachia cultro
Manet noſter ſanguis ad aras.

Diſpaleſcit ex his ratio illius, quod de Sacerdotibus Baal ſacrificantibus Scribtura refert: *Clamabant*

bant ergo voce magnâ & incidebant ſe juxta ritum ſuum cultris & lanceolis, donec perfunderentur ſanguine. 1. Samuel. 18, 28. Vid. Feſſelium adverſ. ſacr. 2, 3.

Vel II. vocum hilaritate inſurgebat, mentisq; lætitiam effundebat. Ejus exprimendi eò magis cauſâ in ſacrificiis, præcipuè ad Phrygium modum, (qui ab Aeolio, Dorico, Jonio ſeu Jaſſo, & Lydio differebat) ſaltabant. Ita in Leucade in Apollinis Actii templo, ubi bos pro abigendis muſcis immolabatur, etiam ſaltationem honori divino edebant. Cælius L A. 23, 30. Vid. etiam Geofredum Linocerium mythol. Mus. cap. 6. Prudentius l. c. *Saltat tonantem tauricornem Lydius.* Seneca Troad. 3, 3.

Non inter aras mobili velox pede,
Revocante flexo concitos cornu modos,
Barbarica priſco templa ſaltatu coles.

Idem Herc. fur. 3, 3:

Pingues cædite victimas,
Permiſtæ maribus nurus
Solemnes agitent choros.

Vtrique adfectui plenius ſignificando aptisſima erant & parata in ſacriscymbala, crotala, tympana, cornua, ſiſtra, tibiæ, tubæ, litui & ſimilia. Auguſtinus: *Eand. dicunt matrem magnam, quod tympanum habeat, ſignificari eſſe orbem terræ* &c. *Cymbalorum ſonitus, ferramentorum jactan-*

ſtandorum ac manuum & æris crepitus in colendo agro, quid ſit, ſignificat &c. de C. D. 7, 24. Arnobius: *Etiamne æris tinnitibus & quaſſationibus cymbalorum? Etiamne tympanis? Etiamne Symphoniis? Quid efficiunt crepitus ſcabillorum? Vt cùm eos audierint numina, honorificè ſecum exiſtiment actum, & ferventes animos irarum oblivione deponant. An numquid ut parvuli puſiones ab ineptis vagitibus crepitaculis exterrentur auditis: Eâdem ratione & omnipotentia numina tibiarum ſtridore mulcentur, & ad numerum cymbalorum mollitâ indignatione flaccescunt.* l. 7. Minutius Felix. *Corybantum cymbalis, ne pater audiat vagitus, tinnitus eliditur.* in Octav. Vid. notas Elmenhorſt. in h.l. & Parrhasl in l. 4. Theb. StatI. Apulejus: *Qui per plateas & oppida cymbalis & crotalis perſonantes, deamq; Syriam circumferentes mendicare compellunt.* & aliquantò pòſt: *Tinnitu cymbalorum. & ſonitu tympanorum, cantuſq; Phrygiis mulcentibus modulis exercitus procurrit obviam.* l. 8. Metam. Et l. 11. Metam: *Symphonæ dehinc ſuaves fiſtulæ, tibiæq; modulis dulciſſimis perſonabat. &c.* Seneca: *Sacrifica dulces tibia effundit modos.* Agam. 3, 2. Claudianus: *Cymbala ferre licet, pectuſq; inlidere pinu.* l. 1. in Eutr. Martialis: *Linigeri fugiunt, calvi, ſiſtrataq; turba.* Statius l. 5. Theb. *Cum ſacra vocant Idæaq; ſuadet Buxus.* & l. 8.

Gemina æra ſonant, Idæaq; terga,
Et moderata ſonum vario ſpiramine buxus.

Virgilius. l. 2. Georg:

Inflavit cùm pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

Lucretius l. 2.

Tympana tenta tonant palmis et cymbala circum
Concava, raucisonoq; minantur cornua cantu,
Et Phrygio ſtimulat numero cava tibia menteis.

Catullus carm. 62.

Phrygiam ad domum, Cybelles Phrygia ad nemora deæ,
Ubi cymbalum ſonat vox, ubi tympana reboant,
Tibicen ubi canit Phryx curvo grave calamo.

Ovidius de Pont. 1, 1.

Jactantem Phariâ tinnula ſiſtra manu?
Ante Deûm matrem cornu tibicen adunco
Cùm canit: Exiguæ quis ſtipis æra negat?

Horat. l, 1, od. 36:

Et thure, & fidibus juvat
Placare, & vituli ſanguine debito.

l. 3, od. 19. *Cur] Berecynthiæ*
Ceſſant flamina tibiæ?

l. 4. od. 1.

Illic plurima naribus
Duces thura, lyræq; & Berecynthiæ
Delectabere tibiæ.

Vid. Cl. Boeclerum not. ad Vell. Pat. 1, 4, 1. At in ſacris Bonæ deæ tibiæ & ſimilia aliquando exeſſe jubebantur; id quod præter Macrobium l. 1. ſaturn. etiam confirmat Juvenalis ſat. 2.

Bonam

Bonam teneræ placant abdomine porcæ,
Et magno cratere deam: Sed more ſiniſtro
Exagitata procul non intrat fœmina limen,
Solis ara deæ maribus patet: Ite profanæ
Clamatur, nullo gemit hîc tibicina cornu.

At hoc omne contra inſtitutum ſacrorum fuiſſe ſubindicant verba illa: *More ſiniſtro.* Quæ doctiſſimus ſcholiaſta Mancinellus exponit: *Ritu contrario.* Et Domitius Calderinus in h. l. notat: *Sed in hoc non ſervant ritum ſacrorum Bonæ deæ.* Cæterum expreſſè Poëta ſat. 6.

Nota Bonæ ſecreta deæ, cùm tibia lumbos
Incitat, & cornu pariter vinoq; feruntur

Muſicæ illi ſacrificali certi præerant viri, Tibicines ac Tubicines, qui integrum Romæ faciebant collegium; quorum meminit inſcribtio Formiis in ſacello quodam:

PRAEF. QVINQ. NERONIS. ET. DRVSI.
CAESARVM. DESIGNATO. TVB. SAC

Et alia Romæ, in baſi, ſuperpoſitâ parieti vineæ Franciſci Cicchi, ad Septizonium Severi:

COLLEGIO. TIBICINVM
ET. FIDICINVM. ROMANORVM
QVI. S. P. P. S.

Litteras has finales inluminat alia ibidem quondam in ædibus Colotianis; nunc in vineâ Carp. in baſi marm.:

TIBICINES ϕ ROMANI
QVI ϕ SACRIS
PVPLIC ϕ PRAEST ϕ SVNT.

Sæpiusque moris erat, ut unus duas ſimul inflaret tibias, veluti apertè videas ap. Choulium de relig. Rom. vett. in numo æreo Domitiani pag. 284. in columnâ Trajani p. 306. & Ejusdem lib. de Caſtramet. pag. 50. Hi tibicines idibus JanuarI per urbem veſte muliebri induti circumibant; ex ſequenti quidem cauſâ. Cùm â Tribunis militum honoribus, queis Numa eos mactaverat, ingentibus privarentur, Româ Tibur ſeceſſerunt. Deſiderati inde ob religionem, quòd nemo ſacrificiis præcineret, atque acciti; non tamen revertebantur. Sed libertus occultè magiſtratibus ſe eos reducturum promittebat; qui, inſtructo pollucτu, tanquam Dîs rem divinam feciſſet, invitat tibicines, adhibitis etiam mulieribus: Tota nox compotatione, jocis, & choreis tranſacta fuit. Tum trepidatione ſubitò fictâ ex improviſo Patroni ſuperventu perſuadet tibicinibus vehicula pellibus circumquaque obtecta conſcendant, promittens doloſè, ſe eos Tibur revecturum. Sed circumactis vehiculis tibicines, per temulentiam & tenebras non animadvertentes, ubi locorum eſſent, Romam univerſos primâ luce revehit, & eos quidem veſtibus floridis ac muliebribus amictos ob nocturnam comeſſationem

nem. Inde cum magiſtratu reconciliatis permiſſum quotannis hoc die tali habitu per urbem circumire. Vid. Plutarch. quæſt. 55.

Neque Ebræorum ſacrificiis deerant tibiæ vel fidicines. Hinc quibusdam Jubilæum deducitur â יובל ariete, non tàm quod in memoriam Iſaaci feſtum hoc celebraretur, in cujus immolandi locum aries ceſſit; quàm quod cornu arietino indiceretur, Vid. Iſing. coll. hiſt. quæſt. 60, 4. Quamquam Cajetano magis addrideat derivatio â בול ramo ſive germine: Andr. Maſio autẽ in cap. 6. Jos. â יובל, muſicorum patre, cujus mentio fit Gen, 11. Hinc etiam Hogrus Levita ad ignominiam memorabatur ap. eos in ſacris, quòd, quem callebat, cantandi modum non doceret; dum nempe pollice in ore poſito, digitoque naribus admoto, vocem ſuaviter & artificioſè flectere novit. Veluti & familia Garmu, quod non docebat conficere panes: Et familia Abtines, quæ novit herbam, cujus aromatibus permixtæ fumus ad formam baculi adſcendebat, cùm cæteroquin fumus undique diffunderetur; & docere recuſabat: Necnon filius Kamzaris, qui quatuor calamos manu ſimul tenebat, &, ſi dictio quatuor litteris conſtabat, ſingulas unâ vice expreſſit, quod tamen ſilentio ſubpreſſit.

rum. Per Strophen motum hujus univerſi, per Antiſtrophen ſingularum planetarum motiones: Per Epodon terræ ſtationem firmam & quietam ſignificabant. Vid. Bito lib. de muſic. inſtrum. Ariſtoxenus l.1. de foraminibus tibiarum.

Peracto ſacrificio cinis ut plurimùm in arâ relinquebatur, usque dum nova immolatio exverrias pararet, ejusque remotionem urgeret. Quò pertinent illa Satyrici ſat. 6.

O bene, num ignoras? Miſſa eſt à Cæſare laurus
Inſignem ob cladem Germana pubis: Et aris
Frigidus excutitur cinis.

Plinius l. 2. H. N. refert in arâ Laciniæ Junonis ſub dio ſitâ cinerem relictum eſſe immobilem præflantibus undique procellis. Idem mos linquendi in altari cinerem Ebræis non inſolens; inſuper & eum quoque, qui è membris vel inteſtinis, quæ veſpere ab igne non conſumebantur: Hic in cumulum congerebatur Ebræis dictum תפוח; ille in formam rotundi pomi cumulabatur. Sed primi cineres & prunæ ab altari prius removebantur (quod miniſteriū תרומת המזבח dicebatur) per Sacerdotem in thuribulo. Vid. R. Salom. ad Miſchnam Joma c. 5. Hoc in tribus tantum feſtis magnis fiebat, ut docet Cod. Tamid. c. 2. Pro miniſterio autē detergendi altare, ſive cineres removendi, Sacerdotes

induet ſe veſtibus aliis, efferetq; cinerem extra caſtra ad locum mundum. *Et quanquã locus hic loquatur de exportatione cineris extra caſtra; intelligi tamen etiã debet de cineris remotione, cũ nempe illũ ab altari ſublatum, in pavimento altari vicino (Sacerdos) deponit. Unde etiam diſcimus, non convenire, ut faciat opus illud iisdem veſtibus, quibus* λειτεργεῖ: *Eodem planè modo, quo non decet, ut quibus quis indutus veſtimentis coxit aliquid in ollâ Domino ſuo, iisdem illi infundat;* pincernam agat, & coquum eodem habitu. *Quando verò cinerem removent? Quotidie, ex quo adſcenderit columna auroræ. Diebus verò feſtis, ultima noctis parte tertia. Die autem Expiationum à meridie noctis. Quomodo deponunt cinerem? Qui dignus fuerit* ex ſacerdotibus *& forte remotio ei contigerit, abluit ſe, & induit veſtes depoſitionis, conſecrat manus ſuas & pedes ſuos; Tunc compellant eum fratres ejus ſacerdotes: Caveto, ne tangas vas, antequam ſacrificaveris manus tuas, & pedes tuos: Poſtea accipit thuribulum argenteum, in angulis collocatum inter clivum altaris, & altare ad partem clivi occiduam: Accepto autem thuribulo ad verticem altaris aſcendit, & prunas converrit hinc ac illinc, arreptisq; prunis, in medio igni conſumtis, deſcendit in terra, vultuq; Aquiloni verſo, humi incedit ad ortum clivi quaſi decem cubitos, è regione Aquilonis, & prunas accipiat*

pavi-

pavimento, tribus palmis à clivo remoto, in loco, ubi ingluvies avium deponitur, inſternit. Decineratio autem altaris interioris, & lychnuchus, & prunicipium hoc, quo thuribulo acceptas prunas, in pavimento propè altare deponit, præceptum eſt quotidianum. Poſtquam autẽ is, qui *cineres removit, deſcenderit, occurrunt fratres ejus ſacerdotes, conſecrantq; citò manus & pedes ejus; accipiunt ſcopas & fuſcinulas, & altaris ſummitatem conſcendunt, converruntq; cinerem altaris, ex quo cumulum conficiunt ad* Tapuach, *qui locus eſt altaris ita adpellatus: Et cùm hic cumulus accreverit, pauca quædam deponunt vaſe magno, Letech comprehendente, quod Peſactar vocatur: ſtatq; ibi, usq; dum totum extra caſtra deportârint.*

Dimittendus tandem templo ſacricola audiebat ultimum illud: ΛΑΟΙ͂Σ ἌΦΕΣΙΣ. Teſtem ſatis perſpicuum addduco Apulejum: *Tunc ex his,* inquit, *unus, quem cuncti grammatea dicebant, pro foribus adſiſtens cœtu paſtophorum, quod ſacroſancti collegii nomen eſt, velut in concionem vocato indidem de ſublimi ſuggeſtu, de libro, de litteris fauſta vota præfatus principi magno, Senatuiq; & equiti, totoq; Romano populo nauticis navibus, quæq; ſub imperio mundi noſtratis reguntur, renunciat ſermone ritúq; græcienſi ita: λαοῖς ἄφεσις populis miſſio.* l. ult. Metam. Ex quo Polydorus Vergilius de I. R. 5, 12. & vocis *Miſſæ* papalis, & formulæ in

eâ: Ite missa est, originem protrahit; ſed compilâſſe videtur virumimmenſi laboris & reconditæ eruditionis Philipp. Beroaldum (quamvis coævi fuerint) cujus ipſiſſima verba harpagatus eſt, quod non vanis & ficulneis conjecturis adſevero. Adſcribam autem verba Beroaldi è commentariis ejus in h. l: RITV GRAECIENSI ¶ *More græcanico, & linguâ* λαοῖς ἄφεσις. *Interpretamentum Græcarum dictionum eſt: populis miſſio. Verba ſunt, quæ græci noſtriq; juxta uſurpant poſt cuncta celebrata myſteria, ut dicatur: Miſſio populis, ſive eſt, vel datur; ut tunc demum omnibus abire fas ſit. Vis exemplum conſimile? Proximum habes? Nam quotidie in myſteriis noſtris ſolet Sacerdos poſt peracta ſolemnia dicere:* Ite Miſſa eſt: *Ita nunc ſcriba græcè;* λαοῖς ἄφεσις i. e. *populis miſſio* &c. Hæc ille. Certè formulam illam: ITE IN PACE MISSA EST, quam Epiſcopus poſt cœnæ dominicæ adminiſtrationem, cùm dimitteret populum, perſonârit, etiam in veteri Eccleſiâ uſitatiſſimam fuiſſe, fidem nobis faciunt conſtitutt. Apoſtolorum l. 8.

Alia ſolemnis dimittendi è ſacris formula Romanorum erat *Extemplò*, prout quidem auguratur Criticus inluſtris, Scaliger F. cujus en verba: Extemplò *verbum eſt ſacrorum, ſicut* Ilicet *judiciorum. Vt enim hoc dimiſſo Senatu, ſic & illud ſacrificio patrato à præcone pronunciabatur:*

batur: *Quo ſignificabatur, ut exirent ex templo; quod, quia citò fiebat, inde pro citò & properiter ſumi cœptum eſt.* in conjectt. Quamvis non fruſtra refragantem habeat J. Meurſium: Neque certè veriſimile eſt, *extemplo* proclamatum fuiſſe, quando ſacrificia in compitis, viis publicis, lucis, agris &c. fuêre facta. Nec firmiori pede illi procedunt, qui anda-ćter faciunt *Ilicet* clauſulam ſacrorum: quâ quidem voce judices per præconem ſenatu fuiſſe dimiſſos non inficiamur. Vellem, unicum ſaltim oſtenderent locum; qui adſerto iſti quantulumcunq; robur adderet. Aliquẽ forte è Donato protrahent? (licet ſcribtoris iſtius lancinata ſcholia parum admodum probent) perſpiciamus igitur eum: Ilicet ¶ *ſemper* ilicet *finem rei ſignificat, ut actum eſt: Ilicet, per ſyncopen*. Phorm. 1, 4. Hæc verò ſtatim explicat, indicatque cujusnam rei finem propriè ſignificet? *Judices*, ait, *de conſilio dimittebant ſuprema dicta, cùm præco pronunciâſſet*, Ilicet, *quod ſignificat pro ire licet.* Hucùsque Donatus. Porrò Stuckius ſimilem formulam tradit eſſe: *Confeſtim*. Tradit, inquam, pro certo; ne conjicit quidem. Stramineum iſtud commentum. Quod ſi ſanè leviſſimis opinionibus niti liceret, quivis potius initio ſacrorum id ſe audire ſomniaret. In inferiarum fine θῦτοι clamâſſe: *ſalve æternum! vale æternum!* ait & probat doctiſſimus Giraldus ſynt. 17, p. 510. Jam

Jam ilicet Lector! & misſionis loco percipe verba PorphyrI, quæ habet Henr. Corn. Agrippa: *Laboremus vitæ noſtræ ſanctimoniam pro ſacrificio obſerre: Nemo enim bonus DEI ſacerdos eſſe poteſt, niſi qui ſeipſum hoſtiam producens propriam animam quaſi ſimulacrum quoddam ædificet, & mentem & intellectum in templum conſtituat, in quo divinam lucem ſuſcipere poſſit!* de O. P. 3, 59. Tantum itaq; de veterum ſacrificiis, initiis ac τέλεσι, victimisq;. Laus tibi eſto, O CHRISTE! victima perfectisſima, agne immaculate! Qui pro nobis factus es ſacrificium: Qui es Initium &

ΤΕΛΟΣ.

Index
LOCORVM SCRIBTVRAE
Inluſtratorum & Explicatorum.

GENESIS.

cap.	*vers.*	*pag.*
1,	6, 7, 8,	527
2,	1,	496
19,	27,	632
22,	2,	533
31,	19,	535 & ſeqq.
	45,	37
43,	31,	550
46,	ult.	551

EXODUS.

3,	5,	206
8,	26,	551
12,	5,	414
27,	6, 8, 15, 33,	199
28,	34,	204
	40,	219
29,	27,	472
30,	1,	353
32,	15,	551
29,	3, 5, 8, 24, 39,	199

LEVITICVS.

8,	29,	472
10,	1, 2,	363
14,	4,	599
16,		494

cap.	vers.	pag.
	4,	219
	8, 10,	566
23,	27,	494
	NVMERI.	
3,	4,	363
21,	8, 9,	333
26,	61,	363
	DEVTERON.	
22,	5,	201
32,	42,	230
	JOSVA.	
5,	ult.	206
9,	29,	362
	JVDICVM.	
1,	6, 7,	288
11,		516 & ſeq.
	I. SAMVELIS.	
5,	4,	603
6,	4, 11,	591
15,	4,	716
18,	28,	707, 708
19,	13,	537
	II. SAMVELIS.	
15,	30,	207

I. RE-

I. REGVM.

cap.	vers.	pag.
6,	7,	352
11,	5,	571
15,	19,	33
19,	20,	281
22,	19,	696

II. REGVM.

2,	23,	234
20,		578
23,	11,	581

I. PARALIP.

9,	31,	628

II. PARALIP.

18,	18,	696

JVDITH.

12,	7, 8,	255
16,	10,	230
	11,	211

ESTHER.

8,	2,	648

HIOP.

1,	20,	227
21,	5,	288
31,	26, 27,	281
39,	37,	288

PSALMI.

Digitized by Google

PSALMI.

cap	vers.	pag.
2,	12,	281
23,	10,	696
32,	6,	696
41,	8,	152
46,	10,	696
58,	6,	152
67,	13,	696
72,	9,	286
106,	37,	528
113,	7,	286

PROVERBIA.

25,	20,	427
26,	8,	52

CANTICVM.

7,	1,	211
8,	6,	527

JESAIAS.

1,	9, 24,	696
	18,	439
3,	16,	211
	17,	227
	18,	211
	20,	152
	26,	286
15,	2,	227

18.

cap.	vers.	pag.
18,	2,	705
24,	12,	384
29,	4,	286
40,	2,	696
45,	12,	696
47,	1, 5,	286
49,	23,	286
52,	2,	286
65,	11,	695 & ſeqq.
66,	17,	591

JEREMIAS.

2,	22,	426
7,	18,	627
8,	22,	123
36,	6,	91
38,		578
47,	5,	227
48,	37,	227
8,	14,	704
	16, 17,	616
16,	10,	211
21,	21,	507
23,	20,	583
27,	31,	227

DANIEL.

7,	9,	195
8,	9,	696

OSE-

OSEAS.

cap.	vers.	pag.
4,	9,	384
	12,	368

AMOS.

8,	10,	227

MICHEAS.

1,	16,	227
7,	17,	286

SIRACIDES.

32,	1, 2, 3,	687

MATTHAEVS.

2,	2,	284
5,	22,	527
6,	7,	296
9,	23,	289
22,	20,	543
26,	7,	638

MARCVS.

14,	3,	638.

LVCAS.

2,	13,	696
7,	38,	638
21,	26,	697

Io-

Johannes.

cap.	vers.	pag.
12,	3,	638

Acta Apost.

cap.	vers.	pag.
6,	3,	463
7,	43,	521
14,	13,	436
17,	23,	56, & ſeqq.

I. Corinth.

cap.	vers.	pag.
10,	21,	695
19,	18,	679

I. Timoth.

cap.	vers.	pag.
2,	9,	230

Jacob.

cap.	vers.	pag.
5,	6,	527

I. Petr.

cap.	vers.	pag.
5,	8,	230

Apocalyps.

cap.	vers.	pag.
6,	11,	195

CATA-

CATALOGVS AVCTORVM:

Eorum quidem tantùm, qui in præſenti opuſculo vel inluſtrantur, vel emaculantur, vel notantur, vel ab aliorum limâ defenduntur.

A Ben Esra. 52.536.
Abravanel. 24.
Abulenſis. 663.
Accurſius. 211.318.
Acta Pontificum. 179.180.
Agellius. 175.241.242.292. 412. 478. 479. 480.
H. C. Agrippa. 11. 579.
Albricus. 53. & ſeqq.
Alciatus. 675.
Alex ab Alexandro. 92.
Alkoran. 551.
Ammian⁹ Marcellinus. 83.
Ammonius. 68.108.
Angelus Monachus. 633.
Anonymus. 82.
Apulejus. 197. 212.
Ariſtoteles. 442.
Arnobius. 5. 65. 335. 417. 449. 450. 466.
Baal-Aruch. 153.
Q. Aſconius Pedianus. 67. 76.
Athenæus. 694.
Badius. 234.
Baronius. 574.
R. Bechai. 536.
Bellarminus. 23.
Beroaldus. 83. 480.
Beroſus. 170.
Bodinus 102.
Boud. 234.
Boxhornius. 92.242.466.
Briſſonius. 242.
Britannicus 234.
Buxtorfius. 52.

Didacus Nugno Cabezudo. 23.
Ludov. Cælius Rhod. 18.
Jul. Cæſar. 105.
Calendaria Rom. 78. & ſeqq. 84.
Calepinus. 461.
Joach. Camerarius. 560. 652. 676.
Joh. Camers. 330.
Guilh. Canterus. 62. 63. 274. 589.
Caſaubonus. 92.113.

Jos.

Joſ. Caſtalio. 270.
Joh. Maria Catanæus. 71.
Cato. Poët. Lat. 6, 7.
M. Cato. 675.
Cenſorinus. 92.
Choulius. 217. 272. 273. 366. 391. 393. 435. 457. 465. 471. 566.
Cicero. 253. 270. 271. 449.
Claudianus. 135.
Cluverius. 106.
Nat. Comes. 28. 68.
Cruſerius. 283.
Petrus Danielis. 486. 488.
Demoſthenes 269.
Diodorus Sicul. 164. 168.
Dionyſ. Halicarn. 627.
Donatus. 213. 419. 463. 616. 689.
Jerem. Drexelius. 652.
Jac. Ebertus 242.
Geverh. Elenhorſt. 335.
Eraſmus Roterod 464. 466.
Euripides. 229.
Gabr. Faërnus 463.
Thom. Farnabius. 179.
Feneſtella. 125.
Feſtus. 180. 270. 271. 325.
Jul. Firmicus. 335.
Foquelinus. 234.
Forcatulus. 156.
Nicod. Friſchlinus. 241.
Cunr. Geſnerus. 146.
J. Gevartius. 109.
Nil. Greg. Giraldus. 81. 83. 104. 108. 343. 367. 387. 457. 465. 471. 478. 566.
Gruterus. 390.
Guido. 329. 616. 689.
Dan. Heinſius. 81. 83.
Nic. Heinſius. 489.
Horatius. III. 230. 455.
Hoſpinianus. 343.
R. Salom. Jarchi 599. 635.
Joma, Cod. Talm. 206. 439.
Jornandes. 169. & ſeq.
Iſidorus, 431.

Hadr.

Hadr. Junius. 466.
Juris Canon. gloſs. 330.
Jus Civile. 192. 199. 211. 318. 507. 613.
Juvenalis. 135. 423. 427. 456. 458. 498.
Ejus ſcholiaſta. 427. 428.
Labeo. 29.
Lactantius 308.
Laërtius. 142.
Pomp. Lætus. 126.
Lambinus. 92. 575.
R. Levi. 52.
Joh. Limnæus. 242.
Juſtus Lipſius. 37. 50. 117. 175. 179. 449. 450.
Livius. 268.
Lucanus. 161.
Lucilius. 133.
Lucretius. 132.
Lutatius. 341. 345.
Lutherus 52. 517. 628.
Lycophron. 589.
Macrobius. 320.
R. Moſes Maimonides. 201. 226. 269. 379. 635.
Cl. Mamertinus. 107.
Manilius. 108. 109. 110.
Paul. Manutius. 87. 88. 465.
Martialis 135. 234. 641. 692.
Joh. â Meyen. 443. 581.
Cod. Minhagim. 258.
Muretus. 274. 297. 463. 464. 465. 467. 596.
Nonius. 72.
Ovidius. 200. 252. 278. 489. 606.
Palmerius. 571.
Janus Parrhaſius. 141.
Perſius. 10. 234. 331. 351. 406. 427.
Ejus ſcholiaſtæ. 234. 406.
Petronius. 583. 595.
Phornutus. 345.
Joh. Picardus Toutrerianus. 165.
Pincierus. 241.
Piſcator. 628.
Plau-

Plautus. 94. 200. 211. 279. 287. 288. 571. 675.
Plinius major. 134. 151. 152. 159. 422. 598. 606.
Plinius junior. 424.
Plutarchus. 174. 462. 627.
Is. Pontanus. 182.
Aus. Popma. 72.
Porphyrius. 208. 510. 573. 574.
Priapeja. 455.
Priſcianus. 326.
Prudentius. 353. 567. 604. 605.

Quinctilianus. 326.

Nicolaus Radzivil. 633.
Del Rio. 699.

Sanctius. 663.
Q. Serenus Samonicus. 579.
Alex. Sardus. 43.
I. C. Scaliger. 162. 453.
Joſ. Scaliger. 108. 478. 720
Elias Schedius. 168. 209. 246. 277. 378. 556.
Seneca Philoſ. 271. 682.
Servius. 70. 172. 189. 325. 395. 434. 454. 456. 457. 458. 487. 488. 555. 675. 676.
Sheringham. 628.
Strabo. 168.
Guil. Stuckius. 94. 108. 122. 141. 273. 282. 283. 342. 345. 347. 360. 366. 367. 368. 369. 412. 418. 434. 449. 452. 456. 466. 575. 688. 690.
Suetoni interpretes. 85.
Suidas. 460. 566.
Sulla. 602.
Sulpitius. 345.

Taubmannus. 478.
Terentius. 668. 689.
Tertullianus. 105. 179. 180.
Tibullus. 62. 229.
Trebatius. 329.
Turnebus. 571.
Joh. Tzetza. 496.

Greg. de Valentia. 23.

Valen-

Valentinus. 234.
Georgius Valla. 423.
Petrus Valla. 15. 270. 427. 428. 687.
Varro. 92. 241.
Polyd. Vergilius. 347. 718, 719.
Virgilius. 28. 63. 70. 92. 112. 249. 274. 289. 343. 354. 458. 488. 545. 585. 589. 658.
Ejus Scholiaſta. 487.
Gerh. Joh. Voſſius. 54. 63. 67. 70. 77. 102. 103. 109. 280. 282. 283. 292. 325. 332. 335. 490. 401. 417. 551. 560. 585.
Dionyſ. Voſſius. 379.

Sphalmata, quæ ſub prelo aut ex feſtinatione aut incuriâ deſcribtoris incidêre, graviora, Lector amicus eradet h. m:

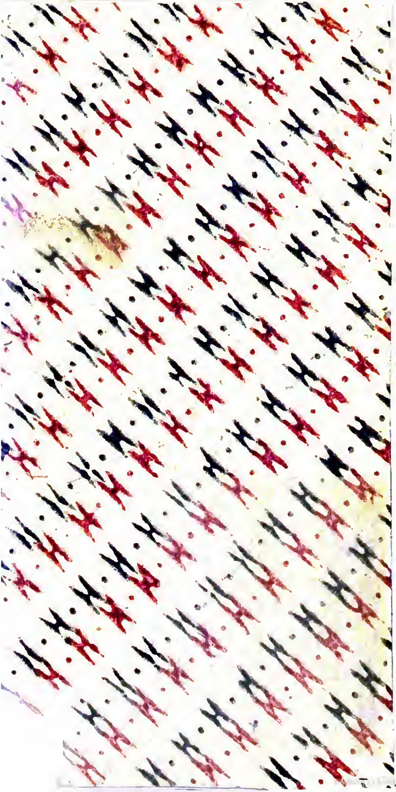
PAg. 2, lin. 15, *Ethnicorum* p. 3, l. 13, *thure* p. 11, l. 5. 5, 8 p. 13 l. 14, *ſuppliciis* p. 16, l. 10, *faſt.* p. 23, l. 27 *probabilius* p. 24, l. 8, *Norimbergenſis* p. 30, l 16, *nubtiis* p. 44, l. 4, *reſpiciebatur.* p. 49, l. 15, *ἐκαγίζειν* p. 52, l. 8. poſt *lignorum* dele comma ibid. l. 18, *lapidem* l. 25, *lapidum* p. 53, l. 15. *aſylum* p. 54, l. 17, *occurrit* p. 55, l. 6, *tutelle* p. 57, l. 20, *προσήκοντα* p. 58, l. 23, *ſeptimana*, p. 61, l 3. בעל־זבוב p. 63, l. 19. dele *n*–p. 64, l. 24, *ſignificare* p. 65, l. 19, poſt *poſtulationibus* dele comma p. 76, l. 24, *Agellius* p. 77, l. 9, *Veriſimiliorem* l. 14. *πενδάσιος* p. 78, l. 8, *curidatis* p 86, l. 7, *Principum* p. 89, l 11, *oschophoria* p. 91, l. 7, *Judaus* p. 93, l. 15, *genium* l. ult. *ad aram* p. 94, l. 23, *eſſet* p. 95, l. 20, poſt שמואל omiſſum eſt אומר p. 97, l. penult. *Semones* l. ult. *Damones* p. 99. l. 12, *Varia* l. 17, *catillones* p. 103, l. 10, *quaſt.* p. 104, l. 15, *ſententiam* p. 126, l. 14, loco *Itemq.*, lege: *Adde* p. 129, l. penult. *Samothrace* p. 131, l. 22, *flagellatio* l. 29, *deſpouiller* p. 134, l. 20, *amputandam* p. 145, l. 19, *ſcribit* p. 158, l. 21, pro *Flacius*, lege: *Caſar* p. 174, l. 13, *omnes* l. 16, *Vict.* p. 184, l. 26, *VVildheidam* p 186, l. 12, *Albis* p. 191, l 15, *paramiuter.* p. 194, l. 13, *album* p. 203, l. 21, *accuratius* l. ſeq. פי תורה p. 208, l. 22, *Plaut.* p. 213, l. 16, *mentita* l. ult. *ultra* p. 225.

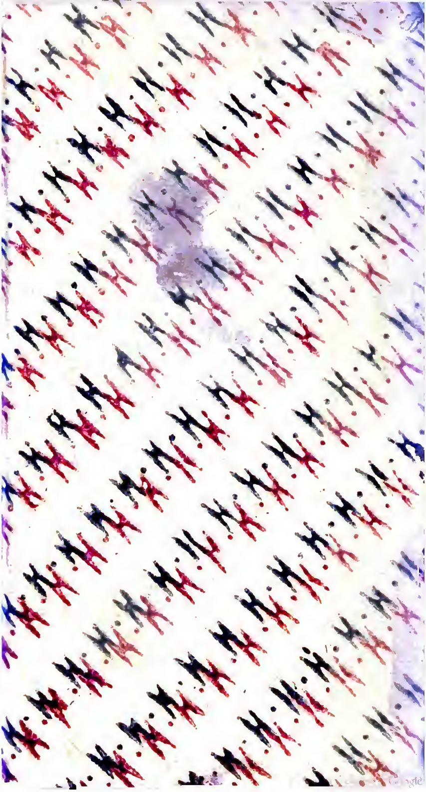
ERRATA.

p.225, l.25, *Anadrogynis* p. 226, l.24. *prebſtres* P. 234, l.27, *detortum* p.239, l.14, *coëmtus* p.240, l.17, *Bonæ dea* p. 251. l.10, *Oceanus* p 257, l.10, *antiqq.* p.262, l.3, *Philoſophum* p. 268, l.14, *feliciſsimum* l 17, *qui* l.20, *Lictorem* p.272, l.24, *ſacerdotem* p. 274, l.9, *coërceto* p. 284, l.20, מפני p.286, l.8, הגדול l. 16, *demiſſio*, p. 314, l. 13, *Calecutenſibus* p. 319, l. 19, *Herodotus* p.326, l 3, *bidentibus* p 334, l.antepenult. lege: *Vid. 2 Reg. 18, 4.* l. penult. *hæ* p.335, l.ult. *Beroaldus* p 336. l.9, *inſcribit.* p.340, l.10, θυσιῶν l. 13, τάδε p. 345, l.20, עלה *vel* עולה p.353, l. 24, *venerans ſale* p. 361, l. 14 *Ising.* p. 365, l. 13.. *Gaguinus* p.367, l.16. *ſacerdos* p.368, l.9, *Plinius* p 384, l.15, *fecialium* p.387, l.4. *etiam* l. 14. *Sribitus* p.390, l.penult. *uſos* p 391, l.19, χίζα p.393, l.9, *conſteau* l.12, *nommez* l.23, ΛΙΜΝΙΟΙΣ p.402, l.11, ταύρου p. 403. l.ult. *vinctus* p.420, l.16. *te* p.429, l.24, *tempora* p. 435, l.14, *numerandas* p.440, l.penult. *putabatur*. p.449. l.18, *matrimus* l. 23, *Vrſinus* p.457, l. 16, *gazophylacio* p. 464. l penult. *buccinatorem* p.489, l 25, *quicquam* p.505, l.25, *certiſsima* p.517, l.28, καὶ p.524, l.27, *idolo* p. 531, l. 16, *ingrediebatur* p.532, l 8, ὑπεράλλεσθαι p. 553, l.13, *Israelitis* p.558, l.15, *GRATIANO VET* p.562, l.3, *Suidæ* l. 13, χαλαζοφύλακες p.563, l.6, *Rituum* p 564, l.2, *Elephantis* p.567, l.26, *verſum* p.569, l.22, *Varro* p 570, l. ult. χαλαζοφύλακες p. 573. l. 11, ἐπιδείψαντος l. 25, *Douzam* p. 577. l. 20, *Choulium* p 578, l.22, τριπλάσιοις p. 579, l. 26, dele: *l.c.* p.581, l.16, *ſacrificia* l. 27, *coronabantur* p.584, l.17, *Imperatorium* p 585, l.17, *quidam* p. 590, l.2, *Archelaus* p. 600, l.7, *ſtatuunt* p. 603, l. 20, *iisque* p. 616, l. 29, *v. 16, 17.* p. 624, l.19, *Et* p. 625, l. 15, *Coelius* p. 626, l. ult. *liborum* p. 639, l.5, *dicebant* l. 8, *in l. 1.* p. 651, l.14, *Barſelonium.* l. ult. *dimi-* p. 652, l. 20, *Vlobolos* l. 24, *Cæſareum* p.673, l.11, *Akom* p. 681, l. 17, *cantant* p.686, l.25, *dicebatur* p. 694, l 11, *Dæmonis.*

Cætera leviora ſunt, quæ cujusvis judicio ſano benevolè emendanda relinquo.

Digitized by Google

Digitized by Google